നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ദീഘനികായേ

പാഥികവഗ്ഗടീകാ

൧. പാഥികസുത്തവണ്ണനാ

സുനക്ഖത്തവത്ഥുവണ്ണനാ

൧. **അപുബ്ബപദവണ്ണനാ**തി അത്ഥസംവണ്ണനാവസേന ഹേട്ഠാ അഗ്ഗഹിതതായ അപുബ്ബസ്സ അഭിനവസ്സ പദസ്സ വണ്ണനാ അത്ഥവിഭാവനാ. ''ഹിത്വാ പുനപ്പുനാഗതമത്ഥ''ന്തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ) ഹി വുത്തം. **മല്ലേസൂ**തി ഏത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ. **ഛരായൂദകസമ്പന്നേ വനസണ്ഡേ വിഹരതീ**തി അനുപിയസാമന്താ കതസ്സ വിഹാരസ്സ അഭാവതോ. യദി ന താവ പവിട്ഠോ, കസ്മാ ''പാവിസീ''തി വുത്തന്തി ആഹ **''പവിസിസ്സാമീ''**തിആദി, തേന അവസ്സം ഭാവിനി ഭൂതേ വിയ ഉപചാരാ ഹോന്തീതി ദസ്സേതി. ഇദാനി തമത്ഥം ഉപമായ വിഭാവേന്തോ **''യഥാ കി''**ന്തിആദിമാഹ. **ഏത**ന്തി ഏതം ''അതിപ്പഗോ ഖോ''തിആദികം ചിന്തനം **അഹോസി. അതിവിയ പഗോ ഖോ**തി അതിവിയ പാതോവ. ഛന്നകോപീനതായ, പരിബ്ബാജകപബ്ബജ്ജുപഗമേന ച **ഛന്നപരിബ്ബാജകം,** ന നഗ്ഗപരിബ്ബാജകം.

൨. യസ്മാ ഭഗവതോ ഉച്ചാകുലപ്പസുതതം, മഹാഭിനിക്ഖമനനിക്ഖന്തതം, അനഞ്ഞസാധാരണദുക്കരചരണം, വിവേകവാസം, ലോകസമ്ഭാവിതതം, ഓവാദാനുസാസനീഹി ലോകസ്സ ബഹുപകാരതം, പരപ്പവാദമദ്ദനം, മഹിദ്ധികതം , മഹാനുഭാവതന്തി ഏവമാദികം തംതംഅത്തപച്ചക്ഖഗുണവിസേസം നിസ്സായ യേഭുയ്യേന അഞ്ഞതിത്ഥിയാപി ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ആദരഗാരവബഹുമാനം ദസ്സേന്തിയേവ, തസ്മാ വുത്തം **''ഭഗവന്തം ദിസ്വാ മാനഥദ്ധതം അകത്വാ''**തിആദി. **ലോകസമുദാചാരവസേനാ**തി ലോകോപചാരവസേന. **ചിരസ്സ**ന്തി ചിരകാലേന. **ആദീനി വദന്തി** ഉപചാരവസേന. **തസ്സാ**തി ഭഗ്ഗവഗോത്തസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ. **ഗിഹിസഹായോ**തി ഗിഹികാലതോ പട്ഠായ സഹായോ. **പച്ചക്ഖാതോ**തി യേനാകാരേന പച്ചക്ഖാനാ, തം ദസ്സേതും **''പച്ചക്ഖാമീ''**തിആദി വുത്തം.

൩. **ഉദ്ദിസ്സാ**തി സത്ഥുകാരഭാവേന ഉദ്ദിസ്സാതി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോതി തം ദസ്സേന്തോ **''ഭഗവാ മേ''**തിആദിമാഹ. യദാ സുനക്ഖത്തസ്സ ''ഭഗവന്തം പച്ചക്ഖാമീ''തി ചിത്തം ഉപ്പന്നം, വാചാ ഭിന്നാ, തദാ ഏവസ്സ ഭഗവതാ സദ്ധിം കോചി സമ്ബന്ധോ നത്ഥി അസക്യപുത്തിയഭാവതോ സാസനതോ പരിബാഹിരത്താ. അയം താവേത്ഥ സാസനയുത്തി, സാ പനായം ഠപേത്വാ സാസനയുത്തികോവിദേ അഞ്ഞേസം ന സമ്മദേവ വിസയോതി ഭഗവാ സബ്ബസാധാരണവസേനസ്സ അത്തനാ സമ്ബന്ധാഭാവം ദസ്സേതും **''അപി നൂ''**തി ആദിം വത്വാ സുനക്ഖത്തം **''കോ സന്തോ കം പച്ചാചിക്ഖസീ''**തി ആഹ. യസ്മാ മുഖാഗതോയം സമ്ബന്ധോ, ന പൂജാഗതാദികോ, യോ ച

യാചകയാചിതബ്ബതാവസേന ഹോതി, തദുഭയഞ്ചേത്ഥ നത്ഥീതി ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ സുനക്ഖത്തം ''കോ സന്തോ കം പച്ചാചിക്ഖസീ''തി അവോച, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേതും **''യാചകോ വാ''**തിആദി വുത്തം. യാചിതകോ വാ യാചകം പച്ചാചിക്ഖേയ്യാതി സമ്ബന്ധോ. **ത്വം പന നേവ യാചകോ** ''അഹം ഭന്തേ ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ വിഹരിസ്സാമീ''തി ഏവം മമ സന്തികം അനുപഗതത്താ. **ന യാചിതകോ** ''ഏഹി ത്വം സുനക്ഖത്ത മമം ഉദ്ദിസ്സ വിഹരാഹീ''തി ഏവം മയാ അപത്ഥിതത്താ.

കോ സമാനോതി യാചകയാചിതകേസു കോ നാമ ഹോന്തോ. **കന്തി** യാചകയാചിതകേസു ഏവ കം നാമ ഹോന്തം മം **പച്ചാചിക്ഖസി. തുച്ഛപുരിസാ**തി ഝാനമഗ്ഗാദിഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേസു കസ്സചിപി അഭാവാ രിത്തപുരിസാ. നനു ചായം സുനക്ഖത്തോ ലോകിയജ്ഝാനാനി, ഏകച്ചാഭിഞ്ഞഞ്ച ഉപ്പാദേസീതി? കിഞ്ചാപി ഉപ്പാദേസി, തതോ പന ഭഗവതി ആഘാതുപ്പാദനേന സഹേവ പരിഹീനോ അഹോസി. അപരാധോ നാമ സുപ്പടിപത്തിയാ വിരജ്ഝനഹേതുഭൂതോ കിലേസുപ്പാദോതി ആഹ **''യത്തകോ തേ അപരാധോ, തത്തകോ ദോസോ''**തി. **യാവഞ്ചാ**തി അവധിപരിച്ഛേദഭാവദസ്സനം ''യാവഞ്ച തേന ഭഗവതാ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൩) വിയ. **തേതി** തയാ. **ഇദന്തി** നിപാതമത്തം. **അപരദ്ധ**ന്തി അപരജ്ഝിതം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ''പച്ചാചിക്ഖാമിദാനാഹം ഭന്തേ ഭഗവന്ത''ന്തിആദീനി വദന്തേന തുച്ഛപുരിസ തയാ യാവഞ്ചിദം അപരദ്ധം, ന തസ്സ അപരാധസ്സ പമാണം അത്ഥീതി.

൪. മനുസ്സധമ്മാതി ഭാവനാനുയോഗേന വിനാ മനുസ്സേഹി അനുട്ഠാതബ്ബധമ്മാ. സോ ഹി മനുസ്സാനം ചിത്താധിട്ഠാനമത്തേന ഇജ്ഝനതോ തേസം സമ്ഭാവിതധമ്മോ വിയ ഠിതോ തഥാ വുത്തോ, മനുസ്സഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ തേസു ബഹുലം പവത്തനതോ. **ഇദ്ധിഭൂതം പാടിഹാരിയം,** ന ആദേസനാനുസാസനീപാടിഹാരിയന്തി അധിപ്പായോ. **കതേതി** പവത്തിതേ. **നിയ്യാതീ**തി നിഗ്ഗച്ഛതി, വട്ടദുക്ഖതോ നിഗ്ഗമനവസേന പവത്തതീതി അത്ഥോ. ധമ്മേ ഹി നിഗ്ഗച്ഛന്തേ തംസമങ്ഗിപുഗ്ഗലോ ''നിഗ്ഗച്ഛതീ''തി വുച്ചതി, അട്ഠകഥായം പന നി-സദ്ദോ ഉപസഗ്ഗമത്തം, യാതി ഇച്ചേവ അത്ഥോതി ദസ്സേതും **ഗച്ഛതീ**തി അത്ഥോ വുത്തോ. **തത്രാ**തി പധാനഭാവേന വുത്തസ്സ അത്ഥസ്സ ഭുമ്മവസേന പടിനിദ്ദേസോതി തസ്മിം ധമ്മേ സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയായ നിയ്യന്തേതി അയമേത്ഥ അത്ഥോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **''തസ്മിം...പേ॰... സംവത്തമാനേ''**തി.

൫. അഗ്ഗന്തി ഞായതീതി **അഗ്ഗഞ്ഞം. ലോകപഞ്ഞത്തി**ന്തി ലോകസ്സ പഞ്ഞാപനം. **ലോകസ്സ അഗ്ഗ**ന്തി ലോകുപ്പത്തിസമയേ **''ഇദം നാമ ലോകസ്സ അഗ്ഗ''ന്തി ഏവം ജാനിതബ്ബം** ബുജ്ഝിതബ്ബം. **അഗ്ഗമരിയാദ**ന്തി ആദിമരിയാദം.

൬. ഏത്തകം വിപ്പലപിതാതി ''ന ദാനാഹം ഭന്തേ ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ വിഹരിസ്സാമീ''തി, ''ന ഹി പന മേ ഭന്തേ ഭഗവാ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാ ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം കരോതീ''തി, ''ന ഹി പന മേ ഭന്തേ ഭഗവാ അഗ്ഗഞ്ഞം പഞ്ഞപേതീ''തി ച ഏത്തകം വിപ്പലപിതാ. ഇദം കിര സോ ഭഗവാ സത്ഥുകിച്ചം ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം, അഗ്ഗഞ്ഞപഞ്ഞാപനഞ്ച കാതും ന സക്കോതീതി പകാസേന്തോ കഥേസി. തേനാഹ **''സുനക്ഖത്തോ കിരാ''**തിആദി. ഉത്തരവചനവസേന പതിട്ഠാഭാവതോ **അപ്പതിട്ഠോ.** തതോ ഏവ **നിരവോ** നിസ്സദ്ദോ.

ആദീനവദസ്സനത്ഥന്തി ദിട്ഠധമ്മികസ്സ ആദീനവസ്സ ദസ്സനത്ഥം. തേനാഹ **"സയമേവ ഗരഹം പാപുണിസ്സസീ"**തി. സമ്പരായികാ പന ആദീനവാ അനേകവിധാ, തേ ദസ്സേന്തോ സുനക്ഖത്തോ ന സദ്ദഹേയ്യാതി ദിട്ഠധമ്മികസ്സേവ ഗഹണം . **അനേകകാരണേനാ**തി "ഇതിപി സോ ഭഗവാ അരഹ"ന്തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൫൭, ൨.൭൪) അനേകവിധേന വണ്ണകാരണേന. ഏവം മേ അവണ്ണോ ന ഭവിസ്സതീതി അജ്ഝാസയേന **അത്തനോ ബാലതായ** വണ്ണാരഹാനം **അവണ്ണം കഥേത്വാ.** ഏവം ഭഗവാ മക്ഖിഭാവേ ആദീനവം ദസ്സേത്വാ പുന തസ്സ കഥനേ കാരണം വിഭാവേതും "ഇതി ഖോ തേ"തിആദിമാഹാതി തം ദസ്സേതും **"തതോ"**തിആദി വുത്തം. ഏവഞ്ഹി സുനക്ഖത്തസ്സ അപ്പകോപി വചനോകാസോ ന ഭവിസ്സതീതി. **അപക്കമീ**തി അത്തനാ യഥാഠിതാ വുട്ഠായ അപസക്കി. **അപക്കന്തോ** സാസനതോ ഭട്ഠോ. തേനാഹ **"ചുതോ"**തി. **ഏവമേവാ**തി അപക്കമന്തോ ച ന യഥാ തഥാ അപക്കമി, യഥാ പന കായസ്സ ഭേദാ അപായേ നിബ്ബത്തേയ്യ, ഏവമേവ **അപക്കമി.**

കോരഖത്തിയവത്ഥുവണ്ണനാ

൭. **ദ്വീഹി പദേഹീ**തി ദ്വീഹി വാക്യേഹി **ആരദ്ധം** ബ്യതിരേകവസേന തദുഭയത്ഥനിദ്ദേസവസേന ഉപരിദേസനായ പവത്തത്താ. **അനുസന്ധിദസ്സനവസേനാ**തി യഥാനുസന്ധിസങ്ഖാതഅനുസന്ധിദസ്സനവസേന.

ഏകം സമയന്തി ച ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനന്തി ആഹ **"ഏകസ്മിം സമയേ"**തി ച. **ഥൂലൂ നാമ ജനപദോ**തി ജനപദീനം രാജകുമാരാനം വസേന തഥാലദ്ധനാമോ. കുക്കുരവതം സമാദാനവസേന ഏതസ്മിം അത്ഥീതി **കുക്കുരവതികോ**തി ആഹ **"സമാദിന്നകുക്കുരവതോ"**തി. **അഞ്ഞമ്പീ**തി "ചതുക്കോണ്ഡികസ്സേവ വിചരണം, തഥാ കത്വാവ ഖാദനം, ഭുഞ്ജനം, വാമപാദം ഉദ്ധരിത്വാ മുത്തസ്സ വിസ്സജ്ജന"ന്തി ഏവമാദികം അഞ്ഞമ്പി സുനഖേഹി കാതബ്ബകിരിയം. ചതൂഹി സരീരാവയവേഹി കുണ്ഡനം ഗമനം **ചതുക്കോണ്ഡോ,** സോ ഏതസ്മിം അത്ഥീതി **ചതുക്കോണ്ഡികോ.** സോ പന യസ്മാ ചതൂഹി സരീരാവയവേഹി സങ്ഘട്ടിതഗമനോ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **"ചതുസങ്ഘട്ടിതോ"**തി. തേനേവാഹ **"ദ്വേ ജണ്ണൂനീ"**തിആദി. **ഭക്ഖസ**ന്തി വാ ഭക്ഖിതബ്ബം, അസിതബ്ബഞ്ച. തേനേവാഹ **"യം കിഞ്ചി ഖാദനീയം ഭോജനീയ"**ന്തി. കാമം ഖാദനഞ്ച നാമ മുഖേന കാതബ്ബം, ഹത്ഥേന പന തത്ഥ ഉപനാമനം നിവാരേതും അവധാരണം കതന്തി ആഹ **"ഹത്ഥേന അപരാമസിത്വാ"**തി, അഗ്ഗഹേത്വാതി അത്ഥോ. **സുന്ദരരൂപോ**തി സുന്ദരഭാവോ. **വതാതി പത്ഥനത്ഥേ നിപാതോ** "അഹോ വതാഹം ലാഭീ അസ്സ"ന്തിആദീസു വിയ. "സമണേന നാമ ഏവരൂപേന ഭവിതബ്ബം അഹോ വതാഹം ഏദിസോ ഭവേയ്യ"ന്തി ഏവം തസ്സ പത്ഥനാ അഹോസി. തേനാഹ **"ഏവം കിരാ"**തിആദി.

ഗരഹത്ഥേ അപി-കാരോ "അപി സിഞ്ചേ പലണ്ഡക"ന്തിആദീസു വിയ. **അരഹന്തേ ച** ബുദ്ധേ, ബുദ്ധസാവകേ "അരഹന്തോ ഖീണാസവാ ന ഹോന്തീ"തി **ഏവം തസ്സ ദിട്ഠി ഉപ്പന്നാ.** യഥാഹ **മഹാസീഹനാദസുത്തേ** "നത്ഥി സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാ അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൪൬). **സത്തമം ദിവസ**ന്തി ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനം. **അലസകേനാ**തി അജീരണേന ആമരോഗേന.

അട്ഠിതചമത്തതായ **പുരാണപണ്ണസദിസോ. ബീരണത്ഥമ്ബകന്തി** ബീരണഗച്ഛോ.

മത്താ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **മത്തം,** ഭോജനമത്തവന്തന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **"പമാണയുത്ത"**ന്തി. **മന്താ മന്താതി** മന്തായ മന്തായ.

വ്വ. ഏകദ്വീഹികായ ഗണനായ. **നിരാഹാരോവ അഹോസി** ഭഗവതോ വചനം അഞ്ഞഥാ കാതുകാമോ, തഥാഭൂതോപി സത്തമേ ദിവസേ ഉപട്ഠാകേന ഉപനീതം ഭക്ഖസം ദിസ്വാ "ധീ"തി ഉപട്ഠാപേതും അസക്കോന്തോ ഭോജനതണ്ഹായ ആകഡ്ഢിയമാനഹദയോ തം കുച്ഛിപൂരം ഭുഞ്ജിത്വാ ഭഗവതാ വുത്തനിയാമേനേവ കാലമകാസി. തേന വുത്തം **"അഥസ്സാ"**തിആദി. **സചേപി...പേ॰... ചിന്തേയ്യാതി** യദി ഏസോ അചേലോ "ധീ"തി പച്ചുപട്ഠപേത്വാ "അജ്ജപി അഹം ന ഭുഞ്ജേയ്യ"ന്തി ചിന്തേയ്യ, തഥാചിന്തനേ സതിപി ദേവതാവിഗ്ഗഹേന **തം ദിവസം...പേ॰... കരേയ്യ.** കസ്മാ? **അദ്വേജ്ഝവചനാ ഹി തഥാഗതാ,** ന തേസം വചനം വിതഥം ഹോതി.

ഗതഗതട്ഠാനം അങ്ഗണമേവ ഹോതീതി തേഹി തം കഡ്ഢിത്വാ ഗച്ഛന്തേഹി ഗതഗതപ്പദേസോ ഉത്തരകസാമന്താ വിവടങ്ഗണമേവ ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി. **തേതി** തിത്ഥിയാ. **സുസാനംയേവ ഗന്ത്വാതി** "ബീരണത്ഥമ്ബകം അതിക്കമിസ്സാമാ"തി ഗച്ഛന്താപി അനേകവാരം തം അനുസംയായിത്വാ പുനപി തംയേവ സുസാനം ഉപഗന്ത്വാ.

൯. ഇദന്തി ഇദം മതസരീരം. **"തമേവ വാ സരീരം കഥാപേസീതി** തം സരീരം അധിട്ഠഹിത്വാ ഠിതപേതേന കഥാപേസീ"തി കേചി. കോരഖത്തിയം വാ അസുരയോനിതോ ആനേത്വാ കഥാപേതു അഞ്ഞം വാ പേതം, കോ ഏത്ഥ വിസേസോ. **"അചിന്തേയ്യോ ഹി ബുദ്ധവിസയോ"**തി പന വചനതോ തദേവ സരീരം സുനക്ഖത്തേന പഹതമത്തം ബുദ്ധാനുഭാവേന ഉട്ഠായ തമത്ഥം ഞാപേസീതി ദട്ഠബ്ബം. പുരിമോയേവ പന അത്ഥോ അട്ഠകഥാസു വിനിച്ഛിതോ. തഥാ ഹി വക്ഖതി "നിബ്ബത്തട്ഠാനതോ"തിആദി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൦).

൧൦. വിപാകന്തി ഫലം, അത്ഥനിബ്ബത്തീതി അത്ഥോ.

സമാനേതബ്ബാനീതി സമ്മാ ആനേതബ്ബാനി, സരൂപതോ ആനേത്വാ ദസ്സേതബ്ബാനീതി അത്ഥോ. പാടിഹാരിയാനം പഠമാദിതാ ഭഗവതാ വുത്താനുപുബ്ബിയാ വേദിതബ്ബാ. കേചി പനേത്ഥ "പരചിത്തവിഭാവനം, ആയുപരിച്ഛേദവിഭാവനം, ബ്യാധിവിഭാവനം, ഗതിവിഭാവനം, സരീരനിക്ഖേപവിഭാവനം, സുനക്ഖത്തേന സദ്ധിം കഥാവിഭാവനഞ്ചാതി ഛ പാടിഹാരിയാനീ"തി വദന്തി, തം യദി സുനക്ഖത്തസ്സ ചിത്തവിഭാവനം സന്ധായ വുത്തം, ഏവം സതി "സത്താ"തി വത്തബ്ബം തസ്സ ഭാവിഅവണ്ണവിഭാവനായ സദ്ധിം. അഥ അചേലസ്സ മരണചിത്തവിഭാവനം, തം "സത്തമം ദിവസം കാലം കരിസ്സതീ"തി ഇമിനാ സങ്ഗഹിതന്തി വിസും ന വത്തബ്ബം, തസ്മാ അട്ഠകഥായം വുത്തനയേനേവ ഗഹേതബ്ബം.

അചേലകളാരമട്ടകവത്ഥുവണ്ണനാ

൧൧. **നിക്ഖന്തദന്തമട്ടകോതി** നിക്ഖന്തദന്തോ മട്ടകോ. സോ കിര അചേലകഭാവതോ പുബ്ബേ മട്ടകിതോ ഹുത്വാ വിചരി വിവരദന്തോ ച, തേന നം “കോരമട്ടകോ”തി സഞ്ജാനന്തി. യം കിഞ്ചി തസ്സ ദേന്തോ “സാധുരൂപോ അയം സമണോ”തി സമ്ഭാവേന്തോ അഗ്ഗം സേട്ഠംയേവ ദേന്തി. തേന വുത്തം **“ലാഭഗ്ഗം പത്തോ, അഗ്ഗലാഭം പത്തോ”**തി. ബഹൂ അചേലകാ തം പരിവാരേത്വാ വിചരന്തി, ഗഹട്ഠാ ച തം ബഹൂ അഡ്ഢാ വിഭവസമ്പന്നാ കാലേന കാലം ഉപസങ്കമിത്വാ പയിരുപാസന്തി. തേന വുത്തം **“യസഗ്ഗം അഗ്ഗപരിവാരം പത്തോ”**തി. **വതാനിയേവ** പജ്ജിതബ്ബതോ പദാനി. അഞ്ഞമഞ്ഞം അസങ്കരതോ **വതകോട്ഠാസാ വാ. സമത്താനീ**തി സമം അത്തനി ഗഹിതാനി. **പുരത്ഥിമേനാ**തി **ഏന**-സദ്ദസമ്ബന്ധേന “വേസാലി”ന്തി ഉപയോഗവചനം, അവിദൂരത്ഥേ ച **ഏന**-സദ്ദോ പഞ്ചമ്യന്തോതി ആഹ **“വേസാലിതോ അവിദൂരേ”**തി.

൧൨. സാസനേ പരിചയവസേന **തിലക്ഖണാഹതം പഞ്ഹം പുച്ഛി. ന സമ്പായാസീ**തി നാവബുജ്ഝി ന സമ്പാദേസി. തേനാഹ **“സമ്മാ ഞാണഗതിയാ”**തിആദി. **സമ്പായനം** വാ സമ്പാദനം. പഞ്ഹം പുട്ഠസ്സ ച **സമ്പാദനം** നാമ സമ്മദേവ കഥനന്തി തദഭാവം ദസ്സേന്തോ **“അഥ വാ”**തിആദിമാഹ. കോപവസേന തസ്സ അക്ഖീനി കമ്പനഭാവം ആപജ്ജിംസൂതി ആഹ **“കമ്പനക്ഖീനിപി പരിവത്തേത്വാ”**തി. **കോപ**ന്തി കോധം, സോ പന ചിത്തസ്സ പകുപ്പനവസേന പവത്തതീതി ആഹ **“കുപ്പനാകാര”**ന്തി . **ദോസ**ന്തി ആഘാതം, സോ പന ആരമ്മണേ ദുസ്സനവസേന പവത്തീതി ആഹ **“ദുസ്സനാകാര”**ന്തി. **അതുട്ഠാകാര**ന്തി തുട്ഠിയാ പീതിയാ പടിപക്ഖഭൂതപ്പവത്തിആകാരം. കായവചീവികാരേഹി **പാകടമകാസി. മാ വത നോ**തി ഏത്ഥ **മാ**തി പടിക്ഖേപോ, **നോ**തി മയ്ഹന്തി അത്ഥോതി ആഹ **“അഹോ വത മേ ന ഭവേയ്യാ”**തി. **മം വത നോ**തി ഏത്ഥ പന **നോ**തി സംസയേതി ആഹ **“അഹോസി വത നു മമാ”**തി.

൧൪. **പരിപുബ്ബോ ദഹിത**-സദ്ദോ വത്ഥനിവാസനം വദതീതി ആഹ **“പരിദഹിതോ നിവത്ഥവത്ഥോ”**തി. യസനിമിത്തകതായ ലാഭസ്സ യസപരിഹാനിയാവ ലാഭപരിഹാനി വുത്താ ഹോതീതി പാളിയം **“യസാ നിഹീനോ”**തി വുത്തം.

അചേലപാഥികപുത്തവത്ഥുവണ്ണനാ

൧൫. “അഹം സബ്ബം ജാനാമീ”തി ഏവം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം വദതി പടിജാനാതീതി ഞാണവാദോ, തേന മയാ **ഞാണവാദേന സദ്ധിം. അതിക്കമ്മ ഗച്ഛതോ**തി ഉപഡ്ഢഭാഗേന പരിച്ഛിന്നം പദേസം അതിക്കമിത്വാ ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം കാതും ഗച്ഛതോ. കിം പനായം അചേലോ പാഥികപുത്തോ അത്തനോ പമാണം ന ജാനാതീതി? നോ ന ജാനാതി. യദി ഏവം, കസ്മാ സുക്ഖഗജ്ജിതം ഗജ്ജീതി? “ഏവാഹം ലോകേ പാസംസോ ഭവിസ്സാമീ”തി കോഹഞ്ഞേ കത്വാ സുക്ഖഗജ്ജിതം ഗജ്ജി. തേന വുത്തം **“നഗരവാസിനോ”**തിആദി. **പട്ഠപേത്വാ**തി യുഗഗ്ഗാഹം ആരഭിത്വാ.

൧൬. **ഹീനജ്ഝാസയത്താ...പേ... ഉദപാദി.** വുത്തഞ്ഹേതം “ഹീനാധിമുത്തികാ സത്താ ഹീനാധിമുത്തികേ ഏവ സത്തേ സേവന്തി ഭജന്തി പയിരുപാസന്തീ”തി (സം॰ നി॰ ൨.൯൭).

യസ്മാ തഥാവുത്താ വാചാ തഥാരൂപചിത്തഹേതുകാ, തഞ്ച ചിത്തം തഥാരൂപദിട്ഠിചിത്തഹേതുകം, തസ്മാ "തം വാചം അപ്പഹായാ"തി വത്വാ യഥാ തസ്സാ അപ്പഹാനം ഹോതി, തം ദസ്സേന്തോ "തം ചിത്തം അപ്പഹായാ"തി ആഹ, തസ്സ ച യഥാ അപ്പഹാനം ഹോതി, തം ദസ്സേതും "തം ദിട്ഠിം അപ്പടിനിസ്സജ്ജിത്വാ"തി അവോച. യസ്മാ വാ തഥാരൂപാ വാചാ മഹാസാവജ്ജാ, ചിത്തം തതോ മഹാസാവജ്ജതരം തംസമുട്ഠാപകഭാവതോ, ദിട്ഠി പന തതോ മഹാസാവജ്ജതമാ തദുഭയസ്സ മൂലഭാവതോ, തസ്മാ തേസം മഹാസാവജ്ജതായ ഇമം വിഭാഗം ദസ്സേത്വാ അയം അനുക്കമോ ഠപിതോതി വേദിതബ്ബോ. തേസം പന യഥാ പഹാനം ഹോതി, തം ദസ്സേതും **"അഹ"**ന്തിആദി വുത്തം. **"നാഹം ബുദ്ധോ"തി വദന്തോ**തി സാഠേയ്യേന വിനാ ഉജുകമേവ "അഹം ബുദ്ധോ ന ഹോമീ"തി വദന്തോ. **ചിത്തദിട്ഠിപ്പഹാനേ**പി ഏസേവ നയോ. **വിപതേയ്യാ**തി ഏത്ഥ **വി**-സദ്ദോ പഠമേ വികപ്പേ ഉപസഗ്ഗമത്തം, ദുതിയേ പന വിസരണത്ഥോതി ആഹ **"സത്തധാ വാ പന ഫലേയ്യാ"**തി.

൧൭. **ഏകംസേനാ**തി ഏകന്തേന, ഏകന്തികം പന വചനപരിയായവിനിമുത്തം ഹോതീതി ആഹ **"നിപ്പരിയായേനാ"**തി. **ഓധാരിതാ**തി അവധാരിതാ നിയമേത്വാ ഭാസിതാ. **വിഗതരൂപേനാ**തി അപഗതസഭാവേന . തേനാഹ **"വിഗച്ഛിതസഭാവേനാ"**തി, ഇദ്ധാനുഭാവേന അപനീതസകഭാവേന. തേന വുത്തം **"അത്തനോ"**തിആദി.

൧൮. ദ്വയം ഗച്ഛതീതി **ദ്വയഗാമിനീ.** കീദിസം ദ്വയന്തി ആഹ **"സരൂപേനാ"**തിആദി. അയഞ്ഹി സോ ഗണ്ഡസ്സുപരിഫോട്ഠബ്ബാദോസം.

൧൯. അജിതസ്സ ലിച്ഛവിസേനാപതിസ്സ മഹാനിരയേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ആഗന്ത്വാ അചേലസ്സ പാഥികപുത്തസ്സ സന്തികേ പരോദനം. **അഭാവാ**തി പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരസ്സ പാടിഹാരിയകരണസ്സ അഭാവാ. ഭഗവാ പന സന്നിപതിതപരിസായം പസാദജനനത്ഥം തദനുരൂപം പാടിഹാരിയമകാസിയേവ. യഥാഹ **"തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ"**തിആദി.

ഇദ്ധിപാടിഹാരിയകഥാവണ്ണനാ

൨൦. നിചയനം ധനധഞ്ഞാനം സഞ്ചയനം **നിചയോ,** തത്ഥ നിയുത്താതി **നേചയികാ,** ഗഹപതി ഏവ നേചയികാ **ഗഹപതിനേചയികാ.** ഏത്തകാനി ജങ്ഘസഹസ്സാനീതി പരിമാണാഭാവതോ **സഹസ്സേഹിപി അപരിമാണഗണനാ. തേനേവാ**തി ഇമസ്സ വസേന സന്നിപതിതായ ഏവം മഹതിയാ പരിസായ ബന്ധനമോക്ഖം കാതും ലബ്ഭതി, ഏതേനേവ കാരണേന.

൨൧. **ചിത്തുത്രാസഭയ**ന്തി ചിത്തസ്സ ഉത്രാസനാകാരേന പവത്തഭയം, ന ഞാണഭയം, നാപി "ഭായതി ഏതസ്മാ"തി ഏവം വുത്തം ആരമ്മണഭയം. **ഛമ്ഭിതത്ത**ന്തി തേനേവ ചിത്തുത്രാസഭയേന സകലസരീരസ്സ ഛമ്ഭിതഭാവോ. **ലോമഹംസോ**തി തേനേവ ഭയേന, തേന ച ഛമ്ഭിതത്തേന സകലസരീരേ ലോമാനം ഹട്ഠഭാവോ, സോ പന തേസം ഭിത്തിയം നാഗദന്താനം വിയ ഉദ്ധംമുഖതാതി ആഹ **"ലോമാനം ഉദ്ധഗ്ഗഭാവോ"**തി. **അന്തന്തേന ആവിജ്ഝിത്വാ**തി അത്തനോ നിസീദനത്ഥം നിഗൂള്ഹട്ഠാനം ഉപപരിക്ഖന്തോ പരിബ്ബാജകാരാമം പരിയന്തേന അനുസംയായിത്വാ, കസ്സചിദേവ സുനക്ഖത്തസ്സ വാ

സുനക്ഖത്തസദിസസ്സ വാ സബ്ബഞ്ഞുപടിഞ്ഞം അപ്പഹായ സത്ഥു സമ്മുഖീഭാവേ സത്തധാ തസ്സ മുദ്ധാഫലനം ധമ്മതാ. തേന വുത്തം **"മാ നസ്സതു ബാലോ"**തിആദി.

൨൨. **സംസപ്പതീ**തി തത്ഥേവ പാസാണഫലകേ ബാലദാരകോ വിയ ഉട്ഠാതും അസക്കോന്തോ അവസീദനവസേന ഇതോ ചിതോ ച സംസപ്പതി. തേനാഹ **"ഓസീദതീ"**തി. **തത്ഥേവ സഞ്ചരതീ**തി തസ്മിംയേവ പാസാണേ ആനിസദുപട്ഠിനോ സഞ്ചലനം നിസജ്ജവസേനേവ സഞ്ചരതി, ന ഉട്ഠായ പദസാ.

൨൩. **വിനട്ഠരൂപോ**തി സമ്ഭാവനായ വിനാസേന, ലാഭസ്സ വിനാസേന ച വിനട്ഠസഭാവോ.

പഠമഭാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨൪. **ഗോയുത്തേഹീ**തി ബലവന്തബലീബദ്ദയോജിതേഹി.

൨൫. **തസ്സാ**തി ജാലിയസ്സ. അയഞ്ഹി മണ്ഡിസേന പരിബ്ബാജകേന സദ്ധിം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുണി, തതോ പുരേതരം ഭഗവതോ ഗുണാനം അജാനനകാലേ അയം പവത്തി. തേനേവാഹ **"തിട്ഠതു താവ പാടിഹാരിയം... പേ॰... പരാജയോ ഭവിസ്സതീ"**തി.

൨൬. **തിണസീഹോ**തി തിണസദിസഹരിതവണ്ണോ സീഹോ. **കാളസീഹോ**തി കാളവണ്ണോ സീഹോ. **പണ്ഡുസീഹോ**തി പണ്ഡുവണ്ണോ സീഹോ. **കേസരസീഹോ**തി കേസരവന്തോ സേതവണ്ണോ, ലോഹിതവണ്ണോ വാ സീഹോ. **മിഗരഞ്ഞോ**തി എത്ഥ **മിഗ**-സദ്ദോ കിഞ്ചാപി പസദകുരുങ്ഗാദീസു കേസുചിദേവ ചതുപ്പദേസു നിരുള്ഹോ, ഇധ പന സബ്ബസാധാരണവസേനാതി ദസ്സേന്തോ **"മിഗരഞ്ഞോതി സബ്ബചതുപ്പദാനം രഞ്ഞോ"**തി വുത്തം. ആഗന്ത്വാ സേതി എത്ഥാതി **ആസയോ,** നിവാസനട്ഠാനം. **സീഹനാദ**ന്തി പരിസ്സയാനം സഹനതോ, പടിപക്ഖസ്സ ച ഹനനതോ "സീഹോ"തി ലദ്ധനാമസ്സ മിഗാധിപസ്സ ഘോസം, സോ പന തേന യസ്മാ കുതോചിപി അഭീതഭാവേന പവത്തീയതി, തസ്മാ വുത്തം **"അഭീതനാദ"**ന്തി. തത്ഥ തത്ഥ താസു താസു ദിസാസു ഗന്ത്വാ ചരിതബ്ബതായ ഭക്ഖിതബ്ബതായ **ഗോചരോ** ഘാസോതി ആഹ **"ഗോചരായാതി ആഹാരത്ഥായാ"**തി. **വരം വര**ന്തി മിഗസങ്ഘേ മിഗസമൂഹേ മുദുമംസതായ വരം വരം മഹിംസവനവരാഹാദിം വധിത്വാതി യോജനാ. തേനാഹ **"ഥൂലം ഥൂല"**ന്തി. വരവരഭാവേന ഹി തസ്സ വരഭാവോ ഇച്ഛിതോ. സൂരഭാവം സന്നിസ്സിതം **സൂരഭാവസന്നിസ്സിതം,** തേന. സൂരഭാവേനാപി ഹി "കിം ഇമേ പാണകേ ദുബ്ബലേ ഹന്ത്വാ"തി അപ്പഥാമേസു പാണേസു കാരുഞ്ഞം ഉപതിട്ഠതി.

൨൭. **വിഘാസോ**തി പരസ്സ ഭക്ഖിതസേസതായ വിരൂപോ ഘാസോ വിഘാസോ, ഉച്ഛിട്ഠം. തേനാഹ "ഭക്ഖിതാതിരിത്തമംസ"ന്തി, തസ്മിം **വിഘാസേ,** വിഘാസനിമിത്തന്തി അത്ഥോ. **അസ്മിമാനദോസേനാ**തി അസ്മിമാനദോസഹേതു, അഹംകാരനിമിത്തന്തി അത്ഥോ. സോ പനസ്സ അസ്മിമാനോ യഥാ ഉപ്പജ്ജി, തം ദസ്സേതും **"തത്രായ"**ന്തിആദി വുത്തം.

"സേഗാലകംയേവാ"തിപി പാഠോ, യഥാവുത്തോവ അത്ഥോ. **ഭേരണ്ഡകംയേവാ**തി ഭേരണ്ഡസകുണരവസദിസംയേവ, **ഭേരണ്ഡോ** നാമ എകോ

പക്ഖീ ദ്വിമുഖോ, തസ്സ കിര സദ്ദോ അതിവിയ വിരൂപോ അമനാപോ. തേനാഹ **"അപ്പിയഅമനാപസദ്ദമേവാ"**തി. സമ്മാപടിപത്തിയാ വിസേസതോ സുട്ഠു ഗതാതി **സുഗതാ,** സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ. തേ അപദായന്തി സോധേന്തി സത്തസന്താനം ഏതേഹീതി **സുഗതാപദാനാനി,** തിസ്സോ സിക്ഖാ. യസ്മാ താഹി തേ "സുഗതാ"തി ലക്ഖീയന്തി, താ ച തേസം ഓവാദഭൂതാ, തസ്മാ **"സുഗതലക്ഖണേസൂ"**തിആദി വുത്തം. യദി താ സുഗതസ്സ ലക്ഖണഭൂതാ, സാസനഭൂതാ ച, കഥം പനേസ പാഥികപുത്തോ തത്ഥ താസു സിക്ഖാസു ജീവതി, കോ തസ്സ താഹി സമ്ബന്ധോതി ആഹ **"ഏതസ്സ ഹീ"**തിആദി. **സമ്ബുദ്ധാനം ദേമാതി ദേന്തീ**തി ബുദ്ധസഞ്ഞായ ദേന്തീതി അധിപ്പായോ. തേന **ഏസ... പേ॰... ജീവതി നാമ** ന സുഗതസ്സ**യഅജ്ഝുപഗമനതോ. **"തഥാഗതേ"**തിആദി ഏകത്തേ പുഥുവചനന്തി ആഹ **"തഥാഗത"**ന്തിആദി. **ബഹുവചനം ഏവ** ഗരുസ്മിം ഏകസ്മിമ്പി ബഹുവചനപ്പയോഗതോ **ഏകവചനം വിയ വുത്തം** വചനവിപല്ലാസേന.

൨൯. **സമേക്ഖിത്വാ**തി സമം കത്വാ മിച്ഛാദസ്സനേന അപേക്ഖിത്വാ, തം പന അപേക്ഖനം തഥാ മഞ്ഞനമേവാതി ആഹ **"മഞ്ഞിത്വാ"**തി. പുബ്ബേ വുത്തം സമേക്ഖനമ്പി മഞ്ഞനം ഏവാതി വുത്തം **"അമഞ്ഞീതി പുന അമഞ്ഞിത്ഥാ"**തി, തേന അപരാപരം തസ്സ മഞ്ഞനപ്പവത്തിം ദസ്സേതി. ഭേരണ്ഡകരവം കോസതി വിക്കോസതീതി **കോത്ഥു.**

൩൦. തേ തേ പാണേ ബ്യാപാദേന്തോ ഘസതീതി ബ്യഗ്ഘോതി ഇമിനാ നിബ്ബചനേന "ബ്യഗ്ഘോ"തി മിഗരാജസ്സപി സിയാ നാമന്തി ആഹ **"ബ്യഗ്ഘോതി മഞ്ഞതീതി സീഹോഹമസ്മീതി മഞ്ഞതീ"**തി. യദിപി യഥാവുത്തനിബ്ബചനവസേന സീഹോപി "ബ്യഗ്ഘോ"തി വത്തബ്ബതം അരഹതി, ബ്യഗ്ഘ-സദ്ദോ പന മിഗരാജേ ഏവ നിരുള്ഹോതി ദസ്സേന്തോ **"സീഹേന വാ"**തിആദിമാഹ.

൩൧. സീഹേന വിചരിതവനേ സംവഡ്ഢത്താ വുത്തം "മഹാവനേ സുഞ്ഞവനേ വിവഡ്ഢോ"തി.

൩൪. **കിലേസബന്ധനാ**തി തണ്ഹാബന്ധനതോ. തണ്ഹാബന്ധനഞ്ഹി ഥിരം ദള്ഹബന്ധനം ദുമ്മോചനീയം. യഥാഹ -

"സാരത്തരത്താ മണികുണ്ഡലേസു,
പുത്തേസു ദാരേസു ച യാ അപേക്ഖാ;
ഏതം ദള്ഹം ബന്ധനമാഹു ധീരാ,
ഓഹാരിനം സിഥിലം ദുപ്പമുഞ്ച"ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൩൪൬; ജാ॰ ൧.൨.൧൯൨);

കിലേസബന്ധനാതി വാ ദസവിധസംയോജനതോ. **മഹാവിദുഗ്ഗം നാമ ചത്താരോ ഓഘാ** മഹന്തം ജലവിദുഗ്ഗം വിയ അനുപചിതകുസലസമ്ഭാരേഹി ദുഗ്ഗമട്ഠേന.

അഗ്ഗഞ്ഞപഞ്ഞത്തികഥാവണ്ണനാ

൩൬. **ഇമസ്സ** പദസ്സ. ഇദം നാമ ലോകസ്സ അഗ്ഗന്തി ജാനിതബ്ബം, തം **അഗ്ഗഞ്ഞം,** സോ പന ലോകസ്സ ഉപ്പത്തിക്കമോ പവത്തി പവേണീ ചാതി ആഹ

“ലോകുപ്പത്തിചരിയവംസ”ന്തി. സമ്മാസമ്ബോധിതോ ഉത്തരിതരം നാമ കിഞ്ചി നത്ഥി പജാനിതബ്ബേസു, തം പന കോടിം കത്വാ ദസ്സേന്തോ **“യാവ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാ പജാനാമീ”**തി ആഹ. “മമ പജാനനാ”തി അസ്സാദേന്തോ തണ്ഹാവസേന, “അഹം പജാനാമീ”തി അഭിനിവിസന്തോ ദിട്ഠിവസേന, “സുട്ഠു പജാനാമി സമ്മാ പജാനാമീ”തി പഗ്ഗണ്ഹന്തോ മാനവസേന ന പരാമസാമീതി യോജനാ. “പച്ചത്തഞ്ഞേവാ”തി പദം “നിബ്ബുതി വിദിതാ”തി പദദ്വയേനാപി യോജേതബ്ബം “പച്ചത്തംയേവ ഉപ്പാദിതാ നിബ്ബുതി ച പച്ചത്തംയേവ വിദിതാ”തി, സയമ്ഭുഞാണേന നിബ്ബത്തിതാ നിബ്ബുതി സയമേവ വിദിതാതി അത്ഥോ. അട്ഠകഥായം പന “പച്ചത്ത”ന്തി പദം വിവിധവിഭത്തികം ഹുത്വാ ആവുത്തിനയേന ആവത്തതീതി ദസ്സേതും **“അത്തനായേവ അത്തനീ”**തി വുത്തം. **അവിദിതനിബ്ബാനാ**തി അപ്പടിലദ്ധനിബ്ബാനാ മിച്ഛാപടിപന്നത്താ. പജാനനമ്പി ഹി തദധിഗമവസേനേവ വേദിതബ്ബം. ഏതി ഇട്ഠഭാവേന പവത്തതീതി **അയോ,** സുഖം. തപ്പടിക്ഖേപേന **അനയോ,** ദുക്ഖം. തദേവ ഹിതസുഖസ്സ ബ്യസനതോ **ബ്യസനം.**

൩൭. **തം ദസ്സേന്തോ**തി ഭഗവാപി “അഞ്ഞതിത്ഥിയോ തത്ഥ സാരസഞ്ഞീ”തി തം ദസ്സേന്തോ. **ആധിപച്ചഭാവേനാ**തി ആധിപച്ചസഭാവേന. യസ്സ ആചരിയവാദസ്സ വസേന പുരിസോ “ആചരിയോ”തി വുച്ചതി, സോ ആചരിയവാദോ ആചരിയഭാവോതി ആഹ **“ആചരിയഭാവം ആചരിയവാദ”**ന്തി. **ഏത്ഥാ**തി ആചരിയവാദേ. **ഇതി കത്വാ**തി ഇമിനാ കാരണേന. **സോ**തി ആചരിയവാദോ. **“അഗ്ഗഞ്ഞം” ത്വേവ വുത്തോ** അഗ്ഗഞ്ഞവിസയത്താ. **കേന വിഹിത**ന്തി കേന പകാരേന വിഹിതം. തേനാഹ **“കേന വിഹിതം കിന്തി വിഹിത”**ന്തി. **ബ്രഹ്മജാലേ**തി ബ്രഹ്മജാലസംവണ്ണനായം (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൮). തത്ഥ ഹി വിത്ഥാരതോ വുത്തവിധിം ഇധ അതിദിസതി, പാളി പന തത്ഥ ചേവ ഇധ ച ഏകസദിസാ വാതി.

൪൧. ഖിഡ്ഡാ പദോസികാ മൂലഭൂതാ ഏത്ഥ സന്തീതി **ഖിഡ്ഡാപദോസികം,** ആചരിയകം. തേനേവാഹ **“ഖിഡ്ഡാപദോസികമൂലക”**ന്തി. **മനോപദോസിക**ന്തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ.

൪൭. യേന വചനേന അബ്ഭാചിക്ഖന്തി, തസ്സ അവിജ്ജമാനതാ നാമ അത്ഥവസേനേവാതി ആഹ **“അസംവിജ്ജമാനട്ഠേനാ”**തി. **തുച്ഛാ, മുസാ**തി ച കരണത്ഥേ പച്ചത്തവചനന്തി ആഹ **“തുച്ഛേന, മുസാവാദേനാ”**തി. വചനസ്സ അന്തോസാരം നാമ അവിപരീതോ അത്ഥോതി തദഭാവേനാഹ **“അന്തോസാരവിരഹിതേനാ”**തി. **അഭിആചിക്ഖന്തീ**തി അഭിഭവിത്വാ ഘട്ടേന്താ കഥേന്തി, അക്കോസന്തീതി അത്ഥോ. **വിപരീതസഞ്ഞോ**തി അയാഥാവസഞ്ഞോ. **സുഭം വിമോക്ഖ**ന്തി “സുഭ”ന്തി വുത്തവിമോക്ഖം. **വണ്ണകസിണ**ന്തി സുനീലകസുപീതകാദിവണ്ണകസിണം. **സബ്ബ**ന്തി യം സുഭം, അസുഭഞ്ച വണ്ണകസിണം, തഞ്ച സബ്ബം. **ന അസുഭ**ന്തി അസുഭമ്പി “അസുഭ”ന്തി തസ്മിം സമയേ ന സഞ്ജാനാതി, അഥ ഖോ “സുഭം” ത്വേവ സഞ്ജാനാതീതി അത്ഥോ. **വിപരീതാ** അയാഥാവഗാഹിതായ, അയാഥാവവാദിതായ ച.

൪൮. യസ്മാ സോ പരിബ്ബാജകോ അവിസ്സട്ഠമിച്ഛാഗാഹിതായ സമ്മാ അപ്പടിപജ്ജിതുകാമോ സമ്മാപടിപന്നം വിയ മം സമണോ ഗോതമോ, ഭിക്ഖവോ ച സഞ്ജാനന്തൂതി അധിപ്പായേന **“തഥാ ധമ്മം ദേസേതു”**ന്തിആദിമാഹ, തസ്മാ വുത്തം **“മയാ ഏതസ്സ...പേ॰... വട്ടതീ”**തി. **മമ**ന്തി

മമ്മപ്പദേസം പീളാജനനട്ഠാനം. **സുട്ഠൂ**തി സക്കച്ചം. യഥാ ന വിനസ്സതി, ഏവം **അനുരക്ഖ.**

വാസനായാതി കിലേസക്ഖയാവഹായ പടിപത്തിയാ വാസനായ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി.

പാഥികസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ.

൨. ഉദുമ്ബരികസുത്തവണ്ണനാ

നിഗ്രോധപരിബ്ബാജകവത്ഥുവണ്ണനാ

൪൯. **ഉദുമ്ബരികായാ**തി സമ്ബന്ധേ സാമിവചനന്തി ആഹ **"ഉദുമ്ബരികായ ദേവിയാ സന്തകേ പരിബ്ബാജകാരാമേ"**തി. "ഉദുമ്ബരികായ"ന്തി വാ പാഠോ, തഥാ സതി അധികരണേ ഏതം ഭുമ്മം. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ ഉദുമ്ബരികായ രഞ്ഞോ ദേവിയാ നിബ്ബത്തിതോ ആരാമോ ഉദുമ്ബരികാ, തസ്സം ഉദുമ്ബരികായം. തേനാഹ **"ഉദുമ്ബരികായ ദേവിയാ സന്തകേ"**തി. തായ ഹി നിബ്ബത്തിതോ തസ്സാ സന്തകോ. വരണാദിപാഠവസേന ചേത്ഥ നിബ്ബത്തത്ഥബോധകസ്സ സദ്ദസ്സ അദസ്സനം. **സന്ധാനോ**തി ഭിന്നാനമ്പി തേസം സന്ധാപനേന "സന്ധാനോ"തി ഏവം ലദ്ധനാമോ. **സംവണ്ണിതോ**തി പസംസിതോ. **ഇരിയതീ**തി പവത്തതി. **അരിയേന ഞാണേനാ**തി കിലേസേഹി ആരകത്താ അരിയേന ലോകുത്തരേന ഞാണേന. **അരിയായ വിമുത്തിയാ**തി സുവിസുദ്ധായ ലോകുത്തരഫലവിമുത്തിയാ.

ദിവാ-സദ്ദോ ദിന-സദ്ദോ വിയ ദിവസപരിയായോ, തസ്സ വിസേസനഭാവേന വുച്ചമാനോ ദിവാ-സദ്ദോ സവിസേസം ദിവസഭാഗം ദീപേതീതി ആഹ **"ദിവസസ്സ ദിവാ"**തിആദി. യസ്മാ സമാപന്നസ്സ ചിത്തം നാനാരമ്മണതോ പടിസംഹതം ഹോതി, ഝാനസമങ്ഗീ ച പവിവേകൂപഗമനേന സങ്ഗണികാഭാവതോ ഏകാകിയായ നിലീനോ വിയ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **"തതോ തതോ…പേ॰… ഗതോ"**തി. മനോ ഭവന്തി മനസോ വിവട്ടനിസ്സിതം വഡ്ഢിം ആവഹന്തീതി **മനോഭാവനിയാ**തി ആഹ **"മനവഡ്ഢകാന"**ന്തിആദി. **ഉന്നമതി** ന സങ്കുചതി, അലീനഞ്ച ഹോതീതി അത്ഥോ.

൫൦. **യാവതാ**തി യാവന്തോതി അയമേത്ഥ അത്ഥോതി ആഹ **"യത്തകാ"**തി. **തേസ**ന്തി നിദ്ധാരണേ സാമിവചനം. നിദ്ധാരണഞ്ച കേനചി വിസേസേന ഇച്ഛിതബ്ബം. യേഹി ച ഗുണവിസേസേഹി സമന്നാഗതാ ഭഗവതോ സാവകാ ഉപാസകാ രാജഗഹേ പടിവസന്തി, അയഞ്ച തേഹി സമന്നാഗതോതി ഇമം വിസേസം ദീപേതും **"തേസം അബ്ഭന്തരോ"**തി വുത്തം. തേനാഹ **"ഭഗവതോ കിരാ"**തിആദി.

൫൨. **തേസ**ന്തി പരിബ്ബാജകാനം. **കഥായാ**തി തിരച്ഛാനകഥായ. **ദസ്സനേനാ**തി ദിട്ഠിദസ്സനേന. **ആകപ്പേനാ**തി വേസേന. **കുത്തേനാ**തി കിരിയായ. **ആചാരേനാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്മിം ആചരിതബ്ബആചാരേന. **വിഹാരേനാ**തി രത്തിന്ദിവം വിഹരിതബ്ബവിഹരണേന. **ഇരിയാപഥേനാ**തി ഠാനാദിഇരിയാപഥേന. അഞ്ഞാകാരതായ അഞ്ഞതിത്ഥേ നിയുത്താതി **അഞ്ഞതിത്ഥിയാ. സങ്ഗമ്മാ** സമാഗമ്മാ **രാസീ ഹുത്വാ** പരേഹി **നിസിന്നട്ഠാനേ.** അരഞ്ഞാനി ച താനി വനപത്ഥാനി ചാതി **അരഞ്ഞവനപത്ഥാനി.** തത്ഥ യം അരഞ്ഞകങ്ഗനിപ്ഫാദകം ആരഞ്ഞകാനം, തം "അരഞ്ഞ"ന്തി വേദിതബ്ബം. **വനപത്ഥ**ന്തി ഗാമന്തം അതിക്കമിത്വാ മനുസ്സാനം അനുപചാരട്ഠാനം, യത്ഥ ന കസീയതി ന വപ്പീയതി. വുത്തഞ്ഹേതം "വനപത്ഥന്തി ദൂരാനമേതം സേനാസനാനം അധിവചന"ന്തി "വനപത്ഥന്തി വനസണ്ഡാനമേതം സേനാസനാനം, വനപത്ഥന്തി ഭീസനകാനമേതം, വനപത്ഥന്തി സലോമഹംസാനമേതം, വനപത്ഥന്തി പരിയന്താനമേതം വനപത്ഥന്തി ന മനുസ്സൂപചാരാനമേതം സേനാസനാനം അധിവചന"ന്തി (വിഭ॰

൩൬൯). തേന വുത്തം **"ഗാമൂപചാരതോ മുത്താനീ"**തിആദി. **പന്താനീതി** പരിയന്താനി അതിദൂരാനി. തേനാഹ **"ദൂരതരാനീ"**തിആദി. **വിഹാരൂപചാരേനാ**തി വിഹാരസ്സ ഉപചാരപ്പദേസേന. **അദ്ധികജനസ്സാ**തി മഗ്ഗഗാമിനോ ജനസ്സ. **മന്ദസദ്ദാനീ**തി ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദാഭാവതോ തനുസദ്ദാനി. മനുസ്സേഹി സമാഗമ്മ ഏകജ്ഝം പവത്തിതസദ്ദോ **നിഗ്ഘോസോ,** തസ്സ യസ്മാ അത്ഥോ ദുബ്ബിഭാവിതോ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **"അവിഭാവിതത്ഥേന നിഗ്ഘോസേനാ"**തി. **വിഗതവാതാനീ**തി വിഗതസദ്ദാനി. **"രഹസ്സ കരണസ്സ യുത്താനീ"**തി ഇമിനാപി തേസം ഠാനാനം അരഞ്ഞലക്ഖണയുത്തതം, ജനവിവിത്തതം, വനവിവിത്തമേവ ച വിഭാവേതി, തഥാ **"ഏകീഭാവസ്സ അനുരൂപാനീ"**തി ഇമിനാ.

൩൬. കേനാതി ഹേതുമ്ഹി, സഹയോഗേ ച കരണവചനന്തി ആഹ **"കേന കാരണേന കേന പുഗ്ഗലേന സദ്ധി"**ന്തി. ഏകോപി ഹി വിഭത്തിനിദ്ദേസോ അനേകത്ഥവിഭാവനോ ഹോതി, തഥാ തദ്ധിതത്ഥപദസമാഹാരേതി.

സംസന്ദനന്തി ആലാപസല്ലാപവസേന കഥാസംസന്ദനം. **ഞാണബ്യത്തഭാവ**ന്തി ബ്യത്തഞാണഭാവം, സോ പന പരസ്സ വചനേ ഉത്തരദാനവസേന, പരേന വാ വുത്തഉത്തരേ പച്ചുത്തരദാനവസേന സിയാതി ആഹ **"ഉത്തരപച്ചുത്തരനയേനാ"**തി. യോ ഹി പരസ്സ വചനം തിപുക്ഖലേന നയേന രൂപേതി, തഥാ പരസ്സ രൂപനവചനം ജാതിഭാവം ആപാദേതി, തസ്സ താദിസം വചനസഭാവം ഞാണവേയ്യത്തിയം വിഭാവേതി പാകടം കരോതീതി. **സുഞ്ഞാഗാരേസു നട്ഠാ**തി സുഞ്ഞാഗാരേസു നിവാസേസു നട്ഠാ വിനട്ഠാ അഭാവം ഗതാ. **നാസ്സ പഞ്ഞാ നസ്സേയ്യ** തേഹി തേഹി കതപുച്ഛനപടിപുച്ഛനനിമിത്തം നാനാപടിഭാനുപ്പത്തിയാ വിസാരമാപന്നം പുച്ഛിതം പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേതും അസമത്ഥതായ. **ഓരോധേയ്യാമാ**തി നിരുസ്സാഹം വിയ കരോന്താ അവരോധേയ്യാമ, തം പരസ്സ ഓരോധനം വാദജാലേന വിനന്ധനം വിയ ഹോതീതി ആഹ **"വിനന്ധേയ്യാമാ"**തി . തദത്ഥം തേന തുച്ഛകുമ്ഭിനിദസ്സനം കതം, തം ബ്യതിരേകമുഖേന ദസ്സേതും **"പൂരിതഘടോ ഹീ"**തിആദി വുത്തം.

ബലം ദീപേന്തോതി അഭൂതമേവ അത്തനോ ഞാണബലം പകാസേന്തോ. **അസമ്ഭിന്ന**ന്തി ജാതിസമ്ഭേദാഭാവേന അസമ്ഭിന്നം. അഞ്ഞജാതിസമ്ഭേദേ സതി അസ്സതരസ്സ അസ്സസ്സ ജാതഭാവോ വിയ സീഹസ്സപി സീഹഥാമാഭാവോ സിയാതി ആഹ **"അസമ്ഭിന്നകേസരസീഹ"**ന്തി. **ഠാനസോ വാ**തി തങ്ഖണേ ഏവ.

൩൮. "സുമാഗധാ നാമ നദീ"തി കേചി, തം മിച്ഛാതി ദസ്സേന്തോ "സുമാഗധാ നാമ പോക്ഖരണീ"തി വത്വാ തസ്സാ പോക്ഖരണിഭാവസ്സ സുത്തന്തരേ ആഗതതം ദസ്സേതും **"യസ്സാ തീരേ"**തിആദി വുത്തം. മോരാനം നിവാപോ ഏത്ഥാതി **മോരനിവാപോ.** ബ്യധികരണാനമ്പി ഹി പദാനം ബാഹിരത്ഥസമാസോ ഹോതിയേവ യഥാ "ഉരസിലോമോ"തി. അഥ വാ നിവുത്ഥം ഏത്ഥാതി **നിവാപോ,** മോരാനം നിവാപോ **മോരനിവാപോ,** മോരാനം നിവാപദിന്നട്ഠാനം. തേനാഹ **"യത്ഥ മോരാന"**ന്തിആദി. യസ്മാ നിഗ്രോധോ തപോജിഗുച്ഛവാദോ, സാസനേ ച ഭിക്ഖൂ അത്തകിലമഥാനുയോഗം വജ്ജേത്വാ ഭാവനാനുയോഗേന പരമസ്സാസപ്പത്തേ വിഹരന്തേ പസ്സതി, തസ്മാ "കഥം നു ഖോ സമണോ ഗോതമോ കായകിലമഥേന വിനാവ സാവകേ വിനേതീ"തി സഞ്ജാതസന്ദേഹോ "കോ നാമ സോ"തിആദിനാ ഭഗവന്തം പുച്ഛി.

അസ്സസതി അനുസങ്കിതപരിസങ്കിതോ ഹോതി ഏതേനാതി **അസ്സാസോ,** പീതിസോമനസ്സന്തി ആഹ **"അസ്സാസപ്പത്താതി തുട്ഠിപ്പത്താ സോമനസ്സപ്പത്താ"**തി. അധികോ സേട്ഠോ ആസയോ നിസ്സയോ **അജ്ഝാസയോ**തി ആഹ **"ഉത്തമനിസ്സയഭൂത"**ന്തി. ആദിഭൂതം പുരാതനം സേട്ഠചരിയം **ആദിബ്രഹ്മചരിയം,** ലോകുത്തരമഗ്ഗന്തി അത്ഥോ. തഥാ ഹേസ സമ്മാസമ്ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകേഹി തേനേവ ആകാരേന അധിഗതോ. തേനാഹ **"പുരാണ...പേ॰... അരിയമഗ്ഗ"**ന്തി. തഥാ ഹി തം ഭഗവാ "അദ്ദസ പുരാണം മഗ്ഗം പുരാണമഞ്ജസ"ന്തി അവോച. **പൂരേത്വാ** ഭാവനാപാരിപൂരിവസേന. "പൂരേത്വാ"തി വാ ഇദം "അജ്ഝാസയം ആദിബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി ഏത്ഥ പാഠസേസോതി വദന്തി. "അജ്ഝാസയം ആദിബ്രഹ്മചരിയം പടിജാനന്തി അസ്സാസപ്പത്താ"തി ഏവം വാ ഏത്ഥ യോജനാ.

തപോജിഗുച്ഛാവാദവണ്ണനാ

൫൬. പകതാ ഹുത്വാ വിച്ഛിന്നാ **വിപ്പകതാ**തി ആഹ **"അനിട്ഠിതാവ ഹുത്വാ ഠിതാ"**തി.

൫൭. **വീരിയേന പാപജിഗുച്ഛനവാദോ**തി ലൂഖപടിപത്തിസാധനേന വീരിയേന അത്തതണ്ഹാവിനോദനവസേന പാപകസ്സ ജിഗുച്ഛനവാദോ. ജിഗുച്ഛതീതി **ജിഗുച്ഛോ,** തബ്ഭാവോ **ജേഗുച്ഛം,** അധികം ജേഗുച്ഛം അധിജേഗുച്ഛം, അതിവിയ പാപജിഗുച്ഛനം, തസ്മിം **അധിജേഗുച്ഛേ.** കായദള്ഹീബഹുലം തപതീതി **തപോ,** അത്തകിലമഥാനുയോഗവസേന പവത്തം വീരിയം, തേന കായദള്ഹീബഹുലതാനിമിത്തസ്സ പാപസ്സ ജിഗുച്ഛനം, വിരജ്ജനമ്പി **തപോജിഗുച്ഛാ**തി ആഹ **"വീരിയേന പാപജിഗുച്ഛാ"**തി. ഘാസച്ഛാദനസേനാസനതണ്ഹാവിനോദനമുഖേന അത്തസ്നേഹവിരജ്ജനന്തി അത്ഥോ. ഉപരി വുച്ചമാനേസു നാനാകാരേസു അചേലകാദിവതേസു ഏകജ്ഝം സമാദിന്നാനം പരിസോധനമേവേത്ഥ **പാരിപൂരണം** , ന സബ്ബേസം അനവസേസതോ സമാദാനം തസ്സ അസമ്ഭവതോതി ആഹ **"പരിപുണ്ണാതി പരിസുദ്ധാ"**തി. **പരിസോധനഞ്ച** നേസം സകസമയസിദ്ധേന നയേന പടിപജ്ജനമേവ. വിപരിയായേന അപരിസുദ്ധതാ വേദിതബ്ബാ.

൫൮. **"ഏകം പഞ്ഹമ്പി ന കഥേതീ"**തി പഠമം അത്തനാ പുച്ഛിതപഞ്ഹസ്സ അകഥിതത്താ വുത്തം.

തപനിസ്സിതകോതി അത്തകിലമഥാനുയോഗസങ്ഖാതം തപം നിസ്സായ സമാദായ വത്തനകോ. **സീഹനാദേ**തി സീഹനാദസുത്തവണ്ണനായം. യസ്മാ തത്ഥ വിത്ഥാരിതനയേന വേദിതബ്ബാനി, തസ്മാ തസ്സാ അത്ഥപ്പകാസനായ വുത്തനയേനപി വേദിതബ്ബാനി.

ഉപക്കിലേസവണ്ണനാ

൫൯. "സമ്മാ ആദിയതീ"തി വത്വാ **സമ്മാ ആദിയന**ഞ്ചസ്സ ദള്ഹഗ്ഗാഹോ ഏവാതി ആഹ **"ദള്ഹം ഗണ്ഹാതീ"**തി. "സാസനാവചരേനാപി ദീപേതബ്ബ"ന്തി വത്വാ തം ദസ്സേതും **"ഏകച്ചോ ഹീ"**തിആദി വുത്തം, തേന ധുതങ്ഗധരതാമത്തേന അത്തമനതാ, പരിപുണ്ണസങ്കപ്പതാ സമ്മാപടിപത്തിയാ ഉപക്കിലേസോതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി, ന

യഥാവുത്തതപസമാദാനധുതങ്ഗധരതാനം സതിപി അനിയ്യാനികത്തേ സദിസതന്തി ദട്ഠബ്ബം.

"ദുവിധസ്സാപീതി 'അത്തമനോ ഹോതി പരിപുണ്ണസങ്കപ്പോ'തി ച ഏവം ഉപക്കിലേസഭേദേന വുത്തസ്സ ദുവിധസ്സാപി തപസ്സിനോ"തി കേചി. യസ്മാ പന അട്ഠകഥായം സാസനികവസേനാപി അത്ഥോ ദീപിതോ, തസ്മാ ബാഹിരകസ്സ, സാസനികസ്സ ചാതി ഏവം ദുവിധസ്സാപി തപസ്സിനോതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തഥാ ചേവ ഹി ഉപരിപി അത്ഥവണ്ണനം വക്ഖതീതി. **ഏത്താവതാ**തി യദിദം "കോ അഞ്ഞോ മയാ സദിസോ"തി ഏവം അതിമാനസ്സ, അനിട്ഠിതകിച്ചസ്സേവ ച "അലമേത്താവതാ"തി ഏവം അതിമാനസ്സ ച ഉപ്പാദനം, ഏത്താവതാ.

ഉക്കംസതീതി ഉക്കട്ഠം കരോതി. **ഉക്ഖിപതീ**തി അഞ്ഞേസം ഉപരി ഖിപതി, പഗ്ഗണ്ഹാതീതി അത്ഥോ. **പരം സംഹാരേതീ**തി പരം സംഹരം നിഹീനം കരോതി. **അവക്ഖിപതീ**തി അധോ ഖിപതി, അവമഞ്ഞതീതി അത്ഥോ.

മാനമദകരണേനാതി മാനസങ്ഖാതസ്സ മദസ്സ കരണേന ഉപ്പാദനേന. **മുച്ഛിതോ ഹോതീ**തി മുച്ഛാപന്നോ ഹോതി, സാ പന മുച്ഛാപത്തി അഭിജ്ഝാസീലബ്ബതപരാമാസകായഗന്ഥേഹി ഗധിതചിത്തതാ, തത്ഥ ച അതിലഗ്ഗഭാവോതി ആഹ **"ഗധിതോ അജ്ഝോസന്നോ"**തി. **പമജ്ജനഞ്ചേത്ഥ** പമജ്ജനമേവാതി ആഹ **"പമാദമാപജ്ജതീ"**തി. കേവലം ധുതങ്ഗസുദ്ധികോ ഹുത്വാ കമ്മട്ഠാനം അനനുയുഞ്ജന്തോ തായ ഏവ ധുതങ്ഗസുദ്ധികതായ അത്തുക്കംസനാദിവസേന പവത്തേയ്യാതി ദസ്സേതും **"സാസനേ"**തിആദി വുത്തം. തേനാഹ **"ധുതങ്ഗമേവ...പേ॰... പച്ചേതീ"**തി.

൫൯. തേയേവ പച്ചയാ. **സുട്ഠു കത്വാ പടിസങ്ഖരിത്വാ ലദ്ധാ**തി ആദരഗാരവയോഗേന സക്കച്ചം അഭിസങ്ഖരിത്വാ ദാനവസേന ഉപനയവസേന ലദ്ധാ. **വണ്ണഭണനന്തി** ഗുണകിത്തനം. **അസ്സാ**തി തപസ്സിനോ.

൬൦. വോദാസന്തി ബ്യാസനം, വിഭജ്ജനന്തി അത്ഥോ. തം പനേത്ഥ വിഭജ്ജനം ദ്വിധാ ഇച്ഛിതന്തി ആഹ **"ദ്വേഭാഗം ആപജ്ജതീ"**തി. **ദ്വേ ഭാഗേ കരോതി** രുച്ചനാരുച്ചനവസേന . **ഗേധജാതോ**തി സഞ്ജാതഗേധോ. **മുച്ഛനം** നാമ സതിവിപ്പവാസേനേവ ഹോതി, ന സതിയാ സതീതി ആഹ **"സമുട്ഠസ്സതീ"**തി. **ആദീനവമത്തമ്പീ**തി ഗധിതാദിഭാവേന പരിഭോഗേ ആദീനവമത്തമ്പി **ന പസ്സതി. മത്തഞ്ഞുതാ**തി പരിഭോഗേ മത്തഞ്ഞുതാ. **പച്ചവേക്ഖണപരിഭോഗമത്തമ്പീ**തി പച്ചവേക്ഖണമത്തേന പരിഭോഗമ്പി ഏകവാരം പച്ചവേക്ഖിത്വാപി പരിഭുഞ്ജനമ്പി **ന കരോതി.**

൬൧. വിചക്കസണ്ഠാനാതി വിപുലതമചക്കസണ്ഠാനാ. സബ്ബസ്സ ഭുഞ്ജനതോ അയോകൂടസദിസാ ദന്താ ഏവ **ദന്തകൂടം. അപസാദേതീ**തി പസാദേതി. **അചേലകാദിവസേനാ**തി അചേലകവതാദിവസേന. **ലൂഖാജീവിന്തി** സല്ലേഖപടിപത്തിയാ ലൂഖജീവികം.

൬൨. തപം കരോതീതി ഭാവനാമനസികാരലക്ഖണം തപം ചരതി ചരന്തോ വിയ ഹോതി. **ചങ്കമം ഓതരതി** ഭാവനം അനുയുഞ്ജന്തോ വിയ. **വിഹാരങ്ഗണം സമ്മജ്ജതി** വത്തപടിപത്തിം പൂരേന്തോ വിയ.

“ആദസ്സയമാനോ”തി വാ പാഠോ.

കിഞ്ചി വജ്ജന്തി കിഞ്ചി കായികം വാ വാചസികം വാ ദോസം. **ദിട്ഠിഗതന്തി** വിപരീതദസ്സനം. **അരുച്ചമാനന്തി** അത്തനോ സിദ്ധന്തേ പടിക്ഖിത്തഭാവേന അരുച്ചമാനം. **രുച്ചതി മേതി** “കപ്പതി മേ”തി **വദതി. അനുജാനിതബ്ബന്തി** തച്ഛാവിപരീതഭൂതഭാവേന “ഏവമേത”ന്തി അനുജാനിതബ്ബം. സവനമനോഹാരിതായ “സാധു സുട്ഠൂ”തി **അനുമോദിതബ്ബം.**

൩൩. കുജ്ഝനസീലതായ **കോധനോ.** വുത്തലക്ഖണോ ഉപനാഹോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **ഉപനാഹീ.** ഏവംഭൂതോ ച തംസമങ്ഗീ ഹോതീതി **“സമന്നാഗതോ ഹോതീ”**തി വുത്തം. ഏസ നയോ ഇതോ പരേസുപി.

അയം പന വിസേസോ - ഇസ്സതി ഉസൂയതീതി **ഉസ്സുകീ.** സഠനം അസന്തഗുണസമ്ഭാവനം **സഠോ,** സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **സഠോ.** സന്തദോസപടിച്ഛാദനസഭാവാ **മായാ,** മായാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **മായാവീ.** ഗരുട്ഠാനിയാനമ്പി പണിപാതാകരണലക്ഖണം ഥമ്ഭനം **ഥദ്ധം,** തമേതഥ അത്ഥീതി **ഥദ്ധോ.** ഗുണേഹി സമാനം, അധികഞ്ച അതിക്കമിത്വാ നിഹീനം കത്വാ മഞ്ഞനസീലതായ **അതിമാനീ.** അസന്തഗുണസമ്ഭാവനത്ഥികതാസങ്ഖാതാ പാപാ ലാമകാ ഇച്ഛാ ഏതസ്സാതി **പാപിച്ഛോ.** മിച്ഛാ വിപരീതാ ദിട്ഠി ഏതസ്സാതി **മിച്ഛാദിട്ഠികോ.** “ഇദമേവ സച്ചം, മോഘമഞ്ഞ”ന്തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൮൭, ൨൦൨, ൪൨൭; ൩.൨൭, ൨൯; ഉദാ॰ ൫൫; മഹാനി॰ ൨൦; നേത്തി॰ ൫൯) ഏവം അത്തനാ അത്താഭിനിവിട്ഠതായ സതാ ദിട്ഠി **സന്ദിട്ഠി,** തമേവ പരാമസതീതി **സന്ദിട്ഠിപരാമാസീ.** അട്ഠകഥായം പന “സയം ദിട്ഠി സന്ദിട്ഠീ”തി വത്ഥുവസേന അത്ഥോ വുത്തോ. ആ ബാള്ഹം വിയ ധീയതീതി **ആധാനന്തി** ആഹ **“ദള്ഹം സുട്ഠു ഠപിത”**ന്തി. യഥാഗഹിതം ഗാഹം പടിനിസ്സജ്ജനസീലോ **പടിനിസ്സഗ്ഗീ,** തപ്പടിക്ഖേപേന **ദുപ്പടിനിസ്സഗ്ഗീ.** പടിസേധത്ഥോ ഹി അയം **ദു-**സദ്ദോ യഥാ “ദുപ്പഞ്ഞോ, (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൯) ദുസ്സീലോ”തി (അം॰ നി॰ ൫.൨൧൩; ൧൦.൭൫; പാരാ॰ ൧൯൫; ധ॰ പ॰ ൩൦൮) ച.

പരിസുദ്ധപപടികപ്പത്തകഥാവണ്ണനാ

൩൪. ഇധ നിഗ്രോധ തപസ്സീതി യഥാനുക്കന്തം പുരിമപാളിം നിഗമനവസേന ഏകദേസേന ദസ്സേതി. തേനാഹ **“ഏവം ഭഗവാ”**തിആദി. **ഗഹിതലദ്ധി**ന്തി “അചേലകാദിഭാവോ സേയ്യോ, തേന ച സംസാരസുദ്ധി ഹോതീ”തി ഏവം ഗഹിതലദ്ധിം. **രക്ഖിതം തപ**ന്തി തായ ലദ്ധിയാ സമാദിയിത്വാ രക്ഖിതം അചേലകവതാദിതപം. **“സബ്ബമേവ സംകിലിട്ഠ”**ന്തി ഇമിനാ യം വക്ഖതി **പരിസുദ്ധപാളിവണ്ണനായം** “ലൂഖതപസ്സിനോ ചേവ ധുതങ്ഗധരസ്സ ച വസേന യോജനാ വേദിതബ്ബാ”തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൪), തസ്സ പരികപ്പിതരൂപസ്സ ലൂഖസ്സ തപസ്സിനോതി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോതി ദസ്സേതി. **“പരിസുദ്ധപാളിദസ്സനത്ഥ”**ന്തി ച ഇമിനാ തിത്ഥിയാനം വസേന പാളി യേവേത്ഥ ലബ്ഭതി, ന പന തദത്ഥോതി ദസ്സേതി. **വുത്തവിപക്ഖവസേനാ**തി വുത്തസ്സ അത്ഥസ്സ പടിപക്ഖവസേന, പടിക്ഖേപവസേനാതി അത്ഥോ. **തസ്മിം ഠാനേ**തി ഹേതുഅത്ഥേ ഭുമ്മന്തി തസ്സ ഹേതുഅത്ഥേന കരണവചനേന അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **“ഏവം സോ തേനാ”**തിആദിമാഹ. **ഉത്തരി വായമമാനോ**തി യഥാസമാദിന്നേഹി ധുതധമ്മേഹി അപരിതുട്ഠോ, അപരിയോസിതസങ്കപ്പോ ച ഹുത്വാ ഉപരി ഭാവനാനുയോഗവസേന സമ്മാവായാമം കരോന്തോ.

൬൯. **ഇതോ പരന്തി** ഇതോ യഥാവുത്തനയതോ പരം. **അഗ്ഗഭാവം വാ സാരഭാവം വാതി** തപോജിഗുച്ഛായ അഗ്ഗഭാവം വാ സാരഭാവം വാ **അജാനന്തോ.** ''അയമേവസ്സ അഗ്ഗഭാവോ സാരഭാവോ''തി മഞ്ഞമാനോ **"അഗ്ഗപ്പത്താ, സാരപ്പത്താ ചാ"തി ആഹ.**

പരിസുദ്ധതചപ്പത്താദികഥാവണ്ണനാ

൭൦. യമനം സംയമനം **യാമോ,** ഹിംസാദീനം അകരണവസേന ചതുബ്ബിധോ യാമോവ **ചാതുയാമോ,** സോ ഏവ സംവരോ, തേന സംവുതോ ഗുത്തസബ്ബദ്വാരോ **ചാതുയാമസംവരസംവുതോ.** തേനാഹ **"ചതുബ്ബിധേന സംവരേന പിഹിതോ"**തി. **അതിപാതനം** ഹിംസനന്തി ആഹ **"പാണം ന ഹനതീ"**തി. ലോഭചിത്തേന ഭാവിതം സമ്ഭാവിതന്തി കത്വാ **ഭാവിതം നാമ പഞ്ച കാമഗുണാ.** അയഞ്ച തേസു തേസംയേവ സമുദാചാരോ മഗ്ഗോട്ഠാപകം വിയാതി ആഹ **"തേസം സഞ്ഞായാ"**തി.

ഏതന്തി അഭിഹരണം, ഹീനായ അനാവത്തനഞ്ച. തേനാഹ **"സോ അഭിഹരതീതി ആദിലക്ഖണ"**ന്തി. **അഭിഹരതീ**തി അഭിബുദ്ധിം നേതി. തേനാഹ **"ഉപരൂപരി വഡ്ഢേതീ"**തി. ചക്കവത്തിനാപി പബ്ബജിതസ്സ അഭിവാദനാദി കരീയതേവാതി പബ്ബജ്ജാ സേട്ഠാ ഗുണവിസേസയോഗതോ, ദോസവിരഹിതതോ ച, യതോ സാ പണ്ഡിതപഞ്ഞത്താ വുത്താ. ഗിഹിഭാവോ പന നിഹീനോ തദുഭയാഭാവതോതി ആഹ **"ഹീനായ ഗിഹിഭാവത്ഥായാ"**തി.

൭൧. **തചപ്പത്താ**തി തചം പത്താ, തചസദിസാ ഹോതീതി അത്ഥോ.

൭൪. **തിത്ഥിയാനം വസേനാ**തി തിത്ഥിയാനം സമയവസേന. **നേസന്തി** തിത്ഥിയാനം. **തന്തി** ദിബ്ബചക്ഖും. **സീലസമ്പദാ**തി സബ്ബാകാരസമ്പന്നം ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം. **തചസാരസമ്പത്തിതോ**തി തചതപോജിഗുച്ഛായാസാരസമ്പത്തിതോ. **വിസേസഭാവന്തി** വിസേസസഭാവം.

അചേലകപാളിമത്തമ്പീതി അചേലകപാളിആഗതത്ഥമത്തമ്പി **നത്ഥി,** തസ്മാ മയം അനസ്സാമ വിനട്ഠാതി അത്ഥോ. **അ**-കാരോ വാ നിപാതമത്തം, **നസ്സാമാ**തി വിനസ്സാമ. **കുതോ പരിസുദ്ധപാളീ**തി കുതോ ഏവ അമ്ഹേസു പരിസുദ്ധപാളിആഗതപടിപത്തി. ഏസ നയോ സേസേസുപി. **സുതിവസേനാപീ**തി സോതപഥാഗമനമത്തേനാപി **ന ജാനാമ.**

നിഗ്രോധസ്സപജ്ഝായനവണ്ണനാ

൭൬. **അസ്സാ**തി സന്ധാനസ്സ ഗഹപതിസ്സ. **കക്ഖളന്തി** ഫരുസം. **ദുരാസദവചനന്തി** അവത്തബ്ബവചനം. യസ്മാ ഫരുസവചനം യം ഉദ്ദിസ്സ പയുത്തം, തസ്മിം ഖമാപിതേ ഖമാപകസ്സ പടിപാകതികം ഹോതി, തസ്മാ **"അയം മയീ"**തിആദി വുത്തം.

൭൭. **ബോധത്ഥായ ധമ്മം ദേസേതി,** ന അത്തനോ ബുദ്ധഭാവഘോസനത്ഥായ. **വാദത്ഥായാ**തി പരവാദഭഞ്ജനവാദത്ഥായ. **രാഗാദിസമനത്ഥായ ധമ്മം ദേസേതി,** ന അന്തേവാസികമ്യതായ. **ഓഘനിത്ഥരണത്ഥായാ**തി ചതുരോഘനിത്ഥരണത്ഥായ ധമ്മം ദേസേതി സബ്ബസോ ഓരപാരാതിണ്ണമാവഹത്താ ദേസനായ.

സബ്ബകിലേസപരിനിബ്ബാനത്ഥായ ധമ്മം ദേസേതി കിലേസാനം ലേസേനപി ദേസനായ അപരാമട്ഠഭാവതോ.

ബ്രഹ്മചരിയപരിയോസാനാദിവണ്ണനാ

൩൭. **ഇദം സബ്ബമ്പീ**തി സത്തവസ്സതോ പട്ഠായ യാവ ''സത്താഹ''ന്തി പദം, ഇദം സബ്ബമ്പി വചനം. **അസഠോ പന അമായാവീ ഉജുജാതികോ** തിക്ഖപഞ്ഞോ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂതി അധിപ്പായോ. സോ ഹി തംമുഹുത്തേനേവ അരഹത്തം പത്തും സക്ഖിസ്സതീതി. **വങ്കവങ്കോ**തി കായവങ്കാദീഹിപി വങ്കേഹി വങ്കോ ജിമ്ഹോ കുടിലോ. **"സഠം പനാഹം അനുസാസിതും ന സക്കോമീ"**തി ന ഇദം ഭഗവാ കിലാസുഭാവേനേവ വദതി, അഥ ഖോ തസ്സ അഭാജനഭാവേനേവ.

൩൮. **പകതിയാ ആചരിയോ**തി യോ ഏവ തുമ്ഹാകം ഇതോ പുബ്ബേ പകതിയാ ആചരിയോ അഹോസി, സോ ഏവ ഇദാനിപി പുബ്ബാചിണ്ണവസേന ആചരിയോ ഹോതു, ന മയം തുമ്ഹേ അന്തേവാസികേ കാതുകാമാതി അധിപ്പായോ. **ന മയം തുമ്ഹാകം ഉദ്ദേസേന അത്ഥികാ,** ധമ്മതന്തി മേവ പന തുമ്ഹേ ഞാപേതുകാമമ്ഹാതി അധിപ്പായോ. **ആജീവതോ**തി ജീവികായ വുത്തിതോ. **അകുസലാതി കോട്ഠാസം പത്താ**തി അകുസലാതി തം തം കോട്ഠാസതംയേവ ഉപഗതാ. **കിലേസദരഥസമ്പയുത്താ**തി കിലേസദരഥസഹിതാ തംസമ്ബന്ധനതോ . ജാതിജരാമരണാനം ഹിതാതി **ജാതിജരാമരണിയാ.** സംകിലേസോ ഏത്ഥ അത്ഥി, സംകിലേസേ വാ നിയുത്താതി **സംകിലേസികാ. വോദാനം** വുച്ചതി വിസുദ്ധി, തസ്സ പച്ചയഭൂതത്താ **വോദാനിയാ.** തഥാഭൂതാ ചേതേ വോദാപേന്തീതി ആഹ **"സത്തേ വോദാപേന്തീ"**തി. സിഖാപ്പത്താ പഞ്ഞായ പാരിപൂരിവേപുല്ലതാ മഗ്ഗഫലവസേനേവ ഇച്ഛിതബ്ബാതി ആഹ **"മഗ്ഗപഞ്ഞാ...പേ॰... വേപുല്ലത"**ന്തി. **ഉഭോപി വാ ഏതാനി** പാരിപൂരിവേപുല്ലാനി. യാ ഹി തസ്സ പാരിപൂരീ, സാ ഏവ വേപുല്ലതാതി. **തതോ**തി സംകിലേസധമ്മപ്പഹാനവോദാനധമ്മാഭിബുദ്ധിഹേതു.

൩൯. **"യഥാ മാരേനാ"**തി നയിദം നിദസ്സനവസേന വുത്തം, അഥ ഖോ തഥാഭാവകഥനമേവാതി ദസ്സേതും **"മാരോ കിരാ"**തിആദി വുത്തം. **അഥാ**തി മാരേന തേസം പരിയുട്ഠാനപ്പത്തിതോ പച്ഛാ അഞ്ഞാസീതി യോജനാ. കസ്മാ പന ഭഗവാ പഗേവ ന അഞ്ഞാസീതി? അനാവജ്ജിതത്താ. **മാരം പടിബാഹിത്വാ**തി മാരേന തേസു കതം പരിയുട്ഠാനം വിധമേത്വാ, ന തേസം സതി പയോജനേ ബുദ്ധാനം ദുക്കരം. **സോ**തി മഗ്ഗഫലുപ്പത്തിഹേതു. **തേസം** പരിബ്ബാജകാനം.

ഫുട്ഠാതി പരിയുട്ഠാനവസേന ഫുട്ഠാ. **യത്രാ**തി നിദ്ധാരണേ ഭുമ്മന്തി ആഹ **"യേസൂ"**തി. **അഞ്ഞാണത്ഥ**ന്തി ആജാനനത്ഥം, ഉപസഗ്ഗമത്തഞ്ചേത്ഥ **ആ-**കാരോതി ആഹ **"ജാനനത്ഥ"**ന്തി, വീമംസനത്ഥന്തി അത്ഥോ. **ചിത്തം നുപ്പന്ന**ന്തി ''ജാനാമ താവസ്സ ധമ്മ''ന്തി ആജാനനത്ഥം ''ബ്രഹ്മചരിയം ചരിസ്സാമാ''തി ഏകസ്മിം ദിവസേ ഏകവാരമ്പി തേസം ചിത്തം നുപ്പന്നം. സത്താഹോ പന വുച്ചമാനോ ഏതേസം കിം കരിസ്സതീതി യോജനാ. **സത്താഹം പൂരേതു**ന്തി സത്താഹം ബ്രഹ്മചരിയം പൂരേതും, ബ്രഹ്മചരിയവസേന വാ സത്താഹം പൂരേതുന്തി അത്ഥോ. **പരവാദഭിന്ദന**ന്തി പരവാദമദ്ദനം. **സകവാദസമുസ്സാപന**ന്തി സകവാദപഗ്ഗണ്ഹനം. **വാസനായാ**തി സച്ചസമ്പടിവേധവാസനായ. **നേസ**ന്തി ച പകരണവസേന വുത്തം. തദഞ്ഞേസമ്പി ഹി ഭഗവതോ സമ്മുഖാ, പരമ്പരായ

ച ദേവമനുസ്സാനം സുണന്താനം വാസനായ പച്ചയോ ഏവാതി. യം പനേത്ഥ അത്ഥതോ ന വിഭത്തം, തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി.

ഉദുമ്ബരികസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ.

൯. ചക്കവത്തിസുത്തവണ്ണനാ

അത്തദീപസരണതാവണ്ണനാ

വ്വം. ഉത്താനം വുച്ചതി പാകടം, തപ്പടിക്ഖേപേന **അനുത്താനം** അപാകടം, പടിച്ഛന്നം, അപചുരം, ദുവിഞ്ഞേയ്യഞ്ച. അനുത്താനാനം പദാനം വണ്ണനാ **അനുത്താനപദവണ്ണനാ.** ഉത്താനപദവണ്ണനായ പയോജനാഭാവതോ **അനുത്താനഗ്ഗഹണം. "മാതുലാ"**തി ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന ലദ്ധനാമോ ഏകോ രുക്ഖോ, തസ്സാ ആസന്നപ്പദേസേ മാപിതത്താ നഗരമ്പി "മാതുലാ" ത്വേവ പഞ്ഞായിത്ഥ. തേന വുത്തം **"മാതുലായന്തി ഏവം നാമകേ നഗരേ"**തി. **അവിദൂരേ**തി തസ്സ നഗരസ്സ അവിദൂരേ.

കാമഞ്ചേത്ഥ സുത്തേ "ഭൂതപുബ്ബം, ഭിക്ഖവേ, രാജാ ദള്ഹനേമി നാമ അഹോസീ"തിആദിനാ അതീതവംസദീപികാ കഥാ ആദിതോ പട്ഠായ ആഗതാ, "അഡ്ഢതേയ്യവസ്സസതായുകാനം മനുസ്സാനം വസ്സസതായുകാ പുത്താ ഭവിസ്സന്തീ"തിആദിനാ പന സവിസേസം അനാഗതത്ഥപടിസംയുത്താ കഥാ ആഗതാതി വുത്തം **"അനാഗതവംസദീപികായ സുത്തന്തകഥായാ"**തി. അനാഗതത്ഥദീപനഞ്ഹി അച്ഛരിയം, തത്ഥാപി അനാഗതസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ പടിപത്തികിത്തനം അച്ഛരിയതമം. **സമാഗമേനാ**തി സന്നിപാതേന.

"ഭത്തഗ്ഗം അമനാപ"ന്തിആദി കേവലം തേസം പരിവിതക്കമത്തം. **അമനാപ**ന്തി അമനുഞ്ഞം. ബുദ്ധേസു കതോ അപ്പകോപി അപരാധോ അപ്പകോ കാരോ വിയ ഗരുതരവിപാകോതി ആഹ **"ബുദ്ധേഹി സദ്ധിം...പേ॰... സദിസം ഹോതീ"**തി. **തത്രാ**തി തസ്മിം മാതുലനഗരസ്സ സമീപേ, തസ്സം വാ പരിസായം.

അത്തദീപാതി ഏത്ഥ കാമം യോ പരോ ന ഹോതി, സോ അത്താതി സസന്താനോ "അത്താ"തി വുച്ചതി, ഹിതസുഖേസിഭാവേന പന അത്തനിബ്ബിസേസത്താ ധമ്മോ ഇധ **"അത്താ"**തി അധിപ്പേതോ. തേനാഹ **"അത്താ നാമ ലോകിയലോകുത്തരോ ധമ്മോ"**തി. ദ്വിധാ ആപോ ഗതോ ഏത്ഥാതി **ദീപോ,** ഓഘേന അനജ്ഝോത്ഥതോ ഭൂമിഭാഗോ. ഇധ പന കാമോഘാദീഹി അനജ്ഝോത്ഥരണീയത്താ ദീപോ വിയാതി **ദീപോ,** അത്താ ദീപോ പതിട്ഠാ ഏതേസന്തി **അത്തദീപാ.** തേനാഹ **"അത്താനം ദീപ"**ന്തിആദി. ദീപഭാവോ ചേത്ഥ പടിസരണതാതി ആഹ **"ഇദം തസ്സേവ വേവചന"**ന്തി. **അഞ്ഞസരണപടിക്ഖേപവചന**ന്തി അഞ്ഞസരണഭാവപടിക്ഖേപവചനം. ഇദഞ്ഹി ന അഞ്ഞം സരണം കത്വാ വിഹരണസ്സേവ പടിക്ഖേപവചനം, അഥ ഖോ അഞ്ഞസ്സ സരണസഭാവസ്സേവ പടിക്ഖേപവചനം തപ്പടിക്ഖേപേ ച തേന ഇതരസ്സാപി പടിക്ഖേപസിദ്ധിതോ. തേനാഹ **"ന ഹീ"**തിആദി. ഇദാനി തമേവത്ഥം സുത്തന്തരേന സാധേതും **"വുത്തമ്പി ചേത"**ന്തിആദി. യദി ഏത്ഥ പാകതികോ അത്താ ഇച്ഛിതോ, കഥം തസ്സ ദീപസരണഭാവോ, തസ്മാ അധിപ്പായികോ ഏത്ഥ അത്താ ഭവേയ്യാതി പുച്ഛതി **"കോ പനേത്ഥ അത്താ നാമാ"**തി. ഇതരോ യഥാധിപ്പേതം അത്താനം ദസ്സേന്തോ **"ലോകിയലോകുത്തരോ ധമ്മോ"**തി. ദുതിയവാരോപി പഠമവാരസ്സേവ പരിയായഭാവേന ദേസിതോതി ദസ്സേതും **"തേനാഹാ"**തിആദി വുത്തം.

ഗോചരേതി ഭിക്ഖൂനം ഗോചരട്ഠാനഭൂതേ. തേനാഹ **"ചരിതും യുത്തട്ഠാനേ"**തി. **സകേ**തി കഥം പനായം ഭിക്ഖൂനം സകോതി ആഹ **"പേത്തികേ വിസയേ"**തി. പിതിതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധതോ ആഗതത്താ "അയം തുമ്ഹാകം ഗോചരോ"തി തേന ഉദ്ദിട്ഠത്താ **പേത്തികേ വിസയേ**തി. **ചരന്ത**ന്തി സാമിഅത്ഥേ ഉപയോഗവചനന്തി ആഹ **"അയമേവത്ഥോ"**തി, ചരന്താനന്തി ച അത്ഥോ, തേനായം വിഭത്തിവിപല്ലാസേനപി വചനവിപല്ലാസേനപീതി ദസ്സേതി. കിലേസമാരസ്സ ഓതാരാലാഭേനേവ ഇതരമാരാനമ്പി ഓതാരാലാഭോ വേദിതബ്ബോ. **അയം പനത്ഥോ**തി ഗോചരേ ചരണം സന്ധായാഹ, വത്ഥു പന ബ്യതിരേകമുഖേന ആഗതം.

സകുണേ ഹന്തീതി **സകുണഗ്ഘി,** മഹാസേനസകുണോ. **അജ്ഝപ്പത്താ**തി അഭിഭവനവസേന പത്താ ഉപഗതാ. **ന മ്യായ**ന്തി മേ അയം സകുണഗ്ഘി നാലം **അഭവിസ്സ. നങ്ഗലകട്ഠകരണ**ന്തി നങ്ഗലേന കസിതപ്പദേസോ. **ലേഡ്ഡുട്ഠാന**ന്തി ലേഡ്ഡൂനം ഉട്ഠപിതട്ഠാനം. **സകേ ബലേ**തി അത്തനോ ബലഹേതു. **അപത്ഥദ്ധാ**തി അവഗാള്ഹത്ഥമ്ഭാ സഞ്ജാതത്ഥമ്ഭാ. **അസ്സരമാനാ**തി അവ്ഹായന്തീ.

മഹന്തം ലേഡ്ഡുന്തി നങ്ഗലേന ഭിന്നട്ഠാനേ സുക്ഖതായ തിഖിണസിങ്ഗഅയോഘനസദിസം മഹന്തം ലേഡ്ഡും. **അഭിരുഹിത്വാ**തി തസ്സ അധോഭാഗേന അത്തനാ പവിസിത്വാ നിലീനയോഗ്ഗപ്പദേസം സല്ലക്ഖേത്വാ തസ്സുപരി ചങ്കമന്തോ **അസ്സരമാനോ അട്ഠാസി. "ഏഹി ഖോ"**തിആദി തസ്സ അസ്സരമാനാകാരദസ്സനം. **സന്നയ്ഹാ**തി വാതഗ്ഗഹണവസേന **ഉഭോ പക്ഖേ** സമം ഠപേത്വാ. **പച്ചുപാദീ**തി പാവിസി. **തത്ഥേവാ**തി യത്ഥ പുബ്ബേ ലാപോ ഠിതോ, തത്ഥേവ ലേഡ്ഡുമ്ഹി . **ഉര**ന്തി അത്തനോ ഉരപ്പദേസം. **പച്ചതാളേസീ**തി പതി അതാളേസി സാരമ്ഭവസേന വേഗേന ഗന്ത്വാ പഹരണതോ വിധാരേന്തീ പതാളേസി. **ആരമ്മണ**ന്തി പച്ചയം. "അവസര"ന്തി കേചി.

"കുസലാന"ന്തി ഏവം പവത്തായ ദേസനായ കോ അനുസന്ധി? യഥാഅനുസന്ധി ഏവ. ആദിതോ ഹി "അത്തദീപാ, ഭിക്ഖവേ, വിഹരഥാ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൮൦) യേവ അത്തധമ്മപരിയായേന ലോകിയലോകുത്തരധമ്മാ ഗഹിതാ, തേ യേവേത്ഥ കുസലഗ്ഗഹണേന ഗഹിതാതി. **അനവജ്ജലക്ഖണാന**ന്തി അവജ്ജപടിപക്ഖസഭാവാനം. "അവജ്ജരഹിതസഭാവാന"ന്തി കേചി. തത്ഥ പുരിമേ അത്ഥവികപ്പേ വിപാകധമ്മധമ്മാ ഏവ ഗഹിതാ, ദുതിയേ പന വിപാകധമ്മാപി. യദി ഏവം, കഥം തേസം സമാദായ വത്തനന്തി? ന ഖോ പനേതം ഏവം ദട്ഠബ്ബം "വിപാകധമ്മാ സീലാദി വിയ സമാദായ വത്തിതബ്ബാ"തി. **സമാദാന**ന്തി പന അത്തനോ സന്താനേ സമ്മാ ആദാനം പച്ചയവസേന പവത്തി യേവാതി ദട്ഠബ്ബം. വിപാകധമ്മാ ഹി പച്ചയവിസേസേഹി സത്തസന്താനേ സമ്മദേവ ആഹിതാ ആയുആദിസമ്പത്തിവിസേസഭൂതാ ഉപരൂപരികുസലവിസേസുപ്പത്തിയാ ഉപനിസ്സയാ ഹോന്തീതി വദന്തി. **പുഞ്ഞം പവഡ്ഢതീ**തി ഏത്ഥ **പുഞ്ഞ**ന്തി ഉത്തരപദലോപേനായം നിദ്ദേസോതി ആഹ **"പുഞ്ഞഫലം വഡ്ഢതീ"**തി. **പുഞ്ഞഫല**ന്തി ച ഏകദേസസരൂപേകസേസേന വുത്തം "പുഞ്ഞഞ്ച പുഞ്ഞഫലഞ്ച പുഞ്ഞഫല"ന്തി ആഹ **"ഉപരൂപരി പുഞ്ഞമ്പി പുഞ്ഞവിപാകോപി വേദിതബ്ബോ"**തി.

"മാതാപിതൂന"ന്തിആദി നിദസ്സനമത്തം, തസ്മാ അഞ്ഞമ്പി ഏവരൂപം ഹേതൂപനിസ്സയം കുസലം ദട്ഠബ്ബം. **സിനേഹവസേനാ**തി ഉപനിസ്സയഭൂതസ്സ

സിനേഹസ്സ വസേന, ന സമ്പയുത്തസ്സ. ന ഹി സിനേഹസമ്പയുത്തം നാമ കുസലം അത്ഥി. **മുദുമദ്ദവചിത്ത**ന്തി മേത്താവസേന അതിവിയ മദ്ദവന്തം ചിത്തം. യഥാ മത്ഥകപ്പത്തം വട്ടഗാമികുസലം ദസ്സേതും ''മാതാപിതൂനം ...പേ॰... മുദുമദ്ദവചിത്ത''ന്തി വുത്തം, ഏവം മത്ഥകപ്പത്തമേവ വിവട്ടഗാമികുസലം ദസ്സേതും **''ചത്താരോ സതി...പേ॰... ബോധിപക്ഖിയധമ്മോ''**തി വുത്തം. തദഞ്ഞേപി പന ദാനസീലാദിധമ്മാ വട്ടസ്സ ഉപനിസ്സയഭൂതാ **വട്ടഗാമികുസലം** വിവട്ടസ്സ ഉപനിസ്സയഭൂതാ **വിവട്ടഗാമികുസല**ന്തി വേദിതബ്ബാ. **പരിയോസാന**ന്തി ഫലവിസേസാവഹതായ ഫലദായ കോടി സിഖാപ്പത്തി, ദേവലോകേ ച പവത്തിസിരിവിഭവോതി പരിയോസാനം **''മനുസ്സലോകേ''**തി വിസേസിതം, മനുസ്സലോകവസേനേവ ചായം ദേസനാ ആഗതാതി. മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനസമ്പത്തി പരിയോസാനന്തി യോജനാ. **വിവട്ടഗാമികുസലസ്സ വിപാകം സുത്തപരിയോസാനേ ദസ്സിസ്സതി** ''അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സങ്ഖോ നാമ രാജാ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൦൭).

ദള്ഹനേമിചക്കവത്തിരാജകഥാവണ്ണനാ

൮൧. **ഇധാതി** ഇമസ്മിം ''കുസലാനം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാന''ന്തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൮൦) സുത്തദേസനായ ആരദ്ധട്ഠാനേ വട്ടവിവട്ടഗാമിഭാവേന സാധാരണേ കുസലഗ്ഗഹണേ. തത്ഥ **വട്ടഗാമികുസലാനുസന്ധിവസേന ''ഭൂതപുബ്ബം ഭിക്ഖവേ''തി ദേസനം ആരഭി,** ആരഭന്തോ ച ദേസിയമാനമത്ഥം . ധമ്മപടിഗ്ഗാഹകാനം ഭിക്ഖൂനം സങ്ഖേപതോ ഏവം ദീപേത്വാ ആരഭീതി ദസ്സേതും **''ഭിക്ഖവേ''**തിആദി വുത്തം, പഠമം തഥാ അദീപേന്തോപി ഭഗവാ അത്ഥതോ ദീപേതി വിയാതി അധിപ്പായോ.

൮൨. **ഈസകമ്പീ**തി അപ്പമത്തകമ്പി. **അവസക്കിത**ന്തി ഓഗതട്ഠാനം. **നേമിഅഭിമുഖ**ന്തി നേമിപ്പദേസസ്സ സമ്മുഖാ. **ബന്ധിംസു** ചക്കരതനസ്സ ഓസക്കിതാനോസക്കിതഭാവം ജാനിതും. **തദേത**ന്തി യഥാവുത്തട്ഠാനാ ചവനം. **അതിബലവദോസേ**തി രഞ്ഞോ ബലവതി അനത്ഥേ ഉപട്ഠിതേ **സതി.**

അപ്പമത്തോതി രഞ്ഞോ ആണായ പമാദം അകരോന്തോ.

ഏകസമുദ്ദപരിയന്തമേവാതി ജമ്ബുദീപമേവ സന്ധായ വദതി. സോ ഉത്തരതോ അസ്സകണ്ണപബ്ബതേന പരിച്ഛിന്നം ഹുത്വാ അത്താനം പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതഏകസമുദ്ദപരിയന്തോ. **പുഞ്ഞിദ്ധിവസേനാ**തി ചക്കവത്തിഭാവാവഹായ പുഞ്ഞിദ്ധിയാ വസേന.

൮൩. **ഏവം കത്വാ**തി കാസായാനി വത്ഥാനി അച്ഛാദേത്വാ. **സുകതം കമ്മ**ന്തി ദസകുസലകമ്മപഥമേവ വദതി.

''ദസവിധം, ദ്വാദസവിധ''ന്തി ച വുത്തവിഭാഗോ പരതോ ആഗമിസ്സതി. **പൂരേന്തേനേവാ**തി പൂരേത്വാ ഠിതേനേവ. **നിദ്ദോസേ**തി ചക്കവത്തിവത്തസ്സ പടിപക്ഖഭൂതാനം ദോസാനം അപഗമനേ നിദ്ദോസേ. **ചക്കവത്തീനം വത്തേ**തി ചക്കവത്തിരാജൂഹി വത്തിതബ്ബവത്തേ. ഭാവിനി ഭൂതേ വിയ ഹി ഉപചാരോ യഥാ ''അഗമാ രാജഗഹം ബുദ്ധോ''തി (സു॰ നി॰ ൪൧൧). അധിഗതചക്കവത്തിഭാവാപി ഹി തേ തത്ഥ വത്തന്തേവാതി തഥാ വുത്തം.

ചക്കവത്തിഅരിയവത്തവണ്ണനാ

വ്ബ്. അഞ്ഞഥാ വത്തിതും അദേന്തോ സോ ധമ്മോ അധിട്ഠാനം ഏതസ്സാതി തദധിട്ഠാനം, തേന **തദധിട്ഠാനേന ചേതസാ. സക്കരോന്തോതി** ആദരകിരിയാവസേന കരോന്തോ. തേനാഹ **"യഥാ"**തിആദി. **ഗരും കരോന്തോതി** പാസാണച്ഛത്തം വിയ ഗരുകരണവസേന ഗരും കരോന്തോ. തേനേവാഹ **"തസ്മിം ഗാരവുപ്പത്തിയാ"**തി. **മാനേന്തോതി** സമ്ഭാവനാവസേന മനേന പിയായന്തോ. തേനാഹ **"തമേവാ"**തിആദി. ഏവം പൂജയതോ അപചായതോ ഏവഞ്ച യഥാവുത്തസക്കാരാദിസമ്ഭവോതി തം ദസ്സേതും **"തം അപദിസിത്വാ"**തിആദി വുത്തം. **"ധമ്മാധിപതിഭൂതോ ആഗതഭാവേനാ"**തി ഇമിനാ യഥാവുത്തധമ്മസ്സ ജേട്ഠകഭാവേന പുരിമപുരിമതരഅത്തഭാവേസു സക്കച്ച സമുപചിതഭാവം ദസ്സേതി. **"ധമ്മവസേനേവ സബ്ബകിരിയാനം കരണേനാ"**തി ഏതേന ഠാനനിസജ്ജാദീസു യഥാവുത്തധമ്മനിന്നപോണപബ്ഭാരഭാവം ദസ്സേതി. **അസ്സാതി** രക്ഖാവരണഗുത്തിയാ. **പരം രക്ഖന്തോ** അഞ്ഞം ദിട്ഠധമ്മികാദിഅനത്ഥതോ രക്ഖന്തോ തേനേവ പരത്ഥസാധനേന ഖന്തിആദിഗുണേന **അത്താനം** തതോ ഏവ **രക്ഖതി. മേത്തചിത്തതാതി** മേത്തചിത്തതായ. **നിവാസനപാരുപനഗേഹാദീനം** സീതുണ്ഹാദിപടിബാഹനേന **ആവരണം. അന്തോ ജനസ്മിന്തി** അബ്ഭന്തരഭൂതേ പുത്തദാരാദിജനേ.

"സീലസംവരേ പതിട്ഠാപേഹീ"തി ഇമിനാ രക്ഖം ദസ്സേതി, **"വത്ഥഗന്ധമാലാദീനി ദേഹീ"**തി ഇമിനാ ആവരണം, ഇതരേന ഗുത്തിം. **ഭത്തവേതനസമ്പദാനേനപീതി പി**-സദ്ദേന സീലസംവരേ പതിട്ഠാപനാദീനി സമ്പിണ്ഡേതി. ഏസേവ നയോ ഇതോ പരേസുപി **പി**-സദ്ദഗ്ഗഹണേസു. നിഗമോ നിവാസോ ഏതേസന്തി **നേഗമാ,** ഏവം **ജാനപദാതി** ആഹ **"നിഗമവാസിനോ"**തിആദി.

നവവിധാ മാനമദാതി ''സേയ്യോഹമസ്മീ''തിആദി (സം॰ നി॰ ൪.൧൦൮; ധ॰ സ॰ ൧൧൧൬; വിഭ॰ ൮൬൬; മഹാനി॰ ൨൧, ൧൭൮) നയപ്പവത്തിയാ നവവിധാ മാനസങ്ഖാതാ മദാ. മാനോ ഏവ ഹേത്ഥ പമജ്ജനാകാരേന പവത്തിയാ മാനമദോ. സോഭനേ കായികവാചസികകമ്മേ രതോതി **സൂരതോ** ഉ-കാരസ്സ ദീഘം കത്വാ, തസ്സ ഭാവോ **സോരച്ചം,** കായികവാചസികോ അവീതിക്കമോ, സബ്ബം വാ കായവചീസുചരിതം. സുട്ഠു ഓരതോതി **സോരതോ,** തസ്സ ഭാവോ **സോരച്ചം,** യഥാവുത്തമേവ സുചരിതം. **രാഗാദീനന്തി** രാഗദോസമോഹമാനാദീനം. **ദമനാദീഹീതി** ദമനസമനപരിനിബ്ബാപനേഹി. **ഏകമത്താനന്തി** ഏകം ചിത്തം, ഏകച്ചം അത്തനോ ചിത്തന്തി അത്ഥോ. രാഗാദീനഞ്ഹി പുബ്ബഭാഗിയം ദമനാദിപച്ചേകം ഇച്ഛിതബ്ബം, ന മഗ്ഗക്ഖണേ വിയ ഏകജ്ഝം പടിസങ്ഖാനമുഖേന പജഹനതോ. **ഏകമത്താനന്തി** വാ വിവേകവസേന ഏകം ഏകാകിനം അത്താനം. **കാലേ കാലേതി** തേസം സന്തികം ഉപസങ്കമിതബ്ബേ കാലേ കാലേ.

ഇധ ഠത്വാതി ''ഇദം ഖോ, താത, ത''ന്തി ഏവം നിഗമനവസേന വുത്തട്ഠാനേ ഠത്വാ. **വത്തന്തി** അരിയചക്കവത്തിവത്തം. **സമാനേതബ്ബന്തി** ''ദസവിധം, ദ്വാദസവിധ''ന്തി ച ഹേട്ഠാ വുത്തഗണനായ ച സമാനം കാതബ്ബം അനൂനം അനധികം കത്വാ ദസ്സേതബ്ബം. **അധമ്മരാഗസ്സാതി** അയുത്തട്ഠാനേ രാഗസ്സ. **വിസമലോഭസ്സാതി** യുത്തട്ഠാനേപി അതിവിയ ബലവഭാവേന പവത്തലോഭസ്സ.

ചക്കരതനപാതുഭാവവണ്ണനാ

൮൭. വത്തമാനസ്സാതി പരിപുണ്ണേ ചക്കവത്തിവത്തേ വത്തമാനസ്സ, നോ അപരിപുണ്ണേതി ആഹ **"പൂരേത്വാ വത്തമാനസ്സാ"**തി. കിത്താവതാ പനസ്സ പാരിപൂരീ ഹോതീതി? തത്ഥ "കതാധികാരസ്സ താവ ഹേട്ഠിമപരിച്ഛേദേന ദ്വാദസഹിപി സംവച്ഛരേഹി പൂരതി, പഞ്ചവീസതിയാ, പഞ്ഞാസായ വാ സംവച്ഛരേഹി. അയഞ്ച ഭേദോ ധമ്മച്ഛന്ദസ്സപി തിക്ഖമജ്ഝമുദുതാവസേന, ഇതരസ്സ തതോ ഭിയ്യോപീ"തി വദന്തി.

ദുതിയാദിചക്കവത്തികഥാവണ്ണനാ

൯൦. അത്തനോ മതിയാതി പരമ്പരാഗതം പുരാണം തന്തിം പവേണിം ലങ്ഘിത്വാ അത്തനോ ഇച്ഛിതാകാരേന. തേനാഹ **"പോരാണക"**ന്തിആദി.

ന പബ്ബന്തീതി സമിദ്ധിയാ ന പൂരേന്തി, ഫീതാ ന ഹോന്തീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ന വഡ്ഢന്തീ"**തി. തഥാ ചാഹ **"കത്ഥചി സുഞ്ഞാ ഹോന്തീ"**തി. തത്ഥ തത്ഥ രാജകിച്ചേ രഞ്ഞാ അമാ സഹ വത്തന്തീതി **അമച്ചാ,** യേഹി വിനാ രാജകിച്ചം നപ്പവത്തതി. പരമ്പരാഗതാ ഹുത്വാ രഞ്ഞോ പരിസായ ഭവാതി **പാരിസജ്ജാ.** തേനാഹ **"പരിസാവചരാ"**തി. തസ്മിം ഠാനന്തരേ ഠപിതാ ഹുത്വാ രഞ്ഞോ ആയം, വയഞ്ച യാഥാവതോ ഗണേന്തീതി **ഗണകാ.** ജാതികുലസുതാചാരാദിവസേന പുഥുത്തം ഗതത്താ മഹതീ മത്താ ഏതേസന്തി **മഹാമത്താ,** തേ പന മഹാനുഭാവാ അമച്ചാ ഏവാതി ആഹ **"മഹാഅമച്ചാ"**തി. യേ രഞ്ഞോ ഹത്ഥാനീകാദീസു അവട്ഠിതാ, തേ **അനീകട്ഠാ**തി ആഹ **"ഹത്ഥിആചരിയാദയോ"**തി . മന്തം പഞ്ഞം അസിതാ ഹുത്വാ ജീവന്തീതി **മന്തസ്സാജീവിനോ,** മതിസജീവാതി അത്ഥോ, യേ തത്ഥ തത്ഥ രാജകിച്ചേ ഉപദേസദായിനോ. തേനാഹ **"മന്താ വുച്ചതി പഞ്ഞാ"**തിആദി.

ആയുവണ്ണാദിപരിഹാനികഥാവണ്ണനാ

൯൧. ബലവലോഭത്താതി "ഇമസ്മിം ലോകേ ഇദാനി ദലിദ്ദമനുസ്സാ നാമ ബഹൂ, തേസം സബ്ബേസം ധനേ അനുപ്പദിയമാനേ മയ്ഹം കോസസ്സ പരിക്ഖയോ ഹോതീ"തി ഏവം ഉപ്പന്നബലവലോഭത്താ. **ഉപരൂപരിഭൂമീസൂ**തി ഛകാമസഗ്ഗസങ്ഖാതാസു ഉപരൂപരികാമഭൂമീസു. കമ്മസ്സ ഫലം **അഗ്ഗം** നാമ, തം പനേത്ഥ ഉദ്ധഗാമീതി ആഹ **"ഉദ്ധം അഗ്ഗം അസ്സാ"**തി. സഗ്ഗേ നിയുത്താ, സഗ്ഗപ്പയോജനാതി വാ **സോവഗ്ഗികാ. ദസന്നം വിസേസാന**ന്തി ദിബ്ബആയുവണ്ണയസസുഖആധിപതേയ്യാനഞ്ചേവ ദിബ്ബരൂപാദീനഞ്ച ഫലവിസേസാനം . **വണ്ണഗ്ഗഹണേന** ചേത്ഥ സകോ അത്തഭാവവണ്ണോ ഗഹിതോ, **രൂപഗ്ഗഹണേന** ബഹിദ്ധാ രൂപാരമ്മണം.

൯൨. സുട്ഠു നിസിദ്ധന്തി യഥായം ഇമിനാ അത്തഭാവേന അദിന്നം ആദാതും ന സക്കോതി, ഏവം സമ്മദേവ തതോ നിസേധിതം കത്വാ. **മൂലഹത**ന്തി ജീവിതാ വോരോപനേന മൂലേ ഏവ ഹതം.

൯൯. രാഗവസേന ചരണം **ചരിത്തം,** ചരിത്തമേവ **ചാരിത്തം,** മേഥുനന്തി അധിപ്പായോ, തം പന "പരേസം ദാരേസൂ"തി വുത്തത്താ **"മിച്ഛാചാര"**ന്തി ആഹ.

൧൦. പച്ചനീകദിട്ഠീതി ‘‘അത്ഥി ദിന്ന’’ന്തിആദികായ (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൧; ൨.൯൪; വിഭ॰ ൭൯൩) സമ്മാദിട്ഠിയാ പടിപക്ഖഭൂതാ ദിട്ഠി.

൧൧. മാതുച്ഛാദികാ ഉപരി സയമേവ വക്ഖതി. **അതിബലവലോഭോ**തി അതിവിയ ബലവാ ബഹലകിലേസോ, യേന അകാലേ, അദേസേ ച പവത്തതി. **മിച്ഛാധമ്മോ**തി മിച്ഛാ വിപരീതോ അവിസഭാഗവത്ഥുകോ ലോഭധമ്മോ. തേനാഹ **‘‘പുരിസാന’’**ന്തിആദി.

തസ്സ ഭാവോതി യേന മേത്താകരുണാപുബ്ബങ്ഗമേന ചിത്തേന പുഗ്ഗലോ ‘‘മത്തേയ്യോ’’തി വുച്ചതി, സോ തസ്സ യഥാവുത്തചിത്തുപ്പാദോ, തംസമുട്ഠാനാ ച കിരിയാ **മത്തേയ്യതാ.** തേനാഹ **‘‘മാതരി സമ്മാ പടിപത്തിയാ ഏതം നാമ’’**ന്തി . യാ സമ്മാ പജ്ജിതബ്ബേ സമ്മാ അപ്പടിപത്തി, സോപി ദോസോ അഗാരവകിരിയാദിഭാവതോ. വിപ്പടിപത്തിയം പന വത്തബ്ബമേവ നത്ഥീതി ആഹ **‘‘തസ്സാ അഭാവോ ചേവ തപ്പടിപക്ഖതാ ച അമത്തേയ്യതാ’’**തി. **കുലേ ജേട്ഠാന**ന്തി അത്തനോ കുലേ വുദ്ധാനം മഹാപിതുചൂളപിതുജേട്ഠകഭാതികാദീനം.

ദസവസ്സായുകസമയവണ്ണനാ

൧൨. **‘‘യ’’**ന്തി ഇമിനാ സമയോ ആമട്ഠോ, ഭുമ്മത്ഥേ ചേതം പച്ചത്തവചനന്തി ആഹ **‘‘യസ്മിം സമയേ’’**തി. അലം പതിനോതി **അലംപതേയ്യാ.** തസ്സാ പരിയത്തതാ ഭരിയാഭാവേനാതി ആഹ **‘‘ദാതും യുത്താ’’**തി. **അഗ്ഗരസാനീ**തി മധുരഭാവേന, ഭേസജ്ജഭാവേന ച അഗ്ഗഭൂതരസാനി.

ദിപ്പിസ്സന്തീതി പടിപക്ഖഭാവേന സമുജ്ജലിസ്സന്തി. തേനാഹ ‘‘കുസലന്തിപി ന ഭവിസ്സതീ’’തി . **അഹോ പുരിസോ**തി മാതാദീസുപി ഈദിസോ, അഞ്ഞേസം കേസം കിം വിസ്സജ്ജെസ്സതി, അഹോ തേജവപുരിസോതി.

ഗേഹേ മാതുഗാമം വിയാതി അത്തനോ ഗേഹേ ദാസിഭരിയാഭൂതമാതുഗാമം വിയ. **മിസ്സീഭാവ**ന്തി മാതാദീസു ഭരിയായ വിയ ചാരിത്തസങ്കരം.

ബലവകോപോതി ഹന്തുകാമതാവസേന ഉപ്പത്തിയാ ബലവകോപോ. **ആഘാതേതീ**തി ആഹനതി, അത്തനോ കക്ഖളഫരുസഭാവേന ചിത്തം വിബാധതീതി അത്ഥോ. നിസ്സയദഹനരസോ ഹി ദോസോ. **ബ്യാപാദേതീ**തി വിനാസേതി, **മനോപദൂസനതോ** മനസ്സ പകോപനതോ. **തിബ്ബ**ന്തി തിക്ഖം, സാ പനസ്സ തിക്ഖതാ സരീരേ അവഹന്തേപി സിനേഹവത്ഥും ലങ്ഘിത്വാപി പവത്തിയാ വേദിതബ്ബാതി ആഹ **‘‘പിയമാനസ്സപീ’’**തിആദി.

൧൪. കപ്പവിനാസോ **കപ്പോ** ഉത്തരപദലോപേന, അന്തരാവ കപ്പോ **അന്തരകപ്പോ.** തണ്ഹാദിഭേദോ കപ്പോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **കപ്പോ,** സത്തലോകോതി ആഹ **‘‘അന്തരാവ ലോകവിനാസോ’’**തി. സ്വായം അന്തരകപ്പോ കതിവിധോ, കഥഞ്ചസ്സ സമ്ഭവോ, കിം ഗതികോതി അന്തോഗധം ചോദനം സന്ധായാഹ **‘‘അന്തരകപ്പോ ച നാമാ’’**തിആദി. **ലോഭുസ്സദായാ**തി ലോഭാധികായ **പജായ** വത്തമാനായ.

ഏവം ചിന്തയിംസൂതി പുബ്ബേ യഥാനുസ്സവാനുസ്സരണേന, അത്തനോ ച ആയുവിസേസസ്സ ലഭനതോ. **ഗുമ്ബലതാദീഹി ഗഹനം ഠാന**ന്തി ഗുമ്ബലതാദീഹി സഞ്ഛന്നതായ ഗഹനഭൂതം ഠാനം. **രുക്ഖേഹി ഗഹന**ന്തി രുക്ഖേഹി നിരന്തരനിചിതേഹി ഗഹനഭൂതം . **നദീവിദുഗ്ഗ**ന്തി ഛിന്നതടാഹി നദീഹി ഓരതോ, പാരതോ ച വിദുഗ്ഗം. തേനാഹ **"നദീന"**ന്തിആദി. **പബ്ബതേഹി വിസമം** പബ്ബതന്തരം. **പബ്ബതേസു വാ** ഛിന്നതടേസു ദുരാരോഹം **വിസമട്ഠാനം. സഭാഗേ**തി ജീവനവസേന സമാനഭാഗേ സദിസേ **കരിസ്സന്തി.**

ആയുവണ്ണാദിവഡ്ഢനകഥാവണ്ണനാ

൧൦൮. **ആയത**ന്തി വാ ദീഘം ചിരകാലികം. മരണവസേന ഹി ഞാതിക്ഖയോ ആയതോ അപുനരാവത്തനതോ, ന രാജഭയാദിനാ ഉക്കമനവസേന പുനരാവത്തിയാപി തസ്സ ലബ്ഭനതോ. **ഓസക്കേയ്യാമാ**തി ഓരമേയ്യാമ. വിരമണമ്പി അത്ഥതോ പജഹനമേവ പരിച്ചജനഭാവതോതി ആഹ **"പജഹേയ്യാമാതി അത്ഥോ"**തി. **സീലഗബ്ഭേ വഡ്ഢിതത്താ**തി മാതു, പിതു ച സീലവന്തതായ തദവയവഭൂതേ ഗബ്ഭേ വഡ്ഢി "സീലഗബ്ഭേ വഡ്ഢിതാ"തി വുത്താ, ഏതേന ഉതുആഹാരസ്സ വിയ തദഞ്ഞസ്സാപി ബാഹിരസ്സ പച്ചയസ്സ വസേന സത്തസന്താനസ്സ വിസേസാധാനം ഹോതീതി ദസ്സേതി. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം **ബ്രഹ്മജാലടീകായം** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൭) വുത്തമേവ. **ഖേത്തവിസുദ്ധിയാ**തി അധിട്ഠാനഭൂതവത്ഥുവിസുദ്ധിയാ. നനു ച തം വിസേസാധാനം ജായമാനം രൂപസന്തതിയാ ഏവ ഭവേയ്യാതി? സച്ചമേതം, രൂപസന്തതിയാ പന തഥാ ആഹിതവിസേസായ അരൂപസന്തതിപി ലദ്ധൂപകാരാ ഏവ ഹോതി തപ്പടിബദ്ധവുത്തിഭാവതോ. യഥാ കബളീകാരാഹാരേന ഉപത്ഥമ്ഭിതേ രൂപകായേ സബ്ബോപി അത്തഭാവോ അനുഗ്ഗഹിതോ ഏവ നാമ ഹോതി, യഥാ പന രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിനോ പുഞ്ഞവിസേസം ഉപനിസ്സായ തസ്സ ഇത്ഥിരതനാദീനം അനഞ്ഞസാധാരണാ തേ തേ വിസേസാ സമ്ഭവന്തി തബ്ഭാവേ ഭാവതോ, തദഭാവേ ച അഭാവതോ, ഏവമേവ തസ്മിം കാലേ മാതാപിതൂനം യഥാവുത്തപുഞ്ഞവിസേസം ഉപനിസ്സായ തേസം പുത്താനം ജായമാനാനം ദീഘായുകതാ ഖേത്തവിസുദ്ധിയാവ ഹോതീതി വേദിതബ്ബാ സംവേഗധമ്മഛന്ദാദിസമുപബ്രൂഹിതായ തദാ തേസം കുസലചേതനായ തഥാ ഉളാരഭാവേന സമുപ്പജ്ജനതോ. **ഏത്ഥാ**തി ഇമസ്മിം മനുസ്സലോകേ, **തത്ഥാ**തി യഥാവുത്തം കുസലധമ്മം സമാദായ വത്തമാനേ സത്തനികായേ. **തത്ഥേവാ**തി തസ്മിംയേവ സത്തനികായേ. **"അത്തനോവ സീലസമ്പത്തിയാ"**തി വുത്തം സസന്തതിപരിയാപന്നസ്സ ധമ്മസ്സ തത്ഥ വിസേസപ്പച്ചയഭാവതോ. ഖേത്തവിസുദ്ധിപി പന ഇധാപി പടിക്ഖിപിതും ന സക്കാ.

കോട്ഠാസാതി ചത്താരീസവസ്സായുകാതിആദയോ അസീതിവസ്സസഹസ്സായുകപരിയോസാനാ ഏകാദസ കോട്ഠാസാ. **അദിന്നാദാനാദീഹീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന കുലേ ജേട്ഠാപചായികാപരിയോസാനാനം ദസന്നം പാപകോട്ഠാസാനം ഗഹണം.

സങ്ഖരാജഉപ്പത്തിവണ്ണനാ

൧൦൫. **ഏവം ഉപ്പജ്ജനകതണ്ഹാ**തി ഏവം വചീഭേദം പാപനവസേന പവത്താ ഭുഞ്ജിതുകാമതാ. **അനസന**ന്തി

കായികകിരിയാഅസമത്ഥതാഹേതുഭൂതോ സരീരസങ്കോചോ. തേനാഹ **“അവിപ്ഫാരികഭാവോ”**തിആദി. **ഘനനിവാസത**ന്തി ഗാമനിഗമരാജധാനീനം ഘനനിവിട്ഠതം അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ നാതിദൂരവത്തിതം. **നിരന്തരപൂരിതോ**തി നിരന്തരം വിയ പുണ്ണോ തത്രൂപഗാനം സത്താനം ബഹുഭാവതോ.

മേത്തേയ്യബുദ്ധുപ്പാദവണ്ണനാ

൱൦൭. കിഞ്ചാപി പുബ്ബേ വഡ്ഢമാനകവസേന ദേസനാ ആഗതം, ഇദം പന ന വഡ്ഢമാനകവസേന വുത്തം. കസ്മാതി ചേ ആഹ **“ന ഹീ”**തിആദി. സത്താനം വഡ്ഢമാനായുകകാലേ ബുദ്ധാ ന നിബ്ബത്തന്തി സംസാരേ സംവേഗസ്സ ദുബ്ബിഭാവനീയത്താ . തതോ വസ്സസതസഹസ്സതോ ഓരമേവ ബുദ്ധുപ്പാദകാലോ.

൱൦൮. സമുസ്സിതട്ഠേന യൂപോ വിയാതി **യൂപോ,** യൂപന്തി ഏത്ഥ സത്താ അനേകഭൂമികൂടാഗാരോവരകാദിവന്തതായാതി **യൂപോ,** പാസാദോ. **രഞ്ഞോ ഹേതുഭൂതേനാ**തി ഹേതുഅത്ഥേ കരണവചനന്തിദസ്സേതിഉസ്സാഹസമ്പത്തിആദിനാ. മഹതാ രാജാനുഭാവേന, മഹതാ ച കിത്തിസദ്ദേന സമന്നാഗതത്താ ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി മഹാജനസ്സ രഞ്ജനതോ **മഹാപനാദോ നാമ രാജാ ജാതോ. ജാതകേ**തി മഹാപനാദജാതകേ (ജാ॰ ൧.൩.൪൦ മഹാപനാദജാതകേ).

പനാദോ നാമ സോ രാജാതി ‘‘അതീതേ പനാദോ നാമ സോ രാജാ അസ്സോസീ’’തി അത്തഭാവന്തരതായ അത്താനം പരം വിയ നിദ്ദിസതി. ആയസ്മാ ഹി ഭദ്ദജിത്ഥേരോ അത്തനാ അജ്ഝാവുത്ഥപുബ്ബം സുവണ്ണപാസാദം ദസ്സേത്വാ ഏവമാഹ. **യസ്സ യൂപോ സുവണ്ണയോ**തി യസ്സ രഞ്ഞോ അയം യൂപോ പാസാദോ സുവണ്ണയോ സുവണ്ണമയോ. **തിരിയം സോളസുബ്ബേധോ**തി വിത്ഥാരതോ സോളസസരപാതപ്പമാണോ, സോ പന അഡ്ഢയോജനപ്പമാണോ ഹോതി. **ഉബ്ഭമാഹു സഹസ്സധാ**തി ഉബ്ഭം ഉച്ചഭാവം അസ്സ പാസാദസ്സ സഹസ്സധാ സഹസ്സകണ്ഡപ്പമാണം ആഹു, സോ പന യോജനതോ പഞ്ചവീസതിയോജനപ്പമാണോ ഹോതി. കേചി പനേത്ഥ ഗാഥാസുഖത്ഥം ‘‘ആഹൂ’’തി ദീഘം കതം, അഹു അഹോസീതി അത്ഥം വദന്തി.

സഹസ്സകണ്ഡോതി സഹസ്സഭൂമികോ, ‘‘സഹസ്സഖണ്ഡോ’’ തിപി പാഠോ, സോ ഏവ അത്ഥോ. **സതഗേണ്ഡൂ**തി അനേകസതനിയൂഹകോ. **ധജാലൂ**തി തത്ഥ തത്ഥ നിയൂഹസിഖരാദീസു പതിട്ഠാപിതേഹി സത്തിധജവീരങ്ഗധജാദീഹി ധജേഹി സമ്പന്നോ. **ഹരിതാമയോ**തി ചാമീകരസുവണ്ണമയോ. കേചി പന **ഹരിതാമയോ**തി ‘‘ഹരിതമണിപരിക്ഖടോ’’തി വദന്തി. **ഗന്ധബ്ബാ**തി നടാ. **ഛസഹസ്സാനി സത്തധാ**തി ഛമത്താനി ഗന്ധബ്ബസഹസ്സാനി സത്തധാ തസ്സ പാസാദസ്സ സത്തസു ഠാനേസു രഞ്ഞോ അഭിരമാപനത്ഥം നച്ചിംസൂതി അത്ഥോ. തേ ഏവം നച്ചന്താപി കിര രാജാനം ഹാസേതും നാസക്ഖിംസു. അഥ സക്കോ ദേവരാജാ ദേവനടം പേസേത്വാ സമജ്ജം കാരേസി, തദാ രാജാ ഹസീതി.

കോടിഗാമോ നാമ മാപിതോ. **വത്ഥൂ**തി ഭദ്ദജിത്ഥേരസ്സ വത്ഥു. തം **ഥേരഗാഥാവണ്ണനായം** (ഥേരഗാ॰ അട്ഠ॰ ഭദ്ദജിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനായ) വിത്ഥാരതോ ആഗതമേവ. **ഇതരസ്സാ**തി നളകാരദേവപുത്തസ്സ. **ആനുഭാവാ**തി പുഞ്ഞാനുഭാവനിമിത്തം.

ദാനവസേന ദത്വാതി തം പാസാദം അത്തനോ പരിഗ്ഗഹഭാവവിയോജനേന ദാനമുഖേ നിയോജേത്വാ. **വിസ്സജ്ജേത്വാ**തി ചിത്തേനേവ പരിച്ചജനവസേന ദത്വാ പുന ദക്ഖിണേയ്യാനം സന്തകഭാവകരണേന നിരപേക്ഖപരിച്ചാഗവസേന വിസ്സജ്ജേത്വാ. **ഏത്തകേനാ**തി "ഭൂതപുബ്ബം ഭിക്ഖവേ"തി ആദിം കത്വാ യാവ "പബ്ബജിസ്സതീ"തി പദം ഏത്തകേന ദേസനാമഗ്ഗേന.

ഭിക്ഖുനോ ആയുവണ്ണാദിവഡ്ഢനകഥാവണ്ണനാ

൧൧൦. ഇദം ഭിക്ഖുനോ ആയുസ്മിന്തി ആയുസ്മിം സാധേതബ്ബേ ഇദം ഭിക്ഖുനോ ഇച്ഛിതബ്ബം ചിരജീവിതായ ഹേതുഭാവതോതി. തേനാഹ **"ഇദം ആയുകാരണ"**ന്തി.

സമ്പന്നസീലസ്സ അവിപ്പടിസാരപാമോജ്ജപീതിപസ്സദ്ധിസുഖസമാധിയഥാഭൂതഞാണാദിസമ്ഭവതോ തംസമുട്ഠാനപണീതരൂപേഹി കായസ്സ ഫുടത്താ സരീരേ വണ്ണധാതു വിപ്പസന്നാ ഹോതി, കല്യാണോ ച കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതീതി ആഹ **"സീലവതോ ഹീ"**തിആദി.

വിവേകജം പീതിസുഖാദീതി ആദി-സദ്ദേന സമാധിജം പീതിസുഖം, അപീതിജം കായസുഖം, സതിപാരിസുദ്ധിജം ഉപേക്ഖാസുഖഞ്ച സങ്ഗണ്ഹാതി.

അപ്പടിക്കൂലതാവഹോതി അപ്പമാണാനം സത്താനം, അത്തനോ ച തേസു അപ്പടിക്കൂലഭാവതോ. ഹിതൂപസംഹാരാദിവസേന പവത്തിയാ സബ്ബദിസാസു ഫരണഅപ്പമാണവസേന സബ്ബദിസാസു വിപ്ഫാരികതാ.

"അരഹത്തഫലസങ്ഖാതം ബല"ന്തി വുത്തം തസ്സ അകുപ്പധമ്മതായ കേനചി അനഭിഭവനീയഭാവതോ.

"ലോകേ"തി ഇദം യഥാ **"ഏകബലമ്പീ"**തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധീയതി, ഏവം "ദുപ്പസഹം ദുരഭിസമ്ഭവ"ന്തി ഇമേഹിപി സമ്ബന്ധിതബ്ബം. ലോകപരിയാപന്നേഹേവ ഹി ധമ്മേഹി തേസം ബലസ്സ ദുപ്പസഹതാ, ദുരഭിസമ്ഭവതാ, ന ലോകുത്തരേഹീതി. **ഏത്ഥേവാ**തി ഏതസ്മിം അരഹത്തഫലേ ഏവ, തദത്ഥന്തി അത്ഥോ.

ലോകുത്തരപുഞ്ഞമ്പീതി ലോകുത്തരപുഞ്ഞമ്പി പുഞ്ഞഫലമ്പി. **യാവ ആസവക്ഖയാ പവഡ്ഢതി** വിവട്ടഗാമികുസലധമ്മാനം സമാദാനഹേതൂതി യോജനാ. **അമതപാനം പിവിംസു** ഹേട്ഠിമമഗ്ഗഫലസമധിഗമവസേനാതി അധിപ്പായോ.

ചക്കവത്തിസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ.

൪. അഗ്ഗഞ്ഞസുത്തവണ്ണനാ

വാസേട്ഠഭാരദ്വാജവണ്ണനാ

൧൧൧. **ഏത്ഥാ**തി "പുബ്ബാരാമേ, മിഗാരമാതുപാസാദേ"തി ഏതസ്മിം പദദ്വയേ. കോയം പുബ്ബാരാമോ, കഥഞ്ച പുബ്ബാരാമോ, കാ ച മിഗാരമാതാ, കഥഞ്ചസ്സാ പാസാദോ അഹോസീതി ഏതസ്മിം അന്തോലീനേ അനുയോഗേ. **അയം** ഇദാനി വുച്ചമാനാ **അനുപുബ്ബികഥാ** ആദിതോ പട്ഠായ സങ്ഖേപേനേവ അനുപുബ്ബികഥാ. **പദുമുത്തരം ഭഗവന്തം** ഏകം ഉപാസികം അഗ്ഗുപട്ഠായികട്ഠാനേ ഠപേന്തിം ദിസ്വാന തത്ഥ സഞ്ജാതഗാരവബഹുമാനാ തമേവത്ഥം പുരക്ഖത്വാ ഭഗവന്തം **നിമന്തേത്വാ. മേണ്ഡകപുത്തസ്സാ**തി മേണ്ഡകസേട്ഠിപുത്തസ്സ. **സോതാപന്നാ അഹോസി** തഥാ കതാധികാരത്താ.

മാതുട്ഠാനേ ഠപേസി അത്തനോ സീലാചാരസമ്പത്തിയാ ഗരുട്ഠാനിയത്താ. **ഉപയോഗന്തി** തത്ഥ തത്ഥ അപ്പേതബ്ബട്ഠാനേ അപ്പനാവസേന വിനിയോഗം അഗമംസു. **അഞ്ഞേഹി ച** വേളുരിയലോഹിതങ്കമസാരഗല്ലാദീഹി. **ഭസ്സതീ**തി ഓതരതി. **സുദ്ധപാസാദോവ ന സോഭതീ**തി കേവലോ ഏകപാസാദോ ഏവ വിഹാരോ ന സോഭതി. നിയ്യൂഹാനി ബഹൂനി നീഹരിത്വാ കത്തബ്ബസേനാസനാനി "ദുവഡ്ഢഗേഹാനീ"തി വദന്തി. മജ്ഝേ ഗബ്ഭോ സമന്തതോ അനുപരിയായതോതി ഏവം ദ്വിക്ഖത്തും വഡ്ഢേത്വാ കതസേനാസനാനി **ദുവഡ്ഢഗേഹാനി. ചൂളപാസാദാ**തി ഖുദ്ദകപാസാദാ.

ഉത്തരദേവീവിഹാരോ നാമ നഗരസ്സ പാചീനദ്വാരസമീപേ കതവിഹാരോ.

തിത്ഥിയലിങ്ഗസ്സ അഗ്ഗഹിതത്താ **നേവ തിത്ഥിയപരിവാസം വസന്തി.** അനുപസമ്പന്നഭാവതോ ആപത്തിയാ ആപന്നായ അഭാവതോ **ന ആപത്തിപരിവാസം വസന്തി. ഭിക്ഖുഭാവന്തി** ഉപസമ്പദം. **തേവിജ്ജസുത്തന്തി** ഇമസ്മിം ദീഘനികായേ തേവിജ്ജസുത്തം **സുത്വാ.**

൧൧൨. **അനുവത്തമാനാ ചങ്കമിംസു** അനനുചങ്കമനേ യഥാധിപ്പേതസ്സ അത്ഥസ്സ പുച്ഛനാദീനം അസക്കുണേയ്യത്താ. **തേസന്തി** തേസം ദ്വിന്നം. തേനാഹ **"പണ്ഡിതതരോ"**തി. **അത്ഥാ**തി ഭവഥ. **കുലസമ്പന്നാ**തി സമ്പന്നകുലാ ഉദിതോദിതേ ബ്രാഹ്മണകുലേ ഉപ്പന്നാ. **ബ്രാഹ്മണകുലാ**തി കേനചി പാരിജുഞ്ഞേന അനുപദ്ദുതാ ഏവ ബ്രാഹ്മണകുലാ. തേനാഹ **"ഭോഗാദിസമ്പന്ന"**ന്തിആദി. **ഇമേ ബ്രാഹ്മണാ** ഉച്ചാ ഹുത്വാ "ഇമം വസലം പബ്ബജ്ജം പബ്ബജിംസൂ"തിആദിനാ ജാതിആദീനി ഘട്ടേന്തോ **അക്കോസന്തി. പരിഭാസന്തീ**തി പരിഭവിത്വാ ഭാസന്തി. **അത്തനോ അനുരൂപായാ**തി അത്തനോ അജ്ഝാസയസ്സ അനുരൂപായ. അന്തരന്തരാ വിച്ഛിജ്ജ പവത്തിയമാനാ പരിഭാസാ പരിപുണ്ണാ നാമ ന ഹോതി ഖണ്ഡഭാവതോ, തബ്ബിപരിയായതോ പരിപുണ്ണാ നാമ ഹോതീതി ആഹ **"അന്തരാ"**തിആദി.

അപ്പതിട്ഠതായാതി അപസ്സയരഹിതത്താ. **വിഭിന്നോ**തി വിനട്ഠോ.

ഇതരേ തയോ വണ്ണാതി ഖത്തിയാദയോ വണ്ണാ **ഹീനാ.** നനു ഖത്തിയാവ സേട്ഠാ വണ്ണാ യഥാ ബുദ്ധാ ഏതരഹി ഖത്തിയകുലേ ഏവ ഉപ്പന്നാതി? സച്ചമേതം, തേ പന അത്തനോ മിച്ഛാഭിമാനേന, മിച്ഛാഗാഹേന ച

‘‘ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോ വണ്ണോ’’തി വദന്തി, തം തേസം വചനമത്തം. **‘‘സുജ്ഝന്തീ**തി സുദ്ധാ ഹോന്തി, ന നിന്ദം ഗരഹം പാപുണന്തീ’’തി വദന്തി. **സുജ്ഝന്തി** വാ സംസാരതോ സുജ്ഝന്തി, ന സേസാ വണ്ണാ അസുക്കജാതികത്താ, മന്തജ്ഝേനാഭാവതോ ചാതി. ബ്രഹ്മുനോ **മുഖതോ ജാതാ** വേദവചനതോ ജാതാതി മുഖതോ ജാതാ. തതോ ഏവ ബ്രഹ്മുനോ മഹാബ്രഹ്മുനോ വേദവചനതോ വിജാതാതി **ബ്രഹ്മജാ.** തേന ദുവിധേനാപി നിമ്മിതാതി **ബ്രഹ്മനിമ്മിതാ.** വേദവേദങ്ഗാദിബ്രഹ്മദായജ്ജം അരഹന്തീതി **ബ്രഹ്മദായാദാ. മുണ്ഡകേ സമണകേ**തി ഏത്ഥ ക-കാരോ ഗരഹായന്തി ആഹ **‘‘നിന്ദന്താ ജിഗുച്ഛന്താ വദന്തീ’’**തി. **ഇബ്ഭേ**തി സുദ്ദേ, തേ പന ഘരബന്ധനേന ബദ്ധാ നിഹീനതരാതി ആഹ **‘‘ഗഹപതികേ’’**തി. **കണ്ഹേ**തി കണ്ഹജാതികേ. ബന്ധനട്ഠേന **ബന്ധു,** കസ്സ പന ബന്ധൂതി ആഹ **‘‘മാരസ്സ ബന്ധുഭൂതേ’’**തി. **പാദാപച്ചേ**തി പാദതോ ജാതാപച്ചേ. അയം കിര ബ്രാഹ്മണാനം ലദ്ധി ‘‘ബ്രാഹ്മണാ ബ്രഹ്മുനോ മുഖതോ ജാതാ, ഖത്തിയാ ഉരതോ, ഊരൂഹി വേസ്സാ, പാദതോ സുദ്ദാ’’തി.

൧൧൪. യസ്മാ പഠമകപ്പികകാലേ ചതുവണ്ണവവത്ഥാനം നത്ഥി, സബ്ബേവ സത്താ ഏകസദിസാ, അപരഭാഗേ പന തേസം പയോഗഭേദവസേന അഹോസി, തസ്മാ വുത്തം **‘‘പോരാണം…പേ॰… അജാനന്താ’’**തി. **ലദ്ധിഭിന്ദനത്ഥായാ**തി ‘‘ബ്രാഹ്മണാ ബ്രഹ്മുനോ പുത്താ ഓരസാ മുഖതോ ജാതാ’’തി ഏവം പവത്തായ ലദ്ധിയാ വിനിവേഠനത്ഥം. **പുത്തപ്പടിലാഭത്ഥായാ**തി ‘‘ഏവം മയം പേത്തികം ഇണം സോധേസ്സാമാ’’തി ലദ്ധിയം ഠത്വാ പുത്തപ്പടിലാഭായ. അയഞ്ഹേത്ഥ ധമ്മികാനം ബ്രാഹ്മണാനം അജ്ഝാസയോ. **സഞ്ജാതപുപ്ഫാ**തി രജസ്സലാ. ഇത്ഥീനഞ്ഹി കുമാരിഭാവപ്പത്തിതോ പട്ഠായ പച്ഛിമവയതോ ഓരം അസതി വിബന്ധേ അട്ഠമേ അട്ഠമേ സത്താഹേ ഗബ്ഭാസയസഞ്ഞിതേ തതിയേ ആവത്തേ കതിപയാ ലോഹിതപീളകാ സണ്ഠഹിത്വാ അഗ്ഗഹിതപുപ്ഫാ ഏവ ഭിജ്ജന്തി, തതോ ലോഹിതം പഗ്ഘരതി, തത്ഥ ഉതുസമഞ്ഞാ, പുപ്ഫസമഞ്ഞാ ച. **നേസന്തി** ബ്രാഹ്മണാനം. **സച്ചവചനം സിയാ**തി ‘‘ബ്രഹ്മുനോ പുത്താ’’തിആദിവചനം സച്ചം യദി സിയാ, **ബ്രാഹ്മണീനം…പേ॰… മുഖം ഭവേയ്യ,** ന ചേതം അത്ഥി.

ചതുവണ്ണസുദ്ധിവണ്ണനാ

൧൧൫. മുഖച്ഛേദകവാദന്തി ‘‘ബ്രാഹ്മണാ മഹാബ്രഹ്മുനോ മുഖതോ ജാതാ’’തി വാദസ്സ ഛേദകവാദം. **അരിയഭാവേ അസമത്ഥാ**തി അനരിയഭാവാവഹാ. **പകതികാളകാ**തി സഭാവേനേവ ന സുദ്ധാ. **കണ്ഹോ**തി കിലിട്ഠോ ഉപതാപകോ. തേനാഹ **‘‘ദുക്ഖോതി അത്ഥോ’’**തി.

സുക്കഭാവോ നാമ പരിസുദ്ധതാതി ആഹ **‘‘നിക്കിലേസഭാവേന പണ്ഡരാ’’**തി. **സുക്കോ**തി ന കിലിട്ഠോ അനുപതാപകോതി വുത്തം **‘‘സുഖോതി അത്ഥോ’’**തി.

൧൧൬. ഉഭയവോകിണ്ണേതി വചനവിപല്ലാസേന വുത്തന്തി ആഹ **‘‘ഉഭയേസു വോകിണ്ണേസൂ’’**തി. **മിസ്സീഭൂതേസൂ**തി ‘‘കദാചി കണ്ഹാ ധമ്മാ, കദാചി സുക്കാ ധമ്മാ’’തി ഏവം ഏകസ്മിം സന്താനേ, ഏകസ്മിംയേവ ച അത്തഭാവേ പവത്തിയാ മിസ്സീഭൂതേസു, ന പന ഏകജ്ഝം പവത്തിയാ. **ഏത്ഥാ**തി അനന്തരവുത്തധമ്മാവ അമ്ബാധിട്ഠാതി ആഹ **‘‘കണ്ഹസുക്കധമ്മേസൂ’’**തി. യസ്മാ ച തേ ബ്രാഹ്മണാ ന ചേവ തേ ധമ്മേ അതിക്കന്താ, യായ ച

പടിപദായ അതിക്കമേയ്യും, സാപി തേസം പടിപദാ നത്ഥി, തസ്മാ വുത്തം **“വത്തമാനാപീ”**തി. **നാനുജാനന്തി** അയഥാഭുച്ചവാദഭാവതോ. **അനുജാനനഞ്ച** നാമ അബ്ഭനുമോദനന്തി തദഭാവം ദസ്സേന്തേന **“നാനുമോദന്തി, ന പസംസന്തീ”**തി വുത്തം. **ചതുന്നം വണ്ണാന**ന്തി നിദ്ധാരണേ സാമിവചനം. **തേസ**ന്തി പന സമ്ബന്ധേപി വാ സാമിവചനം. **തേ ച** ബ്രാഹ്മണാ **ന ഏവരൂപാ** ന ഏദിസാ, യാദിസോ അരഹാ ഏകദേസേനാപി തേന തേസം സദിസതാഭാവതോ, **തസ്മാ** തേന കാരണേന **നേസം** ബ്രാഹ്മണാനം ‘‘ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോ വണ്ണോ’’തി വാദം **വിഞ്ഞൂ** യഥാഭൂതവാദിനോ ബുദ്ധാദയോ അരിയാ **നാനുജാനന്തി.**

ആരകത്താദീഹിതി എത്ഥ കിലേസാനം ആരകത്താ പഹീനഭാവതോ ദൂരത്താ **അരഹം,** കിലേസാരീനം ഹതത്താ **അരഹം,** സംസാരചക്കസ്സ അരാനം ഹതത്താ **അരഹം,** പച്ചയാദീനം അരഹത്താ **അരഹം,** പാപകരണേ രഹാഭാവേന **അരഹ**ന്തി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൫ ആദയോ), തം സംവണ്ണനാസു (വിസുദ്ധി॰ ടീ॰ ൧.൧൨൪) ച വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ . **ആസവാനം ഖീണത്താ**തി ചതുന്നമ്പി ആസവാനം അനവസേസതോ പഹീനത്താ. **ബ്രഹ്മചരിയവാസ**ന്തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയവാസം. തസ്സ വാസസ്സ പരിയോസിതത്താ **വുത്ഥവാസോ,** ദസന്നമ്പി വാ അരിയവാസാനം വുത്ഥത്താ **വുത്ഥവാസോ.** വുത്തഞ്ഹേതം -

> ‘‘ദസയിമേ, ഭിക്ഖവേ, അരിയാവാസാ, യദരിയാ ആവസിംസു വാ ആവസന്തി വാ ആവസിസ്സന്തി വാ. കതമേ ദസ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനോ ഹോതി ഛളങ്ഗസമന്നാഗതോ ഏകാരക്ഖോ ചതുരാപസ്സേനോ പനുണ്ണപച്ചേകസച്ചോ സമവയസഠേസനോ അനാവിലസങ്കപ്പോ പസ്സദ്ധകായസങ്ഖാരോ സുവിമുത്തചിത്തോ സുവിമുത്തപഞ്ഞോ. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ദസ അരിയാവാസാ’’തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൧൯).

വുസ്സതീതി വാ **വുസിതം,** അരിയമഗ്ഗോ, അരിയഫലഞ്ച, തം ഏതസ്സ അത്ഥീതി അതിസയവചനിച്ഛാവസേന അരഹാ **“വുസിതവാ”**തി വുത്തോ. **കരണീയം** നാമ പരിഞ്ഞാപഹാനസച്ഛികിരിയാഭാവനാ ദുക്ഖസ്സന്തം കാതുകാമേഹി ഏകന്തതോ കത്തബ്ബത്താ, തം പന യസ്മാ ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി പച്ചേകം ചതൂസു സച്ചേസു കാതബ്ബം കതം, തസ്മാ വുത്തം **“ചതൂഹി…പേ॰… കതകരണീയോ”**തി. ഓസീദാപനട്ഠേന ഭാരാ വിയാതി **ഭാരാ,** കിലേസാ, ഖന്ധാ ച. വുത്തഞ്ഹി ‘‘ഭാരാ ഹവേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ’’തി (സം॰ നി॰ ൩.൨൨) **ഓഹാരിതോ**തി അപനീതോ. **സകോ അത്ഥോ സദത്ഥോ**തി ഏത്ഥ ദ-കാരോ പദസന്ധികരോ. കാമം ദിട്ഠിആദയോപി സംയോജനാനി ഏവ, തഥാപി തണ്ഹായ ഭവസംയോജനട്ഠോ സാതിസയോ. യഥാഹ ‘‘അവിജ്ജാനീവരണാനം സത്താനം തണ്ഹാസംയോജനാന’’ന്തി. (സം॰ നി॰ ൨.൧൨൪, ൧൨൫, ൧൨൭, ൧൩൨, ൧൩൪, ൧൪൨; ൩.൯൯-൦; കഥാ॰ ൭൫) തതോ സാ ഏവ സുത്തേ (ദീ॰ നി॰ ൨.൪൦൦; മ॰ നി॰ ൧.൪൬൩, ൧൩൩; ൩.൩൭൩; സം॰ നി॰ ൩.൧൦൭൧; പടി॰ മ॰ ൧.൩൪ ആദയോ) സമുദയസച്ചഭാവേന വുത്താ, തസ്മാ വുത്തം **“ഭവസംയോജനം വുച്ചതി തണ്ഹാ”**തി. **സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്തോ**തി സമ്മാ അഞ്ഞായ ജാനനഭൂതായ അഗ്ഗമഗ്ഗപഞ്ഞായ സമ്മാ യഥാഭൂതം യം യഥാ ജാനിതബ്ബം, തം തഥാ ജാനിത്വാ വിമുത്തോ. **ഇമസ്മിം ലോകേ**തി ഇമസ്മിം

സത്തലോകേ. **ഇധത്തഭാവേതി** ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ, **പരത്തഭാവേതി** പരസ്മിം അത്തഭാവേ, ഇധലോകേ, പരലോകേ ചാതി അത്ഥോ.

൧൧൭. **അന്തരവിരഹിതാ**തി വിഭാഗവിരഹിതാ. തേനാഹ **"അത്തനോ കുലേന സദിസാ"**തി. അനുയന്തീതി അനുയന്താ, അനുയന്താ ഏവ **ആനുയന്താ,** അനുവത്തകാ. തേനാഹ **"വസവത്തിനോ"**തി.

൧൧൮. **നിവിട്ഠാ**തി സദ്ധേയ്യവത്ഥുസ്മിം അനുപവിസനവസേന നിവിട്ഠാ. തതോ ഏവ തസ്മിം അധികം നിവിസനതോ **അഭിനിവിട്ഠാ. അചലട്ഠിതാ**തി അചലഭാവേ ഠിതാ.

യന്തി യം കഥേതബ്ബധമ്മം അനുപധാരേത്വാ, തദത്ഥഞ്ച അപ്പച്ചക്ഖം കത്വാ കഥനം, **ഏതം അട്ഠാനം** അകാരണം തസ്സ ബോധിമൂലേയേവ സമുച്ഛിന്നത്താ. **വിച്ഛിന്ദജനനത്ഥ**ന്തി രതനത്തയസദ്ധായ വിച്ഛിന്ദസ്സ ഉപ്പാദനത്ഥം, അഞ്ഞഥത്തായാതി അത്ഥോ. **സോ**തി മാരോ. **മുസാവാദം കാതും നാസക്ഖീ**തി ആഗതഫലസ്സ അരിയസാവകസ്സ പുരതോ മുസാ വത്തും ന വിസഹി, തസ്മാ **ആമ മാരോസ്മീതി പടിജാനി. സിലാപഥവിയ**ന്തി രതനമയസിലാപഥവിയം. സിനേരും കിര പരിവാരേത്വാ ഠിതോ ഭൂമിപ്പദേസോ സത്തരതനമയോ, "സുവണ്ണമയോ"തി കേചി, സാ വിത്ഥാരതോ, ഉബ്ബേധതോ അനേകയോജനസഹസ്സപരിമാണാ അതിവിയ നിച്ചലാ. **കിം ത്വം ഏത്ഥാ**തി കിം കാരണാ ത്വം ഏത്ഥ. "ഠിതോ"തി **അച്ഛരം പഹരി. ഠാതും അസക്കോന്തോ**തി അരിയസാവകസ്സ പുരതോ ഠാതും അസക്കോന്തോ. അയഞ്ഹി അരിയധമ്മാധിഗമസ്സ ആനുഭാവോ, യം മാരോപി നാമ മഹാനുഭാവോ ഉജുകം പടിപ്പരിതും ന സക്കോതി.

മഗ്ഗോ ഏവ മൂലം **മഗ്ഗമൂലം,** തസ്സ. **സഞ്ജാതത്താ** ഉപ്പന്നത്താ. **തേന മഗ്ഗമൂലേന** പതിട്ഠിതസന്താനേ ലദ്ധപതിട്ഠാ. ഭഗവതോ ദേസനാധമ്മം നിസ്സായ അരിയായ ജാതിയാ ജാതോ **"ഭഗവന്തം നിസ്സായ അരിയഭൂമിയം ജാതോ"**തി വുത്തോ. **"ഉരേ വസിത്വാ"**തി ഇദം ധമ്മഘോസസ്സ ഉരതോ സമുട്ഠാനതായ വുത്തം. ഉരേ വായാമജനിതാഭിജാതിതായ വാ **ഓരസോ.** മുഖതോ ജാതേന ജാതോ **"മുഖതോ ജാതോ"**തി വുത്തോ. കാരണകാരണേപി ഹി കാരണേ വിയ വോഹാരോ ഹോതി "തിണേഹി ഭത്തം സിദ്ധ"ന്തി. കേചി പന "വിമോക്ഖമുഖസ്സ വസേന ജാതത്താ മുഖതോ ജാതോ"തി വദന്തി, തത്ഥാപി വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. പുരിമേനത്ഥേന യോനിജോ, സേദജോ, മുഖജോതി തീസു സമ്ബന്ധേസു മുഖജേന സമ്ബന്ധേന ഭഗവതോ പുത്തഭാവോ വിഭാവിതോ. അത്ഥദ്വയേനാപി ധമ്മജഭാവോയേവ ദീപിതോ. അരിയധമ്മപ്പത്തിതോ ലദ്ധവിസേസോ ഹുത്വാ പവത്തോ തദുത്തരകാലികോ ഖന്ധസന്താനോ "അരിയധമ്മതോ ജാതോ"തി വേദിതബ്ബോ, അരിയധമ്മം വാ മഗ്ഗഫലം നിസ്സായ, ഉപനിസ്സായ ച ജാതോ സബ്ബോപി ധമ്മപ്പബന്ധോ "അരിയധമ്മതോ ജാതോ"തി ഗഹേതബ്ബോ. തേസം പന അരിയധമ്മാനം അപരിയോസിതകിച്ചതായ അരിയഭാവേന അഭിനിബ്ബത്തിമത്തം ഉപാദായ **"അരിയധമ്മതോ ജാതത്താ"**തി വുത്തം. പരിയോസിതകിച്ചതായ തഥാ നിബ്ബത്തിപാരിപൂരിം ഉപാദായ **"നിമ്മിതത്താ"**തി വുത്തം, യതോ "ധമ്മജോ ധമ്മനിമ്മിതോ"തി വുത്തം. "നവലോകുത്തരധമ്മദായം ആദിയതീതി ധമ്മദായാദോ" തിപി പാഠോ. **അസ്സാ**തി "ഭഗവതോമ്ഹിപുത്തോ"തിആദിനാ വുത്തസ്സ വാക്യസ്സ. **അത്ഥം ദസ്സേന്തോ**തി ഭാവത്ഥം പകാസേന്തോ. തഥാഗതസ്സ

അനഞ്ഞസാധാരണസീലാദിധമ്മക്ഖന്ധസ്സ സമൂഹനിവേസവസേന ധമ്മകായതായ ന കിഞ്ചി വത്തബ്ബം അത്ഥി, സത്ഥുട്ഠാനിയസ്സ പന ധമ്മകായതം ദസ്സേതും ''കസ്മാ തഥാഗതോ ധമ്മകായോതി വുത്തോ''തി സയമേവ പുച്ഛം സമുട്ഠാപേത്വാ **''തഥാഗതോ ഹീ''**തിആദിനാ തമത്ഥം വിസ്സജ്ജേതി. **ഹദയേന ചിന്തേത്വാ**തി ''ഇമം ധമ്മം ഇമസ്സ ദേസേസ്സാമീ''തി തസ്സ ഉപഗതസ്സ വേനേയ്യജനസ്സ ബോധനത്ഥം ചിത്തേന ചിന്തേത്വാ. **വാചായ അഭിനീഹരീ**തി സദ്ധമ്മദേസനാവാചായ കരവീകരുതമഞ്ജുനാ ബ്രഹ്മസ്സരേന വേനേയ്യസന്താനാഭിമുഖം തദജ്ഝാസയാനുരൂപം ഹിതമത്ഥം നീഹരി ഉപനേസി. **തേനാ**തി തേന കാരണേന ഏവംസദ്ധമ്മാധിമുത്തിഭാവേന. **അസ്സാ**തി തഥാഗതസ്സ. **ധമ്മമയത്താ**തി ധമ്മഭൂതത്താ. ഇധാധിപ്പേതധമ്മോ സേട്ഠട്ഠേന ബ്രഹ്മഭൂതോതി ആഹ **''ധമ്മകായത്താ ഏവ ബ്രഹ്മകായോ''**തി. സബ്ബസോ അധമ്മം പജഹിത്വാ അനവസേസതോ ധമ്മോ ഏവ ഭൂതോതി **ധമ്മഭൂതോ.** തഥാരൂപോ ച യസ്മാ സഭാവതോ ധമ്മോ ഏവാതി വത്തബ്ബതം അരഹതീതി ആഹ **''ധമ്മസഭാവോ''**തി.

൧൧൯. സേട്ഠച്ഛേദകവാദന്തി ''ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോ വണ്ണോ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൧൩) ഏവം വുത്തസേട്ഠഭാവച്ഛേദകവാദം. **അപരേനപി നയേനാ**തി യഥാവുത്തസേട്ഠച്ഛേദകവാദതോ അപരേനപി പോരാണകലോകുപ്പത്തിദസ്സനനയേന. **സേട്ഠച്ഛേദ...പേ॰... ദസ്സേതുന്തി** സോപി ഹി ''ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോ വണ്ണോ, ഹീനാ അഞ്ഞേ വണ്ണാ''തി, ''ബ്രാഹ്മണാ ബ്രഹ്മുനോ പുത്താ ഓരസാ മുഖതോ ജാതാ ബ്രഹ്മജാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൧൪) ച ഏവം പവത്തായ മിച്ഛാദിട്ഠിയാ വിനിവേഠനോ ജാതിബ്രാഹ്മണാനം സേട്ഠഭാവസ്സ ഛേദനതോ സേട്ഠച്ഛേദനവാദോ നാമ ഹോതീതി ദസ്സേതുന്തി അത്ഥോ.

ഇത്ഥഭാവന്തി ഇമം പകാരതം മനുസ്സഭാവം. സാമഞ്ഞജോതനാ ഹി വിസേസേ അവതിട്ഠതി, പകരണവസേന വാ അയമത്ഥോ അവച്ഛിന്നോ ദട്ഠബ്ബോ. **മനേനേവ നിബ്ബത്താ**തി ബാഹിരപച്ചയേന വിനാ കേവലം ഉപചാരഝാനമനസാവ നിബ്ബത്താ. യായ ഉപചാരജ്ഝാനചേതനായ തേ തത്ഥ നിബ്ബത്താ, നീവരണവിക്ഖമ്ഭനാദിനാ ഉളാരോ തസ്സാ പവത്തിവിസേസോ, തസ്മാ ഝാനഫലകപ്പോ തസ്സാ ഫലവിസേസോതി ആഹ **''ബ്രഹ്മലോകേ വിയാ''**തിആദി. **''സയംപഭാ''**തി പദാനം തത്ഥ സൂരിയാലോകാദീഹി വിനാ അന്ധകാരം വിധമന്താ സയമേവ പഭാസന്തീതി **സയംപഭാ,** അന്തലിക്ഖേ ആകാസേ ചരന്തീതി **അന്തലിക്ഖചരാ,** തദഞ്ഞകാമാവചരസത്താനം വിയ സരീരസ്സ വിചരണട്ഠാനസ്സ അസുഭതാഭാവതോ **സുഭം,** സുഭേവ തിട്ഠന്തീതി **സുഭട്ഠായിനോ**തി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

രസപഥവിപാതുഭാവവണ്ണനാ

൧൨൦. സബ്ബം ചക്കവാളന്തി അനവസേസം കോടിസതസഹസ്സം ചക്കവാളം. **സമതനീ**തി സഞ്ഛരാദേന്തീ വിപ്ഫരി, സാ പന തസ്മിം ഉദകേ പതിട്ഠിതാ അഹോസീതി ആഹ **''പതിട്ഠഹീ''**തി. **വണ്ണേന സമ്പന്നാ**തി സമ്പന്നവണ്ണാ. **മക്ഖികണ്ഡകരഹിതന്തി** മക്ഖികാഹി ച താസം അണ്ഡകേഹി ച രഹിതം.

അതീതാനന്തരേപി കപ്പേ ലോലോയേവ. കസ്മാ? ഏവം ചിരപരിചിതലോലതാവസേന സബ്ബപഠമം തഥാ അകാസീതി ദസ്സേതി.

കിമേവിദന്തി “വണ്ണതോ, ഗന്ധതോ ച താവ ഞാതം, രസതോ പന കിമേവിദം ഭവിസ്സതീ”തി സംസയജാതോ വദതി. **തിട്ഠതീ**തി അട്ഠാസി.

ചന്ദിമസൂരിയാദിപാതുഭാവവണ്ണനാ

൧൨൧. **ആലുപ്പകാരക**ന്തി എത്ഥ ആലോപപരിയായോ **ആലുപ്പ**-സദ്ദോതി ആഹ **“ആലോപം കത്വാ”**തി. പച്ചക്ഖഭൂതാനമ്പി ചന്ദിമസൂരിയാനം പവത്തിയം ലോകിയാനം സമ്മോഹോ ഹോതി, തം വിധമിതും **“കോ പന തേസ”**ന്തിആദിനാ അട്ഠ പഞ്ഹാവിസ്സജ്ജനാനി ഗഹിതാനി. തത്ഥ **തേസ**ന്തി ചന്ദിമസൂരിയാനം. **കസ്മി**ന്തി കസ്മിം ഠാനേ. **“കോ ഉപരീ”**തി എതേനേവ കോ ഹേട്ഠാതി അയമത്ഥോ വുത്തോയേവ. തഥാ **“കോ സീഘം ഗച്ഛതീ”**തി ഇമിനാ കോ സണികം ഗച്ഛതീതി അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോയേവ. **വീഥിയോ**തി ഗമനവീഥിയോ. **ഏകതോ**തി ഏകസ്മിം ഖണേ **പാതുഭവന്തി.** സൂരിയമണ്ഡലേ പന അത്ഥങ്ഗതേ ചന്ദമണ്ഡലം പഞ്ഞായിത്ഥ. **ഛന്ദം ഞത്വാ വാ**തി രുചിം ഞത്വാ വിയ.

ഉഭയന്തി അന്തോ, ബഹി ച.

ഉജുകന്തി ആയാമതോ, വിത്ഥാരതോ, ഉബ്ബേധതോ ച. **പരിമണ്ഡലതോ**തി പരിക്ഖേപതോ.

ഉജുകം സണികം ഗച്ഛതി അമാവാസിയം സൂരിയേന സദ്ധിം ഗച്ഛന്തോ ദിവസേ ദിവസേ ഥോകം ഥോകം ഓഹീയന്തോ പുണ്ണമാസിയം ഉപഡ്ഢമഗ്ഗമേവ ഓഹീയനതോ. **തിരിയം സീഘം** ഗച്ഛതി ഏകസ്മിമ്പി മാസേ കദാചി ദക്ഖിണതോ, കദാചി ഉത്തരതോ ദസ്സനതോ. **“ദ്വീസു പസ്സേസൂ”**തി ഇദം യേഭുയ്യവസേന വുത്തം. ചന്ദസ്സ പുരതോ, പച്ഛതോ, സമന്ത്രാ താരകാ ഗച്ഛന്തിയേവ. **അത്തനോ ഠാന**ന്തി അത്തനോ ഗമനട്ഠാനം. **ന വിജഹന്തി** അത്തനോ വീഥിയാവ ഗച്ഛനതോ. സൂരിയസ്സ ഉജുകം ഗമനസ്സ സീഘതാ ചന്ദസ്സ ഗമനം ഉപാദായ വേദിതബ്ബാ. **തിരിയം ഗമനം** ദക്ഖിണദിസതോ ഉത്തരദിസായ, ഉത്തരദിസതോ ച ദക്ഖിണദിസായ ഗമനം **ദന്ധം** ഛഹി ഛഹി മാസേഹി ഇജ്ഝനതോ. **സോ**തി സൂരിയോ. **കാളപക്ഖഉപോസഥതോ**തി കാളപക്ഖേ ഉപോസഥേ ചന്ദേന സഹേവ ഗന്ത്വാ തതോ പരം. **പാടിപദദിവസേ**തി സുക്കപക്ഖപാടിപദദിവസേ. **ഓഹായ ഗച്ഛതി** അത്തനോ സീഘഗാമിതായ, തസ്സ ച ദന്ധഗാമിതായ. **ലേഖാ വിയ പഞ്ഞായതി** പച്ഛിമദിസായം. **യാവ ഉപോസഥദിവസാ**തി യാവ സുക്കപക്ഖഉപോസഥദിവസാ. **“ചന്ദോ അനുക്കമേന വഡ്ഢിത്വാ”**തി ഇദം ഉപരിഭാഗതോ പതിതസൂരിയാലോകതായ ഹേട്ഠതോ പവത്തായ സൂരിയസ്സ ദൂരഭാവേന ദിവസേ ദിവസേ അനുക്കമേന പരിഹായമാനായ അത്തനോ ഛായായ വസേന അനുക്കമേന ചന്ദമണ്ഡലപ്പദേസസ്സ വഡ്ഢമാനസ്സ വിയ ദിസ്സമാനതായ വുത്തം, തസ്മാ അനുക്കമേന വഡ്ഢിത്വാ വിയ. **ഉപോസഥദിവസേ** പുണ്ണമായം **പരിപുണ്ണോ ഹോതി,** പരിപുണ്ണമണ്ഡലോ ഹുത്വാ ദിസ്സതീതി അത്ഥോ. **ധാവിത്വാ ഗണ്ഹാ**തി ചന്ദസ്സ ദന്ധഗതിതായ, അത്തനോ ച സീഘഗതിതായ. **അനുക്കമേന ഹായിത്വാ**തി എത്ഥ “അനുക്കമേന വഡ്ഢിത്വാ”തി എത്ഥ വുത്തനയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ പന ഛായായ ഹായമാനതായ മണ്ഡലം വഡ്ഢമാനം വിയ ദിസ്സതി, ഇധ ഛായായ വഡ്ഢമാനതായ മണ്ഡലം ഹായമാനം വിയ ദിസ്സതി.

യായ വീഥിയാ സൂരിയേ ഗച്ഛന്തേ വസ്സവലാഹകാ ദേവപുത്താ സൂരിയാഭിതാപസന്തത്താ അത്തനോ വിമാനതോ ന നിക്ഖമന്തി, കീളാപസുതാ ഹുത്വാ ന വിചരന്തി, തദാ കിര സൂരിയസ്സ വിമാനം പകതിമഗ്ഗതോ അധോ ഓതരിത്വാ വിചരതി, തസ്സ ഓരുയ്ഹ ചരണേനേവ ചന്ദവിമാനമ്പി അധോ ഓരുയ്ഹ ചരതി തഗ്ഗതികത്താ, തസ്മാ സാ വീഥി ഉദകാഭാവേന അജാനുരൂപതായ **"അജവീഥീ"**തി സമഞ്ഞം ഗതാ. യായ പന വീഥിയാ സൂരിയേ ഗച്ഛന്തേ വസ്സവലാഹകാ ദേവപുത്താ സൂരിയാഭിതാപാഭാവതോ അഭിണ്ഹം അത്തനോ വിമാനതോ ബഹി നിക്ഖമിത്വാ കീളാപസുതാ ഇതോ ചിതോ ച വിചരന്തി, തദാ കിര സൂരിയവിമാനം പകതിമഗ്ഗതോ ഉദ്ധം ആരുഹിത്വാ വിചരതി, തസ്സ ഉദ്ധം ആരുയ്ഹ ചരണേനേവ ചന്ദവിമാനമ്പി ഉദ്ധം ആരുയ്ഹ ചരതി തഗ്ഗതികത്താ, തഗ്ഗതികതാ ച സമാനഗതിനാ വാതമണ്ഡലേന വിമാനസ്സ ഫേല്ലിതബ്ബത്താ, തസ്മാ സാ വീഥി ഉദകബഹുഭാവേന നാഗാനുരൂപതായ **"നാഗവീഥീ"**തി സമഞ്ഞം ഗതാ. യദാ സൂരിയോ ഉദ്ധമനാരുഹന്തോ, അധോ ച അനോതരന്തോ പകതിമഗ്ഗേനേവ ഗച്ഛതി, തദാ വസ്സവലാഹകാ യഥാകാലം, യഥാരുചി ച വിമാനതോ നിക്ഖമിത്വാ സുഖേന വിചരന്തി, തേന കാലേന കാലം വസ്സനതോ ലോകേ ഉതുസമതാ ഹോതി, തായ ഉതുസമതായ ഹേതുഭൂതായ സാ ചന്ദിമസൂരിയാനം ഗതി ഗവാനുരൂപതായ **"ഗോവീഥീ"**തി സമഞ്ഞം ഗതാ. തേന വുത്തം **"അജവീഥീ"**തിആദി.

ഏവം "കതി നേസം വീഥിയോ"തി പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേത്വാ "കഥം വിചരന്തീ"തി പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേതും **"ചന്ദിമസൂരിയാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സിനേരുതോ ബഹി നിക്ഖമന്തീ**തി സിനേരുസമീപേന തം പദക്ഖിണം കത്വാ ഗച്ഛന്താ തതോ ഗമനവീഥിതോ ബഹി അത്തനോ തിരിയഗമനേന ചക്കവാളാഭിമുഖാ നിക്ഖമന്തി. **അന്തോ വിചരന്തീ**തി ഏവം ഛ മാസേ ഖണേ ഖണേ സിനേരുതോ അപസക്കനവസേന തതോ നിക്ഖമിത്വാ ചക്കവാളസമീപം പത്താ, തതോപി ഛ മാസേ ഖണേ ഖണേ അപസക്കനവസേന നിക്ഖമിത്വാ സിനേരുസമീപം പാപുണന്താ അന്തോ വിചരന്തി. ഇദാനി തമേവത്ഥം സങ്ഖേപേന വുത്തം വിവരിതും **"തേഹീ"**തിആദി വുത്തം. സിനേരുസ്സ, ചക്കവാളസ്സ ച യം ഠാനം വേമജ്ഝം, തസ്സ, സിനേരുസ്സ ച യം ഠാനം വേമജ്ഝം, തേന ഗച്ഛന്താ **"സിനേരുസമീപേന വിചരന്തീ"**തി വുത്താ, ന സിനേരുസ്സ അഗ്ഗാളിന്ദഅല്ലീനാ. **ചക്കവാളസമീപേന ചരിത്വാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **മജ്ഝേനാ**തി സിനേരുസ്സ, ചക്കവാളസ്സ ച ഉജുകം വേമജ്ഝേന മഗ്ഗേന. **ചിത്രമാസേ മജ്ഝേനാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ.

ഏകപ്പഹാരേനാതി ഏകവേലായ, ഏകേനേവ വാ അത്തനോ ഏകപ്പഹാരേന. **മജ്ഝന്ഹികോ**തി ഠിതമജ്ഝന്ഹികോ കാലോ **ഹോതി.** തദാ ഹി സൂരിയമണ്ഡലം ഉഗ്ഗച്ഛന്തം ഹുത്വാപി ഇമസ്മിം ദീപേ ഠിതസ്സ ഉപഡ്ഢമേവ ദിസ്സതി, ഉത്തരകുരൂസു ഠിതസ്സ ഓഗച്ഛന്തം ഹുത്വാ. ഏവഞ്ഹി ഏകവേലായമേവ തീസു ദീപേസു ആലോകകരണം.

യേസു കത്തികാദിനക്ഖത്തസമഞ്ഞാ, താനിപി താരകരൂപാനി യേവാതി വുത്തം **"സേസതാരകരൂപാനി ചാ"**തി, നക്ഖത്തസഞ്ഞിതതാരകരൂപതോ അവസിട്ഠതാരകരൂപാനീതി അത്ഥോ. ഉഭയാനിപി താനി ദേവതാനം വസനകവിമാനാനീതി വേദിതബ്ബാനി. രാ-സദ്ദോ തിയതി ഛിജ്ജതി ഏത്ഥാതി **രത്തി,** സത്താനം സദ്ദസ്സ വൂപസമനകാലോതി അത്ഥോ. ദിബ്ബന്തി സത്താ കീളന്തി ജോതന്തി ഏത്ഥാതി **ദിവാ.** സത്താനം ആയും മിനന്തോ വിയ സിയതി

അന്തം കരോതീതി **മാസോ.** തം തം കിരിയം അരതി വത്തേതീതി **ഉതു.** തം തം സത്തം, ധമ്മപ്പവത്തിഞ്ച സങ്ഗമ്മ വദന്തോ വിയ സരതി വത്തേതീതി **സംവച്ഛരോ.**

൧൨൨. വിവജ്ജനം **വിവജ്ജോ,** സോ ഏവ **വേവജ്ജം,** വണ്ണസ്സ വേവജ്ജം **വണ്ണവേവജ്ജം,** വണ്ണസമ്പത്തിയാ വിഗമോ, തസ്സ പന അത്ഥിതാ **"വണ്ണവേവജ്ജതാ"**തി വുത്താ. തേനാഹ **"വിവജ്ജഭാവോ"**തി. **തേസന്തി** വണ്ണവന്താനം സത്താനം. **അതിമാനപ്പച്ചയാ**തി ദുബ്ബണ്ണവമ്ഭനവസേന അതിക്കമ്മ അത്തനോ വണ്ണം പടിച്ച മാനപച്ചയാ, മാനസമ്പഗ്ഗണ്ഹനനിമിത്തന്തി അത്ഥോ. സാതിസയോ രസോ ഏതിസ്സാ അത്ഥീതി **രസാതി ലദ്ധമാനായ, അനുഭാസിംസൂ**തി അനുരോധവസേന ഭാസിംസു. **ലോകുപ്പത്തിവംസകഥ**ന്തി ലോകുപ്പത്തിവംസജം പവേണീകഥം, ആദികാലേ ഉപ്പന്നം പവേണീആഗതകഥന്തി അത്ഥോ. "അനുപതന്തീ"തിപി പാഠോ, സോ ഏവത്ഥോ.

ഭൂമിപപ്പടകപാതുഭാവാദിവണ്ണനാ

൧൨൩. **ഏദിസോ ഹുത്വാ**തി അഹിച്ഛത്തകസദിസോ ഹുത്വാ.

൧൨൪. **പദാലതാ**തി **"പദാ"**തി ഏവംനാമാ ഏകാ ലതാ, സാ പന യസ്മാ സമ്പന്നവണ്ണഗന്ധരസാ, തസ്മാ **"ഭദ്ദലതാ"**തി വുത്താ. **നാളികാ**തി നാളിവല്ലി. **അഹായീ**തി നസ്സി.

൧൨൫. **അകട്ഠപാകോ**തി അകട്ഠേയേവ ഠാനേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പച്ചനകോ, നീവാരോ വിയ സഞ്ജാതോ ഹുത്വാ നിപ്പജ്ജനകോതി അത്ഥോ. **കണോ** "കുണ്ഡക"ന്തി ച വുച്ചതി. **ഥുസ**ന്തി തണ്ഡുലം പരിയോനന്ധിത്വാ ഠിതത്തചോ, തദഭാവതോ **"അകണോ, അഥുസോ"**തി സാലി വുത്തോ. **"പടിവിരൂള്ഹ"**ന്തി ഇദം പക്കഭാവസ്സ കാരണവചനം. പടിവിരൂള്ഹതോ ഹി തം പക്കന്തി. യസ്മിം ഠാനേ സായം പക്കോ സാലി ഗഹിതോ, തദേവ ഠാനം ദുതിയദിവസേ പാതോ പക്കേന സാലിനാ പരിപുണ്ണം ഹുത്വാ തിട്ഠതീതി ആഹ **"സായം ഗഹിതട്ഠാനം പാതോ പക്കം ഹോതീ"**തിആദി. **അലായിത**ന്തി ലായിതട്ഠാനമ്പി തേസം കമ്മപ്പച്ചയാ അലായിതമേവ **ഹുത്വാ അനൂനം** പരിപുണ്ണമേവ **പഞ്ഞായതി,** ന കേവലം പഞ്ഞായനമേവ, അഥ ഖോ തഥാഭൂതമേവ ഹുത്വാ തിട്ഠതി.

ഇത്ഥിപുരിസലിങ്ഗാദിപാതുഭാവവണ്ണനാ

൧൨൬. **"മനുസ്സകാലേ"**തി ഇദം പുബ്ബേ മനുസ്സഭൂതാനംയേവ തത്ഥ ഇദാനി നികന്തിവസേന ഉപ്പത്തി ഹോതീതി കത്വാ വുത്തം, ദേവതാനമ്പി പുരിമജാതിയം ഇത്ഥിഭാവേ ഠിതാനം തത്ഥ വിരാഗാദിപുരിസത്തപ്പച്ചയേ അസതി തദാ ഇത്ഥിലിങ്ഗമേവ പാതുഭവതി. **പുരിസത്തപച്ചയേ**തി "അത്തനോപി അനിസ്സരതാ, സബ്ബകാലം പരായത്തവുത്തിതാ, രജസ്സലതാ വഞ്ചതാ, ഗബ്ഭധാരണം, പഠമായ പകതിയാ നിഹീനപകതിതാ, സൂരവീരതാഭാവോ, 'അപ്പകാ ജനാ'തി 'ഹീളേതബ്ബതാ'തി ഏവമാദി ആദീനവപച്ചവേക്ഖണപുബ്ബകമ്പി ഇത്ഥിഭാവേ 'അലം ഇത്ഥിഭാവേന, ന ഹി ഇത്ഥിഭാവേ ഠത്വാ ചക്കവത്തിസിരിം, ന സക്കമാരബ്രഹ്മസിരിയോ പച്ചനുഭവിതും, ന പച്ചേകബോധിം, ന സമ്മാസമ്ബോധിം അധിഗന്തും

സക്കാ’തി ഏവം ഇത്ഥിഭാവവിരജ്ജനം, ‘യഥാവുത്തആദീനവവിരഹതോ ഉത്തമപകതിഭാവതോ സമ്പദമിദം പുരിസത്തം നാമ സേട്ഠം ഉത്തമം, ഏത്ഥ ഠത്വാ സക്കാ ഏതാ സമ്പത്തിയോ സമ്പാപുണിതു’ന്തി ഏവം പുരിസത്തഭാവേ സമ്ഭാവനാപുബ്ബകം പത്ഥനാഠപനം, ‘തത്ഥ നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തതാ’തി'' ഏവമാദികേ പുരിസഭാവസ്സ പച്ചയഭൂതേ **ധമ്മേ. പൂരേത്വാ** വഡ്ഢേത്വാ. പച്ചക്ഖം ഭൂതം, സദിസഞ്ച ദിട്ഠധമ്മികം, സമ്പരായികഞ്ച സുവിപുലം അനത്ഥം അചിന്തേത്വാ പുരിസസ്സ കാമേസു മിച്ഛാചരണം കേവലം ഇത്ഥിയം ആസാപത്തി ഫലേനേവാതി ആസാആപത്തി ഇത്ഥിഭാവാവഹാപി ഹോതിയേവ. തന്നിന്നപോണപബ്ഭാരഭാവേന തന്നികന്തിയാ നിമിത്തഭാവാപത്തിതോതി വുത്തം **“പുരിസോ ഇത്ഥത്തഭാവം ലഭന്തോ കാമേസുമിച്ഛാചാരം നിസ്സായ ലഭതീ”**തി. **തദാതി** യഥാവുത്തേ പഠമകപ്പികകാലേ. **പകതിയാ**തി സഭാവേന. **മാതുഗാമസ്സാ**തി പുരിമത്തഭാവേ മാതുഗാമഭൂതസ്സ. **പുരിസസ്സാ**തി ഏത്ഥാപി ''പകതിയാ''തി പദം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **ഉപനിജ്ഝായത**ന്തി ഉപേച്ച നിജ്ഝായന്താനം. യഥാ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്മിം സാരാഗോ ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം സാപേക്ഖഭാവേന **ഓലോകേന്താനം. രാഗപരിളാഹോ**തി രാഗജോ പരിളാഹോ.

നിബ്ബുയ്ഹമാനായാതി പരിണതാ ഹുത്വാ നിയ്യമാനായ.

മേഥുനധമ്മസമാചാരവണ്ണനാ

൧൨൭. ഗോമയപിണ്ഡമത്തമ്പി നാലത്ഥാതി സമ്മദേവ വിവാഹകമ്മം നാലത്ഥാതി അധിപ്പായേന **വദന്തി. പാതബ്യത**ന്തി തസ്മിം അസദ്ധമ്മേ കിലേസകാമേന പിവിതബ്ബതം കിഞ്ചി പിവിതബ്ബവത്ഥും പിവന്താ വിയ അതിവിയ തോസേത്വാ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബതം **ആപജ്ജിംസു, പാതബ്യത**ന്തി വാ പരിഭുഞ്ജനകതം **ആപജ്ജിംസു** ഉപഗച്ഛിംസു. പരിഭോഗത്ഥോ ഹി അയം **പാ**-സദ്ദോ, കത്തുസാധനോ ച **തബ്യ**-സദ്ദോ, യഥാരുചി പരിഭുഞ്ജിംസൂതി അത്ഥോ.

സന്നിധികാരകന്തി സന്നിധികാരം, **ക**-കാരോ പദവഡ്ഢനമത്തന്തി ആഹ **“സന്നിധിം കത്വാ”**തി. **അപദാന**ന്തി അവഖണ്ഡനം. **ഏകേകസ്മിം ഠാനേ**തി യത്ഥ യത്ഥ വഹിതം, തസ്മിം തസ്മിം ഏകേകസ്മിം ഠാനേ. **ഗുമ്ബഗുമ്ബാ**തി പുഞ്ജപുഞ്ജാ.

സാലിവിഭാഗവണ്ണനാ

൧൨൮. സീമം ഠപേയ്യാമാതി ''അയം ഭൂമിഭാഗോ അസുകസ്സ, അയം ഭൂമിഭാഗോ അസുകസ്സാ''തി ഏവം പരിച്ഛേദം കരേയ്യാമ. **തം അഗ്ഗം കത്വാ**തി തം ആദിം കത്വാ.

മഹാസമ്മതരാജവണ്ണനാ

൧൩൦. പകാസേതബ്ബന്തി ദോസവസേന പകാസേതബ്ബം. **ഖിപിതബ്ബ**ന്തി ഖേപം കാതബ്ബം. തേനാഹ **“ഹാരേതബ്ബ”**ന്തി, സത്തനികായതോ നീഹരിതബ്ബം.

നേസന്തി നിദ്ധാരണേ സാമിവചനം.

൧൩൧. **അക്ഖര**ന്തി നിരുത്തിം. സാ ഹി മഹാജനേന സമ്മതോതി നിദ്ധാരേത്വാ വത്തബ്ബതോ നിരുത്തി , തസ്മിംയേവ നിരൂള്ഹഭാവതോ , അഞ്ഞത്ഥ അസഞ്ചരണതോ അക്ഖരന്തി ച വുച്ചതി, തഥാ സങ്ഖാതബ്ബതോ **സങ്ഖാ,** സമഞ്ഞായതീതി **സമഞ്ഞാ,** പഞ്ഞാപനതോ **പഞ്ഞത്തി,** വോഹരണതോ **വോഹാരോ. ഉപ്പന്നോ**തി പവത്തോ. **ന കേവലം അക്ഖരമേവാ**തി ന കേവലം സമഞ്ഞാകരണമേവ. **ഖേത്തസാമിനോ**തി തം തം ഭൂമിഭാഗം പരിഗ്ഗഹേത്വാ ഠിതസത്താ. **തീഹി സങ്ഖേഹീ**തി തിവിധകിരിയാഭിസങ്ഖതേഹി തീഹി സങ്ഖേഹി ഖത്തിയാദീഹി തീഹി വണ്ണേഹി പരിഗ്ഗഹിതേഹി. ''ഖത്തിയാനുയന്തബ്രാഹ്മണഗഹപതികനേഗമജാനപദേഹി തീഹി ഗഹപതീഹി പരിഗ്ഗഹിതേഹീ''തി ച വദന്തി. **അഗ്ഗന്തി ഞാതേനാ**തി അഗ്ഗം കുലന്തി ഞാതേന. ഖത്തിയകുലഞ്ഹി ലോകേ സബ്ബസേട്ഠം. യഥാഹ ''ഖത്തിയോ സേട്ഠോ ജനേതസ്മിം, യേ ഗോത്തപടിസാരിനോ''തി, (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൭൭; ൩.൧൪൦; മ॰ നി॰ ൨.൩൦; സം॰ നി॰ ൧.൧൮൨, ൨.൨൪൫) അഭേദോപചാരേന പന അക്ഖരസ്സ ഖത്തിയസദ്ദസ്സപി സേട്ഠതാതി പാളിയം ''അഗ്ഗഞ്ഞേന അക്ഖരേനാ''തി വുത്തം. ഇദാനി അഭേദോപചാരേന വിനാ ഏവ അത്ഥം ദസ്സേതും **''അഗ്ഗേ വാ''**തിആദി വുത്തം.

ബ്രാഹ്മണമണ്ഡലാദിവണ്ണനാ

൧൩൨. യേന അനാരമ്ഭഭാവേന ബാഹിതാകുസലാ ''ബ്രാഹ്മണാ''തി വുത്താ, തമേവ താവ ദസ്സേതും പാളിയം ''വീതങ്ഗാരാ''തിആദി വുത്തന്തി തദത്ഥം ദസ്സേന്തോ **''പചിത്വാ''**തിആദിമാഹ. **തമേന**ന്തി വചനവിപല്ലാസേന നിദ്ദേസോതി ആഹ **''തേ ഏതേ''**തി. **അഭിസങ്ഖരോന്താ**തി ചിത്തമന്തഭാവേന അഞ്ഞമഞ്ഞം അഭിവിസിട്ഠേ കരോന്താ, ബ്രാഹ്മണാകപ്പഭാവേന സങ്ഖരോന്താ ച. **വാചേന്താ**തി പരേസം കഥേന്താ, യേ തഥാ ഗന്ഥേ കാതും ന ജാനന്തി. **അച്ഛന്തീ**തി ആസന്തി, ഉപവിസന്തീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **''വസന്തീ''**തി. **അച്ഛേന്തീ**തി കാലം ഖേപേന്തി. **ഹീനസമ്മതം** ഝാനഭാവനാനുയോഗം ഛഡ്ഡേത്വാ ഗന്ഥേ പസുതതാദീപനതോ. **സേട്ഠസമ്മതം ജാതം** ''വേദധരാ സോത്തിയാ സുബ്രാഹ്മണാതി ഏവം സേട്ഠസമ്മതം ജാതം.

൧൩൩. **മേഥുനധമ്മം സമാദിയിത്വാ**തി ജായാപതികഭാവേന ദ്വയം ദ്വയം നിവാസം അജ്ഝുപഗന്ത്വാ. **വാണിജകമ്മാദികേ**തി **ആദി**-സദ്ദേന കസികമ്മാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി.

൧൩൪. **ലുദ്ദാചാരകമ്മഖുദ്ദാചാരകമ്മുനാ**തി പരവിഹേഠനാദിലുദ്ദാചാരകമ്മുനാ, നളകാരദാരുകമ്മാദിഖുദ്ദാചാരകമ്മുനാ ച. **സുദ്ദ**ന്തി ഏത്ഥ **സു**-ഇതി സീഘത്ഥേ നിപാതോ. ദാ-ഇതി ഗരഹണത്ഥേതി ആഹ **''സുദ്ദം സുദ്ദം ലഹും ലഹും കുച്ഛിതം ഗച്ഛന്തീ''**തി.

൧൩൫. **അഹൂ**തി കാലവിപല്ലാസവസേന വുത്തന്തി ദസ്സേന്തോ **''ഹോതി ഖോ''**തി ആഹ. **ഇമിനാ**തി ''ഇമേഹി ഖോ, വാസേട്ഠ, ചതൂഹി മണ്ഡലേഹി സമണമണ്ഡലസ്സ അഭിനിബ്ബത്തി ഹോതീ''തി ഇമിനാ വചനേന. **ഇമം ദസ്സേതീ**തി സമണമണ്ഡലം നാമ...പേ॰... സുദ്ധിം പാപുണന്തീതി ഇമം അത്ഥജാതം ദസ്സേതി. യദി ഇമേഹി...പേ॰... അഭിനിബ്ബത്തി ഹോതി, ഏവം സന്തേ ഇമാനേവ ചത്താരി മണ്ഡലാനി പധാനാനി, സമണമണ്ഡലം അപ്പധാനം തതോ അഭിനിബ്ബത്തത്താതി?

നയിദമേവന്തി ദസ്സേതും **“ഇമാനീ”**തിആദി വുത്തം. **സമണമണ്ഡലം അനുവത്തന്തി** ഗുണേഹി വിസിട്ഠഭാവതോ. ഗുണോ ഹി വിഞ്ഞൂനം അനുവത്തനഹേതു, ന കോലപുത്തിയം, വണ്ണപോക്ഖരതാ, വാക്കരണമത്തം വാ. തേനാഹ **“ധമ്മേനേവ അനുവത്തന്തി, നോ അധമ്മേനാ”**തി. സോ ധമ്മോ ച ലോകുത്തരോവ അധിപ്പേതോ, യേന സംസാരതോ വിസുജ്ഝതി, തസ്മാ **സമണമണ്ഡല**ന്തി ച സാസനികമേവ സമണഗണം വദതീതി ദട്ഠബ്ബം. തേനാഹ **“സമണമണ്ഡലഞ്ഹീ”**തിആദി.

ദുച്ചരിതാദികഥാവണ്ണനാ

൧൩൮. മിച്ഛാദിട്ഠിവസേന സമാദിന്നകമ്മം നാമ ‘‘കോ അനുബന്ധിതബ്ബോ. അജ്ജോതഗ്ഗിസോട്ഠിമിസോ’’തിആദിനാ യഞ്ഞവിധാനാദിവസേന പവത്തിതം ഹിംസാദിപാപകമ്മം. **മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മസ്സാ**തി ‘‘ഏസ സദ്ധാധിഗതോ ദേവയാനോ, യേന യന്തി പുത്തിനോ വിസോകാ’’തിആദിനാ പവത്തിതസ്സ മിച്ഛാദിട്ഠിസഹഗതകമ്മസ്സ. **സമാദാനം** തസ്സ തഥാ പവത്തനം, തസ്സാ വാ ദിട്ഠിയാ ഉപഗമനം.

൧൩൯. ദ്വയകാരീതി കുസലാകുസലദ്വയസ്സ കത്താ. തയിദം ദ്വയം യസ്മാ ഏകജ്ഝം നപ്പവത്തതി, തസ്മാ ആഹ **“കാലേനാ”**തിആദി. **ഏകക്ഖണേ ഉഭയവിപാകദാനട്ഠാനം നാമ നത്ഥി** ഏകസ്മിം ഖണേ ചിത്തദ്വയൂപസഞ്ഹിതായ സത്തസന്തതിയാ അഭാവതോ. യഥാ പന ദ്വയകാരിനോ സുഖദുക്ഖപടിസംവേദിതാ സമ്ഭവതി, തം ദസ്സേതും **“യേന പനാ”**തിആദി വുത്തം. **ഏവംഭൂതോ**തി വികലാവയവോ. ദ്വേപിഹി കുസലാകുസലകമ്മാനി കതൂപചിതാനി സഭാവതോ ബലവന്താനേവ ഹോന്തി, തസ്മാ മരണകാലേ ഉപട്ഠഹന്തി . **തേസു അകുസലം ബലവതരം ഹോതി** പച്ചയലാഭതോ. നികന്തിആദയോ ഹി പച്ചയവിസേസാ അകുസലസ്സേവ സഭാഗാ, ന കുസലസ്സ, തസ്മാ കതൂപചിതഭാവേന സമാനബലേസുപി കുസലാകുസലേസു പച്ചയലാഭേന വിപച്ചിതും ലദ്ധോകാസതായ കുസലതോ അകുസലം ബലവതരം ഹോതീതി, തഥാഭൂതമ്പി **തം** യഥാ വിപാകദാനേ ലദ്ധോകാസസ്സ കുസലസ്സാപി അവസരോ ഹോതി, തഥാ ലദ്ധപച്ചയം പടിസന്ധിദാനാഭിമുഖം **കുസലം പടിബാഹിത്വാ** പടിസന്ധിം ദേന്തം **തിരച്ഛാനയോനിയം നിബ്ബത്താപേതീ**തി. ‘‘അകുസലം ബലവതരം ഹോതീ’’തി ഏത്ഥ ‘‘അകുസലം ചേ ബലവതരം ഹോതി, തം കുസലം പടിബാഹിത്വാ’’തി വുത്തനയേനേവ അത്ഥം വത്വാ തേസു കുസലം ചേ ബലവതരം ഹോതി, തഞ്ച അകുസലം പടിബാഹിത്വാ മനുസ്സയോനിയം നിബ്ബത്താപേതി, അകുസലം പവത്തിവേദനീയം ഹോതി, അഥ നം തം കാണമ്പി കരോതി ഖുജ്ജമ്പി പീഠസപ്പിമ്പി കുച്ഛിരോഗാദീഹി വാ ഉപദ്ദുതം. ഏവം സോ പവത്തിയം നാനപ്പകാരം ദുക്ഖം പച്ചനുഭവതീതി ഇദം സന്ധായ വുത്തം ‘‘സുഖദുക്ഖപ്പടിസംവേദീ ഹോതീ’’തി. തത്രായം വിനിച്ഛയോ - വുത്തകാലേ വാ കാരേന സമാനബലേസു കുസലാകുസലകമ്മേസു ഉപട്ഠഹന്തേസു മരണസ്സ ആസന്നവേലായം യദി ബലവതരാനി കുസലജവനാനി ജവന്തി, യഥാഉപട്ഠിതം അകുസലം പടിബാഹിത്വാ കുസലം വുത്തനയേന പടിസന്ധിം ദേതി. അഥ ബലവതരാനി അകുസലജവനാനി ജവന്തി, യഥാഉപട്ഠിതം കുസലം പടിബാഹിത്വാ അകുസലം വുത്തനയേനേവ പടിസന്ധിം ദേതി. തം കിസ്സ ഹേതു? ഉഭിന്നം കമ്മാനം സമാനബലവഭാവതോ, പച്ചയന്തരസാപേക്ഖതോ ചാതി, സബ്ബം വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബം.

ബോധിപക്ഖിയഭാവനാവണ്ണനാ

൧൩൬. ബോധി വുച്ചതി മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി, ചത്താരി അരിയസച്ചാനി ബുജ്ഝതീതി കത്വാ, സഭാവതോ, തംസഭാവതോ ച തസ്സാ പക്ഖേ ഭവാതി ബോധിപക്ഖിയാ, സതിവീരിയാദയോ ധമ്മാ, തേസം **ബോധിപക്ഖിയാനം. പടിപാടിയാ**തി ബോധിപക്ഖിയദേസനാപടിപാടിയാ. **ഭാവനം അനുഗന്ത്വാ**തി അനുക്കമേന പവത്തം ഭാവനം പത്വാ. തേനാഹ **"പടിപജ്ജിത്വാ"**തി. സഉപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ വസേന ഖീണാസവസ്സ സേട്ഠഭാവം ലോകസ്സ പാകടം കത്വാ ദസ്സേതും സക്കാ, ന ഇതരായ സബ്ബസോ അപഞ്ഞത്തിഭാവൂപഗമനേ തസ്സ അദസ്സനതോതി വുത്തം **"പരിനിബ്ബാതീതി കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബായതീ"**തി. **വിനിവത്തേത്വാ**തി തതോ ചതുവണ്ണതോ നീഹരിത്വാ.

൧൪൦. തമേവത്ഥന്തി "ഖീണാസവോവ ദേവമനുസ്സേസു സേട്ഠോ"തി വുത്തമേവത്ഥം.

സേട്ഠച്ഛേദകവാദമേവാതി ജാതിബ്രാഹ്മണാനം സേട്ഠഭാവസമുച്ഛേദകമേവ കഥം. **ദസ്സേത്വാ** ഭാസിത്വാ. **സുത്തന്തം വിനിവത്തേത്വാ**തി പുബ്ബേ ലോകിയധമ്മസന്ദസ്സനവസേന പവത്തം അഗ്ഗഞ്ഞസുത്തം "സത്തന്നം ബോധിപക്ഖിയാനം ധമ്മാനം ഭാവനമന്വായാ"തിആദിനാ തതോ വിനിവത്തേത്വാ നീഹരിത്വാ തേന അസംസട്ഠം കത്വാ. **ആവജ്ജന്താ**തി സമന്നാഹരന്താ. **അനുമജ്ജന്താ**തി പുബ്ബേനാപരം അത്ഥതോ വിചരന്താതി.

അഗ്ഗഞ്ഞസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ.

൬. സമ്പസാദനീയസുത്തവണ്ണനാ

സാരിപുത്തസീഹനാദവണ്ണനാ

൧൪൧. പാവാരേന്തി സഞ്ചരാദേന്തി സരീരം ഏതേനാതി **പാവാരോ,** വത്ഥം. പാവരണം വാ **പാവാരോ,** "വത്ഥം ദുസ്സ"ന്തി പരിയായസദ്ദാ ഏതേതി ദുസ്സമേവ പാവാരോ, സോ ഏതസ്സ ബഹുവിധോ അനേകകോടിപ്പഭേദോ ഭണ്ഡഭൂതോ അത്ഥീതി **ദുസ്സപാവാരികോ.** സോ കിര പുബ്ബേ ദഹരകാലേ ദുസ്സപാവാരഭണ്ഡമേവ ബഹും പരിഗ്ഗഹേത്വാ വാണിജ്ജം അകാസി, തേന നം സേട്ഠിട്ഠാനേ ഠിതമ്പി "പാവാരികോ" ത്വേവ സഞ്ജാനന്തി. **ഭഗവതീ**തി **ഇതി**-സദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ, പകാരത്ഥോ വാ, തേന ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ഥേരേന വുത്തവചനം സബ്ബം സങ്ഗണ്ഹാതി. "കസ്മാ ഏവം അവോചാ"തി തഥാവചനേ കാരണം പുച്ഛിത്വാ **"സോമനസ്സപവേദനത്ഥ"**ന്തി കസ്മാ പയോജനം വിസ്സജ്ജിതം, തയിദം അമ്ബം പുട്ഠസ്സ ലബുജം ബ്യാകരണസദിസന്തി? നയിദമേവം ചിന്തേതബ്ബം. യാ ഹിസ്സ ഥേരസ്സ തദാ ഭഗവതി സോമനസ്സുപ്പത്തി, സാ നിദ്ധാരിതരൂപാ കാരണഭാവേന ചോദിതാ, തസ്മാ ഏവം അവോചാതി, സാ ഏവ ച യസ്മാ നിദ്ധാരിതരൂപാ പവേദനവസേന ഭഗവതോ സമ്മുഖാ തഥാവചനം പയോജേതി, തസ്മാ "അത്തനോ ഉപ്പന്നസോമനസ്സപവേദനത്ഥ"ന്തി പയോജനഭാവേന വിസ്സജ്ജിതം.

തത്രാതി തസ്മിം സോമനസ്സപവേദനേ. വിഹാരേ നിവാസപരിവത്തനവസേന **സുനിവത്ഥനിവാസനോ. ആഭുജിത്വാ**തി ആബന്ധിത്വാ.

സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ "അഹോ സന്തോ വതായം അരിയവിഹാരോ"തി സമാപത്തിസുഖപച്ചവേക്ഖണമുഖേന **അത്തനോ ഗുണേ അനുസ്സരിതും ആരദ്ധോ,** ആരഭിത്വാ ച നേസം തം തം സാമഞ്ഞവിസേസവിഭാഗവസേന അനുസ്സരി. തഥാ ഹി "സമാധീ"തി സാമഞ്ഞതോ ഗഹിതസ്സേവ "പഠമം ഝാന"ന്തിആദിനാ വിസേസവിഭാഗോ, "പഞ്ഞാ"തി സാമഞ്ഞതോ ച ഗഹിതസ്സേവ "വിപസ്സനാഞാണ"ന്തിആദിനാ വിസേസവിഭാഗോ ഉദ്ധടോ. "ലോകിയാഭിഞ്ഞാസു ദിബ്ബചക്ഖുഞാണസ്സേവ ഗഹണം ഥേരസ്സ ഇതരേഹി സാതിസയന്തി ദസ്സേതു"ന്തി വദന്തി, പുബ്ബേനിവാസഞാണമ്പി പന "കപ്പസതസഹസ്സാധികസ്സാ"തിആദിനാ കിച്ചവസേന ദസ്സിതമേവ, ലക്ഖണഹാരവസേന വാ ഇതരേസം പേത്ഥ ഗഹിതതാ വേദിതബ്ബാ.

അത്ഥപ്പഭേദസ്സ സല്ലക്ഖണവിഭാവനവവത്ഥാനകരണസമത്ഥം അത്ഥേ പഭേദഗതം ഞാണം **അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ.** തഥാ ധമ്മപ്പഭേദസ്സ സല്ലക്ഖണവിഭാവനവവത്ഥാനകരണസമത്ഥം ധമ്മേ പഭേദഗതം ഞാണം **ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ.** നിരുത്തിപഭേദസ്സ സല്ലക്ഖണവിഭാവനവവത്ഥാനകരണസമത്ഥം നിരുത്തിയം പഭേദഗതം ഞാണം **നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ.** പടിഭാനപ്പഭേദസ്സ സല്ലക്ഖണവിഭാവനവവത്ഥാന കരണസമത്ഥം പടിഭാനേ പഭേദഗതം ഞാണം **പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ.** അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ,** (വിസുദ്ധി॰ ൨.൪൨൮) തം സംവണ്ണനാസു (വിസുദ്ധി॰ ടീ॰ ൨.൪൨൮) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. സാവകവിസയേ പരമുക്കംസഗതം ഞാണം **സാവകപാരമിഞാണം** സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം വിയ സബ്ബഞ്ഞേയ്യധമ്മേസു. തസ്സാപി ഹി വിസും പരികമ്മം നാമ നത്ഥി, സാവകപാരമിയാ പന സമ്മദേവ പരിപൂരിതത്താ അഗ്ഗമഗ്ഗസമധിഗമേനേവസ്സ സമധിഗമോ ഹോതി. സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സേവ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം യാവ നിസിന്നപല്ലങ്കാ അനുസ്സരതോതി യോജനാ.

ഭഗവതോ സീലം നിസ്സായ ഗുണേ അനുസ്സരിതുമാരദ്ധോതി യോജനാ. യസ്മാ ഗുണാനം ബഹുഭാവതോ നേസം ഏകജ്ഝം ആപാഥാഗമനം നത്ഥി, സതി ച തസ്മിം അനിരൂപിതരൂപേനേവ അനുസ്സരണേന ഭവിതബ്ബം, തസ്മാ ഥേരോ സവിസയേ ഠത്വാ തേ അനുപദം സരൂപതോ അനുസ്സരി, അനുസ്സരന്തോ ച സബ്ബപഠമം സീലം അനുസ്സരി, തം ദസ്സേന്തോ **"ഭഗവതോ സീലം നിസ്സായാ"**തി ആഹ, സീലം ആരബ്ഭാതി അത്ഥോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. യസ്മാ ചേത്ഥ ഥേരോ ഏകേകവസേന ഭഗവതോ ഗുണേ അനുസ്സരിത്വാ തതോ പരം ചതുക്കപഞ്ചകാദിവസേന അനുസ്സരി, തസ്മാ ''ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദേ''തി വത്വാ തതോ പരം ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനാസാമഞ്ഞേന ഇന്ദ്രിയേസു വത്തബ്ബേസു താനി അഗ്ഗഹേത്വാ **"ചത്താരോ മഗ്ഗേ"**തിആദി വുത്തം. **ചതുയോനിപരിച്ഛേദകഞാണം** മഹാസീഹനാദസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൨) ആഗതനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **ചത്താരോ അരിയവംസാ** അരിയവംസസുത്തേ (അ॰ നി॰ ൪.൨൮) ആഗതനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

പധാനിയങ്ഗാദയോ സങ്ഗീതി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൧൭) ദസുത്തരസുത്തേസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൫) ആഗമിസ്സന്തി. **ഛ സാരണീയ ധമ്മാ** പരിനിബ്ബാനസുത്തേ (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൪൧) ആഗതാ ഏവ. സുഖം സുപനാദയോ (അ॰ നി॰ ൧൧.൧൫; പടി॰ മ॰ ൨.൨൨) **ഏകാദസ** മേത്താനിസംസാ . ''ഇദം ദുക്ഖം അരിയസച്ച''ന്തിആദിനാ സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧, മഹാവ॰ ൧൫, പടി॰ മ॰ ൨.൩൦) ചതൂസു അരിയസച്ചേസു തിപരിവത്തവസേന ആഗതാ **ദ്വാദസ ധമ്മചക്കാകാരാ.** മഗ്ഗഫലേസു പവത്താനി അട്ഠ ഞാണാനി, ഛ അസാധാരണഞാണാനി ചാതി **ചുദ്ദസ ബുദ്ധഞാണാനി. പഞ്ചദസ വിമുത്തിപരിപാചനിയാ ധമ്മാ** മേഘിയസുത്തവണ്ണനായം (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൩൧) ഗഹേതബ്ബാ, **സോളസവിധാ ആനാപാനസ്സതി** ആനാപാനസ്സതിസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൩.൧൪൮), **അട്ഠാരസ ബുദ്ധധമ്മാ** (മഹാനി॰ ൬൯, ൧൫൬; ചൂളനി॰ ൮൫; പടി॰ മ॰ ൩.൫; ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൦൫) ഏവം വേദിതബ്ബാ -

> അതീതംസേ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ അപ്പടിഹതം ഞാണം, അനാഗതംസേ, പച്ചുപ്പന്നംസേ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ അപ്പടിഹതം ഞാണം. ഇമേഹി തീഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സബ്ബം കായകമ്മം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമം ഞാണാനുപരിവത്തി, സബ്ബം വചീകമ്മം, സബ്ബം മനോകമ്മം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമം ഞാണാനുപരിവത്തി. ഇമേഹി ഛഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ നത്ഥി ഛന്ദസ്സ ഹാനി, നത്ഥി ധമ്മദേസനായ ഹാനി, നത്ഥി വീരിയസ്സ ഹാനി, നത്ഥി സമാധിസ്സ ഹാനി, നത്ഥി പഞ്ഞായ ഹാനി, നത്ഥി വിമുത്തിയാ ഹാനി. ഇമേഹി ദ്വാദസഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ നത്ഥി ദവാ, നത്ഥി രവാ, നത്ഥി അപ്ഫുട്ഠം, നത്ഥി വേഗായിതത്തം, നത്ഥി അബ്യാവടമനോ, നത്ഥി അപ്പടിസങ്ഖാനുപേക്ഖാതി.

തത്ഥ **"നത്ഥി ദവാ**തി ഖിഡ്ഡാധിപ്പായേന കിരിയാ നത്ഥി. **നത്ഥി രവാ**തി സഹസാ കിരിയാ നത്ഥീ''തി വദന്തി. സഹസാ പന കിരിയാ **ദവാ,** ''അഞ്ഞം കരിസ്സാമീ''തി അഞ്ഞസ്സ കരണം **രവാ. നത്ഥി അപ്ഫുട**ന്തി ഞാണേന അഫുസിതം നത്ഥി. **നത്ഥി വേഗായിതത്ത**ന്തി തുരിതകിരിയാ നത്ഥി. **നത്ഥി അബ്യാവടമനോ**തി നിരത്ഥകചിത്തസമുദാചാരോ നത്ഥി. **നത്ഥി അപ്പടിസങ്ഖാനുപേക്ഖാ**തി അഞ്ഞാണുപേക്ഖാ നത്ഥി. കേചി പന ''നത്ഥി ധമ്മദേസനായ ഹാനീ''തി അപഠിത്വാ ''നത്ഥി ഛന്ദസ്സ ഹാനി, നത്ഥി വീരിയസ്സ ഹാനി, നത്ഥി സതിയാ [സത്തിയാ (വിഭ॰ മൂലടീ॰ സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ)] ഹാനീ''തി പഠന്തി.

ജരാമരണാദീസു ഏകാദസസു പടിച്ചസമുപ്പാദങ്ഗേസു പച്ചേകം ചതുസച്ചയോജനാവസേന പവത്താനി **ചതുചത്താലീസ** ഞാണാനിയേവ (സം॰ നി॰

൨.൩൩) സുഖവിസേസാനം അധിട്ഠാനഭാവതോ **ഞാണവത്ഥൂനി.** വുത്തഞ്ഹേതം -

> “യതോ ഖോ ഭിക്ഖവേ അരിയസാവകോ ഏവം ജരാമരണം പജാനാതി, ഏവം ജരാമരണസമുദയം പജാനാതി, ഏവം ജരാമരണനിരോധം പജാനാതി, ഏവം ജരാമരണനിരോധഗാമിനിം പടിപദം പജാനാതീ”തിആദി (സം॰ നി॰ ൨.൩൩).

ജരാമരണസമുദയോതി ചേത്ഥ ജാതി അധിപ്പേതാ. സേസപദേസു ഭവാദയോ വേദിതബ്ബാ.

കുസലചിത്തുപ്പാദേസു ഫസ്സാദയോ **പരോപണ്ണാസ കുസലധമ്മാ.**

“ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണ”ന്തി ഞാണം, “അസതി ജാതിയാ നത്ഥി ജരാമരണ”ന്തി ഞാണം, അതീതമ്പി അദ്ധാനം “ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണ”ന്തി ഞാണം, “അസതി ജാതിയാ നത്ഥി ജരാമരണ”ന്തി ഞാണം, അനാഗതമ്പി അദ്ധാനം “ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണ”ന്തി ഞാണം, “അസതി ജാതിയാ നത്ഥി ജരാമരണ”ന്തി ഞാണം. “യമ്പി ഇദം ധമ്മട്ഠിതിഞാണം, തമ്പി ഖയധമ്മം വയധമ്മം വിരാഗധമ്മം നിരോധധമ്മ”ന്തി ഞാണന്തി ഏവം ജരാമരണാദീസു ഏകാദസസു പടിച്ചസമുപ്പാദങ്ഗേസു പച്ചേകം സത്ത സത്ത കത്വാ **സത്തസത്തതി ഞാണവത്ഥൂനി** (സം॰ നി॰ ൨.൩൪) വേദിതബ്ബാനി. തത്ഥ **യമ്പീ**തി ഛബ്ബിധമ്പി പച്ചവേക്ഖണഞാണം വിപസ്സനാരമ്മണഭാവേന ഏകജ്ഝം ഗഹേത്വാ വുത്തം. **ധമ്മട്ഠിതിഞാണ**ന്തി ഛപി ഞാണാനി സങ്ഖിപിത്വാ വുത്തം ഞാണം. **“ഖയധമ്മ”**ന്തിആദിനാ പന പകാരേന പവത്തഞാണസ്സ ദസ്സനം, വിപസ്സനാദസ്സനതോ വിപസ്സനാ പടിവിപസ്സനാദസ്സനമത്തമേവാതി ന തം “അങ്ഗ”ന്തി വദന്തി, പാളിയം (സം॰ നി॰ ൨.൩൪) പന സബ്ബത്ഥ ഞാണവസേന അങ്ഗാനം വുത്തത്താ **“നിരോധധമ്മന്തി ഞാണ”**ന്തി **ഇതി**-സദ്ദേന പകാസേത്വാ വുത്തം വിപസ്സനാഞാണം സത്തമം ഞാണന്തി അയമത്ഥോ ദിസ്സതി. ന ഹി യമ്പി ഇദം ധമ്മട്ഠിതിഞാണം, തമ്പി ഞാണന്തി സമ്ബന്ധോ ഹോതി ഞാണഗ്ഗഹണേന ഏതസ്മിം ഞാണഭാവദസ്സനസ്സ അനധിപ്പേതത്താ, “ഖയധമ്മം...പേ॰... നിരോധധമ്മ”ന്തി ഏതേസം സമ്ബന്ധഭാവപ്പസങ്ഗോ ചാതി. **ചതുവീസതി...പേ॰... വജിരഞാണ**ന്തി ഏത്ഥ കേചി താവ ആഹു “ഭഗവാ ദേവസികം ദ്വാദസകോടിസതസഹസ്സക്ഖത്തും മഹാകരുണാസമാപത്തിം സമാപജ്ജതി, ദ്വാദസകോടിസതസഹസ്സക്ഖത്തുമേവ ച അരഹത്തഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജതി, താസം പുരേചരം, സഹവചരഞ്ച ഞാണം പടിപക്ഖേഹി അഭേജ്ജതം, മഹത്തഞ്ച ഉപാദായ **മഹാവജിരഞാണം** നാമ. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> ‘തഥാഗതം , ഭിക്ഖവേ, അരഹന്തം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ദ്വേ വിതക്കാ ബഹുലം സമുദാചരന്തി - ഖേമോ ച വിതക്കോ, പവിവേകോ ച വിതക്കോ’തി (ഇതിവു॰ ൩൮).

ഖേമവിതക്കോ ഹി ഭഗവതോ മഹാകരുണാസമാപത്തിം പൂരേത്വാ ഠിതോ, പവിവേകവിതക്കോ അരഹത്തഫലസമാപത്തിം. ബുദ്ധാനഞ്ഹി ഭവങ്ഗപരിവാസോ ലഹുകോ, മത്ഥകപ്പത്തോ സമാപത്തീസു വസീഭാവോ, തസ്മാ സമാപജ്ജനവുട്ഠാനാനി കതിപയചിത്തക്ഖണേഹേവ ഇജ്ഝന്തി. പഞ്ച രൂപാവചരസമാപത്തിയോ ചതസ്സോ അരൂപസമാപത്തിയോ അപ്പമഞ്ഞാസമാപത്തിയാ സദ്ധിം ദസ, നിരോധസമാപത്തി, അരഹത്തഫലസമാപത്തി ചാതി ദ്വാദസേതാ സമാപത്തിയോ ഭഗവാ പച്ചേകം ദിവസേ ദിവസേ കോടിസതസഹസ്സക്ഖത്തും പുരേഭത്തം സമാപജ്ജതി, തഥാ പച്ഛാഭത്ത”ന്തി. “ഏവം സമാപജ്ജിതബ്ബസമാപത്തിസഞ്ചാരിതഞാണം **മഹാവജിരഞാണം** നാമാ”തി കേചി.

അപരേ പന "യം തം ഭഗവതാ അഭിസമ്ബോധിദിവസേ പച്ഛിമയാമേ പടിച്ചസമുപ്പാദമുഖേന പടിലോമനയേന ജരാമരണതോ പട്ഠായ ഞാണം ഓതാരേത്വാ അനുപദധമ്മവിപസ്സനം ആരഭന്തേന യഥാ നാമ പുരിസോ സുവിദുഗ്ഗം മഹാഗഹനം മഹാവനം ഛിന്ദന്തോ അന്തരന്തരാ നിസാനസിലായം ഫരസും സുനിസിതം കരോതി, ഏവമേവ നിസാനസിലാസദിസിയോ സമാപത്തിയോ അന്തരന്തരാ സമാപജ്ജിത്വാ ഞാണസ്സ തിക്ഖവിസദസൂരഭാവം സമ്പാദേതും അനുലോമപടിലോമതോ പച്ചേകം പടിച്ചസമുപ്പാദങ്ഗവസേന സമ്മസന്തോ ദിവസേ ദിവസേ ലക്ഖകോടിലക്ഖകോടിഫലസമാപത്തിയോ സമാപജ്ജതി, തം സന്ധായ വുത്തം **'ചതുവീസതി...പേ॰... മഹാവജിരഞാണം നിസ്സായാ'**തി". നനു ഭഗവതോ സമാപത്തിസമാപജ്ജനേ പരികമ്മേ പയോജനം നത്ഥീതി? നയിദം ഏകന്തികം. തഥാ ഹി വേദനാപടിപ്പണാമനാദീസു സവിസേസം പരികമ്മപുബ്ബങ്ഗമേന സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജി. അപരേ പന "ലോകിയസമാപത്തിസമാപജ്ജനേ പരികമ്മേന പയോജനം നത്ഥി. ലോകുത്തരസമാപത്തിസമാപജ്ജനേ തജ്ജം പരികമ്മം ഇച്ഛിതബ്ബമേവാ"തി വദന്തി.

"അപരമ്പരാ"തി പദം യേസം ദേസനായ അത്ഥി, തേ **അപരമ്പരിയാവ. കുസലപഞ്ഞത്തിയ**ന്തി കുസലധമ്മാനം പഞ്ഞാപനേ. **അനുത്തരോതി** ഉത്തമോ. **ഉപനിസ്സയേ ഠത്വാതി** ഞാണൂപനിസ്സയേ ഠത്വാ യാദിസോ പുബ്ബൂപനിസ്സയോ പുബ്ബയോഗോ, തത്ഥ പതിട്ഠായ. **മഹന്തതോ സദ്ദഹതി** പടിപക്ഖവിഗമേന ഞാണസ്സ വിയ സദ്ധായപി തിക്ഖവിസദഭാവാപത്തിതോ. **അവസേസഅരഹന്തേഹീ**തി പകതിസാവകേഹി. **അസീതി മഹാഥേരാ** പരമത്ഥദീപനിയം ഥേരഗാഥാവണ്ണനായം നാമതോ ഉദ്ധടാ. **ചത്താരോ മഹാഥേരാ**തി മഹാകസ്സപഅനുരുദ്ധമഹാകച്ചാനമഹാകോട്ഠികത്ഥേരാ. **തേസുപി** അഗ്ഗസാവകേസു **സാരിപുത്തത്ഥേരോ** പഞ്ഞായ വിസിട്ഠഭാവതോ. **സാരിപുത്തത്ഥേരതോപി ഏകോ പച്ചേകബുദ്ധോ** തിക്ഖവിസദഞാണോ അഭിനീഹാരമഹന്തതായ സമ്ഭതഞാണസമ്ഭാരത്താ. സതിപി പച്ചേകബോധിയാ അവിസേസേസു ബഹൂസു ഏകജ്ഝം സന്നിപതിതേസു പുബ്ബയോഗവസേന ലോകിയേ വിസയേ സിയാ കസ്സചി ഞാണസ്സ വിസിട്ഠതാതി ദസ്സേതും **"സചേ പനാ"**തിആദി വുത്തം. **"സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധോവ ബുദ്ധഗുണേ മഹന്തതോ സദ്ദഹതീ"**തി ഇദം ഹേട്ഠാ ആഗതദേസനാസോതവസേന വുത്തം. ബുദ്ധാ ഹി ബുദ്ധഗുണേ മഹത്തം പച്ചക്ഖതോവ പസ്സന്തി, ന സദ്ദഹനവസേന.

ഇദാനി യഥാവുത്തമത്ഥം ഉപമായ വിഭാവേതും **"സേയ്യഥാപി നാമാ"**തിആദി ആരദ്ധം. **ഗമ്ഭീരോ ഉത്താനോതി** ഗമ്ഭീരോ വാ ഉത്താനോ വാതി **ജാനനത്ഥം. "ഏവമേവാ"**തിആദി യഥാദസ്സിതായ ഉപമായ ഉപമേയ്യേന സംസന്ദനം. ബുദ്ധഗുണേസു അപ്പമത്തവിസയമ്പി ലോകിയമഹാജനസ്സ ഞാണം അപവത്തിതരൂപേനേവ പവത്തതി അനവത്തിതസഭാവത്താതി വുത്തം **"ഏകബ്യാമ...പേ॰... വേദിതബ്ബാ"**തി. തത്ഥ **ഞാതഉദകം വിയാതി** പമാണതോ ഞാതഉദകം വിയ. അരിയാനം പന തത്ഥ അത്തനോ വിസയേ പവത്തനകഞാണം പവത്തിതരൂപേനേവ പവത്തതി അത്തനോ പടിവേധാനുരൂപം, അഭിനീഹാരാനുരൂപഞ്ച അവത്തിതസഭാവത്താതി ദസ്സേന്തോ **"ദസബ്യാമയോത്തേനാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ പടിവിദ്ധസച്ചാനമ്പി പടിപക്ഖവിധമനപുബ്ബയോഗവിസേസവസേന ഞാണം സാതിസയം, മഹാനുഭാവഞ്ച ഹോതീതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും സോതാപന്നഞാണസ്സ ദസബ്യാമഉദകം ഓപമ്മഭാവേന ദസ്സേത്വാ തതോ പരേസം ദസുത്തരദിഗുണദസഗുണഅസീതിഗുണവിസിട്ഠം ഉദകം ഓപമ്മം കത്വാ ദസ്സിതം. നനു ഏവം സന്തേ ബുദ്ധഗുണാ പരിമിതപരിച്ഛിന്നാ, ഥേരേന ച തേ പരിച്ഛിജ്ജ ഞാതാതി ആപജ്ജതീതി? നാപജ്ജതീതി ദസ്സേന്തോ **"തത്ഥ യഥാ സോ പുരിസോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സോ പുരിസോതി** സോ ചതുരാസീതിബ്യാമസഹസ്സപ്പമാണേന യോത്തേന ചതുരാസീതിബ്യാമസഹസ്സട്ഠാനേ

മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം മിനിത്വാ ഠിതോ പുരിസോ. സോ ഹി ഥേരസ്സ ഉപമാഭാവേന ഗഹിതോ. **ധമ്മന്വയേനാ**തി അനുമാനഞാണേന. തഞ്ഹി സിദ്ധം ധമ്മം അനുഗന്ത്വാ പവത്തനതോ "ധമ്മന്വയോ"തി വുച്ചതി, തഥാ അന്വയവസേന അത്ഥസ്സ ബുജ്ഝനതോ **അന്വയബുദ്ധി,** അനുമേയ്യം അനുമിനോതീതി **അനുമാനം,** നിദസ്സനേ ദിട്ഠനയേന അനുമേയ്യം ഗണ്ഹാതീതി **"നയഗ്ഗാഹോ"**തി ച വുച്ചതി. തേനാഹ "ധമ്മന്വയേനാ"തിആദി. സ്വായം ധമ്മന്വയോ ന യസ്സ കസ്സചി ഹോതി, അഥ ഖോ തഥാരൂപസ്സ അഗ്ഗസാവകസ്സേവാതി ആഹ **"സാവകപാരമിഞാണേ ഠത്വാ"**തി. യദി ഥേരോ ബുദ്ധഗുണേ ഏകദേസതോ പച്ചക്ഖേ കത്വാ തദഞ്ഞേ നയഗ്ഗാഹേന ഗണ്ഹി, നനു ഏവം സന്തേ ബുദ്ധഗുണാ പരിമിതപരിച്ഛിന്നാ ആപന്നാതി? നയിദം ഏവന്തി ദസ്സേന്തോ **"അനന്താ അപരിമാണാ"**തി.

"സദ്ദഹതീ"തി വത്വാ പുന തമേവത്ഥം വിഭാവേന്തോ **"ഥേരേന ഹി...പേ...ബഹുതരാ"**തി ആഹ. കഥം പനായമത്ഥോ ഏവം ദട്ഠബ്ബോതി ഏവം അധിപ്പായഭേദകം ഉപമായ സഞ്ഞാപേതും **"യഥാ കഥം വിയാ"**തിആദി വുത്തം "ഉപമായമിധേകച്ചേ വിഞ്ഞൂ പുരിസാ ഭാസിതസ്സ അത്ഥം ആജാനന്തീ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൬൭) **ഇതോ നവ ഇതോ നവാ**തി ഇതോ മജ്ഝട്ഠാനതോ യാവ ദക്ഖിണതീരാ നവ ഇതോ മജ്ഝട്ഠാനതോ യാവ ഉത്തരതീരാ നവ. ഇദാനി യഥാവുത്തമത്ഥം സുത്തേന സമത്ഥേതും **"ബുദ്ധോപീ"**തി ഗാഥമാഹ.

യമകയുഗളമഹാനദീമഹോഘോ വിയാതി ദ്വിന്നം ഏകതോ സമാഗതത്താ യുഗളഭൂതാനം മഹാനദീനം മഹോഘോ വിയ.

അനുച്ഛവികം കത്വാതി യോയം മമ പസാദോ ബുദ്ധഗുണേ ആരബ്ഭ ഓഗാള്ഹോ ഹുത്വാ ഉപ്പന്നോ, തം അനുച്ഛവികം അനുരൂപം കത്വാ. **പടിഗ്ഗഹേതും** സമ്പടിച്ഛിതും അഞ്ഞോ കോചി **ന സക്ഖിസ്സതി** യാഥാവതോ അനവബുജ്ഝനതോ. **പടിഗ്ഗഹേതും സക്കോതി** തസ്സ ഹേതുതോ, പച്ചയതോ, സഭാവതോ, കിച്ചതോ, ഫലതോ സമ്മദേവ പടിവിജ്ഝനതോ. **പൂരത്ത**ന്തി പുണ്ണഭാവോ. **പഗ്ഘരണകാലേ**തി വികിരണകാലേ, പതനകാലേതി അത്ഥോ. **"പസന്നോ"**തി ഇമിനാ പസാദസ്സ വത്തമാനതാ ദീപിതാതി **"ഉപ്പന്നസദ്ധോ"**തി ഇമിനാപി സദ്ധായ പച്ചുപ്പന്നതാ പകാസിതാതി ആഹ **"ഏവം സദ്ദഹാമീതി അത്ഥോ"**തി. അഭിഞ്ഞായതീതി **അഭിഞ്ഞോ,** അധികോ അഭിഞ്ഞോ **ഭിയ്യോഭിഞ്ഞോ,** സോ ഏവ അതിസയവചനിച്ഛാവസേന **"ഭിയ്യോഭിഞ്ഞതരോ"**തി വുത്തോതി ആഹ **"ഭിയ്യതരോ അഭിഞ്ഞാതോ"**തി. ദുതിയവികപ്പേ പന അഭിജാനാതീതി **അഭിഞ്ഞാ,** അഭിവിസിട്ഠാ പഞ്ഞാ, ഭിയ്യോ അഭിഞ്ഞാ ഏതസ്സാതി **ഭിയ്യോഭിഞ്ഞോ,** സോ ഏവ അതിസയവചനിച്ഛാവസേന **ഭിയ്യോഭിഞ്ഞതരോ,** സ്വായമസ്സ അതിസയോ അഭിഞ്ഞായ ഭിയ്യോഭാവകതോതി ആഹ **"ഭിയ്യതരാഭിഞ്ഞോ വാ"**തി. സമ്ബുജ്ഝതി ഏതായാതി **സമ്ബോധി,** സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, അഗ്ഗമഗ്ഗഞാണഞ്ച. സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപദട്ഠാനഞ്ഹി അഗ്ഗമഗ്ഗഞാണം, അഗ്ഗമഗ്ഗഞാണപദട്ഠാനഞ്ച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം സമ്ബോധി നാമ. തത്ഥ പധാനവസേന തദത്ഥദസ്സനേ പഠമവികപ്പോ, പദട്ഠാനവസേന ദുതിയവികപ്പോ. കസ്മാ പനേത്ഥ അരഹത്തമഗ്ഗഞാണസ്സേവ ഗഹണം, നനു ഹേട്ഠിമാനിപി ഭഗവതോ മഗ്ഗഞാണാനി സവാസനമേവ യഥാസകം പടിപക്ഖവിധമനവസേന പവത്താനി. സവാസനപ്പഹാനഞ്ഹി ഞേയ്യാവരണപ്പഹാനന്തി? സച്ചമേതം, തം പന അപരിപുണ്ണം പടിപക്ഖവിധമനസ്സ വിപ്പകതഭാവതോതി ആഹ **"അരഹത്തമഗ്ഗഞാണേ വാ"**തി. അഗ്ഗമഗ്ഗവസേന ചേത്ഥ അരിയാനം ബോധിത്തയപാരിപൂരീതി ദസ്സേതും **"അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **നിപ്പദേസാ**തി അനവസേസാ. **ഗഹിതാ ഹോന്തീ**തി അരഹത്തമഗ്ഗേന ഗഹിതേന അധിഗതേന ഗഹിതാ അധിഗതാ ഹോന്തി. **സബ്ബന്തി** തേഹി അധിഗന്തബ്ബം. **തേനാ**തി സമ്ബോധിനാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപദട്ഠാനേന അരഹത്തമഗ്ഗഞാണേന.

ഫർഖ. ഖാദനീയാനം ഉളാരതാ സാതരസാനുഭാവേനാതി ആഹ **"മധുരേ ആഗച്ഛതീ"**തി. പസംസായ ഉളാരതാ വിസിട്ഠഭാവേനാതി ആഹ **"സേട്ഠേ"**തി, ഓഭാസസ്സ ഉളാരതാ മഹന്തഭാവേനാതി വുത്തം **"വിപുലേ"**തി. ഉസഭസ്സ അയന്തി **ആസഭീ,** ഇധ പന ആസഭീ വിയാതി **ആസഭീ.** തേനാഹ **"ഉസഭസ്സ വാചാസദിസീ"**തി. യേന പന ഗുണേനസ്സാ തംസദിസതാ, തം ദസ്സേതും **"അചലാ അസമ്പവേധീ"**തി വുത്തം. യതോ കുതോചി അനുസ്സവനം **അനുസ്സവോ.** വിജ്ജാട്ഠാനേസു കതപരിചയാനം ആചരിയാനം തം തമത്ഥം വിഞ്ഞാപേന്തീ പവേണീ **ആചരിയപരമ്പരാ.** കേവലം അത്തനോ മതിയാ "ഇതികിര ഏവംകിരാ"തി പരികപ്പനാ **ഇതികിര.** പിടകസ്സ ഗന്ഥസ്സ സമ്പദാനതോ സയം സമ്പദാനഭാവേന ഗഹണം **പിടകസമ്പദാനം.** യഥാസുതാനം അത്ഥാനം ആകാരസ്സ പരിവിതക്കനം **ആകാരപരിവിതക്കോ.** തഥേവ "ഏവമേത"ന്തി ദിട്ഠിയാ നിജ്ഝാനക്ഖമനം **ദിട്ഠിനിജ്ഝാനക്ഖന്തി.** ആഗമാധിഗമേഹി വിനാ തക്കമഗ്ഗം നിസ്സായ തക്കനം **തക്കോ.** അനുമാനവിധിം നിസ്സായ **നയഗ്ഗാഹോ.** യസ്മാ ബുദ്ധവിസയേ ഠത്വാ ഭഗവതോ അയം ഥേരസ്സ ചോദനാ, ഥേരസ്സ ച സോ അവിസയോ, തസ്മാ **"പച്ചക്ഖതോ ഞാണേന പടിവിജ്ഝിത്വാ വിയാ"**തി വുത്തം. സീഹനാദോ വിയാതി **സീഹനാദോ,** തംസദിസതാ ചസ്സ സേട്ഠഭാവേന, സോ ചേത്ഥ ഏവം വേദിതബ്ബോതി ദസ്സേന്തോ **"സീഹനാദോ"**തിആദിമാഹ. **നേവ ദന്ധായന്തേനാ**തി ന മന്ദായന്തേന. **ന ഭഗ്ഗരായന്തേനാ**തി അപരിസങ്കന്തേന.

അനുയോഗദാപനത്ഥന്തി അനുയോഗം സോധാപേതും. വിമദ്ദക്ഖമഞ്ഹി സീഹനാദം നദന്തോ അത്ഥതോ തത്ഥ അനുയോഗം സോധേതി നാമ. അനുയുഞ്ജന്തോ ച നം സോധാപേതി നാമ. **ദാതു**ന്തി സോധേതും. കേചി "ദാനത്ഥ"ന്തി അത്ഥം വദന്തി, തദയുത്തം. ന ഹി യോ സീഹനാദം നദതി, സോ ഏവ തത്ഥ അനുയോഗം ദേതീതി യുജ്ജതി. **നിഘംസന**ന്തി വിമദ്ദനം. **ധമമാന**ന്തി താപയമാനം, **താപനഞ്ചേത്ഥ** ഗഗ്ഗരിയാ ധമാപനസീസേന വദതി. **സബ്ബേ തേ**തി സബ്ബേ തേ അതീതേ നിരുദ്ധേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ, തേനേതം ദസ്സേതി - യേ തേ അഹേസും അതീതം അദ്ധാനം തവ അഭിനീഹാരതോ ഓരം സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ, തേസം താവ സാവകഞാണഗോചരേ ധമ്മേ പരിച്ഛിന്ദന്തോ മാരാദയോ വിയ ബുദ്ധാനം ലോകിയചിത്തചാരം ത്വം ജാനേയ്യാസി. യേ പന തേ അബ്ഭതീതാ തതോ പരതോ ഛിന്നവടുമാ ഛിന്നപപഞ്ചാ പരിയാദിണ്ണവട്ടാ സബ്ബദുക്ഖവീതിവത്താ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ, തേസം സബ്ബേസമ്പി സാവകഞാണസ്സ അവിസയഭൂതേ ധമ്മേ കഥം ജാനിസ്സസീതി.

അനാഗതബുദ്ധാനം പനാതി **പന**-സദ്ദോ വിസേസത്ഥജോതനോ, തേന അതീതേസു താവ ഖന്ധാനം ഭൂതപുബ്ബത്താ തത്ഥ സിയാ ഞാണസ്സ സവിസയേ ഗതി, അനാഗതേസു പന സബ്ബസോ അസഞ്ജാതേസു കഥന്തി ഇമമത്ഥം ജോതേതി. തേനാഹ "അനാഗതാപീ"തിആദി . "ചിത്തേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ വിദിതാ"തി കസ്മാ വുത്തം, നനു അതീതാനാഗതേ സത്താഹേ ഏവ പവത്തം ചിത്തം ചേതോപരിയഞാണസ്സ വിസയോ, ന തതോ പരന്തി? നയിദം ചേതോപരിയഞാണകിച്ചവസേന വുത്തം, അഥ ഖോ പുബ്ബേനിവാസഅനാഗതംസഞാണവസേന വുത്തം, തസ്മാ നായം ദോസോ.

വിദിതട്ഠാനേ ന കരോതി സിക്ഖാപദേനേവ താദിസസ്സ പടിക്ഖേപസ്സ പടിക്ഖിത്തത്താ, സേതുഘാതതോ ച. കഥം പന ഥേരോ ദ്വയസമ്ഭവേ പടിക്ഖേപമേവ അകാസി, ന വിഭജ്ജ ബ്യാകാസീതി ആഹ **"ഥേരോ കിരാ"**തിആദി. പാരം പരിയന്തം മിനോതീതി **പാരമീ,** സാ ഏവ ഞാണന്തി **പാരമിഞാണം,** സാവകാനം പാരമിഞാണം **സാവകപാരമിഞാണം,** തസ്മിം. സാവകാനം ഉക്കംസപരിയന്തഗതേ ജാനനേ നായം അനുയോഗോ, അഥ ഖോ **സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേ** സബ്ബഞ്ഞുതായ ജാനനേ. കേചി പന **"സാവകപാരമിഞാണേ**തി സാവകപാരമിഞാണവിസയേ"തി അത്ഥം വദന്തി. തഥാ സേസപദേസുപി. **സീല ..പേ... സമത്ഥ**ന്തി സീലസമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തിസങ്ഖാതകാരണാനം ജാനനസമത്ഥം.

ബുദ്ധസീലാദയോ ഹി ബുദ്ധാനം ബുദ്ധകിച്ചസ്സ, പരേഹി "ബുദ്ധാ"തി ജാനനസ്സ ച കാരണം.

ഫ്ർസ. അനുമാനഞാണം വിയ സംസയപിട്ഠികം അഹുത്വാ "ഇദമിദ"ന്തി യഥാസഭാവതോ ഞേയ്യം ധാരേതി നിച്ഛിനോതീതി **ധമ്മോ,** പച്ചക്ഖഞാണന്തി ആഹ **"ധമ്മസ്സ പച്ചക്ഖതോ ഞാണസ്സാ"**തി. അനുഏതീതി **അന്വയോ**തി ആഹ **"അനുയോഗം അനുഗന്ത്വാ"**തി. പച്ചക്ഖസിദ്ധഞ്ഹി അത്ഥം അനുഗന്ത്വാ അനുമാനഞാണസ്സ പവത്തി ദിട്ഠേന അദിട്ഠസ്സ അനുമാനന്തി വേദിതബ്ബോ. വിദിതേ വേദകമ്പി ഞാണം അത്ഥതോ വിദിതമേവ ഹോതീതി **"അനുമാനഞാണം നയഗ്ഗാഹോ വിദിതോ"**തി വുത്തം. **വിദിതോ**തി വിദ്ധോ പടിലദ്ധോ, അധിഗതോതി അത്ഥോ. **അപ്പമാണോ**തി അപരിമാണോ മഹാവിസയത്താ. തേനാഹ **"അപരിയന്തോ"**തി. **തേനാ**തി അപരിയന്തത്താ, തേന വാ അപരിയന്തേന ഞാണേന, ഏതേനേവ ഥേരോ യം യം അനുമേയ്യമത്ഥം ഞാതുകാമോ ഹോതി, തത്ഥ തത്ഥസ്സ അസങ്ഗമപ്പടിഹടഅനുമാനഞാണം പവത്തതീതി ദസ്സേതി. തേനാഹ **"സോ ഇമിനാ"**തിആദി. തത്ഥ **ഇമിനാ**തി ഇമിനാ കാരണേന. പാകാരസ്സ ഥിരഭാവം ഉദ്ധമുദ്ധം ആപേതീതി **ഉദ്ധാപം,** പാകാരമൂലം. **ആദി**-സദ്ദേന പാകാരദ്വാരബന്ധപരിഖാദീനം സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ. പച്ചന്തേ ഭവം **പച്ചന്തിമം.** പണ്ഡിതദോവാരികട്ഠാനിയം കത്വാ ഥേരോ അത്താനം ദസ്സേതീതി ദസ്സേന്തോ **"ഏകദ്വാരന്തി കസ്മാ ആഹാ"**തി ചോദനം സമുട്ഠാപേസി. യസ്സാ പഞ്ഞായ വസേന പുരിസോ "പണ്ഡിതോ"തി വുച്ചതി, തം **പണ്ഡിച്ച**ന്തി ആഹ **"പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതോ"**തി. തംതംഇതികത്തബ്ബതാസു ഛേകഭാവോ ബ്യത്തഭാവോ **വേയ്യത്തിയം.** മേധതി സമ്മോസം ഹിംസതി വിധമതീതി **മേധാ,** സാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **മേധാവീ.** ഠാനേ ഠാനേ ഉപ്പത്തി ഏതിസ്സാ അത്ഥീതി **ഠാനുപ്പത്തികാ,** ഠാനസോ ഉപ്പജ്ജനകപഞ്ഞാ. അനുപരിയായന്തി ഏതേനാതി **അനുപരിയായോ,** സോ ഏവ പഥോതി **അനുപരിയായപഥോ,** പരിതോ പാകാരസ്സ അനുസംയായനമഗ്ഗോ. പാകാരഭാഗാ സന്ധാതബ്ബാ ഏത്ഥാതി **പാകാരസന്ധി,** പാകാരസ്സ ഫുല്ലിതപ്പദേസോ. സോ പന ഹേട്ഠിമന്തേന ദ്വിന്നമ്പി ഇട്ഠകാനം വിഗമേന ഏവം വുച്ചതീതി ആഹ **"ദ്വിന്നം ഇട്ഠകാനം അപഗതട്ഠാന"**ന്തി. **ഛിന്നട്ഠാന**ന്തി ഛിന്നഭിന്നപ്പദേസോ, ഛിന്നട്ഠാനം വാ. തഞ്ഹി "വിവര"ന്തി വുച്ചതി.

കിലിട്ഠന്തി മലീനം. **ഉപതാപേന്തീ**തി കിലേസപരിളാഹേന സന്താപേന്തി. **വിബാധേന്തീ**തി പീളേന്തി. ഉപ്പന്നായ പഞ്ഞായ നീവരണേഹി ന കിഞ്ചി കാതും സക്കാതി ആഹ **"അനുപ്പന്നായ പഞ്ഞായ ഉപ്പജ്ജിതും ന ദേന്തീ"**തി. **തസ്മാ**തി പച്ചയൂപഘാതേന ഉപ്പജ്ജിതും അപ്പദാനതോ. **ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു സുട്ഠു ഠപിതചിത്താ**തി ചതുബ്ബിധായപി സതിപട്ഠാനഭാവനായ സമ്മദേവ ഠപിതചിത്താ. **യഥാസഭാവേന ഭാവേത്വാ**തി അവിപരീതസഭാവേന യഥാ പടിപക്ഖാ സമുച്ഛിജ്ജന്തി, ഏവം ഭാവേത്വാ.

പുരിമനയേ സതിപട്ഠാനാനി, ബോജ്ഝങ്ഗാ ച മിസ്സകാ അധിപ്പേതാതി തതോ അഞ്ഞഥാ വത്തും **"അപിചേത്ഥാ"**തിആദി വുത്തം. **മിസ്സകാ**തി സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗവസേന മിസ്സകാ. "ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു സുപ്പതിട്ഠിതചിത്താ"തിആദിതോ വുത്തത്താ **സതിപട്ഠാനേ വിപസ്സനാതി ഗഹേത്വാ** "സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ യഥാഭൂതം ഭാവേത്വാ"തി വുത്തത്താ, മഗ്ഗപരിയാപന്നാനംയേവ ച നേസം നിപ്പരിയായബോജ്ഝങ്ഗഭാവതോ, തേസു ച സബ്ബസോ അധിഗതേസു ലോകനാഥേന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമ്പി അധിഗതമേവ ഹോതീതി **"ബോജ്ഝങ്ഗേ മഗ്ഗോ, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഞ്ചാതി ഗഹിതേ സുന്ദരോ പഞ്ഹോ ഭവേയ്യാ"**തി മഹാസിവത്ഥേരോ ആഹ, **ന പനേവം ഗഹിതം** പോരാണേഹീതി അധിപ്പായോ. **ഇതീ**തി വുത്തപ്പകാരപരാമസനം. **ഥേരോ**തി സാരിപുത്തത്ഥേരോ.

തത്ഥാതി തേസു പച്ചന്തനഗരാദീസു. **നഗരം വിയ നിബ്ബാനം** തദത്ഥികേഹി ഉപഗന്തബ്ബതോ, ഉപഗതാനഞ്ച പരിസ്സയരഹിതസുഖാധിഗമനട്ഠാനതോ. **പാകാരോ വിയ സീലം** തദുപഗതാനം പരിതോ ആരക്ഖഭാവതോ. **പരിയായപഥോ വിയ ഹിരീ** സീലപാകാരസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ. വുത്തഞ്ഹേതം "പരിയായപഥോതി ഖോ ഭിക്ഖു ഹിരിയാ ഏതം അധിവചന"ന്തി. **ദ്വാരം വിയ അരിയമഗ്ഗോ** നിബ്ബാനനഗരപ്പവേസനഅഞ്ജസഭാവതോ. **പണ്ഡിതദോവാരികോ വിയ ധമ്മസേനാപതി** നിബ്ബാനനഗരപവിട്ഠപവിസനകാനം സത്താനം സല്ലക്ഖണതോ. **ദിന്നോ**തി ദാപിതോ, സോധിതോതി അത്ഥോ.

៨៨. **നിപ്ഫത്തിദസ്സനത്ഥ**ന്തി സിദ്ധിദസ്സനത്ഥം, അധിഗമദസ്സനത്ഥന്തി അത്ഥോ. **"പഞ്ചനവുതിപാസണ്ഡേ"**തി ഇദം യസ്മാ ഥേരോ പരിബ്ബാജകോ ഹുത്വാ തതോ പുബ്ബേവ നിബ്ബാനപരിയേസനം ചരമാനോ തേ തേ പാസണ്ഡിനോ ഉപസങ്കമിത്വാ നിബ്ബാനം പുച്ഛി, തേ നാസ്സ ചിത്തം ആരാധേസും, തം സന്ധായ വുത്തം. തേ പന പാസണ്ഡാ ഹേട്ഠാ വുത്താ ഏവ. **തത്ഥേവാ**തി തസ്സേയേവ ഭാഗിനേയ്യസ്സ ദേസിയമാനായ ദേസനായ. പരസ്സ വഡ്ഢിതം ഭത്തം ഭുഞ്ജന്തോ വിയ **സാവകപാരമിഞാണം ഹത്ഥഗതം അകാസി** അധിഗച്ഛി. **ഉത്തരുത്തര**ന്തി ഹേട്ഠിമസ്സ ഹേട്ഠിമസ്സ ഉത്തരണതോ അതിക്കമനതോ ഉത്തരുത്തരം, തതോ ഏവ പധാനഭാവം പാപിതതായ **പണീതപണീതം. ഉത്തരുത്തര**ന്തി വാ ഉപരൂപരി. **പണീതപണീത**ന്തി പണീതതരം, പണീതതമഞ്ചാതി അത്ഥോ. **കണ്ഹ**ന്തി കാളകം സംകിലേസധമ്മം. **സുക്ക**ന്തി ഓദാതം വോദാനധമ്മം. **സവിപക്ഖം കത്വാ**തി പഹാതബ്ബപഹായകഭാവദസ്സനവസേന യഥാക്കമം ഉഭയം സവിപക്ഖം കത്വാ. "അയം കണ്ഹധമ്മോ, ഇമസ്സ അയം പഹായകോ"തി ഏവം **കണ്ഹം പടിബാഹിത്വാ** ദേസനാവസേന നീഹരിത്വാ **സുക്കം,** "അയം സുക്കധമ്മോ, ഇമിനാ അയം പഹാതബ്ബോ"തി ഏവം **സുക്കം പടിബാഹിത്വാ കണ്ഹം. സഉസ്സാഹ**ന്തി ഫലുപ്പാദനസമത്ഥതാവസേന സബ്യാപാരം. തേനാഹ **"സവിപാക"**ന്തി. വിപാകധമ്മന്തി അത്ഥോ.

തസ്മിം ദേസിതേ ധമ്മേതി തസ്മിം വുത്തനയേന ഭഗവാ തുമ്ഹേഹി ദേസിതേ ധമ്മേ **ഏകച്ചം ധമ്മം നാമ സാവകപാരമിഞാണം ജാനിത്വാ** പടിവിജ്ഝിത്വാ. തംജാനനേ ഹി വുത്തേ ചതുസച്ചധമ്മജാനനം അവുത്തസിദ്ധന്തി. **"ചതുസച്ചധമ്മേസൂ"**തി ഇദം പോരാണട്ഠകഥായം വുത്താകാരദസ്സനം. വിപക്ഖോ പന പരതോ ആഗമിസ്സതി. **ഏത്ഥാ**തി "ധമ്മേസു നിട്ഠം അഗമ"ന്തി ഏതസ്മിം പദേ. **ഥേരസല്ലാപോ**തി ഥേരാനം സല്ലാപസദിസോ വിനിച്ഛയവാദോ . **കാളവല്ലവാസീ**തി കാളവല്ലവിഹാരവാസീ. **ഇദാനീ**തി ഏതരഹി "ഇദാഹം ഭന്തേ"തിആദിവചനകാലേ. **ഇമസ്മിം പന ഠാനേ**തി "ധമ്മേസു നിട്ഠം അഗമ"ന്തി ഇമസ്മിം പദേസേ, ഇമസ്മിം വാ നിട്ഠാനകാരണഭൂതേ യോനിസോ പരിവിതക്കനേ. "ഇമസ്മിം പന ഠാനേ ബുദ്ധഗുണേസു നിട്ഠങ്ഗതോ"തി കസ്മാ വുത്തം, നനു സാവകപാരമിഞാണസമധിഗതകാലേ ഏവ ഥേരോ ബുദ്ധഗുണേസു നിട്ഠങ്ഗതോതി? സച്ചമേതം, ഇദാനി പന തം പാകടം ജാതന്തി ഏവം വുത്തം. **സബ്ബ**ന്തി "ചതുസച്ചധമ്മേസൂ"തിആദി സുമത്ഥേരേന വുത്തം സബ്ബം. **അരഹത്തേ നിട്ഠങ്ഗതോ**തി ഏത്ഥാപി വുത്തനയേനേവ അനുയോഗപരിഹാരാ വേദിതബ്ബാ. യദിപി ധമ്മസേനാപതി "സാവകപാരമിഞാണം മയാ സമധിഗത"ന്തി ഇതോ പുബ്ബേപി ജാനാതിയേവ, ഇദാനി പന അസങ്ഖ്യേയ്യാപരിമേയ്യഭേദേ ബുദ്ധഗുണേ നയഗ്ഗാഹവസേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ കിച്ചസിദ്ധിയാ തസ്മിം ഞാണേ നിട്ഠങ്ഗതോ അഹോസീതി ദസ്സേന്തോ **"മഹാസിവത്ഥേരോ...പേ॰... ധമ്മേസൂതി സാവകപാരമിഞാണേ നിട്ഠങ്ഗതോ"**തി അവോച.

ബുദ്ധഗുണാ പന നയതോ ആഗതാ, തേ നയഗ്ഗാഹതോ യാഥാവതോ ജാനന്തോ സാവകപാരമിഞാണേ തഥാജാനനവസേന നിട്ഠങ്ഗതത്താ സാവകപാരമിഞാണമേവ തസ്സ അപരാപരുപ്പത്തിവസേന, തേന തേന ഭാവേതബ്ബകിച്ചബഹുതാവസേന ച

“ധമ്മേസൂ”തി പുഥുവചനേന വുത്തം. അനന്താപരിമേയ്യാനം അനഞ്ഞവിസയാനം ബുദ്ധഗുണാനം നയതോ പരിഗ്ഗണ്ഹനേന ഥേരസ്സ സാതിസയോ ഭഗവതി പസാദോ ഉപ്പജ്ജതീതി ആഹ **“ഭിയ്യോസോമത്തായാ”**തിആദി. “സുട്ഠു അക്ഖാതോ”തി വത്വാ തം ഏവസ്സ സുട്ഠു അക്ഖാതതം ദസ്സേതും **“നിയ്യാനികോ മഗ്ഗോ”**തി വുത്തം. സ്വാക്ഖാതതാ ഹി ധമ്മസ്സ യദത്ഥം ദേസിതോ, തദത്ഥസാധനേന വേദിതബ്ബാ. **ഫലത്ഥായ നിയ്യാതീ**തി അനന്തരവിപാകത്താ, അത്തനോ ഉപ്പത്തിസമനന്തരമേവ ഫലനിപ്ഫാദനവസേന പവത്തതീതി അത്ഥോ. വട്ടചാരകതോ നിയ്യാതീതി വാ **നിയ്യാനികോ,** നിയ്യാനസീലോതി വാ. **രാഗദോസമോഹനിമ്മദനസമത്ഥോ**തി ഇധാപി “പസന്നോസ്മി ഭഗവതീതി ദസ്സേതീ”തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധോ. **വങ്കാദീ**തി **ആദി-**സദ്ദേന ജിമ്ഹകുടിലേ, അഞ്ഞേ ച പടിപത്തിദോസേ സങ്ഗണ്ഹാതി. ഭഗവാ തുമ്ഹാകം ബുദ്ധസുബുദ്ധതാ വിയ ധമ്മസുധമ്മതാ, സങ്ഘസുപ്പടിപത്തി ച ധമ്മേസു നിട്ഠങ്ഗമനേന സാവകപാരമിഞാണേ നിട്ഠങ്ഗതത്താ മയ്ഹം സുട്ഠു വിഭൂതാ സുപാകടാ ജാതാതി ദസ്സേന്തോ ഥേരോ “സ്വാക്ഖാതോ ഭഗവതാ ധമ്മോ, സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോതി പസീദി”ന്തി അവോച.

കുസലധമ്മദേസനാവണ്ണനാ

൧൪൫. **അനുത്തരഭാവോ**തി സേട്ഠഭാവോ. അനുത്തരോ ഭഗവാ യേന ഗുണേന, സോ അനുത്തരഭാവോ, തം **അനുത്തരിയം.** യസ്മാ തസ്സാപി ഗുണസ്സ കിഞ്ചി ഉത്തരിതരം നത്ഥി ഏവ, തസ്മാ വുത്തം “സാ തുമ്ഹാകം ദേസനാ അനുത്തരാതി വദതീ”തി. **കുസലേസു ധമ്മേസൂ**തി കുസലധമ്മനിമിത്തം. നിമിത്തത്ഥേ ഹി ഏതം ഭുമ്മം, തസ്മാ കുസലധമ്മദേസനാഹേതുപി ഭഗവാവ അനുത്തരോതി അത്ഥോ. **ഭൂമിം ദസ്സേന്തോ**തി വിസയം ദസ്സേന്തോ. കുസലധമ്മദേസനായ ഹി കുസലാ ധമ്മാ വിസയോ. **വുത്തപദേ**തി “കുസലേസു ധമ്മേസൂ”തി ഏവം വുത്തവാക്യേ, ഏവം വാ വുത്തധമ്മകോട്ഠാസേ. “പഞ്ചധാ”തി കസ്മാ വുത്തം, നനു ഛേകട്ഠേനപി കുസലം ഇച്ഛിതബ്ബം “കുസലോ ത്വം രഥസ്സ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാന”ന്തിആദീസൂതി (മ॰ നി॰ ൨.൮൭)? സച്ചമേതം, സോ പന ഛേകട്ഠോ കോസല്ലസമ്ഭൂതട്ഠേനേവ സങ്ഗഹിതോതി വിസും ന ഗഹിതോ. “കച്ചി നു ഭോതോ കുസലം, കച്ചി ഭോതോ അനാമയ”ന്തി (ജാ॰ ൧.൧൫.൧൪൬; ൨.൨൦.൧൨൯) **ജാതകേ** ആഗതത്താ **“ജാതകപരിയായം പത്വാ ആരോഗ്യട്ഠേന കുസലം വട്ടതീ”**തി വുത്തം. “തം കിം മഞ്ഞഥ, ഗഹപതയോ, ഇമേ ധമ്മാ കുസലാ വാ അകുസലാ വാ സാവജ്ജാ വാ അനവജ്ജാ വാ”തിആദീസു സുത്തപദേസേസു “കുസലാ”തി വുത്തധമ്മാ ഏവ “അനവജ്ജാ”തി വുത്താതി ആഹ **“സുത്തന്തപരിയായം പത്വാ അനവജ്ജട്ഠേന കുസലം വട്ടതീ”**തി. **അഭിധമ്മേ** “കോസല്ല”ന്തി പഞ്ഞാ ആഗതാതി യോനിസോമനസികാരഹേതുകസ്സ കുസലസ്സ **കോസല്ലസമ്ഭൂതട്ഠോ,** ദരഥാഭാവദീപനതോ **നിദ്ദരഥട്ഠോ,** “കുസലസ്സ കതത്താ ഉപചിതത്താ”തി വത്വാ ഇട്ഠവിപാകനിദ്ദിസനതോ **സുഖവിപാകട്ഠോ** ച അഭിധമ്മനയസിദ്ധോതി ആഹ **“അഭിധമ്മ…പേ॰… വിപാകട്ഠേനാ”**തി. **ബാഹിതികസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൨.൩൫൮) ഭഗവതോ കായസമാചാരാദികേ വണ്ണേന്തേന ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികേന “യോ ഖോ മഹാരാജ കായസമാചാരോ അനവജ്ജോ”തി കുസലോ കായസമാചാരോ രഞ്ഞോ പസേനദിസ്സ വുത്തോ. ന ഹി ഭഗവതോ സുഖവിപാകകമ്മം അത്ഥീതി സബ്ബസാവജ്ജരഹിതാ കായസമാചാരാദയോ “കുസലാ”തി വുത്താ, ഇധ പന “കുസലേസു ധമ്മേസൂ”തി ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ “കുസലാ”തി വുത്താ, തേ ച സമഥവിപസ്സനാ മഗ്ഗസമ്പയുത്താ ഏകന്തേന സുഖവിപാകാ ഏവാതി അവജ്ജരഹിതതാമത്തം ഉപാദായ അനവജ്ജത്ഥോ കുസല-സദ്ദോതി ആഹ **“ഇമസ്മിം പന…പേ॰… ദട്ഠബ്ബ”**ന്തി. ഏവഞ്ച കത്വാ “ഫലസതിപട്ഠാനം പന ഇധ അനധിപ്പേത”ന്തി ഇദഞ്ച വചനം സമത്ഥിതം ഹോതി സവിപാകസ്സേവ ഗഹണന്തി കത്വാ.

"ചുദ്ദസവിധേനാ"തിആദി സതിപട്ഠാനേ (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൩; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൬) വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം. **പഗ്ഗഹട്ഠേനാ**തി കുസലപക്ഖസ്സ പഗ്ഗണ്ഹനസഭാവേന. **കിച്ചവസേനാ**തി അനുപ്പന്നാകുസലാനുപ്പാദനാദികിച്ചവസേന. തതോ ഏവ ചസ്സ ചതുബ്ബിധതാ. **ഇജ്ഝനട്ഠേനാ**തി നിപ്പജ്ജനസഭാവേന. ഛന്ദാദയോ ഏവ ഇദ്ധിപാദേസു വിസിട്ഠസഭാവാ, ഇതരേ അവിസിട്ഠാ, തേസമ്പി വിസേസോ ഛന്ദാദികതോതി ആഹ **"ഛന്ദാദിവസേന നാനാസഭാവാ"**തി.

അധിമോക്ഖാദിസഭാവവസേനാതി പസാദാധിമോക്ഖാദിസലക്ഖണവസേന. **ഉപത്ഥമ്ഭനട്ഠേനാ**തി സമ്പയുത്തധമ്മാനം ഉപത്ഥമ്ഭനകഭാവേന. **അകമ്പിയട്ഠേനാ**തി പടിപക്ഖേഹി അകമ്പിയസഭാവേന. **സലക്ഖണേനാ**തി അധിമോക്ഖാദിസഭാവേന. **നിയ്യാനട്ഠേനാ**തി സംകിലേസപക്ഖതോ, വട്ടചാരകതോ ച നിഗ്ഗമനട്ഠേന. **ഉപട്ഠാനാദിനാ**തി ഉപട്ഠാനധമ്മവിചയപഗ്ഗഹസമ്പിയായനപസ്സമ്ഭനസമാധാനഅജ്ഝുപേക്ഖനസങ്ഖാതേന അത്തനോ സഭാവേന. **ഹേതുട്ഠേനാ**തി നിബ്ബാനസ്സ സമ്പാപകഹേതുഭാവേന. **ദസ്സനാദിനാ**തി ദസ്സനാഭിനിരോപനപരിഗ്ഗഹസമുട്ഠാപനവോദാപനപഗ്ഗഹുപട്ഠാനസമാധാനസങ്ഖാതേന അത്തനോ സഭാവേന.

സാസനസ്സ പരിയോസാനദസ്സനത്ഥന്തി സാസനം നാമ നിപ്പരിയായതോ സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ. തത്ഥ യേ സമഥവിപസ്സനാസഹഗതാ, തേ സാസനസ്സ ആദി, മഗ്ഗപരിയാപന്നാ മജ്ഝേ, ഫലഭൂതാ പരിയോസാനം, തംദസ്സനത്ഥം. തേനാഹ **"സാസനസ്സ ഹീ"**തിആദി.

പുന **ഏതദാനുത്തരിയം ഭന്തേ**തി യഥാരദ്ധായ ദേസനായ നിഗമനം. വുത്തസ്സേവ അത്ഥസ്സ പുന വചനഞ്ഹി നിഗമനം വുത്തം. **തം ദേസന**ന്തി തം കുസലേസു ധമ്മേസു ദേസനാപ്പകാരം, ദേസനാവിധിം, ദേസേതബ്ബഞ്ച, **സകലം** വാ സമ്പുണ്ണം അനവസേസം **അഭിജാനാതി** അഭിവിസിട്ഠേന ഞാണേന ജാനാതി, **അസേസം അഭിജാനനതോ** ഏവ **ഉത്തരി** ഉപരി **അഭിഞ്ഞേയ്യം നത്ഥി. ഇതോ**തി ഭഗവതാ അഭിഞ്ഞാതതോ. **അഞ്ഞോ** പരമത്ഥവസേന **ധമ്മോ വാ** പഞ്ഞത്തിവസേന **പുഗ്ഗലോ വാ** അയം നാമ യം ഭഗവാ ന ജാനാതീതി ഇദം നത്ഥി ന ഉപലബ്ഭതി സബ്ബസ്സേവ സമ്മദേവ തുമ്ഹേഹി അഭിഞ്ഞാതത്താ. **കുസലേസു ധമ്മേസു** അഭിജാനനേ, ദേസനായഞ്ച **ഭഗവതോ ഉത്തരിതരോ നത്ഥി.**

ആയതനപണ്ണത്തിദേസനാവണ്ണനാ

൧൪൫. ആയതനപഞ്ഞാപനാസൂതി ചക്ഖാദീനം, രൂപാദീനഞ്ച ആയതനാനം സമ്ബോധനേസു, തേസം അജ്ഝത്തികബാഹിരവിഭാഗതോ, സഭാഗവിഭാഗതോ, സമുദയതോ, അത്ഥങ്ഗമതോ, ആഹാരതോ, ആദീനവതോ, നിസ്സരണതോ ച ദേസനായന്തി അത്ഥോ.

ഗബ്ഭാവക്കന്തിദേസനാവണ്ണനാ

൧൪൬. ഗബ്ഭോക്കമനേസൂതി ഗബ്ഭഭാവേന മാതുകുച്ഛിയം അവക്കമനേസു അനുപ്പവേസേസു, ഗബ്ഭേ വാ മാതുകുച്ഛിസ്മിം അവക്കമനേസു. **പവിസതീ**തി പച്ചയവസേന തത്ഥ നിബ്ബത്തേന്തോ പവിസന്തോ വിയ ഹോതീതി കത്വാ വുത്തം. **ഠാതീ**തി സന്താനട്ഠിതിയാ പവത്തതി, തഥാഭൂതോ ച തത്ഥ വസന്തോ വിയ ഹോതീതി ആഹ **"വസതീ"**തി. **പകതിലോകിയമനുസ്സാനം പഠമാ ഗബ്ഭാവക്കന്തീ**തി പചുരമനുസ്സാനം ഗബ്ഭാവക്കന്തി ദേസനാവസേന ഇധ പഠമാ. **"ദുതിയാ ഗബ്ഭാവക്കന്തീ"**തിആദീസുപി ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

അലമേവാതി യുത്തമേവ.

ഖിപിതും ന സക്കോന്തീതി തഥാ വാതാനം അനുപ്പജ്ജനമേവ വദതി. **സേസന്തി** പുന "ഏതദാനുത്തരിയ"തിആദി പാഠപ്പദേസം വദതി.

ആദേസനവിധാദേസനാവണ്ണനാ

ഫ്ഠർവ്വ. പരസ്സ ചിത്തം ആദിസതി ഏതേഹീതി **ആദേസനാനി,** യഥാഉപട്ഠിതനിമിത്താദീനി, താനി ഏവ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ അസംകിണ്ണരൂപേന ഠിതത്താ **ആദേസനവിധാ,** ആദേസനാഭാഗാ, താസു **ആദേസനവിധാസു.** തേനാഹ **"ആദേസനകോട്ഠാസേസൂ"**തി. **ആഗതനിമിത്തേനാ**തി യസ്സ ആദിസതി, തസ്സ, അത്തനോ ച ഉപഗതനിമിത്തേന, നിമിത്തപ്പത്തസ്സ ലാഭാലാഭാദിആദിസനവിധിദസ്സനസ്സ പവത്തത്താ **"ഇദം നാമ ഭവിസ്സതീ"**തി വുത്തം. പാളിയം പന "ഏവമ്പി തേ മനോ"തിആദിനാ പരസ്സ ചിത്താദിസനമേവ ആഗതം, തം നിദസ്സനമത്തം കതന്തി ദട്ഠബ്ബം. തഥാ ഹി "ഇദം നാമ ഭവിസ്സതീ"തി വുത്തസ്സേവ അത്ഥസ്സ വിഭാവനവസേന വത്ഥു ആഗതം. **ഗതനിമിത്തം** നാമ ഗമനനിമിത്തം. **ഠിതനിമിത്തം** നാമ അത്തനോ സമീപേ ഠാനനിമിത്തം, പരസ്സ ഗമനവസേന, ഠാനവസേന ച ഗഹേതബ്ബനിമിത്തം. **മനുസ്സാനം** പരചിത്തവിദൂനം, ഇതരേസമ്പി വാ സവനവസേന പരസ്സ ചിത്തം ഞത്വാ കഥേന്താനം **സദ്ദം സുത്വാ. യക്ഖപിസാചാദീന**ന്തി ഹിങ്കാരയക്ഖാനഞ്ചേവ കണ്ണപിസാചാദിപിസാചാനം, കുമ്ഭണ്ഡനാഗാദീനഞ്ച.

വിതക്കവിപ്ഫാരവസേനാതി വിപ്ഫാരികഭാവേന പവത്തവിതക്കസ്സ വസേന. **ഉപ്പന്ന**ന്തി തതോ സമുട്ഠിതം. **വിപ്പലപന്താന**ന്തി കസ്സചി അത്ഥസ്സ അബോധനതോ വിരൂപം, വിവിധം വാ പലപന്താനം. **സുത്തപമത്താദീന**ന്തി **ആദി**-സദ്ദേന വേദനാട്ടഖിത്തചിത്താദീനം സങ്ഗഹോ. **മഹാഅട്ഠകഥായം** പന "ഇദം വക്ഖാമി, ഏവം വക്ഖാമീതി വിതക്കയതോ വിതക്കവിപ്ഫാരസദ്ദോ നാമ ഉപ്പജ്ജതീ"തി (അഭി॰ അട്ഠ॰ ഫ്ഠ.വചീകമ്മദ്വാരകഥാപി) ആഗതത്താ ജാഗരന്താനം പകതിയം ഠിതാനം അവിപ്പലപന്താനം വിതക്കവിപ്ഫാരസദ്ദോ കദാചി ഉപ്പജ്ജതീതി വിഞ്ഞായതി, യോ ലോകേ "മന്തജപ്പോ"തി വുച്ചതി. യസ്സ മഹാഅട്ഠകഥായം അസോതവിഞ്ഞേയ്യതാ വുത്താ. താദിസഞ്ഹി സന്ധായ വിഞ്ഞത്തിസഹജമേവ "ജിവ്ഹാതാലുചലനാദികരവിതക്കസമുട്ഠിതം സുഖുമസദ്ദം ദിബ്ബസോതേന സുത്വാ ആദിസതീതി സുത്തേ വുത്ത"ന്തി (ധ॰ സ॰ മൂലടീ॰ വചീകമ്മദ്വാരകഥാവണ്ണനാ) **ആനന്ദാചരിയോ** അവോച. വുത്തലക്ഖണോ ഏവ പന നാതിസുഖുമോ അത്തനോ, അച്ചാസന്നപ്പദേസേ ഠിതസ്സ ച മംസസോതസ്സാപി ആപാഥം ഗച്ഛതീതി സക്കാ വിഞ്ഞാതും. **തസ്സാ**തി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ. **തസ്സ വസേനാ**തി തസ്സ വിതക്കസ്സ വസേന. ഏവം അയമ്പി ആദേസനവിധാ ചേതോപരിയഞാണവസേനേവ ആഗതാതി വേദിതബ്ബാ . കേചി പന **"തസ്സ വസേനാ**തി തസ്സ സദ്ദസ്സ വസേനാ"തി അത്ഥം വദന്തി, തം അയുത്തം. ന ഹി സദ്ദഗ്ഗഹണേന തംസമുട്ഠാപകചിത്തം ഗയ്ഹതി, സദ്ദഗ്ഗഹണാനുസാരേനപി തദത്ഥസ്സേവ ഗഹണം ഹോതി, ന ചിത്തസ്സ. ഏതേനേവ യദേകേ **"യം വിതക്കയതോ**തി യമത്ഥം വിതക്കയതോ"തി വത്വാ **"തസ്സ വസേനാ**തി തസ്സ അത്ഥസ്സ വസേനാ"തി വണ്ണേന്തി, തമ്പി പടിക്ഖിത്തം.

മനസാ സങ്ഖരീയന്തീതി **മനോസങ്ഖാരാ,** വേദനാസഞ്ഞാ. **പണിഹിതാ**തി പുരിമപരിബന്ധവിനയേന പധാനഭാവേന നിഹിതാ ഠപിതാ. തേനാഹ **"ചിത്തസങ്ഖാരാ സുട്ഠപിതാ"**തി. വിതക്കസ്സ വിതക്കനം നാമ ഉപ്പാദനമേവാതി ആഹ **"പവത്തേസ്സതീ"**തി. "പജാനാതീ"തി പുബ്ബേ വുത്തപദസമ്ബന്ധദസ്സനവസേന ആനേതി. **ആഗമനേനാ**തി ഝാനസ്സ ആഗമനട്ഠാനവസേന. **പുബ്ബഭാഗേനാ**തി മഗ്ഗസ്സ സബ്ബപുബ്ബഭാഗേന വിപസ്സനാരമ്ഭേന. ഉഭയം പേതം യോ സയം ഝാനലാഭീ, അധിഗതമഗ്ഗോ ച അഞ്ഞം തദത്ഥായ പടിപജ്ജന്തം ദിസ്വാ "അയം ഇമിനാ

നീഹാരേന പടിപജ്ജന്തോ അദ്ധാ ഝാനം ലഭിസ്സതി, മഗ്ഗം അധിഗമിസ്സതീ''തി അഭിഞ്ഞായ വിനാ അനുമാനവസേന ജാനാതി, തം ദസ്സേതും വുത്തം. തേനാഹ **"ആഗമനേന ജാനാതി നാമാ"**തിആദി. **അനന്തരാ**തി വുട്ഠിതകാലം സന്ധായാഹ. തദാ ഹി പവത്തവിതക്കപജാനനേനേവ ഝാനസ്സ ഹാനഭാഗിയതാദിവിസേസപജാനനം.

കിം പനിദം ചേതോപരിയഞാണം പരസ്സ ചിത്തം പരിച്ഛിജ്ജ ജാനന്തം ഇദ്ധിചിത്തഭാവതോ അവിസേസതോ സബ്ബേസമ്പി ചിത്തം ജാനാതീതി? നോതി ദസ്സേന്തോ **"തത്ഥാ"**തിആദിമാഹ. **ന അരിയാനന്**തി യേന ചിത്തേന തേ അരിയാ നാമ ജാതാ, തം ലോകുത്തരചിത്തം ന ജാനാതി അപ്പടിവിദ്ധഭാവതോ . യഥാ ഹി പുഥുജ്ജനോ സബ്ബേസമ്പി അരിയാനം ലോകുത്തരചിത്തം ന ജാനാതി അപ്പടിവിദ്ധത്താ, ഏവം അരിയോപി ഹേട്ഠിമോ ഉപരിമസ്സ ലോകുത്തരചിത്തം ന ജാനാതി അപ്പടിവിദ്ധത്താ ഏവ . യഥാ പന ഉപരിമോ ഹേട്ഠിമം ഫലസമാപത്തിം ന സമാപജ്ജതി, കിം ഏവം സോ തസ്സ ലോകുത്തരചിത്തം ന ജാനാതീതി ചോദനം സന്ധായാഹ **"ഉപരിമോ പന ഹേട്ഠിമസ്സ ജാനാതീ"**തി, പടിവിദ്ധത്താതി അധിപ്പായോ. ''ഉപരിമോ ഹേട്ഠിമം ന സമാപജ്ജതീ''തി വത്വാ തത്ഥ കാരണമാഹ **"തേസഞ്ഹീ"**തിആദി. **തേസന്**തി അരിയാനം. **ഹേട്ഠിമാ ഹേട്ഠിമാ സമാപത്തി** ഭൂമന്തരപ്പത്തിയാ പടിപ്പസ്സദ്ധികപ്പാ. തേനാഹ **"തത്രുപപത്തിയേവ ഹോതീ"**തി, ന ഉപരിഭൂമിപത്തി. നിമിത്താദിവസേന ഞാതസ്സ കദാചി ബ്യഭിചാരോപി സിയാ, ന പന അഭിഞ്ഞാഞാണേന ഞാതസ്സാതി ആഹ **"ചേതോ...പേ॰... നത്ഥീ"**തി. ''തം ഭഗവാ''തിആദി **സേസം** നാമ.

ദസ്സനസമാപത്തിദേസനാവണ്ണനാ

ഏൻ. ബ്രഹ്മജാലേതി ബ്രഹ്മജാലസുത്തവണ്ണനായം. ഉത്തരപദലോപേന ഹേസ നിദ്ദേസോ. **ആതപ്പന്തി വീരിയം** ആതപ്പതി കോസജ്ജം സബ്ബമ്പി സംകിലേസപക്ഖന്തി. കുസലവീരിയസ്സേവ ഹേത്ഥ ഗഹണം അപ്പമാദാദിപദന്തരസന്നിധാനതോ. **പദഹിതബ്ബതോ**തി പദഹനതോ, ഭാവനം ഉദ്ദിസ്സ വായമനതോതി അത്ഥോ. **അനുയുഞ്ജിതബ്ബതോ**തി അനുയുഞ്ജനതോ. ഈദിസാനം പദാനം ബഹുലംകത്തുവിസയതായ ഇച്ഛിതബ്ബത്താ ആതപ്പപദസ്സ വിയ ഇതരേസമ്പി കത്തുസാധനതാ ദട്ഠബ്ബാ. പടിപത്തിയം നപ്പമജ്ജതി ഏതേനാതി **അപ്പമാദോ,** സതിഅവിപ്പവാസോ. സമ്മാ മനസി കരോതി ഏതേനാതി **സമ്മാമനസികാരോ,** തഥാപവത്തോ കുസലചിത്തുപ്പാദോ. ഭാവനാനുയോഗമേവ തഥാ വദതി. ദേസനാക്കമേന **പഠമാ, ദസ്സനസമാപത്തി നാമ** കരജകായേ പടിക്കൂലാകാരസ്സ സമ്മദേവ ദസ്സനവസേന പവത്തസമാപത്തിഭാവതോ. **നിപ്പരിയായേനേവാ**തി വുത്തലക്ഖണദസ്സനസമാപത്തിസന്നിസ്സയത്താ, ദസ്സനമഗ്ഗഫലഭാവതോ ച പഠമസാമഞ്ഞഫലം പരിയായേന വിനാ **ദസ്സനസമാപത്തി.**

അതിക്കമ്മ ഛവിമംസലോഹിതം അട്ഠിം പച്ചവേക്ഖതീതി താനി അപച്ചവേക്ഖിത്വാ അട്ഠിമേവ പച്ചവേക്ഖതി. **അട്ഠിആരമ്മണാ ദിബ്ബചക്ഖുപാദകജ്ഝാനസമാപത്തീ**തി വുത്തനയേന അട്ഠിആരമ്മണാ ദിബ്ബചക്ഖുഅധിട്ഠാനാ പഠമജ്ഝാനസമാപത്തി. യോ ഹി ഭിക്ഖു ആലോകകസിണേ ചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ തം പാദകം കത്വാ അധിഗതദിബ്ബചക്ഖുഞാണോ ഹുത്വാ സവിഞ്ഞാണകേ കായേ അട്ഠിം പരിഗ്ഗഹേത്വാ തത്ഥ പടിക്കൂലമനസികാരവസേന പഠമം ഝാനം നിബ്ബത്തേതി, തസ്സായം പഠമജ്ഝാനസമാപത്തി **ദുതിയാ ദസ്സനസമാപത്തി.** തേന വുത്തം ''അട്ഠി അട്ഠീ''തിആദി. യോ പനേത്ഥ പാളിയം ദ്വത്തിംസാകാരമനസികാരോ വുത്തോ, സോ മഗ്ഗസോധനവസേന വുത്തോ. തത്ഥ വാ കതപരിചയസ്സ സുഖേനേവ വുത്തനയാ അട്ഠിപച്ചവേക്ഖണാ സമിജ്ഝതീതി. തേനേവേത്ഥ ''ഇമം ചേവാ''തി **"അതിക്കമ്മ ചാ"**തി ച-സദ്ദോ സമുച്ചയത്ഥോ വുത്തോ. **തം ഝാനന്**തി യഥാവുത്തം പഠമജ്ഝാനം.

അയന്തി അയം സകദാഗാമിഫലസമാപത്തി . സാതിസയം ചതുസച്ചദസ്സനാഗമനതോ പരിയായേന വിനാ മുഖ്യാ **ദുതിയാ ദസ്സനസമാപത്തി. യാവ തതിയമഗ്ഗാ വത്തതീതി ആഹ** ''ഖീണാസവസ്സ വസേന ചതുത്ഥാ ദസ്സനസമാപത്തി കഥിതാ''തി.

പാളിയം **പുരിസസ്സ ചാതി ച**-സദ്ദോ ബ്യതിരേകേ, തേന യഥാവുത്തസമാപത്തിദ്വയതോ വുച്ചമാനംയേവ ഇമസ്സ വിസേസം ജോതേതി. അവിച്ഛേദേന പവത്തിയാ സോതസദിസതായ വിഞ്ഞാണമേവ **വിഞ്ഞാണസോതം,** തദേതം വിഞ്ഞാണം പുരിമതോ അനന്തരപച്ചയം ലഭിത്വാ പച്ഛിമസ്സ അനന്തരപച്ചയോ ഹുത്വാ പവത്തതീതി അയം അസ്സ സോതാഗതതായ സോതസദിസതാ, തസ്മാ പജാനിതബ്ബഭാവേന വുത്തം ഏകമേവ ചേത്ഥ വിഞ്ഞാണം , തസ്മാ അട്ഠകഥായം **"വിഞ്ഞാണസോതന്തി വിഞ്ഞാണമേവാ"**തി വുത്തം. **ദ്വീഹിപി ഭാഗേഹീ**തി ഓരഭാഗപരഭാഗേഹി. ഇധലോകോ ഹിസ്സ ഓരഭാഗോ, പരലോകോ പരഭാഗോ ദ്വിന്നമ്പി വസേനേതം സമ്ബന്ധന്തി. തേനാഹ **"ഇധലോകേ പതിട്ഠിത"**ന്തിആദി. വിഞ്ഞാണസ്സ ഖണേ ഖണേ ഭിജ്ജന്തസ്സ കാമം നത്ഥി കസ്സചി പതിട്ഠിതതാ, തണ്ഹാവസേന പന തം ''പതിട്ഠിത''ന്തി വുച്ചതീതി ആഹ **"ഛന്ദരാഗവസേനാ"**തി. വുത്തഞ്ഹേതം -

> ''കബളീകാരേ ചേ ഭിക്ഖവേ ആഹാരേ അത്ഥി രാഗോ, അത്ഥി നന്ദീ, അത്ഥി തണ്ഹാ, പതിട്ഠിതം തത്ഥ വിഞ്ഞാണം വിരുള്ഹം. യത്ഥ പതിട്ഠിതം വിഞ്ഞാണം വിരുള്ഹം...പേ॰... അത്ഥി തത്ഥ ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തീ''തിആദി (സം॰ നി॰ ൨.൬൪; കഥാ॰ ൨൯൬; മഹാനി॰ ൭).

കമ്മന്തി കുസലാകുസലകമ്മം, ഉപയോഗവചനമേതം. **കമ്മതോ ഉപഗച്ഛന്ത**ന്തി കമ്മഭാവേന ഉപഗച്ഛന്തം, വിഞ്ഞാണന്തി അധിപ്പായോ. അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണഞ്ഹി യേന കമ്മുനാ സഹഗതം, അഞ്ഞദത്ഥു തബ്ഭാവമേവ ഉപഗതം ഹുത്വാ പവത്തതി. **ഇധലോകേ പതിട്ഠിതം നാമ** ഇധ കതൂപചിതകമ്മഭാവൂപഗമനതോ. **കമ്മഭവം ആകഡ്ഢന്ത**ന്തി കമ്മവിഞ്ഞാണം അത്തനാ സമ്പയുത്തകമ്മം ജവാപേത്വാ പടിസന്ധിനിബ്ബത്തനേന തദഭിമുഖം ആകഡ്ഢന്തം. തേനേവ പടിസന്ധിനിബ്ബത്തനസാമത്ഥിയേന **പരലോകേ പതിട്ഠിതം നാമ** അത്തനോ ഫലസ്സ തത്ഥ പതിട്ഠാപനേന. കേചി പന ''അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണം പരതോ വിപാകം ദാതും അസമത്ഥം ഇധലോകേ പതിട്ഠിതം നാമ, ദാതും സമത്ഥം പന പരലോകേ പതിട്ഠിതം നാമാ''തി വദന്തി, തം തേസം മതിമത്തം ''ഉഭയതോ അബ്ബോച്ഛിന്ന''ന്തി വുത്തത്താ. യഞ്ച തേഹി ''പരലോകേ പതിട്ഠിത''ന്തി വുത്തം, തം ഇധലോകേപി പതിട്ഠിതമേവ. ന ഹി തസ്സ ഇധലോകേ പതിട്ഠിതഭാവേന വിനാ പരലോകേ പതിട്ഠിതഭാവോ സമ്ഭവതി. **സേക്ഖപുഥുജ്ജനാനം ചേതോപരിയഞാണ**ന്തി സേക്ഖാനം , പുഥുജ്ജനാനഞ്ച ചേതസോ പരിച്ഛിന്ദനകഞാണം. **കഥിതം** പരിച്ഛിന്ദിതബ്ബസ്സ ചേതസോ ഛന്ദരാഗവസേന പതിട്ഠിതഭാവജോതനതോ.

ചതുത്ഥായ ദസ്സനസമാപത്തിയാ തതിയദസ്സനസമാപത്തിയം വുത്തപ്പടിക്ഖേപേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

പുരിമാനം ദ്വിന്നം സമാപത്തീനം പുബ്ബേ സമഥവസേന അത്ഥസ്സ വുത്തത്താ ഇദാനി വിപസ്സനാവസേന ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തിആദി വുത്തം. **നിച്ചലമേവ** പുബ്ബേ വുത്തസ്സ അത്ഥസ്സ അപനേതബ്ബതോ. അത്ഥന്തരത്ഥതായ ദസ്സിയമാനായ പദം ചലിതം നാമ ഹോതി. **അപരോ നയോ**തി ഏത്ഥ പഠമജ്ഝാനസ്സ പഠമദസ്സനസമാപത്തിഭാവേ അപുബ്ബം നത്ഥി. **ദുതിയജ്ഝാനം ദുതിയാ**തി ഏത്ഥ പന ''അട്ഠികവണ്ണകസിണവസേന പടിലദ്ധദുതിയജ്ഝാനം ദുതിയാ ദസ്സനസമാപത്തീ''തി വദന്തി, തതിയജ്ഝാനമ്പി തഥേവ പടിലദ്ധം. ദസ്സനസമാപത്തിഭാവോ പന യോ ഭിക്ഖു ആലോകകസിണേ

ചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ തം പാദകം കത്വാ അധിഗതദിബ്ബചക്ഖുകോ ഹുത്വാ സവിഞ്ഞാണകേ അട്ഠിം പരിഗ്ഗഹേത്വാ തത്ഥ വണ്ണകസിണവസേന ഹേട്ഠിമാനി തീണി ഝാനാനി നിബ്ബത്തേതി, തസ്സ. **തതിയജ്ഝാനം തതിയാ** ദസ്സനസമാപത്തി അധിട്ഠാനഭൂതസ്സ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണസ്സ വസേന. **ചതുത്ഥജ്ഝാനം ചതുത്ഥാ**തി രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ തം പാദകം കത്വാ അധിഗതദിബ്ബചക്ഖുഞാണസ്സ തം ചതുത്ഥജ്ഝാനം ചതുത്ഥാ ദസ്സനസമാപത്തി. ഇധാപി സേക്ഖപുഥുജ്ജനാനം ചേതസോ പരിച്ഛിന്ദനേന തതിയാ ദസ്സനസമാപത്തി, അരഹതോ ചിത്തസ്സ പരിച്ഛിന്ദനേന ചതുത്ഥാ ദസ്സനസമാപത്തി വേദിതബ്ബാ. ഏവഞ്ഹേസാ അത്ഥവണ്ണനാ പാളിയാ സംസന്ദേയ്യ. **"പഠമമഗ്ഗോ"**തിആദീസു അട്ഠിആരമ്മണപഠമജ്ഝാനപാദകോ **പഠമമഗ്ഗോ പഠമാ ദസ്സനസമാപത്തി.** അട്ഠിആരമ്മണദുതിയജ്ഝാനപാദകോ **ദുതിയമഗ്ഗോ ദുതിയാ** ദസ്സനസമാപത്തി. പരചിത്തഞാണസഹഗതാ ചതുത്ഥജ്ഝാനപാദകാ **തതിയചതുത്ഥമഗ്ഗാ തതിയചതുത്ഥദസ്സനസമാപത്തിയോ**തി . പുരിസസ്സ വിഞ്ഞാണപജാനനം പനേത്ഥ അസമ്മോഹവസേന ദട്ഠബ്ബം.

പുഗ്ഗലപണ്ണത്തിദേസനാവണ്ണനാ

൧൪൫. **പുഗ്ഗലപണ്ണത്തീസൂ**തി പുഗ്ഗലാനം പഞ്ഞാപനേസു. ഗുണവിസേസവസേന അഞ്ഞമഞ്ഞം അസങ്കരതോ ഠപനേസു. **ലോകവോഹാരവസേനാ**തി ലോകസമ്മുതിവസേന. ലോകവോഹാരോ ഹേസ, യദിദം "സത്തോ പുഗ്ഗലോ"തിആദി. രൂപാദീസു സത്തവിസത്തതായ **സത്തോ.** തസ്സ തസ്സ സത്തനികായസ്സ പൂരണതോ ഗലനതോ, മരണവസേന പതനതോ ച **പുഗ്ഗലോ.** സന്തതിയാ നയനതോ **നരോ.** അത്തഭാവസ്സ പോസനതോ **പോസോ. ഏവം പഞ്ഞാപേതബ്ബാസു** വോഹരിതബ്ബാസു. "സബ്ബമേതം പുഗ്ഗലോ"തി ഇമിസ്സാ സാധാരണപഞ്ഞത്തിയാ വിഭാവനവസേന വുത്തം, ന ഇധാധിപ്പേതഅസാധാരണപഞ്ഞത്തിയാ, തസ്മാ **ലോകപഞ്ഞത്തീസൂ**തി സത്തലോകഗതപഞ്ഞത്തീസു. **അനുത്തരോ ഹോതി** അനഞ്ഞസാധാരണത്താ തസ്സ പഞ്ഞാപനസ്സ.

ദ്വീഹി ഭാഗേഹീതി കാരണേ, നിസ്സക്കേ ചേതം പുഥുവചനം, ആവുത്തിആദിവസേന ചായമത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി ആഹ **"അരൂപസമാപത്തിയാ"**തിആദി, ഏതേന "സമാപത്തിയാ വിക്ഖമ്ഭനവിമോക്ഖേന, മഗ്ഗേന സമുച്ഛേദവിമോക്ഖേന വിമുത്തത്താ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ"തി ഏവം പവത്തോ **തിപിടകചൂളനാഗത്ഥേരവാദോ,** "നാമകായതോ, രൂപകായതോ ച വിമുത്തത്താ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ"തി ഏവം പവത്തോ **തിപിടകമഹാധമ്മരക്ഖിതത്ഥേരവാദോ,** "സമാപത്തിയാ വിക്ഖമ്ഭനവിമോക്ഖേന ഏകവാരം വിമുത്തോവ മഗ്ഗേന സമുച്ഛേദവിമോക്ഖേന ഏകവാരം വിമുത്തത്താ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ"തി ഏവം പവത്തോ **തിപിടകചൂളാഭയത്ഥേരവാദോ** ചാതി ഇമേസം തിണ്ണമ്പി ഥേരവാദാനം ഏകജ്ഝം സങ്ഗഹോ കതോതി ദട്ഠബ്ബം. **വിമുത്തോ**തി കിലേസേഹി വിമുത്തോ, കിലേസവിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദനേഹി വാ കായദ്വയതോ വിമുത്തോതി അത്ഥോ. **അരൂപസമാപത്തീന**ന്തി നിദ്ധാരണേ സാമിവചനം. **അരഹത്തപ്പത്തഅനാഗാമിനോ**തി ഭൂതപുബ്ബഗതിയാ വുത്തം. ന ഹി അരഹത്തപ്പത്തോ അനാഗാമീ നാമ ഹോതി. **പാളീ**തി പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിപാളി. **അട്ഠ വിമോക്ഖേ കായേന ഫുസിത്വാ**തി അട്ഠ സമാപത്തിയോ സഹജാതനാമകായേന പടിലഭിത്വാ. **പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തീ**തി വിപസ്സനാപഞ്ഞായ സങ്ഖാരഗതം, മഗ്ഗപഞ്ഞായ ചത്താരി സച്ചാനി പസ്സിത്വാ ചത്താരോപി ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തി. **ദിസ്വാ**തി ദസ്സനഹേതു. ന ഹി ആസവേ പഞ്ഞായ പസ്സന്തി, ദസ്സനകാരണാ പന പരിക്ഖീണാ "ദിസ്വാ പരിക്ഖീണാ"തി വുത്താ ദസ്സനായത്തപരിക്ഖീണത്താ. ഏവഞ്ഹി ദസ്സനം ആസവാനം ഖയസ്സ പുരിമകിരിയാഭാവേന വുത്തം.

പഞ്ഞായ വിസേസതോ **മുത്തോതി പഞ്ഞാവിമുത്തോ** അനവസേസതോ ആസവാനം പരിക്ഖീണത്താ. **അട്ഠവിമോക്ഖപടിക്ഖേപവസേനേവ,** ന തദേകദേസഭൂതരൂപജ്ഝാനപടിക്ഖേപവസേന. ഏവഞ്ഹി അരൂപജ്ഝാനേകദേസാഭാവേപി അട്ഠവിമോക്ഖപടിക്ഖേപോ ന ഹോതീതി സിദ്ധം ഹോതി. അരൂപാവചരജ്ഝാനേസു ഹി ഏകസ്മിമ്പി സതി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോയേവ നാമ ഹോതി, ന പഞ്ഞാവിമുത്തോതി.

ഫുട്ഠന്തം സച്ഛികരോതീതി ഫുട്ഠാനം അന്തോ **ഫുട്ഠന്തോ,** ഫുട്ഠാനം അരൂപജ്ഝാനാനം അനന്തരോ കാലോതി അധിപ്പായോ, അച്ചന്തസംയോഗേ ചേതം ഉപയോഗവചനം, ഫുട്ഠാനന്തരകാലമേവ സച്ഛികാതബ്ബം, സച്ഛികതോ സച്ഛികരണൂപായേനാതി വുത്തം ഹോതി. തേനാഹ **"സോ ഝാനഫസ്സ"**ന്തിആദി. **ഏകച്ചേ ആസവാ**തി ഹേട്ഠിമമഗ്ഗത്തയവജ്ഝാ ആസവാ. യോ ഹി അരൂപജ്ഝാനേന രൂപകായതോ, നാമകായേകദേസതോ ച വിക്ഖമ്ഭനവിമോക്ഖേന വിമുത്തോ, തേന നിരോധസങ്ഖാതോ വിമോക്ഖോ ആലോചിതോ പകാസിതോ വിയ ഹോതി, ന പന കായേന സച്ഛികതോ. നിരോധം പന ആരമ്മണം കത്വാ ഏകച്ചേസു ആസവേസു ഖേപിതേസു തേന സച്ഛികതോ ഹോതി, തസ്മാ സോ സച്ഛികാതബ്ബം നിരോധം യഥാലോചിതം നാമകായേന സച്ഛികരോതീതി **കായസക്ഖീ**തി വുച്ചതി, ന തു വിമുത്തോതി ഏകച്ചാനം ആസവാനം അപരിക്ഖീണത്താ.

ദിട്ഠന്തം പത്തോതി ദസ്സനസങ്ഖാതസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണസ്സ അനന്തരം പത്തോതി അത്ഥോ. "ദിട്ഠത്താ പത്തോ"തിപി പാഠോ, തേന ചതുസച്ചദസ്സനസങ്ഖാതായ ദിട്ഠിയാ നിരോധസ്സ പത്തതം ദീപേതി. തേനാഹ **"ദുക്ഖാ സങ്ഖാരാ"**തിആദി. പഠമഫലതോ പട്ഠായ യാവ അഗ്ഗമഗ്ഗാ ദിട്ഠിപ്പത്തോതി ആഹ **"ഏസോപി കായസക്ഖീ വിയ ഛബ്ബിധോ ഹോതീ"**തി. **ഇദം ദുക്ഖ**ന്തി "ഇദം ദുക്ഖം, ഏത്തകം ദുക്ഖം, ന ഇതോ ഉദ്ധം ദുക്ഖ"ന്തി **യഥാഭൂതം പജാനാതി.** യസ്മാ ഇദം യാഥാവസരസതോ പജാനാതി, പജാനന്തോ ച ഠപേത്വാ തണ്ഹം പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധേ "ദുക്ഖസച്ച"ന്തി പജാനാതി. തണ്ഹം പന ഇദം ദുക്ഖം ഇതോ സമുദേതി, തസ്മാ **"അയം ദുക്ഖസമുദയോ"തി യഥാഭൂതം പജാനാതി.** യസ്മാ ഇദം ദുക്ഖഞ്ച സമുദയോ ച നിബ്ബാനം പത്വാ നിരുജ്ഝന്തി വൂപസമന്തി അപ്പവത്തിം ഗച്ഛന്തി, തസ്മാ തം **"അയം ദുക്ഖനിരോധോ"തി യഥാഭൂതം പജാനാതി.** അരിയോ പന അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ തം ദുക്ഖനിരോധം ഗച്ഛതി, തേന തം **"അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ"തി യഥാഭൂതം പജാനാതി.** ഏത്താവതാ നാനക്ഖണേ സച്ചവവത്ഥാനം ദസ്സിതം. ഇദാനി തം ഏകക്ഖണേ ദസ്സേതും **"തഥാഗതപ്പവേദിതാ"**തിആദി വുത്തം. **തഥാഗതപ്പവേദിതാ**തി തഥാഗതേന ബോധിമണ്ഡേ പടിവിദ്ധാ വിദിതാ പാകടാ കതാ. **ധമ്മാ**തി ചതുസച്ചധമ്മാ. **വോദിട്ഠാ ഹോന്തീ**തി സുദിട്ഠാ ഹോന്തി. **വോചരിതാ**തി സുചരിതാ, തേസു തേന പഞ്ഞാ സുട്ഠു ചരാപിതാതി അത്ഥോ. **അയ**ന്തി അയം ഏവരൂപോ **പുഗ്ഗലോ "ദിട്ഠിപ്പത്തോ"തി വുച്ചതി.**

സദ്ധായ വിമുത്തോതി സദ്ദഹനവസേന വിമുത്തോ, ഏതേന സബ്ബഥാ അവിമുത്തസ്സപി സദ്ധാമത്തേന വിമുത്തഭാവം ദസ്സേതി. **സദ്ധാവിമുത്തോ**തി വാ സദ്ധായ അധിമുത്തോതി അത്ഥോ. **വുത്തനയേനേവാ**തി കായസക്ഖിമ്ഹി വുത്തനയേനേവ. **നോ ച ഖോ യഥാ ദിട്ഠിപ്പത്തസ്സാ**തി യഥാ ദിട്ഠിപ്പത്തസ്സ ആസവാ പരിക്ഖീണാ, ന ഏവം സദ്ധായ വിമുത്തസ്സാതി അത്ഥോ. കിം പന നേസം കിലേസപ്പഹാനേ നാനത്തം അത്ഥീതി? നത്ഥി. അഥ കസ്മാ സദ്ധാവിമുത്തോ ദിട്ഠിപ്പത്തം ന പാപുണാതീതി? ആഗമനീയനാനത്തേന. ദിട്ഠിപ്പത്തോ ഹി ആഗമനമ്ഹി കിലേസേ വിക്ഖമ്ഭേന്തോ അപ്പദുക്ഖേന, അകിലമന്തോ ച സക്കോതി വിക്ഖമ്ഭേതും, സദ്ധാവിമുത്തോ ദുക്ഖേന കിലമന്തോ വിക്ഖമ്ഭേതി, തസ്മാ ദിട്ഠിപ്പത്തം ന പാപുണാതി. തേനാഹ **"ഏതേസു ഹീ"**തിആദി.

ആരമ്മണം യാഥാവതോ ധാരേതി അവധാരേതീതി **ധമ്മോ,** പഞ്ഞാ. **പഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമ**ന്തി പഞ്ഞാപധാനം. പഞ്ഞം വാഹേതീതി **പഞ്ഞാവാഹീ,** പഞ്ഞം സാതിസയം പവത്തേതീതി അത്ഥോ. പഞ്ഞാ വാ ഇമം പുഗ്ഗലം വാഹേതി, നിബ്ബാനാഭിമുഖം ഗമേതീതി അത്ഥോ. **സദ്ധാനുസാരി**നിദ്ദേസേപി ഏസേവ നയോ.

തസ്മാതി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ഉ.൭൭൦, ൭൭൩) വുത്തത്താ, തതോ ഏവ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ, തം സംവണ്ണനാസു (വിസുദ്ധി॰ ടീ॰ ഉ.൭൭൩) വുത്തനയേനേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

പധാനദേസനാവണ്ണനാ

൧൭൭. **പദഹനവസേനാ**തി ഭാവനാനുയോഗവസേന. **സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ പധാനാതി വുത്താ** വിവേകനിസ്സിതാദിഭാവേന പദഹിതബ്ബതോ ഭാവേതബ്ബതോ.

പടിപദാദേസനാവണ്ണനാ

൧൭൮. **ദുക്ഖേന കസിരേന സമാധിം ഉപ്പാദേന്തസ്സാ**തി പുബ്ബഭാഗേ ആഗമനകാലേ കിച്ഛേന ദുക്ഖേന സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന കിലമന്തസ്സ കിലേസേ വിക്ഖമ്ഭേത്വാ ലോകുത്തരസമാധിം ഉപ്പാദേന്തസ്സ. **ദന്ധം തം ഠാനം അഭിജാനന്തസ്സാ**തി വിക്ഖമ്ഭിതേസു കിലേസേസു വിപസ്സനാപരിവാസേ ചിരം വസിത്വാ തം ലോകുത്തരസമാധിസങ്ഖാതം ഠാനം ദന്ധം സണികം അഭിജാനന്തസ്സ പടിവിജ്ഝന്തസ്സ, സച്ഛികരോന്തസ്സ പാപുണന്തസ്സാതി അത്ഥോ. **അയം വുച്ചതീ**തി യാ ഏസാ ഏവം ഉപ്പജ്ജതി, അയം കിലേസവിക്ഖമ്ഭനപടിപദായ ദുക്ഖത്താ, വിപസ്സനാപരിവാസപഞ്ഞായ ച ദന്ധത്താ മഗ്ഗകാലേ ഏകചിത്തക്ഖണേ ഉപ്പന്നാപി **പഞ്ഞാ** ആഗമനവസേന ''ദുക്ഖപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ നാമാ''തി വുച്ചതി. ഉപരി തീസു പദേസുപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഭസ്സസമാചാരാദിദേസനാവണ്ണനാ

൧൭൯. **ഭസ്സസമാചാരേ**തി വചീസമാചാരേ. **ഠിതോ**തി യഥാരദ്ധം തം അവിച്ഛേദവസേന കഥേന്തോ. തേനാഹ **"കഥാമഗ്ഗം അനുപച്ഛിന്ദിത്വാ കഥേന്തോ"**തി. **മുസാവാദൂപസഞ്ഹിത**ന്തി അന്തരന്തരാ പവത്തേന മുസാവാദേന ഉപസംഹിതം. **വിഭൂതി** വുച്ചതി വിസുംഭാവോ, തത്ഥ നിയുത്തന്തി വേഭൂതികം, തദേവ **വേഭൂതിയം,** പേസുഞ്ഞം. തേനാഹ **"ഭേദകരവാചാ"**ന്തി. കരണുത്തരിയലക്ഖണതോ സാരമ്ഭതോ ജാതാതി **സാരമ്ഭജാ.** തസ്സാ പവത്തിആകാരദസ്സനത്ഥം **"ത്വം ദുസ്സീലോ"**തിആദി വുത്തം. ബഹിദ്ധാകഥാ അമനാപാ, മനാപാപി പരസ്സ ചിത്തവിഘാതാവഹത്താ കരണുത്തരിയപക്ഖിയമേവാതി ദസ്സേന്തോ **"തുയ്ഹ"**ന്തിആദിമാഹ. **വിക്ഖേപകഥാപവത്ത**ന്തി വിക്ഖേപകഥാവസേന പവത്തം. **ജയപുരേക്ഖാരോ ഹുത്വാ**തി അത്തനോ ജയം പുരക്ഖത്വാ. യം കിഞ്ചി ന ഭാസതീതി യോജനാ. **"മന്താ"തി വുച്ചതി പഞ്ഞാ,** മന്തനം ജാനനന്തി കത്വാ. **"മന്താ"**തി ഇദം ''മന്തേത്വാ''തി ഇമിനാ സമാനത്ഥം നിപാതപദന്തി ആഹ **"ഉപപരിക്ഖിത്വാ"**തി. **യുത്തകഥമേവാ**തി അത്തനോ, സുണന്തസ്സ ച യുത്തരൂപമേവ കഥം. **ഹദയേ നിദഹിതബ്ബയുത്ത**ന്തി അത്ഥസമ്പത്തിയാ, ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ അത്ഥവേദാദിപടിലാഭനിമിത്തത്താ ചിത്തേ ഠപേതബ്ബം, വിമുത്തായതനഭാവേന മനസി കാതബ്ബന്തി അത്ഥോ. സബ്ബങ്ഗസമ്പന്നാപി വാചാ അകാലേ ഭാസിതാ അഭാജനേ ഭാസിതാ വിയ ന അത്ഥാവഹാതി ആഹ **"യുത്തപത്തകാലേനാ"**തി. അയഞ്ച ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതാ സുഭാസിതവാചാ സച്ചസമ്ബോധാവഹാദിതായ സത്താനം മഹിദ്ധികാ മഹാനിസംസാതി ദസ്സേതും **"ഏവം ഭാസിതാ ഹീ"**തിആദി വുത്തം.

സീലാചാരേതി സീലേ ച ആചാരേ ച പരിസുദ്ധസീലേ ചേവ പരിസുദ്ധമനോസമാചാരേ ച. ഠിതോതി പതിട്ഠഹന്തോ. സച്ചം ഏതസ്സ അത്ഥീതി **സച്ചോ**തി ആഹ **"സച്ചകഥോ"**തി. ഏസ നയോ **സദ്ധോ**തി ഏത്ഥാപി. തേനാഹ **"സദ്ധാസമ്പന്നോ"**തി. "നനു ച ഹേട്ഠാ സച്ചം കഥിതമേവാ"തി കസ്മാ വുത്തം? ഹേട്ഠാ ഹി വചീസമാചാരം കഥേന്തേന സച്ചം കഥിതം, പടിപക്ഖപടിക്ഖേപവസേന ഇധ സീലം കഥേന്തേന തം പരിപുണ്ണം കത്വാ ദസ്സേതും സച്ചം സരൂപേനേവ കഥിതം. "പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ കഥായ ആരബ്ഭന്തരമ്പേതം, തഥാപി സച്ചം വത്വാ അനന്തരമേവ സച്ചസ്സ കഥനം പുനരുത്തം ഹോതീതി പരസ്സ ചോദനാവസരോ മാ ഹോതൂ"തി തത്ഥ പരിഹാരം ദാതുകാമോ **"ഇധ കസ്മാ പുന വുത്ത"**ന്തി ആഹ. **ഹേട്ഠാ വാചാസച്ചം കഥിതം** ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം സുഭാസിതവാചം ദസ്സേന്തേന. **അന്തമസോ...പേ॰... ദസ്സേതും ഇധ വുത്തം** "ഏവം സീലം സുപരിസുദ്ധം ഹോതീ"തി. ഇമസ്മിം പനത്ഥേ "ഏവം പരിത്തകം ഖോ, രാഹുല, തേസം സാമഞ്ഞം, യേസം നത്ഥി സമ്പജാനമുസാവാദേ ലജ്ജാ"തിആദി നയപ്പവത്തം **രാഹുലോവാദസുത്തം** ദസ്സേതബ്ബം.

ഗുത്താ സതികവാടേന പിദഹിതാ ദ്വാരാ ഏതേനാതി **ഗുത്തദ്വാരോ**തി ആഹ **"ഛസു ഇന്ദ്രിയേസൂ"**തിആദി . പരിയേസനപടിഗ്ഗണ്ഹനപരിഭോഗവിസ്സജ്ജനവസേന ഭോജനേ മത്തം ജാനാതീതി **ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ. സമ**ന്തി അവിസമം. സമചാരിതാ ഹി കായവിസമാദീനി പഹായ കായസമാദിപൂരണം. **നിസജ്ജായാ**തി ഏത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ, തേന "ആവരണീയേഹി ധമ്മേഹി ചിത്തം പരിസോധേതീ"തി ഏവമാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. ഭാവനായ ചിത്തപരിസോധനഞ്ഹി ജാഗരിയാനുയോഗോ, ന നിദ്ദാവിനോദനമത്തം. **നിത്തന്ദീ**തി വിഗതഥിനമിദ്ധോ. സാ പന നിത്തന്ദിതാ കായാലസിയവിഗമനേ പാകടാ ഹോതീതി വുത്തം **"കായാലസിയവിരഹിതോ"**തി. **"ആരദ്ധവീരിയോ"**തി ഇമിനാ ദുവിധോപി വീരിയാരമ്ഭോ ഗഹിതോതി തം വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **"കായികവീരിയേനാപീ"**തിആദി വുത്തം. സങ്ഗമ്മ ഗണവിഹാരോ സഹവാസോ **സങ്ഗണികാ,** സാ പന കിലേസേഹിപി ഏവം ഹോതീതി തതോ വിസേസേതും **"ഗണസങ്ഗണിക"**ന്തി വുത്തം. ഗണേന സങ്ഗണികം ഗണസങ്ഗണികന്തി. **ആരമ്ഭവത്ഥുവസേനാ**തി അനധിഗതവിസേസാധിഗമകാരണവസേന **ഏകവിഹാരീ,** ന കേവലം ഏകീഭാവവസേന. **കിലേസസങ്ഗണിക**ന്തി കിലേസസഹിതചിത്തതം. **യഥാ തഥാ**തി വിപസ്സനാവസേന, പടിസങ്ഖാനവസേന വാ. സമഥവസേന **ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനം.** വിപസ്സനാവസേന **ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനം.**

കല്യാണപടിഭാനോതി സുന്ദരപടിഭാനോ, സാ പനസ്സ പടിഭാനസമ്പദാ വചനചാതുരിയസഹിതാവ ഇച്ഛിതാതി ആഹ **"വാക്കരണ...പേ॰... സമ്പന്നോ ചാ"**തി. "പടിഭാന"ന്തി ഹി ഞാണമ്പി വുച്ചതി ഞാണസ്സ ഉപട്ഠിതവചനമ്പി. തത്ഥ അത്ഥയുത്തം കാരണയുത്തം പടിഭാനമസ്സാതി **യുത്തപടിഭാനോ.** പുച്ഛിതാനന്തരമേവ സീഘം ബ്യാകാതും അസമത്ഥതായ നോ മുത്തപടിഭാനം അസ്സാതി **നോ മുത്തപടിഭാനോ.** ഇധ പന വികിണ്ണവാചോ മുത്തപടിഭാനോ അധിപ്പേതോതി അധിപ്പായേന **"സീലസമാചാരസ്മിഞ്ഹി ഠിതഭിക്ഖു മുത്തപടിഭാനോ ന ഹോതീ"**തി വുത്തം. **ഗമനസമത്ഥായാ**തി അസ്സുതം ധമ്മം ഗമേതും സമത്ഥായ. **ധാരണസമത്ഥായാ**തി സാതിസയം സതിവീരിയസഹിതതായ യഥാസുതം യഥാപരിയത്തം ധമ്മം ധാരേതും സമത്ഥായ. മുനനതോ അനുമിനനതോ **മുതീ**തി അനുമാന **പഞ്ഞായ നാമം. തീഹി പദേഹീ**തി "ഗതിമാ ധിതിമാ മുതിമാ"തി തീഹി പദേഹി. **ഹേട്ഠാ**തി ഹേട്ഠാ "ആരദ്ധവീരിയോ"തി വുത്തട്ഠാനേ. **ഇധാ**തി "ധിതിമാ"തി വുത്തട്ഠാനേ. വീരിയമ്പി ഹേട്ഠാ ഗുണഭൂതം ഗഹിതന്തി വുത്തോവായമത്ഥോ. **ഹേട്ഠാ**തി "ജാഗരിയാനുയോഗമനുയുത്തോ, ഝായീ"തി ഏത്ഥ **വിപസ്സനാപഞ്ഞാ കഥിതാ. ഇധാ**തി "ധിതിമാ മുതിമാ"തി ഏത്ഥ

ബുദ്ധവചനഗണ്ഹനപഞ്ഞാ കഥിതാ കരണപുബ്ബാപരകോസല്ലപഞ്ഞാദീപനതോ. കിലേസകാമോപി വത്ഥുകാമോ വിയ യഥാപവത്തോ അസ്സാദീയതീതി വുത്തം **"വത്ഥുകാമകിലേസകാമേസു അഗിദ്ധോ"**തി.

അനുസാസനവിധാദേസനാദിവണ്ണനാ

൱൪. അത്തനോ ഉപായമനസികാരേനാതി അത്തനി സമ്ഭൂതേന പഥമനസികാരേന ഭാവനാമനസികാരേന. **പടിപജ്ജമാനോ**തി വിസുദ്ധിം പടിപജ്ജമാനോ.

൱൫. കിലേസവിമുത്തിഞാണേതി കിലേസപ്പഹാനജാനനേ.

൱൬. പരിയാദിയമാനോതി പരിച്ഛിജ്ജ ഗണ്ഹന്തോതി അത്ഥോ. **സുദ്ധക്ഖന്ധേയേവ അനുസ്സരതി** നാമഗോത്തം പരിയാദിയിതും അസക്കോന്തോ. വുത്തമേവത്ഥം വിവരിതും **"ഏകോ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **സക്കോതി** പരിയാദിയിതും. **അസക്കോന്തസ്സ വസേന ഗഹിതം,** "അമുത്രാസിം ഏവംനാമോ"തിആദി വുത്തന്തി അത്ഥോ. **അസക്കോന്തസ്സാ**തി ച ആരോഹനേ അസക്കോന്തസ്സ, ഓരോഹനേ പന ഞാണസ്സ ഥിരഭൂതത്താ. തേനാഹ **"സുദ്ധക്ഖന്ധേയേവ അനുസ്സരന്തോ"**തിആദി. **ഏതന്തി** പുബ്ബാപരവിരോധം. **ന സല്ലക്ഖേസി** ദിട്ഠാഭിനിവേസേന കുണ്ഠഞാണത്താ. തേനാഹ **"ദിട്ഠിഗതികത്താ"**തി. **ഠാന**ന്തി ഏകസ്മിം പക്ഖേ അവട്ഠാനം. **നിയമോ**തി വാദനിയമോ പടിനിയതവാദതാ. തേനാഹ **"ഇമം ഗഹേത്വാ"**തിആദി.

൱൭. പിണ്ഡഗണനായാതി "ഏകം ദ്വേ"തിആദിനാ അഗണേത്വാ സങ്കലനപദുപ്പാദനാദിനാ പിണ്ഡനവസേന ഗണനായ. **അച്ഛിദ്ദകവസേനാ**തി അവിച്ഛിന്ദകഗണനാവസേന ഗണനാ കമഗണനം മുഞ്ചിത്വാ "ഇമസ്മിം രുക്ഖേ ഏത്തകാനി പണ്ണാനീ"തി വാ "ഇമസ്മിം ജലാസയേ ഏത്തകാനി ഉദകാള്ഹകാനീ"തി വാ ഏവം ഗണേതബ്ബസ്സ ഏകജ്ഝമ്പി പിണ്ഡേത്വാ ഗണനാ. കമഗണനാ ഹി അന്തരന്തരാ വിച്ഛിജ്ജ പവത്തിയാ പച്ഛിന്ദികാ. സാ പനേസാ ഗണനാ സവനന്തരം അനപേക്ഖിത്വാ മനസാവ ഗണേതബ്ബതോ **"മനോഗണനാ"**തിപി വുച്ചതീതി ആഹ **"മനോഗണനായാ"**തി. **പിണ്ഡഗണനമേവ ദസ്സേതി,** ന വിഭാഗഗണനം. **സങ്ഖാതും ന സക്കാ** അഞ്ഞേഹി അസങ്ഖ്യേയ്യാഭാവതോ. പഞ്ഞാപാരമിയാ പൂരിതഭാവം ദസ്സേന്തോ ഇതരാസം പൂരണേന വിനാ തസ്സാ പൂരണം നത്ഥീതി **"ദസന്നം പാരമീനം പൂരിതത്താ"**തി ആഹ. തേനാഹ **"സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ സുപ്പടിവിദ്ധത്താ"**തി. **ഏത്തകന്തി ദസ്സേഥാതി ദീപേതി** ഥേരോ. യം പന പാളിയം "സാകാരം സഉദ്ദേസം അനുസ്സരതീ"തി വുത്തം, തം തസ്സ അനുസ്സരണമത്തം സന്ധായ വുത്തം, ന ആയുനോ വസ്സാദിഗണനായ പരിച്ഛിന്ദനം തസ്സ അവിസയഭാവതോ.

൱൮. തുമ്ഹാകം സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം യേവ അനുത്തരാ അനഞ്ഞസാധാരണത്താ. ഇദാനി തസ്സാ ദേസനായ മജ്ഝേ ഭിന്നസുവണ്ണസ്സ വിയ വിഭാഗാഭാവം ദസ്സേതും **"അതീതബുദ്ധാപീ"**തിആദി വുത്തം. **ഇമിനാപി കാരണേനാ**തി അനുത്തരഭാവേന, അഞ്ഞേഹി ബുദ്ധേഹി ഏകസദിസഭാവേന ച.

൱൯. ആസവാനം ആരമ്മണഭാവൂപഗമനേന **സാസവാ.** ഉപേച്ച ആധീയന്തീതി **ഉപാധീ,** ദോസാരോപനാനി, സഹ ഉപാധീഹീതി **സഉപാധികാ.** അനരിയിദ്ധിയഞ്ഹി അത്തനോ ചിത്തദോസേന ഏകച്ചേ ഉപാരമ്ഭം ദദന്തി, സ്വായമത്ഥോ **കേവട്ടസുത്തേന** ദീപേതബ്ബോ. **നോ "അരിയാ"തി വുച്ചതി** സാസവഭാവതോ. നിദ്ദോസേഹി ഖീണാസവേഹി പവത്തേതബ്ബതോ **നിദ്ദോസാ** ദോസേഹി സഹ അപ്പവത്തനതോ. തതോ ഏവ **അനുപാരമ്ഭാ.** അരിയാനം ഇദ്ധീതി **അരിയിദ്ധീതി വുച്ചതി.**

അപ്പടിക്കൂലസഞ്ഞീതി ഇട്ഠസഞ്ഞീ ഇട്ഠാകാരേന പവത്തചിത്തോ. **പടിക്കൂലേ**തി അമനുഞ്ഞേ അനിട്ഠേ . **ധാതുസഞ്ഞ**ന്തി "ധാതുയോ"തി സഞ്ഞം. **ഉപസംഹരതീ**തി ഉപനേതി പവത്തേതി. **അനിട്ഠസ്മിം വത്ഥുസ്മി**ന്തി അനിട്ഠേ സത്തസഞ്ഞിതേ ആരമ്മണേ. **മേത്തായ വാ ഫരതീ**തി മേത്തം ഹിതേസിതം ഉപസംഹരന്തോ സബ്ബത്ഥകമേവ തം തത്ഥ ഫരതി. **ധാതുതോ വാ ഉപസംഹരതീ**തി ധമ്മസഭാവചിന്തനേന ധാതുസോ, പച്ചവേക്ഖണായ ധാതുമനസികാരം വാ തത്ഥ പവത്തേതി. **അപ്പടിക്കൂലേ സത്തേ** ഞാതിമിത്താദികേ യാഥാവതോ ധമ്മസഭാവചിന്തനേന അനിച്ചസഞ്ഞായ വിസഭാഗഭൂതേ "കേസാദി അസുചികോട്ഠാസമേവാ"തി **അസുഭസഞ്ഞം ഫരതി** അസുഭമനസികാരം പവത്തേതി. **ഛളങ്ഗുപേക്ഖായാ**തി ഇട്ഠാനിട്ഠഛളാരമ്മണാപാഥേ പരിസുദ്ധപകതിഭാവാവിജഹനലക്ഖണായ ഛസു ദ്വാരേസു പവത്തനതോ "ഛളങ്ഗുപേക്ഖായാ"തി ലദ്ധനാമായ തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖായ.

തം ദേസനന്തി തം ദ്വീസു ഇദ്ധിവിധാസു ദേസനപ്പകാരം ദേസനാവിധിം. **അസേസം സകല**ന്തി അസേസം നിരവസേസം സമ്പുണ്ണം അഭിവിസിട്ഠേന ഞാണേന ജാനാതി. **അസേസം അഭിജാനതോ** തതോ **ഉത്തരി അഭിഞ്ഞേയ്യം നത്ഥി. ഇതോ**തി ഭഗവതോ അഭിഞ്ഞാതതോ. **അഞ്ഞോ** പരമത്ഥവസേന **ധമ്മോ വാ** പഞ്ഞത്തിവസേന **പുഗ്ഗലോ വാ അയം നാമ യം ഭഗവാ ന ജാനാതീതി ഇദം നത്ഥി** ന ഉപലബ്ഭതി സബ്ബസ്സേവ സമ്മദേവ തുമ്ഹേഹി അഭിഞ്ഞാതത്താ. ദ്വീസു **ഇദ്ധിവിധാസു** അഭിജാനനേ, ദേസനായഞ്ച **ഭഗവതോ ഉത്തരിതരോ നത്ഥി. ഇമിനാപീ**തി **പി**-സദ്ദോ ന കേവലം വുത്തത്ഥസമുച്ചയത്ഥോ, അഥ ഖോ അവുത്തത്ഥസമുച്ചയത്ഥോപി ദട്ഠബ്ബോ. യം തം ഭന്തേതിആദിനാപി ഹി ഭഗവതോ ഗുണദസ്സനം തസ്സേവ പസാദസ്സ കാരണവിഭാവനം.

അഞ്ഞഥാസത്ഥുഗുണദസ്സനാദിവണ്ണനാ

ഏത്ഥ. പുബ്ബേ "ഏതദാനുത്തരിയം ഭന്തേ"തിആദിനാ യഥാവുത്തബുദ്ധഗുണാ ദസ്സിതാ, തതോ അഞ്ഞോ ഏവായം പകാരോ "യം തം ഭന്തേ"തിആദിനാ ആരദ്ധോതി ആഹ **"അപരേനാപി ആകാരേനാ"**തി. ബുദ്ധാനം സമ്മാസമ്ബോധിയാ സദ്ദഹനതോ വിസേസതോ **സദ്ധാ കുലപുത്താ നാമ ബോധിസത്താ,** മഹാബോധിസത്താതി അധിപ്പായോ. തേ ഹി മഹാഭിനീഹാരതോ പട്ഠായ മഹാബോധിയം സത്താ ആസത്താ ലഗ്ഗാ നിയതഭാവൂപഗമനേന കേനചി അസംഹാരിയഭാവതോ. യതോ നേസം ന കഥഞ്ചി തത്ഥ സദ്ധായ അഞ്ഞഥത്തം ഹോതി, ഏതേനേവ തേസം കമ്മഫലം സദ്ധായപി അഞ്ഞഥത്താഭാവോ ദീപിതോ ദട്ഠബ്ബോ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ അതിസയവചനിച്ഛാവസേന, "അനുപ്പത്തം തം ഭഗവതാ"തി സദ്ദന്തരസന്നിധാനേന ച വിസിട്ഠവിസയം "സദ്ധേന കുലപുത്തേനാ"തി ഇദം പദം, തസ്മാ. ലോകുത്തരധമ്മസമധിഗമമൂലകത്താ സബ്ബബുദ്ധഗുണസമധിഗമസ്സ "നവ ലോകുത്തരധമ്മാ"തി വുത്തം. **"ആരദ്ധവീരിയേനാ"തിആദീസു** സമാസപദേസു **"വീരിയം ഥാമോ"തിആദീനി** അവയവപദാനി. **ആദി**-സദ്ദേന പരക്കമപദം സങ്ഗണ്ഹാതി, ന ധോരയ്ഹപദം. ന ഹി തം വീരിയവേവചനം, അഥ ഖോ വീരിയവന്തവാചകം. ധുരായ നിയുത്തോതി ഹി **ധോരയ്ഹോ.** തേനാഹ "തം ധുരം വഹനസമത്ഥേന മഹാപുരിസേനാ"തി. **പഗ്ഗഹിതവീരിയേനാ**തി അസിഥിലവീരിയേന. **ഥിരവീരിയേനാ**തി ഉസ്സോള്ഹീഭാവൂപഗമനേന ഥിരഭാവപ്പത്തവീരിയേന. **അസമധുരേഹീ**തി അനഞ്ഞസാധാരണധുരേഹി. പരേസം അസയ്ഹസഹനാ ഹി ലോകനാഥാ. **തം സബ്ബം** അചിന്തേയ്യാപരിമേയ്യഭേദം ബുദ്ധാനം ഗുണജാതം. പാരമിതാ, ബുദ്ധഗുണാ, വേനേയ്യസത്താതി യസ്മാ ഇദം തയം സബ്ബേസമ്പി ബുദ്ധാനം സമാനമേവ, തസ്മാ ആഹ **"അതീതാനാഗത…പേ॰… ഊനോ നത്ഥീ"**തി.

കാമസുഖല്ലികാനുയോഗന്തി കാമസുഖേ അല്ലീനാ ഹുത്വാ അനുയുഞ്ജനം. **കോ ജാനാതി പരലോകം** "അത്ഥീ"തി, ഏത്ഥ "കോ ഏകവിസയോയം ഇന്ദ്രിയഗോചരോ"തി

ഏവംദിട്ഠി ഹുത്വാതി അധിപ്പായോ. **സുഖോതി** ഇട്ഠോ സുഖാവഹോ. **പരിബ്ബാജികായാ**തി താപസപരിബ്ബാജികായ തരുണിയാ. **മുദുകായാ**തി സുഖുമാലായ. **ലോമസായാ**തി തരുണമുദുലോമവതിയാ. **മോളിബന്ധാഹീ**തി മോളിം കത്വാ ബന്ധകേസാഹി. **പരിചാരേന്തീ**തി അത്തനോ പാരിചാരികം കരോന്തി, ഇന്ദ്രിയാനി വാ തത്ഥ പരിതോ ചാരേന്തി. **ലാമക**ന്തി പടികിലിട്ഠം. **ഗാമവാസീനം** ബാലാനം **ധമ്മം.** പുഥുജ്ജനാനമിദന്തി **പോഥുജ്ജനികം.** യഥാ പന തം ''പുഥുജ്ജനാനമിദ''ന്തി വത്തബ്ബതം ലഭതി, തം ദസ്സേതും **''പുഥുജ്ജനേഹി സേവിതബ്ബ''**ന്തി ആഹ. അനരിയേഹി സേവിതബ്ബന്തി വാ **അനരിയം.** യസ്മാ പന നിദ്ദോസത്ഥോ അരിയത്ഥോ, തസ്മാ **''അനരിയന്തി ന നിദ്ദോസ''**ന്തി വുത്തം. **അനത്ഥസംയുത്ത**ന്തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികാദിവിവിധവിപുലാനത്ഥസഞ്ഹിതം. **അത്തകിലമഥാനുയോഗ**ന്തി അത്തനോ കിലമഥസ്സ ഖേദനസ്സ അനുയുഞ്ജനം. ദുക്ഖം ഏതസ്സ അത്ഥീതി **ദുക്ഖം.** ദുക്ഖമനം ഏതസ്സാതി **ദുക്ഖമം.**

ആഭിചേതസികാനന്തി **അഭിചേതോ** വുച്ചതി അഭിക്കന്തം വിസുദ്ധം ചിത്തം, അധിചിത്തം വാ, തസ്മിം അഭിചേതസി ജാതാനീതി ആഭിചേതസികാനി, അഭിചേതോസന്നിസ്സിതാനി വാ. **ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാന**ന്തി ദിട്ഠധമ്മേ സുഖവിഹാരാനം, **ദിട്ഠധമ്മോ** വുച്ചതി പച്ചക്ഖോ അത്തഭാവോ, തത്ഥ സുഖവിഹാരഭൂതാനന്തി അത്ഥോ, രൂപാവചരഝാനാനമേതം അധിവചനം. താനി ഹി അപ്പേത്വാ നിസിന്നാ ഝായിനോ ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ അസംകിലിട്ഠം നേക്ഖമ്മസുഖം വിന്ദന്തി, തസ്മാ ''ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാനീ''തി വുച്ചന്തീതി. **കഥിതാ** ''ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരോ''തി സപ്പീതികത്താ, ലോകുത്തരവിപാകസുഖുമസഞ്ഹിതത്താ ച. **സഹ മഗ്ഗേന വിപസ്സനാപാദകജ്ഝാനം** കഥിതം ''ചത്താരോമേ ചുന്ദ സുഖല്ലികാനുയോഗാ ഏകന്തനിബ്ബിദായാ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.ഫ്ഫ്വ്ര്) **ചതുത്ഥജ്ഝാനികഫലസമാപത്തീ**തി ചതുത്ഥജ്ഝാനികാ ഫലസമാപത്തി ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരഭാവേന കഥിതാ. ചത്താരി രൂപാവചരാനി **''ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരജ്ഝാനാനീ''**തി **കഥിതാനീ**തി അത്ഥോ. **നികാമലാഭീ**തി നികാമേന ലാഭീ അത്തനോ ഇച്ഛാവസേന ലാഭീ. ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ സമാപജ്ജിതും സമത്ഥോതി അത്ഥോ . തേനാഹ **''യഥാകാമലാഭീ''**തി. **അദുക്ഖലാഭീ**തി സുഖേനേവ പച്ചനീകധമ്മാനം സമുച്ഛിന്നത്താ സമാപജ്ജിതും സമത്ഥോ. **അകസിരലാഭീ**തി അകസിരാനം വിപുലാനം ലാഭീ, യഥാപരിച്ഛേദേനേവ വുട്ഠാതും സമത്ഥോ. ഏകച്ചോ ഹി ലാഭീയേവ ഹോതി, ന പന സക്കോതി ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ സമാപജ്ജിതും. ഏകച്ചോ തഥാ സമാപജ്ജിതും സക്കോതി, പാരിബന്ധകേ പന കിച്ഛേന വിക്ഖമ്ഭേതി. ഏകച്ചോ തഥാ ച സമാപജ്ജതി, പാരിബന്ധകേ ച അകിച്ഛേനേവ വിക്ഖമ്ഭേതി , ന സക്കോതി നാളികയന്തം വിയ യഥാപരിച്ഛേദേ വുട്ഠാതും. ഭഗവാ പന സബ്ബസോ സമുച്ഛിന്നപാരിബന്ധകത്താ വസിഭാവസ്സ സമ്മദേവ സമധിഗതത്താ സബ്ബമേതം സമ്മദേവ സക്കോതി.

അനുയോഗദാനപ്പകാരവണ്ണനാ

ഫ്ഫ്ര്. **ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാ**തി ഇമായ ലോകധാതുയാ സദ്ധിം ഇമം ലോകധാതും പരിവാരേത്വാ ഠിതായ ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാ. ജാതിഖേത്തഭാവേന ഹി തം ഏകജ്ഝം ഗഹേത്വാ ''ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ''തി വുത്തം, തത്തകായ ഏവ ജാതിഖേത്തഭാവോ ധമ്മതാവസേന വേദിതബ്ബോ. ''പരിഗ്ഗഹവസേനാ''തി കേചി. സബ്ബേസമ്പി ബുദ്ധാനം തത്തകം ഏവ ജാതിഖേത്തം. ''തന്നിവാസീനംയേവ ച ദേവാനം ധമ്മാഭിസമയോ''തി വദന്തി. പകമ്പനദേവതൂപസങ്കമനാദിനാ ജാതചക്കവാളേന സമാനയോഗക്ഖമട്ഠാനം **ജാതിഖേത്തം.** സരസേനേവ ആണാപവത്തനട്ഠാനം **ആണാഖേത്തം.** ബുദ്ധഞാണസ്സ വിസയഭൂതം ഠാനം **വിസയഖേത്തം. ഓക്കമനാദീനം** ഛന്നമേവ ഗഹണം നിദസ്സനമത്തം മഹാഭിനീഹാരാദികാലേപി തസ്സ പകമ്പനലബ്ഭനതോ. **ആണാഖേത്തം നാമ,** യം

ഏകച്ചം സംവട്ടതി, വിവട്ടതി ച. **ആണാ വത്തതി** തന്നിവാസിദേവതാനം സിരസാ സമ്പടിച്ഛനേന, തഞ്ച ഖോ കേവലം ബുദ്ധാനം ആനുഭാവേനേവ, ന അധിപ്പായവസേന. ''യാവതാ പന ആകങ്ഖേയ്യാ''തി (അം॰ നി॰ ൩.൮൧) വചനതോ തതോ പരമ്പി ആണാ പവത്തേയ്യേവ.

നുപ്പജ്ജന്തീതി പന അത്ഥീതി ''ന മേ ആചരിയോ അത്ഥി, സദിസോ മേ ന വിജ്ജതീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൫; ൨.൩൪൧; മഹാവ॰ ൧൧; കഥാ॰ ൪൦൫) ഇമിസ്സാ ലോകധാതുയാ ഠത്വാ വദന്തേന ഭഗവതാ, ഇമസ്മിംയേവ സുത്തേ ''കിം പനാവുസോ, സാരിപുത്ത, അത്ഥേതരഹി അഞ്ഞോ സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ഭഗവതാ സമസമോ സമ്ബോധിയ''ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൬൧) ഏവം പുട്ഠോ ''അഹം ഭന്തേ നോതി വദേയ്യ''ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൬൧) വത്വാ തസ്സ കാരണം ദസ്സേതും ''അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ, യം ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ ദ്വേ അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൬൧; മ॰ നി॰ ൩.൧൨൯; അ॰ നി॰ ൧.൨൭൭; നേത്തി॰ ൫൭; മി॰ പ॰ ൫.൧.൧) ഇമം സുത്തം ദസ്സേന്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ ച ബുദ്ധഖേത്തഭൂതം ഇമം ലോകധാതും ഠപേത്വാ അഞ്ഞത്ഥ അനുപ്പത്തി വുത്താ ഹോതീതി അധിപ്പായോ.

ഏകതോതി സഹ, ഏകസ്മിം കാലേതി അത്ഥോ. സോ പന കാലോ കഥം പരിച്ഛിന്നോതി? ചരിമഭവേ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണതോ പട്ഠായ യാവ ധാതുപരിനിബ്ബാനന്തി ദസ്സേന്തോ **''തത്ഥ ബോധിപല്ലങ്കേ''**തിആദിമാഹ. **നിസിന്നകാലതോ പട്ഠായാ**തി പടിലോമക്കമേന വദതി. **ഖേത്തപരിഗ്ഗഹോ കതോവ** ഹോതി ''ഇദം ബുദ്ധാനം ജാതിഖേത്ത''ന്തി. കേന പന പരിഗ്ഗഹോ കതോ? ഉപ്പജ്ജമാനേന ബോധിസത്തേന. **പരിനിബ്ബാനതോ പട്ഠായാ**തി അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബാനതോ പട്ഠായ. **ഏത്ഥന്തരേ**തി ചരിമഭവേ ബോധിസത്തസ്സ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണം, ധാതുപരിനിബ്ബാനന്തി ഇമേഹി ദ്വീഹി പരിച്ഛിന്നേ ഏതസ്മിം അന്തരേ.

തിപിടകഅന്തരധാനകഥാവണ്ണനാ

''ന നിവാരിതാ''തി വത്വാ തത്ഥ കാരണം ദസ്സേതും **''തീണി ഹീ''**തിആദി വുത്തം. പടിപത്തിഅന്തരധാനേന സാസനസ്സ ഓസക്കിതത്താ അപരസ്സ ഉപ്പത്തി ലദ്ധാവസരാ ഹോതി. **പടിപദാ**തി പടിവേധാവഹാ പുബ്ബഭാഗപടിപദാ.

''പരിയത്തി പമാണ''ന്തി വത്വാ തമത്ഥം ബോധിസത്തം നിദസ്സനം കത്വാ ദസ്സേതും **''യഥാ''**തിആദി വുത്തം. തയിദം ഹീനം നിദസ്സനം കതന്തി ദട്ഠബ്ബം. നിയ്യാനികധമ്മസ്സ ഹി ഠിതിം ദസ്സേന്തോ അനിയ്യാനികധമ്മം നിദസ്സേതി.

മാതികായ അന്തരഹിതായാതി ''യോ പന ഭിക്ഖൂ''തിആദി (പാരാ॰ ൩൯, ൪൪; പാചി॰ ൪൫) നയപ്പവത്തായ സിക്ഖാപദപാളിമാതികായ അന്തരഹിതായ. നിദാനുദ്ദേസസങ്ഖാതേ പാതിമോക്ഖേ, പബ്ബജ്ജാഉപസമ്പദാകമ്മേസു ച **സാസനം തിട്ഠതി.** യഥാ വാ പാതിമോക്ഖേ ധരന്തേ ഏവ പബ്ബജ്ജാ ഉപസമ്പദാ ച, ഏവം സതി ഏവ തദുഭയേ പാതിമോക്ഖം തദുഭയാഭാവേ പാതിമോക്ഖാഭാവതോ. തസ്മാ തയിദം തയം സാസനസ്സ ഠിതിഹേതൂതി ആഹ **''പാതിമോക്ഖപബ്ബജ്ജാഉപസമ്പദാസു ഠിതാസു സാസനം തിട്ഠതീ''**തി. യസ്മാ വാ ഉപസമ്പദാധീനം പാതിമോക്ഖം അനുപസമ്പന്നസ്സ അനിച്ഛിതത്താ, ഉപസമ്പദാ ച പബ്ബജ്ജാധീനാ, തസ്മാ പാതിമോക്ഖേ, തം സിദ്ധിയാ സിദ്ധാസു പബ്ബജ്ജുപസമ്പദാസു ച സാസനം തിട്ഠതി. **ഓസക്കിതം നാമാ**തി പച്ഛിമകപടിവേധസീലഭേദദ്വയം ഏകതോ കത്വാ തതോ പരം വിനട്ഠം നാമ ഹോതി, പച്ഛിമകപടിവേധതോ പരം

പടിവേധസാസനം, പച്ഛിമകസീലഭേദതോ പരം പടിപത്തിസാസനം വിനട്ഠം നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ.

സാസനഅന്തരഹിതവണ്ണനാ

ഏതേന കാമം ''സാസനട്ഠിതിയാ പരിയത്തി പമാണ''ന്തി വുത്തം, പരിയത്തി പന പടിപത്തിഹേതുകാതി പടിപത്തിയാ അസതി സാ അപ്പതിട്ഠാ ഹോതി പടിവേധോ വിയ, തസ്മാ പടിപത്തിഅന്തരധാനം സാസനോസക്കനസ്സ വിസേസകാരണന്തി ദസ്സേത്വാ തയിദം സാസനോസക്കനം ധാതുപരിനിബ്ബാനോസാനന്തി ദസ്സേതും **''തീണി പരിനിബ്ബാനാനീ''**തിആദി വുത്തം. **ധാതൂനം സന്നിപാതനാദി** ബുദ്ധാനം അധിട്ഠാനേനേവാതി വേദിതബ്ബം.

താതി രസ്മിയോ. **കാരുഞ്ഞ**ന്തി പരിദേവനകാരുഞ്ഞം. ജമ്ബുദീപേ, ദീപന്തരേസു, ദേവനാഗബ്രഹ്മലോകേസു ച വിപ്പകിരിത്വാ ഠിതാനം ധാതൂനം മഹാബോധിപല്ലങ്കട്ഠാനേ ഏകജ്ഝം സന്നിപാതനം, രസ്മിവിസ്സജ്ജനം, തത്ഥ തേജോധാതുയാ ഉട്ഠാനം, ഏകജാലിഭാവോ ചാതി സബ്ബമേതം സത്ഥു അധിട്ഠാനവസേനേവാതി വേദിതബ്ബം.

അനച്ഛരിയത്താതി ദ്വീസുപി ഉപ്പജ്ജമാനേസു അച്ഛരിയത്താഭാവദോസതോതി അത്ഥോ. ബുദ്ധാ നാമ മജ്ഝേ ഭിന്നസുവണ്ണം വിയ ഏകസദിസാതി തേസം ദേസനാപി ഏകരസാ ഏവാതി ആഹ **''ദേസനായ ച വിസേസാഭാവതോ''**തി, ഏതേന ച അനച്ഛരിയത്തമേവ സാധേതി. **''വിവാദഭാവതോ''**തി ഏതേന വിവാദാഭാവത്ഥം ദ്വേ ഏകതോ ന ഉപ്പജ്ജന്തീതി ദസ്സേതി.

തത്ഥാതി മിലിന്ദപഞ്ഹേ (മി॰ പ॰ ൫.൧.൧). **ഏകുദ്ദേസോ**തി ഏകോ ഏകവിധോ അഭിന്നോ ഉദ്ദേസോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

ഏകം ഏവ ബുദ്ധം ധാരേതീതി **ഏകബുദ്ധധാരണീ,** ഏതേന ഏവംസഭാവാ ഏതേ ബുദ്ധഗുണാ, യേന ദുതിയം ബുദ്ധഗുണം ധാരേതും അസമത്ഥാ അയം ലോകധാതൂതി ദസ്സേതി. പച്ചയവിസേസനിപ്ഫന്നാനഞ്ഹി ധമ്മാനം സഭാവവിസേസോ ന സക്കാ നിവാരേതുന്തി. ''ന ധാരേയ്യാ''തി വത്വാ തമേവ അധാരണം പരിയായേഹി പകാസേന്തോ **''ചലേയ്യാ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ചലേയ്യാ**തി പരിപ്ഫന്ദേയ്യ. **കമ്പേയ്യാ**തി പവേധേയ്യ. **നമേയ്യാ**തി ഏകപസ്സേന നതാ ഭവേയ്യ. **ഓണമേയ്യാ**തി ഓസീദേയ്യ. **വിനമേയ്യാ**തി വിവിധാ ഇതോ ചിതോ ച നമേയ്യ. **വികിരേയ്യാ**തി വാതേന ഭുസമുട്ഠി വിയ വിപ്പകിരേയ്യ. **വിധമേയ്യാ**തി വിനസ്സേയ്യ. **വിദ്ധംസേയ്യാ**തി സബ്ബസോ വിദ്ധസ്താ ഭവേയ്യ. തഥാഭൂതാ ച ന കത്ഥചി തിട്ഠേയ്യാതി ആഹ **''ന ഠാനം ഉപഗച്ഛേയ്യാ''**തി.

ഇദാനി തത്ഥ നിദസ്സനം ദസ്സേന്തോ **''യഥാ മഹാരാജാ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സമുപാദികാ**തി സമം ഉദ്ധം പജ്ജതി പവത്തതീതി സമുപാദികാ, ഉദകസ്സ ഉപരി സമംഗാമിനീതി അത്ഥോ. **വണ്ണേനാ**തി സണ്ഠാനേന. **പമാണേനാ**തി ആരോഹേന. **കിസഥൂലേനാ**തി കിസഥൂലഭാവേന, പരിണാഹേനാതി അത്ഥോ. **ദ്വിന്നമ്പീ**തി ദ്വേപി, ദ്വിന്നമ്പി വാ സരീരഭാരം.

ഛാദേന്തന്തി രോചേന്തം രുചിം ഉപ്പാദേന്തം. **തന്ദീകതോ**തി തേന ഭോജനേന തന്ദീഭൂതോ. **അനോണമിതദണ്ഡജാതോ**തി യാവദത്ഥഭോജനേന ഓണമിതും അസമത്ഥതായ അനോണമിതദണ്ഡോ വിയ ജാതോ. **സകിം ഭുത്തോവാ**തി ഏകം വഡ്ഢിതകം ഭുത്തമത്തോവ **മരേയ്യാ**തി. **അതിധമ്മഭാരേനാ**തി ധമ്മേന നാമ പഥവീ തിട്ഠേയ്യ, സകിം തേനേവ ചലതി വിനസ്സതീതി അധിപ്പായേന പുച്ഛതി. പുന ഥേരോ രതനം നാമ ലോകേ കുടുമ്ബം സന്ധാരേന്തം, അഭിമതഞ്ച ലോകേന; തം അത്തനോ

ഗരുസഭാവതായ സകടഭങ്ഗസ്സ കാരണം അതിഭാരഭൂതം ദിട്ഠമേവം ധമ്മോ ച ഹിതസുഖവിസേസേഹി തംസമങ്ഗിനം ധാരേന്തോ, അഭിമതോ ച വിഞ്ഞൂനം ഗമ്ഭീരപ്പമേയ്യഭാവേന ഗരുസഭാവത്താ അതിഭാരഭൂതോ പഥവിചലനസ്സ കാരണം ഹോതീതി ദസ്സേന്തോ **"ഇധ മഹാരാജ ദ്വേ സകടാ"**തിആദിമാഹ, ഏതേനേവ തഥാഗതസ്സ മാതുകുച്ഛിഓക്കമനാദികാലേ പഥവികമ്പനകാരണം സംവണ്ണിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. **ഏകസ്സാ**തി ഏകസ്മാ, **ഏകസ്സ** വാ സകടസ്സ **രതനം** തസ്മാ **സകടതോ ഗഹേത്വാ**തി അത്ഥോ.

ഓസാരിതന്തി ഉച്ചാരിതം, കഥിതന്തി അത്ഥോ.

അഗ്ഗോതി സബ്ബസത്തേഹി അഗ്ഗോ.

സഭാവപകതികാതി സഭാവഭൂതാ അകിത്തിമാ പകതികാ. **കാരണമഹന്തത്താ**തി കാരണാനം മഹന്തതായ, മഹന്തേഹി ബുദ്ധകരധമ്മേഹി പാരമിസങ്ഖാതേഹി കാരണേഹി ബുദ്ധഗുണാനം നിബ്ബത്തിതോതി വുത്തം ഹോതി. **പഥവി**ആദീനി മഹന്താനി വത്ഥൂനി, മഹന്താ ച **സക്ക**ഭാവാദയോ അത്തനോ അത്തനോ വിസയേ ഏകേകാവ, ഏവം **സമ്മാസമ്ബുദ്ധോപി** മഹന്തോ അത്തനോ വിസയേ ഏകോ ഏവ. കോ ച തസ്സ വിസയോ? ബുദ്ധഭൂമി, യാവതകം വാ ഞേയ്യമേവം "ആകാസോ വിയ അനന്തവിസയോ ഭഗവാ ഏകോ ഏവ ഹോതീ"തി വദന്തോ "ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ"തി വുത്തലോകധാതുതോ അഞ്ഞേസുപി ചക്കവാളേസു അപരസ്സ ബുദ്ധസ്സ അഭാവം ദസ്സേതി.

"സമ്മുഖാ മേത"ന്തിആദിനാ പവത്തിതം അത്തനോ ബ്യാകരണം അവിപരീതത്ഥതായ സത്ഥരി പസാദുപ്പാദനേന സമ്മാപടിപജ്ജമാനസ്സ അനുക്കമേന ലോകുത്തരധമ്മാവഹമ്പി ഹോതീതി ആഹ **"ധമ്മസ്സ...പേ॰... പടിപദ"**ന്തി. വാദസ്സ അനുപതനം അനുപ്പവത്തി **വാദാനുപാതോ**തി ആഹ **"വാദോയേവാ"**തി.

അച്ഛരിയഅബ്ഭുതവണ്ണനാ

൧൬൨. ഉദായീതി നാമം, മഹാസരീരതായ പന ഥേരോ **മഹാഉദായീ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ, യസ്സ വസേന വിനയേ നിസീദനസ്സ ദസാ അനുഞ്ഞാതാ. **പഞ്ചവണ്ണാ**തി ഖുദ്ദികാദിഭേദതോ പഞ്ചപ്പകാരാ. പീതിസമുട്ഠാനേഹി പണീതരൂപേഹി അതിബ്യാപിതദേഹോ **"നിരന്തരം പീതിയാ ഫുടസരീരോ"**തി വുത്തോ, തതോ ഏവസ്സാ പരിയായതോ ഫരണലക്ഖണമ്പി വുത്തം. **അപ്പ**-സദ്ദോ "അപ്പകസിരേനേവാ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൧൬൧; ര.൧൪൮; അ॰ നി॰ ൭.൭൧) വിയ ഇധ അഭാവത്ഥോതി ആഹ **"അപ്പിച്ഛതാതി നിത്തണ്ഹതാ"**തി. **തീഹാകാരേഹീ**തി യഥാലാഭയഥാബലയഥാസാരുപ്പപ്പകാരേഹി.

ന ന കഥേതി കഥേതിയേവ. **ചീവരാദിഹേതു**ന്തി ചീവരുപ്പാദാദിഹേതുഭൂതം പയുത്തകഥം **ന കഥേതി. വേനേയ്യവസേനാ**തി വിനേതബ്ബപുഗ്ഗലവസേന. **കഥേതി** "ഏവമയം വിനയം ഉപഗച്ഛതീ"തി. "സബ്ബാഭിഭൂ സബ്ബവിദൂഹമസ്മീ"തിആദികാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൫; ൨.൩൪൧; മഹാവ॰ ൧൧; കഥാ॰ ൪൦൫; ധ॰ പ॰ ൩൫൩) **ഗാഥാപി** "ദസബലസമന്നാഗതോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ"തിആദികാ (സം॰ നി॰ ൨.൨൧, ൨൨) **സുത്തന്താപി.**

൧൬൩. അഭിക്ഖണന്തി അഭിണ്ഹം. **നിഗ്ഗാഥകത്താ,** പുച്ഛനവിസ്സജ്ജനവസേന പവത്തിതത്താ ച **"വേയ്യാകരണ"ന്തി വുത്തം**. സേസം സബ്ബം സുവിഞ്ഞേയ്യം ഏവാതി.

സമ്പസാദനീയസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ.

൬. പാസാദികസുത്തവണ്ണനാ

നിഗണ്ഠനാടപുത്തകാലങ്കിരിയവണ്ണനാ

൧൬൪. ലക്ഖസ്സ സരവേധം അവിരജ്ഝിത്വാന വിജ്ഝനവിധിം ജാനന്തീതി **വേധഞ്ഞാ.** തേനാഹ **"ധനുമ്ഹി കതസിക്ഖാ"**തി. **സിപ്പം ഉഗ്ഗഹണത്ഥായാതി** ധനുസിപ്പാദിസിപ്പസ്സ ഉഗ്ഗഹണത്ഥായ. മജ്ഝിമേന പമാണേന സരപാതയോഗ്യതാവസേന കതത്താ **ദീഘപാസാദോ.**

സമ്പതി കാലം കതോതി അചിരകാലം കതോ. **ദ്വേധികജാതാതി** ജാതദ്വേധികാ സഞ്ജാതഭേദാ. **ദ്വേജ്ഝജാതാതി** ദുവിധഭാവപ്പത്താ. ഭണ്ഡന്തി പരിഭാസന്തി ഏതേനാതി **ഭണ്ഡനം,** വിരുദ്ധചിത്തം. **ത**ന്തി ഭണ്ഡനം. ''ഇദം നഹാനാദി ന കത്തബ്ബ''ന്തി പഞ്ഞത്തവത്തം **പണ്ണത്തി. ധമ്മവിനയ**ന്തി പാവചനം സിദ്ധന്തം. **വിജ്ഝന്താ** മുഖസത്തീഹി. **സഹിതം മേ**തി മയ്ഹം വചനം സഹിതം സിലിട്ഠം പുബ്ബാപരസമ്ബന്ധം അത്ഥയുത്തം കാരണയുത്തം. തേനാഹ **"അത്ഥസംഹിത"**ന്തി. **അധിചിണ്ണ**ന്തി ആചിണ്ണം. **വിപരാവത്ത**ന്തി വിരോധദസ്സനവസേന പരാവത്തിതം, പരാവത്തം ദൂസിതന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ചിരകാലവസേന പഗുണം, തം മമ വാദം ആഗമ്മ നിവത്ത"**ന്തി. **പരിയേസമാനോ വിചര** തത്ഥ ഗന്ത്വാ സിക്ഖാതി അത്ഥോ. **സചേ സക്കോസി,** ഇദാനിയേവ മയാ വേഠിതം ദോസം നിബ്ബേഠേഹി. **മരണമേവാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞഘാതനവസേന മരണമേവ. നാടപുത്തസ്സ ഇമേതി **നാടപുത്തിയാ,** തേ പന തസ്സ സിസ്സാതി ആഹ **"അന്തേവാസികേസൂ"**തി. പുരിമപടിപത്തിതോ പടിനിവത്തനം **പടിവാനം,** തം രൂപം സഭാവോ ഏതേസന്തി **പടിവാനരൂപാ.** തേനാഹ **"നിവത്തനസഭാവാ"**തി. **കഥനം** അത്ഥസ്സ ആചിക്ഖനം. **പവേദനം** ഹേതുദാഹരണാനി ആഹരിത്വാ ബോധനം. തേനാഹ **"ദുപ്പവേദിതേതി ദുവിഞ്ഞാപിതേ"**തി. ന ഉപസമായ സംവത്തതീതി **അനുപസമസംവത്തനം,** തദേവ **അനുപസമസംവത്തനികം,** തസ്മിം. സമുസ്സിതം ഹുത്വാ പതിട്ഠാഹേതുഭാവതോ **ഥൂപം,** പതിട്ഠാതി ആഹ **"ഭിന്നഥൂപേതി ഭിന്നപതിട്ഠേ"**തി, **ഥൂപോ**തി വാ ധമ്മസ്സ നിയ്യാനഭാവോ വേദിതബ്ബോ അഞ്ഞേ ധമ്മേ അഭിഭുയ്യ സമുസ്സിതട്ഠേന, സോ നിഗണ്ഠസ്സ സമയേ. കേഹിചി അഭിന്നസമ്മതോപി ഭിന്നോ വിനട്ഠോ ഏവ സബ്ബേന സബ്ബം അഭാവതോതി സോ **ഭിന്നഥൂപോ,** സോ ഏവ നിയ്യാനഭാവോ വട്ടദുക്ഖതോ മുച്ചിതുകാമാനം **പടിസരണം,** തമേത്ഥ നത്ഥീതി **അപ്പടിസരണോ** , തസ്മിം ഭിന്നഥൂപേ അപ്പടിസരണേതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ആചരിയപ്പമാണന്തി ആചരിയമുട്ഠി ഹുത്വാ പമാണഭൂതം. **നാനാനീഹാരേനാ**തി നാനാകാരേന.

൧൬൫. **തഥേവ സമുദാചരിംസു** ഭൂതപുബ്ബഗതിയാ. **സാമാകാന**ന്തി സാമാകധഞ്ഞാനം.

''യേനസ്സ ഉപജ്ഝായോ''തി വത്വാ യഥാസ്സ ആയസ്മതോ ചുന്ദസ്സ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികോ ഉപജ്ഝായോ അഹോസി, തം വിത്ഥാരേന ദസ്സേതും **"ബുദ്ധകാലേ കിരാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ബുദ്ധകാലേ**തി ഭൂതകഥനമേതം, ന

വിസേസനം. സത്ഥു പരിനിബ്ബാനതോ പുരേതരമേവ ഹി ധമ്മസേനാപതി പരിനിബ്ബുതോ.

ധമ്മരതനപൂജാവണ്ണനാ

സദ്ധിവിഹാരികം അദാസീതി സദ്ധിവിഹാരികം കത്വാ അദാസി.

കഥായ മൂലന്തി ഭഗവതോ സന്തികാ ലഭിതബ്ബധമ്മകഥായ കാരണം. **സമുട്ഠാപേതീ**തി ഉട്ഠാപേതി, ദാലിദ്ദിയപങ്കതോ ഉദ്ധരതീതി അധിപ്പായോ. **സദ്ധമ**ന്തി സമ്മദേവ ധമന്തോ. ഏകേകസ്മിം പഹാരേയേവ തയോ തയോ വാരേ കത്വാ **ദിവാ നവവാരേ രത്തിം നവവാരേ. ഉപട്ഠാനമേവ ഗച്ഛതി** ബുദ്ധുപട്ഠാനവസേന, പഞ്ഹാപുച്ഛനാദിവസേന പന അന്തരന്തരാപി ഗച്ഛതേവ, ഗച്ഛന്തോ ച **ദിവസസ്സ...പേ॰... ഗച്ഛതി.** ഞാതും ഇച്ഛിതസ്സ അത്ഥസ്സ ഉദ്ധരണഭാവതോ പഞ്ഹോവ **പഞ്ഹുദ്ധാരോ, തം ഗഹേത്വാവ ഗച്ഛതി** അത്തനോ മഹാപഞ്ഞതായ, സത്ഥു ച ധമ്മദേസനായം അകിലാസുഭാവതോ.

അസമ്മാസമ്ബുദ്ധപ്പവേദിതധമ്മവിനയവണ്ണനാ

൧൬൪. **ആരോചിതേപി** തസ്മിം അത്ഥേ. **സാമികോ** ഹോതി, തസ്സ സാമികഭാവം ദസ്സേതും **"സോവ തസ്സാ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം ജാനാതീ"**തി ആഹ. **ഏവ**ന്തി വചനസമ്പടിച്ഛനം. ചുന്ദത്ഥേരേന ഹി ആനീതം കഥാപാഭതം ഭഗവാ സമ്പടിച്ഛന്തോ **"ഏവ"**ന്തി ആഹ. **"ഏവ"**ന്തി ദുരക്ഖാതേ ധമ്മവിനയേ സാവകാനം ദ്വേധികാദിഭാവേന വിഹരണകിരിയാപരാമസനഞ്ഹേതം.

യസ്മാ ...പേ॰... പാകടം ഹോതി ബ്യതിരേകമുഖേന ച നേയ്യസ്സ അത്ഥസ്സ വിഭൂതഭാവാപത്തിതോ. അഥ വാ **യസ്മാ...പേ॰... പാകടം ഹോതി** ദോസേസു ആദീനവദസ്സനേന തപ്പടിപക്ഖേസു ഗുണേസു ആനിസംസസ്സ വിഭൂതഭാവാപത്തിതോ. **വോക്കമ്മാ**തി അപസക്കേത്വാ. ആമേഡിതലോപേന ചായം നിദ്ദേസോ, വോക്കമ്മ വോക്കമ്മാതി വുത്തം ഹോതി, തേന തസ്സ വോക്കമനസ്സ അന്തരന്തരാതി അയമത്ഥോ ലബ്ഭതീതി ആഹ **"ന നിരന്തര"**ന്തിആദി. **ധമ്മാനുധമ്മപടിപത്തിആദയോ**തി തേന സത്ഥാരാ വുത്തമുത്തിധമ്മസ്സ അനുധമ്മം അപ്പടിപജ്ജനാദയോ . **ആദി**-സദ്ദേന പാളിയം ആഗതാ അസാമീചിപടിപദാദയോ ച സങ്ഗയ്ഹന്തി. **മനുസ്സത്തമ്പീ**തി **പി**-സദ്ദേന "വിചാരണപഞ്ഞായ അസമ്ഭവോ, ദോസേസു അനഭിനിവേസിതാ, അസന്ദിട്ഠിപരാമാസിതാ"തി ഏവമാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. "തഥാ ഏവ"ന്തി പദേഹി യഥാക്കമം പകാരസ്സ കാമം തിരോക്ഖതാ, പച്ചക്ഖതാ വുച്ചതി, തഥാപി യഥാ "തഥാ പടിപജ്ജതൂ"തി പദേന പടിപജ്ജനാകാരോ നിയമേത്വാ വിഹിതോ, തഥാ "ഏവം പടിപജ്ജതൂ"തി ഇമിനാപീതി ഇദം തസ്സ അത്ഥദസ്സനഭാവേന വുത്തം. **സമാദപിതത്താ** മിച്ഛാപടിപദായ **അപുഞ്ഞം പസവതി.**

൧൬൫. ഞായതി മുത്തിധമ്മോ ഏതേനാതി **ഞായോ,** തേന സത്ഥാരാ വുത്തോ ധമ്മാനുധമ്മോ, തം പടിപന്നോതി **ഞായപ്പടിപന്നോ,** സോ പന യസ്മാ തസ്സ മുത്തിധമ്മസ്സ അധിഗമേ കാരണസമ്മതോ, തസ്മാ വുത്തം **"കാരണപ്പടിപന്നോ"**തി. **നിപ്ഫാദേസ്സതീ**തി സാധേസ്സതി, സിദ്ധിം ഗമിസ്സതീതി

വുത്തം ഹോതി. **ദുക്ഖനിബ്ബത്തക**ന്തി സമ്പതി, ആയതിഞ്ച ദുക്ഖസ്സ നിബ്ബത്തകം. **വീരിയം കരോതി** മിച്ഛാപടിപന്നത്താ.

സമ്മാസമ്ബുദ്ധപ്പവേദിതധമ്മവിനയാദിവണ്ണനാ

൬൨വ്വ. നിയ്യാതീതി വത്തതി, സംവത്തതീതി വാ അത്ഥോ.

൬൩൦. ഇധ സാവകസ്സ സമ്മാപടിപത്തിയാ ഏകന്തികഅപസ്സയദസ്സനത്ഥം സത്ഥു സമ്മാസമ്ബുദ്ധതാ, ധമ്മസ്സ ച സ്വാക്ഖാതതാ കിത്തിതാതി **"സമ്മാപടിപന്നസ്സ കുലപുത്തസ്സ പസംസം ദസ്സേത്വാ"**തി വുത്തം. ഏവഞ്ഹി ഇമിസ്സാ ദേസനായ സംകിലേസഭാഗിയഭാവേന ഉട്ഠിതായ വോദാനഭാഗിയഭാവേന യഥാനുസന്ധിനാ പവത്തി ദീപിതാ ഹോതി. **അബോധിതത്ഥാ**തി അപ്പവേദിതത്ഥാ, പരമത്ഥം ചതുത്ഥസച്ചപടിവേധം അപാപിതാതി അത്ഥോ. പാളിയം "അസ്സാ"തി പദം "സാവകാ സദ്ധമ്മേ"തി ദ്വീഹി പദേഹി യോജേതബ്ബം "അസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാവകാ, അസ്സ സദ്ധമ്മേ"തി. **സബ്ബസങ്ഗഹപദേഹി കത**ന്തി സബ്ബസ്സ സാസനത്ഥസ്സ സങ്ഗണ്ഹനപദേഹി ഏകജ്ഝം കതം. തേനാഹ **"സബ്ബസങ്ഗാഹികം കതം ന ഹോതീതി അത്ഥോ"**തി. പുബ്ബേനാപരം സമ്ബന്ധത്ഥഭാവേന സങ്ഗഹേതബ്ബതായ വാ സങ്ഗഹാനി പദാനി കതാനി ഏതസ്സാതി **സങ്ഗഹപദകതം,** ബ്രഹ്മചരിയം. തപ്പടിക്ഖേപേന ന ച സങ്ഗഹപദകതന്തി യോജനാ. രാഗാദിപടിപക്ഖഹരണം, യഥാനുസിട്ഠം വാ പടിപജ്ജമാനാനം വട്ടദുക്ഖതോ പടിഹരണം നിബ്ബാനപാപനം **പടിഹാരോ,** സോ ഏവ ആ-കാരസ്സ ഇ-കാരം കത്വാ **പടിഹിരോ,** പടിഹിരോ ഏവ **പാടിഹിരോ,** സഹ പാടിഹിരേനാതി **സപ്പാടിഹിരം,** തഥാ സുപ്പവേദിതതായ സപ്പാടിഹിരം കതന്തി **സപ്പാടിഹിരകതം.** താദിസം പന വട്ടതോ നിയ്യാനേ നിയുത്തം, നിയ്യാനപ്പയോജനഞ്ച ഹോതീതി ആഹ **"നിയ്യാനിക"**ന്തി. **ദേവലോകതോ**തി ദേവലോകതോ പട്ഠായ രൂപീദേവനികായതോ പഭുതി. **സുപ്പകാസിത**ന്തി സുട്ഠു പകാസിതം. **യാവ ദേവമനുസ്സേഹീ**തി വാ യാവ ദേവമനുസ്സേഹി യത്തകാ ദേവാ മനുസ്സാ ച, താവ തേ സബ്ബേ അഭിബ്യാപേത്വാ **സുപ്പകാസിതം.** അനുതാപായ ഹോതീതി **അനുതപ്പോ,** സോ പന അനുതാപം കരോന്തോ വിയ ഹോതീതി വുത്തം **"അനുതാപകരോ ഹോതീ"**തി.

൬൩൧. ഥിരോതി ഠിതധമ്മോ കേനചി അസംഹാരിയോ, അസേക്ഖാ സീലക്ഖന്ധാദയോ ഥേരകാരകാ ധമ്മാ.

൬൩൨. യോഗേഹി ഖേമത്താതി യോഗേഹി അനുപദ്ദുതത്താ. **സദ്ധമ്മസ്സാ**തി അസ്സ സദ്ധമ്മസ്സ. **അസ്സാ**തി ച അസ്സ സത്ഥുനോ.

൬൩൪. ഉപാസകാ ബ്രഹ്മചാരിനോ നാമ വിസേസതോ അനാഗാമിനോ. സോതാപന്നസകദാഗാമിനോപി താദിസാ തഥാ വുച്ചന്തീതി **"ബ്രഹ്മചരിയവാസം വസമാനാ അരിയസാവകാ"** ഇച്ചേവ വുത്തം.

൬൩൭. സബ്ബകാരണസമ്പന്നന്തി യത്തകേഹി കാരണേഹി സമ്പന്നം നാമ ഹോതി, തേഹി സബ്ബേഹി കാരണേഹി സമ്പന്നം സമ്പത്തം ഉപഗതം പരിപുണ്ണം, സമന്നാഗതം വാ. **ഇമമേവ ധമ്മ**ന്തി ഇമമേവ സാസനധമ്മം.

ഉദകേന പദേസഞ്ഞുനാ അത്തനോ പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയതം ദസ്സേതും അനിയ്യാനികേ അത്ഥേ പയുത്തം പഹേളികസദിസം വചനം, ഭഗവതാ അത്തനോ സബ്ബഞ്ഞുതായ നിയ്യാനികേ അത്ഥേ യോജേത്വാ ദസ്സേതും "ഉദകോ സുദ"ന്തിആദി വുത്തന്തി തം ദസ്സേതും **"സോ കിരാ"**തിആദിമാഹ.

സങ്ഗായിതബ്ബധമ്മാദിവണ്ണനാ

൧൭൭. **സങ്ഗമ്മ സമാഗമ്മാ**തി തസ്മിംയേവ ഠാനേ ലബ്ഭമാനാനം ഗതിവസേന സങ്ഗമ്മ ഠാനന്തരതോ പക്കോസനേന സമാഗതാനം വസേന സമാഗമ്മ. തേനാഹ **"സങ്ഗന്ത്വാ സമാഗന്ത്വാ"**തി. **അത്ഥേന അത്ഥ**ന്തി പദന്തരേ ആഗതഅത്ഥേന സഹ തത്ഥ തത്ഥ ആഗതമത്ഥം. **ബ്യഞ്ജനേന ബ്യഞ്ജന**ന്തി എത്ഥാപി എസേവ നയോ. **സമാനേന്തേഹീ**തി സമാനം കരോന്തേഹി, ഓപമ്മം വാ ആനേന്തേഹി. **സങ്ഗായിതബ്ബ**ന്തി സമ്മദേവ ഗായിതബ്ബം കഥേതബ്ബം, തം പന സങ്ഗായനം വാചനാമഗ്ഗോതി ആഹ **"വാചേതബ്ബ"**ന്തി.

൧൭൮. **തസ്സ വാ ഭാസിതേ**തി തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഭാസിതേ അത്ഥേ ചേവ ബ്യഞ്ജനേ ച. അത്ഥമിച്ഛാഗഹണരോപനാനി യഥാ ഹോന്തി, തം ദസ്സേതും **"ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ"**തിആദി വുത്തം. **ആരമ്മണം "സതിപട്ഠാന"ന്തി ഗണ്ഹാതി,** ന സതിയേവ "സതിപട്ഠാന"ന്തി. **"സതിപട്ഠാനാനീ"തി ബ്യഞ്ജനം രോപേതി** തസ്മിം അത്ഥേ, ന "സതിപട്ഠാനാ"തി. **ഉപപന്നതരാനീ**തി യുത്തതരാനി. **അല്ലീനതരാനീ**തി സിലിട്ഠതരാനി. **യാ ചേവാ**തി ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന വുത്തം, വിഭത്തിലോപേന വാ. പുന **യാ ചേവാ**തി ലിങ്ഗവിപല്ലാസേനേവ നിദ്ദേസോ. **നേവ ഉസ്സാദേതബ്ബോ**തി ന ഉക്കംസേതബ്ബോ വിരജ്ഝിത്വാ വുത്തത്താ. **ന അപസാദേതബ്ബോ**തി ന സന്തജ്ജേതബ്ബോ വിവാദപരിഹരണത്ഥം. **ധാരണത്ഥ**ന്തി ഉപധാരണത്ഥം സല്ലക്ഖണത്ഥം.

൧൭൯. **അത്ഥേന ഉപേത**ന്തി അവിപരീതേന അത്ഥേന ഉപേതം തം "അയമേത്ഥ അത്ഥോ"തി ഉപേച്ച പടിജാനിത്വാ ഠിതം. തഥാരൂപോ ച തസ്സ ബുജ്ഝിതാ നാമ ഹോതീതി ആഹ **"അത്ഥസ്സ വിഞ്ഞാതാര"**ന്തി. **ഏവമേതം ഭിക്ഖും പസംസഥാ**തി വുത്തനയേന ധമ്മഭാണകം അമും ഭിക്ഖും "ഏവം ലാഭാ നോ ആവുസോ"തിആദിആകാരേന പസംസഥ. ഇദാനിസ്സ പസംസഭാവം ദസ്സേതും **"ഏസോ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **ഏസാ**തി പരിയത്തിധമ്മസ്സ സത്ഥുകിച്ചകരണതോ, തത്ഥ ചസ്സ സമ്മദേവ അവട്ഠിതഭാവതോ **"ബുദ്ധോ നാമ ഏസാ"**തി വുത്തോ. "ലാഭാ നോ"തിആദിനാ ചസ്സ ഭിക്ഖൂനം പിയഗരുഭാവം വിഭാവേന്തോ സത്ഥാ തം അത്തനോ ഠാനേ ഠപേസീതി വുത്തോ.

പച്ചയാനുഞ്ഞാതകാരണാദിവണ്ണനാ

൧൮൦. **തതോപി ഉത്തരിതര**ന്തി യാ പുബ്ബേ സമ്മാപടിപന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ പസംസനവസേന "ഇധ പന ചുന്ദ സത്ഥാ ച ഹോതി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൬൭, ൧൬൮) പവത്തിതദേസനായ ഉപരി "ഇധ ചുന്ദ സത്ഥാ ച ലോകേ ഉദപാദീ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൭൦, ൧൭൧) ദേസനാ വഡ്ഢിതാ. തതോപി ഉത്തരിതരം സവിസേസം ദേസനം വഡ്ഢേന്തോ **"പച്ചയഹേതൂ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പച്ചയഹേതൂ**തി പച്ചയസംവത്തനഹേതു. **ഉപ്പജ്ജനകാ ആസവാ**തി പച്ചയാനം പരിയേസനഹേതു ചേവ പരിഭോഗഹേതു ച ഉപ്പജ്ജനകാ കാമാസവാദയോ. തേസം

ദിട്ഠധമ്മികാനം ആസവാനം ''ഇധ, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോ മിച്ഛാആജീവം പഹായ സമ്മാആജീവേന ജീവിതം കപ്പേതീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൱) ''ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ചീവരം പടിസേവതീ''തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൩; അ॰ നി॰ ൬.൫൮) ച സമ്മാപടിപത്തിം ഉപദിസന്തോ ഭഗവാ **പടിഘാതായ ധമ്മം ദേസേതി** നാമ. ''യോ തുമ്ഹേസു പാളിയാ അത്ഥബ്യഞ്ജനാനി മിച്ഛാ ഗണ്ഹാതി, സോ നേവ ഉസ്സാദേതബ്ബോ, ന അപസാദേതബ്ബോ, സാധുകം സഞ്ഞാപേതബ്ബോ തസ്സേവ അത്ഥസ്സ നിസന്തിയാ''തി ഏവം പരിയത്തിധമ്മേ മിച്ഛാപടിപന്നേ സമ്മാപടിപത്തിയം ഭിക്ഖൂ നിയോജേന്തോ ഭഗവാ ഭണ്ഡനഹേതു ഉപ്പജ്ജനകാനം സമ്പരായികാനം ആസവാനം പടിഘാതായ ധമ്മം ദേസേതി നാമ. **യഥാ തേ ന പവിസന്തീ**തി തേ ആസവാ അത്തനോ ചിത്തസന്താനം യഥാ ന ഓതരന്തി. **മൂലഘാതേന പടിഹനനായാ**തി യഥാ മൂലഘാതോ ഹോതി, ഏവം മൂലഘാതവസേന പജഹനായ. **തന്തി** ചീവരം. **യഥാ ചീവരം** ഇദമത്ഥികതമേവ ഉപാദായ അനുഞ്ഞാതം, **ഏവം പിണ്ഡപാതാദയോപി.**

സുഖല്ലികാനുയോഗാദിവണ്ണനാ

൧൮൨. **സുഖിതന്തി** സഞ്ജാതസുഖം. **പീണിതന്തി** ധാതം സുഹിതം. തഥാഭൂതോ പന യസ്മാ ഥൂലസരീരോ ഹോതി, തസ്മാ **''ഥൂലം കരോതീ''**തി വുത്തം.

൧൮൫. **നഠിതസഭാവാതി** അനവട്ഠിതസഭാവാ, ഏവരൂപായ കഥായ അനവട്ഠാനഭാവതോ സഭാവോപി തേസം അനവട്ഠിതോതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **''ജിവ്ഹാ നോ അത്ഥീ''**തിആദി. കാമം ''പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹീ''തി വുത്തം, അഗ്ഗഹിതഗ്ഗഹണേന പന ചത്താരി ചക്ഖൂനി വേദിതബ്ബാനി. സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഞ്ഹി സമന്തചക്ഖൂതി. തസ്സ വാ ഞേയ്യധമ്മേസു ഞാണവസേന പവത്തിം ഉപാദായ **''ജാനതാ''**തി വുത്തം. ഹത്ഥാമലകം വിയ പച്ചക്ഖതോ ദസ്സനവസേന പവത്തിം ഉപാദായ **''പസ്സതാ''**തി വുത്തം. **നേമം** വുച്ചതി ഥമ്ഭാദീഹി അനുപവിട്ഠഭൂമിപ്പദേസോതി ആഹ **''ഗമ്ഭീരഭൂമിം അനുപവിട്ഠോ''**തി. **സുട്ഠു നിഖാതോതി** ഭൂമിം നിഖനിത്വാ സമ്മദേവ ഠപിതോ. **തസ്മിന്തി** ഖീണാസവേ. **അനജ്ഝാചാരോ അചലോ അസമ്പവേധീ,** യസ്മാ അജ്ഝാചാരോ സേതുഘാതോ ഖീണാസവാനം. **സോതാപന്നാദയോതി** ഏത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന ഗഹിതേസു അനാഗാമിനോ താവ നവസുപി ഠാനേസു ഖീണാസവാ വിയ അഭബ്ബാ, സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ പന ''തതിയപഞ്ചമട്ഠാനേസു അഭബ്ബാ''തി ന വത്തബ്ബാ, ഇതരേസു സത്തസു ഠാനേസു അഭബ്ബാവ.

പഞ്ഹബ്യാകരണവണ്ണനാ

൧൮൭. **ഗിഹിബ്യഞ്ജനേനാതി** ഗിഹിലിങ്ഗേന. ഖീണാസവോ പന ഗിഹിബ്യഞ്ജനേന അരഹത്തം പത്തോപി ന തിട്ഠതി വിവേകട്ഠാനസ്സ അഭാവാതി അധിപ്പായോ. **തസ്സ വസേനാതി** ഭുമ്മദേവത്തഭാവേ ഠത്വാ അരഹത്തപ്പത്തസ്സ വസേന. **അയം പഞ്ഹോതി** ''അഭബ്ബോ സോ നവ ഠാനാനി അജ്ഝാചരിതു''ന്തി അയം പഞ്ഹോ **ആഗതോ** ഇതരസ്സ പബ്ബജ്ജായ, പരിനിബ്ബാനേന വാ അഭബ്ബതായ അവുത്തസിദ്ധത്താ. യദി ഏവം കഥം ഭിക്ഖുഗഹണന്തി ആഹ **''ഭിന്നദോസത്താ''**തിആദി. **അപരിച്ഛേദന്തി**

അപരിയന്തം, തയിദം സുവിപുലന്തി ആഹ **"മഹന്ത"**ന്തി. ഞേയ്യസ്സ ഹി വിപുലതായ ഞാണസ്സ വിപുലതാ വേദിതബ്ബാ, ഏതേന "അപരിച്ഛേദ"ന്തി വുച്ചമാനമ്പി ഞേയ്യം സത്ഥു ഞാണസ്സ വസേന പരിച്ഛേദമേവാതി ദസ്സിതം ഹോതി. വുത്തഞ്ഹേതം "ഞാണപരിയന്തികം നേയ്യ"ന്തി (മഹാനി॰ ൱൯൬; ചൂളനി॰ ൱൫; പടി॰ മ॰ ൩.൫) **അനാഗതേ അപഞ്ഞാപന**ന്തി അനാഗതേ വിസയേ ഞാണസ്സ അപഞ്ഞാപനം. "പച്ചക്ഖം വിയ കത്വാ"തി കസ്മാ വിയ-സദ്ദഗ്ഗഹണം കതം, നനു ബുദ്ധാനം സബ്ബമ്പി ഞാണം അത്തനോ വിസയം പച്ചക്ഖമേവ കത്വാ പവത്തതി ഏകപ്പമാണഭാവതോതി? സച്ചമേതം, **"അക്ഖ"**ന്തി പന ചക്ഖാദിഇന്ദ്രിയം വുച്ചതി, തം അക്ഖം പതി വത്തതീതി ചക്ഖാദിനിസ്സിതം വിഞ്ഞാണം, തസ്സ ച ആരമ്മണം **"പച്ചക്ഖ"**ന്തി ലോകേ നിരുള്ഹമേതന്തി തം നിദസ്സനം കത്വാ ദസ്സേന്തോ **"പച്ചക്ഖം വിയ കത്വാ"**തി അവോച, ന പന ഭഗവതോ ഞാണസ്സ അപ്പച്ചക്ഖാകാരേന പവത്തനതോ. തഥാ ഹി വദന്തി -

> "ആവിഭൂതം പകാസനം, അനുപദ്ദുതചേതസം;
> അതീതാനാഗതേ ഞാണം, പച്ചക്ഖാനം വസിസ്സതീ"തി.

അഞ്ഞഥ വിഹിതകേനാതി അഞ്ഞസ്മിം വിസയേ പവത്തിതേന. **സങ്ഗാഹേതബ്ബ**ന്തി സമം കത്വാ കഥയിതബ്ബം, കഥനം പന പഞ്ഞാപനം നാമ ഹോതീതി **പഞ്ഞാപേതബ്ബ**ന്തി അത്ഥോ വുത്തോ. **താദിസ**ന്തി സതതം സമിതം പവത്തകം. **ഞാണം നാമ നത്ഥീ**തി ആവജ്ജനേന വിനാ ഞാണുപ്പത്തിയാ അസമ്ഭവതോ. ഏകാകാരേന ച ഞാണേ പവത്തമാനേ നാനാകാരസ്സ വിസയസ്സ അവബോധോ ന സിയാ. അഥാപി സിയാ, അനിരുപിതരൂപേനേവ അവബോധോ സിയാ, തേന ച ഞാണം ഞേയ്യം അഞ്ഞാതസദിസമേവ സിയാ. ന ഹി "ഇദം ത"ന്തി വിവേകേന അനവബുദ്ധോ അത്ഥോ ഞാതോ നാമ ഹോതി, തസ്മാ "ചരതോ ച തിട്ഠതോ ചാ"തിആദി ബാലലാപനമത്തം. തേനാഹ **"യഥരിവ ബാലാ അബ്യത്താ, ഏവം മഞ്ഞന്തീ"**തി.

സതിം അനുസ്സരതീതി **സതാനുസാരി,** സതിയാനുവത്തനവസേന പവത്തഞാണം. തേനാഹ **"പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിസമ്പയുത്തക"**ന്തി . **ഞാണം പേസേസീ**തി ഞാണം പവത്തേസി. സബ്ബത്ഥകമേവ ഞേയ്യാവരണസ്സ സുപ്പഹീനത്താ **അപ്പടിഹതം അനിവാരിതം ഞാണം ഗച്ഛതി** പവത്തതിച്ചേവ അത്ഥോ. "ബോധി വുച്ചതി ചതൂസു മഗ്ഗേസു ഞാണ"ന്തി (ചൂളനി॰ ൨൧൧) വചനതോ ചതുമഗ്ഗഞാണം **ബോധി,** തതോ തസ്സ അധിഗതത്താ ഉപ്പജ്ജനകം പച്ചവേക്ഖണഞാണം "ബോധിജം ഞാണം ഉപ്പജ്ജതീ"തി വുത്തം. **ബോധിജം** ബോധിമൂലേ ജാതം ചതുമഗ്ഗ**ഞാണം,** തഞ്ച ഖോ **അനാഗതം ആരബ്ഭ** ഉദ്ദിസ്സ തസ്സ അപ്പവത്തിഅത്ഥം **തഥാഗതസ്സ ഉപ്പജ്ജതി** തസ്സ ഉപ്പന്നത്താ ആയതിം പുനബ്ഭവാഭാവതോ. കഥം തഥാഗതോ അനാഗതമദ്ധാനം ആരബ്ഭ അതീരകം ഞാണദസ്സനം പഞ്ഞാപേതീതി? അതീതസ്സ പന അദ്ധുനോ മഹന്തതായ അതീരകം ഞാണദസ്സനം തത്ഥ പഞ്ഞാപേതീതി കോ ഏത്ഥ വിരോധോ. തിത്ഥിയാ പന ഇമമത്ഥം യാഥാവതോ അജാനന്താ - "തയിദം കിം സു, തയിദം കഥംസൂ"തി അത്തനോ അഞ്ഞാണമേവ പാകടം കരോന്തി. തസ്മാ ഭഗവതാ സസന്തതിപരിയാപന്നധമ്മപ്പവത്തിം സന്ധായ "അഞ്ഞവിഹിതകം ഞാണദസ്സന"ന്തിആദി വുത്തം. ഇതരം പന സന്ധായ വുച്ചമാനേ സതി തഥാരൂപേ പയോജനേ അനാഗതമ്പി അദ്ധാനം ആരബ്ഭ അതീരകമേവ

ഞാണദസ്സനം പഞ്ഞാപേയ്യ ഭഗവാതി അനത്ഥസംഹിതന്തി അയമേത്ഥ അത്ഥോതി ആഹ **"ന ഇധലോകത്ഥം വാ പരലോകത്ഥം വാ നിസ്സിത"**ന്തി. യം പന സത്താനം അനത്ഥാവഹത്താ അനത്ഥസംഹിതം, തത്ഥ സേതുഘാതോ തഥാഗതസ്സ. **"ഭാരതയുദ്ധസീതാഹരണസദിസ"**ന്തി ഇമിനാ തസ്സാ കഥായ യേഭുയ്യേന അഭൂതത്ഥതം ദീപേതി. **സഹേതുക**ന്തി ഞാപകേന ഹേതുനാ സഹേതുകം. സോ പന ഹേതു യേന നിദസ്സനേന സാധീയതി, തം തസ്സ കാരണന്തി തേന **സകാരണം കത്വാ.** യഥാ ഹി പടിഞ്ഞാതത്ഥസാധനതോ ഹേതു, ഏവം സാധകം നിദസ്സനന്തി. **യുത്തപത്തകാലേയേവാ**തി യുത്താനം പത്തകാലേ ഏവ. യേ ഹി വേനേയ്യാ തസ്സാ കഥായ യുത്താ അനുച്ഛവികാ, തേസംയേവ യോജനേ സന്ധായ വാ കഥായ പത്തോ ഉപകാരാവഹോ കാലോ, തദാ ഏവ **കഥേതീ**തി അത്ഥോ.

ഏവ്വ. **"തഥാ തഥേവ ഗദനതോ"**തി ഇമിനാ "തഥാഗതോ"തി ആമേഡിതലോപേനായം നിദ്ദേസോതി ദസ്സേതി. **തഥാ തഥേവാ**തി ച ധമ്മഅത്ഥസഭാവാനുരൂപം, വേനേയ്യജ്ഝാസയാനുരൂപഞ്ചാതി അധിപ്പായോ. **ദിട്ഠന്തി രൂപായതനം** ദട്ഠബ്ബതോ, തേന യം ദിട്ഠം, യം ദിസ്സതി, യം ദക്ഖതി, യം സതി സമവായേ പസ്സേയ്യം, തം സബ്ബം "ദിട്ഠം" ത്വേവ ഗഹിതം കാലവിസേസസ്സ അനാമട്ഠഭാവതോ. **"സുത"**ന്തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **സുതന്തി സദ്ദായതനം** സോതബ്ബതോ. **മുത**ന്തി സനിസ്സയേന ഘാനാദിഇന്ദ്രിയേന സയം പത്വാ പാപുണിത്വാ ഗഹേതബ്ബം. തേനാഹ **"പത്വാ ഗഹേതബ്ബതോ"**തി. **വിഞ്ഞാത**ന്തി വിജാനിതബ്ബം, തം പന ദിട്ഠാദിവിനിമുത്തം വിഞ്ഞേയ്യന്തി ആഹ **"സുഖദുക്ഖാദിധമ്മായതന"**ന്തി. **പത്ത**ന്തി യഥാ തഥാ പത്തം, ഹത്ഥഗതം അധിഗതന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **"പരിയേസിത്വാ വാ അപരിയേസിത്വാ വാ"**തി. **പരിയേസിത**ന്തി പത്തിയാമത്ഥം പരിയിട്ഠം, തം പന പത്തം വാ സിയാ അപ്പത്തം വാ ഉഭയഥാപി പരിയേസിതമേവാതി ആഹ **"പത്തം വാ അപ്പത്തം വാ"**തി. പദദ്വയേനാപി ദ്വിപ്പകാരമ്പി പത്തം, ദ്വിപ്പകാരമ്പി പരിയേസിതം, തേന തേന പകാരേന തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധന്തി ദസ്സേതി. **ചിത്തേന അനുസഞ്ചരിത**ന്തി ചോപനം അപാപേത്വാ ചിത്തേനേവ അനുസംചരിതം, പരിവിതക്കിതന്തി അത്ഥോ. **പീതകന്തി ആദീതി ആദി**-സദ്ദേന ലോഹിതകഓദാതാദി സബ്ബം രൂപാരമ്മണവിഭാഗം സങ്ഗണ്ഹാതി. **സുമനോതി** രാഗവസേന, ലോഭവസേന, സദ്ധാദിവസേന വാ സുമനോ. **ദുമ്മനോ**തി ബ്യാപാദവിതക്കവസേന, വിഹിംസാവിതക്കവസേന വാ ദുമ്മനോ. **മജ്ഝത്തോ**തി അഞ്ഞാണവസേന വാ ഞാണവസേന വാ മജ്ഝത്തോ. ഏസേവ നയോ സബ്ബത്ഥ. തത്ഥ തത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന സങ്ഖസദ്ദോ പണവസദ്ദോ, പത്തഗന്ധോ പുപ്ഫഗന്ധോ, പത്തരസോ ഫലരസോ, ഉപാദിന്നം അനുപാദിന്നം, മജ്ഝത്തവേദനാ കുസലകമ്മം അകുസലകമ്മന്തി ഏവം ആദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

അപ്പത്തന്തി ഞാണേന അസമ്പത്തം, അവിദിതന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ഞാണേന അസച്ഛികത"**ന്തി. **തഥേവ ഗതത്താ**തി തഥേവ ഞാതത്താ അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ. **ഗത-സദ്ദേന ഏകത്ഥം** ബുദ്ധിഅത്ഥന്തി അത്ഥോ. "ഗതിഅത്ഥാ ഹി ധാതവോ ബുദ്ധിഅത്ഥാ ഭവന്തീ"തി അക്ഖരചിന്തകാ.

അബ്യാകതട്ഠാനാദിവണ്ണനാ

ഏവ്വൻ. "അസമതം കഥേത്വാ"തി വത്വാ സമോപി നാമ കോചി നത്ഥി, കുതോ ഉത്തരിതരോതി ദസ്സേതും **"അനുത്തരത"**ന്തി വുത്തം. സാ പനായം

അസമതാ, അനുത്തരതാ ച സബ്ബഞ്ഞുതം പൂരേത്വാ ഠിതാതി ദസ്സേതും **“സബ്ബഞ്ഞുത”**ന്തി വുത്തം. സാ സബ്ബഞ്ഞുതാ സദ്ധമ്മവരചക്കവത്തിഭാവേന ലോകേ പാകടാ ജാതാതി ദസ്സേതും **“ധമ്മരാജഭാവം കഥേത്വാ”**തി വുത്തം. തഥാ സബ്ബഞ്ഞുഭാവേന ച സത്ഥാ ഇമേസു ദിട്ഠിഗതവിപല്ലാസേസു ഏവം പടിപജ്ജതീതി ദസ്സേന്തോ **“ഇദാനീ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സീഹനാദന്തി** അഭീതനാദം സേട്ഠനാദം. സേട്ഠനാദോ ഹേസ, യദിദം ഠപനീയസ്സ പഞ്ഹസ്സ ഠപനീയഭാവദസ്സനം. ഠപനീയതാ ചസ്സ പാളിആരുള്ഹാ ഏവ ‘‘ന ഹേത’’ന്തിആദിനാ. യഥാ ഉപചിതകമ്മകിലേസേന ഇത്ഥത്തം ആഗന്തബ്ബം, തഥാ നം ആഗതോതി **തഥാഗതോ,** സത്തോ. തഥാ ഹി സോ രൂപാദീസു സത്തോ വിസത്തോതി കത്വാ **“സത്തോ”**തി ച വുച്ചതി. **ഇത്ഥത്ത**ന്തി ച പടിലദ്ധത്താ തഥാ പച്ചക്ഖഭൂതോ അത്തഭാവോതി വേദിതബ്ബോ.

“അത്ഥസംഹിതം ന ഹോതീ”തി ഇമിനാ ഉഭയത്ഥ വിധുരതാദസ്സനേന നിരത്ഥകവിപ്പലാപതം തസ്സ വാദസ്സ വിഭാവേതി, ഉഭയലോകത്ഥവിധുരമ്പി സമാനം ‘‘കിം നു ഖോ വിവട്ടനിസ്സിത’’ന്തി കോചി ആസങ്കേയ്യാതി തദാസങ്കാനിവത്തനത്ഥം **“ന ച ധമ്മസംഹിത”**ന്തി വുത്തം. തേനാഹ **“നവലോകുത്തരധമ്മനിസ്സിതം ന ഹോതീ”**തി. യദിപി തം ന വിവട്ടോഗതം ഹോതി, വിവട്ടസ്സ പന അധിട്ഠാനഭൂതം നു ഖോതി കോചി ആസങ്കേയ്യാതി തദാസങ്കാനിവത്തനത്ഥം **“ന ആദിബ്രഹ്മചരിയക”**ന്തിആദി വുത്തം.

൩൦൦. കാമം തണ്ഹാപി ദുക്ഖസഭാവത്താ ‘‘ദുക്ഖ’’ന്തി ബ്യാകാതബ്ബാ, പഭവഭാവേന പന സാ തതോ വിസും കാതബ്ബാതി **“തണ്ഹം ഠപേത്വാ”**തി വുത്തം. തേനാഹ **“തസ്സേവ ദുക്ഖസ്സ പഭാവികാ”**തിആദി. നനു ച അവിജ്ജാദയോപി ദുക്ഖസ്സ സമുദയോതി? സച്ചം സമുദയോ, തസ്സാ പന കമ്മസ്സ വിചിത്തഭാവഹേതുതോ, ദുക്ഖുപ്പാദനേ വിസേസപച്ചയഭാവതോ ച സാതിസയോ സമുദയട്ഠോതി സാ ഏവ സുത്തേസു തഥാ വുത്താ. തേനാഹ **“തണ്ഹാ ദുക്ഖസമുദയോതി ബ്യാകത”**ന്തി. **ഉഭിന്നം അപ്പവത്തീ**തി ദുക്ഖസമുദയാനം അപ്പവത്തിനിമിത്തം. **“ദുക്ഖപരിജാനനോ”**തിആദി മഗ്ഗകിച്ചദസ്സനം, തേന മഗ്ഗസ്സ ഭാവനത്ഥോപി അത്ഥതോ ദസ്സിതോവാതി ദട്ഠബ്ബം. ന ഹി ഭാവനാഭിസമയേന വിനാ പരിഞ്ഞാഭിസമയാദയോ സമ്ഭവന്തീതി. സച്ചവവത്ഥാപനം അപ്പമാദപടിപത്തിഭാവതോ അസമ്മോഹകല്യാണകിത്തിസദ്ദാദിനിമിത്തതായ യഥാ സാതിസയം ഇധലോകത്ഥാവഹം, ഏവം യാവ ഞാണസ്സ തിക്ഖവിസദഭാവപ്പത്തിയാ അഭാവേന നവലോകുത്തരധമ്മസമ്പാപകം ന ഹോതി, താവ തത്ഥ തത്ഥ സമ്പത്തിഭവേ അബ്ഭുദയസമ്പത്തി അനുഗതമേവ സിയാതി വുത്തം **“ഏതം ഇധലോകപരലോകത്ഥനിസ്സിത”**ന്തി. **നവലോകുത്തരധമ്മനിസ്സിത**ന്തി നവവിധമ്പി ലോകുത്തരധമ്മം നിസ്സായ പവത്തം തദധിഗമൂപായഭാവതോ. യസ്മാ സച്ചസമ്ബോധം ഉദ്ദിസ്സ സാസനബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി, ന അഞ്ഞദത്ഥം, തസ്മാ ഏതം സച്ചവവത്ഥാപനം ‘‘ആദിപധാന’’ന്തി വുത്തം പഠമതരം ചിത്തേ ആദാതബ്ബതോ.

പുബ്ബന്തസഹഗതദിട്ഠിനിസ്സയവണ്ണനാ

൩൦൨. തം മയാ ബ്യാകതമേവാതി തം മയാ തഥാ ബ്യാകതമേവ, ബ്യാകാതബ്ബം നാമ മയാ അബ്യാകതം നത്ഥീതി ബ്യാകരണാവേകല്ലേന അത്തനോ ധമ്മസുധമ്മതായ ബുദ്ധസുബുദ്ധതം വിഭാവേതി. തേനാഹ

“സീഹനാദം നദന്തോ”തി. പുരിമുപ്പന്നാ ദിട്ഠിയോ അപരാപരുപ്പന്നാനം ദിട്ഠീനം അവസ്സയാ ഹോന്തീതി **“ദിട്ഠിയോവ ദിട്ഠിനിസ്സയാ”**തി വുത്തം. **ദിട്ഠിഗതികാ**തി ദിട്ഠിഗതിയോ, ദിട്ഠിപ്പവത്തിയോതി അത്ഥോ. **ഇദമേവ ദസ്സനം സച്ച**ന്തി “സസ്സതോ അത്താ ച ലോകോ ചാ”തി ഇദമേവ ദസ്സനം സച്ചം അമോഘം അവിപരീതം. **അഞ്ഞേസം വചനം മോഘ**ന്തി “അസസ്സതോ അത്താ ച ലോകോ ചാ”തി ഏവമാദികം അഞ്ഞേസം സമണബ്രാഹ്മണാനം വചനം മോഘം തുച്ഛം, മിച്ഛാതി അത്ഥോ. ന സയം കാതബ്ബോതി **അസയംകാരോ**തി ആഹ **“അസയംകതോ”**തി, യാദിച്ഛികത്താതി അധിപ്പായോ.

൭൮. **അത്ഥി ഖോ**തി ഏത്ഥ **ഖോ**-സദ്ദോ പുച്ഛായം, അത്ഥി നു തി അയമേത്ഥ അത്ഥോതി ആഹ **“അത്ഥി ഖോ ഇദം ആവുസോ വുച്ചതീ”**തിആദി. **ആവുസോ യം തുമ്ഹേഹി “സസ്സതോ അത്താ ച ലോകോ ചാ”തി വുച്ചതി,** ഇദമത്ഥി ഖോ ഇദം വാചാമത്തം, നോ നത്ഥി, തസ്മാ വാചാവത്ഥുമത്തതോ തസ്സ **യം ഖോ തേ ഏവമാഹംസു “ഇദമേവ സച്ചം മോഘം അഞ്ഞ”ന്തി, തം തേസം നാനുജാനാമീ**തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ച യോജനാ ച വേദിതബ്ബാ. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം **ബ്രഹ്മജാലടീകായം** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൦) വുത്തമേവ. **ദിട്ഠിപഞ്ഞത്തിയാ**തി ദിട്ഠിയാ പഞ്ഞാപനേ “ഏവം ഏസാ ദിട്ഠി ഉപ്പന്നാ”തി തസ്സാ ദിട്ഠിയാ സമുദയതോ, അത്ഥങ്ഗമതോ, അസ്സാദതോ, ആദീനവതോ, നിസ്സരണതോ ച യാഥാവതോ പഞ്ഞാപനേ. അവിപരീതവുത്തിയാ **സമേന ഞാണേന സമം** കഞ്ചി നേവ സമനുപസ്സാമി. **അധിപഞ്ഞത്തീ**തി അഭിഞ്ഞേയ്യധമ്മപഞ്ഞാപനാ. യം അജാനന്താ ബാഹിരകാ ദിട്ഠിപഞ്ഞത്തിയേവ അല്ലീനാതി തഞ്ച പഞ്ഞത്തിതോ അജാനന്താ ഥാമസാ പരാമാസാ അഭിനിവിസ്സ വോഹരന്തി. ഏത്ഥ ച യായം “ദിട്ഠിപഞ്ഞത്തി നാമാ”തി വുത്താ ദിട്ഠിയാ ദിട്ഠിഗതികേഹി ഏവം ഗഹിതതായ വിഭാവനാ, തത്ഥ ച ഭഗവതോ ഉത്തരിതരോ നാമ കോചി നത്ഥി, സ്വായമത്ഥോ **ബ്രഹ്മജാലേ** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൦) വിഭാവിതോ ഏവ. “അധിപഞ്ഞത്തീ”തി വുത്താ പന വിഭാവിയമാനാ ലോകസ്സ നിബ്ബിദാഹേതുഭാവേന ബഹുലീകാരാതി തസ്സാ വസേന ഭഗവാ അനുത്തരഭാവം പവേദേന്തോ ‘നേവ അത്തനാ സമസമം സമനുപസ്സാമീ’തി സീഹനാദം നദീ”തി കേചി. അട്ഠകഥായം (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൭൮) പന “യഞ്ച വുത്തം ‘പഞ്ഞത്തിയാ’തി യഞ്ച ‘അധിപഞ്ഞത്തീ’തി , ഉഭയമേതം അത്ഥതോ ഏക”ന്തി “ഇധ പന പഞ്ഞത്തിയാതി ഏത്ഥാപി പഞ്ഞത്തി ചേവ അധിപഞ്ഞത്തി ച അധിപ്പേതാ, അധിപഞ്ഞത്തീതി ഏത്ഥാപീ”തി ച വുത്താ, ഉഭയസ്സപി വസേനേത്ഥ ഭഗവാ സീഹനാദം നദീതി വിഞ്ഞായതി. **ഉഭയം പേതം അത്ഥതോ ഏക**ന്തി ച പഞ്ഞത്തിഭാവസാമഞ്ഞം സന്ധായ വുത്തം, ന ഭേദാഭാവതോ. തേനാഹ **“ഭേദതോ ഹീ”**തിആദി. **ഖന്ധപഞ്ഞത്തീ**തി ഖന്ധാനം “ഖന്ധാ”തി പഞ്ഞാപനാ ദസ്സനാ പകാസനാ ഠപനാ നിക്ഖിപനാ. “ആചിക്ഖതി ദസ്സേതി പഞ്ഞാപേതി പട്ഠപേതീ”തി (സം॰ നി॰ ൨.൨൦, ൩൭) ആഗതട്ഠാനേ ഹി പഞ്ഞാപനാ ദസ്സനാ പകാസനാ **പഞ്ഞത്തി** നാമ, “സുപഞ്ഞത്തം മഞ്ചപീഠ”ന്തി (പാരാ॰ ൨൬൯) ആഗതട്ഠാനേ ഠപനാ നിക്ഖിപനാ **പഞ്ഞത്തി** നാമ, ഇധ ഉഭയമ്പി യുജ്ജതി.

ദിട്ഠിനിസ്സയപ്പഹാനവണ്ണനാ

൭൯. **പജഹനത്ഥ**ന്തി അച്ചന്തായ പടിനിസ്സജ്ജനത്ഥം. യസ്മാ തേന പജഹനേന സബ്ബേ ദിട്ഠിനിസ്സയാ സമ്മദേവ അതിക്കന്താ ഹോന്തി വീതിക്കന്താ,

തസ്മാ **“സമതിക്കമായാതി തസ്സേവ വേവചന”**ന്തി അവോച. ന കേവലം സതിപട്ഠാനാ കഥിതമത്താ, അഥ ഖോ വേനേയ്യസന്താനേ പതിട്ഠാപിതാതി ദസ്സേതും ‘‘ദേസിതാ’’തി വത്വാ ‘‘പഞ്ഞത്താ’’തി വുത്തന്തി ആഹ **“ദേസിതാതി കഥിതാ. പഞ്ഞത്താതി ഠപിതാ”**തി. ഇദാനി സതിപട്ഠാനദേസനായ ദിട്ഠിനിസ്സയാനം ഏകന്തികം പഹാനാവഹഭാവം ദസ്സേതും **“സതിപട്ഠാനഭാവനായ ഹീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ സതിപട്ഠാനഭാവനായാതി ഇമിനാ തേസം ഭാവനായ ഏവ നേസം പഹാനം, ദേസനാ പന തദുപനിസ്സയഭാവതോ തഥാ വുത്താതി ദസ്സേതി. സേസം സബ്ബം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി.

പാസാദികസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ.

൭. ലക്ഖണസുത്തവണ്ണനാ

ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണവണ്ണനാ

൧൯൮. അഭിനീഹാരാദിഗുണമഹത്തേന മഹന്തോ പുരിസോതി **മഹാപുരിസോ,** സോ ലക്ഖീയതി ഏതേഹീതി **മഹാപുരിസലക്ഖണാനി.** തം മഹാപുരിസം ബ്യഞ്ജയന്തി പകാസേന്തീതി **മഹാപുരിസബ്യഞ്ജനാനി.** മഹാപുരിസോ നിമീയതി അനുമീയതി ഏതേഹീതി **മഹാപുരിസനിമിത്താനി.** തേനാഹ **''അയം...പേ॰... കാരണാനീ''**തി.

൨൦൦. **ധാരേന്തീ**തി ലക്ഖണപാഠം ധാരേന്തി, തേന ലക്ഖണാനി തേ സരൂപതോ ജാനന്തി, ന പന സമുട്ഠാനതോതി ദസ്സേതി. തേനാഹ **''നോ ച ഖോ''**തിആദി, തേന അനഞ്ഞസാധാരണമേതം, യദിദം മഹാപുരിസലക്ഖണാനം കാരണവിഭാവനന്തി ദസ്സേതി. **കസ്മാ ആഹാ**തി യഥാവുത്തസ്സ സുത്തസ്സ സമുട്ഠാനകാരണം പുച്ഛതി, ആചരിയോ ''അട്ഠുപ്പത്തിയാ അനുരൂപത്താ''തി വത്വാ തമേവസ്സ അട്ഠുപ്പത്തിം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **''സാ പനാ''**തിആദിമാഹ. **സബ്ബപാലിഫുല്ലോ**തി സബ്ബസോ സമന്തതോ വികസിതപുപ്ഫോ. വികസനമേവ ഹി പുപ്ഫസ്സ നിപ്ഫത്തി. **പാരിച്ഛത്തകോ വിയാ**തി അനുസ്സവലദ്ധമത്തം ഗഹേത്വാ വദന്തി. **ഉപ്പജ്ജതീ**തി ലബ്ഭതി, നിബ്ബത്തതീതി അത്ഥോ.

യേന കമ്മേനാതി യേന കുസലകമ്മുനാ. **യം നിബ്ബത്ത**ന്തി യം യം ലക്ഖണം നിബ്ബത്തം. **ദസ്സനത്ഥ**ന്തി തസ്സ തസ്സ കുസലകമ്മസ്സ സരൂപതോ, കിച്ചതോ, പവത്തിആകാരവിസേസതോ, പച്ചയതോ, ഫലവിസേസതോ ച ദസ്സനത്ഥം, ഏതേനേവ പടിപാടിയാ ഉദ്ദിട്ഠാനം ലക്ഖണാനം അസമുദ്ദേസകാരണവിഭാവനായ കാരണം ദീപിതം ഹോതി സമാനകാരണാനം ലക്ഖണാനം ഏകജ്ഝം കാരണദസ്സനവസേനസ്സ പവത്തത്താ. **ഏവമാഹാ**തി ''ബാഹിരകാപി ഇസയോ ധാരേന്തീ''തിആദിനാ ഇമിനാ ഇമിനാ പകാരേന ആഹ.

സുപ്പതിട്ഠിതപാദതാലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൦൧. **''പുരിമം ജാതി**ന്തി പുരിമായം ജാതിയം, ഭുമ്മത്ഥേ ഏതം ഉപയോഗവചന''ന്തി വദന്തി. ''പുബ്ബേ നിവുത്ഥക്ഖന്ധസന്താനേ ഠിതോ''തി വചനതോ അച്ചന്തസംയോഗേ വാ ഉപയോഗവചനം. യഥാ യഥാ ഹി ജാതിയം മഹാസത്തോ പുഞ്ഞകമ്മം കാതും ആരഭതി, ആരഭതോ പട്ഠായ അച്ചന്തമേവ തത്ഥ പുഞ്ഞകമ്മപ്പസുതോ ഹോതി. തേനാഹ ''ദള്ഹസമാദാനോ''തിആദി. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **നിവുത്ഥക്ഖന്ധാ ''ജാതീ''തി വുത്താ** ഖന്ധവിനിമുത്തായ ജാതിയാ അഭാവതോ, നിബ്ബത്തിലക്ഖണസ്സ ച വികാരസ്സ ഇധ അനുപയുജ്ജനതോ. **ജാതവസേനാ**തി ജായനവസേന. **''തത്ഥാ''**തി ഇമിനാ ''പുബ്ബേ നിവുത്ഥക്ഖന്ധാ''തി ഇമം പദം ഉപസംഹരതി. **ഭവനവസേനാ**തി പച്ചയതോ നിബ്ബത്തനവസേന. **നിവുത്ഥവസേനാ**തി നിവുസിതതാവസേന. **ആലയട്ഠേനാ**തി ആവസിതഭാവേന. നിവാസത്ഥോ ഹി നികേതത്ഥോ.

തത്ഥാതി ദേവലോകാദിമ്ഹി. **ആദി**-സദ്ദേന ഏകച്ചം തിരച്ഛാനയോനിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **ന സുകര**ന്തി ദേവഗതിയാ ഏകന്തസുഖതായ, ദുഗ്ഗതിയാ

ഏകന്തദുക്ഖതായ, ദുക്ഖബഹുലതായ ച പുഞ്ഞകിരിയായ ഓകാസോ ന സുലഭരൂപോ പച്ചയസമവായസ്സ ദുല്ലഭഭാവതോ, ഉപ്പജ്ജമാനാ ച സാ ഉളാരാ, വിപുലാ ച ന ഹോതീതി ഗതിവസേനാപി ഖേത്തവിസേസതാ ഇച്ഛിതബ്ബാ "തിരച്ഛാനഗതേ ദാനം ദത്വാ സതഗുണാ ദക്ഖിണാ പാടികങ്ഖിതബ്ബാ, പുഥുജ്ജനദുസ്സീലേ ദാനം ദത്വാ സഹസ്സഗുണാ ദക്ഖിണാ പാടികങ്ഖിതബ്ബാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൭൯) വചനതോ . മനുസ്സഗതിയാ പന സുഖബഹുലതായ പുഞ്ഞകിരിയായ ഓകാസോ സുലഭരൂപോ പച്ചയസമവായസ്സ ച യേഭുയ്യേന സുലഭഭാവതോ. യഞ്ച തത്ഥ ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, തമ്പി വിസേസതോ പുഞ്ഞകിരിയായ ഉപനിസ്സയോ ഹോതി, ദുക്ഖൂപനിസാ സദ്ധാതി. യഥാ ഹി അയോഘനേന സത്ഥകേ നിപ്ഫാദിയമാനേ തസ്സ ഏകന്തതോ അഗ്ഗിമ്ഹി താപനം, ഉദകേന വാ തേമനം ഛേദനകിരിയാസമത്ഥതായ ന വിസേസപച്ചയോ, താപേത്വാ പന സമാനയോഗതോ ഉദകതേമനം തസ്സാ വിസേസപച്ചയോ, ഏവമേവ സത്തസന്താനസ്സ ഏകന്തദുക്ഖസമങ്ഗിതാ ദുക്ഖബഹുലതാ ഏകന്തസുഖസമങ്ഗിതാ സുഖബഹുലതാ ച പുഞ്ഞകിരിയാസമത്ഥതായ ന വിസേസപച്ചയോ, സതി പന സമാനയോഗതോ ദുക്ഖസന്താപനേ, സുഖുമബ്രൂഹനേ ച ലദ്ധൂപനിസ്സയാ പുഞ്ഞകിരിയാ സമത്ഥതായ സമ്ഭവതി, തഥാ സതി ഉപ്പജ്ജമാനാ പുഞ്ഞകിരിയാ മഹാജുതികാ മഹാവിപ്ഫാരാ പടിപക്ഖച്ഛേദനസമത്ഥാ ഹോതി. തസ്മാ മനുസ്സഭാവോ പുഞ്ഞകിരിയായ വിസേസപച്ചയോ. തേന വുത്തം **"തത്ഥ ന സുകരം, മനുസ്സഭൂതസ്സേവ സുകര"**ന്തി.

അഥ "മനുസ്സഭൂതസ്സാ"തി ഏത്ഥ കോ വചനത്ഥോ? "മനസ്സ ഉസ്സന്നതായ **മനുസ്സാ**തി, സൂരഭാവസതിമന്തതാബ്രഹ്മചരിയയോഗ്യതാദിഗുണവസേന ഉപചിതമനകാ ഉക്കട്ഠഗുണചിത്താതി അത്ഥോ. കേ പന തേ? ജമ്ബുദീപവാസിനോ സത്തവിസേസാ. തേനാഹ ഭഗവാ -

> 'തീഹി, ഭിക്ഖവേ, ഠാനേഹി ജമ്ബുദീപകാ മനുസ്സാ ഉത്തരകുരുകേ ച മനുസ്സേ അധിഗ്ഗണ്ഹന്തി ദേവേ ച താവതിംസേ. കതമേഹി തീഹി? സൂരാ സതിമന്തോ ഇധ ബ്രഹ്മചരിയവാസോ'തി (അ॰ നി॰ ൯.൨൧; കഥാ॰ ൨൭൧).

തഥാ ഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ, പച്ചേകബുദ്ധാ, അഗ്ഗസാവകാ , മഹാസാവകാ, ചക്കവത്തിനോ, അഞ്ഞേ ച മഹാനുഭാവാ സത്താ തത്ഥേവ ഉപ്പജ്ജന്തി. തേ ഹി സമാനരൂപാദിതായ പന സദ്ധിം പരിത്തദീപവാസീഹി ഇതരമഹാദീപവാസിനോപി മനുസ്സാ ത്വേവ പഞ്ഞായിംസൂ"തി കേചി. അപരേ പന ഭണന്തി "ലോഭാദീഹി, അലോഭാദീഹി ച സഹിതസ്സ മനസ്സ ഉസ്സന്നതായ **മനുസ്സാ.** യേ ഹി സത്താ മനുസ്സജാതികാ, തേസു വിസേസതോ ലോഭാദയോ, അലോഭാദയോ ച ഉസ്സന്നാ, തേ ലോഭാദിഉസ്സന്നതായ അപായമഗ്ഗം, അലോഭാദിഉസ്സന്നതായ സുഗതിമഗ്ഗം, നിബ്ബാനഗാമിമഗ്ഗഞ്ച പരിപൂരേന്തി, തസ്മാ ലോഭാദീഹി, അലോഭാദീഹി ച സഹിതസ്സ മനസ്സ ഉസ്സന്നതായ പരിത്തദീപവാസീഹി സദ്ധിം ചതുദീപവാസിനോ സത്തവിസേസാ മനുസ്സാതി വുച്ചന്തീ"തി. ലോകിയാ പന "മനുനോ അപച്ചഭാവേന **മനുസ്സാ"**തി വദന്തി. **മനു** നാമ പഠമകപ്പികോ ലോകമരിയാദായ ആദിഭൂതോ സത്താനം ഹിതാഹിതവിധായകോ കത്തബ്ബാകത്തബ്ബതാസു നിയോജനതാവസേന പിതുട്ഠാനിയോ, യോ സാസനേ "മഹാസമ്മതോ"തി വുച്ചതി അമ്ഹാകം

മഹാബോധിസത്തോ, പച്ചക്ഖതോ, പരമ്പരാ ച തസ്സ ഓവാദാനുസാസനിയം ഠിതാ സത്താ പുത്തസദിസതായ “മനുസ്സാ, മാനുസാ”തി ച വുച്ചന്തി. തതോ ഏവ ഹി തേ “മാനവാ, മനുജാ”തി ച വോഹരീയന്തി. **മനുസ്സഭൂതസ്സാ**തി മനുസ്സേസു ഭൂതസ്സ ജാതസ്സ, മനുസ്സഭാവം വാ പത്തസ്സാതി അത്ഥോ. അയഞ്ച നയോ ലോകിയമഹാജനസ്സ വസേന വുത്തോ. മഹാബോധിസത്താനം പന സന്താനസ്സ മഹാഭിനീഹാരതോ പട്ഠായ കുസലധമ്മപടിപത്തിയം സമ്മദേവ അഭിസങ്ഖതത്താ തേസം സുഗതിയം, അത്തനോ ഉപ്പജ്ജനദുഗ്ഗതിയഞ്ച നിബ്ബത്താനം കുസലകമ്മം ഗരുതരമേവാതി ദസ്സേതും **“അകാരണം വാ ഏത”**ന്തിആദി വുത്തം.

ഏവരൂപേ അത്തഭാവേതി ഹത്ഥിആദിഅത്തഭാവേ. **ഠിതേന കതകമ്മം ന സക്കാ സുഖേന ദീപേതും** ലോകേ അപ്പഞ്ഞാതരൂപത്താ. **സുഖേന ദീപേതും** “അസുകസ്മിം ദേസേ അസുകസ്മിം നഗരേ അസുകോ നാമ രാജാ, ബ്രാഹ്മണോ ഹുത്വാ ഇമം കുസലകമ്മം അകാസീ”തി ഏവം സുവിഞ്ഞാപയഭാവതോ. **ഥിരഗ്ഗഹണോ**തി അസിഥിലഗ്ഗാഹീ ഥാമപ്പത്തഗ്ഗഹണോ. **നിച്ചലഗ്ഗഹണോ**തി അചഞ്ചലഗ്ഗാഹീ തത്ഥ കേനചിപി അസംഹാരിയോ . **പടികുടതീ**തി സംകുടതി, ജിഗുച്ഛനവസേന വിവട്ടതി വാ. **പസാരിയതീ**തി വിത്ഥതം ഹോതി വേപുല്ലം പാപുണാതി.

തവേസോ മഹാസമുദ്ദസദിസോതി ഏസോ ഉദകോഘോ തേവ മഹാസമുദ്ദസദിസോ.

ദീയതി ഏതേനാതി **ദാനം,** പരിച്ചാഗചേതനാ. **ദിയ്യനവസേനാ**തി ദേയ്യധമ്മസ്സ പരിയത്തം കത്വാ പരിച്ചജനവസേന **ദാനം. സംവിഭാഗകരണവസേനാ**തി തസ്സേവ അത്തനാ സദ്ധിം പരസ്സ സംവിഭജനവസേന **സംവിഭാഗോ,** തഥാപവത്താ ചേതനാ. **സീലസമാദാനേ**തി സീലസ്സ സമ്മദേവ ആദാനേ, ഗഹണേ പവത്തനേതി അത്ഥോ. തം പവത്തികാലേന ദസ്സേന്തോ **“പൂരണകാലേ”**തി ആഹ. മാതു ഹിതോ മത്തേയ്യോ, യസ്സ പന ധമ്മസ്സ വസേന സോ “മത്തേയ്യോ”തി വുച്ചതി, സോ **മത്തേയ്യതാ**തി ആഹ **“മാതു കാതബ്ബവത്തേ”**തി. ഏസേവ നയോ **“പേത്തേയ്യതായാ”**തിആദീസു. **അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേസൂ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞവിസിട്ഠേസു അഞ്ഞേസു, തേ പന കുസലഭാവേന വുത്താ കുസലാതി ആഹ **“ഏവരൂപേസൂ”**തി. **അധികുസലേസൂ**തി അഭിവിസിട്ഠേസു കുസലേസു, സാ പന അഭിവിസിട്ഠതാ ഉപാദായുപാദായ ഹോതി. യം പനേത്ഥ ഉക്കംസഗതം അധികുസലം, തദുക്കംസനയേന ഇധാധിപ്പേതന്തി തം ദസ്സേതും **“അത്ഥി കുസലാ, അത്ഥി അധികുസലാ”**തിആദി വുത്തം. നനു പഞ്ഞാപാരമിസങ്ഗഹഞാണസമ്ഭാരഭൂതാ കുസലാ ധമ്മാ നിപ്പരിയായേന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപടിലാഭപച്ചയാ കുസലാ നാമ, ഇമേ പന മഹാപുരിസലക്ഖണനിബ്ബത്തകാ പുഞ്ഞസമ്ഭാരഭൂതാ കസ്മാ തഥാ വുത്താതി? സബ്ബേസമ്പി മഹാബോധിസത്തസന്താനഗതാനം പാരമിധമ്മാനം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപടിലാഭപച്ചയഭാവതോ. മഹാഭിനീഹാരതോ പട്ഠായ ഹി മഹാപുരിസോ യം കിഞ്ചി പുഞ്ഞം കരോതി, സബ്ബം തം സമ്മാസമ്ബോധിസമധിഗമായേവ പരിണാമേതി. തഥാ ഹി സസമ്ഭാരാബ്യാസോ, ദീഘകാലാബ്യാസോ, നിരന്തരാബ്യാസോ, സക്കച്ചാബ്യാസോതി ചത്താരോ അബ്യാസാ ചതുരധിട്ഠാനപരിപൂരിതസമ്ബന്ധാ അനുപുബ്ബേന മഹാബോധിട്ഠാനാ സമ്പജ്ജന്തി.

സകിമ്പീതി പി-സദ്ദേന അനേകവാരമ്പി കതം വിജാതിയേന അന്തരിതം സങ്ഗണ്ഹാതി. **അഭിണ്ഹകരണേനാ**തി ബഹുലീകാരേന. **ഉപചിത**ന്തി ഉപരൂപരി വഡ്ഢിതം. **പിണ്ഡീകത**ന്തി പിണ്ഡസോ കതം. **രാസീകത**ന്തി രാസിഭാവേന കതം. അനേകക്ഖത്തുഞ്ഹി പവത്തിയമാനം കുസലകമ്മം സന്താനേ തഥാലദ്ധപരിഭാവനം പിണ്ഡീഭൂതം വിയ, രാസീഭൂതം വിയ ച ഹോതി. വിപാകം പതി സംഹച്ചകാരിഭാവത്താ **ചക്കവാളം അതിസമ്ബാധം ഭവഗ്ഗം അതിനീചം,** സചേ പനേ തം രൂപം സിയാതി അധിപ്പായോ. **വിപുലത്താ**തി മഹന്തത്താ. യസ്മാ പന തം കമ്മം മേത്താകരുണാസതിസമ്പജഞ്ഞാഹി പരിഗ്ഗഹിതതായ ദുരസമുസ്സാരിതം പമാണകരണധമ്മന്തി പമാണരഹിതതായ ''അപ്പമാണ''ന്തി വത്തബ്ബതം അരഹതി, തസ്മാ **"അപ്പമാണത്താ"**തി വുത്തം.

അധിഭവതീതി ഫലസ്സ ഉളാരഭാവേന അഭിഭുയ്യ തിട്ഠതി. അത്ഥതോ പണീതപണീതാനം ഭോഗാനം പടിലാഭോ ഏവാതി ആഹ **"അതിരേകം ലഭതീ"**തി. **അധിഗച്ഛതീ**തി വിന്ദതി, നിബ്ബത്തമാനോവ തേന സമന്നാഗതോ ഹോതീതി അത്ഥോ. ഏകദേസേന അഫുസിത്വാ സബ്ബപ്പദേസേഹി ഫുസനതോ സബ്ബപ്പദേസേഹി ഫുസന്തിയോ ഏതേസം പാദതലാനം സന്തീതി **"സബ്ബാവന്തേഹി പാദതലേഹീ"**തി വുത്തം. യഥാ നിക്ഖിപനേ സബ്ബേ പാദതലപ്പദേസാ സംഹച്ചകാരിനോ അനിന്നതായ സമഭാവതോ, ഏവം ഉദ്ധരണേപീതി വുത്തം **"സമം ഫുസതി, സമം ഉദ്ധരതീ"**തി. ഇദാനി ഇമസ്സ മഹാപുരിസലക്ഖണസ്സ സമധിഗമേന ലദ്ധബ്ബനിസ്സന്ദഫലവിഭാവനമുഖേന ആനുഭാവം വിഭാവേതും **"സചേപി ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **നരക**ന്തി ആവാടം. **അന്തോ പവിസതി** സമഭാവാപത്തിയാ. **"ചക്കലക്ഖണേന പതിട്ഠാതബ്ബട്ഠാന"**ന്തി ഇദം യം ഭൂമിപ്പദേസം പാദതലം ഫുസതി, തത്ഥ ചക്കലക്ഖണമ്പി ഫുസനവസേന പതിട്ഠാതീതി കത്വാ വുത്തം. തസ്സ പന തഥാ പതിട്ഠാനം സുപ്പതിട്ഠിതപാദതായ ഏവാതി സുപ്പതിട്ഠിതപാദതായ ആനുഭാവകിത്തനേ ''ലക്ഖണന്തരാനയനം കിമത്ഥിയ''ന്തി ന ചിന്തേതബ്ബം. **സീലതേജേനാ**തി സീലപ്പഭാവേന. **പുഞ്ഞതേജേനാ**തി കുസലപ്പഭാവേന. **ധമ്മതേജേനാ**തി ഞാണപ്പഭാവേന. തീഹിപി പദേഹി ഭഗവതോ ബുദ്ധഭൂതസ്സ ധമ്മാ ഗഹിതാ, **"ദസന്നം പാരമീന"**ന്തി ഇമിനാ ബുദ്ധകരധമ്മാ ഗഹിതാ.

൨൦൨. **മഹാസമുദ്ദോവ സീമാ** സബ്ബഭൂമിസ്സരഭാവതോ. **"അഖിലമനിമിത്തമകണ്ടക"**ന്തി തീഹിപി പദേഹി ഥേയ്യാഭാവോവ വുത്തോതി ആഹ **"നിച്ചോര"**ന്തിആദി . **ഖരസമ്ഫസ്സട്ഠേനാ**തി ഘട്ടനേന ദുക്ഖസമ്ഫസ്സഭാവേന **ഖിലാ**തി. **ഉപദ്ദവപച്ചയട്ഠേനാ**തി അനത്ഥഹേതുതായ **നിമിത്താ**തി. **"അഖില"**ന്തിആദിനാ ഏകചാരീഹി ചോരാഭാവോ വുത്തോ, **"നിരബ്ബുദ"**ന്തി ഇമിനാ പന ഗണബന്ധവസേന വിചരണചോരാഭാവോ വുത്തോതി ദസ്സേതും **"ഗുമ്ബം ഗുമ്ബം ഹുത്വാ"**തിആദി വുത്തം. **അവിക്ഖമ്ഭനീയോ**തി ന വിബന്ധനീയോ കേനചി അപ്പടിബാഹനീയോ ഠാനതോ അനിക്ഖഡ്ഢനീയോ. പടിപക്ഖം അനിട്ഠം അത്ഥേതീതി **പച്ചത്ഥികോ,** ഏതേന പാകടഭാവേന വിരോധം അകരോന്തോ വേരിപുഗ്ഗലോ വുത്തോ. പടിവിരുദ്ധോ അമിത്തോ **പച്ചാമിത്തോ,** ഏതേന പാകടഭാവേന വിരോധം കരോന്തോ വേരിപുഗ്ഗലോ വുത്തോ. **വിക്ഖമ്ഭേതും നാസക്ഖിംസു,** അഞ്ഞദത്ഥു സയമേവ വിഘാതബ്യസനം പാപുണിംസു ചേവ സാവകത്തഞ്ച പവേദേസും.

“**കമ്മ**”ന്തിആദീസു **കമ്മം നാമ** ബുദ്ധഭാവം ഉദ്ദിസ്സ കതൂപചിതോ ലക്ഖണസംവത്തനിയോ പുഞ്ഞസമ്ഭാരോ. തേനാഹ “**സതസഹസ്സകപ്പാധികാനീ**”തിആദി. **കമ്മസരിക്ഖകം നാമ** തസ്സേവ പുഞ്ഞസമ്ഭാരസ്സ കരണകാലേ കേനചി അകമ്പനീയസ്സ ദള്ഹാവത്ഥിതഭാവസ്സ അനുച്ഛവികോ സുപ്പതിട്ഠിതപാദതാസങ്ഖാതസ്സ ലക്ഖണസ്സ പരേഹി അവിക്ഖമ്ഭനീയതായ ഞാപകനിമിത്തഭാവോ, സ്വായം നിമിത്തഭാവോ തസ്സേവ ലക്ഖണസ്സാതി അട്ഠകഥായം “**കമ്മസരിക്ഖകം നാമ...പേ॰... മഹാപുരിസലക്ഖണ**”ന്തി വുത്തം. ഠാനഗമനേസു പാദാനം ദള്ഹാവത്ഥിതഭാവോ **ലക്ഖണം നാമ.** പാദാനം ഭൂമിയം സമം നിക്ഖിപനം, പാദതലാനം സബ്ബഭാഗേഹി ഫുസനം, സമമേവ ഉദ്ധരണം, തസ്മാ സുട്ഠു സമം സബ്ബഭാഗേഹി പതിട്ഠിതാ പാദാ ഏതസ്സാതി **സുപ്പതിട്ഠിതപാദോ,** തസ്സ ഭാവോ **സുപ്പതിട്ഠിതപാദതാ**തി വുച്ചതി ലക്ഖണം. സുട്ഠു സമം ഭൂമിയാ ഫുസനേനേവ ഹി നേസം തത്ഥ ദള്ഹാവത്ഥിതഭാവോ സിദ്ധോ, യം “കമ്മസരിക്ഖക”ന്തി വുത്തം. **ലക്ഖണാനിസംസോ**തി ലക്ഖണപടിലാഭസ്സ ഉദ്രയോ, ലക്ഖണസംവത്തനിയസ്സ കമ്മസ്സ ആനിസംസഫലന്തി അത്ഥോ. നിസ്സന്ദഫലം പന ഹേട്ഠാ ഭാവിതമേവ.

൨൦൩. **കമ്മാദിഭേദേ**തി കമ്മകമ്മസരിക്ഖകലക്ഖണ ലക്ഖണാനിസംസവിസഞ്ഞിതേ വിഭാഗേ. **ഗാഥാബന്ധം സന്ധായ വുത്തം,** അത്ഥോ പന അപുബ്ബം നത്ഥീതി അധിപ്പായോ. **പോരാണകത്ഥേരാ**തി അട്ഠകഥാചരിയാ. **വണ്ണനാഗാഥാ**തി ഥോമനാഗാഥാ വുത്തമേവത്ഥം ഗഹേത്വാ ഥോമനാവസേന പവത്തത്താ. **അപരഭാഗേ ഥേരാ** നാമ പാളിം, അട്ഠകഥഞ്ച പോത്ഥകാരോപനവസേന സമാഗതാ മഹാഥേരാ, യേ സാട്ഠകഥം പിടകത്തയം പോത്ഥകാരുള്ഹം കത്വാ സദ്ധമ്മം അദ്ധനിയചിരട്ഠിതികം അകംസു. **ഏകപദികോ**തി “**ദള്ഹസമാദാനോ അഹോസീ**”തിആദിപാഠേ ഏകേകപദഗാഹീ. **അത്ഥുദ്ധാരോ**തി തദത്ഥസ്സ സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം ഗാഥാബന്ധവസേന ഉദ്ധരണതോ അത്ഥുദ്ധാരഭൂതോ, തയിദം പാളിയം ആഗതപദാനി ഗഹേത്വാ ഗാഥാബന്ധവസേന തദത്ഥവിചാരണഭാവദസ്സനം, ന പന ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികേന ഠപിതഭാവപടിക്ഖിപനന്തി ദട്ഠബ്ബം.

കുസലധമ്മാനം വചീസച്ചസ്സ ബഹുകാരതം, തപ്പടിപക്ഖസ്സ ച മുസാവാദസ്സ മഹാസാവജ്ജതം ദസ്സേതും അനന്തരമേവ കുസലകമ്മപഥധമ്മേ വദന്തോപി തതോ വചീസച്ചം നീഹരിത്വാ കഥേതി **സച്ചേ**തി വാ സന്നിധാനേവ “ധമ്മേ”തി വുച്ചമാനാ കുസലകമ്മപഥധമ്മാ ഏവ യുത്താതി വുത്തം “**ധമ്മേതി ദസകുസലകമ്മപഥധമ്മേ**”തി. ഗോബലീബദ്ദഞായേന വാ ഏത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഇന്ദ്രിയദമനേ**തി ഇന്ദ്രിയസംവരേ. കുസലകമ്മപഥഗ്ഗ്ഹണേനേസ്സ വാരിത്തസീലമേവ ഗഹിതന്തി ഇതരമ്പി സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേതും സംയമസ്സേവ ഗഹണം കതന്തി “**സംയമേതി സീലസംയമേ**”തി വുത്തം. **സുചി** വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ യസ്സ ധമ്മസ്സ വസേന, തം **സോചേയ്യം,** കായസുചരിതാദി. ഏതസ്സേവ ഹി വിഭാഗസ്സ ദസ്സനത്ഥം വുത്തമ്പി ചേതം പുന വുത്തം, മനോസോചേയ്യഗ്ഗഹണേന വാ ഝാനാദിഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാനമ്പി സങ്ഗണ്ഹനത്ഥം **സോചേയ്യ**ഗ്ഗഹണം. **ആലയഭൂത**ന്തി സമഥവിപസ്സനാനം അധിട്ഠാനഭൂതം. **ഉപോസഥകമ്മ**ന്തി ഉപോസഥദിവസേ സമാദിയിത്വാ സമാചരിതബ്ബം പുഞ്ഞകമ്മം **ഉപോസഥോ** സഹചരണഞായേന. “**അവിഹിംസായാ**തി സത്താനം അവിഹേഠനായാ”തി വദന്തി, തം പന

സീലഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹിതം. തസ്മാ **അവിഹിംസായാ**തി കരുണായാതി അത്ഥോ. **അവിഹിംസാ**ഗ്ഗഹണേനേവ ചേത്ഥ അപ്പമഞ്ഞാസാമഞ്ഞേന ചത്താരോപി ബ്രഹ്മവിഹാരാ ഉപചാരാവത്ഥാ ഗഹിതാ ലക്ഖണഹാരനയേന. **സകല**ന്തി അനവസേസം പരിപുണ്ണം. ഏവമേത്ഥ കാമാവചരത്തഭാവപരിയാപന്നത്താ ലക്ഖണസ്സ തംസംവത്തനികകാമാവചരകുസലധമ്മാ ഏവ പാരമിതാസങ്ഗഹപുഞ്ഞസമ്ഭാരഭൂതകായസുചരിതാദീഹി ദ്വാദസധാ വിഭത്താ ഏവ. ഗാഥായം "സച്ചേ"തിആദിനാ ദസധാ സങ്ഗയ്ഹ ദസ്സിതാ. ഏസ നയോ സേസലക്ഖണേപി.

അംനുഭീതി ഗാഥാസുഖത്ഥം അകാരം സാനുനാസികം കത്വാ വുത്തം. ബ്യഞ്ജനാനി ലക്ഖണാനി ആചിക്ഖന്തീതി **വേയഞ്ജനികാ. വിക്ഖമ്ഭേതബ്ബ**ന്തി പടിബാഹിതബ്ബം **തസ്സാ**തി മഹാപുരിസസ്സ, **തസ്സ** വാ മഹാപുരിസലക്ഖണസ്സ. ലക്ഖണസീസേന ചേത്ഥ തംസംവത്തനികപുഞ്ഞസമ്ഭാരോ വുച്ചതി.

പാദതലചക്കലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൦൪. ഭയം നാമ ഭീതി, തം പന ഉബ്ബിജ്ജനാകാരേന, ഉത്തസനാകാരേന ച പവത്തിയാ ദുവിധന്തി ആഹ **"ഉബ്ബേഗഭയഞ്ചേവ ഉത്താസഭയഞ്ചാ"**തി. തദുഭയമ്പി ഭയം വിഭാഗേന ദസ്സേതും **"തത്ഥാ"**തിആദി വുത്തം. **അപനൂദിതാ**തി യഥാ ചോരാദയോ വിലുപ്പനബന്ധനാദീനി പരസ്സ ന കരോന്തി, കതഞ്ച പച്ചാഹരണാദിനാ പടിപാകതികം ഹോതി, ഏവം യഥാ ച ചണ്ഡഹത്ഥിആദയോ ദൂരതോ പരിവജ്ജിതാ ഹോന്തി, അപരിവജ്ജിതേ തസ്സ യഥാ ഠാനേ ഠിതേഹി അഭിഭവോ ന ഹോതി, ഏവം അപനൂദിതാ. **അതിവാഹേതീ**തി അതിക്കാമേതി. **തം ഠാന**ന്തി തം സാസങ്കട്ഠാനം. **അസക്കോന്താന**ന്തി ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം, അസക്കോന്തേതി അത്ഥോ. **അസക്കോന്താന**ന്തി വാ അനാദരേ സാമിവചനം. സഹ പരിവാരേനാതി **സപരിവാരം.** തത്ഥ കിഞ്ചി ദേയ്യധമ്മം ദേന്തോ യദാ തസ്സ പരിവാരഭാവേന അഞ്ഞമ്പി ദേയ്യധമ്മം ദേതി, ഏവം തസ്സ തം ദാനമയം പുഞ്ഞം സപരിവാരം നാമ ഹോതി.

തമത്ഥം വിത്ഥാരേന ദസ്സേതും **"തത്ഥ അന്ന"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ യഥാ ദേയ്യധമ്മം തസ്സ അന്നദാനസ്സ പരിവാരോ, ഏവം തസ്സ സക്കച്ചകരണം പീതി ദസ്സേന്തോ **"അഥ ഖോ"**തിആദിമാഹ. യാഗുഭത്തം ദത്വാവ അദാസീതി യോജനാ. ഏസ നയോ ഇതോ പരതോപി. **സുത്തം വട്ടേ**തീതി ചീവരസ്സ സിബ്ബനസുത്തകം ദുവട്ടതിവട്ടാദിവസേന വട്ടിതം അകാസി. **രജന**ന്തി അല്ലിആദിരജനവത്ഥും. **പണ്ഡുപലാസ**ന്തി രജനുപഗമേവ പണ്ഡുവണ്ണം പലാസം.

ഹേട്ഠിമാനീതി അന്നാദീനി **ചത്താരി. നിസദ**ഗ്ഗഹണേനേവ നിസദപോതോപി ഗഹിതോ. **ചീനപിട്ഠം** സിന്ധുരകചുണ്ണം. **കോജവ**ന്തി ഉദ്ദലോമിഏകന്തലോമിആദികോജവത്ഥരണ. **സുവിഭത്തഅന്തരാനീ**തി സുട്ഠു വിഭത്തഅന്തരാനി, ഏതേന ചക്കാവയവട്ഠാനാനം സുപരിച്ഛിന്നതം ദസ്സേതി.

ലദ്ധാഭിസേകാ ഖത്തിയാ അത്തനോ വിജിതേ വിസവിതായ ബ്രാഹ്മണാദികേ ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി രഞ്ജേതും സക്കോന്തി, ന ഇതരാതി ആഹ

“രാജാനോതി അഭിസിത്താ”തി. രാജതോ യഥാലദ്ധഗാമനിഗമാദിം ഇസ്സരവതായ ഭുഞ്ജന്തീതി **ഭോജകാ,** താദിസോ ഭോഗോ ഏതേസം അത്ഥി , തത്ഥ വാ നിയുത്താതി **ഭോഗികാ,** തേ ഏവ **“ഭോഗിയാ”**തി വുത്താ. **സപരിവാരം ദാനന്തി** വുത്തനയേന സപരിവാരദാനം. **ജാനാതൂതി** “സദേവകോ ലോകോ ജാനാതൂ”തി ഇമിനാ വിയ അധിപ്പായേന **നിബ്ബത്തം ചക്കലക്ഖണന്തി** ലക്ഖണസ്സേവ കമ്മസരിക്ഖതാ ദസ്സിതാ. ഏവം സതി തികമേവ സിയാ, ന ചതുക്കം, തസ്മാ ചക്കലക്ഖണസ്സ മഹാപരിവാരതായ ഞാപകനിമിത്തഭാവോ കമ്മസരിക്ഖകം നാമ. തേനേവാഹ “സപരിവാരം...പേ॰... ജാനാതൂതി നിബ്ബത്ത”ന്തി. “ദീഘായുകതായ തം നിമിത്ത”ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൦൯) ച വക്ഖതി, തഥാ “തം ലക്ഖണം ഭവതി തദത്ഥജോതക”ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൨൧) ച. നിസ്സന്ദഫലം പന പടിപക്ഖാഭിഭവോ ദട്ഠബ്ബോ. തേനേവാഹ ഗാഥായം “സത്തുമദ്ദനോ”തി.

൨൦൫. **ഏതന്തി** ഏതം ഗാഥാബന്ധഭൂതം വചനം, തം പനത്ഥതോ ഗാഥാ ഏവാതി ആഹ **“ഇമാ തദത്ഥപരിദീപനാ ഗാഥാ വുച്ചന്തീ”**തി.

പുരത്ഥാതി വാ “പുരേ”തി വുത്തതോപി പുബ്ബേ. യസ്മാ മഹാപുരിസോ ന അതീതായ ഏകജാതിയം, നാപി കതിപയജാതീസു, അഥ ഖോ പുരിമപുരിമതരാസു തഥാവ പടിപന്നോ, തസ്മാ തത്ഥ പടിപത്തിം ദസ്സേതും “പുരേ പുരത്ഥാ”തി വുത്തം. ഇമിസ്സാപി ജാതിയം അതീതകാലവസേന “പുരേപുരത്ഥാ”തി വത്തും ലബ്ഭാതി തതോ വിസേസനത്ഥം “പുരിമാസു ജാതീസൂ”തി വുത്തന്തി ആഹ **“ഇമിസ്സാ”**തിആദി. കേചി “ഇമിസ്സാ ജാതിയാ പുബ്ബേ തുസിതദേവലോകേ കതകമ്മപടിക്ഖേപവചന”ന്തി വദന്തി, തം തേസം മതിമത്തം തത്ഥ താദിസസ്സ കതകമ്മസ്സ അഭാവതോ. **അപനൂദനോതി** അപനേതാ. **അധിമുത്തോ**തി യുത്തപയുത്തോ.

പുഞ്ഞകമ്മേനാതി ദാനാദിപുഞ്ഞകമ്മേന. **ഏവം സന്തേതി** സതമത്തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ഏകേകം ലക്ഖണം നിബ്ബത്തേയ്യ, ഏവം സതി. **ന രോചയിംസൂ**തി കേവലം സതമത്തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ലക്ഖണനിബ്ബത്തിം ന രോചയിംസു അട്ഠകഥാചരിയാ. കഥം പന രോചയിംസൂതി ആഹ **“അനന്തേസു പനാ”**തിആദി. **ഏകേകം കമ്മന്തി** ഏകേകം ദാനാദിപുബ്ബകമ്മം. **ഏകേകം സതഗുണം കതാ**തി അനന്താസു ലോകധാതൂസു യത്തകാ സത്താ, തേഹി സബ്ബേഹി പച്ചേകം സതക്ഖത്തും കതാനി ദാനാദിപുഞ്ഞകമ്മാനി യത്തകാനി, തതോ ഏകേകം പുഞ്ഞകമ്മം മഹാസത്തേന സതഗുണം കതം “സത”ന്തി അധിപ്പേതം, തസ്മാ ഇധ **സത**-സദ്ദോ ബഹുഭാവപരിയായോ, ന സങ്ഖ്യാവചനോതി ദസ്സേതി “സതഗ്ഘി സതം ദേവമനുസ്സാ”തിആദീസു വിയ. തേനാഹ **“തസ്മാ സതപുഞ്ഞലക്ഖണോതി ഇമമത്ഥം രോചയിംസൂ”**തി.

ആയതപണ്ഹിതാദിതിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൦൬. **സരസചുതി** നാമ ജാതസ്സ സത്തസ്സ യാവജീവം ജീവിത്വാ പകതിയാ മരണം. ആകഡ്ഢജിയസ്സ ധനുദണ്ഡസ്സ വിയ പാദാനം അന്തോമുഖം കുടിലതായ **അന്തോവങ്കപാദതാ.** ബഹിമുഖം കുടിലതായ **ബഹിവങ്കപാദതാ.** പാദതലസ്സ മജ്ഝേ ഊനതായ **ഉക്കുടികപാദതാ.** അഗ്ഗപാദേന ഖഞ്ജനകാ **അഗ്ഗകോണ്ഡാ.** പണ്ഹിപ്പദേസേന ഖഞ്ജനകാ **പണ്ഹികോണ്ഡാ. ഉന്നതകായേനാ**തി അനോനതഭാവേന സമുസ്സിതസരീരേന . **മുട്ഠികതഹത്ഥാ**തി ആവുധാദീനം ഗഹണത്ഥം കതമുട്ഠിഹത്ഥാ. **ഫണഹത്ഥകാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം

സംസട്ഠങ്ഗുലിഹത്ഥാ. **ഇദമേത്ഥ കമ്മസരിക്ഖക**ന്തി ഇദം ഇമേസം തിണ്ണമ്പി ലക്ഖണാനം തഥാഗതസ്സ ദീഘായുകതായ ഞാപകനിമിത്തഭാവോ ഏത്ഥ ആയതപണ്ഹിതാ, ദീഘങ്ഗുലിതാ ബ്രഹ്മുജുഗത്തതാതി ഏതസ്മിം ലക്ഖണത്തയേ കമ്മസരിക്ഖകത്തം. നിസ്സന്ദഫലം പന അനന്തരായതാദി ദട്ഠബ്ബം.

൨൦൭. ഭായിതബ്ബവത്ഥുനിമിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനമ്പി ഭയം അത്തസിനേഹഹേതുകം പഹീനസിനേഹസ്സ തദഭാവതോതി ആഹ **"യഥാ മയ്ഹം മരണതോ ഭയം മമ ജീവിതം പിയ"**ന്തി. **സുചിണ്ണേനാ**തി സുട്ഠു കതൂപചിതേന സുചരിതകമ്മുനാ.

ചവിത്വാതി സഗ്ഗതോ ചവിത്വാ. **"സുജാതഗത്തോ സുഭുജോ"**തി ആദയോ സരീരാവയവഗുണാ ഇമേഹി ലക്ഖണേഹി അവിനാഭാവിനോതി ദസ്സേതും വുത്താ. **ചിരയപനായാ**തി അത്തഭാവസ്സ ചിരകാലം പവത്തനായ. തേനാഹ **"ദീഘായുകഭാവായാ"**തി. **തതോ**തി ചക്കവത്തീ ഹുത്വാ യാപനതോ. **വസിപ്പത്തോ**തി ഝാനാദീസു വസീഭാവഞ്ചേവ ചേതോവസിഭാവഞ്ച പത്തോ **ഹുത്വാ,** കഥം ഇദ്ധിഭാവനായ ഇദ്ധിപാദഭാവനായാതി അത്ഥോ. യാപേതി ചിരതരന്തി യോജനാ.

സത്തുസ്സദതാലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൦൮. രസോ ജാതോ ഏതേസന്തി **രസിതാനി,** മഹാരസാനി. തേനാഹ **"രസസമ്പന്നാന"**ന്തി. **പിട്ഠഖജ്ജകാദീനീ**തി പൂപസക്ഖലിമോദകാദീനി. **ആദി**-സദ്ദേന പന കദലിഫലാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. പിട്ഠം പക്ഖിപിത്വാ പചിതബ്ബപായസം **പിട്ഠപായസം. ആദി**-സദ്ദേന തഥാരൂപഭോജ്ജയാഗുആദിം സങ്ഗണ്ഹാതി.

ഇധ കമ്മസരിക്ഖകം നാമ സത്തുസ്സദതാലക്ഖണസ്സ പണീതലാഭിതായ ഞാപകനിമിത്തഭാവോ. ഇമിനാ നയേന തത്ഥ തത്ഥ ലക്ഖണേ കമ്മസരിക്ഖകം നിദ്ധാരേത്വാ യോജേതബ്ബം.

൨൦൯. **ഉത്തമോ അഗ്ഗരസദായകോ**തി സബ്ബസത്താനം ഉത്തമോ ലോകനാഥോ അഗ്ഗാനം പണീതാനം രസാനം ദായകോ. **ഉത്തമാനം അഗ്ഗരസാന**ന്തി പണീതേസുപി പണീതരസാനം. **ഖജ്ജഭോജ്ജാദിജോതക**ന്തി ഖജ്ജഭോജ്ജാദിലാഭജോതകം. ലാഭസംവത്തനികസ്സ കമ്മസ്സ ഫലം **"ലാഭസംവത്തനിക"**ന്തി കാരണൂപചാരേന വദതി. **തദത്ഥജോതക**ന്തി വാ തസ്സ പണീതഭോജനദായകത്തസങ്ഖാതസ്സ അത്ഥസ്സ ജോതകം. **തദാധിഗച്ഛതീ**തി ഏത്ഥ **ആ**-കാരോ നിപാതമത്തന്തി ആഹ **"തം അധിഗച്ഛതീ"**തി. **ലാഭിരുത്തമ**ന്തി ര-കാരോ പദസന്ധികരോ.

കരചരണാദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൧൦. **പബ്ബജിതപരിക്ഖാരം** പത്തചീവരാദിം **ഗിഹിപരിക്ഖാരം** വത്ഥാവുധയാനസയനാദിം.

സബ്ബന്തി സബ്ബം ഉപകാരം. **മക്ഖേത്വാ നാസേതി** മക്ഖിഭാവേ ഠത്വാ. **തേലേന വിയ മക്ഖേതീ**തി സതധോതതേലേന മക്ഖേതി വിയ.

അത്ഥസംവഡ്ഢനകഥായാതി ഹിതാവഹകഥായ. **കഥാഗഹണഞ്ചേത്ഥ** നിദസ്സനമത്തം. പരേസം ഹിതാവഹോ കായപയോഗോപി **അത്ഥചരിയാ.** അട്ഠകഥായം പന വചീപയോഗവസേനേവ അത്ഥചരിയാ വുത്താ.

സമാനത്തതായാതി സദിസഭാവേ സമാനട്ഠാനേ ഠപനേന, തം പനസ്സ സമാനട്ഠാനേ ഠപനം അത്തസദിസതാകരണം, സുഖേന ഏകസമ്ഭോഗതാ, അത്തനോ സുഖുപ്പത്തിയം; തസ്സ ച ദുക്ഖുപ്പത്തിയം തേന അത്തനോ ഏകസമ്ഭോഗതാതി ആഹ **"സമാനസുഖദുക്ഖഭാവേനാ"**തി. സാ ച സമാനസുഖദുക്ഖതാ ഏകതോ നിസജ്ജാദിനാ പാകടാ ഹോതീതി തം ദസ്സേന്തോ **"ഏകാസനേ"**തിആദിമാഹ. **ന ഹി സക്കാ ഏകപരിഭോഗോ കാതും** ജാതിയാ ഹീനത്താ. **തഥാ അകരിയമാനേ ച സോ കുജ്ഝതി** ഭോഗേന അധികത്താ, തസ്മാ **ദുസ്സങ്ഗഹോ. ന ഹി സോ ഏകപരിഭോഗം ഇച്ഛതി** ജാതിയാ ഹീനഭാവതോ. **ന അകരിയമാനേ ച കുജ്ഝതി** ഭോഗേന ഹീനഭാവതോ. **ഉഭോഹീ**തി ജാതിഭോഗേഹി. **സദിസോപി സുസങ്ഗഹോ** ഏകസദിസഭാവേനേവ ഇതരേന സഹ ഏകപരിഭോഗസ്സ പച്ചാസീസായ, അകരണേ ച തസ്സ കുജ്ഝനസ്സാഭാവതോ. **അദീയമാനേപി** കിസ്മിഞ്ചി ആമിസേ **അകരിയമാനേപി** സങ്ഗഹേ. **ന പാപകേന ചിത്തേന പസ്സതി** പേസലഭാവതോ. തതോ ഏവ **പരിഭോഗോപി...പേ॰... ഹോതി. ഏവരൂപ**ന്തി ഗിഹീ ചേ, ഉഭോഹി സദിസം; പബ്ബജിതോ ചേ, സീലവന്തന്തി അധിപ്പായോ.

സുസങ്ഗഹിതാവ ഹോന്തീതി സുട്ഠു സങ്ഗഹിതാ ഏവ ഹോന്തി ദള്ഹഭത്തിഭാവതോ. തേനാഹ **"ന ഭിജ്ജന്തീ"**തി.

ദാനാദിസങ്ഗഹകമ്മന്തി ദാനാദിഭേദം പരസങ്ഗണ്ഹനവസേന പവത്തം കുസലകമ്മം.

൨൧൪. **അനവഞ്ഞാതേന** അപരിഭൂതേന സമ്ഭാവിതേന. **പമോദോ** വുച്ചതി ഹാസോ, **ന അപ്പമോദേനാ**തി ഏത്ഥ പടിസേധദ്വയേന സോ ഏവ വുത്തോ. സോ ച ഓദഗ്യസഭാവത്താ ന ദീനോ ധമ്മൂപസഞ്ഹിതത്താ ന ഗബ്ഭയുത്തോതി ആഹ **"ന ദീനേന ന ഗബ്ഭിതേനാതി അത്ഥോ"**തി. സത്താനം അഗണ്ഹനഗുണേനാതി യോജനാ.

അതിരുചിരന്തി അതിവിയ രുചിരകതം, തം പന പസ്സന്താനം പസാദാവഹന്തി ആഹ **"സുപാസാദിക"**ന്തി. **സുട്ഠു ഛേക**ന്തി അതിവിയ സുന്ദരം. **വിധാതബ്ബോ**തി വിധാതും സന്ദിസിതും സക്കുണേയ്യോ. പിയം വദതീതി **പിയവദൂ** യഥാ ''സബ്ബവിദൂ''തി. സുഖമേവ സുഖതാ, തം **സുഖതം. ധമ്മഞ്ച അനുധമ്മഞ്ചാ**തി ലോകുത്തരധമ്മഞ്ചേവ തസ്സ അനുരൂപപുബ്ബഭാഗധമ്മഞ്ച.

ഉസ്സങ്ഖപാദാദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൧൫. **"അത്ഥൂപസംഹിത"**ന്തി ഇമിനാ വട്ടനിസ്സിതാ ധമ്മകഥാ വുത്താതി ആഹ **"ഇധലോകപരലോകത്ഥനിസ്സിത"**ന്തി. **"ധമ്മൂപസംഹിത"**ന്തി ഇമിനാ വിവട്ടനിസ്സിതാ, തസ്മാ ദസകുസലകമ്മപഥാ വിവട്ടസന്നിസ്സയാ വേദിതബ്ബാ. **നിദംസേസീ**തി സന്ദസ്സേസി തേ ധമ്മേ പച്ചക്ഖേ കത്വാ പകാസേസി. **നിദംസനകഥ**ന്തി പാകടകരണകഥം. ജേട്ഠട്ഠേന **അഗ്ഗോ,** പാസംസട്ഠേന **സേട്ഠോ,**

പമുഖട്ഠേന **പാമോക്ഖോ,** പധാനട്ഠേന **ഉത്തമോ,** ഹിതസുഖത്ഥികേഹി പകാരതോ വരണീയതോ രജനീയതോ **പവരോ**തി ഏവം അത്ഥവിസേസവാചീനമ്പി "അഗ്ഗോ"തിആദീനം പദാനം ഭാവത്ഥസ്സ ഭേദാഭാവതോ **"സബ്ബാനി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനീ"**തി ആഹ.

ഉദ്ധങ്ഗമനീയാതി സുണന്താനം ഉപരൂപരി വിസേസം ഗമേന്തീതി ഉദ്ധങ്ഗമനീയാ. സങ്ഖായ അധോ പിട്ഠിപാദസമീപേ ഏവ പതിട്ഠിതത്താ അധോസങ്ഖാ പാദാ ഏതസ്സാതി **അധോസങ്ഖപാദോ. സങ്ഖാ**തി ച ഗോപ്ഫകാനമിദം നാമം.

൨൦൫. **ധമ്മദാനയഞ്ഞ**ന്തി ധമ്മദാനസങ്ഖാതം യഞ്ഞം.

സുട്ഠു സണ്ഠിതാതി സമ്മദേവ സണ്ഠിതാ. പിട്ഠിപാദസ്സ ഉപരി പകതിഅങ്ഗുലേന ചതുരങ്ഗുലേ ജങ്ഘാപദേസേ **നിഗൂള്ഹാ** അപഞ്ഞായമാനരൂപാ ഹുത്വാ ഠിതാതി അത്ഥോ.

ഏണിജങ്ഘലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൦൬. **സിപ്പ**ന്തി സിക്ഖിതബ്ബട്ഠേന "സിപ്പ"ന്തി ലദ്ധനാമം സത്താനം ജീവികാഹേതുഭൂതം ആജീവവിധിം. ജീവികത്ഥം, സത്താനം ഉപകാരത്ഥഞ്ച വേദിതബ്ബട്ഠേന **വിജ്ജാ,** മന്തസത്ഥാദി. ചരന്തി തേന സുഗതിം, സുഖഞ്ച ഗച്ഛന്തീതി **ചരണം.** കമ്മസ്സകതാഞാണം ഉത്തരപദലോപേന **"കമ്മ"**ന്തി വുത്തന്തി ആഹ **"കമ്മന്തി കമ്മസ്സകതാജാനനപഞ്ഞാ"**തി. **താനി ചേവാ**തി പുബ്ബേ വുത്തഹത്ഥിആദീനി ചേവ. **സത്ത രതനാനീ**തി മുത്താദീനി സത്ത രതനാനി. **ച-**സദ്ദേന രഞ്ഞോ ഉപഭോഗഭൂതാനം വത്ഥസേയ്യാദീനം സങ്ഗഹോ. **രഞ്ഞോ അനുച്ഛവികാനീ**തി രഞ്ഞോ പരിഭുഞ്ജനയോഗ്യാനി. **സബ്ബേസ**ന്തി "രാജാരഹാനീ"തിആദിനാ വുത്താനം സബ്ബേസംയേവ ഏകജ്ഝം **ഗഹണം.** ബുദ്ധാനം പരിസാ നാമ ഓധിസോ അനോധിസോ ച സമിതപാപാ, തഥത്ഥായ പടിപന്നാ ച ഹോതീതി വുത്തം **"സമണാനം കോട്ഠാസഭൂതാ ചതസ്സോ പരിസാ"**തി.

സിപ്പാദിവാചനന്തി സിപ്പാനം സിക്ഖാപനം. പാളിയമ്പി ഹി "വാചേതാ"തി വാചനസീസേന സിക്ഖാപനം ദസ്സിതം. **ഉക്കുടികാസന**ന്തി തംതംവേയ്യാവച്ചകരണേന ഉക്കുടികസ്സ നിസജ്ജാ. പയോജനവസേന ഗേഹതോ ഗേഹം ഗാമതോ ഗാമം ജങ്ഘായോ കിലമേത്വാ പേസനം **ജങ്ഘപേസനികാ. ലിഖിത്വാ പാതിതം വിയ ഹോതി** അപരിപുണ്ണഭാവതോ. **അനുപുബ്ബഉഗ്ഗതവട്ടിത**ന്തി ഗോപ്ഫകട്ഠാനതോ പട്ഠായ യാവ ജാണുപ്പദേസാ മംസൂപചയസ്സ അനുക്കമേന സമന്തതോ വഡ്ഢിതത്താ അനുപുബ്ബേന ഉഗ്ഗതം ഹുത്വാ സുവട്ടിതം. **ഏണിജങ്ഘലക്ഖണ**ന്തി സണ്ഠാനമത്തേന ഏണിമിഗജങ്ഘാസദിസജങ്ഘലക്ഖണം.

൨൦൭. **"യതുപഘാതായാ"**തി ഏത്ഥ **ത**-കാരോ പദസന്ധികരോ, അനുനാസികലോപേന നിദ്ദേസോതി ആഹ **"യ"**ന്തിആദി. "ഉദ്ധഗ്ഗലോമാ **സുഖുമത്തചോത്ഥതാ"**തി വുത്തത്താ ചോദകേന "കിം പന അഞ്ഞേന കമ്മേന അഞ്ഞം ലക്ഖണം നിബ്ബത്തതീ"തി ചോദിതോ, ആചരിയോ "ന നിബ്ബത്തതീ"തി വത്വാ "യദി ഏവം ഇധ കസ്മാ ലക്ഖണന്തരം കഥിത"ന്തി അന്തോലീനമേവ

ചോദനം പരിഹരന്തോ **“യം പന നിബ്ബത്തതീതി…പേ॰… ഇധ വുത്ത”**ന്തി ആഹ. തത്ഥ **യം പന നിബ്ബത്തതീ**തി യം ലക്ഖണം വുച്ചമാനലക്ഖണനിബ്ബത്തകേന കമ്മുനാ നിബ്ബത്തതി. **തം അനുബ്യഞ്ജനം ഹോതീ**തി തം ലക്ഖണം വുച്ചമാനസ്സ ലക്ഖണസ്സ അനുകൂലലക്ഖണം നാമ ഹോതി. **തസ്മാ** തേന കാരണേന **ഇധ** ഏണിജങ്ഘലക്ഖണകഥനേ ‘‘ഉദ്ധഗ്ഗലോമാ സുഖുമത്തചോത്ഥതാ’’തി ലക്ഖണന്തരം **വുത്തം.**

സുഖുമച്ഛവിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൧൭. **സമിതപാപട്ഠേന സമണം,** ന പബ്ബജ്ജാമത്തേന. **ബാഹിതപാപട്ഠേന ബ്രാഹ്മണം,** ന ജാതിമത്തേന.

മഹന്താനം അത്ഥാനം പരിഗ്ഗണ്ഹനതോ മഹതീ പഞ്ഞാ ഏതസ്സാതി **മഹാപഞ്ഞോ.** സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോതി ആഹ **“മഹാപഞ്ഞാദീഹി സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ”**തി. **നാനത്ത**ന്തി യാഹി മഹാപഞ്ഞാദീഹി സമന്നാഗതത്താ ഭഗവാ ‘‘മഹാപഞ്ഞോ’’തിആദിനാ കിത്തീയതി, താസം മഹാപഞ്ഞാദീനം ഇദം നാനത്തം അയം വേമത്തതാ.

യസ്സ കസ്സചി വിസേസതോ അരൂപധമ്മസ്സ മഹത്തം നാമ കിച്ചസിദ്ധിയാ വേദിതബ്ബന്തി തദസ്സാ കിച്ചസിദ്ധിയാ ദസ്സേന്തോ **“മഹന്തേ സീലക്ഖന്ധേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ഹേതുമഹന്തതായ, പച്ചയമഹന്തതായ, നിസ്സയമഹന്തതായ, പഭേദമഹന്തതായ, കിച്ചമഹന്തതായ, ഫലമഹന്തതായ, ആനിസംസമഹന്തതായ ച സീലക്ഖന്ധസ്സ മഹന്തഭാവോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ **ഹേതു** അലോഭാദയോ. **പച്ചയോ** ഹിരോത്തപ്പസദ്ധാസതിവീരിയാദയോ. **നിസ്സയോ** സാവകബോധിപച്ചേകബോധിസമ്മാസമ്ബോധിനിയതതാ, തംസമങ്ഗിനോ ച പുരിസവിസേസാ. **പഭേദോ** ചാരിത്തവാരിത്താദിവിഭാഗോ. **കിച്ചം** തദങ്ഗാദിവസേന പടിപക്ഖവിധമനം. **ആനിസംസോ** പിയമനാപതാദി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ,** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൬) **ആകങ്ഖേയ്യസുത്താദീസു** (മ॰ നി॰ ൧.൬൪) ച ആഗതനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിനാ നയേന **സമാധിക്ഖന്ധാ**ദീനമ്പി മഹന്തതാ യഥാരഹം വിത്ഥാരേതബ്ബാ വേദിതബ്ബാ. **ഠാനാഠാനാനം** പന മഹാവിസയതായ, സാ **ബഹുധാതുകസുത്തേ** ആഗതനയേന വേദിതബ്ബാ. **വിഹാരസമാപത്തിയോ** സമാധിക്ഖന്ധനിദ്ധാരണനയേന വേദിതബ്ബാ. **അരിയസച്ചാനം** സകലസാസനസങ്ഗഹതോ, സോ സച്ചവിഭങ്ഗ- (വിഭ॰ ൧൮൯) തംസംവണ്ണനാസു (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൮൯) ആഗതനയേന, **സതിപട്ഠാനാ** ദീനം സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗാദീസു, (വിഭ॰ ൩൫൫) തംസംവണ്ണനാസു (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൩൫൫) ച ആഗതനയേന, **സാമഞ്ഞഫലാനം** മഹതോ ഹിതസ്സ, മഹതോ സുഖസ്സ, മഹതോ അത്ഥസ്സ, മഹതോ യോഗക്ഖേമസ്സ നിബ്ബത്തിഭാവതോ, സന്തപണീതനിപുണഅതക്കാവചരപണ്ഡിതവേദനീയഭാവതോ ച; **അഭിഞ്ഞാനം** മഹാസമ്ഭാരതോ, മഹാവിസയതോ, മഹാകിച്ചതോ, മഹാനുഭാവതോ, മഹാനിബ്ബത്തിതോ ച, **നിബ്ബാനസ്സ** മദനിമ്മദനാദിമഹത്തസിദ്ധിതോ മഹന്തതാ വേദിതബ്ബാ.

പുഥുപഞ്ഞാതി ഏത്ഥാപി വുത്തനയാനുസാരേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അയം പന വിസേസോ - **നാനാഖന്ധേസു ഞാണം പവത്തതീതി** ‘‘അയം

രൂപക്ഖന്ധോ നാമ…പേ॰… അയം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ നാമാ''തി ഏവം പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം നാനാകരണം പടിച്ച ഞാണം പവത്തതി. തേസുപി ''ഏകവിധേന രൂപക്ഖന്ധോ, ഏകാദസവിധേന രൂപക്ഖന്ധോ. ഏകവിധേന വേദനാക്ഖന്ധോ, ബഹുവിധേന വേദനാക്ഖന്ധോ. ഏകവിധേന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ. ഏകവിധേന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ. ഏകവിധേന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, ബഹുവിധേന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ''തി ഏവം ഏകേകസ്സ ഖന്ധസ്സ അതീതാദിഭേദവസേനാപി നാനാകരണം പടിച്ച ഞാണം പവത്തതി. തഥാ ''ഇദം ചക്ഖായതനം നാമ…പേ॰..ഇദം ധമ്മായതനം നാമ. തത്ഥ ദസായതനാ കാമാവചരാ, ദ്വേ ചതുഭൂമകാ''തി ഏവം ആയതനാനം നാനത്തം പടിച്ച ഞാണം പവത്തതി. **നാനാധാതൂസൂ**തി ''അയം ചക്ഖുധാതു നാമ…പേ॰… അയം മനോവിഞ്ഞാണധാതു നാമ. തത്ഥ സോളസ ധാതുയോ കാമാവചരാ, ദ്വേ ധാതുയോ ചതുഭൂമികാ''തി ഏവം നാനാധാതൂസു ഞാണം പവത്തതി, തയിദം ഉപാദിന്നകധാതുവസേന വുത്തം. പച്ചേകബുദ്ധാനമ്പി ഹി ദ്വിന്നഞ്ച അഗ്ഗസാവകാനം ഉപാദിന്നകധാതൂസു ഏവം നാനാകരണം പടിച്ച ഞാണം പവത്തതി, തഞ്ച ഖോ ഏകദേസതോവ, ന നിപ്പദേസതോ. അനുപാദിന്നകധാതൂനം പന ലക്ഖണാദിമത്തമേവ ജാനന്തി, ന നാനാകരണം. സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനമേവ പന ''ഇമായ നാമധാതുയാ ഉസ്സന്നത്താ ഇമസ്സ രുക്ഖസ്സ ഖന്ധോ സേതോ, ഇമസ്സ കാളോ, ഇമസ്സ മട്ഠോ, ഇമസ്സ ബഹലത്തചോ , ഇമസ്സ തനുതചോ. ഇമസ്സ പത്തം വണ്ണസണ്ഠാനാദിവസേന ഏവരൂപം. ഇമസ്സ പുപ്ഫം നീലം, ഇമസ്സ പീതകം, ലോഹിതകം, ഓദാതം, സുഗന്ധം, ദുഗ്ഗന്ധം. ഫലം ഖുദ്ദകം, മഹന്തം, ദീഘം, വട്ടം, സുസണ്ഠാനം, ദുസ്സണ്ഠാനം, മട്ഠം, ഫരുസം, സുഗന്ധം, ദുഗ്ഗന്ധം, മധുരം, തിത്തകം, അമ്ബിലം, കടുകം, കസാവം. കണ്ടകോ തിഖിണോ, അതിഖിണോ, ഉജുകോ, കുടിലോ, കണ്ഹോ, നീലോ, ഓദാതോ ഹോതീ''തി ധാതുനാനത്തം പടിച്ച ഞാണം പവത്തതി.

നാനാപടിച്ചസമുപ്പാദേസൂതി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാഭേദതോ ച നാനാപഭേദേസു പടിച്ചസമുപ്പാദങ്ഗേസു. അവിജ്ജാദിഅങ്ഗാനി ഹി പച്ചേകം പടിച്ചസമുപ്പാദസഞ്ഞിതാനി. തേനാഹ **സങ്ഖാരപിടകേ** ''ദ്വാദസ പച്ചയാ ദ്വാദസ പടിച്ചസമുപ്പാദാ''തി. **നാനാസുഞ്ഞതമനുപലബ്ഭേസൂ**തി നാനാസഭാവേസു നിച്ചസാരാദിവിരഹിതേസു സുഞ്ഞതഭാവേസു തതോ ഏവ ഇത്ഥിപുരിസഅത്തത്തനിയാദിവസേന അനുപലബ്ഭനസഭാവേസു പകാരേസു. **മ**-കാരോ ഹേത്ഥ പദസന്ധികരോ. **നാനാഅത്ഥേസൂ**തി അത്ഥപടിസമ്ഭിദായ വിസയഭൂതേസു പച്ചയുപ്പന്നാദിവസേന നാനാവിധേസു അത്ഥേസു. **ധമ്മേസൂ**തി ധമ്മപടിസമ്ഭിദായ വിസയഭൂതേസു പച്ചയാദിവസേന നാനാവിധേസു ധമ്മേസു. **നിരുത്തീസൂ**തി തേസംയേവ അത്ഥധമ്മാനം നിദ്ധാരണവചനസങ്ഖാതേസു നാനാനിരുത്തീസു. **പടിഭാനേസൂ**തി അത്ഥപടിസമ്ഭിദാദീസു വിസയഭൂതേസു ''ഇമാനി ഞാണാനി ഇദമത്ഥജോതകാനീ''തി (വിഭ॰ ൭൨൬, ൭൨൯, ൭൩൧, ൭൩൪, ൭൩൭, ൭൩൬, ൭൩൯) തഥാ തഥാ പടിഭാനതോ ഉപതിട്ഠനതോ ''പടിഭാനാനീ''തി ലദ്ധനാമേസു നാനാഞാണേസു.
''പുഥുനാനാസീലക്ഖന്ധേസൂ''തിആദീസു സീലസ്സ പുഥുത്തം വുത്തമേവ, ഇതരേസം പന വുത്തനയാനുസാരേന സുവിഞ്ഞേയ്യത്താ പാകടമേവ. യം പന അഭിന്നം ഏകമേവ നിബ്ബാനം, തത്ഥ ഉപചാരവസേന പുഥുത്തം ഗഹേതബ്ബന്തി ആഹ **''പുഥുജ്ജനസാധാരണേ ധമ്മേ സമതിക്കമ്മോ''**തി, തേനസ്സ മദനിമ്മദനാദിപരിയായേന പുഥുത്തം പരിദീപിതം ഹോതി.

ഏവം വിസയവസേന പഞ്ഞായ മഹത്തം, പുഥുത്തം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സമ്പയുത്തധമ്മവസേന ഹാസഭാവം, പവത്തിആകാരവസേന ജവനഭാവം, കിച്ചവസേന തിക്ഖാദിഭാവം ദസ്സേതും **"കതമാ ഹാസപഞ്ഞാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഹാസബഹുലോ**തി പീതിബഹുലോ. സേസപദാനി തസ്സേവ വേവചനാനി. **സീലം പരിപൂരേതീ**തി ഹട്ഠപഹട്ഠോ ഉദഗ്ഗുദഗ്ഗോ ഹുത്വാ ഠപേത്വാ ഇന്ദ്രിയസംവരം തസ്സ വിസും വുത്തത്താ അനവസേസസീലം പരിപൂരേതി. പീതിസോമനസ്സസഹഗതാ ഹി പഞ്ഞാ അഭിരതിവസേന ആരമ്മണേ ഫുല്ലിതവികസിതാ വിയ പവത്തതി, ന ഏവം ഉപേക്ഖാസഹഗതാ. പുന **സീലക്ഖന്ധ**ന്തി അരിയസീലക്ഖന്ധമാഹ. **"സമാധിക്ഖന്ധ"**ന്തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

സബ്ബം തം രൂപം അനിച്ചതോ ഖിപ്പം ജവതീതി യാ രൂപധമ്മേ "അനിച്ചാ"തി സീഘവേഗേന പവത്തതി, പടിപക്ഖദൂരഭാവേന പുബ്ബാഭിസങ്ഖാരസ്സ സാതിസയത്താ ഇന്ദേന വിസ്സട്ഠവജിരം വിയ ലക്ഖണം അവിരജ്ഝന്തീ അദന്ധായന്തീ രൂപക്ഖന്ധേ അനിച്ചലക്ഖണം വേഗസാ പടിവിജ്ഝതി, സാ ജവനപഞ്ഞാ നാമാതി അത്ഥോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവം ലക്ഖണാരമ്മണികവിപസ്സനാവസേന ജവനപഞ്ഞം ദസ്സേത്വാ ബലവവിപസ്സനാവസേന ദസ്സേതും **"രൂപ"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഖയട്ഠേനാ**തി യത്ഥ യത്ഥ ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ തത്ഥേവ ഭിജ്ജനതോ ഖയസഭാവത്താ. **ഭയട്ഠേനാ**തി ഭയാനകഭാവതോ. **അസാരകട്ഠേനാ**തി അസാരകഭാവതോ അത്തസാരവിരഹതോ, നിച്ചസാരാദിവിരഹതോ ച. **തുലയിത്വാ**തി തുലനഭൂതായ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ തുലേത്വാ. **തീരയിത്വാ**തി തായ ഏവ തീരണഭൂതായ തീരയിത്വാ. **വിഭാവയിത്വാ**തി യാഥാവതോ പകാസേത്വാ പച്ചക്ഖം കത്വാ. **വിഭൂതം കത്വാ**തി പാകടം കത്വാ. **രൂപനിരോധേ**തി രൂപക്ഖന്ധനിരോധഹേതുഭൂതേ **നിബ്ബാനേ** നിന്നപോണപബ്ഭാരഭാവേന. ഇദാനി സിഖാപ്പത്തവിപസ്സനാവസേന ജവനപഞ്ഞം ദസ്സേതും പുന **"രൂപ"**ന്തിആദി വുത്തം. "വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാവസേനാ"തി കേചി.

ഞാണസ്സ തിക്ഖഭാവോ നാമ സവിസേസം പടിപക്ഖപഹാനേന വേദിതബ്ബോതി. "ഖിപ്പം കിലേസേ ഛിന്ദതീതി തിക്ഖപഞ്ഞാ"തി വത്വാ തേ പന കിലേസേ വിഭാഗേന ദസ്സേന്തോ **"ഉപ്പന്നം കാമവിതക്ക"**ന്തിആദിമാഹ. തിക്ഖപഞ്ഞോ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞോ ഹോതി, പടിപദാ ചസ്സ ന ചലതീതി ആഹ **"ഏകസ്മിം ആസനേ ചത്താരോ അരിയമഗ്ഗാ...പേ॰... അധിഗതാ ഹോന്തീ"**തിആദി.

"സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ വിപരിണാമധമ്മാ, സങ്ഖതാ പടിച്ചസമുപ്പന്നാ ഖയധമ്മാ വയധമ്മാ വിരാഗധമ്മാ നിരോധധമ്മാ"തി യാഥാവതോ ദസ്സനേന സച്ചപ്പടിവേധോ ഇജ്ഝതി, ന അഞ്ഞഥാതി കാരണമുഖേന നിബ്ബേധികപഞ്ഞം ദസ്സേതും **"സബ്ബസങ്ഖാരേസു ഉബ്ബേഗബഹുലോ ഹോതീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഉബ്ബേഗബഹുലോ**തി വുത്തനയേന സബ്ബസങ്ഖാരേസു അഭിണ്ഹപവത്തസംവേഗോ. **ഉത്താസബഹുലോ**തി ഞാണുത്താസവസേന സബ്ബസങ്ഖാരേസു ബഹുസോ ഉത്രാസമാനസോ , ഏതേന ആദീനവാനുപസ്സനമാഹ. **"ഉക്കണ്ഠനബഹുലോ"**തി പന ഇമിനാ നിബ്ബിദാനുപസ്സനമാഹ , **"അരതിബഹുലോ"**തിആദിനാ തസ്സാ ഏവ അപരാപരുപ്പത്തിം. **ബഹിമുഖോ**തി സബ്ബസങ്ഖാരതോ ബഹിഭൂതം നിബ്ബാനം ഉദ്ദിസ്സ പവത്തഞാണമുഖോ, തഥാ വാ പവത്തിതവിമോക്ഖമുഖോ.

നിബ്ബിജ്ഝനം **നിബ്ബേധോ,** സോ ഏതിസ്സാ അത്ഥി, നിബ്ബിജ്ഝതീതി വാ **നിബ്ബേധികാ,** സാ ഏവ പഞ്ഞാ **നിബ്ബേധികപഞ്ഞാ.** യം പനേത്ഥ അത്ഥതോ അവിഭത്തം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ, ഉത്താനത്ഥത്താ ച സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

൨൧൭. **പബ്ബജിതം ഉപാസിതാതി** ഏത്ഥ യാദിസം പബ്ബജിതം ഉപാസതോ പഞ്ഞാപടിലാഭോ ഹോതി, തം ദസ്സേതും **"പണ്ഡിതം പബ്ബജിത"**ന്തി വുത്തം. **ഉപാസന**ഞ്ചേത്ഥ ഉപട്ഠാനവസേന ഇച്ഛിതം, ന ഉപനിസീദനമത്തേനാതി ആഹ **"പയിരുപാസിതാ"**തി. **അത്ഥ**ന്തി ഹിതം. **അബ്ഭന്തരം കരിത്വാതി** അബ്ഭന്തരഗതം കത്വാ. തേനാഹ **"അത്ഥയുത്ത"**ന്തി. ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ ചായം, ഹിതൂപസഞ്ഹിതം കത്വാതി അത്ഥോ. **അന്തര**-സദ്ദോ വാ ചിത്തപരിയായോ "യസ്സന്തരതോ ന സന്തി കോപാ"തിആദീസു (ഉദാ॰ ൨൦) വിയ. തസ്മാ **അത്ഥന്തരോ**തി ഹിതജ്ഝാസയോതി അത്ഥോ.

പടിലാഭത്ഥായ ഗതേനാതി പടിലാഭത്ഥായ പവത്തേന, പടിലാഭസംവത്തനിയേനാതി അത്ഥോ. **ഉപ്പാദേ ച നിമിത്തേ ച ഛേകാതി** ഉപ്പാദവിധിമ്ഹി ചേവ നിമിത്തവിധിമ്ഹി ച കുസലാ. ഉപ്പാദനിമിത്തകോവിദതാസീസേന ചേത്ഥ ലക്ഖണകോസല്ലമേവ ദസ്സേതി. അഥ വാ സേസലക്ഖണാനം നിബ്ബത്തിയാ ബുദ്ധാനം, ചക്കവത്തീനഞ്ച ഉപ്പാദോ അനുമീയതി, യാനി തേഹി ലദ്ധബ്ബആനിസംസാനി നിമിത്താനി , തസ്മിം **ഉപ്പാദേ ച നിമിത്തേ ച** അനുമിനനാദിവസേന **ഛേകാ** നിപുണാതി അത്ഥോ. **ഞത്വാ പസ്സിസ്സതീതി** ഞാണേന ജാനിത്വാ പസ്സിസ്സതി, ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേനാതി അധിപ്പായോ.

അത്ഥാനുസാസനീസൂതി അത്ഥാനം ഹിതാനം അനുസാസനീസു. യസ്മാ അനത്ഥപടിവജ്ജനപുബ്ബികാ സത്താനം അത്ഥപടിപത്തി, തസ്മാ അനത്ഥോപി പരിച്ഛിജ്ജ ഗഹേതബ്ബോ, ജാനിതബ്ബോ ചാതി വുത്തം **"അത്ഥാനത്ഥം പരിഗ്ഗാഹകാനി ഞാണാനീ"**തി, യതോ "ആയുപായകോസല്ലം വിയ അപായകോസല്ലമ്പി ഇച്ഛിതബ്ബ"ന്തി വുത്തം.

സുവണ്ണവണ്ണലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൧൮. പടിസങ്ഖാനബലേന കോധവിനയേന **അക്കോധനോ,** ന ഭാവനാബലേനാതി ദസ്സേതും **"ന അനാഗാമിമഗ്ഗേനാ"**തിആദി വുത്തം. **ഏവം അക്കോധവസികത്താതി** ഏവം മഘമാണവോ വിയ ന കോധവസം ഗതത്താ. **നാഭിസജ്ജീതി** കുജ്ഝനവസേനേവ ന അഭിസജ്ജി. യഞ്ഹി കോധസ്സ ഉപ്പത്തിട്ഠാനഭൂതേ ആരമ്മണേ ഉപനാഹസ്സ പച്ചയഭൂതം കുജ്ഝനവസേന അഭിസജ്ജനം, തം ഇധാധിപ്പേതം, ന ലുബ്ഭനവസേന. തേനാഹ **"കുടിലകണ്ടകോ വിയാ"**തിആദി. സോ ഹി യത്ഥ ലഗ്ഗതി, തം ഖോഭേന്തോ ഏവ ലഗ്ഗതി. **തത്ഥ തത്ഥാതി** തസ്മിം തസ്മിം മമ്മട്ഠാനേ. **മമ്മ**ന്തി ഫുട്ഠമത്തേപി രുജ്ജനട്ഠാനം. **പുബ്ബുപ്പത്തികോതി** പഠമുപ്പന്നോ. **തതോ ബലവതരോ ബ്യാപാദോ** ലദ്ധാസേവനതായ ചിത്തസ്സ ബ്യാപജ്ജനതോ. **തതോ ബലവതരാ പതിത്ഥിയനാതി** സാതിസയം ലദ്ധാസേവനതായ തതോ ബ്യാപാദാവത്ഥായപി ബലവതരാ പതിത്ഥിയനാ പച്ചത്ഥികഭാവേന ഥാമപ്പത്തിതോ.

സുഖുമത്ഥരണാദീതി **ആദി**-സദ്ദേന പണീതഭോജനീയാദീനമ്പി സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ ഭോജനദാനസ്സപി വണ്ണസമ്പദാനിമിത്തഭാവതോ. തേനാഹ ഭഗവാ "ഭോജനം ഭിക്ഖവേ ദദമാനോ ദായകോ പടിഗ്ഗാഹകാനം...പേ॰... ആയും ദേതി, വണ്ണം ദേതീ"തി (അം॰ നി॰ ൫.൩൭) തഥാ ച വക്ഖതി "ആമിസദാനേന വാ"തി.

൨൦൯. തി അദാസി. **ദേവോതി** മേഘോ, പജ്ജുന്നോ ഏവ വാ. **വരതരോതി** ഉത്തമതരോ. പബ്ബജ്ജായ വിസദിസാവത്ഥാദി ഭാവതോ ന പബ്ബജ്ജാതി **അപബ്ബജ്ജാ,** ഗിഹിഭാവോ. അച്ഛാദേന്തി കോപീനം പടിച്ഛാദേന്തി ഏതേഹീതി അച്ഛാദനാനി, നിവാസനാനി, തേസം **അച്ഛാദനാനഞ്ചേവ** സേസ **വത്ഥാനഞ്ച** കോജവാദി **ഉത്തമപാവുരണാനഞ്ച. വിനാസോതി** കതസ്സ കമ്മസ്സ അവിപച്ചിത്വാ വിനാസോ.

കോസോഹിതവത്ഥഗുയ്ഹലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൧൦. സമാനേതാതി സമ്മദേവ ആനേതാ സമാഗമേതാ. **രജ്ജേ പതിട്ഠിതേന സക്കാ കാതും** ബഹുഭതികസ്സേവ ഇജ്ഝനതോ. കത്താ നാമ നത്ഥീതി വജ്ജം പടിച്ഛാദേന്തീതി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധോ, കരോന്തി വജ്ജപടിച്ഛാദനകമ്മന്തി വാ. നനു വജ്ജപടിച്ഛാദനകമ്മം നാമ സാവജ്ജന്തി? സച്ചം സാവജ്ജം സംകിലിട്ഠചിത്തേന പടിച്ഛാദേന്തസ്സ, ഇദം പന അസംകിലിട്ഠചിത്തേന പരസ്സ ഉപ്പജ്ജനകഅനത്ഥം പരിഹരണവസേന പവത്തം അധിപ്പേതം. **"ഞാതിസങ്ഗഹം കരോന്തേനാ"**തി ഏതേന ഞാതത്ഥചരിയാവസേന തം കമ്മം പവത്തതീതി ദസ്സേതി.

൨൧൫. അമിത്തതാപനാതി അമിത്താനം തപനസീലാ, അമിത്തതാപനം ഹോതു വാ മാ വാ ഏവംസഭാവാതി അത്ഥോ. ന ഹി ചക്കവത്തിനോ പുത്താനം അമിത്താ നാമ കേചി ഹോന്തി, യേ തേ ഭവേയ്യും, ചക്കാനുഭാവേനേവ സബ്ബേപി ഖത്തിയാദയോ അനുവത്തകാ തേസം ഭവന്തി.

പഠമഭാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പരിമണ്ഡലാദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൨൨. സമന്തി സമാനം. **തേന തേന** ലോകേ വിഞ്ഞാതഗുണേന **സമം** സമാനം **ജാനാതി,** യതോ തത്ഥ പടിപജ്ജനവിധിനാവ ഇതരസ്മിം പടിപജ്ജതി. **സയം ജാനാതീ**തി അപരനേയ്യോ ഹുത്വാ സയമേവ ജാനാതി. **പുരിസം ജാനാതീ**തി വാ "അയം സേട്ഠോ, അയം മജ്ഝിമോ, അയം നിഹീനോ"തി തം തം പുരിസം യാഥാവതോ ജാനാതി. **പുരിസവിസേസം ജാനാതീ**തി തസ്മിം തസ്മിം പുരിസേ വിജ്ജമാനം വിസേസം ജാനാതി, യതോ തത്ഥ തത്ഥ അനുരൂപദാനപദാനാദിപടിപത്തിയാ യുത്തപത്തകാരീ ഹോതി. തേനാഹ **"അയമിദമരഹതീ"**തിആദി.

സമ്പത്തിപടിലാഭട്ഠേനാതി ദിട്ഠധമ്മികാദിസമ്പത്തീനം പടിലാഭാപനട്ഠേന. **സമസങ്ഗഹകമ്മ**ന്തി സമം ജാനിത്വാ തദനുരൂപം തസ്സ തസ്സ സങ്ഗണ്ഹനകമ്മം.

൨൨൩. തുലയിത്വാതി തീരയിത്വാ. **പടിവിചിനിത്വാതി** വീമംസിത്വാ. നിപുണയോഗതോ **നിപുണാ,** അതിവിയ നിപുണാ **അതിനിപുണാ,** സാ പന

തേസം നിപുണതാ സണ്ഹസുഖുമാ പഞ്ഞാതി ആഹ **“സുഖുമപഞ്ഞാ”**തി.

സീഹപുബ്ബദ്ധകായാദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൨൪. **ഖേമകാമോ**തി അനുപദ്ദവകാമോ. കമ്മസ്സകതാഞാണം സത്താനം വഡ്ഢിആവഹം സബ്ബസമ്പത്തിവിധായകന്തി ആഹ **“പഞ്ഞായാതി കമ്മസ്സകതാപഞ്ഞായാ”**തി.

സമന്തപരിപൂരാനീതി സമന്തതോ സബ്ബഭാഗേഹി പരിപുണ്ണാനി. തതോ ഏവ **അഹീനാനി** അനൂനാനി. **ധനാദീഹീ**തി ധനധഞ്ഞാദീഹി.

൨൨൫. **ഓകപ്പനസദ്ധാ** സദ്ധേയ്യവത്ഥും ഓക്കന്ദിത്വാ പക്ഖന്ദിത്വാ സദ്ദഹനസദ്ധാ. സാ ഏവ പസാദനീയവത്ഥുസ്മിമ്പി അഭിപ്പസീദനവസേന പവത്തിയാ **പസാദസദ്ധാ. പരിയത്തിസവനേനാ**തി സത്താനം ഹിതസുഖാവഹായ പരിയത്തിയാ സവനേന. ധാരണപരിചയാദീനം തംമൂലകത്താ തഥാ വുത്തം. **ഏതേസന്തി** സദ്ധാദീനം. സഹ ഹാനധമ്മേനാതി **സഹാനധമ്മോ,** ന സഹാനധമ്മോതി **അസഹാനധമ്മോ,** തസ്സ ഭാവോ അസഹാനധമ്മതാ, തം **അസഹാനധമ്മതം,** അപരിഹാനിയസഭാവന്തി അത്ഥോ.

രസഗ്ഗസഗ്ഗിതാലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൨൬. **തിലഫലമത്തമ്പി** ഭോജനം. **സബ്ബത്ഥ ഫരതീ**തി സബ്ബാ രസാഹരണിയോ അനുസ്സരന്തം സഭാവേന സബ്ബസ്മിം കായേ ഫരതി. **സമാ ഹുത്വാ വഹന്തീ**തി അവിസമാ ഉജുകാ ഹുത്വാ പവത്തന്തി.

ആരോഗ്യകരണകമ്മന്തി അരോഗഭാവകരം സത്താനം അവിഹേഠനകമ്മം. മധുരാദിഭേദം രസം ഗസതി ഹരതി ഏതേഹി, സയമേവ വാ തം ഗസന്തി ഗിലന്തി അന്തോ പവേസേന്തീതി **രസഗ്ഗസാ,** രസഗ്ഗസാനം അഗ്ഗാ **രസഗ്ഗസഗ്ഗാ,** തേ ഏത്ഥ സന്തീതി **രസഗ്ഗസഗ്ഗീ,** തദേവ ലക്ഖണം. ഭവതി ഹി അഭിന്നേപി വത്ഥുസ്മിം തഗ്ഗതവിസേസാവബോധനത്ഥം ഭിന്നം വിയ കത്വാ വോഹാരോ യഥാ ‘‘സിലാപുത്തകസ്സ സരീര’’ന്തി . രസഗ്ഗസഗ്ഗിതാസങ്ഖാതം വാ ലക്ഖണം **രസഗ്ഗസഗ്ഗിലക്ഖണം.**

൨൨൭. **വധ**-സദ്ദോ ‘‘അത്താനം വധിത്വാ വധിത്വാ രോദതീ’’തിആദീസു (പാചി॰ ൮൭൯) ബാധനത്ഥോപി ഹോതീതി തതോ വിസേസനത്ഥം **“മാരണവധേനാ”**തി വുത്തം, മാരണസങ്ഖാതേന വധേനാതി അത്ഥോ. ബാധനത്ഥോ ഏവ വാ **വധ**-സദ്ദോ, മാരണേന, ബാധനേന ചാതി അത്ഥോ. **ഉബ്ബാധനായാ**തി ബന്ധനാഗാരേ പക്ഖിപിത്വാ ഉദ്ധം ഉദ്ധം ബാധനേന. തേനാഹ **“ബന്ധനാഗാരപ്പവേസനേനാ”**തി.

അഭിനീലനേത്താദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൨൮. **വിസട**ന്തി കുജ്ഝനവസേന വിനിസടം കത്വാ. തേനാഹ **“കക്കടകോ വിയാ”**തിആദി. **വിസാചീ**തി വിരൂപം സാചിതകം, വിജിമ്ഹന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **“വങ്കക്ഖികോടിയാ”**തി , കുടിലഅക്ഖികോടിപാതേനാതി അത്ഥോ. **വിചേയ്യ പേക്ഖിതാ**തി ഉജുകം അനോലോകേത്വാ ദിട്ഠിപാതം വിചാരേത്വാ ഓലോകേത്വാ. തേനാഹ **“യോ കുജ്ഝിത്വാ”**തിആദി. **പരോ**തി

കുജ്ഝിതോ. **ന ഓലോകേതി** തം സമ്മുഖാ ഗച്ഛന്തം കുജ്ഝിത്വാ ന ഓലോകേതി, പരമ്മുഖാ. **വിതേയ്യാ**തി വിരൂപം തിരിയം, വിഞ്ഞൂനം ഓലോകനക്കമം വീതിക്കമിത്വാതി അത്ഥോ. ജിമ്ഹം അനോലോകേത്വാ ഉജുകം ഓലോകനം നാമ കുടിലഭാവകരാനം പാപധമ്മാനം അഭാജനഉജുകതചിത്തതസ്സേവ ഹോതീതി ആഹ **"ഉജുമനോ ഹുത്വാ ഉജും പേക്ഖിതാ"**തി. യഥാ ച ഉജും പേക്ഖിതാ ഹോതീതി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധോ. **പസട**ന്തി ഉമ്മീലനവസേന സമ്മദേവ പത്ഥടം. **വിപുലം വിത്ഥത**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. പിയം പിയായിതബ്ബം ദസ്സനം ഓലോകനം ഏതസ്സാതി **പിയദസ്സനോ.**

കാണോതി അക്ഖീനി നിമ്മീലേത്വാ പേക്ഖനകോ. **കാകക്ഖീ**തി കേകരക്ഖോ. **വങ്കക്ഖീ**തി ജിമ്ഹപേക്ഖനകോ. **ആവിലക്ഖീ**തി ആകുലദിട്ഠിപാതോ. നീലപീതലോഹിതസേതകാളവണ്ണാനം വസേന **പഞ്ചവണ്ണോ.** തത്ഥ പീതലോഹിതവണ്ണാ സേതമണ്ഡലഗതരാജിവസേന, നീലസേതകാളവണ്ണാ പന തംതംമണ്ഡലവസേനേവ വേദിതബ്ബാ. **"പസാദോ**തി പന തേസം വണ്ണാനം പസന്നാകാരം സന്ധായ വുത്ത"ന്തി കേചി. **പഞ്ചവണ്ണോ പസാദോ**തി പന യഥാവുത്തപഞ്ചവണ്ണപരിവാരോ, തേഹി വാ പടിമണ്ഡിതോ പസാദോതി അത്ഥോ. **നേത്തസമ്പത്തികരാനീ**തി "പഞ്ചവണ്ണപസാദതാ തിരോഹിതവിദൂരഗതദസ്സനസമത്ഥതാ"തി ഏവമാദി ചക്ഖുസമ്പദായ കാരണാനി. **ലക്ഖണസത്ഥേ യുത്താ**തി ലക്ഖണസത്ഥേ ആയുത്താ സുകുസലാ.

ഉണ്ഹീസസീസലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൩൩. പുബ്ബങ്ഗമോതി ഏത്ഥ പുബ്ബങ്ഗമതാ നാമ പമുഖതാ, ജേട്ഠസേട്ഠകഭാവോ ബഹുജനസ്സ അനുവത്തനീയതാതി ആഹ **"ഗണജേട്ഠകോ"**തിആദി.

പുബ്ബങ്ഗമതാതി പുബ്ബങ്ഗമസ്സ കമ്മം. യസ്സ ഹി കായസുചരിതാദികമ്മസ്സ വസേന മഹാപുരിസോ ബഹുജനസ്സ പുബ്ബങ്ഗമോ അഹോസി, തദസ്സ കമ്മം "പുബ്ബങ്ഗമതാ"തി അധിപ്പേതം, ന പുബ്ബങ്ഗമഭാവോ. തേനാഹ **"ഇധ കമ്മം നാമ പുബ്ബങ്ഗമതാ"**തി. **പീതിപാമോജ്ജേന പരിപുണ്ണസീസോ**തി പീതിയാ, പാമോജ്ജേന ച സമ്പുണ്ണപഞ്ഞാസീസോ ബഹുലം സോമനസ്സസഹഗതഞാണസമ്പയുത്തചിത്തസമങ്ഗീ ഏവ ഹുത്വാ **വിചരതി. മഹാപുരിസോ**തി മഹാപുരിസജാതികോ.

൨൩൪. ബഹുജനന്തി സാമിഅത്ഥേ ഉപയോഗവചനന്തി ആഹ **"ബഹുജനസ്സാ"**തി. പരിഭുഞ്ജനട്ഠേന **പടിഭോഗോ,** ഉപയോഗവത്ഥു പടിഭോഗോ, തസ്സ ഹിതാതി **പടിഭോഗിയാ.** ദേസകാലം ഞത്വാ തദുപകരണൂപട്ഠാനാദി **വേയ്യാവച്ചകരാ** സത്താ. **അഭിഹരന്തീ**തി ബ്യാഹരന്തി. തസ്സ തസ്സ വേയ്യാവച്ചസ്സ പടിഹരണതോ പവത്തനകരണതോ **പടിഹാരോ,** വേയ്യാവച്ചകരോ, തസ്സ ഭാവോ **പടിഹാരക**ന്തി ആഹ **"വേയ്യാവച്ചകരഭാവ"**ന്തി. വിസവനം **വിസവോ,** കാമകാരോ വസിതാ, സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **വിസവീ**തി ആഹ **"ചിണ്ണവസീ"**തി.

ഏകേകലോമതാദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൩൨. **ഉപവത്തതീ**തി അനുകൂലഭാവം ഉപേച്ച വത്തതി. തേനാഹ **"അജ്ഝാസയം അനുവത്തതീ"**തി.

ഏകേകലോമലക്ഖണന്തി ഏകേകസ്മിം ലോമകൂപേ ഏകേകലോമതാലക്ഖണം. **ഏകേകേഹി ലോമേഹീ**തി അഞ്ഞേസം സരീരേ ഏകേകസ്മിമ്പി ലോമകൂപേ അനേകാനിപി ലോമാനി ഉട്ഠഹന്തി, ന തഥാഗതസ്സ. തേഹി പുന പച്ചേകം ലോമകൂപേസു ഏകേകേഹേവ ഉപ്പന്നേഹി കുണ്ഡലാവത്തേഹി പദക്ഖിണാവത്തകജാതേഹി നിചിതം വിയ സരീരം ഹോതീതി വുത്തം "ഏകേകലോമൂപചിതങ്ഗവാ"തി.

ചത്താലീസാദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൩൪. **അഭിന്ദിതബ്ബപരിസോ**തി പരേഹി കേനചി സങ്ഗഹേന സങ്ഗഹേത്വാ, യുത്തികാരണം ദസ്സേത്വാ വാ ന ഭിന്ദിതബ്ബപരിസോ.

അപിസുണവാചായാതി ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം, പേസുഞ്ഞസ്സ പടിപക്ഖഭൂതം കുസലകമ്മം. പിസുണാ വാചാ ഏതസ്സാതി പിസുണവാചോ, തസ്സ **പിസുണവാചസ്സ** പുഗ്ഗലസ്സ. **അപരിപുണ്ണാ**തി ചത്താരീസതോ ഊനഭാവേന ന പരിപുണ്ണാ. **വിരളാ**തി സവിവരാ.

പഹൂതജിവ്ഹാദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൩൬. **ആദേയ്യവാചോ**തി ആദരഗാരവവസേന ആദാതബ്ബവചനോ. "ഏവമേത"ന്തി **ഗഹേതബ്ബവചനോ** സിരസാ സമ്പടിച്ഛിതസാസനോ.

ബദ്ധജിവ്ഹാതി യഥാ സുഖേന പരിവത്തതി, ഏവം സിരാദീഹി പലിബുദ്ധജിവ്ഹാ. **ഗൂള്ഹജിവ്ഹാ**തി രസബഹലതായ ഗൂള്ഹഗണ്ഡസദിസജിവ്ഹാ. **ദ്വിജിവ്ഹാ**തി അഗ്ഗേ കപ്പഭാവേന ദ്വിധാഭൂതജിവ്ഹാ. **മമ്മനാ**തി അപ്പരിപ്ഫുടതലാപാ. ഖരഫരുസകക്കസാദിവസേന **സദ്ദോ ഭിജ്ജതി** ഭിന്നകാരോ ഹോതി. വിച്ഛിന്ദിത്വാ പവത്തസ്സരതായ **ഛിന്നസ്സരാ വാ.** അനേകാകാരതായ **ഭിന്നസ്സരാ വാ.** കാകസ്സ വിയ അമനുഞ്ഞസ്സരതായ **കാകസ്സരാ വാ. മധുരോ**തി ഇട്ഠോ, കമ്മഫലേന വത്ഥുനോ സുവിസുദ്ധത്താ. **പേമനീയോ**തി പീതിസഞ്ജനനോ, പിയായിതബ്ബോ വാ.

൨൩൭. **അക്കോസയുത്തത്താ**തി അക്കോസുപസഞ്ഹിതത്താ അക്കോസവത്ഥുസഹിതത്താ. **ആബാധകരി**ന്തി ഘട്ടനവസേന പരേസം പീളാവഹം. ബഹുനോ ജനസ്സ അവമദ്ദനതോ, പമദ്ദാഭാവകരണതോ വാ **ബഹുജനപ്പമദ്ദനം. അബാള്ഹ**ന്തി വാ ഏത്ഥ **അ**-കാരോ വുദ്ധിഅത്ഥോ "അസേക്ഖാ ധമ്മാ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ തികമാതികാ ൧൧) വിയ, തസ്മാ അതിവിയ ബാള്ഹം ഫരുസം **ഗിര**ന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ന ഭണീ**തി ചേത്ഥ "ന അഭണി ന ഭണീ"തി സരലോപേന നിദ്ദേസോ. **സുസംഹിത**ന്തി സുട്ഠു സംഹിതം. കേന പന സുട്ഠു സംഹിതം? "മധുര"ന്തി അനന്തരമേവ വുത്തത്താ മധുരതായാതി വിഞ്ഞായതി, കാ പനസ്സ മധുരതാതി ആഹ **"സുട്ഠു പേമസംഹിത"**ന്തി. ഉപയോഗപുഥുത്തവിസയോ യം **വാചാ-സദ്ദോ**തി ആഹ **"വാചായോ"**തി, സാ ചസ്സാ ഉപയോഗപുഥുത്തവിസയതാ "ഹദയഗാമിനിയോ"തി പദേന സമാനാധികരണതായ ദട്ഠബ്ബാ. **"കണ്ണസുഖ"**ന്തി

പാഠേ ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോയന്തി ദസ്സേതും **“യഥാ”**തിആദി വുത്തം. **വേദയഥാ**തി കാലവിപല്ലാസേനായം നിദ്ദേസോതി ആഹ **“വേദയിത്ഥാ”**തി. **ബ്രഹ്മസ്സരത**ന്തി സേട്ഠസ്സരതം, ബ്രഹ്മുനോ സരസദിസസ്സരതം വാ. **ബഹൂനം ബഹു**ന്തി ബഹൂനം ജനാനം ബഹും സുഭണിതന്തി യോജനാ.

സീഹഹനുലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൩൭. അപ്പധംസികോതി അപ്പധംസിയോ. **യ**-കാരസ്സ ഹി **ക**-കാരം കത്വാ അയം നിദ്ദേസോ യഥാ ‘‘നിയ്യാനികാ ധമ്മാ’’തി (ധ॰ സ॰ ദുകമാതികാ ൯൭) **ഗുണതോ**തി അത്തനാ അധിഗതഗുണതോ. **ഠാനതോ**തി യഥാഠിതട്ഠാനന്തരതോ.

പലാപകഥായാതി സമ്ഫപ്പലാപകഥായ. **അന്തോപവിട്ഠഹനുകാ** ഏകതോ, ഉഭതോ വാ സംകുചിതവിസുകാ. **വങ്കഹനുകാ** ഏകപസ്സേന കുടിലവിസുകാ. **പബ്ഭാരഹനുകാ** പുരതോ ഓലമ്ബമാനവിസുകാ.

൨൩൮. വികിണ്ണവചനാ നാമ സമ്ഫപ്പലാപിനോ, തപ്പടിക്ഖേപേന **അവികിണ്ണവചനാ** മഹാബോധിസത്താ. വാചാ ഏവ തദത്ഥാധിഗമുപായതായ **“ബ്യാപ്പഥോ”**തി വുത്താതി ആഹ **“അവികിണ്ണ...പേ॰... വചനപഥോ അസ്സാ”**തി. **“ദ്വീഹി ദ്വീഹീ”**തി നയിദം ആമേഡിതവചനം അസമാനാധികരണതോ, അഥ ഖോ ദ്വീഹി ദിഗുണതാദസ്സനന്തി ആഹ **“ദ്വീഹി ദ്വീഹീതി ചതൂഹീ”**തി. തസ്മാ ‘‘ദ്വിദുഗമാ’’തി ചതുഗമാ വുത്താതി ആഹ **“ചതുപ്പദാന”**ന്തി. **തഥാസഭാവോ**തി യഥാസ്സ വുത്തനയേന കേനചി അപ്പധംസിയതാ ഹോതി ഗുണേഹി, തഥാസഭാവോ.

സമദന്താദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൪൦. വിസുദ്ധസീലാചാരതായ പരിസുദ്ധാ സമന്തതോ സബ്ബഥാ വാ സുദ്ധാ പുഗ്ഗലാ പരിവാരാ ഏതസ്സാതി **പരിസുദ്ധപരിവാരോ.**

൨൪൧. പഹാസീതി തദങ്ഗവസേന, വിക്ഖമ്ഭനവസേന ച പരിച്ചജി. തിദിവം താവതിംസഭവനം പുരം നഗരം ഏതേസന്തി **തിദിവപുരാ,** താവതിംസദേവാ, തേസം വരോ തിദിവപുരവരോ, ഇന്ദോ. തേന **തിദിവപുരവരേന.** തേനാഹ **“സക്കേനാ”**തി. ലപന്തി കഥേന്തി ഏതേനാതി **ലപനം,** മുഖന്തി ആഹ **“ലപനജന്തി മുഖജ”**ന്തി. സുട്ഠു ധവലതായ **സുക്കാ,** ഈസകമ്പി അസംകിലിട്ഠതായ **സുചീ.** സുന്ദരസണ്ഠാനതായ സുട്ഠു ഭാവനതോ, വിപസ്സനതോ ച **സോഭനാ.** കാമം ജനാനം മനുസ്സാനം നിവാസനട്ഠാനാദിഭാവേന പതിട്ഠാഭൂതോ ദേസവിസേസോ ‘‘ജനപദോ’’തി വുച്ചതി, ഇധ പന സപരിവാരചതുമഹാദീപസഞ്ഞിതോ സബ്ബോ പദേസോ തഥാ വുത്തോതി ആഹ **“ചക്കവാളപരിച്ഛിന്നോ ജനപദോ”**തി. നനു ച യഥാവുത്തോ പദേസോ സമുദ്ദപരിച്ഛിന്നോ, ന ചക്കവാളപബ്ബതപരിച്ഛിന്നോതി? സോ പദേസോ ചക്കവാളപരിച്ഛിന്നോപി ഹോതീതി തഥാ വുത്തം . യേ വാ സമുദ്ദനിസ്സിതാ, ചക്കവാളപാദനിസ്സിതാ ച സത്താ, തേസം തേ തേ പദേസാ പതിട്ഠാതി തേപി സങ്ഗണ്ഹന്തോ **“ചക്കവാളപരിച്ഛിന്നോ”**തി അവോച. **ചക്കവാളപരിച്ഛിന്നോ**തി ച ചക്കവാളേന പരിച്ഛിന്നോതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **തസ്സാ**തി തസ്സ ചക്കവത്തിനോ. പുന **തസ്സാ**തി തസ്സ ജനപദസ്സ. **ബഹുജന സുഖ**ന്തി ഏത്ഥ പച്ചത്തബഹുവചനലോപേന ബഹുജനഗ്ഗഹണന്തി

ആഹ **“ബഹുജനാ”**തി. യഥാ പന തേ ഹിതസുഖം ചരന്തി, തം വിധിം ദസ്സേതും **“സമാനസുഖദുക്ഖാ ഹുത്വാ”**തി വുത്തം. **വിഗതപാപോ**തി സബ്ബസോ സമുച്ഛിന്ദനേന വിനിദ്ധുതപാപധമ്മോ. **ദരഥോ** വുച്ചതി കായികോ, ചേതസികോ ച പരിളാഹോ. തത്ഥ ചേതസികപരിളാഹോ ‘‘വിഗതപാപോ’’തി ഇമിനാവ വുത്തോതി ആഹ **“വിഗതകായികദരഥകിലമഥോ”**തി. രാഗാദയോ യസ്മിം സന്താനേ ഉപ്പന്നാ, തസ്സ മലീനഭാവകരണേന **മലാ.** കചവരഭാവേന **ഖിലാ.** സത്താനം മഹാനത്ഥകരത്താ വിസേസതോ ദോസോ **കലീ**തി വുത്തം **“ദോസകലീനഞ്ചാ”**തി. **പനൂദേഹീ**തി സമുച്ഛിന്ദനവസേന സസന്താനതോ നീഹാരകേഹി, പജഹനകേഹീതി അത്ഥോ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഏത്ഥ ച യസ്മാ സബ്ബേസമ്പി ലക്ഖണാനം മഹാപുരിസസന്താനഗതപുഞ്ഞസമ്ഭാരഹേതുകഭാവേന സബ്ബംയേവ തം പുഞ്ഞകമ്മം സബ്ബസ്സ ലക്ഖണസ്സ കാരണം വിസിട്ഠരൂപത്താ ഫലസ്സ. ന ഹി അഭിന്നരൂപകാരണം ഭിന്നസഭാവസ്സ ഫലസ്സ പച്ചയോ ഭവിതും സക്കോതി, തസ്മാ യസ്സ യസ്സ ലക്ഖണസ്സ യം യം പുഞ്ഞകമ്മം വിസേസകാരണം, തം തം വിഭാഗേന ദസ്സേന്തീ അയം ദേസനാ പവത്താ. തത്ഥ യഥാ യാദിസം കായസുചരിതാദിപുഞ്ഞകമ്മം സുപ്പതിട്ഠിതപാദതായ കാരണം വുത്തം, താദിസമേവ ‘‘ഉണ്ഹീസസീസതായ’’ കാരണന്തി ന സക്കാ വത്തും ദള്ഹസമാദാനതാവിസിട്ഠസ്സ തസ്സ സുപ്പതിട്ഠിതപാദതായ കാരണഭാവേന വുത്തത്താ, ഇതരസ്സ ച പുബ്ബങ്ഗമതാവിസിട്ഠസ്സ വുത്തത്താ, ഏവം യാദിസം ആയതപണ്ഹിതായ കാരണം, ന താദിസമേവ ദീഘങ്ഗുലിതായ, ബ്രഹ്മുജുഗത്തതായ ച കാരണം വിസിട്ഠരൂപത്താ ഫലസ്സ. ന ഹി അഭിന്നരൂപകാരണം ഭിന്നസഭാവസ്സ ഫലസ്സ പച്ചയോ ഭവിതും സക്കോതി. തത്ഥ യഥാ ഏകേനേവ കമ്മുനാ ചക്ഖാദിനാനിന്ദ്രിയുപ്പത്തിയം അവത്ഥാഭേദതോ, സാമത്ഥിയഭേദതോ വാ കമ്മഭേദോ ഇച്ഛിതബ്ബോ. ന ഹി യദവത്ഥം കമ്മം ചക്ഖുസ്സ കാരണം, തദവത്ഥമേവ സോതാദീനം കാരണം ഹോതി അഭിന്നസാമത്ഥിയം വാ, തസ്മാ പഞ്ചായതനികത്തഭാവപത്ഥനാഭൂതാ പുരിമനിപ്ഫന്നാ കാമതണ്ഹാ പച്ചയവസേന വിസിട്ഠസഭാവാ കമ്മസ്സ വിസിട്ഠസഭാവഫലനിബ്ബത്തനസമത്ഥതാസാധനവസേന പച്ചയോ ഹോതീതി ഏകമ്പി അനേകവിധഫലനിബ്ബത്തനസമത്ഥതാവസേന അനേകരൂപതം ആപന്നം വിയ ഹോതി, ഏവമിധാപി ‘‘ഏകമ്പി പാണാതിപാതാ വേരമണിവസേന പവത്തം കുസലകമ്മം ആയതപണ്ഹിതാദീനം തിണ്ണമ്പി ലക്ഖണാനം നിബ്ബത്തകം ഹോതീ’’തി വുച്ചമാനേപി ന കോചി വിരോധോ. തേന വുത്തം ‘‘സോ തസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ…പേ॰… ഇമാനി തീണി മഹാപുരിസലക്ഖണാനി പടിലഭതീ’’തി നാനാകമ്മുനാ പന തേസം നിബ്ബത്തിയം വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി, പാളിയം പന ‘‘തസ്സ കമ്മസ്സാ’’തി ഏകവചനനിദ്ദേസോ സാമഞ്ഞവസേനാതി ദട്ഠബ്ബോ. ഏവഞ്ച കത്വാ സതപുഞ്ഞലക്ഖണവചനം സമത്ഥിതം ഹോതി. ‘‘ഇമാനി ദ്വേ മഹാപുരിസലക്ഖണാനി പടിലഭതീ’’തിആദീസുപി ഏസേവ നയോതി.

ലക്ഖണസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ.

൮. സിങ്ഗാലസുത്തവണ്ണനാ

നിദാനവണ്ണനാ

൨൪൨. പാകാരേന പരിക്ഖിത്തന്തി പദം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധോ. **ഗോപുരട്ടാലകയുത്ത**ന്തി ദ്വാരപാസാദേന ചേവ തത്ഥ തത്ഥ പാകാരമത്ഥകേ പതിട്ഠാപിതഅട്ടാലകേഹി ച യുത്തം. വേളൂഹി പരിക്ഖിത്തത്താ, അബ്ഭന്തരേ പുപ്ഫൂപഗഫലൂപഗരുക്ഖസഞ്ഛന്നത്താ ച **നീലോഭാസം.** ഛായൂദകസമ്പത്തിയാ, ഭൂമിഭാഗസമ്പത്തിയാ ച **മനോരമം.**

കാളകവേസേനാതി കലന്ദകരൂപേന. **നിവാപ**ന്തി ഭോജനം. **ത**ന്തി ഉയ്യാനം.

"ഖോ പനാ"തി വചനാലങ്കാരമത്തമേതന്തി **തേന സമയേനാ**തി അത്ഥവചനം യുത്തം. **ഗഹപതി മഹാസാലോ**തി ഗഹപതിഭൂതോ മഹാസാരോ, ര-കാരസ്സ ല-കാരം കത്വാ അയം നിദ്ദേസോ. വിഭവസമ്പത്തിയാ മഹാസാരപ്പത്തോ കുടുമ്ബികോ. **"പുത്തോ പനസ്സ അസ്സദ്ധോ"**തിആദി അട്ഠുപ്പത്തികോ യം സുത്തനിക്ഖേപോതി തം അട്ഠുപ്പത്തിം ദസ്സേതും ആരദ്ധം. കമ്മഫലസദ്ധായ അഭാവേന **അസ്സദ്ധോ.** രതനത്തയേ പസാദാഭാവേന **അപ്പസന്നോ. ഏവമാഹാ**തി ഏവം ഇദാനി വുച്ചമാനാകാരേന വദതി.

യാവജീവം അനുസ്സരണീയാ ഹോതി ഹിതേസിതായ വുത്താ പച്ഛിമാ വാചാതി അധിപ്പായേന. **പുഥുദിസാ**തി വിസും വിസും ദിസാ, താ പന അനേകാതി ആഹ **"ബഹുദിസാ"**തി.

൨൪൩. **"ന താവ പവിട്ഠോ"**തിആദീസു വത്തബ്ബം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. **ന ഇദാനേവാ**തി ന ഇമായ ഏവ വേലായ. കിം ചരഹീതി ആഹ **"പച്ചൂസസമയേപീ"**തിആദി. **ഗിഹിവിനയ**ന്തി ഗിഹീനം ഗഹട്ഠാനം വിനയതന്തിഭൂതം "ഗിഹിനാ ഏവം വത്തിതബ്ബ"ന്തി ഗഹട്ഠാചാരസ്സ ഗഹട്ഠവത്തസ്സ അനവസേസതോ ഇമസ്മിം സുത്തേ സവിസേസം കത്വാ വുത്തത്താ. **തഥേവാ**തി യഥാ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ദിട്ഠം, തഥേവ പസ്സി. **നമസ്സതി** വത്തവസേന കത്തബ്ബന്തി ഗഹേത്വാ ഠിതത്താ.

ഛദിസാദിവണ്ണനാ

൨൪൪. **വചനം സുത്വാവ ചിന്തേസി** ബുദ്ധാനുഭാവേന അത്തസമ്മാപണിധാനനിമിത്തേന പുഞ്ഞബലേന ച ചോദിയമാനോ. **ന കിര താ ഏതാ**തി താ ഛ ദിസാ ഏതാ ഇദാനി മയാ നമസ്സിയമാനാ പുരത്ഥിമാദികാ ന ഹോന്തി കിരാതി. **നിപാതമത്ത**ന്തി അനത്ഥകഭാവം തസ്സ വദതി. **പുച്ഛാപദ**ന്തി പുച്ഛാവചനം.

ഭഗവാ ഗഹപതിപുത്തേന നമസ്സിതബ്ബാ ഛ ദിസാ പുച്ഛിതോ ദേസനാകുസലതായ ആദിതോ ഏവ താ അകഥേത്വാ തസ്സ താവ പടിപത്തിയാ നം ഭാജനഭൂതം കാതും വജ്ജനീയവജ്ജനത്ഥഞ്ചേവ സേവിതബ്ബസേവനത്ഥഞ്ച ഓവാദം ദേന്തോ **"യതോ ഖോ ഗഹപതിപുത്താ"**തിആദിനാ ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **കമ്മകിലേസാ**തി കമ്മഭൂതാ സംകിലേസാ. **കിലിസ്സന്തീ**തി കിലിട്ഠാ മലീനാ വിയ ഠിതാ, ഉപതാപിതാ ച ഹോന്തീതി അത്ഥോ. **തസ്മാ**തി

കിലിസ്സനനിമിത്തത്താ. യദിപി സുരാപാനം പഞ്ചവേരഭാവേന ഉപാസകേഹി പരിവജ്ജനീയം, തസ്സ പന അപായമുഖഭാവേന പരതോ വത്തുകാമതായ പാണാതിപാതാദികേ ഏവ സന്ധായ "ചത്താരോ"തി വുത്തം, ന "പഞ്ചാ"തി. "വിസും അകമ്മപഥഭാവതോ ചാ"തി അപരേ. "സുരാപാനമ്പി 'സുരാമേരയപാനം, ഭിക്ഖവേ, ആസേവിതം ഭാവിതം ബഹുലീകതം നിരയസംവത്തനിക'ന്തിആദി (അം॰ നി॰ ൮.൪൦) വചനതോ വിസും കമ്മപഥഭാവേന ആഗതം. തഥാ ഹി തം ദുച്ചരിതകമ്മം ഹുത്വാ ദുഗ്ഗതിഗാമിപിട്ഠിവത്തകഭാവേന നിയത"ന്തി കേചി, തേസം മതേന ഏകാദസ കമ്മപഥാ സിയും . തസ്മാ യഥാവുത്തേസ്വേവ കമ്മപഥേസു ഉപകാരകത്തസഭാഗത്തവസേന അനുപ്പവേസോ ദട്ഠബ്ബോതി "വിസും അകമ്മപഥഭാവതോ ചാ"തി സുവുത്തമേതം. സുരാപാനസ്സ ഭോഗാപായമുഖഭാവേന വത്തുകാമതായ "ചത്താരോ" ത്വേവ അവോച. തിട്ഠതി ഏത്ഥ ഫലം തദായത്തവുത്തിതായാതി **ഠാനം, ഹേതൂ**തി ആഹ **"ഠാനേഹീതി കാരണേഹീ"**തി. അപേന്തി അപഗച്ഛന്തി, അപേതി വാ ഏതേഹീതി **അപായാ,** അപായാനം, അപായാ ഏവ വാ മുഖാനി ദ്വാരാനീതി **അപായമുഖാനി. വിനാസമുഖാനീ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ.

കിഞ്ചാപി "അരിയസാവകസ്സാ"തി പുബ്ബേ സാധാരണതോ വുത്തം, വിസേസതോ പന പഠമായ ഭൂമിയം ഠിതസ്സേവ വക്ഖമാനനയോ യുജ്ജതീതി **"സോതി സോ സോതാപന്നോ"**തി വുത്തം. പാപക-സദ്ദോ നിഹീനപരിയായോതി **"ലാമകേഹീ"**തി വുത്തം. അപായദുക്ഖം, വട്ടദുക്ഖഞ്ച പാപേന്തീതി വാ പാപകാ, തേഹി **പാപകേഹി. ഛ ദിസാ പടിച്ഛാദേന്തോ**തി തേന തേന ഭാഗേന ദിസ്സന്തീതി "ദിസാ"തി സഞ്ഞിതേ ഛ ഭാഗേ സത്തേ യഥാ തേഹി സദ്ധിം അത്തനോ ഛിദ്ദം ന ഹോതി, ഏവം പടിച്ഛാദേന്തോ പടിസന്ധാരേന്തോ. **വിജിനനത്ഥായാ**തി അഭിഭവനത്ഥായ. യോ ഹി ദിട്ഠധമ്മികം, സമ്പരായികഞ്ച അനത്ഥം പരിവജ്ജനവസേന അഭിഭവതി, തതോ ഏവ തദുഭയത്ഥം സമ്പാദേതി, സോ ഉഭയലോകവിജയായ പടിപന്നോ നാമ ഹോതി പച്ചത്ഥികനിഗ്ഗണ്ഹനതോ, സകത്ഥസമ്പാദനതോ ച. തേനാഹ **"അയഞ്ചേവ ലോകോ"**തിആദി. പാണാതിപാതാദീനി **പഞ്ച വേരാനി** വേരപ്പസവനതോ. **ആരദ്ധോ ഹോതീ**തി സംസാധിതോ ഹോതി, തയിദം സംസാധനം കിത്തിസദ്ദേന ഇധ സത്താനം ചിത്തതോസനേന , വേരാഭാവാപാദനേന ച ഹോതീതി ആഹ **"പരിതോസിതോ ചേവ നിപ്ഫാദിതോ ചാ"**തി. പുന **പഞ്ച വേരാനീ**തി പഞ്ച വേരഫലാനി ഉത്തരപദലോപേന.

കതമസ്സാതി കതമേ അസ്സ. **കിലേസസമ്പയുത്തത്താ കിലേസോ**തി തംയോഗതോ തംസദിസം വദതി യഥാ "പീതിസുഖം പഠമം ഝാനം, (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൨൬; മ॰ നി॰ ൧.൨൭൧, ൨൭൭, ൨൮൭; സം॰ നി॰ ൨.൧൫൨; അം॰ നി॰ ൪.൧൨൩; ൫.൨൮; പാരാ॰ ൧൧; ധ॰ സ॰ ൪൯൯; വിഭ॰ ൬൨൮) നീലം വത്ഥ"ന്തി ച. സമ്പയുത്തതാ ചേത്ഥ തദേകട്ഠതായ വേദിതബ്ബാ, ന ഏകുപ്പാദാദിതായ. ഏവഞ്ച കത്വാ പാണാതിപാതകമ്മസ്സ ദിട്ഠിമാനലോഭാദീഹിപി കിലിട്ഠതാ സിദ്ധാ ഹോതി, മിച്ഛാചാരസ്സ ദോസാദീഹി കിലിട്ഠതാ. തേനാഹ **"സംകിലേസോയേവാ"**തിആദി. പുബ്ബേ വുത്തഅത്ഥവസേന പന സമ്മുഖേനപി നേസം കിലേസപരിയായോ ലബ്ഭതേവ. **ഏതദത്ഥപരിദീപകമേവാ**തി യോ "പാണാതിപാതോ ഖോ"തിആദിനാ വുത്തോ, ഏതസ്സ അത്ഥസ്സ പരിദീപകമേവ.

യദി ഏവം കസ്മാ പുന വുത്തന്തി ആഹ **"ഗാഥാബന്ധ"**ന്തി, തസ്സ അത്ഥസ്സ സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം ഭഗവാ ഗാഥാബന്ധം അവോചാതി അധിപ്പായോ.

ചതുഠാനാദിവണ്ണനാ

൨൪൬. ''പാപകമ്മം കരോതീ''തി കസ്മാ അയം ഉദ്ദേസനിദ്ദേസോ പവത്തോതി അന്തോലീനചോദനം സന്ധായ **"ഇദം ഭഗവാ"**തിആദി വുത്തം. സുക്കപക്ഖവസേന ഹി ഉദ്ദേസോ കതോ, കണ്ഹപക്ഖവസേന ച നിദ്ദേസോ ആരദ്ധോ. **കാരകേ**തി പാപകമ്മസ്സ കാരകേ. **അകാരകോ പാകടോ ഹോതി** യഥാ പടിപജ്ജന്തോ പാപം കരോതി നാമ, തഥാ അപ്പടിപജ്ജനതോ. സംകിലേസധമ്മവിവജ്ജനപുബ്ബകം വോദാനധമ്മപടിപത്തിആചിക്ഖനം ഇധ ദേസനാകോസല്ലം. **പഠമതരം കാരകം ദസ്സേന്തോ ആഹ** യഥാ ''വാമം മുഞ്ച ദക്ഖിണം ഗണ്ഹാ''തി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൎ൯൮) തഥാ ഹി ഭഗവാ അട്ഠതിംസ മങ്ഗലാനി ദസ്സേന്തോ ''അസേവനാ ച ബാലാന''ന്തി (ഖു॰ പാ॰ ൫.൩; സു॰ നി॰ ൨൬൨) വത്വാ ''പണ്ഡിതാനഞ്ച സേവനാ''തി (ഖു॰ പാ॰ ൫.൩; സു॰ നി॰ ൨൬൨) അവോച. **ഛന്ദാഗതി**ന്തി ഏത്ഥ സന്ധിവസേന സരലോപോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഛന്ദേന പേമേന അഗതി"**ന്തി. **ഛന്ദാ**തി ഹേതുമ്ഹി നിസ്സക്കവചനന്തി ആഹ **"ഛന്ദേനാ"**തി. ഛന്ദ-സദ്ദോ ചേത്ഥ തണ്ഹാപരിയായോ, ന കുസലച്ഛന്ദാദിപരിയായോതി ആഹ **"പേമേനാ"**തി. **പരപദേസൂ**തി ''ദോസാഗതിം ഗച്ഛന്തോ''തിആദീസു വാക്യേസു. **"ഏസേവ നയോ"**തി ഇമിനാ ''ദോസേന കോപേനാ''തി ഏവമാദി അത്ഥവചനം അതിദിസതി. **മിത്തോ**തി ദള്ഹമിത്തോ, സമ്ഭത്തോതി അത്ഥോ. **സന്ദിട്ഠോ**തി ദിട്ഠമത്തസഹായോ. **പകതിവേരവസേനാ**തി പകതിയാ ഉപ്പന്നവേരവസേന, ചിരകാലാനുബന്ധവിരോധവസേനാതി അത്ഥോ. തേനേവാഹ **"തങ്ഖണുപ്പന്നകോധവസേന വാ"**തി. **യം വാ തം വാ** അയുത്തം അകാരണം **വത്വാ.** വിസമേ ചോരാദികേ, വിസമാനി വാ കായദുച്ചരിതാദീനി സമാദായ വത്തനേന നിസ്സിതോ **വിസമനിസ്സിതോ.**

ഛന്ദാഗതിആദീനി ന ഗച്ഛതി മഗ്ഗേനേവ ചതുന്നമ്പി അഗതിഗമനാനം പഹീനത്താ, **അഗതിഗമനാനീ**തി ച തഥാപവത്താ അപായഗമനീയാ അകുസലചിത്തുപ്പാദാ വേദിതബ്ബാ അഗതി ഗച്ഛതി ഏതേഹീതി.

യസ്സതി തേന കിത്തീയതീതി **യസോ,** ഥുതിഘോസോ. യസ്സതി തേന പുരേചരാനുചരഭാവേന പരിവാരീയതീതി **യസോ,** പരിവാരോതി ആഹ **"കിത്തിയസോപി പരിവാരയസോപീ"**തി. **പരിഹായതീ**തി പുബ്ബേ യോ ച യാവതകേ ലബ്ഭതി, തതോ പരിതോ ഹായതി പരിക്ഖയം ഗച്ഛതി.

ഛഅപായമുഖാദിവണ്ണനാ

൨൪൭. പൂവേ ഭാജനേ പക്ഖിപിത്വാ തജ്ജം ഉദകം ദത്വാ മദ്ദിത്വാ കതാ **പൂവസുരാ.** ഏവം സേസസുരാപി. **കിണ്ണാ**തി പന തസ്സാ സുരായ ബീജം വുച്ചതി, യേ ''സുരാമോദകാ'' തിപി വുച്ചന്തി, തേ പക്ഖിപിത്വാ കതാ **കിണ്ണപക്ഖിത്താ.** ഹരീതകീസാസപാദിനാനാസമ്ഭാരേഹി സംയോജിതാ **സമ്ഭാരസംയുത്താ.** മധുകതാലനാളികേരാദിപുപ്ഫരസോ ചിരപാരിവാസികോ **പുപ്ഫാസവോ.** പനസാദിഫലരസോ **ഫലാസവോ.** മുദ്ദികാരസോ **മധ്വാസവോ.** ഉച്ഛുരസോ **ഗുളാസവോ.** ഹരീതകാമലകകടുകഭണ്ഡാദിനാനാസമ്ഭാരാനം രസോ

ചിരപാരിവാസികോ **സമ്ഭാരസംയുത്തോ. തം സബ്ബമ്പീതി** തം സബ്ബം ദസവിധമ്പി. **മദകരണവസേന മജ്ജം** പിവന്തം മദയതീതി കത്വാ. സുരാമേരയമജ്ജേ പമാദട്ഠാനം **സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനം. അനു അനു യോഗോതി** പുനപ്പുനം തംസമങ്ഗിതാ. തേനാഹ **"പുനപ്പുനം കരണ"**ന്തി, അപരാപരം പവത്തനന്തി അത്ഥോ. **ഉപ്പന്നാ ചേവ ഭോഗാ പരിഹായന്തി** പാനബ്യസനേന ബ്യസനകരണതോ. **അനുപ്പന്നാ ച നുപ്പജ്ജന്തി** പമത്തസ്സ കമ്മന്തേസു ഞായകരണാഭാവതോ. **ഭോഗാനന്തി** ഭുഞ്ജിതബ്ബട്ഠേന ''ഭോഗാ''തി ലദ്ധനാമാനം കാമഗുണാനം. അപായമുഖ-സദ്ദസ്സ അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോ ഏവ. **അവേലായാ**തി അയുത്തവേലായ. യദാ വിചരതോ അത്ഥരക്ഖാദയോ ന ഹോന്തി. **വിസിഖാസു ചരിയാ**തി രച്ഛാസു വിചരണം.

സമജ്ജാ വുച്ചതി മഹോ, യത്ഥ നച്ചാനിപി പയോജീയന്തി, തേസം ദസ്സനാദിഅത്ഥം തത്ഥ അഭിരതിവസേന ചരണം ഉപഗമനം **സമജ്ജാഭിചരണം. നച്ചാദിദസ്സനവസേനാ**തി നച്ചാദീനം ദസ്സനാദിവസേനാതി ആദിസദ്ദലോപോ ദട്ഠബ്ബോ, ദസ്സനേന വാ സവനമ്പി ഗഹിതം വിരൂപേകസേസനയേന. ആലോചനസഭാവതായ വാ പഞ്ചവിഞ്ഞാണാനം സവനകിരിയായപി ദസ്സനസങ്ഖേപസമ്ഭവതോ ''ദസ്സനവസേന'' ഇച്ചേവ വുത്തം. ഇധ ചിത്താലസിയതാ അകാരണന്തി **"കായാലസിയതാ"**തി വുത്തം. **യുത്തപ്പയുത്തതാ**തി തപ്പസുതതാ അതിരേകതരതായ.

സുരാമേരയസ്സ ഛആദീനവാദിവണ്ണനാ

ഠര്വ്വ. സയം ദട്ഠബ്ബന്തി **സന്ദിട്ഠം. സന്ദിട്ഠമേവ സന്ദിട്ഠികം,** ധനജാനിസദ്ദാപേക്ഖായ പന ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന നിദ്ദേസോ, ദിട്ഠധമ്മികാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോതി ആഹ **"ഇധലോകഭാവിനീ"**തി. സമം, സമ്മാ പസ്സിതബ്ബാതി വാ **സന്ദിട്ഠികാ,** പാനസമകാലഭാവിനീതി അത്ഥോ. **കലഹപ്പവഡ്ഢനീ** മിത്തസ്സ കലഹേ അനാദീനവദസ്സിഭാവതോ. **ഖേത്തം** ഉപ്പത്തിട്ഠാനഭാവതോ. **ആയതന**ന്തി വാ കാരണം, ആകരോ വാതി അത്ഥോ. **പരലോകേ അകിത്തിം പാപുണന്തി** അകിത്തിസംവത്തനിയസ്സ കമ്മസ്സ പസവനതോ. **കോപീനം** വാ പാകടഭാവേന അകത്തബ്ബരഹസ്സകമ്മം. സുരാമദമത്താ ച പുബ്ബേ അത്തനാ കതം താദിസം കമ്മം അമത്തകാലേ ഛാദേന്താ വിചരിത്വാ മത്തകാലേ പച്ചത്ഥികാനമ്പി വിവരന്തി പാകടം കരോന്തി, തേന തേസം സാ സുരാ തസ്സ കോപീനസ്സ നിദംസനതോ **"കോപീനനിദംസനീ"**തി വുച്ചതീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **കമ്മസ്സകതാപഞ്ഞ**ന്തി നിദസ്സനമത്തം ദട്ഠബ്ബം. ''യം കിഞ്ചി ലോകിയം പഞ്ഞം ദുബ്ബലം കരോതിയേവാ''തി ഹി സക്കാ വിഞ്ഞാതും. തഥാ ഹി ബ്യതിരേകമുഖേന തമത്ഥം പതിട്ഠപേതും **"മഗ്ഗപഞ്ഞം പനാ"**തിആദി വുത്തം. **"അന്തോമുഖമേവ ന പവിസതീ"**തി ഇമിനാ സുരായ മഗ്ഗപഞ്ഞാദുബ്ബലകരണസ്സ ദുരസമുസ്സാരിതഭാവമാഹ . നനു ചേവം സുരായ തസ്സാ പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണേ സാമത്ഥിയവിഘാതോ അചോദിതോ ഹോതി അരിയാനം അനുപ്പയോഗസ്സേവ ചോദിതത്താതി? നയിദം ഏവം ഉപയോഗോപി നാമ സദാ തേസം നത്ഥി, കുതോ കിച്ചകരണന്തി ഇമസ്സ അത്ഥസ്സ വുത്തത്താ. അഥ പന അട്ഠാനപരികപ്പവസേനസ്സാ കദാചി സിയാ ഉപയോഗോ, തഥാപി സോ തസ്സാ ദുബ്ബലിയം ഈസകമ്പി കാതും നാലമേവ സമ്മദേവ പടിപക്ഖദൂരീഭാവേന സുപ്പതിട്ഠിതഭാവതോ. തേനാഹ ''മഗ്ഗപഞ്ഞം പന ദുബ്ബലം കാതും ന സക്കോതീ''തി. മഗ്ഗസീസേന ചേത്ഥ അരിയാനം സബ്ബസ്സാപി

ലോകിയലോകുത്തരായ പഞ്ഞായ ദുബ്ബലഭാവാപാദാനേ അസമത്ഥതാ ദസ്സിതാതി ദട്ഠബ്ബം. പജ്ജതി ഏതേന ഫലന്തി **പദം,** കാരണം.

൨൮൯. അത്താപിസ്സ അകാലചാരിസ്സ **അഗുത്തോ** സരസതോ **അരക്ഖിതോ** ഉപക്കമതോപി പരിവജ്ജനീയാനം അപരിവജ്ജനതോ. തേനാഹ **"അവേലായ ചരന്തോ ഹീ"**തിആദി. **കണ്ടകാദീനിപീതി പി**-സദ്ദേന സോബ്ഭാദികേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **വേരിനോപീതി പി**-സദ്ദേന ചോരാദികാ സങ്ഗയ്ഹന്തി. **പുത്തദാരാതി** ഏത്ഥ പുത്തഗ്ഗഹണേന പുത്തീപി ഗഹിതാതി ആഹ **"പുത്തധീതരോ"**തി. **ബഹി പത്ഥനന്തി** കാമപത്ഥനാവസേന അന്തോഗേഹസ്സിതതോ നിബദ്ധവത്ഥുതോ ബഹിദ്ധാ പത്ഥനം കത്വാ. **അഞ്ഞേഹി കതപാപകമ്മേസൂ**തി പരേഹി കതാസു പാപകിരിയാസു. **സങ്കിതബ്ബോ ഹോതി** അകാലേ തത്ഥ തത്ഥ ചരണതോ. **രുഹതി** യസ്മിം പദേസേ ചോരികാ പവത്താ, തത്ഥ പരേഹി ദിട്ഠത്താ. **വത്തും ന സക്കാതി** "ഏത്തകം ദുക്ഖം, ഏത്തകം ദോമനസ്സ"ന്തി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ വത്തും ന സക്കാ. **തം സബ്ബമ്പി വികാലചാരിമ്ഹി** പുഗ്ഗലേ **ആഹരിതബ്ബം** തസ്സ ഉപരി പക്ഖിപിതബ്ബം **ഹോതി**. കഥം? **അഞ്ഞസ്മിം പുഗ്ഗലേ** തഥാരൂപേ ആസങ്കിതബ്ബേ **അസതി. ഇതീ**തി ഏവം. **സോതി** വികാലചാരീ. **പുരക്ഖതോ** പുരതോ അത്തനോ ഉപരി ആസങ്കന്തേ കത്വാ ചരതി.

൨൯൦. നടനാടകാദിനച്ചന്തി നടേഹി നാടകേഹി നച്ചിതബ്ബനാടകാദിനച്ചവിധി. **ആദി**-സദ്ദേന അവസിട്ഠം സബ്ബം സങ്ഗണ്ഹാതി. "തത്ഥ ഗന്തബ്ബം ഹോതീ"തി വത്വാ തത്ഥസ്സ ഗമനേന യഥാ അനുപ്പന്നാനം ഭോഗാനം അനുപ്പാദോ, ഉപ്പന്നാനഞ്ച വിനാസോ ഹോതി, തം ദസ്സേതും **"തസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. **ഗീത**ന്തി സരഗതം, പകരണഗതം , താളഗതം, അപധാനഗതന്തി ഗന്ധബ്ബസത്ഥവിഹിതം അഞ്ഞമ്പി സബ്ബം ഗീതം വേദിതബ്ബം. **വാദിത**ന്തി വീണാവേണുമുദിങ്ഗാദിവാദനം. **അക്ഖാന**ന്തി ഭാരതയുദ്ധസീതാഹരണാദിഅക്ഖാനം. **പാണിസ്സര**ന്തി കംസതാളം, "പാണിതാള"ന്തിപി വദന്തി. **കുമ്ഭഥൂന**ന്തി ചതുരസ്സഅമ്ബണകതാളം. "കുടഭേരിസദ്ദോ"തി കേചി. **"ഏസേവ നയോ"**തി ഇമിനാ "കസ്മിം ഠാനേ"തിആദിനാ നച്ചേ വുത്തമത്ഥം ഗീതാദീസു അതിദിസതി.

൨൯൧. ജയന്തി ജൂതം ജിനന്തോ. **വേര**ന്തി ജിതേന കീളകപുരിസേന ജയനിമിത്തം അത്തനോ ഉപരി വേരം വിരോധം **പസവതി** ഉപ്പാദേതി. തഞ്ഹിസ്സ വേരപസവനം ദസ്സേതും **"ജിതം മയാ"**തിആദി വുത്തം. **ജിനോതി** ജൂതപരാജയാപന്നായ ധനജാനിയാ ജിനോ. തേനാഹ **"അഞ്ഞേന ജിതോ സമാനോ"**തിആദി. **വിത്തം അനുസോചതീ**തി തം ജിനം വിത്തം ഉദ്ദിസ്സ അനുത്ഥുനതി. **വിനിച്ഛയട്ഠാനേ**തി യസ്മിം കിസ്മിഞ്ചി അട്ടവിനിച്ഛയട്ഠാനേ. **സക്ഖിപുട്ഠസ്സാതി** സക്ഖിഭാവേന പുട്ഠസ്സ. **അക്ഖസോണ്ഡോതി** അക്ഖധുത്തോ. **ജൂതകരോതി** ജൂതപമാദട്ഠാനാനുയുത്തോ. **ത്വമ്പി നാമ കുലപുത്തോതി** കുലപുത്തോ നാമ ത്വം, ന മയം തയി കോലപുത്തിയം ഇദാനി പസ്സാമാതി അധിപ്പായോ. **ഛിന്നഭിന്നകോതി** ഛിന്നഭിന്നഹിരോത്തപ്പോ, അഹിരികോ അനോത്തപ്പീതി അത്ഥോ. **തസ്സ കാരണാതി** തസ്സ അത്ഥായ.

അനിച്ഛിതോതി ന ഇച്ഛിതോ. **പോസിതബ്ബോ ഭവിസ്സതി** ജൂതപരാജയേന സബ്ബകാലം രിത്തതുച്ഛഭാവതോ.

പാപമിത്തതായ ഛആദീനവാദിവണ്ണനാ

൨൪൨. **അക്ഖധുത്താതി** അക്ഖേസു ധുത്താ, അക്ഖനിമിത്തം അത്ഥവിനാസകാ. **ഇത്ഥിസോണ്ഡാതി** ഇത്ഥീസു സോണ്ഡാ, ഇത്ഥിസമ്ഭോഗനിമിത്തം ആതപ്പനകാ. തഥാ **ഭത്തസോണ്ഡാ**ദയോ വേദിതബ്ബാ. **പിപാസാതി** ഉപരൂപരി സുരാപിപാസാ. തേനാഹ **"പാനസോണ്ഡാ"**തി. **നേകതികാ**ദയോ ഹേട്ഠാ വുത്താ ഏവ. മേത്തിഉപ്പത്തിട്ഠാനതായ **മിത്താ ഹോന്തി. തസ്മാ**തി പാപമിത്തതായ.

൨൪൩. **കമ്മന്ത**ന്തി കമ്മം, യഥാ സുത്തംയേവ സുത്തന്തോ, ഏവം കമ്മംയേവ കമ്മന്തോ, തം കാതും **ഗച്ഛാമാതി വുത്തോ.** കമ്മം വാ അന്തോ നിട്ഠാനം ഗച്ഛതി ഏത്ഥാതി **കമ്മന്തോ,** കമ്മകരണട്ഠാനം, തം **ഗച്ഛാമാതി വുത്തോ.**

പന്നസഖാതി സുരം പാതും പന്നേ പടിപജ്ജന്തേ ഏവ സഖാതി പന്നസഖാ. തേനാഹ **"അയമേവത്ഥോ"**തി. "സമ്മിയസമ്മിയോ"തി വചനമേത്ഥ അത്ഥീതി **സമ്മിയസമ്മിയോ.** തേനാഹ **"സമ്മസമ്മാതി വദന്തോ"**തി. **സഹായോ ഹോതീ**തി സഹായോ വിയ ഹോതി. **ഓതാരമേവ ഗവേസതീ**തി രന്ധമേവ പരിയേസതി അനത്ഥമസ്സ കാതുകാമോ. **വേരപ്പസവോതി** പരേഹി അത്തനി വേരസ്സ പസവനം അനുപവത്തനം. തേനാഹ **"വേരബഹുലതാ"**തി. പരേസം കരിയമാനോ അനത്ഥോ ഏത്ഥ അത്ഥീതി **അനത്ഥോ,** തബ്ഭാവോ **അനത്ഥതാതി** ആഹ **"അനത്ഥകാരിതാ"**തി. യോ ഹി പരേസം അനത്ഥം കരോതി, സോ അത്ഥതോ അത്തനോ അനത്ഥകാരോ നാമ, തസ്മാ **അനത്ഥതാതി** ഉഭയാനത്ഥകാരിതാ. **അരിയോ** വുച്ചതി സത്തോ, കുച്ഛിതോ അരിയോ **കദരിയോ.** യസ്സ ധമ്മസ്സ വസേന സോ "കദരിയോ"തി വുച്ചതി, സോ ധമ്മോ **കദരിയതാ,** മച്ഛരിയം. തം പന ദുബ്ബിസജ്ജനീയഭാവേ ഠിതം സന്ധായാഹ **"സുട്ഠു കദരിയതാ ഥദ്ധമച്ഛരിയഭാ"**വോതി. അവിപണ്ണസഭാവതോ ഉട്ഠാതും അസക്കോന്തോ ച ഇണം ഗണ്ഹന്തോ **സംസീദന്തോവ ഇണം വിഗാഹതി** നാമ. സൂരിയേ അനുഗ്ഗതേ ഏവ കമ്മന്തേ അനാരഭന്തോ രത്തിം **അനുട്ഠാനസീലോ.**

അത്ഥാതി ധനാനി. **അതിക്കമന്തീ**തി അപഗച്ഛന്തി. അഥ വാ **അത്ഥാതി** കിച്ചാനി. **അതിക്കമന്തീ**തി അതിക്കന്തകാലാനി ഹോന്തി, തേസം അതിക്കമോപി അത്ഥതോ ധനാനമേവ അതിക്കമോ. **ഇമിനാ കഥാമഗ്ഗേനാതി** ഇമിനാ "യതോ ഖോ ഗഹപതിപുത്താ"തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൪൪) നയപ്പവത്തേന കഥാസങ്ഖാതേന ഹിതാധിഗമൂപായേന. **ഏത്തകം കമ്മ**ന്തി ചത്താരോ കമ്മകിലേസാ, ചത്താരി അഗതിഗമനാനി, ഛ ഭോഗാനം അപായമുഖാനീതി ഏവം വുത്തം ചുദ്ദസവിധം പാപകമ്മം.

മിത്തപതിരൂപകവണ്ണനാ

൨൪൪. **അനത്ഥോതി** "ഭോഗജാനി, ആയസക്യം, പരിസമജ്ഝേ മങ്കുഭാവോ, സമ്മൂള്ഹമരണ"ന്തി ഏവം ആദികോ ദിട്ഠധമ്മികോ "ദുഗ്ഗതിപരികിലേസോ, സുഗതിയഞ്ച അപ്പായുകതാ, ബഹ്വാബാധതാ, അതിദലിദ്ദതാ, അപ്പന്നപാനതാ"തി ഏവം ആദികോ ച അനത്ഥോ **ഉപ്പജ്ജതി. യാനി കാനിചി ഭയാനീ**തി അത്താനുവാദഭയപരാനുവാദഭയദണ്ഡഭയാദീനി ലോകേ ലബ്ഭമാനാനി യാനി കാനിചി ഭയാനി. **ഉപദ്ദവാതി** അന്തരായാ. **ഉപസഗ്ഗാതി** സരീരേന സംസട്ഠാനി

വിയ ഉപരൂപരി ഉപ്പജ്ജനകാനി ബ്യസനാനി. **അഞ്ഞദത്ഥൂ**തി ഏകന്തേനാതി ഏതസ്മിം അത്ഥേ നിപാതോ ''അഞ്ഞദത്ഥുദസോ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൨) വിയാതി വുത്തം **''ഏകംസേനാ''**തി. **യം കിഞ്ചി** ഗഹണയോഗ്യം **ഹരതിയേവ** ഗണ്ഹാതിയേവ. വാചാ ഏവ പരമാ ഏതസ്സ കമ്മന്തി **വചീപരമോ.** തേനാഹ **''വചനമത്തേനേവാ''**തിആദി. **അനുപ്പിയ**ന്തി തക്കനം, യം വാ ''രുചീ''തി വുച്ചതി യേഹി സുരാപാനാദീഹി ഭോഗാ അപേന്തി വിഗച്ഛന്തി, തേസു തേസം **അപായേസു** ബ്യസനഹേതൂസു **സഹായോ ഹോതി.**

൨൬൭. **ഹാരകോയേവ ഹോതി,** ന ദായകോ, തമസ്സ ഏകംസതോ ഹാരകഭാവം ദസ്സേതും **''സഹായസ്സാ''**തിആദി വുത്തം. **യം കിഞ്ചി അപ്പക**ന്തി പുപ്ഫഫലാദി യം കിഞ്ചി പരിത്തം വത്ഥും **ദത്വാ, ബഹും പത്ഥേതി** ബഹും മഹഗ്ഘം വത്ഥയുഗാദിം പച്ചാസീസതി. ദാസോ വിയ ഹുത്വാ മിത്തസ്സ തം തം കിച്ചം കരോന്തോ കഥം അമിത്തോ നാമ ജാതോതി ആഹ **''അയ''**ന്തിആദി. യസ്സ കിച്ചം കരോതി അനത്ഥപരിഹാരത്ഥം, അത്തനോ മിത്തഭാവദസ്സനത്ഥഞ്ച, തം **സേവതി. അത്ഥകാരണാ**തി വഡ്ഢിനിമിത്തം, അയമേതേസം ഭേദോ.

൨൬൮. **പരേ**തി പരദിവസേ. **ന ആഗതോ സീ**തി ആഗതോ നാഹോസി. **ഖീണ**ന്തി താദിസസ്സ, അസുകസ്സ ച ദിന്നത്താ. **സസ്സസങ്ഗഹേ**തി സസ്സതോ കാതബ്ബധഞ്ഞസങ്ഗഹേ **കതേ.**

൨൬൯. ''ദാനാദീസു യം കിഞ്ചി കരോമാ''തി വുത്തേ ''സാധു സമ്മ കരോമാ''തി അനുജാനാതീതി ഇമമത്ഥം **''കല്യാണേപി ഏസേവ നയോ''**തി അതിദിസതി. നനു ഏവം അനുജാനന്തോ അയം മിത്തോ ഏവ, ന അമിത്തോ മിത്തപതിരൂപകോതി? അനുപ്പിയഭാണീദസ്സനമത്തമേതം. സഹായേന വാ ദേസകാലം, തസ്മിം വാ കതേ ഉപ്പജ്ജനകവിരോധാദിം അസല്ലക്ഖേത്വാ ''കരോമാ''തി വുത്തേ യോ തം ജാനന്തോ ഏവ ''സാധു സമ്മ കരോമാ''തി അനുപ്പിയം ഭണതി, തം സന്ധായ വുത്തം ''കല്യാണം പിസ്സ അനുജാനാതീ''തി. തേന വുത്തം ''കല്യാണേപി ഏസേവ നയോ''തി.

൨൭൦. **മിത്തപതിരൂപകാ ഏതേ** മിത്താതി **ഏവം ജാനിത്വാ.**

സുഹദമിത്തവണ്ണനാ

൨൭൧. **സുന്ദരഹദയാ**തി പേമസ്സ അത്ഥിവസേന ഭദ്ദചിത്താ.

൨൭൨. **പമത്തം രക്ഖതീ**തി ഏത്ഥ പമാദവസേന കിഞ്ചി അയുത്തേ കതേ താദിസേ കാലേ രക്ഖണം ''ഭീതസ്സ സരണം ഹോതീ''തി ഇമിനാവ തം ഗഹിതന്തി തതോ അഞ്ഞമേവ പമത്തസ്സ രക്ഖണവിധിം ദസ്സേതും **''മജ്ജം പിവിത്വാ''**തിആദി വുത്തം. ഗേഹേ ആരക്ഖം അസംവിഹിതസ്സ ബഹിഗമനമ്പി പമാദപക്ഖികമേവാതി **''സഹായോ ബഹിഗതോ വാ ഹോതീ''**തി വുത്തം. **ഭയം ഹരന്തോ**തി ഭയം പടിബാഹന്തോ. ഭോഗഹേതുതായ ഫലൂപചാരേന ധനം **''ഭോഗ''**ന്തി വദതി. **കിച്ചകരണീയേ**തി ഖുദ്ദകേ, മഹന്തേ ച കാതബ്ബേ **ഉപ്പന്നേ.**

൨൭൩. **നിഗൂഹിതും യുത്തകഥ**ന്തി നിഗൂഹിതും ഛാദേതും യുത്തകഥം, നിഗൂഹിതും വാ യുത്താ കഥാ ഏതസ്സാതി **നിഗൂഹിതും യുത്തകഥം,** അത്തനോ

കമ്മം. **രക്ഖതീ**തി അനാവികരോന്തോ ഛാദേതി. **ജീവിതമ്പീ**തി **പി**-സദ്ദേന കിമങ്ഗം പന അഞ്ഞം പരിഗ്ഗഹിതവത്ഥുന്തി ദസ്സേതി.

൨൩൭. **പസ്സന്തേസു പസ്സന്തേസൂ**തി ആമേഡിതവചനേന നിവാരിയമാനസ്സ പാപസ്സ പുനപ്പുനം കരണം ദീപേതി. പുനപ്പുനം കരോന്തോ ഹി പാപതോ വിസേസേന നിവാരേതബ്ബോ ഹോതി. **സരണേസൂ**തി സരണേസു **വത്ഥേസ്സു** അഭിന്നാനി കത്വാ പടിപജ്ജ, **സരണേസു** വാ ഉപാസകഭാവേന **വത്ഥേസ്സു. നിപുണ**ന്തി സണ്ഹം. **കാരണ**ന്തി കമ്മസ്സകതാദിഭേദയുത്തം. **ഇദം കമ്മ**ന്തി ഇമം ദാനാദിഭേദം കുസലകമ്മം. ''കമ്മ''ന്തി സാധാരണതോ വുത്തസ്സാപി തസ്സ ''സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തന്തീ''തി പദന്തരസന്നിധാനേന സദ്ധാഹിരോത്തപ്പാലോഭാദിഗുണധമ്മസമങ്ഗിതാ വിയ കുസലഭാവോ ജോതിതോ ഹോതി. സദ്ധാദയോ ഹി ധമ്മാ സഗ്ഗഗാമിമഗ്ഗോ. യഥാഹ -

''സദ്ധാ ഹിരിയം കുസലഞ്ച ദാനം,
ധമ്മാ ഏതേ സപ്പുരിസാനുയാതാ;
ഏതഞ്ഹി മഗ്ഗം ദിവിയം വദന്തി,
ഏതേന ഹി ഗച്ഛതി ദേവലോക''ന്തി. (അം॰ നി॰ ൮.൩൨);

൨൩൮. ഭവനം സമ്പത്തിവഡ്ഢനം **ഭവോ**തി അത്ഥോ, തപ്പടിക്ഖേപേന **അഭവോ**തി ആഹ **''അഭവേന അവുഡ്ഢിയാ''**തി. **പാരിജുഞ്ഞ**ന്തി ജാനി. **അനത്തമനോ ഹോതീ**തി അത്തമനോ ന ഹോതി അനുകമ്പകഭാവതോ. അഞ്ഞദത്ഥു തം അഭവം അത്തനി ആപതിതം വിയ മഞ്ഞതി. ഇദാനി തം ഭവം സരൂപതോ ദസ്സേതും **''തഥാരൂപ''**ന്തിആദി വുത്തം. **വിരൂപോ**തി ബീഭച്ഛോ. **ന പാസാദികോ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **സുജാതോ**തി സുന്ദരജാതികോ ജാതിസമ്പന്നോ.

൨൩൯. **ജല**ന്തി ജലന്തോ. **അഗ്ഗീവാ**തി അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ വിയ. **ഭാസതീ**തി വിരോചതി. യസ്മാസ്സ ഭഗവതാ സവിസേസം വിരോചനം ലോകേ പാകടഭാവഞ്ച ദസ്സേതും ''ജലം അഗ്ഗീവ ഭാസതീ''തി വുത്തം, തസ്മാ യദാ അഗ്ഗി സവിസേസം വിരോചതി, യത്ഥ ച ഠിതോ ദൂരേ ഠിതാനമ്പി പഞ്ഞായതി, തം ദസ്സനാദിവസേന തമത്ഥം വിഭാവേതും **''രത്തി''**ന്തിആദി വുത്തം.

''ഭമരസ്സേവ ഇരീയതോ''തി ഏതേനേവസ്സ ഭോഗസംഹരണം ധമ്മികം ഞായോപേതന്തി ദസ്സേന്തോ **''അത്താനമ്പീ''**തിആദിമാഹ. **രാസിം കരോന്തസ്സാ**തി യഥാസ്സ ധനധഞ്ഞാദിഭോഗജാതം സമ്പിണ്ഡിതം രാസിഭൂതം ഹുത്വാ തിട്ഠതി, ഏവം ഇരീയതോ ആയൂഹന്തസ്സ ച. **ചക്കപ്പമാണ**ന്തി രഥചക്കപ്പമാണം. **നിചയ**ന്തി വുഡ്ഢിം പരിവുഡ്ഢിം. ''ഭോഗാ സന്നിചയം യന്തീ''തി കേചി പഠന്തി.

സമാഹത്വാതി സംഹരിത്വാ. **അലം**-സദ്ദോ ''അലമേവ സബ്ബസങ്ഖാരേസു നിബ്ബിന്ദിതും, അലം വിരജ്ജിതു''ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൭൨; സം॰ നി॰ ൨.൧൨൪, ൧൨൮, ൧൩൪, ൧൪൩) യുത്തന്തി ഇമമത്ഥം ജോതേതി, ''അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസ''ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൨൮) പരിയത്തന്തി. യോ വേഠിതത്തോതിആദീസു (സു॰ നി॰ ൨൧൭) വിയ അത്ത-സദ്ദോ സഭാവപരിയായോതി തം സബ്ബം ദസ്സേന്തോ **''യുത്തസഭാവോ''**തിആദിമാഹ. **സണ്ഠപേതു**ന്തി സമ്മാ ഠപേതും, സമ്മദേവ പവത്തേതുന്തി അത്ഥോ.

ഏവം വിഭജന്തോതി ഏവം വുത്തനയേന അത്തനോ ധനം ചതുധാ വിഭജന്തോ വിഭജനഹേതു **മിത്താനി ഗന്ഥതി** സോളസ കല്യാണമിത്താനി മേത്തായ അജീരാപനേന പബന്ധതി. തേനാഹ **"അഭേജ്ജമാനാനി ഠപേതീ"**തി . കഥം പന വുത്തനയേന ചതുധാ ഭോഗാനം വിഭജനേന മിത്താനി ഗന്ഥതീതി ആഹ **"യസ്സ ഹീ"**തിആദി. തേനാഹ ഭഗവാ ''ദദം മിത്താനി ഗന്ഥതീ''തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬). **ഭുഞ്ജേയ്യാ**തി ഉപഭുഞ്ജേയ്യ, ഉപയുഞ്ജേയ്യ ചാതി അത്ഥോ. സമണബ്രാഹ്മണകപണദ്ധികാദീനം ദാനവസേന ചേവ അധിവത്ഥദേവതാദീനം പേതബലിവസേന, ന്ഹാപിതാദീനം വേതനവസേന ച വിനിയോഗോപി ഉപയോഗോ ഏവ. തഥാ ഹി വക്ഖതി ''ഇമേസു പനാ''തിആദി ആയോ നാമ ഹേട്ഠിമന്തേന വയതോ ചതുഗ്ഗുണോ ഇച്ഛിതബ്ബോ, അഞ്ഞഥാ വയോ അവിച്ഛേദവസേന ന സന്താനേയ്യ, നിധേയ്യ, ഭാജേയ്യ ച അസമ്ഭതേതി വുത്തം **"ദ്വീഹി കമ്മം പയോജയേ"**തി. **നിധേത്വാ**തി നിദഹിത്വാ, ഭൂമിഗതം കത്വാതി അത്ഥോ. **രാജാദിവസേനാ**തി **ആദി**-സദ്ദേന അഗ്ഗിഉദകചോരദുബ്ഭിക്ഖാദികേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **ന്ഹാപിതാദീനന്തി ആദി**-സദ്ദേന കുലാലരജകാദീനം സങ്ഗഹോ.

ഛദ്ദിസാപടിച്ഛാദനകണ്ഡവണ്ണനാ

൨൬൭. ചതൂഹി കാരണേഹീതി ന ഛന്ദഗമനാദീഹി ചതൂഹി കാരണേഹി . **അകുസലം പഹായാ**തി ''ചത്താരോ കമ്മകിലേസാ''തി വുത്തം അകുസലഞ്ചേവ അഗതിഗമനാകുസലഞ്ച പജഹിത്വാ. **ഛഹി കാരണേഹീ**തി സുരാപാനാദീസു ആദീനവദസ്സനസങ്ഖാതേഹി ഛഹി കാരണേഹി. സുരാപാനാനുയോഗാദിഭേദം ഛബ്ബിധം **ഭോഗാനം അപായമുഖം** വിനാസമുഖം **വജ്ജേത്വാ. സോളസ മിത്താനീ**തി ഉപകാരാദിവസേന ചത്താരോ, പമത്തരക്ഖണാദികിച്ചവിസേസവസേന പച്ചേകം ചത്താരോ ചത്താരോ കത്വാ സോളസവിധേ കല്യാണമിത്തേ **സേവന്തോ** ഭജന്തോ. സത്ഥവാണിജ്ജാദിമിച്ഛാജീവം പഹായ ഞായേനേവ വത്തനതോ **ധമ്മികേന ആജീവേന ജീവതി. നമസ്സിതബ്ബാ**തി ഉപകാരവസേന, ഗുണവസേന ച നമസ്സിതബ്ബാ സബ്ബദാ നതേന ഹുത്വാ വത്തിതബ്ബാ. ദിസാ-സദ്ദസ്സ അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോ ഏവ. **ആഗമനഭയ**ന്തി തത്ഥ സമ്മാ അപ്പടിപത്തിയാ, മിച്ഛാപടിപത്തിയാ ച ഉപ്പജ്ജനകഅനത്ഥോ. സോ ഹി ഭായന്തി ഏതസ്മാതി ''ഭയ''ന്തി വുച്ചതി. യേന കാരണേന മാതാപിതുആദയോ പുരത്ഥിമാദിഭാവേന അപദിട്ഠാ, തം ദസ്സേതും **"പുബ്ബുപകാരിതായാ"**തിആദി വുത്തം, തേന അത്ഥസരിക്ഖതായ നേസം പുരത്ഥിമാദിഭാവോതി ദസ്സേതി. തഥാ ഹി മാതാപിതരോ പുത്താനം പുരത്ഥിമഭാവേന താവ ഉപകാരിഭാവേന ദിസ്സനതോ, അപദിസ്സനതോ ച പുരത്ഥിമാ ദിസാ. ആചരിയാ അന്തേവാസികസ്സ ദക്ഖിണഭാവേന, ഹിതാഹിതം പതികുസലഭാവേന ദക്ഖിണാരഹതായ ച വുത്തനയേന ദക്ഖിണാ ദിസാ. ഇമിനാ നയേന **"പച്ഛിമാ ദിസാ"**തിആദീസു യഥാരഹം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഘരാവാസസ്സ ദുക്ഖബഹുലതായ തേ തേ ച കിച്ചവിസേസാ യഥാഉപ്പതിതദുക്ഖനിത്ഥരണത്ഥാതി വുത്തം **"തേ തേ ദുക്ഖവിസേസേ ഉത്തരതീ"**തി. യസ്മാ ദാസകമ്മകരാ സാമികസ്സ പാദാനം പയിരുപാസനവസേന ചേവ തദനുച്ഛവികകിച്ചസാധനവസേന ച യേഭുയ്യേന സന്തികാവചരാ, തസ്മാ വുത്തം **"പാദമൂലേ പതിട്ഠാനവസേനാ"**തി. **ഗുണേഹീ**തി ഉപരിഭാവാവഹേഹി ഗുണേഹി. **ഉപരി ഠിതഭാവേനാ**തി സഗ്ഗമഗ്ഗേ മോക്ഖമഗ്ഗേ ച പതിട്ഠിതഭാവേന.

വഡ്ഢോ. **ഭതോ**തി പോസിതോ, തം പന ഭരണം ജാതകാലതോ പട്ഠായ സുഖപച്ചയൂപഹരണേന ദുക്ഖപച്ചയാപഹരണേന ച തേഹി പവത്തിതന്തി ദസ്സേതും **"ഥഞ്ഞം പായേത്വാ"**തിആദി വുത്തം. **ജഗ്ഗിതോ**തി പടിജഗ്ഗിതോ. **തേ**തി മാതാപിതരോ.

മാതാപിതൂനം സന്തകം ഖേത്താദിം അവിനാസേത്വാ രക്ഖിതം തേസം പരമ്പരായ ഠിതിയാ കാരണം ഹോതീതി **"തം രക്ഖന്തോ കുലവംസം സണ്ഠപേതി നാമാ"**തി വുത്തം. **അധമ്മികവംസതോ**തി "കുലപ്പദേസാദിനാ അത്തനാ സദിസം ഏകം പുരിസം ഘട്ടേത്വാ വാ ഗീവായം വാ ഹത്ഥേ വാ ബന്ധമണിയം വാ ഹാരേതബ്ബ"ന്തി ഏവം ആദിനാ പവത്തഅധമ്മികപവേണിതോ. **ഹാരേത്വാ**തി അപനേത്വാ തം ഗാഹം വിസ്സജ്ജാപേത്വാ. മാതാപിതരോ തതോ ഗാഹതോ വിവേചനേനേവ ഹി ആയതിം തേസം പരമ്പരാഹാരികാ സിയാ. **ധമ്മികവംസേ**തി ഹിംസാദിവിരതിയാ ധമ്മികേ വംസേ ധമ്മികായ പവേണിയം. **ഠപേന്തോ**തി പതിട്ഠപേന്തോ. **സലാകഭത്താദീനി അനുപച്ഛിന്ദിത്വാ**തി സലാകഭത്തദാനാദീനി അവിച്ഛിന്ദിത്വാ.

ദായജ്ജം പടിപജ്ജാമീതി ഏത്ഥ യസ്മാ ദായപടിലാഭസ്സ യോഗ്യഭാവേന വത്തമാനോയേവ ദായജ്ജം പടിപജ്ജതി നാമ, ന ഇതരോ, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേതും **"മാതാപിതരോ"**തിആദി വുത്തം. **ദാരകേ**തി പുത്തേ. **വിനിച്ഛയം പത്വാ**തി "പുത്തസ്സ ചജവിസ്സജ്ജന"ന്തി ഏവം ആഗതം വിനിച്ഛയം ആഗമ്മ. **ദായജ്ജം പടിപജ്ജാമീതി വുത്തന്തി** "ദായജ്ജം പടിപജ്ജാമീ" തി ഇദം ചതുത്ഥം വത്തനട്ഠാനം വുത്തം. **തേസന്തി** മാതാപിതൂനം. **തതിയദിവസതോ പട്ഠായാ**തി മതദിവസതോ തതിയദിവസതോ പട്ഠായ.

പാപതോ നിവാരണം നാമ അനാഗതവിസയം. സമ്പത്തവത്ഥുതോപി ഹി നിവാരണം വീതിക്കമേ അനാഗതേ ഏവ സിയാ, ന വത്തമാനേ. നിബ്ബത്തിതാ പന പാപകിരിയാ ഗരഹണമത്തപടികാരാതി ആഹ **"കതമ്പി ഗരഹന്തീ"**തി. **നിവേസേന്തീ**തി പതിട്ഠപേന്തി. വുത്തപ്പകാരാ മാതാപിതരോ അനവജ്ജമേവ സിപ്പം സിക്ഖാപേന്തീതി വുത്തം **"മുദ്ദാഗണനാദിസിപ്പ"**ന്തി. **രൂപാദീഹീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന ഭോഗപരിവാരാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **അനുരൂപേനാ**തി അനുച്ഛവികേന.

നിച്ചഭൂതോ സമയോ അഭിണ്ഹകരണകാലോ. അഭിണ്ഹത്ഥോ ഹി അയം നിച്ച-സദ്ദോ "നിച്ചപഹംസിതോ നിച്ചപഹട്ഠോ"തിആദീസു വിയ. യുത്തപത്തകാലോ ഏവ സമയോ **കാലസമയോ. "ഉട്ഠായ സമുട്ഠായാ"**തി ഇമിനാസ്സ നിച്ചമേവ ദാനേ തേസം യുത്തപയുത്തതം ദസ്സേതി. **സിഖാഠപനം** ദാരകകാലേ. **ആവാഹവിവാഹം** പുത്തധീതൂനം യോബ്ബനപ്പത്തകാലേ.

തം ഭയം യഥാ നാഗച്ഛതി, ഏവം പിഹിതാ ഹോതി "പുരത്ഥിമാ ദിസാ"തി വിഭത്തിം പരിണാമേത്വാ യോജനാ. യഥാ പന തം ഭയം ആഗച്ഛേയ്യ, യഥാ ച നാഗച്ഛേയ്യ, തദുഭയം ദസ്സേതും **"സചേ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **വിപ്പടിപന്നാ**തി "ഭതോ നേ ഭരിസ്സാമീ"തിആദിനാ ഉത്തസമ്മാപടിപത്തിയാ അകാരണേന ചേവ തപ്പടിപക്ഖമിച്ഛാപടിപത്തിയാ അകരണേന ച വിപ്പടിപന്നാ **പുത്താ അസ്സു. ഏതം ഭയന്തി** ഏതം **"മാതാപിതൂനം അപ്പതിരൂപാ**തി വിഞ്ഞൂനം ഗരഹിതബ്ബതാഭയം, പരവാദഭയ"ന്തി ഏവമാദി **ആഗച്ഛേയ്യ** പുത്തേസു.

പുത്താനം നാനുരൂപാതി ഏത്ഥ ''പുത്താന''ന്തി പദം ഏതം ഭയം പുത്താനം ആഗച്ഛേയ്യാതി ഏവം ഇധാപി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. താദിസാനഞ്ഹി മാതാപിതൂനം പുത്താനം ഓവാദാനുസാസനിയോ ദാതും സമത്ഥകാലതോ പട്ഠായ താ തേസം ദാതബ്ബാ ഏവാതി കത്വാ തഥാ വുത്തം. പുത്താനഞ്ഹി വസേനായം ദേസനാ അനാഗതാ **സമ്മാപടിപന്നേസു** ഉഭോസു അത്തനോ, മാതാപിതൂനഞ്ച വസേന ഉപ്പജ്ജനകതായ **സബ്ബം ഭയം ന ഹോതി** സമ്മാപടിപന്നത്താ. ഏവം പടിപന്നത്താ ഏവ **പടിച്ഛന്നാ ഹോതി** തത്ഥ കാതബ്ബപടിസന്ഥാരസ്സ സമ്മദേവ കതത്താ. **ഖേമാ**തി അനുപദ്ദവാ. യഥാവുത്തസമ്മാപടിപത്തിയാ അകരണേന ഹി ഉപ്പജ്ജനകഉപദ്ദവാ കരണേന ന ഹോന്തീതി.

''ന ഖോ തേ''തിആദിനാ വുത്തോ സങ്ഗീതിഅനാരുള്ഹോ ഭഗവതാ തദാ തസ്സ വുത്തോ പരമ്പരാഗതോ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തേനാഹ **"ഭഗവാ സിങ്ഗാലകം ഏതദവോചാ"**തി. **അയഞ്ഹീ**തി ഏത്ഥ **ഹി**-സദ്ദോ അവധാരണേ. തഥാ ഹി **"നോ അഞ്ഞാ"**തി അഞ്ഞദിസം നിവത്തേതി.

ഠന്നവ്വ. ആചരിയം ദൂരതോവ ദിസ്വാ ഉട്ഠാനവചനേനേവ തസ്സ പച്ചുഗ്ഗമനാദിസാമീചികിരിയാ അവുത്തസിദ്ധാതി തം ദസ്സേന്തോ **"പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ"**തിആദിമാഹ. **ഉപട്ഠാനേനാ**തി പയിരുപാസനേന. **തിക്ഖത്തുംഉപട്ഠാനഗമനേനാ**തി പാതോ, മജ്ഝന്ഹികേ, സായന്തി തീസു കാലേസു ഉപട്ഠാനത്ഥം ഉപഗമനേന. സിപ്പുഗ്ഗഹണത്ഥം പന ഉപഗമനം ഉപട്ഠാനന്തോഗധം പയോജനവസേന ഗമനഭാവതോതി ആഹ **"സിപ്പുഗ്ഗഹണ... പേ... ഹോതീ"**തി. സോതും ഇച്ഛാ **സുസ്സൂസാ,** സാ പന ആചരിയേ സിക്ഖിതബ്ബസിക്ഖേ ച ആദരഗാരവപുബ്ബികാ ഇച്ഛിതബ്ബാ ''അദ്ധാ ഇമിനാ സിപ്പേന സിക്ഖിതേന ഏവരൂപംഗുണം പടിലഭിസ്സാമീ''തി. തഥാഭൂതഞ്ച തം സവനം സദ്ധാപുബ്ബങ്ഗമം ഹോതീതി ആഹ **"സദ്ദഹിത്വാ സവനേനാ"**തി. വുത്തമേവത്ഥം ബ്യതിരേകവസേന ദസ്സേതും **"അസദ്ദഹിത്വാ...പേ... നാധിഗച്ഛതീ"**തി വുത്തം. തസ്മാ തസ്സത്ഥോ വുത്തപടിപക്ഖനയേന വേദിതബ്ബോ. യം സന്ധായ ''അവസേസഖുദ്ദകപാരിചരിയായാ''തി വുത്തം, തം വിഭജനം അനവസേസതോ ദസ്സേതും **"അന്തേവാസികേന ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **പച്ചുപട്ഠാനാദീനീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന ആസനപഞ്ഞാപനം ബീജനന്തി ഏവമാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **അന്തേവാസികവത്ത**ന്തി അന്തേവാസികേന ആചരിയമ്ഹി സമ്മാവത്തിതബ്ബവത്തം. **സിപ്പപടിഗ്ഗഹണേനാ**തി സിപ്പഗന്ഥസ്സ സക്കച്ചം ഉഗ്ഗഹണേന. തസ്സ ഹി സുട്ഠു ഉഗ്ഗഹണേന തദനുസാരേനസ്സ പയോഗോപി സമ്മദേവ ഉഗ്ഗഹിതോ ഹോതീതി. തേനാഹ **"ഥോകം ഗഹേത്വാ"**തിആദി.

സുവിനീതം വിനേന്തീതി ഇധ ആചാരവിനയോ അധിപ്പേതോ. സിപ്പസ്മിം പന സിക്ഖാപനവിനയോ ''സുഗ്ഗഹിതം ഗാഹാപേന്തീ''തി ഇമിനാവ സങ്ഗഹിതോതി വുത്തം **"ഏവം തേ നിസീദിതബ്ബ"**ന്തിആദി. ആചരിയാ ഹി നാമ അന്തേവാസികേ ന ദിട്ഠധമ്മികേ ഏവ വിനേന്തി, അഥ ഖോ സമ്പരായികേപീതി ആഹ **"പാപമിത്താ വജ്ജേതബ്ബാ"**തി. സിപ്പഗന്ഥസ്സ ഉഗ്ഗണ്ഹനം നാമ യാവദേവ പയോഗസമ്പാദനത്ഥന്തി ആഹ **"പയോഗം ദസ്സേത്വാ ഗണ്ഹാപേന്തീ"**തി. **മിത്താമച്ചേസൂ**തി അത്തനോ മിത്താമച്ചേസു. **പടിയാദേന്തീ**തി പരിഗ്ഗഹേത്വാ നം മമത്തവസേന പടിയാദേന്തി. ''അയം അമ്ഹാകം അന്തേവാസികോ''തിആദിനാ ഹി അത്തനോ പരിഗ്ഗഹിതദസ്സനമുഖേന ചേവ

‘‘ബഹുസ്സുതോ’’തിആദിനാ തസ്സ ഗുണപരിഗ്ഗണ്ഹനമുഖേ ച തം തേസം പടിയാദേന്തി. **സബ്ബദിസാസു രക്ഖം കരോന്തി** ചാതുദ്ദിസഭാവസമ്പാദനേനസ്സ സബ്ബത്ഥ സുഖജീവിഭാവസാധനതോ. തേനാഹ **“ഉഗ്ഗഹിതസിപ്പോ ഹീ”**തിആദി. സത്താനഞ്ഹി ദുവിധാ സരീരരക്ഖാ അബ്ഭന്തരപരിസ്സയപടിഘാതേന, ബാഹിരപരിസ്സയപടിഘാതേന ച. തത്ഥ **അബ്ഭന്തരപരിസ്സയോ** ഖുപ്പിപാസാദിഭേദോ, സോ ലാഭസിദ്ധിയാ പടിഹഞ്ഞതി തായ തജ്ജാപരിഹാരസംവിധാനതോ. **ബാഹിരപരിസ്സയോ** ചോരഅമനുസ്സാദിഹേതുകോ, സോ വിജ്ജാസിദ്ധിയാ പടിഹഞ്ഞതി തായ തജ്ജാപരിഹാരസംവിധാനതോ. തേന വുത്തം **“യം യം ദിസ”**ന്തിആദി.

പുബ്ബേ **“ഉഗ്ഗഹിതസിപ്പോ ഹീ”**തിആദിനാ സിപ്പസിക്ഖാപനേനേവ ലാഭുപ്പത്തിയാ ദിസാസു പരിത്താണകരണം ദസ്സിതം, ഇദാനി ‘‘യം വാ സോ’’തിആദിനാ തസ്സ ഉഗ്ഗഹിതസിപ്പസ്സ നിപ്ഫത്തിവസേന ഗുണകിത്തനമുഖേന പഗ്ഗണ്ഹനേനപി ലാഭുപ്പത്തിയാതി അയമേതേസം വികപ്പാനം ഭേദോ. **സേസന്തി** ‘‘പടിച്ഛന്നാ ഹോതീ’’തിആദികം പാളിആഗതം, ‘‘ഏവഞ്ച പന വത്വാ’’തിആദികം അട്ഠകഥാഗതഞ്ച. **ഏത്ഥാതി** ഏതസ്മിം ദുതിയദിസാവാരേ. **പുരിമനയേനേവാതി** പുബ്ബേ പഠമദിസാവാരേ വുത്തനയേനേവ.

ഛന്നൻ. സമ്മാനനാ നാമ സമ്ഭാവനാ, സാ പന അത്ഥചരിയാലക്ഖണാ ച ദാനലക്ഖണാ ച ചതുത്ഥപഞ്ചമട്ഠാനേഹേവ സങ്ഗഹിതാതി പിയവചനലക്ഖണം തം ദസ്സേതും **“സമ്ഭാവിതകഥാകഥനേനാ”**തി വുത്തം. വിഗതമാനനാ **വിമാനനാ,** ന വിമാനനാ **അവിമാനനാ,** വിമാനനായ അകരണം. തേനാഹ **“യഥാ ദാസകമ്മകരാദയോ”**തിആദി. സാമികേന ഹി വിമാനിതാനം ഇത്ഥീനം സബ്ബോ പരിജനോ വിമാനേതിയേവ . **പരിചരന്തോതി** ഇന്ദ്രിയാനി പരിചരന്തോ. **തം അതിചരതി നാമ** തം അത്തനോ ഗിഹിനിം അതിമഞ്ഞിത്വാ അഗണേത്വാ വത്തനതോ. **ഇസ്സരിയവോസ്സഗ്ഗേനാതി** ഏത്ഥ യാദിസോ ഇസ്സരിയവോസ്സഗ്ഗോ ഗിഹിനിയാ അനുച്ഛവികോ, തം ദസ്സേന്തോ **“ഭത്തഗേഹേ വിസ്സട്ഠേ”**തി ആഹ. ഗേഹേ ഏവ ഠത്വാ വിചാരേതബ്ബമ്പി ഹി കസിവാണിജ്ജാദികമ്മം കുലിത്ഥിയാ ഭാരോ ന ഹോതി, സാമികസ്സേവ ഭാരോ, തതോ ആഗതസാപതേയ്യം പന തായ സുഗുത്തം കത്വാ ഠപേതബ്ബം ഹോതി. **“സബ്ബം ഇസ്സരിയം വിസ്സട്ഠം നാമ ഹോതീ”**തി ഏതാ മഞ്ഞന്തീതി അധിപ്പായോ. ഇത്ഥിയോ നാമ പുത്തലാഭേന വിയ മഹഗ്ഘവിപുലാലങ്കാരലാഭേനപി ന സന്തുസ്സന്തേവാതി താസം തോസനം അലങ്കാരദാനന്തി ആഹ **“അത്തനോ വിഭവാനുരൂപേനാ”**തി.

കുലിത്ഥിയാ സംവിഹിതബ്ബകമ്മന്താ നാമ ആഹാരസമ്പാദനവിചാരപ്പകാരാതി ആഹ **“യാഗുഭത്തപചനകാലാദീനീ”**തിആദി. **സമ്മാനനാദീഹി** യഥാരഹം പിയവചനേഹി ചേവ ഭോജനദാനാദീഹി ച **പഹേണകപേസനാദീഹി** അഞ്ഞതോ, തഥേവ വാ ഉപ്പന്നസ്സ പണ്ണാകാരസ്സ ഛണദിവസാദീസു പേസേതബ്ബപിയഭണ്ഡേഹി ച **സങ്ഗഹിതപരിജനാ.** ഗേഹസാമിനിയാ അന്തോഗേഹജനോ നിച്ചം സങ്ഗഹിതോ ഏവാതി വുത്തം **“ഇധ പരിജനോ നാമ...പേ॰... ഞാതിജനോ”**തി. **ആഭതധനന്തി** ബാഹിരതോ അന്തോഗേഹം പവേസിതധനം. ഗിഹിനിയാ നാമ പഠമം ആഹാരസമ്പാദനേ കോസല്ലം ഇച്ഛിതബ്ബം, തത്ഥ ച യുത്തപയുത്തതാ, തതോ സാമികസ്സ ഇത്ഥിജനായത്തേസു കിച്ചാകിച്ചേസു, തതോ പുത്താനം പരിജനസ്സ

കാതബ്ബകിച്ചേസൂതി ആഹ **“യാഗുഭത്തസമ്പാദനാദീസൂ”**തിആദി. “നിക്ഖോസജ്ജാ”തി വത്വാ തമേവ നിക്ഖോസജ്ജതം ബ്യതിരേകതോ, അന്വയതോ ച വിഭാവേതും **“യഥാ”**തിആദി വുത്തം. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം തതിയദിസാവാരേ. **പുരിമനയേനേവാ**തി പഠമദിസാവാരേ വുത്തനയേനേവ. ഇതി ഭഗവാ “പച്ഛിമാ ദിസാ പുത്തദാരാ”തി ഉദ്ദിസിത്വാപി ദാരവസേനേവ പച്ഛിമം ദിസം വിസ്സജ്ജേസി, ന പുത്തവസേന. കസ്മാ? പുത്താ ഹി ദാരകകാലേ അത്തനോ മാതു അനുഗ്ഗണ്ഹനേനേവ അനുഗ്ഗഹിതാ ഹോന്തി അനുകമ്പിതാ, വിഞ്ഞുതം പത്തകാലേ പന യഥാ തേപി തദാ അനുഗ്ഗഹേതബ്ബാ, സ്വായം വിധി “പാപാ നിവാരേന്തീ”തിആദിനാ പഠമദിസാവാരേ ദസ്സിതോ ഏവാതി കിം പുന വിസ്സജ്ജനേനാതി. ദാനാദിസങ്ഗഹവത്ഥൂസു യം വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവാതി.

൨൭൦. ചത്താരിപി ഠാനാനി ലങ്ഘിത്വാ പഞ്ചമമേവ ഠാനം വിവരിതും **“അവിസംവാദനതായാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യസ്സ യസ്സ നാമം ഗണ്ഹാതീ**തി സഹായോ അത്ഥികഭാവേന യസ്സ യസ്സ വത്ഥുനോ നാമം കഥേതി. **അവിസംവാദേത്വാ**തി ഏത്ഥ ദുവിധം അവിസംവാദനം വാചായ, പയോഗേന ചാതി തം ദുവിധമ്പി ദസ്സേതും **“ഇദമ്പീ”**തിആദി വുത്തം. **“ദാനേനാ”**തി ച ഇദം നിദസ്സനമത്തം ദട്ഠബ്ബം ഇതരസങ്ഗഹവത്ഥുവസേനപി അവിസംവാദേത്വാ സങ്ഗണ്ഹനസ്സ ലബ്ഭനതോ, ഇച്ഛിതബ്ബതോ ച. അപരാ പച്ഛിമാ പജാ **അപരപജാ,** അപരാപരം ഉപ്പന്നാ വാ പജാ **അപരപജാ. പടിപൂജനാ** നാമ മമായനാ, സക്കാരകിരിയാ ചാതി തദുഭയം ദസ്സേതും **“കേലായന്തീ”**തിആദി വുത്തം. **മമായന്തീ**തി മമത്തം കരോന്തി.

൨൭൧. യഥാബലം കമ്മന്തസംവിധാനേനാതി ദാസകമ്മകരാനം യഥാബലം ബലാനുരൂപം തേസം തേസം കമ്മന്താനം സംവിദഹനേന വിചാരണേന, കാരാപനേനാതി അത്ഥോ. തേനാഹ **“ദഹരേഹീ”**തിആദി. **ഭത്തവേതനാനുപ്പദാനേനാ**തി തസ്സ തസ്സ ദാസകമ്മകരസ്സ അനുരൂപം ഭത്തസ്സ, വേതനസ്സ ച പദാനേന . തേനേവാഹ **“അയം ഖുദ്ദകപുത്തോ”**തിആദി. **ഭേസജ്ജാദീനീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന സപ്പായാഹാരവസനട്ഠാനാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. സാതഭാവോ ഏവ രസാനം **അച്ഛരിയതാ**തി ആഹ **“അച്ഛരിയേ മധുരരസേ”**തി. **തേസന്തി** ദാസകമ്മകരാനം. **വോസ്സജ്ജനേനാ**തി കമ്മകരണതോ വിസ്സജ്ജനേന. **വേലം ഞത്വാ**തി “പഹാരാവസേസോ, ഉപഡ്ഢപഹാരാവസേസോ വാ ദിവസോ”തി വേലം ജാനിത്വാ. യോ കോചി മഹുസ്സവോ **ഛണോ** നാമ. കത്തികുസ്സവോ, ഫഗ്ഗുണുസ്സവോതി ഏവം നക്ഖത്തസല്ലക്ഖിതോ മഹുസ്സവോ **നക്ഖത്തം. പുബ്ബുട്ഠായിതാ, പച്ഛാനിപാതിതാ** ച മഹാസുദസ്സനേ വുത്താ ഏവാതി ഇധ അനാമട്ഠാ.

ദിന്നാദായിനോതി പുബ്ബപദാവധാരണവസേന സാവധാരണവചനന്തി അവധാരണേന നിവത്തിതം ദസ്സേതും **“ചോരികായ കിഞ്ചി അഗ്ഗഹേത്വാ”**തി വുത്തം. തേനാഹ **“സാമികേഹി ദിന്നസ്സേവ ആദായിനോ”**തി. **ന മയം കിഞ്ചി ലഭാമാതി അനുജ്ഝായിത്വാ**തി പടിസേധദ്വയേന തേഹി ലദ്ധബ്ബസ്സ ലാഭം ദസ്സേതി. **“കിം ഏതസ്സ കമ്മേന കതേനാതി അനുജ്ഝായിത്വാ”**തി ഇദം തുട്ഠഹദയതായ കാരണദസ്സനം പടിപക്ഖദൂരീഭാവതോ. **തുട്ഠഹദയതാദസ്സന**മ്പി കമ്മസ്സ സുകതകാരിതായ കാരണദസ്സനം. കിത്തി ഏവ വണ്ണോ **കിത്തിവണ്ണോ,** തം കിത്തിവണ്ണം ഗുണകഥം ഹരന്തി, തം തം ദിസം ഉപാഹരന്തീതി

കിത്തിവണ്ണഹരാ. തഥാ തഥാ കിത്തേതബ്ബതോ ഹി **കിത്തി** , ഗുണോ, തേസം വണ്ണനം കഥനം **വണ്ണോ.** തേനാഹ **"ഗുണകഥാഹാരകാ"**തി.

൨൭൨. കാരണഭൂതാ മേത്താ ഏതേസം അത്ഥീതി **മേത്താനി,** കായകമ്മാദീനി. യാനി പന താനി യഥാ യഥാ ച സമ്ഭവന്തി, തം ദസ്സേതും **"തത്ഥാ"**തിആദി വുത്തം. **"വിഹാരഗമന"**ന്തിആദീസു ''മേത്തചിത്തം പച്ചുപട്ഠാപേത്വാ''തി പദം ആഹരിത്വാ യോജേതബ്ബം. **അനാവടദ്വാരതായാ**തി ഏത്ഥ **ദ്വാരം** നാമ അലോഭജ്ഝാസയതാ ദാനസ്സ മുഖഭാവതോ. തസ്സ സതോ ദേയ്യധമ്മസ്സ ദാതുകാമതാ **അനാവടതാ** ഏവഞ്ഹി ഘരമാവസന്തോ കുലപുത്തോ ഗേഹദ്വാരേ പിഹിതേപി അനാവടദ്വാരോ ഏവ, അഞ്ഞഥാ അപിഹിതേപി ഘരദ്വാരേ ആവടദ്വാരോ ഏവാതി. തേന വുത്തം **"തത്ഥാ"**തിആദി. വിവരിത്വാപി വസന്തോതി വചനസേസോ. **പിദഹിത്വാപീ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **"സീലവന്തേസൂ"**തി ഇദം പടിഗ്ഗാഹകതോ ദക്ഖിണവിസുദ്ധിദസ്സനത്ഥം വുത്തം. കരുണായേവത്തേപി ദാനേന അനാവടദ്വാരതാ ഏവ. **"സന്തഞ്ഞേവാ"**തി ഇമിനാ അസന്തം നത്ഥിവചനം പുച്ഛിതപടിവചനം വിയ ഇച്ഛിതബ്ബം ഏവാതി ദസ്സേതി വിഞ്ഞൂനം അത്ഥികാനം ചിത്തമദ്ദവകരണതോ. **"പുരേഭത്തം പരിഭുഞ്ജിതബ്ബക"**ന്തി ഇദം യാവകാലികേ ഏവ ആമിസഭാവസ്സ നിരുള്ഹതായ വുത്തം.

"സബ്ബേ സത്താ"തി ഇദം തേസം സമണബ്രാഹ്മണാനം അജ്ഝാസയസമ്പത്തിദസ്സനം പക്ഖപാതാഭാവദീപനതോ, ഓധിസോ ഫരണായപി മേത്താഭാവനായ ലബ്ഭനതോ. യായ കുസലാഭിവഡ്ഢിആകങ്ഖായ തേസം ഉപട്ഠാകാനം, തഥാ നേസം ഗേഹപവിസനം, തം സന്ധായാഹ **"പവിസന്താപി കല്യാണേന ചേതസാ അനുകമ്പന്തി നാമാ"**തി. **സുതസ്സ പരിയോദാപനം** നാമ തസ്സ യാഥാവതോ അത്ഥം വിഭാവേത്വാ വിചികിച്ഛാതമവിധമനേന വിസോധനന്തി ആഹ **"അത്ഥം കഥേത്വാ കങ്ഖം വിനോദേന്തീ"**തി. സവനം നാമ ധമ്മസ്സ യാവദേവ സമ്മാപടിപജ്ജനായ അസതി തസ്മിം തസ്സ നിരത്ഥകഭാവതോ, തസ്മാ സുതസ്സ പരിയോദാപനം നാമ സമ്മാപടിപജ്ജാപനന്തി ആഹ **"തഥത്തായ വാ പടിപജ്ജാപേന്തീ"**തി.

൨൭൩. **അലമത്തോ**തി സമത്ഥസഭാവോ, സോ ച അത്ഥതോ സമത്ഥോ ഏവാതി **"അഗാരം അജ്ഝാവസനസമത്ഥോ"**തി വുത്തം. **ദിസാനമസ്സനട്ഠാനേ**തി യഥാവുത്തദിസാനം പച്ചുപട്ഠാനസഞ്ഞിതേ നമസ്സനകാരണേ. പണ്ഡിതോ ഹുത്വാ കുസലോ ഛേകോ ലഭതേ യസന്തി യോജനാ. സണ്ഹഗുണയോഗതോ **സണ്ഹോ, സണ്ഹഗുണോ**തി പനേത്ഥ സുഖുമനിപുണപഞ്ഞാ, മുദുവാചാതി ദസ്സേന്തോ **"സുഖുമ...പേ॰... ഭണനേന വാ"**തി വുത്തം. **ദിസാനമസ്സനട്ഠാനേനാ**തി യേന ഞാണേന യഥാവുത്താ ഛ ദിസാ വുത്തനയേന പടിപജ്ജന്തോ നമസ്സതി നാമ, തം ഞാണം ദിസാനമസ്സനട്ഠാനം, തേന **പടിഭാനവാ.** തേന ഹി തംതംകിച്ചയുത്തപത്തവസേന പടിപജ്ജന്തോ ഇധ ''പടിഭാനവാ''തി വുത്തോ. **നിവാതവുത്തീ**തി പണിപാതസീലോ. **അത്ഥദ്ധോ**തി ന ഥദ്ധോ **ഥമ്ഭരഹിതോ**തി ചിത്തസ്സ ഉദ്ധുമാതലക്ഖണേന ഥമ്ഭിതഭാവേന വിരഹിതോ. **ഉട്ഠാനവീരിയസമ്പന്നോ**തി കായികേന വീരിയേന സമന്നാഗതോ. **നിരന്തരകരണവസേനാ**തി ആരദ്ധസ്സ കമ്മസ്സ സതതകാരിതാവസേന. **ഠാനുപ്പത്തിയാ പഞ്ഞായാ**തി തസ്മിം തസ്മിം അത്ഥകിച്ചേ ഉപട്ഠിതേ ഠാനസോ തങ്ഖണേ ഏവ ഉപ്പജ്ജനകപഞ്ഞായ.

സങ്ഗഹകരോതി യഥാരഹം സത്താനം സങ്ഗണ്ഹനകോ. **മിത്തകരോ**തി മിത്തഭാവകരോ, സോ പന അത്ഥതോ മിത്തേ പരിയേസനകോ നാമ ഹോതീതി വുത്തം **"മിത്തഗവേസനോ"**തി. യഥാവുത്തം വദം വചനം ജാനാതീതി **വദഞ്ഞൂ**തി ആഹ **"പുബ്ബകാരിനാ വുത്തവചനം ജാനാതീ"**തി. ഇദാനി തമേവത്ഥം സങ്ഖേപേന വുത്തം വിത്ഥാരവസേന ദസ്സേതും **"സഹായകസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. പുബ്ബേ യഥാപവത്തായ വാചായ ജാനനേ വദഞ്ഞുതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ആകാരസല്ലക്ഖണേന അപ്പവത്തായ വാചായ ജാനനേപി വദഞ്ഞുതം ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തിആദി വുത്തം. **"യേന യേന വാ പനാ"**തിആദിനാ വചനീയത്ഥതം **വദഞ്ഞൂ**-സദ്ദസ്സ ദസ്സേതി. **നേതാ**തി യഥാധിപ്പേതമത്ഥം പച്ചക്ഖതോ പാപേതാ. തേനാഹ **"തം തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ പഞ്ഞായ നേതാ"**തി. നേതി തം തമത്ഥന്തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധോ. **പുനപ്പുനം നേതീ**തി അനു അനു നേതി, തം തമത്ഥന്തി ആനേത്വാ യോജനാ.

തസ്മിം തസ്മിന്തി തസ്മിം തസ്മിം ദാനാദീഹി സങ്ഗഹേഹി സങ്ഗഹേതബ്ബേ **പുഗ്ഗലേ. ആണിയാ**തി അക്ഖസീസഗതായ ആണിയാ. **യായതോ**തി ഗച്ഛതോ. **പുത്തകാരണാ**തി പുത്തനിമിത്തം. പുത്തഹേതുകഞ്ഹി പുത്തേന കത്തബ്ബം മാനം വാ പൂജം വാ.

ഉപയോഗവചനേതി ഉപയോഗത്ഥേ. വുച്ചതീതി **വചനം,** അത്ഥോ. ഉപയോഗവചനേ വാ വത്തബ്ബേ. **പച്ചത്ത**ന്തി പച്ചത്തവചനം. **സമ്മാ പേക്ഖന്തീ**തി സമ്മദേവ കാതബ്ബേ പേക്ഖന്തി. **പസംസനീയാ**തി പസംസിതബ്ബാ. **ഭവന്തി** ഏതേ സങ്ഗഹേതബ്ബേ തത്ഥ പുഗ്ഗലേ യഥാരഹം പവത്തേന്താതി അധിപ്പായോ.

൨൭൪. **"ഇതി ഭഗവാ"**തിആദി നിഗമനം. **യാ ദിസാ**തി യാ മാതാപിതുആദിലക്ഖണാ പുരത്ഥിമാദിദിസാ. **നമസ്സാ**തി നമസ്സേയ്യാസീതി അത്ഥോ ''യഥാ കഥം പനാ''തിആദികായ ഗഹപതിപുത്തസ്സ പുച്ഛായ വസേന ദേസനായ ആരദ്ധത്താ **"പുച്ഛായ ഠത്വാ"**തി വുത്തം. **അകഥിതം നത്ഥി** ഗിഹീഹി കത്തബ്ബകമ്മേ അപ്പമാദപടിപത്തിയാ അനവസേസതോ കഥിതത്താ. മാതാപിതുആദീസു ഹി തേഹി ച പടിപജ്ജിതബ്ബപടിപത്തിയാ നിരവസേസതോ കഥനേനേവ രാജാദീസുപി പടിപജ്ജിതബ്ബവിധി അത്ഥതോ കഥിതോ ഏവ ഹോതീതി. ഗിഹിനോ വിനീയന്തി, വിനയം ഉപേന്തി ഏതേനാതി **ഗിഹിവിനയോ. യഥാനുസിട്ഠ**ന്തി യഥാ ഇധ സത്ഥാരാ അനുസിട്ഠം ഗിഹിചാരിത്തം , തഥാ തേന പകാരേന തം അവിരാധേത്വാ. **പടിപജ്ജമാനസ്സ വുദ്ധിയേവ പാടികങ്ഖാ**തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥേഹി വുദ്ധിയേവ ഇച്ഛിതബ്ബാ അവസ്സമ്ഭാവിനീതി.

സിങ്ഗാലസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ.

൯. ആടാനാടിയസുത്തവണ്ണനാ

പഠമഭാണവാരവണ്ണനാ

൨൭൭. ‘‘ചതുദ്ദിസം രക്ഖം ഠപേത്വാ’’തി ഇദം ദ്വീസു ഠാനേസു ചതൂസു ദിസാസു ഠപിതം രക്ഖം സന്ധായ വുത്തന്തി തദുഭയം ദസ്സേതും **‘‘അസുരസേനായാ’’**തിആദി വുത്തം. അത്തനോ ഹി അധികാരേ, അത്തനോ രക്ഖായ ച അപ്പമജ്ജനേന തേസം ഇദം ദ്വീസു ഠാനേസു ചതൂസു ദിസാസു ആരക്ഖട്ഠപനം. യഞ്ഹി തം അസുരസേനായ പടിസേധനത്ഥം ദേവപുരേ ചതൂസു ദിസാസു സക്കസ്സ ദേവാനമിന്ദസ്സ ആരക്ഖട്ഠപനം, തം അത്തനോ **അധികാരേ അപ്പമജ്ജനം.** യം പന നേസം ഭഗവതോ സന്തികം ഉപസങ്കമനേ ചതൂസു ദിസാസു ആരക്ഖട്ഠപനം, തം അത്തനോ കതാ **രക്ഖായ അപ്പമജ്ജനം.** തേന വുത്തം **‘‘അസുരസേനായ നിവാരണത്ഥ’’**ന്തിആദി. പാളിയം **ചതുദ്ദിസന്തി** ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനന്തി ഭുമ്മവസേന തദത്ഥം ദസ്സേന്തോ **‘‘ചതൂസു ദിസാസൂ’’**തി ആഹ. **ആരക്ഖം ഠപേത്വാതി** വേസ്സവണാദയോ ചത്താരോ മഹാരാജാനോ അത്തനാ അത്തനാ രക്ഖിതബ്ബദിസാസു ആരക്ഖം ഠപേത്വാ ഗുത്തിം സമ്മദേവ വിദഹിത്വാ. **ബലഗുമ്ബം ഠപേത്വാതി** യക്ഖസേനാദിസേനാബലസമൂഹം ഠപേത്വാ. **ഓവരണം ഠപേത്വാതി** പടിപക്ഖനിസേധനസമത്ഥം ആവരണം ഠപേത്വാ. ഇതി തീഹി പദേഹി യഥാക്കമം പച്ചേകം ദേവനഗരദ്വാരസ്സ അന്തോ, ദ്വാരസമീപേ, ദ്വാരതോ ബഹി, ദിസാരക്ഖാവസനോതി തിവിധായ രക്ഖായ ഠപിതഭാവോ വാ ദീപിതോ. തേനാഹ **‘‘ഏവം സക്കസ്സ…പേ॰… കത്വാ’’**തി. **സത്ത ബുദ്ധേ ആരബ്ഭാതി** ഏത്ഥ സത്തേവ ബുദ്ധേ ആരബ്ഭ പരിബന്ധനകാരണം **മഹാപദാനടീകായം** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൧൨) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **ധമ്മആണന്തി** ധമ്മമയം ആണം, സത്ഥു ധമ്മചക്കന്തി അത്ഥോ. ‘‘പരിസതോ ബാഹിരഭാവോ, അസമ്ഭോഗോ’’തി ഏവമാദിം **ഇദഞ്ചിദഞ്ച** വിവജ്ജനകരണം **കരിസ്സാമാതി. സാവനന്തി** ചതുന്നമ്പി പരിസാനം തിക്ഖത്തും പരിവാരേന അനുസാവനം, യഥാ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ അസുരസേനായ നിവാരണത്ഥം ചതൂസു ദിസാസു ആരക്ഖം ഠപാപേതി, ഏവം മഹാരാജാനോപി താദിസേ കിച്ചവിസേസേ അത്തനോ ആരക്ഖം ഠപേന്തി. ഇമേസമ്പി ഹി തതോ സാസങ്കം സപ്പടിഭയന്തി. തേന വുത്തം **‘‘അത്തനോപീ’’**തിആദി.

അഭിക്കന്തായാതി അതിക്കന്തായ, വിഗതായാതി അത്ഥോതി ആഹ **‘‘ഖയേ ദിസ്സതീ’’**തി. തേനേവ ഹി ‘‘നിക്ഖന്തോ പഠമോ യാമോ’’തി അനന്തരം വുത്തം. **അഭിക്കന്തതരോതി** അതിവിയ കന്തതരോ. താദിസോ ച സുന്ദരോ ഭദ്ദകോ നാമ ഹോതീതി ആഹ **‘‘സുന്ദരേ ദിസ്സതീ’’**തി.

കോതി ദേവനാഗയക്ഖഗന്ധബ്ബാദീസു കോ കതമോ. **മേതി** മമ. **പാദാനീതി** പാദേ. **ഇദ്ധിയാതി** ഇമായ ഏവരൂപായ ദേവിദ്ധിയാ. **‘‘യസസാ’’**തി ഇമിനാ ഏദിസേന പരിവാരേന, പരിച്ഛേദേന ച. **ജലന്തി** വിജ്ജോതമാനോ. **അഭിക്കന്തേനാതി** അതിവിയ കന്തേന കമനീയേന അഭിരൂപേന. **വണ്ണേനാതി** സരീരവണ്ണനിഭായ. **സബ്ബാ ഓഭാസയം ദിസാതി** ദസപി ദിസാ പഭാസേന്തോ ചന്ദോ വിയ, സൂരിയോ വിയ ച ഏകോഭാസം ഏകാലോകം കരോന്തോതി ഗാഥായ അത്ഥോ. **അഭിരൂപേതി** ഉളാരരൂപേ സമ്പന്നരൂപേ. **അബ്ഭനുമോദനേതി**

സമ്പഹംസനേ. **ഇധ പനാ**തി ''അഭിക്കന്തായ രത്തിയാ''തി ഏതസ്മിം പദേ. **തേനാ**തി ഖയപരിയായത്താ.

രൂപായതനാദീസൂതി **ആദി**-സദ്ദേന അക്ഖരാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **സുവണ്ണവണ്ണോ**തി സുവണ്ണച്ഛവീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോതി ആഹ **"ഛവിയ"**ന്തി. തഥാ ഹി വുത്തം ''കഞ്ചനസന്നിഭത്തചോ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൫; ൩.൨൦൦, ൨൧൭; മ॰ നി॰ ൨.൩൯൯) **സഞ്ഞൂള്ഹാ**തി സങ്ഗന്ഥിതാ. **വണ്ണാ**തി ഗുണവണ്ണനാതി ആഹ **"ഥുതിയ"**ന്തി, ഥോമനായന്തി അത്ഥോ. **കുലവഗ്ഗേ**തി ഖത്തിയാദികുലകോട്ഠാസേ. തത്ഥ ''അച്ഛോ വിപ്പസന്നോ''തിആദിനാ വണ്ണിതബ്ബട്ഠേന **വണ്ണോ,** ഛവി. വണ്ണനട്ഠേന **വണ്ണോ,** ഥുതി. അഭിത്ഥവനട്ഠേന **വണ്ണോ,** ഥുതി, അഞ്ഞമഞ്ഞം അസങ്കരതോ വണ്ണിതബ്ബതോ ഠപേതബ്ബതോ **വണ്ണോ,** ഖത്തിയാദികുലവഗ്ഗോ. വണ്ണീയതി ഞാപീയതി ഏതേനാതി **വണ്ണോ,** ഞാപകം കാരണം. വണ്ണനതോ ഥൂലരസ്സാദിഭാവേന ഉപട്ഠാനതോ **വണ്ണോ,** സണ്ഠാനം. ''മഹന്തം ഖുദ്ദകം, മജ്ഝിമ''ന്തി വണ്ണേതബ്ബതോ പമാണേതബ്ബതോ **വണ്ണോ,** പമാണം. വണ്ണീയതി ചക്ഖുനാ വിവരീയതീതി **വണ്ണോ,** രൂപായതനന്തി ഏവം തസ്മിം തസ്മിം അത്ഥേ **വണ്ണ**-സദ്ദസ്സ പവത്തി വേദിതബ്ബാ. **സോ**തി വണ്ണസദ്ദോ. **ഛവിയം ദട്ഠബ്ബോ** രൂപായതനേ ഗയ്ഹമാനസ്സ ഛവിമുഖേനേവ ഗഹേതബ്ബതോ. ''ഛവിഗതാ പന വണ്ണധാതു ഏവ സുവണ്ണവണ്ണോതി ഏത്ഥ വണ്ണഗ്ഗഹണേന ഗഹിതാ''തി അപരേ.

കേവലപരിപുണ്ണന്തി ഏകദേസമ്പി അസേസേത്വാ നിരവസേസതോവ പരിപുണ്ണന്തി അയമേത്ഥ അത്ഥോതി ആഹ **"അനവസേസതാ അത്ഥോ"**തി. **കേവലകപ്പാ**തി **കപ്പ**-സദ്ദോ നിപാതോ പദപൂരണമത്തം, കേവലം ഇച്ചേവ അത്ഥോ . **കേവല**-സദ്ദോ ബഹുലവാചീതി ആഹ **"യേഭുയ്യതാ അത്ഥോ"**തി. കേചി പന ''ഈസകം അസമത്താ കേവലകപ്പാ''തി വദന്തി. ഏവം സതി അനവസേസത്ഥോ ഏവ കേവല-സദ്ദത്ഥോ സിയാ, അനത്ഥന്തരേന പന കപ്പ-സദ്ദേന പദവഡ്ഢനം കതം കേവലമേവ കേവലകപ്പന്തി. അഥ വാ കപ്പനീയതാ, പഞ്ഞാപേതബ്ബതാ കേവലകപ്പാ. **അബ്യാമിസ്സതാ** വിജാതിയേന അസങ്കരാ സുദ്ധതാ. **അനതിരേകതാ** തംപരമതാ വിസേസാഭാവോ. **കേവലകപ്പ**ന്തി കേവലം ദള്ഹം കത്വാതി അത്ഥോ. **കേവലം** വുച്ചതി നിബ്ബാനം സബ്ബസങ്ഖതവിവിത്തത്താ. തം ഏതസ്സ അധിഗതം അത്ഥീതി **കേവലീ,** സച്ഛികതനിരോധോ ഖീണാസവോ.

കപ്പ-സദ്ദോ പനായം സ-ഉപസഗ്ഗോ, അനുപസഗ്ഗോ ചാതി അധിപ്പായേന ഓകപ്പനിയപദേ ലബ്ഭമാനം കപ്പനിയസദ്ദമത്തം നിദസ്സേതി, അഞ്ഞഥാ കപ്പ-സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരേ ഓകപ്പനിയപദം അനിദസ്സനമേവ സിയാ. **സമണകപ്പേഹീ**തി വിനയക്കമസിദ്ധേഹി സമണവോഹാരേഹി. **നിച്ചകപ്പ**ന്തി നിച്ചകാലം. **പഞ്ഞത്തീ**തി നാമഞ്ഹേതം തസ്സ ആയസ്മതോ, യദിദം കപ്പോതി. **കപ്പിതകേസമസ്സൂ**തി കത്തരിയാ ഛേദിതകേസമസ്സു. **ദ്വങ്ഗുലകപ്പോ**തി മജ്ഝന്ഹികവേലായ വീതിക്കന്തായ ദ്വങ്ഗുലതാവികപ്പോ. **ലേസോ**തി അപദേസോ. അനവസേസം ഫരിതും സമത്ഥസ്സ ഓഭാസസ്സ കേനചി കാരണേന ഏകദേസഫരണമ്പി സിയാ, അയം പന സബ്ബസോവ ഫരീതി ദസ്സേതും സമന്തത്ഥോ കപ്പ-സദ്ദോ ഗഹിതോതി ആഹ **"അനവസേസം സമന്തതോ"**തി.

യസ്മാ ദേവതാനം സരീരപ്പഭാ ദ്വാദസയോജനമത്തം ഠാനം, തതോ ഭിയ്യോപി ഫരിത്വാ തിട്ഠതി, തഥാ വത്ഥാഭരണാദീഹി സമുട്ഠിതാ പഭാ,

തസ്മാ വുത്തം **“ചന്ദിമാ വിയ, സൂരിയോ വിയ ച ഏകോഭാസം ഏകം പജ്ജോതം കരിത്വാ”**തി. കസ്മാ ഏതേ മഹാരാജാനോ ഭഗവതോ സന്തികേ നിസീദിംസു? നനു യേഭുയ്യേന ദേവതാ ഭഗവതോ സന്തികം ഉപഗതാ ഠത്വാവ കഥേതബ്ബം കഥേന്താ ഗച്ഛന്തീതി? സച്ചമേതം, ഇധ പന നിസീദനേ കാരണം അത്ഥി, തം ദസ്സേതും **“ദേവതാന”**ന്തിആദി വുത്തം. “ഇദം പരിത്തം നാമ സത്ഥബുദ്ധപടിസംയുത്തം ഗരു, തസ്മാ ന അമ്ഹേഹി ഠത്വാ ഗഹേതബ്ബ”ന്തി ചിന്തേത്വാ **പരിത്തഗാരവവസേന നിസീദിംസു.**

൨൭൫. കസ്മാ പനേത്ഥ വേസ്സവണോ ഏവ കഥേസി, ന ഇതരേസു യോ കോചീതി? തത്ഥ കാരണം ദസ്സേതും **“കിഞ്ചാപീ”**തിആദി വുത്തം. **വിസ്സാസികോ** അഭിണ്ഹം ഉപസങ്കമനേന. **ബ്യത്തോ**തി വിസാരദോ, തഞ്ചസ്സ വേയ്യത്തിയം സുട്ഠു സിക്ഖിതഭാവേനാതി ആഹ **“സുസിക്ഖിതോ”**തി. മനുസ്സേസു വിയ ഹി ദേവേസുപി കോചിദേവ പുരിമജാതിപരിചയേന സുസിക്ഖിതോ ഹോതി, തത്രാപി കോചിദേവ യഥാധിപ്പേതമത്ഥം വത്തും സമത്ഥോ പരിപുണ്ണപദബ്യഞ്ജനായ പോരിയാ വാചായ സമന്നാഗതോ. “മഹേസക്ഖാ”തി ഇമസ്സ അത്ഥവചനം “ആനുഭാവസമ്പന്നാ”തി, **മഹേസക്ഖാ**തി വാ മഹാപരിവാരാതി അത്ഥോ. പാണാതിപാതേ ആദീനവദസ്സനേനേവ തം വിപരിയായതോ തതോ വേരമണിയം ആനിസംസോ പാകടോ ഹോതീതി **“ആദീനവം ദസ്സേത്വാ”** ഇച്ചേവ വുത്തം. **തേസു സേനാസനേസൂ**തി യാനി “അരഞ്ഞവനപത്ഥാനീ”തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൩൮-൪൧) വുത്താനി ഭിക്ഖൂനം വസനട്ഠാനഭൂതാനി അരഞ്ഞായതനാനി, തേസു ഭിക്ഖൂഹി സയിതബ്ബതോ, ആസിതബ്ബതോ ച സേനാസനസഞ്ഞിതേസു. **നിബദ്ധവാസിനോ**തി രുക്ഖപബ്ബതപടിബദ്ധേസു വിമാനേസു നിച്ചവാസിതായ നിബദ്ധവാസിനോ. **ബദ്ധത്താ**തി ഗാഥാഭാവേന ഗന്ഥിതത്താ സമ്ബന്ധിതത്താ.

“ഉഗ്ഗണ്ഹാതു ഭന്തേ ഭഗവാ”തി അത്തനാ വുച്ചമാനം പരിത്തം ഭഗവന്തം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേതുകാമോ വേസ്സവണോ അവോചാതി അധിപ്പായേന ചോദകോ **“കിം പന ഭഗവതോ അപ്പച്ചക്ഖധമ്മോ നാമ അത്ഥീ”**തി ചോദേസി. ആചരിയോ സബ്ബത്ഥ അപ്പടിഹതഞാണചാരസ്സ ഭഗവതോ ന കിഞ്ചി അപ്പച്ചക്ഖന്തി ദസ്സേന്തോ “നത്ഥീ”തി വത്വാ “ഉഗ്ഗണ്ഹാതു ഭന്തേ ഭഗവാ”തി വദതോ വേസ്സവണസ്സ അധിപ്പായം വിവരന്തോ **“ഓകാസകരണത്ഥ”**ന്തിആദിമാഹ. യഥാ ഹി പഞ്ചസിഖോ ഗന്ധബ്ബദേവപുത്തോ ദേവാനം താവതിംസാനം, ബ്രഹ്മുനോ ച സനങ്കുമാരസ്സ സമ്മുഖാ അത്തനോ യഥാസുതം ധമ്മം ഭഗവതോ സന്തികം ഉപഗന്ത്വാ പവേദേതി, ഏവമയമ്പി മഹാരാജാ ഇതരേഹി സദ്ധിം ആടാനാടനഗരേ ഗാഥാവസേന ബന്ധിതം പരിത്തം ഭഗവതോ പവേദേതും **ഓകാസം കാരേന്തോ** “ഉഗ്ഗണ്ഹാതു ഭന്തേ ഭഗവാ”തി **ആഹ,** ന നം തസ്സ പരിയാപുണനേ നിയോജേന്തോ. തസ്മാ **ഉഗ്ഗണ്ഹാതൂ**തി യഥിദം പരിത്തം മയാ പവേദിതമത്തമേവ ഹുത്വാ ചതുന്നം പരിസാനം ചിരകാലം ഹിതാവഹം ഹോതി, ഏവം ഉദ്ധം ആരക്ഖായ ഗണ്ഹാതു, സമ്പടിച്ഛതൂതി അത്ഥോ. **സത്ഥു കഥിതേ**തി സത്ഥു ആരോചിതേ, ചതുന്നം പരിസാനം സത്ഥു കഥനേ വാതി അത്ഥോ. **സുഖവിഹാരായാ**തി യക്ഖാദീഹി അവിഹിംസായ ലദ്ധബ്ബസുഖവിഹാരായ.

൨൭൭. സത്തപി ബുദ്ധാ ചക്ഖുമന്തോ പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി ചക്ഖുമഭാവേ വിസേസാഭാവതോ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ചക്ഖുമഭാവോ വിയ

സബ്ബഭൂതാനുകമ്പിതാദയോ സബ്ബേപി വിസേസാ സത്തന്നമ്പി ബുദ്ധാനം സാധാരണാ, തസ്മാ, ഗുണനേമിത്തകാനേവ വാ യസ്മാ ബുദ്ധാനം നാമാനി നാമ, ന ലിങ്ഗികാവത്ഥികയാദിച്ഛകാനി, തസ്മാ ബുദ്ധാനം ഗുണവിസേസദീപനാനി ''ചക്ഖുമന്തസ്സാ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭) വുത്താനി **ഏതാനി ഏകേകസ്സ സത്ത സത്ത നാമാനി ഹോന്തി.** തേസം നാമാനം സാധാരണഭാവം അത്ഥവസേന യോജേതബ്ബാതി ദസ്സേതും **"സബ്ബേപീ"**തിആദി വുത്തം. **സബ്ബഭൂതാനുകമ്പിനോതി** അനഞ്ഞസാധാരണമഹാകരുണായ സബ്ബസത്താനം അനുകമ്പികാ. **ന്ഹാതകിലേസത്താതി** അട്ഠങ്ഗികേന അരിയമഗ്ഗജലേന സപരസന്താനേസു നിരവസേസതോ ധോതകിലേസമലത്താ. **മാരസേനാപമദ്ദിനോതി** സപരിവാരേ പഞ്ചപി മാരേ പമദ്ദിതവന്തോ. **വുസിതവന്തോതി** മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയവാസം, ദസവിധം അരിയവാസഞ്ച വുസിതവന്തോ. വുസിതവന്തതായ ഏവ ബാഹിതപാപതാ വുത്താ ഹോതീതി ''ബ്രാഹ്മണസ്സാ''തി പദം അനാമട്ഠം. **വിമുത്താതി** അനഞ്ഞസാധാരണാനം പഞ്ചന്നമ്പി വിമുത്തീനം വസേന നിരവസേസതോ മുത്താ. **അങ്ഗതോതി** സരീരങ്ഗതോ, ഞാണങ്ഗതോ ച, ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണ- (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩; ൩.൨൦൦; മ॰ നി॰ ൨.൩൮൫) അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനേഹി നിക്ഖമനപ്പഭാ, ബ്യാമപ്പഭാ, കേതുമാലാഉണ്ഹീസപ്പഭാ ച സരീരങ്ഗതോ നിക്ഖമനകരസ്മിയോ, യമകമഹാപാടിഹാരിയാദീസു ഉപ്പജ്ജനകപ്പഭാ ഞാണങ്ഗതോ നിക്ഖമനകരസ്മിയോ. **ന ഏതാനേവ** ''ചക്ഖുമാ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭) വുത്താനി **സത്ത നാമാനി,** അഥ ഖോ അഞ്ഞാനിപി ബഹൂനി അപരിമിതാനി നാമാനി. കഥന്തി ആഹ **"അസങ്ഖ്യേയ്യാനി നാമാനി സഗുണേന മഹേസിനോതി വുത്ത"**ന്തി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൩൧൩; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൫൩; പടി॰ അട്ഠ॰ ൭൬). കേന വുത്തം? ധമ്മസേനാപതിനാ.

യദി ഏവം കസ്മാ വേസ്സവണോ ഏതാനേവ ഗണ്ഹീതി ആഹ **"അത്തനോ പാകടനാമവസേനാ"**തി. **ഖീണാസവാ ജനാതി അധിപ്പേതാ.** തേ ഹി കമ്മകിലേസേഹി ജാതാപി ഏവം ന പുന ജായിസ്സന്തീതി ഇമിനാ അത്ഥേന **ജനാ.** യഥാഹ ''യോ ച കാലഘസോ ഭൂതോ''തി (ജാ॰ ൧.൨.൧൯൦) **ദേസനാസീസമത്തന്തി** നിദസ്സനമത്തന്തി അത്ഥോ, അവയവേന വാ സമുദായുപലക്ഖണമേതം. സതി ച പിസുണവാചപ്പഹാനേ ഫരുസവാചാ പഹീനാവ ഹോതി, പഗേവ ച മുസാവാദോതി **"അപിസുണാ"** ഇച്ചേവ വുത്താ. **മഹത്താതി** മഹാ അത്താ സഭാവോ ഏതേസന്തി മഹത്താ. തേനാഹ **"മഹന്തഭാവം പത്താ"**തി. **മഹന്താതി** വാ മഹാ അന്താ, പരിനിബ്ബാനപരിയോസാനാതി വുത്തം ഹോതി. മഹന്തേഹി വാ സീലാദീഹി സമന്നാഗതാ. അയം താവ അട്ഠകഥായം ആഗതനയേന അത്ഥോ. ഇതരേസം പന മതേന ബുദ്ധാദീഹി അരിയേഹി മഹനീയതോ പൂജനീയതോ **മഹം** നാമ നിബ്ബാനം, മഹമന്തോ ഏതേസന്തി **മഹന്താ,** നിബ്ബാനദിട്ഠാതി അത്ഥോ. **നിസ്സാരദാതി** സാരജ്ജരഹിതാ, നിബ്ഭയാതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"വിഗതലോമഹംസാ"**തി.

ഹിതന്തി ഹിതചിത്തം, സത്താനം ഹിതേസീതി അത്ഥോ. **യഥാഭൂതം വിപസ്സിസുന്തി** പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധേസു സമുദയാദിതോ യാഥാവതോ വിവിധേനാകാരേന പസ്സിംസു. ''യേ ചാപീ''തി പുബ്ബേ പച്ചത്തബഹുവചനേന അനിയമതോ വുത്തേ **തേസമ്പീതി** അത്ഥം സമ്പദാനബഹുവചനവസേന നിയമേത്വാ ''നമത്ഥൂ''തി ച പദം ആനേത്വാ യോജേതി യം തം-സദ്ദാനം

അബ്യഭിചാരിതസമ്ബന്ധഭാവതോ. വിപസ്സിംസു നമസ്സന്തീതി വാ യോജനാ. **പഠമഗാഥായാ**തി "യേ ചാപി നിബ്ബുതാ ലോകേ"തി ഏവം വുത്തഗാഥായ. **ദുതിയഗാഥായാ**തി തദന്തരഗാഥായ. തത്ഥ **ദേസനാമുഖമത്ത**ന്തി ഇതരേസമ്പി ബുദ്ധാനം നാമഗ്ഗഹണേ പത്തേ ഇമസ്സേവ ഭഗവതോ നാമഗ്ഗഹണം തഥാ ദേസനായ മുഖമത്തം, തസ്മാ തേപി അത്ഥതോ ഗഹിതാ ഏവാതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"അയമ്പി ഹീ"**തിആദി. തത്ഥ **അയ**ന്തി അയം ഗാഥാ. പുരിമയോജനായം തസ്സാതി വിസേസിതബ്ബതായ അഭാവതോ "യന്തി നിപാതമത്ത"ന്തി വുത്തം, ഇധ പന "തസ്സ നമത്ഥൂ"തി ഏവം സമ്ബന്ധസ്സ ച ഇച്ഛിതത്താ "യ"ന്തി നാമപദം ഉപയോഗേകവചനന്തി ദസ്സേന്തോ **"യം നമസ്സന്തി ഗോതമ"**ന്തി ആഹ.

൨൭൮. "യതോ ഉഗ്ഗച്ഛതി സൂരിയോ"തിആദികം കസ്മാ ആരദ്ധം? യം യേ യക്ഖാദയോ സത്ഥു ധമ്മആണം, അത്തനോ ച രാജാണം നാദിയന്തി, തേസം "ഇദഞ്ചിദഞ്ച നിഗ്ഗഹം കരിസ്സാമാ"തി സാവനം കാതുകാമാ തത്ഥ തത്ഥ ദ്വിസഹസ്സപരിത്തദീപപരിവാരേസു ചതൂസു മഹാദീപേസു അത്തനോ ആണായ വത്താനം അത്തനോ പുത്താനം, അട്ഠവീസതിയാ യക്ഖസേനാപതിആദീനഞ്ച സത്ഥരി പസാദഗാരവബഹുമാനഞ്ച പവേദേത്വാ നിഗ്ഗഹാരഹാനം സന്തജ്ജനത്ഥം ആരദ്ധം. തത്ഥ "യതോ ഉഗ്ഗച്ഛതീ"തിആദീസു **"യതോ ഠാനതോ ഉദേതീ"**തി വുച്ചതി, കുതോ പന ഠാനതോ ഉദേതീതി വുച്ചതി? പുബ്ബവിദേഹവാസീനം താവ മജ്ഝന്ഹികട്ഠാനേ ഠിതോ ജമ്ബുദീപവാസീനം ഉദേതീതി വുച്ചതി, ഉത്തരകുരുകാനം പന ഓഗ്ഗച്ഛതീതി ഇമിനാ നയേന സേസദീപേസുപി സൂരിയസ്സ ഉഗ്ഗച്ഛനോഗ്ഗച്ഛനപരിയായോ വേദിതബ്ബോ. അയഞ്ച അത്ഥോ ഹേട്ഠാ **അഗ്ഗഞ്ഞസുത്തവണ്ണനായം** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൨൧) പകാസിതോ ഏവ. **അദിതിയാ പുത്തോ**തി ലോകസമുദാചാരവസേന വുത്തം. ലോകിയാ ഹി ദേവേ അദിതിയാ പുത്താ, അസുരേ അതിഥിയാ പുത്താതി വദന്തി. ആദിപ്പനതോ പന **ആദിച്ചോ,** ഏകപ്പഹാരേനേവ തീസു ദീപേസു ആലോകവിദംസനേന സമുജ്ജലനതോതി അത്ഥോ. **മണ്ഡലീ**തി ഏത്ഥ **ഈ**-കാരോ ഭുസത്ഥോതി ആഹ **"മഹന്തം മണ്ഡലം അസ്സാതി മണ്ഡലീ"**തി. മഹന്തം ഹിസ്സ വിമാനമണ്ഡലം പഞ്ഞാസയോജനായാമവിത്ഥാരതോ. **"സംവരീപി നിരുജ്ഝതീ"**തി ഇമിനാവ ദിവസോപി ജായതീതി അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. **രത്തി അന്തരധായതീ**തി സിനേരുപച്ഛായാലക്ഖണസ്സ അന്ധകാരസ്സ വിഗച്ഛനതോ.

ഉദകരഹദോതി ജലധി. **"തസ്മിം ഠാനേ"**തി ഇദം പുരത്ഥിമസമുദ്ദസ്സ ഉപരിഭാഗേന സൂരിയസ്സ ഗമനം സന്ധായ വുത്തം. തഥാ ഹി ജമ്ബുദീപേ ഠിതാനം പുരത്ഥിമസമുദ്ദതോ സൂരിയോ ഉഗ്ഗച്ഛന്തോ വിയ ഉപട്ഠാതി. തേനാഹ **"യതോ ഉഗ്ഗച്ഛതി സൂരിയോ"**തി. സമുദ്ദനട്ഠേന അത്തനി പതിതസ്സ സമ്മദേവ, സബ്ബസോ ച ഉന്ദനട്ഠേന കിലേദനട്ഠേന **സമുദ്ദോ.** സമുദ്ദോ ഹി കിലേദനട്ഠോ രഹദോ. **സാരിതോദകോ**തി അനേകാനി യോജനസഹസ്സാനി വിത്ഥിണ്ണോദകോ, സരിതാ നദിയോ ഉദകേ ഏതസ്സാതി വാ **സരിതോദകോ.**

സിനേരുപബ്ബതരാജാ ചക്കവാളസ്സ വേമജ്ഝേ ഠിതോ, തം പധാനം കത്വാ വത്തബ്ബന്തി അധിപ്പായേന "ഇതോതി സിനേരുതോ"തി വത്വാ തഥാ പന ദിസാവവത്ഥാനം അനവട്ഠിതന്തി **"തേസം നിസിന്നട്ഠാനതോ വാ"**തി വുത്തം. **തേസ**ന്തി ചതുന്നം മഹാരാജാനം. **നിസിന്നട്ഠാനം** ആടാനാടനഗരം. തത്ഥ ഹി

നിസിന്നാ തേ ഇമം പരിത്തം ബന്ധിംസു. **തേസം നിസിന്നട്ഠാനതോ**തി വാ സത്ഥു സന്തികേ തേസം നിസിന്നട്ഠാനതോ. ഉഭയഥാപി സൂരിയസ്സ ഉദയട്ഠാനാ പുരത്ഥിമാ ദിസാ നാമ ഹോതി. പുരിമപക്ഖംയേവേത്ഥ വണ്ണേന്തി. തേന വുത്തം "ഇതോ സാ പുരിമാ ദിസാ"തി. സൂരിയോ, പന ചന്ദനക്ഖത്താദയോ ച സിനേരും ദക്ഖിണതോ, ചക്കവാളപബ്ബതഞ്ച വാമതോ കത്വാ പരിവത്തേന്തി. യത്ഥ ച നേസം ഉഗ്ഗമനം പഞ്ഞായതി, സാ പുരത്ഥിമാ ദിസാ. യത്ഥ ഓക്കമനം പഞ്ഞായതി, സാ പച്ഛിമാ ദിസാ. ദക്ഖിണപസ്സേ ഉത്തരാ ദിസാ, വാമപസ്സേ ദക്ഖിണാ ദിസാതി ചതുമഹാദീപവാസീനം പച്ചേകം സിനേരു ഉത്തരാദിസായമേവ, തസ്മാ അനവട്ഠിതാ ദിസാവവത്ഥാതി ആഹ "ഇതി നം ആചിക്ഖതി ജനോ"തി. **യം ദിസ**ന്തി യം പുരത്ഥിമദിസം **യസസ്സീ**തി മഹാപരിവാരോ. കോടിസതസഹസ്സപരിമാണാ ഹി ദേവതാ അഭിണ്ഹം പരിവാരേന്തി. ചന്ദനനാഗരുക്ഖാദീസു ഓസധിതിണവനപ്പതിസുഗന്ധാനം അബ്ബനതോ, തേഹി ദിത്തഭാവൂപഗമനതോ "ഗന്ധബ്ബാ"തി ലദ്ധനാമാനം ചാതുമഹാരാജികദേവാനം അധിപതി ഭാവതോ. **മേ സുത**ന്തി ഏത്ഥ **മേ**തി നിപാതമത്തം. **സുത**ന്തി വിസ്സുതന്തി അത്ഥോ. അയഞ്ഹേത്ഥ യോജനാ - തസ്സ ധതരട്ഠമഹാരാജസ്സ പുത്താപി ബഹവോ. കിത്തകാ? അസീതി, ദസ ഏകോ ച. ഏകനാമാ. കഥം? ഇന്ദനാമാ. "മഹപ്ഫലാ"തി ച സുതം വിസ്സുതമേതം ലോകേതി.

ആദിച്ചോ ഗോതമഗോത്തോ, ഭഗവാപി ഗോതമഗോത്തോ, ആദിച്ചേന സമാനഗോത്തതായ ആദിച്ചോ ബന്ധു ഏതസ്സാതിപി ആദിച്ചബന്ധു, ആദിച്ചസ്സ വാ ബന്ധൂതി ആദിച്ചബന്ധു, തം **ആദിച്ചബന്ധുനം. അനവജ്ജേന**ാതി അവജ്ജപടിപക്ഖേന ബ്രഹ്മവിഹാരേന. **സമേക്ഖസി** ഓധിസോ, അനോധിസോ ച ഫരണേന
ഓലോകേസിആസയാനുസയചരിയാധിമുത്തിആദിവിഭാഗാവബോധവസേന. **വത്വാ വന്ദന്തീ**തി "ലോകസ്സ അനുകമ്പകോ"തി കിത്തേത്വാ വന്ദന്തി. **സുതം നേത**ന്തി സുതം നനൂതി ഏതസ്മിം അത്ഥേ **നു**-സദ്ദോ. അട്ഠകഥായം പന നോകാരോയന്തി അധിപ്പായേന **അമ്ഹേഹീ**തി അത്ഥോ വുത്തോ. **ഏത**ന്തി ഏതം തഥാ പരികിത്തേത്വാ അമനുസ്സാനം ദേവതാനം വന്ദനം. **വദന്തി** ധതരട്ഠമഹാരാജസ്സ പുത്താ.

൨൭൫. യേന പേതാ പവുച്ചന്തീതി ഏത്ഥ വചനസേസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ, ന യഥാരുതവസേനേവാതി ദസ്സേന്തോ **"യേന ദിസാഭാഗേന നീഹരീയന്തൂതി വുച്ചന്തീ"**തി ആഹ. **ഡയ്ഹന്തു വാ**തി പേതേ സന്ധായ വദതി. **ഛിജ്ജന്തു വാ** ഹത്ഥപാദാദികേ പിസുണാ പിട്ഠിമംസികാ. **ഹഞ്ഞന്തു** പാണാതിപാതിനോതിആദികാ. **പവുച്ചന്തീ**തി വാ സമുച്ചന്തി, "അലം തേസ"ന്തി സമാചിനീയന്തീതി അത്ഥോ. ഏവഞ്ഹി വചനസേസേന വിനാ ഏവ അത്ഥോ സിദ്ധോ ഹോതി. **രഹസ്സങ്ഗ**ന്തി ബീജം സന്ധായ വദതി.

൨൭൭. യസ്മിം ദിസാഭാഗേ സൂരിയോ അത്ഥം ഗച്ഛതീതി ഏത്ഥ "യതോ ഠാനതോ ഉദേതീ"തി ഏത്ഥ വുത്തനയാനുസാരേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൨൭൯. യേന ദിസാഭാഗേന ഉത്തരകുരു രമ്മോ അവട്ഠിതോ, ഇതോ സാ ഉത്തരാ ദിസാതി യോജനാ . **മഹാനേരൂ**തി മഹന്തോ, മഹനീയോ ച നേരുസങ്ഖാതോ പബ്ബതോ. തേനാഹ **"മഹാസിനേരു പബ്ബതരാജാ"**തി. **രജതമയം.** തഥാ ഹി തസ്സ പഭായ അജ്ഝോത്ഥതം തസ്സം ദിസായം സമുദ്ദോദകം ഖീരം

വിയ പഞ്ഞായതി. **മണിമയ**ന്തി ഇന്ദനീലമയം. തഥാ ഹി ദക്ഖിണദിസായ സമുദ്ദോദകം യേഭുയ്യേന നീലവണ്ണം ഹുത്വാ പഞ്ഞായതി, തഥാ ആകാസം. **മനുസ്സാ ജായന്തി.** കഥം ജായന്തി? അമമാ അപരിഗ്ഗഹാതി യോജനാ. **മമത്തവിരഹിതാ**തി "ഇദം മമ ഇദം മമാ"തി മമങ്കാരവിരഹിതാതി അധിപ്പായോ. യദി തേസം "അയം മയ്ഹം ഭരിയാ"തി പരിഗ്ഗഹോ നത്ഥി, "അയം മേ മാതാ, അയം ഭഗിനീ"തി ഏവരൂപാ ഇധ വിയ മരിയാദാപി ന സിയാ മാതുആദിഭാവസ്സ അജാനനതോതി ചോദനം സന്ധായാഹ **"മാതരം വാ"**തിആദി. **ഛന്ദരാഗോ നുപ്പജ്ജതീ**തി ഏത്ഥ "ധമ്മതാസിദ്ധസ്സ സീലസ്സ ആനുഭാവേന പുത്തേ ദിട്ഠമത്തേ ഏവ മാതു ഥനതോ ഥഞ്ഞം പഗ്ഘരതി, തേന സഞ്ഞാണേന നേസം മാതരി പുത്തസ്സ മാതുസഞ്ഞാ, മാതു ച പുത്തേ പുത്തസഞ്ഞാ പച്ചുപട്ഠിതാ"തി കേചി.

നങ്ഗലാതി ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന വുത്തന്തി ആഹ **"നങ്ഗലാനിപീ"**തി. **അകട്ഠേ**തി അകസിതേ അകതകസികമ്മേ.

തണ്ഡുലാവ തസ്സ ഫലന്തി സത്താനം പുഞ്ഞാനുഭാവഹേതുകാ ഥുസാദിഅഭാവേന തണ്ഡുലാ ഏവ തസ്സ സാലിസ്സ ഫലം. **തുണ്ഡികിര**ന്തി പചനഭാജനസ്സ നാമന്തി വുത്തം **"ഉക്ഖലിയ"**ന്തി. **ആകിരിത്വാ**തി തണ്ഡുലാനി പക്ഖിപിത്വാ. **നിദ്ധൂമങ്ഗാരേനാ**തി ധൂമങ്ഗാരരഹിതേന കേവലേന **അഗ്ഗിനാ.** ജോതികപാസാണതോ അഗ്ഗിമ്ഹി ഉട്ഠഹന്തേ കുതോ ധൂമങ്ഗാരാനം സമ്ഭവോ. **ഭോജന**ന്തി ഓദനമേവാധിപ്പേതന്തി **"ഭോജനമേവാ"**തി അവധാരണം കത്വാ തേന നിവത്തേതബ്ബം ദസ്സേന്തോ **"അഞ്ഞോ സൂപോ വാ ബ്യഞ്ജനം വാ ന ഹോതീ"**തി ആഹ. യദി ഏവം രസവിസേസയുത്തോ തേസം ആഹാരോ ന ഹോതീതി? നോതി ദസ്സേന്തോ **"ഭുഞ്ജന്താനം...പേ... രസോ ഹോതീ"**തി ആഹ. **മച്ഛരിയചിത്തം നാമ ന ഹോതീ**തി ധമ്മതാസിദ്ധസ്സ സീലസ്സ ആനുഭാവേന. തഥാ ഹി തേ കത്ഥചിപി അമമാ പരിഗ്ഗഹാവ ഹുത്വാ വസന്തി.

അപിച തത്ഥ ഉത്തരകുരുകാനം പുഞ്ഞാനുഭാവസിദ്ധോ അയമ്പി വിസേസോ വേദിതബ്ബോ - തത്ഥ കിര തേസു തേസു പദേസേസു ഘനചിതപത്തസഞ്ഛന്നസാഖാപസാഖാ കൂടാഗാരൂപമാ മനോരമാ രുക്ഖാ തേസം മനുസ്സാനം നിവേസനകിച്ചം സാധേന്തി, യത്ഥ സുഖം നിവസന്തി, അഞ്ഞേപി തത്ഥ രുക്ഖാ സുജാതാ സബ്ബദാപി പുപ്ഫിതഗ്ഗാ തിട്ഠന്തി, ജലാസയാപി വികസിതകമലകുവലയപുണ്ഡരീകസോഗന്ധികാദിപുപ്ഫസഞ്ഛന്നാ സബ്ബകാലം പരമസുഗന്ധം സമന്തതോ പവായന്താ തിട്ഠന്തി. സരീരമ്പി തേസം അതിദീഘതാദിദോസരഹിതം ആരോഹപരിണാഹസമ്പന്നം ജരായ അനഭിഭൂതത്താ വലിപലിതാദിദോസരഹിതം യാവതായുകം അപരിക്ഖീണജവബലപരക്കമസോഭമേവ ഹുത്വാ തിട്ഠതി. അനുട്ഠാനഫലൂപജീവിതായ ന ച നേസം കസിവാണിജ്ജാദിവസേന, ആഹാരപരിയേട്ഠിവസേന ദുക്ഖം അത്ഥി, തതോ ഏവ ന ദാസദാസികമ്മകരാദിപരിഗ്ഗഹോ അത്ഥി, ന ച തത്ഥ സീതുണ്ഹഡംസമകസവാതാതപസരീസപവാളാദിപരിസ്സയോ അത്ഥി. യഥാ നാമേത്ഥ ഗിമ്ഹാനം പച്ഛിമേ മാസേ പച്ചൂസവേലായം സമസീതുണ്ഹഉതു ഹോതി, ഏവമേവ സബ്ബകാലം സമസീതുണ്ഹോവ ഉതു ഹോതി, ന ച തേസം കോചി ഉപഘാതോ, വിഹേസാ വാ ഉപ്പജ്ജതി. അകട്ഠപാകിമമേവ

സാലിം അകണം അഥുസം സുഗന്ധം തണ്ഡുലഫലം പരിഭുഞ്ജന്താനം നേസം കുട്ഠം, ഗണ്ഡോ, കിലാസോ, സോസോ, കാസോ, സാസോ, അപമാരോ, ജരോതി ഏവമാദികോ ന കോചി രോഗോ ഉപ്പജ്ജതി. ന തേ ഖുജ്ജാ വാ വാമനകാ വാ കാണാ വാ കുണീ വാ ഖഞ്ജാ വാ പക്ഖഹതാ വാ വികലങ്ഗാ വാ വികലിന്ദ്രിയാ വാ ഹോന്തി. ഇത്ഥിയോപി തത്ഥ നാതിദീഘാ നാതിരസ്സാ നാതികിസാ നാതിഥൂലാ നാതികാളാ നാച്ചോദാതാ സോഭഗ്ഗപ്പത്തരൂപാ ഹോന്തി. തഥാ ഹി ദീഘങ്ഗുലീ തമ്ബനഖീ ലമ്ബത്ഥനാ തനുമജ്ഝാ പുണ്ണചന്ദമുഖീ വിസാലക്ഖീ മുദുഗത്താ സംഹിതൂരൂ ഓദാതദന്താ ഗമ്ഭീരനാഭീ തനുജങ്ഘാ ദീഘനീലവേല്ലിതകേസീ പുഥുലസുസോണീ നാതിലോമാനാലോമാ സുഭഗാ ഉതുസുഖസമ്ഫസ്സാ സണ്ഹാ സഖിലസമ്ഭാസാ നാനാഭരണവിഭൂസിതാ വിചരന്തി. സബ്ബദാ ഹി സോളസവസ്സുദ്ദേസികാ വിയ ഹോന്തി. പുരിസാ ച പഞ്ചവീസതിവസ്സുദ്ദേസികാ വിയ, ന പുത്തദാരേസു രജ്ജന്തി. അയം തത്ഥ ധമ്മതാ.

സത്താഹികമേവ ച തത്ഥ ഇത്ഥിപുരിസാ കാമരതിയാ വിഹരന്തി, തതോ വീതരാഗാ യഥാസകം ഗച്ഛന്തി. ന തത്ഥ ഇധ വിയ ഗബ്ഭോക്കന്തിമൂലകം, ഗബ്ഭപരിഹരണമൂലകം , വിജായനമൂലകം വാ ദുക്ഖം ഹോതി. രത്തകഞ്ചുകതോ കഞ്ചനപടിമാ വിയ ദാരകാ മാതുകുച്ഛിതോ അമക്ഖിതാ ഏവ സേമ്ഹാദിനാ സുഖേനേവ നിക്ഖമന്തി, അയം തത്ഥ ധമ്മതാ.

മാതാ പന പുത്തം വാ ധീതരം വാ വിജായിത്വാ തേസം വിചരണപ്പദേസേ ഠപേത്വാ അനപേക്ഖാ യഥാരുചി ഗച്ഛതി. തേസം തത്ഥ സയിതാനം യേ പസ്സന്തി പുരിസാ, ഇത്ഥിയോ വാ, തേ അത്തനോ അങ്ഗുലിയോ ഉപനാമേന്തി, തേസം കമ്മബലേന തതോ ഖീരം പവത്തതി, തേന ദാരകാ യാപേന്തി. ഏവം പന വഡ്ഢന്താ കതിപയദിവസേഹേവ ലദ്ധബലാ ഹുത്വാ ദാരികാ ഇത്ഥിയോ ഉപഗച്ഛന്തി, ദാരകാ പുരിസേ. കപ്പരുക്ഖതോ ഏവ ച തേസം തത്ഥ തത്ഥ വത്ഥാഭരണാനി നിപ്പജ്ജന്തി. നാനാവിരാഗവണ്ണവിചിത്താനി ഹി സുഖുമാനി മുദുസുഖസമ്ഫസ്സാനി വത്ഥാനി തത്ഥ തത്ഥ കപ്പരുക്ഖേസു ഓലമ്ബന്താനി ഇട്ഠന്തി. നാനാവിധരംസിജാലസമുജ്ജലവിവിധവണ്ണരതനവിനദ്ധാനി അനേകവിധമാലാകമ്മലതാകമ്മഭിത്തികമ്മവിചിത്താനി സീസൂപഗഗീവൂപഗഹത്ഥൂപഗകടൂപഗപാദൂപഗാനി സോവണ്ണമയാനി ആഭരണാനി ച കപ്പരുക്ഖതോ ഓലമ്ബന്തി. തഥാ വീണാമുദിങ്ഗപണവസമ്മതാളസങ്ഖവംസവേതാളപരിവാനിവല്ലകീപഭുതികാ തൂരിയഭണ്ഡാപി തതോ തതോ ഓലമ്ബന്തി. തത്ഥ ച ബഹൂ ഫലരുക്ഖാ കുമ്ഭമത്താനി ഫലാനി ഫലന്തി മധുരരസാനി, യാനി പരിഭുഞ്ജിത്വാ തേ സത്താഹമ്പി ഖുപ്പിപാസാഹി ന ബാധീയന്തി. നജ്ജോപി തത്ഥ സുവിസുദ്ധജലാ സുപതിത്ഥാ രമണീയാ അകദ്ദമാ വാലുകതലാ നാതിസീതാ നാച്ചുണ്ഹാ സുരഭിഗന്ധീഹി ജലജപുപ്ഫേഹി സഞ്ഛന്നാ സബ്ബകാലം സുരഭിം വായന്തിയോ സന്ദന്തി. ന തത്ഥ കണ്ടകതിണകക്ഖളഗച്ഛലതാ ഹോന്തി, അകണ്ടകാ പുപ്ഫഫലസമ്പന്നാ ഏവ ഹോന്തി. ചന്ദനനാഗരുക്ഖാ സയമേവ രസം പഗ്ഘരന്തി . ന്ഹായിതുകാമാ ച നദീതിത്ഥേ ഏകജ്ഝം വത്ഥാഭരണാനി ഠപേത്വാ നദിം ഓതരിത്വാ ന്ഹത്വാ ഉത്തിണ്ണുത്തിണ്ണാ ഉപരിട്ഠിമം വത്ഥാഭരണം ഗണ്ഹന്തി, ന തേസം ഏവം ഹോതി "ഇദം മമ, ഇദം പരസ്സാ"തി, തതോ ഏവ ന തേസം കോചി വിഗ്ഗഹോ വാ വിവാദോ വാ. സത്താഹികാ ഏവ ച നേസം കാമരതികീളാ ഹോതി, തതോ വീതരാഗാ

വിയ വിചരന്തി. യത്ഥ ച രുക്ഖേ സയിതുകാമാ ഹോന്തി, തത്ഥേവ സയനം ഉപലഭന്തി. മതേ ച സത്തേ ദിസ്വാ ന രോദന്തി, ന സോചന്തി, തഞ്ച മണ്ഡയിത്വാ നിക്ഖിപന്തി. താവദേവ ച നേസം തഥാരൂപാ സകുണാ ഉപഗന്ത്വാ മതം ദീപന്തരം നേന്തി. തസ്മാ സുസാനം വാ അസുചിട്ഠാനം വാ തത്ഥ നത്ഥി. ന ച തതോ മതാ നിരയം വാ തിരച്ഛാനയോനിം വാ പേത്തിവിസയം വാ ഉപപജ്ജന്തി. "ധമ്മതാസിദ്ധസ്സ പഞ്ചസീലസ്സ ആനുഭാവേന തേ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തന്തീ"തി വദന്തി. വസ്സസഹസ്സമേവ ച നേസം സബ്ബകാലം ആയുപ്പമാണം. സബ്ബമേതം തേസം പഞ്ചസീലം വിയ ധമ്മതാസിദ്ധം ഏവാതി വേദിതബ്ബം. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ഉത്തരകുരുദീപേ.

ഏകഖുരം കത്വാതി അനേകസഫമ്പി ഏകസഫം വിയ കത്വാ, അസ്സം വിയ കത്വാതി അത്ഥോ. "ഗാവി"ന്തി വത്വാ പുന "പസു"ന്തി വുത്തത്താ ഗാവിതോ ഇതരോ സബ്ബോ ചതുപ്പദോ ഇധ **"പസൂ"**തി അധിപ്പേതോതി ആഹ **"ഠപേത്വാ ഗാവി"**ന്തി.

തസ്സാതി ഗബ്ഭിനിത്ഥിയാ. **പിട്ഠി ഓനമിതും സഹതീ**തി കുച്ഛിയാ ഗരുഭാരതായ തേസം ആരുള്ഹകാലേ പിട്ഠി ഓനമതി, തേസം നിസജ്ജം സഹതി പല്ലങ്കേ നിസിന്നാ വിയ ഹോന്തി. **സമ്മാദിട്ഠികേ**തി കമ്മപഥസമ്മാദിട്ഠിയാ സമ്മാദിട്ഠികേ. **ഏത്ഥാ**തി ജമ്ബുദീപേ. ഏത്ഥ ഹി ജനപദവോഹാരോ, ന ഉത്തരകുരുമ്ഹി. തഥാ ഹി **"പച്ചന്തിമമിലക്ഖുവാസികേ"**തി ച വുത്തം.

തസ്സ രഞ്ഞോതി വേസ്സവണമഹാരാജസ്സ. ഇതി സോ അത്താനമേവ പരം വിയ കത്വാ വദതി. ഏസേവ നയോ പരതോപി. **ബഹുവിധം** നാനാരതനവിചിത്തം നാനാസണ്ഠാനം രഥാദി **ദിബ്ബയാനം ഉപട്ഠിതമേവ ഹോതി** സുദന്തവാഹനയുത്തം, ന നേസം യാനാനം ഉപട്ഠാപനേ ഉസ്സുക്കം ആപജ്ജിതബ്ബം അത്ഥി. **ഏതാനീ**തി ഹത്ഥിയാനാദീനി. **നേസ**ന്തി വേസ്സവണപരിചാരികാനം. കപ്പിതാനി ഹുത്വാ ഉട്ഠിതാനി ആരുഹിതും **ഉപകപ്പനയാനാനി. നിപന്നാപി നിസിന്നാപി വിചരന്തി** ചന്ദിമസൂരിയാ വിയ യഥാസുഖം വിമാനേസു.

നഗരാ അഹൂതി ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന വുത്തന്തി ആഹ **"നഗരാനി ഭവിംസൂതി അത്ഥോ"**തി. **ആടാനാടാ നാമാ**തി ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന ലദ്ധനാമം **നഗരം ആസി.**

തസ്മിം ഠത്വാതി തസ്മിം പദേസേ പരകുസിടനാടാനാമകേ നഗരേ ഠത്വാ. തതോ **ഉജും ഉത്തരദിസായം. ഏതസ്സാ**തി കസിവന്തനഗരസ്സ. **അപരഭാഗേ** അപരകോട്ഠാസേ, പരതോ ഇച്ചേവ അത്ഥോ.

കുവേരോതി തസ്സ പുരിമജാതിസമുദാഗതം നാമന്തി തേനേവ പസങ്ഗേന യേനായം സമ്പത്തി അധിഗതാ, തദസ്സ പുബ്ബകമ്മം ആചിക്ഖിതും **"അയം കിരാ"**തിആദി വുത്തം. **ഉച്ഛുവപ്പന്തി** ഉച്ഛുസസ്സം. **അവസേസസാലാഹീ**തി അവസേസയന്തസാലാഹി, നിസ്സക്കവചനഞ്ചേതം. **തത്ഥേവാ**തി പുഞ്ഞത്ഥം ദിന്നസാലായമേവ.

പടിഏസന്തോതി പതി പതി അത്ഥേ ഏസന്തോ വീമംസന്തോ. ന കേവലം തേ വീമംസന്തി ഏവ, അഥ ഖോ തമത്ഥം പതിട്ഠാപേന്തീതി ആഹ **"വിസും വിസും അത്ഥേ ഉപപരിക്ഖമാനാ അനുസാസമാനാ"**തി. **യക്ഖരട്ഠികാ**തി യക്ഖരട്ഠാധിപതിനോ. യക്ഖാ ച വേസ്സവണസ്സ രഞ്ഞോ നിവേസനദ്വാരേ നിയുത്താ ചാതി യക്ഖദോവാരികാ, തേസം **യക്ഖദോവാരികാനം.**

യസ്മാ ധരണീപോരക്ഖണിതോ പുരാണോദകം ഭസ്സയന്തം ഹേട്ഠാ വുട്ഠി ഹുത്വാ നിക്ഖമതി, തസ്മാ തം തതോ ഗഹേത്വാ മേഘേഹി പവുട്ഠം വിയ ഹോതീതി വുത്തം **"യതോ പോക്ഖരണിതോ ഉദകം ഗഹേത്വാ മേഘാ പവസ്സന്തീ"**തി. **യതോ**തി യതോ ധരണീപോക്ഖരണിതോ. **സഭാ**തി യക്ഖാനം ഉപട്ഠാനസഭാ.

തസ്മിം ഠാനേതി തസ്സാ പോക്ഖരണിയാ തീരേ യക്ഖാനം വസനവനേ. **സദാ ഫലിതാ**തി നിച്ചകാലം സഞ്ജാതഫലാ. **നിച്ചപുപ്ഫിതാ**തി നിച്ചം സഞ്ജാതപുപ്ഫാ. **നാനാദിജഗണായുതാ**തി നാനാവിധേഹി ദിജഗണേഹി യുത്താ. തേഹി പന സകുണസങ്ഘേഹി ഇതോ ചിതോ ച സമ്പതന്തേഹി പരിബ്ഭമന്തേഹി യസ്മാ സാ പോക്ഖരണീ ആകുലാ വിയ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **"വിവിധപക്ഖിസങ്ഘസമാകുലാ"**തി. **കോഞ്ചസകുണേഹീ**തി സാരസസകുന്തേഹി.

"ഏവം വിരവന്താന"ന്തി ഇമിനാ തഥാ വസ്സിതവസേന ''ജീവഞ്ജീവകാ''തി അയം തേസം സമഞ്ഞാതി ദസ്സേതി. **ഉട്ഠവചിത്തകാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. തേനാഹ **"ഏവം വസ്സമാനാ"**തി. **പോക്ഖരസാതകാ**തി പോക്ഖരസണ്ഠാനതായ ''പോക്ഖരസാതകാ''തി ഏവം ലദ്ധനാമാ.

സബ്ബകാലം സോഭതീതി സബ്ബഉതൂസു സോഭതി, ന തസ്സാ ഹേമന്താദിവസേന സോഭാവിരതോ അത്ഥി. ഏവംഭൂതാ ച നിച്ചം പുപ്ഫിതജലജഥലജപുപ്ഫതായ, ഫലഭാരഭരിതരുക്ഖപരിവാരിതതായ, അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതസലിലതായ ച **നിരന്തരം സോഭതി.**

൨൮൭. പരികമ്മന്തി പുബ്ബുപചാരം. **പരിസോധേത്വാ**തി ഏകക്ഖരസ്സാപി അവിരാധനവസേന ആചരിയസന്തികേ സബ്ബം സോധേത്വാ. **സുട്ഠു ഉഗ്ഗഹിതാ**തി പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനായ പോരിയാ വാചായ വിസ്സട്ഠായ അനേലഗളായ അത്ഥസ്സ വിഞ്ഞാപനിയാ സമ്മദേവ ഉഗ്ഗഹിതാ. തഥാ ഹി **"അത്ഥഞ്ച ബ്യഞ്ജനഞ്ച പരിസോധേത്വാ"**തി വുത്തം. അത്ഥം ജാനതോ ഏവ ഹി ബ്യഞ്ജനം പരിസുജ്ഝതി, നോ അജാനതോ. **പദബ്യഞ്ജനാനീ**തി പദഞ്ചേവ ബ്യഞ്ജനഞ്ച **അഹാപേത്വാ.** ഏവഞ്ഹി പരിപുണ്ണാ നാമ ഹോതീതി. **വിസംവാദേത്വാ**തി അഞ്ഞഥാ കത്വാ. **തേജവന്തം ന ഹോതി** വിരജ്ഝനതോ ചേവ വിമ്ഹയത്ഥഭാവതോ ച. **സബ്ബസോ**തി അനവസേസതോ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനതോ. **തേജവന്തം ഹോതീ**തി സഭാവനിരുത്തിം അവിരാധേത്വാ സുപ്പവത്തിഭാവേന സാധനതോ. ഏവം പയോഗവിപത്തിം പഹായ പയോഗസമ്പത്തിയാ സതി പരിത്തസ്സ അത്ഥസാധകതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അജ്ഝാസയവിപത്തിം പഹായ അജ്ഝാസയസമ്പത്തിയാ അത്ഥസാധകതം ദസ്സേതും **"ലാഭഹേതൂ"**തിആദി വുത്തം. ഇദം പരിത്തഭണനം സത്താനം അനത്ഥപടിബാഹനഹേതൂതി തസ്സ ഞാണകരുണാപുബ്ബകതാ

നിസ്സരണപക്ഖോ. മേത്തം പുരേചാരികം കത്വാതി മേത്താമനസികാരേന സത്തേസു ഹിതഫരണം പുരക്ഖത്വാ.

"വത്ഥും വാ"തിആദി പുബ്ബേ ചതുപരിസമജ്ഝേ കതായ സാധനായ ഭഗവതോ പവേദനം. **ഘരവത്ഥു**ന്തി വസനഗേഹം. **നിബദ്ധവാസ**ന്തി പരഗേഹേപി നേവാസികഭാവേന വാസം ന ലഭേയ്യ, യം പന മഹാരാജാനം, യക്ഖസേനാപതീനഞ്ച അജാനന്താനംയേവ കദാചി വസിത്വാ ഗമനം, തം അപ്പമാണന്തി അധിപ്പായോ. **സമിതി**ന്തി യക്ഖാദിസമാഗമം. കാമം പാളിയം "ന മേ സോ"തി ആഗതം, ഇതരേസമ്പി പന മഹാരാജാനമത്തനാ ഏകജ്ഝാസയതായ തേസമ്പി അജ്ഝാസയം ഹദയേ ഠപേത്വാ വേസ്സവണോ തഥാ അവോച. കഞ്ഞം അനു അനു വഹിതും അയുത്തോ അനാവയ്ഹോ, സബ്ബകാലം കഞ്ഞം ലദ്ധും അയുത്തോതി അത്ഥോ, തം **അനാവയ്ഹം.** തേനാഹ **"ന ആവാഹയുത്ത"**ന്തി. ന വിവയ്ഹന്തി **അവിവയ്ഹം,** കഞ്ഞം ഗഹേതുമയുത്തന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ന വിവാഹയുത്ത"**ന്തി. ആഹിതോ അഹംമാനോ ഏത്ഥാതി **അത്താ,** അത്തഭാവോ. അത്താ വിസയഭൂതോ ഏതാസം അത്ഥീതി **അത്താ,** പരിഭാസാ, താഹി. പരിയത്തം കത്വാ വചനേന **പരിപുണ്ണാഹി.** യഥാ യക്ഖാ അക്കോസിതബ്ബാ, ഏവം പവത്താ അക്കോസാ **യക്ഖഅക്കോസാ** നാമ, തേഹി. തേ പന "കളാരക്ഖി കളാരദന്താ കാളവണ്ണാ"തി ഏവം ആദയോ.

വിരുദ്ധാതി വിരുജ്ഝനകാ പരേഹി വിരോധിനോ. **രഭസാ**തി സാരമ്ഭകാതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"കരണുത്തരിയാ"**തി. **രഭസാ**തി വാ സാഹസികാ. സാമിനോ മനസോ അസ്സവാതി **മനസ്സാ,** കിങ്കരാ. യേ ഹി "കിം കരോമി ഭദ്ദന്തേ"തി സാമികസ്സ വസേ വത്തന്തി, തേ ഏവം വുച്ചന്തി. തേന വുത്തം **"യക്ഖസേനാപതീനം യേ മനസ്സാ, തേസ"**ന്തി. ആണായ അവരോധിതുപചാരാ **അവരുദ്ധാ,** തേ പന ആണാവതോ പച്ചത്ഥികാ നാമ ഹോന്തീതി **"പച്ചാമിത്താ വേരിനോ"**തി വുത്തം. **ഉജ്ഝാപേതബ്ബ**ന്തി ഹേട്ഠാ കത്വാ ചിന്താപേതബ്ബം, തം പന **ഉജ്ഝാപനം** തേസം നീചകിരിയായ ജാനാപനം ഹോതീതി ആഹ **"ജാനാപേതബ്ബാ"**തി.

പരിത്തപരികമ്മകഥാവണ്ണനാ

പരിത്തസ്സ പരികമ്മം കഥേതബ്ബന്തി ആടാനാടിയപരിത്തസ്സ പരികമ്മം പുബ്ബുപചാരട്ഠാനിയം മേത്തസുത്താദി കഥേതബ്ബം. ഏവഞ്ഹി തം ലദ്ധാസേവനം ഹുത്വാ തേജവന്തം ഹോതി. തേനാഹ **"പഠമമേവ ഹീ"**തിആദി. **പിട്ഠം വാ മംസം വാ**തി **വാ**-സദ്ദോ അനിയമത്ഥോ, തേന മച്ഛഘതസൂപാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **ഓതാരം ലഭന്തി** അത്തനാ പിയായിതബ്ബആഹാരവസേന പിയായിതബ്ബട്ഠാനവസേന ച. **"പരിത്ത...പേ... നിസീദിതബ്ബ"**ന്തി ഇമിനാവ പരിത്തകാരകസ്സ ഭിക്ഖുനോ പരിസുദ്ധിപി ഇച്ഛിതബ്ബാതി ദസ്സേതി.

"പരിത്തകാരകോ...പേ... സമ്പരിവാരിതേനാ"തി ഇദം പരിത്തകരണേ ബാഹിരരക്ഖാസംവിധാനം. **"മേത്തചിത്തം ...പേ... കാതബ്ബ"**ന്തി ഇദം അബ്ഭന്തരരക്ഖാ ഉഭയതോ രക്ഖാസംവിധാനം. ഏവഞ്ഹി അമനുസ്സാ പരിത്തകരണസ്സ അന്തരായം കാതും ന വിസഹന്തി. **മങ്ഗലകഥാ വത്തബ്ബാ** പുബ്ബുപചാരവസേന. **സബ്ബസന്നിപാതോ**തി തസ്മിം വിഹാരേ, തസ്മിം വാ ഗാമഖേത്തേ സബ്ബേസം ഭിക്ഖൂനം സന്നിപാതോ.

ഘോസേതബ്ബോ,''ചേതിയങ്ഗണേ സബ്ബേഹി സന്നിപതിതബ്ബ''ന്തി. **അനാഗന്തും നാമ ന ലബ്ഭതി** അമനുസ്സേന ബുദ്ധാണാഭയേന, രാജാണാഭയേന ച. ഗഹിതകാപദേസേന അമനുസ്സോവ പുച്ഛിതോ ഹോതീതി ആഹ **"അമനുസ്സഗ്ഗഹിതകോ 'ത്വം കോ നാമാ'തി പുച്ഛിതബ്ബോ"**തി. **മാലാഗന്ധാദീസു** പൂജനത്ഥം വിനിയുഞ്ജിയമാനേസു. **പത്തീ**തി തുയ്ഹം പത്തിദാനം. **പിണ്ഡപാതേ പത്തീ**തി പിണ്ഡപാതേ ദിയ്യമാനേ പത്തിദാനം. **ദേവതാന**ന്തി യക്ഖസേനാപതീനം. **പരിത്തം ഭണിതബ്ബ**ന്തി ഏത്ഥാപി ''മേത്തചിത്തം പുരേചാരികം കത്വാ''തി ച ''മങ്ഗലകഥാ വത്തബ്ബാ''തി ച ''വിഹാരസ്സ ഉപവനേ''തി ഏവമാദി ച സബ്ബം ഗിഹീനം പരിത്തകരണേ വുത്തം പരികമ്മം കാതബ്ബമേവ.

സരീരേ അധിമുച്ചതീതി സരീരം അനുപവിസിത്വാ വിയ ആവിസന്തോ യഥാ ഗഹിതകസ്സ വസേന ന വത്തതി, അത്തനോ ഏവ വസേന വത്തതി, ഏവം അധിമുച്ചതി അധിട്ഠഹിത്വാ തിട്ഠതി. തേനാഹ **"ആവിസതീതി തസ്സേവ വേവചന"**ന്തി. **ലഗ്ഗതീ**തി തത്ഥേവ ലഗ്ഗോ അല്ലീനോ ഹോതി. തേനാഹ **"ന അപേതീ"**തി. **രോഗം വഡ്ഢേന്തോ**തി ധാതൂനം സമഭാവേന വത്തിതും അപ്പദാനവസേന ഉപ്പന്നം രോഗം വഡ്ഢേന്തോ. ധാതൂനം വിസമഭാവാപത്തിയാ ച ആഹാരസ്സ ച അരുച്ചനേന ഗഹിതകസ്സ സരീരേ ലോഹിതം സുസ്സതി, മംസം മിലായതി, തം പനസ്സ യക്ഖോ ധാതുക്ഖോഭനിമിത്തതായ കരോന്തോ വിയ ഹോതീതി വുത്തം **"അപ്പമംസലോഹിതം കരോന്തോ"**തി.

ഥുഗഎ. തേസം നാമാനി ഇന്ദാദിനാമഭാവേന വോഹരിതബ്ബതോ. **തതോ**തി തതോ ആരോചനതോ പരം. **തേ**തി യക്ഖസേനാപതയോ. **ഓകാസോ ന ഭവിസ്സതീ**തി ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനിയോ, ഉപാസകഉപാസികായോ വിഹേഠേതും അവസരോ ന ഭവിസ്സതി സമ്മദേവ ആരക്ഖായ വിഹിതത്താതി.

ആടാനാടിയസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ.

൧൦. സങ്ഗീതിസുത്തവണ്ണനാ

൨൯൭. **ദസസഹസ്സചക്കവാളേ**തി ബുദ്ധഖേത്തഭൂതേ ദസസഹസ്സപരിമാണേ ചക്കവാളേ. തത്ഥ ഹി ഇമസ്മിം ചക്കവാളേ ദേവമനുസ്സായേവ കതാധികാരാ, ഇതരേസു ദേവാ വിസേസഭാഗിനോ. തേന വുത്തം **"ദസസഹസ്സചക്കവാളേ ഞാണജാലം പത്ഥരിത്വാ"**തി. **ഞാണജാലപത്ഥരണ**ന്തി ച തേസം തേസം സത്താനം ആസയാദിവിഭാവനവസേന ഞാണസ്സ പവത്തനമേവ. തേനാഹ **"ലോകം വോലോകയമാനോ"**തി, സത്തലോകം ബ്യവലോകയമാനോ ആസയാനുസയചരിതാധിമുത്തിആദികേ വിസേസതോ ഓഗാഹേത്വാ പസ്സന്തോതി അത്ഥോ. **മങ്ഗലം ഭണാപേസ്സന്തി** "തം തേസം ആയതിം വിസേസാധിഗമസ്സ വിജ്ജാട്ഠാനം ഹുത്വാ ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഭവിസ്സാ"തി. **തീഹി പിടകേഹി സമ്മസിത്വാ**തി തിപിടകതോ ഏകകദുകാദിനാ സങ്ഗഹേതബ്ബസ്സ സങ്ഗണ്ഹനവസേന സമ്മസിത്വാ വീമംസിത്വാ. ഞാതും ഇച്ഛിതാ അത്ഥാ **പഞ്ഹാ,** തേ പന ഇമസ്മിം സുത്തേ ഏകകാദിവസേന ആഗതാ സഹസ്സം, ചുദ്ദസ ചാതി ആഹ **"ചുദ്ദസപഞ്ഹാധികേന പഞ്ഹസഹസ്സേന പടിമണ്ഡേത്വാ"**തി. ഏവമിധ സമ്പിണ്ഡേത്വാ ദസ്സിതേ പഞ്ഹേ പരതോ സുത്തപരിയോസാനേ "ഏകകവസേന ദ്വേ പഞ്ഹാ കഥിതാ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൫൨) വിഭാഗേന പരിഗണേത്വാ സയമേവ ദസ്സേസ്സതി.

ഉബ്ഭതകനവസന്ധാഗാരവണ്ണനാ

൨൯൮. ഉച്ചാധിട്ഠാനതായ തം സന്ധാഗാരം ഭൂമിതോ ഉബ്ഭതം വിയാതി **"ഉബ്ഭതക"**ന്തി നാമം ലഭതി. തേനാഹ **"ഉച്ചത്താ വാ ഏവം വുത്ത"**ന്തി. **സന്ധാഗാരസാലാ**തി ഏകാ മഹാസാലാ. ഉയ്യോഗകരണാദീസു ഹി രാജാനോ തത്ഥ ഠത്വാ "ഏത്തകാ പുരതോ ഗച്ഛന്തു, ഏത്തകാ പച്ഛാ"തിആദിനാ തത്ഥ നിസീദിത്വാ സന്ധം കരോന്തി മരിയാദം ബന്ധന്തി, തസ്മാ തം ഠാനം **"സന്ധാഗാര"**ന്തി വുച്ചതി. ഉയ്യോഗട്ഠാനതോ ച ആഗന്ത്വാ യാവ ഗേഹം ഗോമയപരിഭണ്ഡാദിവസേന പടിജഗ്ഗനം കരോന്തി, താവ ഏകം ദ്വേ ദിവസേ തേ രാജാനോ തത്ഥ സന്ഥമ്ഭന്തീതിപി **സന്ധാഗാരം,** തേസം രാജൂനം സഹ അത്ഥാനുസാസനഅഗാരന്തിപി **സന്ധാഗാര**ന്തി. യസ്മാ വാ തേ തത്ഥ സന്നിപതിത്വാ "ഇമസ്മിം കാലേ കസിതും വട്ടതി, ഇമസ്മിം കാലേവപിതു"ന്തിആദിനാ ഘരാവാസകിച്ചം സന്ധരന്തി, തസ്മാ ഛിദ്ദാവഛിദ്ദം ഘരാവാസം തത്ഥ സന്ധരന്തീതിപി **സന്ധാഗാരം,** സാ ഏവ സാലാതി **സന്ധാഗാരസാലാ. ദേവതാ**തി ഘരദേവതാ. നിവാസവസേന അനജ്ഝാവുത്ഥത്താ **"കേനചി വാ മനുസ്സഭൂതേനാ"**തി വുത്തം. കമ്മകരണവസേന പന മനുസ്സാ തത്ഥ നിസജ്ജാദീനി കപ്പേസുമേവ. "സയമേവ പന സത്ഥു ഇധാഗമനം അമ്ഹാകം പുഞ്ഞവസേനേവ, അഹോ മയം പുഞ്ഞവന്തോ"തി ഹട്ഠതുട്ഠാ ഏവം സമ്മാ ചിന്തേസുന്തി ദസ്സേന്തോ **"അമ്ഹേഹീ"**തിആദിമാഹ.

൨൯൯. **അട്ടകാ**തി ചിത്തകമ്മകരണത്ഥം ബദ്ധാ മഞ്ചകാ. **മുത്തമത്താ**തി താവദേവ സന്ധാഗാരേ നവകമ്മസ്സ നിട്ഠാപിതഭാവമാഹ, തേന"അചിരകാരിത"ന്തിആദിനാ വുത്തമേവത്ഥം വിഭാവേതി. അരഞ്ഞം ആരാമോ ആരമിതബ്ബട്ഠാനം ഏതേസന്തി **അരഞ്ഞാരാമാ.** സന്ഥരണം **സന്ഥരി,** സബ്ബോ സകലോ സന്ഥരി ഏത്ഥാതി **സബ്ബസന്ഥരി,** ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോയം. തേനാഹ **"യഥാ സബ്ബം സന്ഥതം ഹോതി, ഏവ"**ന്തി.

൨൫൬. **സമന്തപാസാദികോ**തി സമന്തതോ സബ്ബഭാഗേന പസാദാവഹോ ചാതുരിയസോ. **"അസീതിഹത്ഥം ഠാനം ഗണ്ഹാതീ"**തി ഇദം ബുദ്ധാനം കായപ്പഭായ പകതിയാ അസീതിഹത്ഥേ ഠാനേ അഭിബ്യാപനതോ വുത്തം. ഇദ്ധാനുഭാവേന പന അനന്തം അപരിമാണം ഠാനം വിജ്ജോതതേവ. നീലപീതലോഹിതോദാതമഞ്ജിട്ഠപഭസ്സരവസേന **ഛബ്ബണ്ണാ. സബ്ബേ ദിസാഭാഗാ**തി സരീരപ്പഭായ ബാഹുല്ലതോ വുത്തം.

അബ്ഭമഹികാദീഹി ഉപക്കിലിട്ഠം സുഞ്ഞം ന സോഭതി, താരകാചിതം പന അന്തലിക്ഖം താസം പഭാഹി സമന്തതോ വിജ്ജോതമാനം വിരോചതീതി ആഹ **"സമുഗ്ഗതതാരകം വിയ ഗഗനതല"**ന്തി. **സബ്ബപാലിഫുല്ലോ**തി മൂലതോ പട്ഠായ യാവ സാഖഗ്ഗാ ഫുല്ലോ. **"പടിപാടിയാഠപിതാന"**ന്തിആദി പരികപ്പൂപമാ. തഥാ ഹി **വിയ**-സദ്ദഗ്ഗഹണം കതം. **സിരിയാ സിരിം അഭിഭവമാനം വിയാ**തി അത്തനോ സോഭായ തേസം സോഭന്തി അത്ഥോ. **"ഭിക്ഖൂപി സബ്ബേവാ"**തി ഇദം നേസം "അപ്പിച്ഛാ"തിആദിനാ വുത്തഗുണേസു ലോകിയഗുണാനം വസേന യോജേതബ്ബം. ന ഹി തേ സബ്ബേവ ദസകഥാവത്ഥുലാഭിനോ. തേന വുത്തം "സുത്തന്തം ആവജ്ജേത്വാ...പേ॰... അരഹത്തം പാപുണിസ്സന്തീ"തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൨൫൩). തസ്മാ യേ തത്ഥ അരിയാ, തേ സബ്ബേസമ്പി പദാനം വസേന ബോധിതാ ഹോന്തി. യേ പന പുഥുജ്ജനാ, തേ ലോകിയഗുണദീപകേഹി പദേഹീതി ന തഥാ ഹേട്ഠാ "അസീതിമഹാഥേരാ"തിആദി വുത്തം. പുബ്ബേ അരഹത്തഭാഗിനോ ഗഹിതാ.

രൂപകായസ്സ അസീതിഅനുബ്യഞ്ജന-പടിമണ്ഡിത-ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണകായപ്പഭാബ്യാമപ്പഭാകേതുമാലാവിചിത്തതാവ (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩; ൩.൨൦൦; മ॰ നി॰ ൨.൩൮൫) **ബുദ്ധവേസോ.** ഛബ്ബണ്ണാ ബുദ്ധരസ്മിയോ വിസ്സജ്ജേന്തസ്സ ഭഗവതോ കായസ്സ ആലോകിതവിലോകിതാദീസു പരമുക്കംസഗതോ ബുദ്ധാവേണികോ അച്ചന്തുപസമോ **ബുദ്ധവിലാസോ. അസ്സ**ന്തി തസ്സം.

സന്ധാഗാരാനുമോദനപടിസംയുത്താതി "സീതം ഉണ്ഹം പടിഹന്തീ"തിആദിനാ (ചൂളവ॰ ൨൯൫, ൩൧൫) നയേന സന്ധാഗാരഗുണൂപസഞ്ഹിതാ സന്ധാഗാരകരണപുഞ്ഞാനിസംസഭാവിനീ. **പകിണ്ണകകഥാ**തി സങ്ഗീതിഅനാരുള്ഹാ സുണന്താനം അജ്ഝാസയാനുരൂപതായ വിവിധവിപുലഹേതൂപമാസമാലങ്കതാ നാനാനയവിചിത്താ വിത്ഥാരകഥാ. തേനാഹ **"തദാ ഹീ"**തിആദി. **ആകാസഗങ്ഗം ഓതാരേന്തോ വിയ** നിരുപക്കിലേസതായ സുവിസുദ്ധേന, വിപുലോദാരതായ അപരിമേയ്യേന ച അത്ഥേന സുണന്താനം കായചിത്തപരിളാഹവൂപസമനതോ. **പഥവോജം ആകഡ്ഢന്തോ വിയ** അഞ്ഞേസം സുദുക്കരതായ, മഹാസാരതായ വാ അത്ഥസ്സ. **മഹാജമ്ബും മത്ഥകേ ഗഹേത്വാ ചാലേന്തോ വിയ** ചാലനപച്ചയട്ഠാനവസേന പുബ്ബേനാപരം അനുസന്ധാനതോ. **യോജനിയ...പേ॰... പായമാനോ വിയ** ദേസനം ചതുസച്ചയന്തേ പക്ഖിപിത്വാ അത്ഥവേദധമ്മവേദസ്സേവ ലഭാപനേന സാതമധുരധമ്മാമതരസൂപസംഹരണതോ. **മധുഗണ്ഡ**ന്തി മധുപടലം.

൨൫൦. **"തുണ്ഹീഭൂതം തുണ്ഹീഭൂത"**ന്തി ബ്യാപനിച്ഛായം ഇദം ആമേഡിതവചനന്തി ദസ്സേതും **"യം യന്ദിസ"**ന്തിആദി വുത്തം. **അനുവിലോകേത്വാ**തി എത്ഥ **അനു**-സദ്ദോ "പരീ"തി ഇമിനാ സമാനത്ഥോ,

വിലോകനഞ്ചേത്ഥ സത്ഥു ചക്ഖുദ്വയേനപി ഇച്ഛിതബ്ബന്തി “മംസചക്ഖുനാ...പേ॰... തതോ തതോ വിലോകേത്വാ”തി സങ്ഖേപതോ വത്വാ തമത്ഥം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **“മംസചക്ഖുനാ ഹീ”**തിആദി വുത്തം. ഹത്ഥേന കുച്ഛിതം കതം **ഹത്ഥകുക്കുച്ചം** കുകതമേവ കുക്കുച്ചന്തി കത്വാ. ഏവം **പാദകുക്കുച്ചം** ദട്ഠബ്ബം. **നിച്ചലാ നിസീദിംസു** അത്തനോ സുവിനീതഭാവേന, ബുദ്ധഗാരവേന ച. **“ആലോകം പന വഡ്ഢയിത്വാ”**തിആദി കദാചി ഭഗവാ ഏവമ്പി കരോതീതി അധിപ്പായേന വുത്തം. ന ഹി സത്ഥു സാവകാനം വിയ ഏവം പയോഗസമ്പാദനീയമേതം ഞാണം. തിരോഹിതവിദൂരവത്തനിപി രൂപഗതേ മംസചക്ഖുനോ പവത്തിയാ ഇച്ഛിതത്താ വീമംസിതബ്ബം . **അരഹത്തുപഗം** അരഹത്തപദട്ഠാനം. **ചക്ഖുതലേസു നിമിത്തം ഠപേത്വാ**തി ഭാവനാനുയോഗസമ്പത്തിയാ സബ്ബേസം തേസം ഭിക്ഖൂനം ചക്ഖുതലേസു ലബ്ഭമാനം സന്തിന്ദ്രിയവിഗതഥിനമിദ്ധതാകാരസങ്ഖാതം നിമിത്തം അത്തനോ ഹദയേ ഠപേത്വാ സല്ലക്ഖേത്വാ. **കസ്മാ ആഗിലായതി** കോടിസതസഹസ്സഹത്ഥിനാഗാനം ബലം ധാരേന്തസ്സാതി ചോദകസ്സ അധിപ്പായോ. ആചരിയോ ഏസ സങ്ഖാരാനം സഭാവോ, യദിദം അനിച്ചതാ. യേ പന അനിച്ചാ, തേ ഏകന്തേനേവ ഉദയവയപടിപീളിതതായ ദുക്ഖാ ഏവ, ദുക്ഖസഭാവേസു തേസു സത്ഥു കായേ ദുക്ഖുപ്പത്തിയാ അയം പച്ചയോതി ദസ്സേതും **“ഭഗവതോ ഹീ”**തിആദി വുത്തം. **പിട്ഠിവാതോ ഉപ്പജ്ജി,** സോ ച ഖോ പുബ്ബേ കതകമ്മപച്ചയാ. സ്വായമത്ഥോ പരമത്ഥദീപനിയം **ഉദാനട്ഠകഥായം** ആഗതനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

ഭിന്നനിഗണ്ഠവത്ഥുവണ്ണനാ

൩൦൧. **ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ** പാസാദികസുത്തവണ്ണനായം (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൬൭).

൩൦൨. **സ്വാഖ്യാതം ധമ്മം ദേസേതുകാമോ**തി സ്വാഖ്യാതം കത്വാ ധമ്മം കഥേതുകാമോ, സത്ഥാരാ വാ സ്വാഖ്യാതം ധമ്മം സയം ഭിക്ഖൂനം കഥേതുകാമോ. സത്ഥാരാ ദേസിതധമ്മമേവ ഹി തതോ തതോ ഗഹേത്വാ സാവകാ സബ്രഹ്മചാരീനം കഥേന്തി.

ഏകകവണ്ണനാ

൩൦൩. **സമഗ്ഗേഹി ഭാസിതബ്ബ**ന്തി അഞ്ഞമഞ്ഞം സമഗ്ഗേഹി ഹുത്വാ ഭാസിതബ്ബം, സജ്ഝായിതബ്ബഞ്ചേവ വണ്ണേതബ്ബഞ്ചാതി അത്ഥോ. യഥാ പന സമഗ്ഗേഹി സങ്ഗായനം ഹോതി, തമ്പി ദസ്സേതും **“ഏകവചനേഹീ”**തിആദി വുത്തം. **ഏകവചനേഹീ**തി വിരോധാഭാവേന സമാനവചനേഹി. തേനാഹ **“അവിരുദ്ധവചനേഹീ”**തിആദി. **സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേതുകാമോ**തി യസ്മിം ധമ്മേ സങ്ഗായനേ സാമഗ്ഗിരസാനുഭവനം ഇച്ഛിതം ദേസനാകുസലതായ, തത്ഥ ഏകകദുകതികാദിവസേന ബഹുധാ സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേതുകാമോ. **സബ്ബേ സത്താ**തി അനവസേസാ സത്താ , തേ പന ഭവഭേദതോ സങ്ഖേപേനേവ ഭിന്ദിത്വാ ദസ്സേന്തോ **“കാമഭവാദീസൂ”**തിആദിമാഹ. ബ്യധികരണാനമ്പി ബാഹിരത്ഥസമാസോ ഹോതി യഥാ “ഉരസിലോമോ”തി ആഹ **“ആഹാരതോ ഠിതി ഏതേസന്തി ആഹാരട്ഠിതികാ”**തി. തിട്ഠതി ഏതേനാതി **ഠിതി,** ആഹാരോ ഠിതി ഏതേസന്തി **ആഹാരട്ഠിതികാ**തി ഏവം വാ ഏത്ഥ സമാസവിഗ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **ആഹാരട്ഠിതികാ**തി പച്ചയട്ഠിതികാ, പച്ചയായത്തവുത്തികാതി

അത്ഥോ. പച്ചയത്ഥോ ഹേത്ഥ ആഹാര-സദ്ദോ ''അയം ആഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സഉപ്പാദായാ''തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൧൮൨, ൨൩൨) വിയ. ഏവഞ്ഹി **''സബ്ബേ സത്താ''**തി ഇമിനാ അസഞ്ഞസത്താപി പരിഗ്ഗഹിതാ ഹോന്തി. സാ പനായം ആഹാരട്ഠിതികതാ നിപ്പരിയായതോ സങ്ഖാരധമ്മോ, ന സത്തധമ്മോ. തേനേവാഹു **അട്ഠകഥാചരിയാ** ''സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാതി ആഗതട്ഠാനേ സങ്ഖാരലോകോ വേദിതബ്ബോ''തി (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൩൬; പാരാ॰ അട്ഠ॰ വേരഞ്ജകണ്ഡവണ്ണനാ; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൩൦; ചൂളനി॰ അട്ഠ॰ ൬൪; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൧൮൬) യദി ഏവം ''സബ്ബേ സത്താ''തി ഇദം കഥന്തി? പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനാ ദേസനാതി നായം ദോസോ. യഥാഹ ഭഗവാ ''ഏകധമ്മേ ഭിക്ഖവേ ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ സമ്മാ വിരജ്ജമാനോ സമ്മാ വിമുച്ചമാനോ സമ്മാ പരിയന്തദസ്സാവീ സമ്മത്തം അഭിസമേച്ച ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി, കതമസ്മിം ഏകധമ്മേ? സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ''തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൨൭) **ഏകോ ധമ്മോ**തി ''സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ''തി യ്വായം പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ കഥായ സബ്ബേസം സങ്ഖാരാനം പച്ചയായത്തവുത്തിതായ ആഹാരപരിയായേന സാമഞ്ഞതോ പച്ചയധമ്മോ വുത്തോ, അയം ആഹാരോ നാമ ഏകോ ധമ്മോ. **യാഥാവതോ ഞത്വാ**തി യഥാസഭാവതോ അഭിസമ്ബുജ്ഝിത്വാ. **സമ്മദക്ഖാതോ**തി തേനേവ അഭിസമ്ബുദ്ധാകാരേന സമ്മദേവ ദേസിതോ.

ചോദകോ വുത്തമ്പി അത്ഥം യാഥാവതോ അപ്പടിപജ്ജമാനോ നേയ്യത്ഥം സുത്തപദം നീതത്ഥതോ ദഹന്തോ ''സബ്ബേ സത്താ''തി വചനമത്തേ ഠത്വാ **''നനു ചാ''**തിആദിനാ ചോദേതി. ആചരിയോ അവിപരീതം തത്ഥ യഥാധിപ്പേതമത്ഥം പവേദേന്തോ ''ന വിരുജ്ഝതീ''തി വത്വാ **''തേസഞ്ഹി ഝാനം ആഹാരോ ഹോതീ''**തി ആഹ. **ഝാന**ന്തി ഏകവോകാരഭവാവഹം സഞ്ഞായ വിരജ്ജനവസേന പവത്തം രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനം. പാളിയം പന ''അനാഹാരാ''തി വചനം അസഞ്ഞഭവേ ചതുന്നം ആഹാരാനം അഭാവം സന്ധായ വുത്തം, ന പച്ചയാഹാരസ്സ അഭാവതോ. **''ഏവം സന്തേപീ''**തി ഇദം സാസനേ യേസു ധമ്മേസു വിസേസതോ ആഹാര-സദ്ദോ നിരുള്ഹോ, ''ആഹാരട്ഠിതികാ''തി ഏത്ഥ യദി തേ ഏവ ഗയ്ഹന്തി, അബ്യാപിതദോസോ ആപന്നോ. അഥ സബ്ബോപി പച്ചയധമ്മോ ആഹാരോതി അധിപ്പേതോ, ഇമായ ആഹാരപാളിയാ വിരോധോ ആപന്നോതി ദസ്സേതും ആരദ്ധം. ''ന വിരുജ്ഝതീ''തി യേനാധിപ്പായേന വുത്തം, തം വിവരന്തോ **''ഏതസ്മിഞ്ഹി സുത്തേ''**തിആദിമാഹ. കബളീകാരാഹാരാദീനം ഓജട്ഠമകരൂപാഹരണാദി നിപ്പരിയായേന ആഹാരഭാവോ. യഥാ ഹി കബളീകാരാഹാരോ ഓജട്ഠമകരൂപാഹരണേന രൂപകായം ഉപത്ഥമ്ഭേതി, ഏവം ഫസ്സാദയോ ച വേദനാദിആഹരണേന നാമകായം ഉപത്ഥമ്ഭേന്തി, തസ്മാ സതിപി ജനകഭാവേ ഉപത്ഥമ്ഭകഭാവോ ഓജാദീസു സാതിസയോ ലബ്ഭമാനോ മുഖ്യോ ആഹാരട്ഠോതി തേ ഏവ നിപ്പരിയായേന ആഹാരലക്ഖണാ ധമ്മാ വുത്താ. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സങ്ഗീതിസുത്തേ. **പരിയായേന പച്ചയോ ആഹാരോതി വുത്തോ** സബ്ബോ പച്ചയോ ധമ്മോ അത്തനോ ഫലം ആഹരതീതി ഇമം പരിയായം ലഭതീതി. തേനാഹ **''സബ്ബധമ്മാനഞ്ഹീ''**തിആദി. തത്ഥ **സബ്ബധമ്മാന**ന്തി സബ്ബേസം സങ്ഖതധമ്മാനം. ഇദാനി യഥാവുത്തമത്ഥം സുത്തേന (അം॰ നി॰ ൧൦.൬൧) സമത്ഥേതും **''തേനേവാഹാ''**തിആദി വുത്തം. **അയ**ന്തി പച്ചയാഹാരോ.

നിപ്പരിയായാഹാരോപി ഗഹിതോവ ഹോതി, യാവതാ സോപി പച്ചയഭാവേനേവ ജനകോ, ഉപത്ഥമ്ഭകോ ച ഹുത്വാ തം തം ഫലം ആഹരതീതി വത്തബ്ബതം ലഭതീതി. **തത്ഥാ**തി പരിയായാഹാരോ, നിപ്പരിയായാഹാരോതി ദ്വീസു ആഹാരേസു. അസഞ്ഞഭവേ യദിപി നിപ്പരിയായാഹാരോ ന ലബ്ഭതി, **പച്ചയാഹാരോ** പന **ലബ്ഭതി** പരിയായാഹാരലക്ഖണോ. ഇദാനി ഇമമേവത്ഥം വിത്ഥാരേന ദസ്സേതും **"അനുപ്പന്നേ ഹി ബുദ്ധേ"**തിആദി വുത്തം. ഉപ്പന്നേ ബുദ്ധേ തിത്ഥകരമതനിസ്സിതാനം ഝാനഭാവനായ അസിജ്ഝനതോ **"അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ"**തി വുത്തം. സാസനികാ താദിസം ഝാനം ന നിബ്ബത്തേന്തീതി **"തിത്ഥായതനേ പബ്ബജിതാ"**തി വുത്തം. തിത്ഥിയാ ഹി ഉപത്തിവിസേസേ വിമുത്തിസഞ്ഞിനോ, അഞ്ഞാവിരാഗാവിരാഗേസു ആദീനവാനിസംസദസ്സിനോ വാ ഹുത്വാ അസഞ്ഞസമാപത്തിം നിബ്ബത്തേത്വാ അക്ഖണഭൂമിയം ഉപ്പജ്ജന്തി, ന സാസനികാ. **വായോകസിണേ പരികമ്മം കത്വാ**തി വായോകസിണേ പഠമാദീനി തീണി ഝാനാനി നിബ്ബത്തേത്വാ തതിയജ്ഝാനേ ചിണ്ണവസീ ഹുത്വാ തതോ വുട്ഠായ ചതുത്ഥജ്ഝാനാധിഗമായ പരികമ്മം കത്വാ. തേനാഹ **"ചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ"**തി. കസ്മാ പനേത്ഥ വായോകസിണേയേവ പരികമ്മം വുത്തന്തി? യദേത്ഥ വത്തബ്ബം , തം **ബ്രഹ്മജാലടീകായം** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൭൧) വിത്ഥാരിതമേവ. **ധീ**തി ജിഗുച്ഛനത്ഥേ നിപാതോ, തസ്മാ **ധീ ചിത്ത**ന്തി ചിത്തം ജിഗുച്ഛാമീതി അത്ഥോ. **ധിബ്ബതേതം ചിത്ത**ന്തി ഏതം മമ ചിത്തം ജിഗുച്ഛിതം വത ഹോതു. **വതാ**തി സമ്ഭാവനേ, തേന ജിഗുച്ഛം സമ്ഭാവേന്തോ വദതി. **നാമാ**തി ച സമ്ഭാവനേ ഏവ, തേന ചിത്തസ്സ അഭാവം സമ്ഭാവേതി. ചിത്തസ്സ ഭാവാഭാവേസു ആദീനവാനിസംസേ ദസ്സേതും **"ചിത്തഞ്ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **ഖന്തിം രുചിം ഉപ്പാദേത്വാ**തി "ചിത്തസ്സ അഭാവോ ഏവ സാധു സുട്ഠൂ"തി ഇമം ദിട്ഠിനിജ്ഝാനക്ഖന്തിം, തത്ഥ ച അഭിരുചിം ഉപ്പാദേത്വാ.

തഥാ ഭാവിതസ്സ ഝാനസ്സ ഠിതിഭാഗിയഭാവപ്പത്തിയാ അപരിഹീനജ്ഝാനസ്സ തിത്ഥായതനേ പബ്ബജിതസ്സേവ തഥാ ഝാനഭാവനാ ഹോതീതി ആഹ **"മനുസ്സലോകേ"**തി. **പണിഹിതോ അഹോസീ**തി മരണസ്സ ആസന്നകാലേ ഠപിതോ അഹോസി. യദി ഠാനാദിനാ ആകാരേന നിബ്ബത്തേയ്യ, കമ്മബലേന യാവ ഭേദാ തേനേവാകാരേന തിട്ഠേയ്യ വാതി ആഹ **"സോ തേന ഇരിയാപഥേനാ"**തിആദി.

ഏവ രൂപാനമ്പീതി ഏവം അചേതനാനമ്പി. **പി**-സദ്ദേന പഗേവ സചേതനാനന്തി ദസ്സേതി. കഥം പന അചേതനാനം നേസം പച്ചയാഹാരസ്സ ഉപകപ്പനന്തി ചോദനം സന്ധായ തത്ഥ നിദസ്സനം ദസ്സേന്തോ **"യഥാ"**തിആദിമാഹ.

യേ ഉട്ഠാനവീരിയേനേവ ദിവസം വീതിനാമേത്വാ തസ്സ നിസ്സന്ദഫലമത്തം കിഞ്ചിദേവ ലഭിത്വാ ജീവികം കപ്പേന്തി, തേ **ഉട്ഠാനഫലൂപജീവിനോ.** യേ പന അത്തനോ പുഞ്ഞഫലമേവ ഉപജീവേന്തി, തേ **പുഞ്ഞഫലൂപജീവിനോ.** നേരയികാനം പന നേവ ഉട്ഠാനവീരിയവസേന ജീവികാകപ്പനം, പുഞ്ഞഫലസ്സ പന ലേസോപി നത്ഥീതി വുത്തം **"യേ പന തേ നേരയികാ...പേ॰... ന പുഞ്ഞഫലൂപജീവീതി വുത്താ"**തി. പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസ്സ ആഹരണേന മനോസഞ്ചേതനാഹാരോതി വുത്താ, ന യസ്സ കസ്സചി ഫലസ്സാതി അധിപ്പായേന **"കിം പഞ്ച ആഹാരാ അത്ഥീ"**തി ചോദേതി. ആചരിയോ നിപ്പരിയായാഹാരേ അധിപ്പേതേ സിയാ തവ ചോദനായാവസരോ, സാ പന ഏത്ഥ അനവസരാതി ദസ്സേതും "പഞ്ച ന പഞ്ചാതി ഇദം ന വത്തബ്ബ"ന്തി വത്വാ

പരിയായാഹാരസ്സേവ പനേത്ഥ അധിപ്പേതഭാവം ദസ്സേന്തോ **"നനു പച്ചയോ ആഹാരോതി വുത്തമേത"**ന്തി ആഹ. **തസ്മാ**തി യസ്സ കസ്സചി പച്ചയസ്സ "ആഹാരോ"തി ഇച്ഛിതത്താ. ഇദാനി വുത്തമേവത്ഥം പാളിയാ സമത്ഥേന്തോ **"യം സന്ധായാ"**തിആദിമാഹ.

മുഖ്യാഹാരവസേനപി നേരയികാനം ആഹാരട്ഠിതികതം ദസ്സേതും **"കബളീകാരം ആഹാരം...പേ॰... സാധേതീ"**തി വുത്തം. യദി ഏവം നേരയികാ സുഖപടിസംവേദിനോപി ഹോന്തീതി? നോതി ദസ്സേതും **"ഖേളോപി ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **തയോ**തി തയോ അരൂപാഹാരാ കബളീകാരാഹാരസ്സ അഭാവതോ. **അവസേസാന**ന്തി അസഞ്ഞസത്തേഹി അവസേസാനം. കാമഭവാദീസു നിബ്ബത്തസത്താനം പച്ചയാഹാരോ ഹി സബ്ബേസം സാധാരണോതി. **ഏതം പഞ്ഹ**ന്തി "കതമോ ഏകോ ധമ്മോ"തി ഏവം ചോദിതമേതം പഞ്ഹം. **കഥേത്വാ**തി വിസ്സജ്ജേത്വാ.

"തത്ഥ തത്ഥ...പേ॰... ദുക്ഖം ഹോതീ"തി ഏതേന യഥാ ഇധ പഠമസ്സ പഞ്ഹസ്സ നിയ്യാതനം, ദുതിയസ്സ ഉദ്ധരണം ന കതം, ഏവം ഇമിനാ ഏവ അധിപ്പായേന ഇതോ പരേസു ദുകതികാദിപഞ്ഹേസു തത്ഥ തത്ഥ ആദിപരിയോസാനേസു ഏവ ഉദ്ധരണനിയ്യാതനാനി കത്വാ സേസേസു ന കതന്തി ദസ്സേതി. പടിച്ച ഏതസ്മാ ഫലം ഏതീതി **പച്ചയോ,** കാരണം, തദേവ അത്തനോ ഫലം സങ്ഖരോതീതി **സങ്ഖാരോ**തി ആഹ **"ഇമസ്മിമ്പി...പേ॰... സങ്ഖാരോതി വുത്തോ"**തി. **ആഹാരപച്ചയോ**തി ആഹരണട്ഠേന പച്ചയോ. **ആഹരണഞ്ചേത്ഥ** ഉപ്പാദകത്തപ്പധാനം, **സങ്ഖരണം** ഉപത്ഥമ്ഭകത്തപ്പധാനന്തി അയമേതേസം വിസേസോ. തേനാഹ **"അയമേത്ഥ ഹേട്ഠിമതോ വിസേസോ"**തി. നിപ്പരിയായാഹാരേ ഗഹിതേ "സബ്ബേ സത്താ"തി വുത്തേപി അസഞ്ഞസത്താ ന ഗഹിതാ ഏവ ഭവിസ്സന്തീതി പദേസവിസയോ സബ്ബ-സദ്ദോ ഹോതി യഥാ "സബ്ബേ തസന്തി ദണ്ഡസ്സാ"തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൧൩൦). ന ഹേത്ഥ ഖീണാസവാദീനം ഗഹണം ഹോതി. **പാകടോ ഭവേയ്യ** വിസേസസാമഞ്ഞസ്സ വിസയത്താ പഞ്ഹാനം. **നോ ച ഗണ്ഹിംസു** അട്ഠകഥാചരിയാ. **ധമ്മോ നാമ നത്ഥി** സങ്ഖതോതി അധിപ്പായോ. **ഇധ** ദുതിയപഞ്ഹേ **"സങ്ഖാരോ"**തി പച്ചയോ ഏവ കഥിതോതി സമ്ബന്ധോ.

യദാ സമ്മാസമ്ബോധിസമധിഗതോ, തദാ ഏവ സബ്ബഞ്ഞേയ്യം സച്ഛികതം ജാതന്തി ആഹ **"മഹാബോധിമണ്ഡേ നിസീദിത്വാ"**തി. **സയ**ന്തി സാമംയേവ. **അദ്ധനിയ**ന്തി അദ്ധാനക്ഖമം ചിരകാലാവട്ഠായി പാരമ്പരിയവസേന. തേനാഹ **"ഏകേന ഹീ"**തിആദി. **പരമ്പരകഥാനിയമേനാ**തി പരമ്പരകഥാകഥനനിയമേന, നിയമിതത്ഥബ്യഞ്ജനാനുപുബ്ബിയാ കഥായാതി അത്ഥോ. **ഏകകവസേനാ**തി ഏകം ഏകം പരിമാണം ഏതസ്സാതി **ഏകകോ,** പഞ്ഹോ. തസ്സ ഏകകസ്സ വസേന. **ഏകകം നിട്ഠിതം** വിസ്സജ്ജനന്തി അധിപ്പായോതി.

ഏകകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദുകവണ്ണനാ

൩൪൪. ചത്താരോ ഖന്ധാതി തേസം താവ നാമനട്ഠേന നാമഭാവം പഠമം വത്വാ പച്ഛാ നിബ്ബാനസ്സ വത്തുകാമോ ആഹ. തസ്സാപി ഹി തഥാ നാമഭാവം പരതോ വക്ഖതി. "നാമം കരോതി നാമയതീ"തി ഏത്ഥ യം നാമകരണം, തം

നാമന്തി ആഹ **“നാമനട്ഠേനാതി നാമകരണട്ഠേനാ”**തി, അത്തനോവാതി അധിപ്പായോ. ഏവഞ്ഹി സാതിസയമിദം തേസം നാമകരണം ഹോതി. തേനാഹ ‘‘അത്തനോ നാമം കരോന്താവ ഉപ്പജ്ജന്തീ’’തിആദി. ഇദാനി തമത്ഥം ബ്യതിരേകമുഖേന വിഭാവേതും **“യഥാ ഹീ”**തിആദി വുത്തം. യസ്സ നാമസ്സ കരണേനേവ തേ ‘‘നാമ’’ന്തി വുച്ചന്തി, തം സാമഞ്ഞനാമം, കിത്തിമനാമം, ഗുണനാമം വാ ന ഹോതി, അഥ ഖോ ഓപപാതികനാമന്തി പുരിമാനി തീണി നാമാനി ഉദാഹരണവസേന ദസ്സേത്വാ ‘‘ന ഏവം വേദനാദീന’’ന്തി തേ പടിക്ഖിപിത്വാ ഇതരനാമമേവ നാമകരണട്ഠേന നാമന്തി ദസ്സേന്തോ **“വേദനാദയോ ഹീ”**തിആദിമാഹ. ‘‘മഹാപഥവിആദയോ’’തി കസ്മാ വുത്തം, നനു പഥവിആപാദയോ ഇധ നാമന്തി അനധിപ്പേതാ, രൂപന്തി പന അധിപ്പേതാതി? സച്ചമേതം, ഫസ്സവേദനാദീനം വിയ പന പഥവിആദീനം ഓപപാതികനാമതാസാമഞ്ഞേന ‘‘പഥവിആദയോ വിയാ’’തി നിദസ്സനം കതം, ന അരൂപധമ്മാ വിയ രൂപധമ്മാനം നാമസഭാവത്താ. ഫസ്സവേദനാദീനഞ്ഹി അരൂപധമ്മാനം സബ്ബദാപി ഫസ്സാദിനാമകത്താ, പഥവിആദീനം കേസകുമ്ഭാദിനാമന്തരാപത്തി വിയ നാമന്തരാനാപജ്ജനതോ ച സദാ അത്തനാവ കതനാമതായ ചതുക്ഖന്ധനിബ്ബാനാനി നാമകരണട്ഠേന നാമം. അഥ വാ അധിവചനസമ്ഫസ്സോ വിയ അധിവചനനാമമന്തരേന യേ അനുപചിതസമ്ഭാരാനം ഗഹണം ന ഗച്ഛന്തി, തേ നാമായത്തഗ്ഗഹണാ **നാമം.** രൂപം പന വിനാപി നാമസാധനം അത്തനോ രുപ്പനസഭാവേന ഗഹണം ഉപയാതീതി **രൂപം.** തേനാഹ **“തേസു ഉപ്പന്നേസൂ”**തിആദി. ഇധാപി ‘‘യഥാപഥവിയാ’’തിആദീസു വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ നിദസ്സനവസേന ആഗതത്താ. **“അതീതേപീ”**തിആദിനാ വേദനാദീസു നാമസഞ്ഞാ നിരുള്ഹാ, അനാദികാലികാ ചാതി ദസ്സേതി.

ഇതി അതീതാദിവിഭാഗവന്താനമ്പി വേദനാദീനം നാമകരണട്ഠേന നാമഭാവോ ഏകന്തികോ, തബ്ബിഭാഗരഹിതേ പന ഏകസഭാവേ നിച്ചേ നിബ്ബാനേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥീതി ദസ്സേന്തോ **“നിബ്ബാനം പന...പേ... നാമനട്ഠേന നാമ”**ന്തി ആഹ. **നാമനട്ഠേനാതി** നാമകരണട്ഠേന. **നമന്തീതി** ഏകന്തതോ സാരമ്മണത്താ തന്നിന്നാ ഹോന്തി, തേഹി വിനാ നപ്പവത്തന്തീതി അത്ഥോ. **സബ്ബന്തി** ഖന്ധചതുക്കം, നിബ്ബാനഞ്ച . യസ്മിം ആരമ്മണേയേവ വേദനാക്ഖന്ധോ പവത്തതി, തംസമ്പയുത്തതായ സഞ്ഞാക്ഖന്ധാദയോപി തത്ഥ പവത്തന്തീതി സോ നേ തത്ഥ നാമേന്തോ വിയ ഹോതി വിനാ അപ്പവത്തനതോ. ഏസ നയോ സഞ്ഞാക്ഖന്ധാദീസുപീതി വുത്തം **“ആരമ്മണേ അഞ്ഞമഞ്ഞം നാമേന്തീ”**തി. **അനവജ്ജധമ്മേ** മഗ്ഗഫലാദികേ . കാമം കേസുചി രൂപധമ്മേസുപി ആരമ്മണാധിപതിഭാവോ ലബ്ഭതേവ, നിബ്ബാനേ പനേസ സാതിസയോ തസ്സ അച്ചന്തസന്തപണീതതാകപ്പഭാവതോതി തദേവ ആരമ്മണാധിപതിപച്ചയതായ **“അത്തനി നാമേതീ”**തി വുത്തം. തഥാ ഹി അരിയാ സകലമ്പി ദിവസഭാഗം തം ആരബ്ഭ വീതിനാമേന്താപി തിത്തിം ന ഗച്ഛന്തി.

“രുപ്പനട്ഠേനാ”തി ഏതേന രുപ്പതീതി രൂപന്തി ദസ്സേതി. തത്ഥ സീതാദിവിരോധിപച്ചയസന്നിപാതേ വിസദിസുപ്പത്തി **രുപ്പനം.** നനു ച അരൂപധമ്മാനമ്പി വിരോധിപച്ചയസമാഗമേ വിസദിസുപ്പത്തി ലബ്ഭതീതി? സച്ചം ലബ്ഭതി, ന പന വിഭൂതതരം. വിഭൂതതരഞ്ഹേത്ഥ രുപ്പനം അധിപ്പേതം സീതാദിഗ്ഗഹണതോ. വുത്തഞ്ഹേതം ‘‘രുപ്പതീതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തസ്മാ ‘രൂപ’ന്തി വുച്ചതി. കേന രുപ്പതി? സീതേനപി രുപ്പതി, ഉണ്ഹേനപി

രുപ്പതീ"തിആദി (സം॰ നി॰ ൩.൭൯). യദി ഏവം കഥം ബ്രഹ്മലോകേ രൂപസമഞ്ഞാതി? തത്ഥാപി തംസഭാവാനതിവത്തനതോ ഹോതിയേവ രൂപസമഞ്ഞാ. അനുഗ്ഗാഹകപച്ചയവസേന വാ വിസദിസപച്ചയസന്നിപാതേതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. "യോ അത്തനോ സന്താനേ വിജ്ജമാനസ്സയേവ വിസദിസുപ്പത്തിഹേതുഭാവോ, തം **രുപ്പന"**ന്തി അഞ്ഞേ. ഇമസ്മിം പക്ഖേ രൂപയതി വികാരമാപാദേതീതി **രൂപം.** "സങ്ഘട്ടനേന വികാരാപത്തിയം **രുപ്പന**-സദ്ദോ നിരുള്ഹോ"തി കേചി. ഏതസ്മിം പക്ഖേ അരൂപധമ്മേസു രൂപസമഞ്ഞായ പസങ്ഗോ ഏവ നത്ഥി സങ്ഘട്ടനാഭാവതോ. "പടിഘതോ **രുപ്പന"**ന്തി അപരേ. **"തസ്സാതി** രൂപസ്സാ"തി വദന്തി, നാമരൂപസ്സാതി പന യുത്തം. യഥാ ഹി രൂപസ്സ, ഏവം നാമസ്സാപി വേദനാക്ഖന്ധാദിവസേന, മദനിമ്മദനാദിവസേന ച വിത്ഥാരകഥാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൨.൪൭൩) വുത്താ ഏവാതി. ഇതി അയം ദുകോ കുസലത്തികേന സങ്ഗഹിതേ സഭാവധമ്മേ പരിഗ്ഗഹേത്വാ പവത്തോതി.

അവിജ്ജാതി അവിന്ദിയം "അത്താ, ജീവോ, ഇത്ഥീ, പുരിസോ"തി ഏവമാദികം വിന്ദതീതി **അവിജ്ജാ.** വിന്ദിയം "ദുക്ഖം, സമുദയോ"തി ഏവമാദികം ന വിന്ദതീതി **അവിജ്ജാ.** സബ്ബമ്പി ധമ്മജാതം അവിദിതകരണട്ഠേന **അവിജ്ജാ.** അന്തരഹിതേ സംസാരേ സത്തേ ജവാപേതീതി **അവിജ്ജാ.** അത്ഥതോ പന സാ ദുക്ഖാദീനം ചതുന്നം സച്ചാനം സഭാവച്ഛാദകോ സമ്മോഹോ ഹോതീതി ആഹ **"ദുക്ഖാദീസു അഞ്ഞാണ"**ന്തി . **ഭവപത്ഥനാ** നാമ കാമഭവാദീനം പത്ഥനാവസേന പവത്തതണ്ഹാ. തേനാഹ **"യോ ഭവേസു ഭവച്ഛന്ദോ"**തിആദി. ഇതി "അയം ദുകോ വട്ടമൂലസമുദാചാരദസ്സനത്ഥം ഗഹിതോ.

ഭവദിട്ഠീതി ഖന്ധപഞ്ചകം "അത്താ ച ലോകോ ചാ"തി ഗഹേത്വാ തം "ഭവിസ്സതീ"തി ഗണ്ഹനവസേന നിവിട്ഠാ സസ്സതദിട്ഠീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ഭവോ വുച്ചതീ"**തിആദി. ഭവിസ്സതീതി **ഭവോ,** തിട്ഠതി സബ്ബകാലം അത്ഥീതി അത്ഥോ. **സസ്സത**ന്തി സസ്സതഭാവോ. **വിഭവദിട്ഠീ**തി ഖന്ധപഞ്ചകമേവ "അത്താ"തി ച "ലോകോ"തി ച ഗഹേത്വാ തം "ന ഭവിസ്സതീ"തി ഗണ്ഹനവസേന നിവിട്ഠാ ഉച്ഛേദദിട്ഠീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"വിഭവോ വുച്ചതീ"**തിആദി. വിഭവിസ്സതി വിനസ്സതി ഉച്ഛിജ്ജതീതി **വിഭവോ,** ഉച്ഛേദോ.

യം ന ഹിരീയതീതി യേന ധമ്മേന തംസമ്പയുത്തധമ്മസമൂഹോ, പുഗ്ഗലോ വാ ന ഹിരീയതി ന ലജ്ജതി, ലിങ്ഗവിപല്ലാസം വാ കത്വാ യോ ധമ്മോതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഹിരീയിതബ്ബേനാ**തി ഉപയോഗത്ഥേ കരണവചനം, ഹിരീയിതബ്ബയുത്തകം കായദുച്ചരിതാദിധമ്മം ന ജിഗുച്ഛതീതി അത്ഥോ. **നില്ലജ്ജതാ**തി പാപസ്സ അജിഗുച്ഛനാ. **യം ന ഓത്തപ്പതീ**തി ഏത്ഥാപി വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഓത്തപ്പിതബ്ബേനാ**തി പന ഹേതുഅത്ഥേ കരണവചനം, ഓത്തപ്പിതബ്ബയുത്തകേന ഓത്തപ്പസ്സ ഹേതുഭൂതേന കായദുച്ചരിതാദിനാതി അത്ഥോ. **ഹിരീയിതബ്ബേനാ**തി ഏത്ഥാപി വാ ഏവമേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അഭായനകആകാരോ**തി പാപതോ അനുത്താസനാകാരോ.

"യം ഹിരീയതീ"തിആദീസു അനന്തരദുകേ വുത്തനയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. നിയകജ്ഝത്തം ജാതിആദിസമുട്ഠാനം ഏതിസ്സാതി **അജ്ഝത്തസമുട്ഠാനാ.** നിയകജ്ഝത്തതോ ബഹിഭാവതോ ബഹിദ്ധാ പരസന്താനേ സമുട്ഠാനം ഏതിസ്സാതി **ബഹിദ്ധാ സമുട്ഠാനാ.** അത്താ ഏവ

അധിപതി **അത്താധിപതി,** അജ്ഝത്തസമുട്ഠാനത്താ എവ അത്താധിപതിതോ ആഗമനതോ **അത്താധിപതേയ്യാ. ലോകാധിപതേയ്യ**ന്തി എത്ഥാപി എസേവ നയോ. **ലജ്ജാസഭാവസണ്ഠിതാ**തി പാപതോ ജിഗുച്ഛനരൂപേന അവട്ഠിതാ. **ഭയസഭാവസണ്ഠിത**ന്തി തതോ ഉത്താസനരൂപേന അവട്ഠിതം. അജ്ഝത്തസമുട്ഠാനാദിതാ ച ഹിരോത്തപ്പാനം തത്ഥ തത്ഥ പാകടഭാവേന വുത്താ, ന പന തേസം കദാചിപി അഞ്ഞമഞ്ഞവിപ്പയോഗതോ. ന ഹി ലജ്ജനം നിബ്ഭയം, പാപഭയം വാ അലജ്ജനം അത്ഥീതി.

ദുക്ഖന്തി കിച്ഛം, അനിട്ഠന്തി വാ അത്ഥോ. **വിപ്പടികൂലഗാഹിമ്ഹീ**തി ധമ്മാനുധമ്മപടിപത്തിയാ വിലോമഗാഹകേ. തസ്സാ എവ വിപച്ചനീകം ദുപ്പടിപത്തി സാതം ഇട്ഠം എതസ്സാതി വിപച്ചനീകസാതോ, തസ്മിം **വിപച്ചനീകസാതേ.** എവംഭൂതോ ച ഓവാദഭൂതേ സാസനക്കമേ ഓവാദകേ ച ആദരഭാവരഹിതോ ഹോതീതി ആഹ **"അനാദരേ"**തി. **തസ്സ കമ്മ**ന്തി തസ്സ ദുബ്ബചസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അനാദരിയവസേന പവത്തചേതനാ **ദോവചസ്സം. തസ്സ ഭാവോ**തി തസ്സ യഥാവുത്തസ്സ ദോവചസ്സസ്സ അത്ഥിഭാവോ **ദോവചസ്സതാ,** അത്ഥതോ ദോവചസ്സമേവ. തേനേവാഹ **"സാ അത്ഥതോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ ഹോതീ"**തി. ചേതനാപ്പധാനതായ ഹി സങ്ഖാരക്ഖന്ധസ്സ എവം വുത്തം. **എതേനാകാരേനാ**തി അപ്പദക്ഖിണഗ്ഗാഹിതാകാരേന. അസ്സദ്ധിയദുസ്സീല്യാദിപാപധമ്മയോഗതോ പുഗ്ഗലാ പാപാ നാമ ഹോന്തീതി ദസ്സേതും **"യേ തേ പുഗ്ഗലാ അസ്സദ്ധാ"**തിആദി വുത്തം. യായ ചേതനായ പുഗ്ഗലോ പാപസമ്പവങ്കോ നാമ ഹോതി, സാ ചേതനാ **പാപമിത്തതാ** , ചത്താരോപി വാ അരൂപിനോ ഖന്ധാ തദാകാരപ്പവത്താ **പാപമിത്തതാ**തി ദസ്സേന്തോ **"സാപി അത്ഥതോ ദോവചസ്സതാ വിയ ദട്ഠബ്ബാ"**തി ആഹ.

"സുഖം വചോ എതസ്മിം പദക്ഖിണഗ്ഗാഹിമ്ഹി അനുലോമസാതേ സാദരേ പുഗ്ഗലേതി **സുബ്ബചോ**തിആദിനാ, "കല്യാണാ സദ്ധാദയോ പുഗ്ഗലാ എതസ്സ മിത്താതി **കല്യാണമിത്തോ"**തിആദിനാ ച അനന്തരദുകസ്സ അത്ഥോ ഇച്ഛിതോതി ആഹ **സോവചസ്സതാ...പേ... വുത്തപടിപക്ഖനയേന വേദിതബ്ബാ"**തി. **ഉഭോ**തി സോവചസ്സതാ, കല്യാണമിത്തതാ ച. തേസം ഖന്ധാനം പവത്തിആകാരവിസേസാ "സോവചസ്സതാ, കല്യാണമിത്തതാ"തി ച വുച്ചന്തി, തേ ലോകിയാപി ഹോന്തി ലോകുത്തരാപീതി ആഹ **"ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ കഥിതാ"**തി.

വത്ഥുഭേദാദിനാ അനേകഭേദഭിന്നാ തംതംജാതിവസേന എകജ്ഝം കത്വാ രാസിതോ ഗയ്ഹമാനാ ആപത്തിയോവ **ആപത്തിക്ഖന്ധാ.** താ പന അന്തരാപത്തീനം അഗ്ഗഹണേ **പഞ്ചപി ആപത്തിക്ഖന്ധാ ആപത്തിയോ,** താസം പന ഗഹണേ **സത്തപി ആപത്തിക്ഖന്ധാ ആപത്തിയോ.** "ഇമാ ആപത്തിയോ, എത്തകാ ആപത്തിയോ, എവഞ്ച തേസം ആപജ്ജനം ഹോതീ"തി ജാനനപഞ്ഞാ **ആപത്തികുസലതാ**തി ആഹ **"യാ താസ"**ന്തിആദി. **താസം ആപത്തീന**ന്തി താസു ആപത്തീസു. തത്ഥ യം സമ്ഭിന്നവത്ഥുകാസു വിയ ഠിതാസു, ദുവിഞ്ഞേയ്യവിഭാഗാസു ച ആപത്തീസു അസങ്കരതോ വവത്ഥാന, അയം വിസേസതോ **ആപത്തികുസലതാ**തി ദസ്സേതും ദുതിയം ആപത്തിഗ്ഗഹണം കതം. **സഹ കമ്മവാചായാ**തി കമ്മവാചായ സഹേവ. ആപത്തിതോ വുട്ഠാപനപയോഗതായ കമ്മഭൂതാ വാചാ **കമ്മവാചാ,** തഥാഭൂതാ അനുസാവനവാചാ ചേവ "പസ്സിസ്സാമീ"തി എവം പവത്തവാചാ ച. തായ

കമ്മവാചായ സദ്ധിം സമകാലമേവ “ഇമായ കമ്മവാചായ ഇതോ ആപത്തിതോ വുട്ഠാനം ഹോതി, ഹോന്തഞ്ച പഠമേ വാ തതിയേ വാ അനുസാവനേയ്യകാരപ്പത്തേ, ‘സംവരിസ്സാമീ’തി വാ പദേ പരിയോസിതേ ഹോതീ”തി ഏവം തം തം **ആപത്തീഹി വുട്ഠാനപരിച്ഛേദപരിജാനനപഞ്ഞാ** ആപത്തിവുട്ഠാനകുസലതാ. **വുട്ഠാനന്തി** ച യഥാപന്നായ ആപത്തിയാ യഥാ തഥാ അനന്തരായതാപാദനം, ഏവം വുട്ഠാനഗ്ഗഹണേനേവ ദേസനായപി സങ്ഗഹോ സിദ്ധോ ഹോതി.

“ഇതോ പുബ്ബേ പരികമ്മം പവത്തം, ഇതോ പരം ഭവങ്ഗ മജ്ഝേ സമാപത്തീ”തി ഏവം സമാപത്തീനം **അപ്പനാപരിച്ഛേദജാനനപഞ്ഞാ** സമാപത്തികുസലതാ. വുട്ഠാനേ കുസലഭാവോ **വുട്ഠാനകുസലതാ,** പഗേവ വുട്ഠാന പരിച്ഛേദകരം ഞാണം. തേനാഹ **“യഥാപരിച്ഛിന്നസമയവസേനേവാ”**തിആദി. **വുട്ഠാനസമത്ഥാ**തി വുട്ഠാപനേ സമത്ഥാ.

“ധാതുകുസലതാ”തി ഏത്ഥ പഥവീധാതുആദയോ, സുഖധാതുആദയോ, കാമധാതുആദയോ ച ധാതുയോ ഏതാസ്വേവ അന്തോഗധാതി ഏതാസു കോസല്ലേ ദസ്സിതേ താസുപി കോസല്ലം ദസ്സിതമേവ ഹോതീതി “അട്ഠാരസ ധാതുയോ ചക്ഖുധാതു…പേ॰… മനോവിഞ്ഞാണധാതൂ”തി വത്വാ **“അട്ഠാരസന്നം ധാതൂനം സഭാവപരിച്ഛേദകാ”**തി വുത്തം. തത്ഥ **സഭാവപരിച്ഛേദകാ**തി യഥാഭൂതസഭാവാവബോധിനീ. “സവനപഞ്ഞാ ധാരണപഞ്ഞാ”തിആദിനാ പച്ചേകം പഞ്ഞാ-സദ്ദോ യോജേതബ്ബോ. ധാതൂനം സവനധാരണപഞ്ഞാ **സുതമയാ,** ഇതരാ **ഭാവനാമയാ.** തത്ഥാപി സമ്മസനപഞ്ഞാ ലോകിയാ. വിപസ്സനാ പഞ്ഞാ ഹി സാ, ഇതരാ ലോകുത്തരാ. ലക്ഖണാദിവസേന, അനിച്ചാദിവസേന ച മനസികരണം **മനസികാരോ,** തത്ഥ കോസല്ലം **മനസികാരകുസലതാ.** തം പന ആദിമജ്ഝപരിയോസാനവസേന തിധാ ഭിന്ദിത്വാ ദസ്സേന്തോ **“സമ്മസനപടിവേധപച്ചവേക്ഖണപഞ്ഞാ”**തി ആഹ. **സമ്മസനപഞ്ഞാ** ഹി തസ്സാ ആദി, **പടിവേധപഞ്ഞാ** മജ്ഝേ, **പച്ചവേക്ഖണപഞ്ഞാ** പരിയോസാനം.

ആയതനാനം ഗന്ഥതോ ച അത്ഥതോ ച ഉഗ്ഗണ്ഹനവസേന തേസം ധാതുലക്ഖണാദിവിഭാഗസ്സ ജാനനപഞ്ഞാ **ഉഗ്ഗഹജാനനപഞ്ഞാ.** സമ്മസനപടിവേധപച്ചവേക്ഖണവിധിനോ ജാനനപഞ്ഞാ **മനസികാരജാനനപഞ്ഞാ.** യസ്മാ ആയതനാനിപി അത്ഥതോ ധാതുയോവ മനസികാരോ ച ഉഗ്ഗണ്ഹനാദിവസേന തേസമേവ മനസികാരവിധി , തസ്മാ ധാതുകുസലതാദികാ തിസ്സോപി കുസലതാ ഏകദേസേ കത്വാ ദസ്സേതും **“അപിചാ”**തിആദി വുത്തം. സവനം വിയ ഉഗ്ഗണ്ഹനപച്ചവേക്ഖണാനിപി പരിത്തഞാണകത്തുകാനീതി ആഹ **“സവന ഉഗ്ഗഹണപച്ചവേക്ഖണാ ലോകിയാ”**തി. അരിയമഗ്ഗക്ഖണേ സമ്മസനമനസികാരാനം നിപ്ഫത്തി പരിനിട്ഠാനന്തി തേസം ലോകുത്തരതാപരിയായോപി ലബ്ഭതീതി വുത്തം **“സമ്മസനമനസികാരാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ”**തി. പച്ചയധമ്മാനം ഹേതുആദീനം അത്തനോ പച്ചയുപ്പന്നാനം ഹേതുപച്ചയാദിഭാവേന പച്ചയഭാവോ **പച്ചയാകാരോ,** സോ പന അവിജ്ജാദീനം ദ്വാദസന്നം പടിച്ചസമുപ്പാദങ്ഗാനം വസേന ദ്വാദസവിധോതി ആഹ **“ദ്വാദസന്നം

പച്ചയാകാരാന"ന്തി. **ഉഗ്ഗഹാദിവസേനാതി** ഉഗ്ഗഹമനസികാരസവനസമ്മസനപടിവേധപച്ചവേക്ഖണവസേന.

ഠാനഞ്ചേവ തിട്ഠതി ഫലം തദായത്തവുത്തിതായാതി **കാരണഞ്ച** ഹേതുപച്ചയഭാവേന കരണതോ നിപ്ഫാദനതോ. **തേസം** സോതവിഞ്ഞാണാദീനം. ഏതസ്മിം ദുകേ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി സമ്ബന്ധോ. യേ ധമ്മാ യസ്സ ധമ്മസ്സ കാരണഭാവതോ **ഠാനം,** തേവ ധമ്മാ തംവിധുരസ്സ ധമ്മസ്സ അകാരണഭാവതോ **അട്ഠാനന്തി** പഠമനയേ ഫലഭേദേന തസ്സേവ ധമ്മസ്സ **ഠാനാട്ഠാനതാ** ദീപിതാ; ദുതിയനയേ പന അഭിന്നേപി ഫലേ പച്ചയധമ്മഭേദേന തേസം **ഠാനാട്ഠാനതാ** ദീപിതാതി അയമേതേസം വിസേസോ. ന ഹി കദാചി അരിയാ ദിട്ഠിസമ്പദാ നിച്ചഗ്ഗാഹസ്സ കാരണം ഹോതി, അകിരിയതാ പന സിയാ തസ്സ കാരണന്തി.

ഉജുനോ ഭാവോ **അജ്ജവം,** അജിമ്ഹതാ അകുടിലതാ അവങ്കതാതി അത്ഥോതി തമത്ഥം അനജ്ജവപടിക്ഖേപമുഖേന ദസ്സേതും **"ഗോമുത്തവങ്കതാ"**തിആദി വുത്തം. സ്വായം അനജ്ജവോ ഭിക്ഖൂനം യേഭുയ്യേന അനേസനായ, അഗോചരചാരിതായ ച ഹോതീതി ആഹ **"ഏകച്ചോ ഹി…പേ…ചരതീ"**തി. **അയം ഗോമുത്തവങ്കതാ നാമ** ആദിതോ പട്ഠായ യാവ പരിയോസാനാ പടിപത്തിയാ വങ്കഭാവതോ. **പുരിമസദിസോതി** പഠമം വുത്തഭിക്ഖുസദിസോ. **ചന്ദവങ്കതാ നാമ** പടിപത്തിയാ മജ്ഝട്ഠാനേ വങ്കഭാവാപത്തിതോ. **നങ്ഗലകോടിവങ്കതാ നാമ** പരിയോസാനേ വങ്കഭാവാപത്തിതോ. **ഇദം അജ്ജവം നാമ** സബ്ബത്ഥകമേവ ഉജുഭാവസിദ്ധിതോ. **അജ്ജവതാതി** ആകാരനിദ്ദേസോ, യേനാകാരേനസ്സ അജ്ജവോ പവത്തതി, തദാകാരനിദ്ദേസോതി അത്ഥോ. ലജ്ജതീതി **ലജ്ജീ,** ഹിരിമാ, തസ്സ ഭാവോ **ലജ്ജവം,** ഹിരീതി അത്ഥോ. ലജ്ജാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **ലജ്ജീ** യഥാ "മാലീ, മായീ"തി ച, തസ്സ ഭാവോ **ലജ്ജീഭാവോ,** സാ ഏവ ലജ്ജാ.

പരാപരാധാദീനം അധിവാസനക്ഖമം **അധിവാസനഖന്തി.** സുചിസീലതാ **സോരച്ചം.** സാ ഹി സോഭനകമ്മരതതാ, സുട്ഠു വാ പാപതോ ഓരതഭാവോ വിരതതാ **സോരച്ചം.** തേനാഹ **"സുരതഭാവോ"**തി.

"നാമഞ്ച രൂപഞ്ചാ"തിആദീസു അയം അപരോ നയോ - **നാമകരണട്ഠേനാതി** അഞ്ഞം അനപേക്ഖിത്വാ സയമേവ അത്തനോ നാമകരണസഭാവതോതി അത്ഥോ. യഞ്ഹി പരസ്സ നാമം കരോതി, തസ്സ ച തദപേക്ഖത്താ അഞ്ഞാപേക്ഖം നാമകരണന്തി നാമകരണസഭാവതാ ന ഹോതി, തസ്മാ മഹാജനസ്സ ഞാതീനം, ഗുണാനഞ്ച സാമഞ്ഞനാമാദികാരകാനം നാമഭാവോ നാപജ്ജതി. യസ്സ ച അഞ്ഞേഹി നാമം കരീയതി, തസ്സ ച നാമകരണസഭാവതാ നത്ഥീതി, നത്ഥിയേവ നാമഭാവോ. വേദനാദീനം പന സഭാവസിദ്ധത്താ വേദനാദിനാമസ്സ നാമകരണസഭാവതോ നാമതാ വുത്താ. പഥവീആദി നിദസ്സനേന നാമസ്സ സഭാവസിദ്ധതംയേവ നിദസ്സേതി, ന നാമഭാവസാമഞ്ഞം, നിരുള്ഹത്താ പന നാമ-സദ്ദോ അരൂപധമ്മേസു ഏവ വത്തതി, ന പഥവീആദീസൂതി ന തേസം നാമഭാവോ. ന ഹി പഥവീആദിനാമം വിജഹിത്വാ കേസാദിനാമേഹി രൂപധമ്മാനം വിയ വേദനാദിനാമം വിജഹിത്വാ അഞ്ഞേന നാമേന അരൂപധമ്മാനം വോഹരിതബ്ബേന പിണ്ഡാകാരേന പവത്തി അത്ഥീതി.

അഥ വാ രൂപധമ്മാ ചക്ഖാദയോ രൂപാദയോ ച, തേസം പകാസകപകാസിതബ്ബഭാവതോ വിനാപി നാമേന പാകടാ ഹോന്തി, ന ഏവം

അരൂപധമ്മോതി തേ അധിവചനസമ്ഫസ്സോ വിയ നാമായത്തഗ്ഗഹണീയഭാവേന “നാമ”ന്തി വുത്താ. പടിഘസമ്ഫസ്സോ ച ന ചക്ഖാദീനി വിയ നാമേന വിനാ പാകടോതി “നാമ”ന്തി വുത്തോ, അരൂപതായ വാ അഞ്ഞനാമസഭാഗത്താ സങ്ഗഹിതോയം, അഞ്ഞഫസ്സസഭാഗത്താ വാ. വചനത്ഥോപി ഹി രൂപയതീതി **രൂപം,** നാമയതീതി **നാമ**ന്തി ഇധ പച്ഛിമപുരിമാനം സമ്ഭവതി. **രൂപയതീ**തി വിനാപി നാമേന അത്താനം പകാസേതീതി അത്ഥോ. **നാമയതീ**തി നാമേന വിനാ അപാകടഭാവതോ അത്തനോ പകാസകം നാമം കരോതീതി അത്ഥോ. **ആരമ്മണാധിപതിപച്ചയതായാ**തി സതിപി രൂപസ്സ ആരമ്മണാധിപതിപച്ചയഭാവേ ന തം പരമസ്സാസഭൂതം നിബ്ബാനം വിയ സാതിസയം നാമനഭാവേന പച്ചയോതി നിബ്ബാനമേവ “നാമ”ന്തി വുത്തം.

“അവിജ്ജാ ച ഭവതണ്ഹാ ചാ”തി അയം ദുകോ സത്താനം വട്ടമൂലസമുദാചാരദസ്സനത്ഥോ. സമുദാചരതീതി ഹി **സമുദാചാരോ,** വട്ടമൂലമേവ സമുദാചാരോ **വട്ടമൂലസമുദാചാരോ,** വട്ടമൂലദസ്സനേന വാ വട്ടമൂലാനം പവത്തി ദസ്സിതാ ഹോതീതി വട്ടമൂലാനം സമുദാചാരോ **വട്ടമൂലസമുദാചാരോ,** തംദസ്സനത്ഥോതി അത്ഥോ.

ഏകേകസ്മിഞ്ച “അത്താ”തി ച “ലോകോ”തി ച ഗഹണവിസേസം ഉപാദായ “അത്താ ച ലോകോ ചാ”തി വുത്തം, ഏകം വാ ഖന്ധം “അത്താ”തി ഗഹേത്വാ അഞ്ഞം അത്തനോ ഉപഭോഗഭൂതം “ലോകോ”തി ഗണ്ഹന്തസ്സ, അത്തനോ അത്താനം “അത്താ”തി ഗഹേത്വാ പരസ്സ അത്താനം “ലോകോ”തി ഗണ്ഹന്തസ്സ വാ വസേന “അത്താ ച ലോകോ ചാ”തി വുത്തം.

സഹ സിക്ഖിതബ്ബോ ധമ്മോ **സഹധമ്മോ,** തത്ഥ ഭവം സഹധമ്മികം, തസ്മിം **സഹധമ്മികേ.** ദോവചസ്സ-സദ്ദതോ ആയ-സദ്ദം അനഞ്ഞത്തം കത്വാ **“ദോവചസ്സായ”**ന്തി വുത്തം, ദോവചസ്സസ്സ വാ അയനം പവത്തി **ദോവചസ്സായം.** ആസേവന്തസ്സാപി അനുസിക്ഖനാ അജ്ഝാസയേന ഭജനാതി ആഹ **“സേവനാ…പേ… ഭജനാ”**തി. സബ്ബതോഭാഗേന ഭത്തി **സമ്ഭത്തി.**

സഹ കമ്മവാചായാതി അബ്ഭാനതിണവത്ഥാരകകമ്മവാചായ, “അഹം ഭന്തേ ഇത്ഥന്നാമം ആപത്തിം ആപജ്ജി”ന്തിആദികായ ച സഹേവ. സഹേവ ഹി കമ്മവാചായ ആപത്തിവുട്ഠാനഞ്ച പരിച്ഛിജ്ജതി, “പഞ്ഞത്തിലക്ഖണായ ആപത്തിയാ വാ കാരണം വീതിക്കമലക്ഖണം കായകമ്മം, വചീകമ്മം വാ, വുട്ഠാനസ്സ കാരണം കമ്മവാചാ”തി കാരണേന സഹ ഫലസ്സ ജാനനവസേന “സഹ കമ്മവാചായാ”തി വുത്തം.“സഹ കമ്മവാചായാ”തി. ഇമിനാ നയേന **സഹ പരികമ്മേനാ**തി ഏത്ഥാപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ധാതുവിസയാ സബ്ബാപി പഞ്ഞാ **ധാതുകുസലതാ.** തദേകദേസാ **മനസികാരകുസലതാ**തി അധിപ്പായേന പുരിമപദേപി സമ്മസനപടിവേധപഞ്ഞാ വുത്താ. യസ്മാ പന നിപ്പരിയായതോ വിപസ്സനാദിപഞ്ഞാ ഏവ മനസികാരകോസല്ലം, തസ്മാ **“താസംയേവ ധാതൂനം സമ്മസനപടിവേധപച്ചവേക്ഖണപഞ്ഞാ”**തി വുത്തം.

ആയതനവിസയാ സബ്ബാപി പഞ്ഞാ **ആയതനകുസലതാ**തി ദസ്സേന്തോ “ദ്വാദസന്നം ആയതനാനം ഉഗ്ഗഹമനസികാരജാനനപഞ്ഞാ”തി വത്വാ പുന **“അപിചാ”**തിആദി വുത്തം. ദ്വീസുപി വാ പദേസു വാചുഗ്ഗതായ

ആയതനപാളിയാ, ധാതുപാളിയാ ച മനസികരണം **മനസികാരോ.** തഥാ ഉഗ്ഗണ്ഹന്തീ, മനസി കരോന്തീ , തദത്ഥം സുണന്തീ, ഗന്ഥതോ ച അത്ഥതോ ച ധാരേന്തീ, "ഇദം ചക്ഖായതനം നാമ, അയം ചക്ഖുധാതു നാമാ"തിആദിനാ സഭാവതോ, ഗണനതോ ച പരിച്ഛേദം ജാനന്തീ ച പഞ്ഞാ **ഉഗ്ഗഹപഞ്ഞാദികാ** വുത്താ. മനസികാരപദേ പന ചതുബ്ബിധാപി പഞ്ഞാ ഉഗ്ഗഹോതി തതോ പവത്തോ അനിച്ചാദിമനസികാരോ "ഉഗ്ഗഹമനസികാരോ"തി വുത്തോ. തസ്സ ജാനനം പവത്തനമേവ, "യഥാ പവത്തം വാ ഉഗ്ഗഹം, ഏവമേവ പവത്തോ ഉഗ്ഗഹോ"തി ജാനനം **ഉഗ്ഗഹജാനനം.** "മനസികാരോ ഏവം പവത്തേതബ്ബോ, ഏവഞ്ച പവത്തോ"തി ജാനനം **മനസികാരജാനനം.** തദുഭയമ്പി "മനസികാരകോസല്ല"ന്തി വുത്തം. ഉഗ്ഗഹോപി ഹി മനസികാരസമ്പയോഗതോ മനസികാരനിരുത്തിം ലദ്ധും അരഹതി. യോ ച മനസികാതബ്ബോ, യോ ച മനസികരണൂപായോ, സബ്ബോ സോ "മനസികാരോ"തി വത്തും വട്ടതി, തത്ഥ കോസല്ലം **മനസികാരകുസലതാതി. സമ്മസനം** പഞ്ഞാ, സാ മഗ്ഗസമ്പയുത്താ അനിച്ചാദിസമ്മസനകിച്ചം സാധേതി നിച്ചസഞ്ഞാദിപജഹനതോ. **മനസികാരോ** സമ്മസനസമ്പയുത്തോ, സോ തത്ഥേവ അനിച്ചാദിമനസികാരകിച്ചം മഗ്ഗസമ്പയുത്തോ സാധേതീതി ആഹ **"സമ്മസനമനസികാരാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ"**തി. "ഇമിനാ പച്ചയേനിദം ഹോതീ"തി ഏവം അവിജ്ജാദീനം സങ്ഖാരാദിപച്ചയുപ്പന്നസ്സ പച്ചയഭാവജാനനം **പടിച്ചസമുപ്പാദകുസലതാ.**

അധിവാസനം ഖമനം. തഞ്ഹി പരേസം ദുക്കടം ദുരുത്തഞ്ച പടിവിരോധാകരണേന അത്തനോ ഉപരി ആരോപേത്വാ വാസനം "അധിവാസന"ന്തി വുച്ചതി. **അചണ്ഡിക്ക**ന്തി അകുജ്ഝനം. ദോമനസ്സവസേന പരേസം അക്ഖീസു അസ്സൂനം അനുപ്പാദനാ **അനസ്സുരോപോ. അത്തമനതാ**തി സകമനതാ. ചിത്തസ്സ അബ്യാപന്നോ സകോ മനോഭാവോ **അത്തമനതാ.** ചിത്തന്തി വാ ചിത്തപ്പബന്ധം ഏകത്തേന ഗഹേത്വാ തസ്സ അന്തരാ ഉപ്പന്നേന പീതിസഹഗതമനേന **സകമനതാ.** അത്തമനോ വാ പുഗ്ഗലോ, തസ്സ ഭാവോ **അത്തമനതാ,** സാ ന സത്തസ്സാതി പുഗ്ഗലദിട്ഠിനിവാരണത്ഥം **"ചിത്തസ്സാ"**തി വുത്തം. അധിവാസനലക്ഖണാ ഖന്തി **അധിവാസനഖന്തി.** സുചിസീലതാ **സോരച്ചം.** സാ ഹി സോഭനകമ്മരതതാ. സുട്ഠു പാപതോ ഓരതഭാവോ വിരതതാ സോരച്ചം. തേനാഹ **"സുരതഭാവോ"**തി.

സഖിലോ വുച്ചതി സണ്ഹവാചോ, തസ്സ ഭാവോ **സാഖല്യം,** സണ്ഹവാചതാ. തം പന ബ്യതിരേകമുഖേന വിഭാവേന്തീ യാ പാളി പവത്താ, തം ദസ്സേന്തോ **"തത്ഥ കതമം സാഖല്യ"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അണ്ഡകാ**തി സദോസവണേ രുക്ഖേ നിയ്യാസപിണ്ഡിയോ, അഹിച്ഛത്തകാദീനി വാ ഉട്ഠിതാനി "അണ്ഡകാനീ"തി വദന്തി . ഫേഗ്ഗുരുക്ഖസ്സ പന കുഥിതസ്സ അണ്ഡാനി വിയ ഉട്ഠിതാ ചുണ്ണപിണ്ഡിയോ, ഗണ്ഠിയോ വാ **അണ്ഡകാ.** ഇധ പന ബ്യാപജ്ജനകക്കസാദിഭാവതോ അണ്ഡകപകതിഭാവേന വാചാ **"അണ്ഡകാ"**തി വുത്താ. പദുമനാളം വിയ സോതം ഘംസയമാനാ പവിസന്തീ **കക്കസാ** ദട്ഠബ്ബാ. കോധേന നിബ്ബത്തത്താ തസ്സ പരിവാരഭൂതാ **കോധസാമന്താ.** പുരേ സംവദ്ധനാരീ **പോരീ,** സാ വിയ സുകുമാരാ മുദുകാ വാചാ പോരീ വിയാതി **പോരീ. തത്ഥാ**തി "ഭാസിതാ ഹോതീ"തി വുത്തായ കിരിയായാതിപി യോജനാ സമ്ഭവതി, **തത്ഥ** വാചായാതി വാ. **"സണ്ഹവാചതാ"**തിആദിനാ തം വാചം പവത്തയമാനം ചേതനം ദസ്സേതി. സമ്മോദകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ മുദുകഭാവോ മദ്ദവം

സമ്മോദകമുദുകഭാവോ. ആമിസേന അലബ്ഭമാനേന, തഥാ **ധമ്മേന ചാതി ദ്വീഹി ഛിദ്ദോ.** ആമിസസ്സ, ധമ്മസ്സ ച അലാഭേന അത്തനോ പരസ്സ ച അന്തരേ സമ്ഭവന്തസ്സ ഹി ഛിദ്ദസ്സ വിവരസ്സ ഭേദസ്സ പടിസന്ഥരണം പിദഹനം സങ്ഗണ്ഹനം **പടിസന്ഥാരോ.** തം സരൂപതോ, പടിപത്തിതോ ച പാളിദസ്സനമുഖേന വിഭാവേതും **"അഭിധമ്മേപീ"**തിആദിമാഹ. **അഗ്ഗം അഗ്ഗഹേത്വാ**തി അഗ്ഗം അത്തനോ അഗ്ഗഹേത്വാ. **ഉദ്ദേസദാന**ന്തി പാളിയാ, അട്ഠകഥായ ച ഉദ്ദിസനം. **പാളിവണ്ണനാ**തി പാളിയാ അത്ഥവണ്ണനാ. **ധമ്മകഥാകഥന**ന്തി സരഭഞ്ഞസരഭണനാദിവസേന ധമ്മകഥനം.

കരുണാതി കരുണാബ്രഹ്മവിഹാരമാഹ. **കരുണാപുബ്ബഭാഗോ**തി തസ്സ പുബ്ബഭാഗഉപചാരജ്ഝാനം വദതി. പാളിപദേ പന യാ കാചി കരുണാ "കരുണാ"തി വുത്താ, **കരുണാചേതോവിമുത്തീ**തി പന അപ്പനാപ്പത്താവ. **മേത്തായ**പി ഏസേവ നയോ. സുചി-സദ്ദതോ ഭാവേ യ്യ-കാരം, ഇ-കാരസ്സ ച ഏ-കാരാദേസം കത്വാ അയം നിദ്ദേസോതി ആഹ **"സോചേയ്യന്തി സുചിഭാവോ"**തി. ഹോതു താവ സുചിഭാവോ സോചേയ്യം, തസ്സ പന മേത്താപുബ്ബഭാഗതാ കഥന്തി ആഹ **"വുത്തമ്പി ചേത"**ന്തിആദി.

മുട്ഠാ സതി ഏതസ്സാതി **മുട്ഠസ്സതി,** തസ്സ ഭാവോ **മുട്ഠസ്സച്ചം,** സതിപടിപക്ഖോ ധമ്മോ, ന സതിയാ അഭാവമത്തം . യസ്മാ പടിപക്ഖേ സതി തസ്സ വസേന സതിവിഗതാ വിപ്പവുത്ഥാ നാമ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **"സതിവിപ്പവാസോ"**തി. **"അസ്സതീ"**തിആദീസു **അ**-കാരോ പടിപക്ഖേ ദട്ഠബ്ബോ, ന സത്തപടിസേധേ. ഉദകേ ലാബു വിയ യേന ചിത്തം ആരമ്മണേ പിലവന്താ വിയ തിട്ഠതി, ന ഓഗാഹതി, സാ **പിലാപനതാ.** യേന ഗഹിതമ്പി ആരമ്മണം സമ്മുസ്സതി ന സരതി, സാ **സമ്മുസ്സനതാ.** യഥാ വിജ്ജാപടിപക്ഖാ അവിജ്ജാ വിജ്ജായ പഹാതബ്ബതോ, ഏവം സമ്പജഞ്ഞപടിപക്ഖം **അസമ്പജഞ്ഞം,** അവിജ്ജായേവ.

ഇന്ദ്രിയസംവരഭേദോതി ഇന്ദ്രിയസംവരവിനാസോ. **അപ്പടിസങ്ഖാ**തി അപച്ചവേക്ഖിത്വാ അയോനിസോ ച ആഹാരപരിഭോഗേ ആദീനവാനിസംസേ അവീമംസിത്വാ.

അപ്പടിസങ്ഖായാതി ഇതികത്തബ്ബതാസു അപ്പച്ചവേക്ഖണായ നാമം. അഞ്ഞാണം അപ്പടിസങ്ഖാത നിമിത്തം . **അകമ്പനഞാണ**ന്തി തായ അനഭിഭവനീയം ഞാണം, തത്ഥ തത്ഥ പച്ചവേക്ഖണാഞാണഞ്ചേവ പച്ചവേക്ഖണായ മുദ്ധഭൂതം ലോകുത്തരഞാണഞ്ച. നിപ്പരിയായതോ മഗ്ഗഭാവനാ **ഭാവനാ** നാമ, യാ ച തദത്ഥാ, തദുഭയഞ്ച ഭാവേന്തസ്സേവ ഇച്ഛിതബ്ബം, ന ഭാവിതഭാവനസ്സാതി വുത്തം **"ഭാവേന്തസ്സ ഉപ്പന്നം ബല"**ന്തി. തേനാഹ **"യാ കുസലാനം ധമ്മാനം ആസേവനാ ഭാവനാ ബഹുലീകമ്മ"**ന്തി.

കാമം സമ്പയുത്തധമ്മേസു ഥിരഭാവോപി ബലട്ഠോ ഏവ, പടിപക്ഖേഹി പന അകമ്പനീയതാ സാതിസയം ബലട്ഠോതി വുത്തം **"അസ്സതിയാ അകമ്പനവസേനാ"**തി. പച്ചനീകധമ്മസമനതോ **സമഥോ സമാധി.** അനിച്ചാദിനാ വിവിധേനാകാരേന ദസ്സനതോ **വിപസ്സനാ പഞ്ഞാ . തം ആകാരം ഗഹേത്വാ**തി സമാധാനാകാരം ഗഹേത്വാ. യേനാകാരേന പുബ്ബേ അലീനം അനുദ്ധതം മജ്ഝിമം ഭാവനാവീഥിപടിപന്നം ഹുത്വാ ചിത്തം സമാഹിതം ഹോതി, തം ആകാരം ഗഹേത്വാ സല്ലക്ഖേത്വാ. **നിമിത്തവസേനാ**തി കാരണവസേന.

“ഏസേവ നയോ”തി ഇമിനാ പഗ്ഗഹോവ തം ആകാരം ഗഹേത്വാ പുന പവത്തേതബ്ബസ്സ പഗ്ഗാഹസ്സ നിമിത്തവസേന പഗ്ഗാഹനിമിത്തന്തി ഇമമത്ഥം അതിദിസതി, തസ്സത്ഥോ സമഥേ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബോ. **പഗ്ഗാഹോ വീരിയം** കോസജ്ജപക്ഖതോ ചിത്തസ്സ പതിതും അദത്വാ പഗ്ഗണ്ഹനതോ. **അവിക്ഖേപോ ഏകഗ്ഗതാ** വിക്ഖേപസ്സ ഉദ്ധച്ചസ്സ പടിപക്ഖഭാവതോ. പടിസങ്ഖാനകിച്ചനിബ്ബത്തിഭാവതോ ലോകുത്തരധമ്മാനം പടിസങ്ഖാനബലഭാവോ, തഥാ പുബ്ബേ പവത്താകാരസല്ലക്ഖണവസേന സമഥപഗ്ഗാഹാനം ഉപരി പവത്തിസബ്ഭാവതോ സമഥനിമിത്തദുകസ്സപി മിസ്സകതാ വുത്താ.

യഥാസമാദിന്നസ്സ സീലസ്സ ഭേദകരോ **വീതിക്കമോ.** സീലവിനാസകോ **അസംവരോ. സമ്മാദിട്ഠിവിനാസികാതി** “അത്ഥി ദിന്ന”ന്തിആദി (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൧; ൨.൯൪; വിഭ॰ ൭൯൩) നയപ്പവത്തായ സമ്മാദിട്ഠിയാ ദൂസികാ.

സീലസ്സ സമ്പാദനം നാമ സബ്ബഭാഗതോ തസ്സ അനൂനതാപാദനന്തി ആഹ **“സമ്പാദനതോ പരിപൂരണതോ”**തി. പാരിപൂരത്ഥോ ഹി സമ്പദാ-സദ്ദോതി. **മാനസികസീലം** നാമ സീലവിസോധനവസേന അഭിജ്ഝാദിപ്പഹാനം. **ദിട്ഠിപാരിപൂരിഭൂതം ഞാണന്തി** അത്ഥികദിട്ഠിആദിസമ്മാദിട്ഠിയാ പാരിപൂരിഭാവേന പവത്തം ഞാണം.

വിസുദ്ധിം പാപേതും സമത്ഥന്തി ചിത്തവിസുദ്ധിആദിഉപരിവിസുദ്ധിയാ പച്ചയോ ഭവിതും സമത്ഥം. സുവിസുദ്ധമേവ ഹി സീലം തസ്സാ പദട്ഠാനം ഹോതീതി. **വിസുദ്ധിം പാപേതും സമത്ഥം ദസ്സനന്തി** ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിം, പരമത്ഥവിസുദ്ധിനിബ്ബാനഞ്ച പാപേതും ഉപനേതും സമത്ഥം കമ്മസ്സകതാഞാണാദിസമ്മാദസ്സനം . തേനാഹ **“അഭിധമ്മേ”**തിആദി. ഏത്ഥ ച “ഇദം അകുസലം കമ്മം നോ സകം, ഇദം പന കമ്മം സക”ന്തി ഏവം ബ്യതിരേകതോ അന്വയതോ ച കമ്മസ്സകതാജാനനഞാണം **കമ്മസ്സകതാഞാണം.** തേനാഹ **“ഏത്ഥ ചാ”**തിആദി. **“പരേന കതമ്പീ”**തി ഇദം നിദസ്സനവസേന വുത്തം യഥാ പരേന കതം, ഏവം അത്തനാ കതമ്പി സകകമ്മം നാമ ന ഹോതീതി. അത്തനാ വാ ഉസ്സാഹിതേന പരേന കതംപീതി ഏവം വാ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. യഞ്ഹി തം പരസ്സ ഉസ്സാഹനവസേന കതം, തമ്പി സകകമ്മം നാമ ഹോതീതി അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ. **അത്ഥഭഞ്ജനതോതി** ദിട്ഠധമ്മികാദിസബ്ബഅത്ഥവിനാസനതോ. **അത്ഥജനനതോതി** ഇധലോകത്ഥപരലോകത്ഥപരമത്ഥാനം ഉപ്പാദനതോ. ആരബ്ഭകാലേ “അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ”തി പവത്തമ്പി **വചീസച്ചഞ്ച** ലക്ഖണാനി പടിവിജ്ഝന്തം **വിപസ്സനാഞാണം അനുലോമേതി** തഥേവ പടിവിജ്ഝനതോ. **പരമത്ഥസച്ചഞ്ച** നിബ്ബാനം **ന വിലോമേതി** ന വിരോധേതി ഏകന്തേനേവ സമ്പാപനതോ.

ഞാണദസ്സനന്തി ഞാണഭൂതം ദസ്സനം, തേന മഗ്ഗം വദതി. **തംസമ്പയുത്തമേവ വീരിയന്തി** പഠമമഗ്ഗസമ്പയുത്തം വീരിയമാഹ. സബ്ബാപി മഗ്ഗപഞ്ഞാ ദിട്ഠിവിസുദ്ധിയേവാതി ദസ്സേതും **“അപിചാ”**തിആദി വുത്തം. അയമേവ ച നയോ അഭിധമ്മപാളിയാ (ധ॰ സ॰ ൪൭൦) സമേതീതി ദസ്സേന്തോ **“അഭിധമ്മേ പനാ”**തി ആദിം അവോച.

യസ്മാ സംവേഗോ നാമ സഹോത്തപ്പഞാണം, തസ്മാ സംവേഗവത്ഥും ഭയതോ ഭായിതബ്ബതോ ദസ്സനവസേന പവത്തഞാണം . തേനാഹ

“ജാതിഭയ”ന്തിആദി. ഭായന്തി ഏതസ്മാതി **ഭയം,** ജാതി ഏവ ഭയം **ജാതിഭയം.** **സംവേജനീയ**ന്തി സംവിജ്ജിതബ്ബം ഭായിതബ്ബം ഉത്താസിതബ്ബം. **ഠാന**ന്തി കാരണം, വത്ഥൂതി അത്ഥോ . **സംവേഗജാതസ്സാ**തി ഉപ്പന്നസംവേഗസ്സ. **ഉപായപധാന**ന്തി ഉപായേന പവത്തേതബ്ബം വീരിയം.

കുസലാനം ധമ്മാനന്തി സീലാദീനം അനവജ്ജധമ്മാനം. **ഭാവനായാ**തി ഉപ്പാദനേന വഡ്ഢനേന ച. **അസന്തുട്ഠസ്സാ**തി ‘‘അലം എത്താവതാ, കഥം എത്താവതാ’’തി സങ്കോചാപത്തിവസേന ന സന്തുട്ഠസ്സ. **ഭിയ്യോകമ്യതാ**തി ഭിയ്യോ ഭിയ്യോ ഉപ്പാദനിച്ഛാ. **വോസാന**ന്തി സങ്കോചം അസമത്ഥന്തി. തുസ്സനം തുട്ഠി **സന്തുട്ഠി,** നത്ഥി ഏതസ്സ സന്തുട്ഠീതി **അസന്തുട്ഠി,** തസ്സ ഭാവോ **അസന്തുട്ഠിതാ.** വീരിയപ്പവാഹേ വത്തമാനേ അന്തരാ ഏവ പടിഗമനം നിവത്തനം **പടിവാനം,** തം തസ്സ അത്ഥീതി **പടിവാനീ,** ന പടിവാനീ **അപ്പടിവാനീ,** തസ്സ ഭാവോ **അപ്പടിവാനിതാ. സക്കച്ചകിരിയതാ**തി കുസലാനം കരണേ സക്കച്ചകിരിയതാ ആദരകിരിയതാ. **സാതച്ചകിരിയതാ**തി സതതമേവ കരണം. **അട്ഠിതകിരിയതാ**തി അന്തരാ അട്ഠപേത്വാ ഖണ്ഡം അകത്വാ കരണം. **അനോലീനവുത്തിതാ**തി ന ലീനപ്പവത്തിതാ. **അനിക്ഖിത്തഛന്ദതാ**തി കുസലച്ഛന്ദസ്സ അനിക്ഖിപനം. **അനിക്ഖിത്തധുരതാ**തി കുസലകരണേ വീരിയധുരസ്സ അനിക്ഖിപനം. **ആസേവനാ**തി ആദരേന സേവനാ. **ഭാവനാ**തി വഡ്ഢനാ ബ്രൂഹനാ. **ബഹുലീകമ്മ**ന്തി പുനപ്പുനം കരണം.

തിസ്സോ വിജ്ജാതി പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണം, ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം ആസവക്ഖയഞാണന്തി ഇമാ തിസ്സോ വിജ്ജാ. പടിപക്ഖവിജ്ഝനട്ഠേന പുബ്ബേ നിവുത്ഥക്ഖന്ധാദീനം വിദിതകരണട്ഠേന വിസിട്ഠാ മുത്തീതി **വിമുത്തി.** സ്വായം വിസേസോ പടിപക്ഖവിഗമനേന, പടിയോഗിവിഗമനേന ച ഇച്ഛിതബ്ബോതി തദുഭയം ദസ്സേതും **“ഏത്ഥ ചാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ യേന വിസേസേന സമാപത്തിയോ പച്ചനീകധമ്മേഹി സുട്ഠു മുത്താ, തതോ നിരാസങ്കതായ ആരമ്മണേ ച അഭിരതാ, തം വിസേസം ഉപാദായ താ അധികം മുച്ചനതോ, ആരമ്മണേ അധിമുച്ചനതോ ച **അധിമുത്തിയോ നാമാ**തി വുത്തം **“ചിത്തസ്സ ച അധിമുത്തീ”**തി. **മുത്തത്താ**തി സബ്ബസങ്ഖാരേഹി വിസേസേന നിസ്സടത്താ **വിമുത്തി.**

ഖയേ ഞാണന്തി സമുച്ഛേദവസേന കിലേസേ ഖേപേതീതി **ഖയോ,** അരിയമഗ്ഗോ, തപ്പരിയാപന്നം ഞാണം **ഖയേ ഞാണം. പടിസന്ധിവസേനാ**തി കിലേസാനം തംതംമഗ്ഗവജ്ഝാനം ഉപ്പന്നമഗ്ഗേ ഖന്ധസന്താനേ പുന സന്ദഹനവസേന. **അനുപ്പാദഭൂതേ**തി തംതംഫലേ. **അനുപ്പാദപരിയോസാനേ**തി അനുപ്പാദകരോ മഗ്ഗോ **അനുപ്പാദോ,** തസ്സ പരിയോസാനേ, കിലേസാനം വാ അനുപ്പജ്ജനസങ്ഖാതേ പരിയോസാനേ, ഭങ്ഗേതി അത്ഥോതി.

ദുകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തികവണ്ണനാ

൩൦൫. ധമ്മതോ അഞ്ഞോ കത്താ നത്ഥീതി ദസ്സേതും കത്തുസാധനവസേന **“ലുബ്ഭതീതി ലോഭോ”**തി വുത്തം. ലുബ്ഭതി തേന, ലുബ്ഭനമത്തമേതന്തി കരണഭാവസാധനവസേനപി അത്ഥോ യുജ്ജതേവ. **ദുസ്സതി മുയ്ഹതീ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **അകുസലഞ്ച തം** അകോസല്ലസമ്ഭൂതട്ഠേന

ഏകന്താകുസലഭാവതോ **മൂലഞ്ച** അത്തനാ സമ്പയുത്തധമ്മാനം സുപ്പതിട്ഠിതഭാവസാധനതോ, ന അകുസലഭാവസാധനതോ. ന ഹി മൂലകതോ അകുസലാനം അകുസലഭാവോ, കുസലാദീനഞ്ച കുസലാദിഭാവോ. തഥാ സതി മോമൂഹചിത്തദ്വയേ മോഹസ്സ അകുസലഭാവോ ന സിയാ. **തേസന്തി** ലോഭാദീനം. "ന ലുബ്ഭതീതി അലോഭോ"തിആദിനാ **പടിപക്ഖനയേന.**

ദുട്ഠു ചരിതാനീതി പച്ചയതോ, സമ്പയുത്തധമ്മതോ, പവത്തിആകാരതോ ച ന സുട്ഠു അസമ്മാ പവത്തിതാനി. **വിരൂപാനീ**തി ബീഭച്ഛാനി സമ്പതി, ആയതിഞ്ച അനിട്ഠരൂപത്താ. **കായേനാ**തി കായദ്വാരേന കരണഭൂതേന. **കായതോ**തി കായദ്വാരതോ. **"സുട്ഠു ചരിതാനീ"**തിആദീസു വുത്തവിപരിയായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. യസ്സ സിക്ഖാപദസ്സ വീതിക്കമേ കായസമുട്ഠാനാ ആപത്തി ഹോതി, തം **കായദ്വാരേ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദം. അവീതിക്കമോ കായസുചരിത**ന്തി വാരിത്തസീലസ്സ വസേന വദതി, ചാരിത്തസീലസ്സപി വാ, യസ്സ അകരണേ ആപത്തി ഹോതി. വചീദുച്ചരിതസുചരിതനിദ്ധാരണമ്പി വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബം. **ഉഭയത്ഥ പഞ്ഞത്തസ്സാ**തി കായദ്വാരേ, വചീദ്വാരേ ച പഞ്ഞത്തസ്സ. **സിക്ഖാപദസ്സ വീതിക്കമോവ മനോദുച്ചരിതം** മനോദ്വാരേ പഞ്ഞത്തസ്സ സിക്ഖാപദസ്സ അഭാവതോ, തയിദം ദ്വാരദ്വയേ അകിരിയസമുട്ഠാനായ ആപത്തിയാ വസേന വേദിതബ്ബം. **അവീതിക്കമോ**തി യഥാവുത്തായ ആപത്തിയാ അവീതിക്കമോ **മനോസുചരിതം.** "സബ്ബസ്സാപി സിക്ഖാപദസ്സ അവീതിക്കമോ **മനോസുചരിത"**ന്തി കേചി. തദുഭയഞ്ഹി ചാരിത്തസീലം ഉദ്ദിസ്സപഞ്ഞത്തം സിക്ഖാപദം, തസ്സ അവീതിക്കമോ സിയാ കായസുചരിതം, സിയാ വചീസുചരിതന്തി.

പാണോ അതിപാതീയതി ഏതായാതി **പാണാതിപാതോ,** തഥാപവത്താ ചേതനാ, ഏവം അദിന്നാദാനാദയോപീതി ആഹ **"പാണാതിപാതാദയോ പന തിസ്സോ ചേതനാ"**തി. **വചീദ്വാരേപി ഉപ്പന്നാ കായദുച്ചരിതം** ദ്വാരന്തരേ ഉപ്പന്നസ്സാപി കമ്മസ്സ സനാമാപരിച്ചാഗതോ യേഭുയ്യവുത്തിയാ, തബ്ബഹുലവുത്തിയാ ച. തേനാഹു **അട്ഠകഥാചരിയാ -**

> "ദ്വാരേ ചരന്തി കമ്മാനി, ന ദ്വാരാ ദ്വാരചാരിനോ;
> തസ്മാ ദ്വാരേഹി കമ്മാനി, അഞ്ഞമഞ്ഞം വവത്ഥിതാ"തി. (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ കാമാവചരകുസലദ്വാരകഥാ);

വചീദുച്ചരിതം കായദ്വാരേപി വചീദ്വാരേപി ഉപ്പന്നാതി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **ചേതനാസമ്പയുത്തധമ്മാ**തി മനോകമ്മഭൂതായ ചേതനായ സമ്പയുത്തധമ്മാ. കായവചീകമ്മഭൂതായ പന ചേതനായ സമ്പയുത്താ അഭിജ്ഝാദയോ തം തം പക്ഖികാ വാ ഹോന്തി അബ്ബോഹാരികാ വാതി. **ചേതനാസമ്പയുത്തധമ്മാ മനോസുചരിത**ന്തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. തിവിധസ്സ ദുച്ചരിതസ്സ അകരണവസേന പവത്താ **തിസ്സോ ചേതനാപി വിരതിയോപി കായസുചരിതം** കായികസ്സ വീതിക്കമസ്സ അകരണവസേന പവത്തനതോ, കായേന പന സിക്ഖാപദാനം സമാദിയനേ സീലസ്സ കായസുചരിതഭാവേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. ഏസേവ നയോ **വചീസുചരിതേ.**

കാമപടിസംയുത്തോതി ഏത്ഥ ദ്വേ കാമാ വത്ഥുകാമോ ച കിലേസകാമോ ച. തത്ഥ വത്ഥുകാമപക്ഖേ ആരമ്മണകരണവസേന കാമേഹി പടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **കാമവിതക്കോ.** കിലേസകാമപക്ഖേ പന സമ്പയോഗവസേന കാമേന

പടിസംയുത്തോതി യോജേതബ്ബം. **“ബ്യാപാദപടിസംയുത്തോ”**തിആദീസു സമ്പയോഗവസേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ബ്യാപാദവത്ഥുപടിസംയുത്തോപി **ബ്യാപാദപടിസംയുത്തോ**തി ഗയ്ഹമാനേ ഉഭയഥാപി യോജനാ ലബ്ഭതേവ. **വിഹിംസാപടിസംയുത്തോ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. വിഹിംസന്തി ഏതായ സത്തേ, വിഹിംസനം വാ ഏസാ സത്താനന്തി **വിഹിംസാ,** തായ പടിസംയുത്തോ **വിഹിംസാപടിസംയുത്തോ**തി ഏവം സദ്ദത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അപ്പിയേ അമനാപേ സങ്ഖാരേ ആരബ്ഭ ബ്യാപാദവിതക്കപ്പവത്തി അട്ഠാനാഘാതവസേന ദീപേതബ്ബാ. ബ്യാപാദവിതക്കസ്സ അവധിം ദസ്സേതും **“യാവ വിനാസനാ”**തി വുത്തം. **വിനാസനം** പന പാണാതിപാതോ ഏവാതി. “സങ്ഖാരോ” ഹി ദുക്ഖാപേതബ്ബോ നാമ നത്ഥീ”തി കസ്മാ വുത്തം, നനു യേ “ദുക്ഖാപേതബ്ബാ”തി ഇച്ഛിതാ സത്തസഞ്ഞിതാ, തേപി അത്ഥതോ സങ്ഖാരാ ഏവാതി? സച്ചമേതം, യേ പന ഇന്ദ്രിയബദ്ധാ സവിഞ്ഞാണകതായ ദുക്ഖം പടിസംവേദേന്തി, തസ്മാ തേ വിഹിംസാവിതക്കസ്സ വിസയാ ഇച്ഛിതാ സത്തസഞ്ഞിതാ. യേ പന ന ദുക്ഖം പടിസംവേദേന്തി വുത്തലക്ഖണായോഗതോ, തേ സന്ധായ “വിഹിംസാവിതക്കോ സങ്ഖാരേസു നുപ്പജ്ജതീ”തി വുത്തം. യത്ഥ പന ഉപ്പജ്ജതി, യഥാ ച ഉപ്പജ്ജതി, തം ദസ്സേതും **“ഇമേ സത്താ”**തിആദി വുത്തം.

നേക്ഖമ്മം വുച്ചതി ലോഭതോ നിക്ഖന്തത്താ അലോഭോ, നീവരണേഹി നിക്ഖന്തത്താപി പഠമജ്ഝാനം, സബ്ബാകുസലേഹി നിക്ഖന്തത്താ സബ്ബോ കുസലോ ധമ്മോ, സബ്ബസങ്ഖതേഹി പന നിക്ഖന്തത്താ, നിബ്ബാനം. ഉപനിസ്സയതോ, സമ്പയോഗതോ, ആരമ്മണകരണതോ ച നേക്ഖമ്മേന പടിസംയുത്തോതി **നേക്ഖമ്മപടിസംയുത്തോ. നേക്ഖമ്മവിതക്കോ** സമ്മാസങ്കപ്പോ. ഇദാനി തം ഭൂമിവിഭാഗേന ദസ്സേതും **“സോ”**തിആദി വുത്തം. **അസുഭപുബ്ബഭാഗേ**തി അസുഭജ്ഝാനസ്സ പുബ്ബഭാഗേ. അസുഭഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ കാമവിതക്കസ്സ ഉജുവിപച്ചനീകദസ്സനത്ഥം കതം. കാമവിതക്കപടിപക്ഖോ ഹി നേക്ഖമ്മവിതക്കോതി. ഏവഞ്ച കത്വാ ഉപരിവിതക്കദ്വയസ്സ ഭൂമിം ദസ്സേന്തേന സപുബ്ബഭാഗാനി മേത്താകരുണാഝാനാദീനി ഉദ്ധടാനി. **അസുഭജ്ഝാനേ**തി അസുഭാരമ്മണേ പഠമജ്ഝാനേ. അവയവേ ഹി സമുദായവോഹാരം കത്വാ നിദ്ദിസതി യഥാ “രുക്ഖേ സാഖാ”തി. **ഝാനം പാദകം കത്വാ**തി നിദസ്സനമത്തം. തം ഝാനം സമ്മസിത്വാ ഉപ്പന്നമഗ്ഗഫലകാലേപി ഹി സോ ലോകുത്തരോതി. ബ്യാപാദസ്സ പടിപക്ഖോ, കിഞ്ചിപി ന ബ്യാപാദേതി ഏതേനാതി വാ **അബ്യാപാദോ,** മേത്താ, തായ പടിസംയുത്തോ **അബ്യാപാദപടിസംയുത്തോ. മേത്താഝാനേ**തി മേത്താഭാവനാവസേന അധിഗതേ പഠമജ്ഝാനേ. **കരുണാഝാനേ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. വിഹിംസായ പടിപക്ഖോ, ന വിഹിംസന്തി വാ ഏതായ സത്തേതി **അവിഹിംസാ,** കരുണാ.

നനു ച അലോഭാദോസാനം അഞ്ഞമഞ്ഞാവിരഹതോ തേസം വസേന ഉപ്പജ്ജനകാനം ഇമേസം നേക്ഖമ്മവിതക്കാദീനം അഞ്ഞമഞ്ഞം അസങ്കരണതോ വവത്ഥാനം ന ഹോതീതി? നോതി ദസ്സേതും **“യദാ”**തിആദി ആരദ്ധം. **അലോഭോ സീസം ഹോതീ**തി അലോഭോ പധാനോ ഹോതി. നിയമിതപരിണതസമുദാചാരാദിവസേന യദാ അലോഭപ്പധാനോ നേക്ഖമ്മഗരുകോ ചിത്തുപ്പാദോ ഹോതി, തദാ ലദ്ധാവസരോ നേക്ഖമ്മവിതക്കോ പതിട്ഠഹതി. തംസമ്പയുത്തസ്സ പന അദോസലക്ഖണസ്സ അബ്യാപാദസ്സ വസേന യോ തസ്സേവ അബ്യാപാദവിതക്കഭാവോ സമ്ഭവേയ്യ,

സതി ച അബ്യാപാദവിതക്കഭാവേ കസ്സചിപി അവിഹേഠനജാതികതായ അവിഹിംസാവിതക്കഭാവോ ച സമ്ഭവേയ്യ, തേ **ഇതരേ ദ്വേ. തദന്വയികാതി** തസ്സേവ നേക്ഖമ്മവിതക്കസ്സ അനുഗാമിനോ, സരൂപതോ അദിസ്സനതോ "തസ്മിം സതി ഹോന്തി , അസതി ന ഹോന്തീ"തി തദനുമാനനേയ്യാ ഭവന്തി. സേസദ്വയേപി ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **വുത്തനയേനേവാതി** "കാമപടിസംയുത്തോ സങ്കപ്പോ **കാമസങ്കപ്പോ"**തിആദിനാ **വിതക്കത്തികേ** വുത്തനയേനേവ (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൧൨) **വേദിതബ്ബോ** അത്ഥതോ അഭിന്നത്താ. യദി ഏവം കസ്മാ പുന ദേസനാ കതാതി? തത്ഥ ദേസനായ ബുജ്ഝനകാനം അജ്ഝാസയവസേന ദേസനാമത്തമേവേതം.

കാമവിതക്കാദീനം വിയ ഉപ്പജ്ജനാകാരോ വേദിതബ്ബോ "താസു ദ്വേ സത്തേസുപി സങ്ഖാരേസുപി ഉപ്പജ്ജന്തീ"തിആദിനാ. തത്ഥ കാരണമാഹ **"തംസമ്പയുത്തായേവ ഹി ഏതാ"**തി. **തഥേവാതി** യഥാ നേക്ഖമ്മവിതക്കാദീനം **"അസുഭപുബ്ബഭാഗേ കാമാവചരോ ഹോതീ"**തിആദിനാ കാമാവചരാദിഭാവോ വുത്തോ, തഥേവ **താസമ്പി** നേക്ഖമ്മസഞ്ഞാദീനമ്പി **കാമാവചരാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ.**

കാമപടിസംയുത്തോതി സമ്പയോഗവസേന കാമേന പടിസംയുത്തോ. തക്കനവസേന **തക്കോ.** വിസേസതോ തക്കനവസേന **വിതക്കോ.** സങ്കപ്പനപരികപ്പനവസേന **സങ്കപ്പോ.** അഞ്ഞേസുപി കാമപടിസംയുത്തേസു ധമ്മേസു വിജ്ജമാനേസു വിതക്കേ ഏവ കാമോപപദോ ധാതു-സദ്ദോ നിരുള്ഹോ വേദിതബ്ബോ വിതക്കസ്സ കാമസങ്കപ്പപ്പവത്തിയാ സാതിസയത്താ. ഏസ നയോ **ബ്യാപാദധാതുആദീസു. സബ്ബേപി അകുസലാ ധമ്മാ കാമധാതൂ** ഹീനജ്ഝാസയേഹി കാമിതബ്ബധാതുഭാവതോ കിലേസകാമസ്സ ആരമ്മണസഭാവത്താതി അത്ഥോ. **വിഹേഠേതീതി** വിബാധതി. **തത്ഥാതി** തസ്മിം യഥാവുത്തേ കാമധാതുത്തികേ. സബ്ബാകുസലസങ്ഗാഹികായ കാമധാതുയാ ഇതരാ **ദ്വേ** സങ്ഗഹേത്വാ കഥനം **സബ്ബസങ്ഗാഹികാ കഥാ.** തിസ്സോ ധാതുയോ അഞ്ഞമഞ്ഞം അസങ്കരതോ കഥാ **അസമ്ഭിന്നാ. ഇതരാ ദ്വേ ഗഹിതാവ ഹോന്തീതി** ഇതരാ ദ്വേ ധാതുയോ ഗഹിതാ ഏവ ഹോന്തി സബ്ബേപി അകുസലാ ധമ്മാ കാമധാതൂ"തി വുത്തത്താ സാമഞ്ഞജോതനായ സവിസയസ്സ അതിബ്യാപനേന. **തതോതി** ഇതരധാതുദ്വയസങ്ഗാഹികായ കാമധാതുയാ. **നീഹരിത്വാതി** നിദ്ധാരേത്വാ. **ദസ്സേതീതി** ഏവം ഭഗവാ ദസ്സേതീതി വത്തും വട്ടതി. **ബ്യാപാദധാതും...പേ॰... കഥേസി.** കസ്മാ? പഗേവ അപവാദാ അഭിനിവിസന്തി, തതോ പരം ഉസ്സഗ്ഗോ പവത്തതി, ഠപേത്വാ വാ അപവാദവിസയം തം പരിഹരന്തോവ ഉസ്സഗ്ഗോ പവത്തതീതി, ഞായോ ഹേസ ലോകേ നിരുള്ഹോതി.

ദ്വേ കഥാതി "സബ്ബസങ്ഗാഹികാ, അസമ്ഭിന്നാ ചാ"തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൦൫) അനന്തരത്തികേ വുത്താ ദ്വേ കഥാ. തത്ഥ **വുത്തനയേന** ആനേത്വാ കഥനവസേന **വേദിതബ്ബാ.** തസ്മാ തത്ഥ വുത്തഅത്ഥോ ഇധാപി ആഹരിത്വാ വേദിതബ്ബോ "നേക്ഖമ്മധാതുയാ ഗഹിതായ ഇതരാ ദ്വേ ഗഹിതാവ ഹോന്തീ"തിആദിനാ.

സുഞ്ഞതട്ഠേനാതി അത്തസുഞ്ഞതായ. കാമഭവോ കാമോ ഉത്തരപദലോപേന സുഞ്ഞതട്ഠേന ധാതു ചാതി **കാമധാതു. ബ്രഹ്മലോകന്തി** പഠമജ്ഝാനഭൂമിസഞ്ഞിതം ബ്രഹ്മലോകം. **ധാതുയാ ആഗതട്ഠാനമ്ഹീതി** "കാമധാതു രൂപധാതൂ"തിആദിനാ ധാതുഗ്ഗഹണേ കതേ. **ഭവേന**

പരിച്ഛിന്ദിതബ്ബാതി "കാമഭവോ രൂപഭവോ"തിആദിനാ ഭവവസേന തദത്ഥോ പരിച്ഛിന്ദിതബ്ബോ, ന യായ കായചി ധാതുയാ വസേന. യദഗ്ഗേന ച ധാതുയാ ആഗതട്ഠാനേ ഭവേന പരിച്ഛേദോ കാതബ്ബോ, തദഗ്ഗേന ഭവസ്സ ആഗതട്ഠാനേ ധാതുയാ പരിച്ഛേദോ കാതബ്ബോ ഭവവസേന ധാതുയാ പരിച്ഛിജ്ജനതോ. നിരുജ്ഝതി കിലേസവട്ടമേത്ഥാതി **നിരോധോ,** സാ ഏവ സുഞ്ഞതട്ഠേന **ധാതൂതി നിരോധധാതു,** നിബ്ബാനം. നിരുദ്ധേ ച കിലേസവട്ടേ കമ്മവിപാകവട്ടാ നിരുദ്ധാ ഏവ ഹോന്തി.

ഹീനധാതുത്തികോ **അഭിധമ്മേ** (ധ॰ സ॰ തികമാതികാ ൧൪) ഹീനത്തികേന പരിച്ഛിന്ദിതബ്ബോതി വുത്തം **"ഹീനാ ധാതൂതി ദ്വാദസ അകുസലചിത്തുപ്പാദാ"**തി. തേ ഹി ലാമകട്ഠേന **ഹീനധാതു.** ഹീനപണീതാനം മജ്ഝേ ഭവാതി **മജ്ഝിമധാതു,** അവസേസാ തേഭൂമകധമ്മാ. ഉത്തമട്ഠേന അതപ്പകട്ഠേന ച **പണീതധാതു,** നവലോകുത്തരധമ്മാ.

പഞ്ചകാമഗുണാ വിസയഭൂതാ ഏതസ്സ സന്തീതി **പഞ്ചകാമഗുണികോ,** കാമരാഗോ. **രൂപാരൂപഭവേസൂ**തി രൂപാരൂപൂപപത്തിഭവേസു യഥാധിഗതേസു. അനധിഗതേസു പന സോ പത്ഥനാ നാമ ന ഹോതീതി **ഭവവസേന പത്ഥനാ**തി ഇമിനാവ ഗഹിതോ. **ഝാനനികന്തീ**തി രൂപാരൂപജ്ഝാനേസു നികന്തി. **ഭവവസേന പത്ഥനാ**തി ഭവേസു പത്ഥനാതി. ഏവം ചതൂഹിപി പദേഹി യഥാക്കമം മഹഗ്ഗതൂപപത്തിഭവവിസയാ, മഹഗ്ഗതകമ്മഭവവിസയാ, ഭവദിട്ഠിസഹഗതാ, ഭവപത്ഥനാഭൂതാ ച തണ്ഹാ **"ഭവതണ്ഹാ"**തി വുത്താ. വിഭവദിട്ഠി **വിഭവോ** ഉത്തരപദലോപേന, വിഭവസഹഗതാ തണ്ഹാ **വിഭവതണ്ഹാ.** രൂപാദിപഞ്ചവത്ഥു കാമവിസയാ ബലവരാഗഭൂതാ തണ്ഹാ **കാമതണ്ഹാ**തി പഠമനയോ, "സബ്ബേപി തേഭൂമകധമ്മാ കാമനീയട്ഠേന കാമാ"തി (മഹാനി॰ ൧) വചനതോ തേ ആരബ്ഭ പവത്താ ദിട്ഠിവിപ്പയുത്താ സബ്ബാപി തണ്ഹാ **കാമതണ്ഹാ**തി ദുതിയനയോതി അയമേതേസം വിസേസോ.

അഭിധമ്മേ പനാതി **പന**-സദ്ദോ വിസേസത്ഥജോതനോ, തേന പഞ്ചകാമഗുണികരാഗതോ അഞ്ഞോപി കാമാവചരധമ്മവിസയോ ലോഭോ **അഭിധമ്മേ** (വിഭ॰ ൯൧൬) "കാമതണ്ഹാ"തി ആഗതോതി ഇമം വിസേസം ജോതേതി. തികന്തരമ്പി സമാനം തണ്ഹംയേവ നിസ്സായ പവത്തിതദേസനാനന്തരതായ തം "വാരോ"തി വത്തബ്ബതം അരഹതീതി **"ഇമിനാ വാരേനാ"**തി വുത്തം. **ഇമിനാ വാരേനാ**തി ഇമിനാ പരിയായേനാതി അത്ഥോ. **രജനീയട്ഠേനാ**തി കാമനീയട്ഠേന. **പരിയാദിയിത്വാ**തി പരിഗ്ഗഹേത്വാ. **തതോ**തി കാമതണ്ഹായ. **നീഹരിത്വാ**തി നിദ്ധാരേത്വാ. **ഇതരാ ദ്വേ തണ്ഹാ**തി രൂപതണ്ഹം, അരൂപതണ്ഹഞ്ച **ദസ്സേതി.** ഏതേന "കാമതണ്ഹാ"തി സാധാരണവചനമേതം സബ്ബസ്സപി ലോഭസ്സ, തസ്സ പന "രൂപതണ്ഹാ അരൂപതണ്ഹാ"തി വിസേസവചനം യഥാ കാമഗുണികരാഗോ രൂപരാഗോ അരൂപരാഗോതി ദസ്സേതി. **നിരോധതണ്ഹാ**തി ഭവനിരോധേ ഭവസമുച്ഛേദേ തണ്ഹാ. യസ്മാ ഹി ഉച്ഛേദദിട്ഠി മനുസ്സത്തഭാവേ, കാമാവചരദേവത്തഭാവേ, രൂപാവചരഅരൂപാവചരത്തഭാവേ ഠിതസ്സ അത്തനോ സമ്മാ സമുച്ഛേദോ ഹോതീതി ഭവനിരോധം ആരബ്ഭ പവത്തതി, തസ്മാ തംസഹഗതാപി തണ്ഹാ തമേവ ആരബ്ഭ പവത്തതീതി.

വട്ടസ്മിന്തി തിവിധേപി വട്ടേ. യഥാ തേ ഹി നിസ്സരിതും അപ്പദാനവസേന കമ്മവിപാകവട്ടേ തംസമങ്ഗിസത്തം തേസം പരാപരുപ്പത്തിയാ പച്ചയഭാവേന

സംയോജേന്തി, ഏവം കിലേസവട്ടേപീതി. **സതീ**തി പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനേ. **രൂപാദിഭേദേ**തി രൂപവേദനാദിവിഭാഗേ. **കായേ**തി ഖന്ധസമൂഹേ. **വിജ്ജമാനാ**തി സതീ പരമത്ഥതോ ഉപലബ്ഭമാനാ. ദിട്ഠിയാ പരികപ്പിതോ ഹി അത്താദി പരമത്ഥതോ നത്ഥി, ദിട്ഠി പന അയം അത്ഥേവാതി. **വിചിനന്തോ**തി ധമ്മസഭാവം വീമംസന്തോ. **കിച്ഛതീ**തി കിലമതി. **പരാമസതീ**തി പരതോ ആമസതി. "സീലേന സുദ്ധി, വതേന സുദ്ധീ"തി ഗണ്ഹന്തോ ഹി വിസുദ്ധിമഗ്ഗം അതിക്കമിത്വാ തസ്സ പരതോ ആമസതി നാമ. **വീസതിവത്ഥുകാ ദിട്ഠീ**തി രൂപാദി-ധമ്മേ, പച്ചേകം തേ വാ നിസ്സിതം, തേസം വാ നിസ്സയഭൂതം, സാമിഭൂതം വാ കത്വാ പരികപ്പനവസേന പവത്തിയാ വീസതിവത്ഥുകാ അത്തദിട്ഠി വീസതി. **വിമതീ**തി ധമ്മേസു സമ്മാ, മിച്ഛാ വാ മനനാഭാവതോ സംസയിതട്ഠേന അമതി, അപ്പടിപജ്ജനന്തി അത്ഥോ. **വിപരിയാസഗ്ഗാഹോ**തി അസുദ്ധിമഗ്ഗേ "സുദ്ധിമഗ്ഗോ"തി വിപരീതഗ്ഗാഹോ.

ചിരപാരിവാസിയട്ഠേനാതി ചിരപരിവുത്ഥതായ പുരാണഭാവേന. **ആസവനട്ഠേനാ**തി സന്ദനട്ഠേന, പവത്തനട്ഠേനാതി അത്ഥോ. **സവതീ**തി പവത്തതി. അവധിഅത്ഥോ **ആ**-കാരോ, **അവധി** ച മരിയാദാഭിവിധിഭേദതോ ദുവിധോ. തത്ഥ **മരിയാദോ** കിരിയം ബഹി കത്വാ പവത്തതി യഥാ "ആ പാടലിപുത്താ വുട്ഠോ ദേവോ"തി. **അഭിവിധി** കിരിയം ബ്യാപേത്വാ പവത്തതി യഥാ "ആ ഭവഗ്ഗാ ഭഗവതോ യസോ പവത്തോ"തി. അഭിവിധിഅത്ഥോ അയം ആ-കാരോ വേദിതബ്ബോ.

കത്ഥചി ദ്വേ ആസവാ ആഗതാതി വിനയപാളിം (പാരാ॰ ൩൯) സന്ധായാഹ. തത്ഥ ഹി "ദിട്ഠധമ്മികാനം ആസവാനം സംവരായ, സമ്പരായികാനം ആസവാനം പടിഘാതായാ"തി (പാരാ॰ ൩൯) ദ്വിധാ ആസവാ ആഗതാതി. **കത്ഥചീ**തി തികനിപാതേ ആസവസുത്തേ, (ഇതിവു॰ ൫൬; സം॰ നി॰ ൪.൧൮൫) അഞ്ഞേസു ച സളായതനസുത്താദീസു (സം॰ നി॰ ൪.൩൨൧). സളായതനസുത്തേസുപി ഹി "തയോമേ ആവുസോ ആസവാ കാമാസവോ ഭവാസവോ അവിജ്ജാസവോ"തി തയോ ഏവ ആഗതാതി. നിരയം ഗമേന്തീതി **നിരയഗാമിനീയാ.** യസ്മാ ഇധ സാസവം കുസലാകുസലം കമ്മം ആസവപരിയായേന ദേസിതം, തസ്മാ പഞ്ചഗതിസംവത്തനീയഭാവേന ആസവാ ആഗതാ. **ഇമസ്മിം സങ്ഗീതിസുത്തേ തയോ** ആഗതാതി. ഏത്ഥ യസ്മാ അഞ്ഞേസു ച ആ ഭവഗ്ഗം ആ ഗോത്രഭും പവത്തന്തേസു മാനാദീസു വിജ്ജമാനേസു അത്തത്തനിയാദിഗ്ഗാഹവസേന, അഭിബ്യാപനമദകരണവസേന ആസവസദിസതാ ച ഏതേസംയേവ, ന അഞ്ഞേസം, തസ്മാ ഏതേസ്വേവ ആസവ-സദ്ദോ നിരുള്ഹോ ദട്ഠബ്ബോ. ന ചേത്ഥ "ദിട്ഠാസവോ നാഗതോ"തി ചിന്തേതബ്ബം ഭവതണ്ഹായ, ഭവദിട്ഠിയാപി ഭവാസവഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹിതത്താ. **കാമാസവോ നാമ** കാമനട്ഠേന, ആസവനട്ഠേന ച. **വുത്തായേവ അത്ഥതോ നിന്നാനാകരണതോ.**

കാമേ ഏസതി ഗവേസതി ഏതായാതി **കാമേസനാ,** കാമാനം അഭിപത്ഥനാവസേന, പരിയേട്ഠിവസേന, പരിഭുഞ്ജനവസേന വാ പവത്തരാഗോ. **ഭവേസനാ** പന ഭവപത്ഥനാ, ഭവാഭിരതിഭവജ്ഝോസാനവസേന പവത്തരാഗോ . **ദിട്ഠിഗതികസമ്മതസ്സാ**തി അഞ്ഞതിത്ഥിയേഹി പരികപ്പിതസ്സ, സമ്ഭാവിതസ്സ ച. **ബ്രഹ്മചരിയസ്സാ**തി തപോപക്കമസ്സ. **തദേകട്ഠ**ന്തി താഹി രാഗദിട്ഠീഹി സഹജേകട്ഠം. **കമ്മ**ന്തി അകുസലകമ്മം. തമ്പി ഹി കാമാദികേ

നിബ്ബത്തനാധിട്ഠാനാദിവസേന പവത്തം ''ഏസതീ''തി വുച്ചതി. **അന്തഗ്ഗാഹികാ ദിട്ഠീ**തി നിദസ്സനമത്തമേതം. യാ കാചി പന മിച്ഛാദിട്ഠി തപോപക്കമഹേതുകാ **ബ്രഹ്മചരിയേസനാ** ഏവ.

ആകാരസണ്ഠാനന്തി വിസിട്ഠാകാരാവട്ഠാനം **കഥംവിധ**ന്തി ഹി കേന പകാരേന സണ്ഠിതം, സമവട്ഠിതന്തി അത്ഥോ. സദ്ദത്ഥതോ പന വിദഹനം വിസിട്ഠാകാരേന അവട്ഠാനം **വിധാ,** വിധീയതി വിസദിസാകാരേന ഠപീയതീതി **വിധാ,** കോട്ഠാസോ. വിദഹനതോ ഹീനാദിവസേന വിവിധേനാകാരേന ദഹനതോ ഉപധാരണതോ **വിധാ,** മാനോവ. **സേയ്യസദിസഹീനാനം വസേനാ**തി സേയ്യസദിസഹീനഭാവാനം യാഥാവാ' യാഥാവഭൂതാനം വസേന. **തയോ മാനാ വുത്താ** സേയ്യസ്സേവ ഉപ്പജ്ജനകാ. ഏസ നയോ സദിസഹീനേസുപി. തേനാഹ **''അയഞ്ഹി മാനോ''**തിആദി. ഇദാനി യഥാഉദ്ദിട്ഠേ നവവിധേപി മാനേ വത്ഥുവിഭാഗേന ദസ്സേതും **''തത്ഥാ''**തിആദി വുത്തം. **രാജൂനഞ്ചേവ പബ്ബജിതാനഞ്ച ഉപ്പജ്ജതി** കസ്മാ? തേ വിസേസതോ അത്താനം സേയ്യതോ ദഹന്തീതി. ഇദാനി തമത്ഥം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേന്തോ **''രാജാ ഹീ''**തിആദിമാഹ. **കോ മയാ സദിസോ അത്ഥീ**തി **കോ**-സദ്ദോ പടിക്ഖേപത്ഥോ, അഞ്ഞോ സദിസോ നത്ഥീതി അധിപ്പായോ. **ഏതേസംയേവാ**തി രാജൂനം, പബ്ബജിതാനഞ്ച. **ഉപ്പജ്ജതി** സേട്ഠവത്ഥുകത്താ തസ്സ. ''ഹീനോഹമസ്മീ''തി മാനേപി ഏസേവ നയോ.

''കോ മയാ സദിസോ അഞ്ഞോ രാജപുരിസോ അത്ഥീ''തി വാ ''മയ്ഹം അഞ്ഞേഹി സദ്ധിം കിം നാനാകരണ''ന്തി വാ ''അമച്ചോ തി നാമാമേവ...പേ॰... നാമാഹ''ന്തി വാതി സദിസസ്സ സേയ്യമാനാദീനം തിണ്ണം പവത്തിആകാരദസ്സനം.

ദാസാദീനന്തി **ആദി**-സദ്ദേന ഭതിക കമ്മകരാദീനം പരാധീനവുത്തികാനം ഗഹണം . **ആദി**-സദ്ദേന വാ ഗഹിതേ ഏവ ''പുക്കുസചണ്ഡാലാദയോപീ''തി സയമേവ ദസ്സേതി. നനു ച മാനോ നാമായം സംപഗ്ഗഹരസോ, സോ കഥം ഓമാനേ സമ്ഭവതീതി? സോപി അവകരണമുഖേന വിധാനവത്ഥുനാ പഗ്ഗണ്ഹനവസേനേവ പവത്തതീതി നായം വിരോധോ. തേനേവാഹ ''കിം ദാസോ നാമ അഹന്തി ഏതേ മാനേ കരോതീ''തി. തഥാ ഹിസ്സ യാഥാവമാനതാ വുത്താ.

യാഥാവമാനാ ഭവനികന്തി വിയ, അത്തദിട്ഠി വിയ ച ന മഹാസാവജ്ജാ, തസ്മാ തേ ന അപായഗമനീയാ. യഥാഭൂതവത്ഥുകതായ ഹി തേ യാഥാവമാനാ. **''അരഹത്തമഗ്ഗവജ്ഝാ''**തി ച തസ്സ അനവസേസപ്പഹായിതായ വുത്തം. ദുതിയതതിയമഗ്ഗേഹി ച തേ യഥാക്കമം പഹീയന്തി, യേ ഓളാരികതരാ, ഓളാരികതമാ ച. മാനോ ഹി ''അഹം അസ്മീ''തി പവത്തിയാ ഉപരിമഗ്ഗേസു സമ്മാദിട്ഠിയാ ഉജുവിപച്ചനീകോ ഹുത്വാ പഹീയതി. **അയാഥാവമാനാ നാമ** അയഥാഭൂതവത്ഥുകതായ, തേനേവ തേ മഹാസാവജ്ജഭാവേന **പഠമമഗ്ഗവജ്ഝാ** വുത്താ.

അതതി സതതം ഗച്ഛതി പവത്തതീതി **അദ്ധാ,** കാലോതി ആഹ **''തയോ അദ്ധാതി തയോ കാലാ''**തി. **സുത്തന്തപരിയായേനാ**തി ഭദ്ദേകരത്തസുത്താദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൨൭൨) ആഗതനയേന. തത്ഥ ഹി ''യോ ചാവുസോ മനോ, യേ ച ധമ്മാ, ഉഭയമേതം പച്ചുപ്പന്നം, തസ്മിം ചേ പച്ചുപ്പന്നേ ഛന്ദരാഗപടിബദ്ധം ഹോതി വിഞ്ഞാണം, ഛന്ദരാഗപടിബദ്ധത്താ വിഞ്ഞാണസ്സ തദഭിനന്ദതി,

തദഭിനന്ദന്തോ പച്ചുപ്പന്നേസു ധമ്മേസു സംഹീരതീ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൮൪) അദ്ധാപച്ചുപ്പന്നം സന്ധായ ഏവം വുത്തം. തേനാഹ **"പടിസന്ധിതോ പുബ്ബേ"**തിആദി. **തദന്തര**ന്തി തേസം ചുതിപടിസന്ധീനം വേമജ്ഝം **പച്ചുപ്പന്നോ അദ്ധാ,** യോ പുബ്ബന്താപരന്താനം വേമജ്ഝതായ ''പുബ്ബന്താപരന്തേ കങ്ഖതി, (ധ॰ സ॰ ൧൧൨൩) പുബ്ബന്താപരന്തേ അഞ്ഞാണ''ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൦൬൭, ൧൧൭൪) ഏവമാദീസു ''പുബ്ബന്താപരന്തോ''തി ച വുച്ചതി. ഭങ്ഗോ ധമ്മോ അതീതംസേന സങ്ഗഹിതോതി ആഹ **"ഭങ്ഗതോ ഉദ്ധം അതീതോ അദ്ധാ നാമാ"**തി. തഥാ അനുപ്പന്നോ ധമ്മോ അനാഗതംസേന സങ്ഗഹിതോതി ആഹ **"ഉപ്പാദതോ പുബ്ബേ അനാഗതോ അദ്ധാ നാമാ"**തി. **ഖണത്തയേ**തി ഉപ്പാദോ, ഠിതി, ഭങ്ഗോതി തീസു ഖണേസു. യദാ ഹി ധമ്മോ ഹേതുപച്ചയസ്സ സമവായേ ഉപ്പജ്ജതി, യദാ ച വേതി, ഇതി ദ്വീസുപി ഖണേസു ഠിതിക്ഖണേ വിയ പച്ചുപ്പന്നോതി. ധമ്മാനഞ്ഹി പാകഭാവൂപാധികം പത്തബ്ബം **ഉദയോ,** വിദ്ധംസഭാവൂപാധികം **വയോ,** തദുഭയവേമജ്ഝം **ഠിതി.** യദി ഏവം അദ്ധാ നാമായം ധമ്മോ ഏവ ആപന്നോതി? ന ധമ്മോ, ധമ്മസ്സ പന അവത്ഥാഭേദോ, തഞ്ച ഉപാദായ ലോകേ കാലസമഞ്ഞാതി ദസ്സേതും **"അതീതാദിഭേദോ ച നാമ അയ"**ന്തിആദി വുത്തം. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം ലോകേ. **തേനേവ വോഹാരേനാ**തി തം തം അവത്ഥാവിസേസം ഉപാദായ ധമ്മോ ''അതീതോ അനാഗതോ പച്ചുപ്പന്നോ''തി യേന വോഹാരേന വോഹരീയതി, ധമ്മപ്പവത്തിമത്തതായ ഹി പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനോപി കാലോ തസ്സേവ ധമ്മസ്സ പവത്തിഅവത്ഥാവിസേസം ഉപാദായ തേനേവ വോഹാരേന ''അതീതോ അദ്ധാ''തിആദിനാ വുത്തോ.

അന്ത-സദ്ദോ ലോകേ പരിയോസാനേ, കോടിയം നിരുള്ഹോതി തദത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"അന്തോയേവ അന്തോ"**തി ആഹ, കോടി അന്തോതി അത്ഥോ. **പരഭാഗോ**തി പാരിമന്തോ. അമതി ഗച്ഛതി ഭവപ്പബന്ധോ നിട്ഠാനം ഏത്ഥാതി **അന്തോ,** കോടി. അമനം നിട്ഠാനഗമനന്തി **അന്തോ,** ഓസാനം. സോ പന ''ഏസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സാ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൯൩; സം॰ നി॰ ൨.൫൧) വുത്തത്താ ദുക്ഖണ്ണവസ്സ പാരിമന്തോതി ആഹ **"പരഭാഗോ"**തി. അമ്മതി പരിഭുയ്യതി ഹീളീയതീതി **അന്തോ,** ലാമകോ. അമ്മതി ഭാഗസോ ഞായതീതി **അന്തോ,** അംസോതി ആഹ **"കോട്ഠാസോ അന്തോ"**തി. സന്തോ പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനോ കായോ ധമ്മസമൂഹോതി **സക്കായോ,** ഖന്ധാ, തേ പന അരിയസച്ചഭൂതാ ഇധാധിപ്പേതാതി വുത്തം **"പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ"**തി. **പുരിമതണ്ഹാ**തി യേസം നിബ്ബത്തികാ, തന്നിബ്ബത്തിതോ പഗേവ സിദ്ധാ തണ്ഹാ. **അപ്പവത്തിഭൂത**ന്തി നപ്പവത്തതി തദുഭയം ഏത്ഥാതി തേസം അപ്പവത്തിട്ഠാനഭൂതം. യദി ''സക്കായോ അന്തോ''തിആദിനാ അഞ്ഞമഞ്ഞം വിഭത്തിതായ ദുക്ഖസച്ചാദയോ ഗഹിതാ, അഥ കസ്മാ മഗ്ഗോ ന ഗഹിതോതി ആഹ **"മഗ്ഗോ പനാ"**തിആദി. തത്ഥ **ഉപായത്താ**തി ഉപായഭാവതോ, സമ്പാപകഹേതുഭാവതോതി അത്ഥോ.

യദി പന ഹേതുമന്തഗ്ഗഹണേനേവ ഹേതു ഗഹിതോ ഹോതി, നനു ഏവം സക്കായഗ്ഗഹണേനേവ തസ്സ ഹേതുഭൂതോ സക്കായസമുദയോ ഗഹിതോ ഹോതീതി? തസ്സ ഗഹണേ സങ്ഖതദുകോ വിയ, സപ്പച്ചയദുകോ വിയ ച ദുകോവായം ആപജ്ജതി, ന തികോ. യഥാ പന സക്കായം ഗഹേത്വാ സക്കായസമുദയോപി ഗഹിതോ, ഏവം സക്കായനിരോധം ഗഹേത്വാ സക്കായനിരോധുപായോ ഗയ്ഹേയ്യ, ഏവം സതി ചതുക്കോ അയം ആപജ്ജേയ്യ, ന തികോ, തസ്മാ ഹേതുമന്തഗ്ഗഹണേന ഹേതുഗ്ഗഹണം ന ചിന്തേതബ്ബം. അയം പനേത്ഥ അധിപ്പായോ യുത്തോ സിയാ - ഇധ

സക്കായസക്കായസമുദയാ അനാദികാലികാ, അസതി മഗ്ഗഭാവനായം പച്ചയാനുപരമേന അപരിയന്താ ച, നിബ്ബാനം പന അപ്പച്ചയത്താ അത്തനോ നിച്ചതായ ഏവ സബ്ബദാഭാവീതി അനാദികാലികോ, അപരിയന്തോ ച. ഇതി ഇമാനി തീണി സച്ചാനി മഹാഥേരോ ഇമായ സഭാഗതായ "തയോ അന്താ"തി തികം കത്വാ ദസ്സേതി . അരിയമഗ്ഗോ പന കദാചി കരഹചി ലബ്ഭമാനോ ന തഥാതി തസ്സ അതിവിയ ദുല്ലഭപാതുഭാവതം ദീപേതും തികതോ ബഹികതോതി അയമേത്ഥ അത്തനോമതി.

ദുക്ഖതാതി ദുക്ഖഭാവോ, ദുക്ഖംയേവ വാ യഥാ ദേവോ ഏവ ദേവതാ. ദുക്ഖ-സദ്ദോ ചായം അദുക്ഖസഭാവേസുപി സുഖുപേക്ഖാസു കഞ്ചി അനിട്ഠതാവിസേസം ഉപാദായ പവത്തതീതി തതോ നിവത്തേന്തോ സഭാവദുക്ഖവാചിനാ ഏകേന ദുക്ഖ-സദ്ദേന വിസേസേത്വാ **"ദുക്ഖദുക്ഖതാ"**തി ആഹ. ഭവതി ഹി ഏകന്തതോ തംസഭാവേപി അത്ഥേ അഞ്ഞസ്സ ധമ്മസ്സ യേന കേനചി സദിസതാലേസേന ബ്യഭിചാരാസങ്കാതി വിസേസിതബ്ബതാ യഥാ "രൂപരൂപം തിലതേല"ന്തി (വിഭം॰ അട്ഠ॰ പകിണ്ണകഥാ) ച. **സങ്ഖാരഭാവേനാ**തി സങ്ഖതഭാവേന. പച്ചയേഹി സങ്ഖരീയന്തീതി **സങ്ഖാരാ,** അദുക്ഖമസുഖവേദനാ. സങ്ഖരിയമാനത്താ ഏവ ഹി അസാരകതായ പരിദുബ്ബലഭാവേന ഭങ്ഗഭങ്ഗാഭിമുഖക്ഖണേസു വിയ അത്തലാഭക്ഖണേപി വിബാധപ്പത്താ ഏവ ഹുത്വാ സങ്ഖാരാ പവത്തന്തീതി ആഹ **"സങ്ഖതത്താ ഉപ്പാദജരാഭങ്ഗപീളിതാ"**തി. **തസ്മാ**തി യഥാവുത്തകാരണതോ. **അഞ്ഞദുക്ഖസഭാവവിരഹതോ**തി ദുക്ഖദുക്ഖതാവിപരിണാമദുക്ഖതാസങ്ഖാതസ്സ അഞ്ഞസ്സ ദുക്ഖസഭാവസ്സ അഭാവതോ. **വിപരിണാമേ**തി പരിണാമേ, വിഗമേതി അത്ഥോ. തേനാഹ **പപഞ്ചസൂദനിയം** "വിപരിണാമദുക്ഖാതി നത്ഥിഭാവോ ദുക്ഖ"ന്തി. അപരിഞ്ഞാതവത്ഥുകാനഞ്ഹി സുഖവേദനുപരമോ ദുക്ഖതോ ഉപട്ഠാതി, സ്വായമത്ഥോ പിയവിപ്പയോഗേന ദീപേതബ്ബോ. തേനാഹ **"സുഖസ്സ ഹീ"**തിആദി. പുബ്ബേ വുത്തനയോ പദേസനിസ്സിതോ വേദനാവിസേസമത്തവിസയത്താതി അനവസേസതോ സങ്ഖാരദുക്ഖതം ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തി ദുതിയനയോ വുത്തോ. നനു ച "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ ദുക്ഖാ"തി (ധ॰ പ॰ ൨൭൮) വചനതോ സുഖദുക്ഖവേദനാനമ്പി സങ്ഖാരദുക്ഖതാ ആപന്നാതി ? സച്ചമേതം, സാ പന സാമഞ്ഞജോതനാഅപവാദഭൂതേന ഇതരദുക്ഖതാവചനേന നിവത്തീയതീതി നായം വിരോധോ. തേനേവാഹ **"ഠപേത്വാ ദുക്ഖവേദനം സുഖവേദനഞ്ചാ"**തി.

മിച്ഛാസഭാവോതി "ഹിതസുഖാവഹോ മേ ഭവിസ്സതീ"തി ഏവം ആസീസിതോപി തഥാ അഭാവതോ, അസുഭാദീസുയേവ "സുഭ"ന്തിആദിവിപരീതപ്പവത്തിതോ ച മിച്ഛാസഭാവോ, മുസാസഭാവോതി അത്ഥോ. മാതുഘാതകാദീസു പവത്തമാനാപി ഹി ഹിതസുഖം ഇച്ഛന്താവ പവത്തന്തീതി തേ ധമ്മാ "ഹിതസുഖാവഹാ മേ ഭവിസ്സന്തീ"തി ആസീസിതാ ഹോന്തി. തഥാ അസുഭാസുഖാനിച്ചാനത്തേസു സുഭാദിവിപരിയാസദള്ഹതായ ആനന്തരിയകമ്മനിയതമിച്ഛാദിട്ഠീസു പവത്തി ഹോതീതി തേ ധമ്മാ അസുഭാദീസു സുഭാദിവിപരീതപ്പവത്തികാ ഹോന്തി. വിപാകദാനേ സതി ഖന്ധഭേദാനന്തരമേവ വിപാകദാനതോ **നിയതോ,** മിച്ഛത്തോ ച സോ നിയതോ ചാതി **മിച്ഛത്തനിയതോ.** അനേകേസു ആനന്തരിയേസു കതേസു യം തത്ഥ ബലവം, തം വിപച്ചതി, ന ഇതരാനീതി ഏകന്തവിപാകജനകതായ നിയതതാ ന സക്കാ വത്തുന്തി **"വിപാകദാനേ സതീ"**തി വുത്തം. **ഖന്ധഭേദാനന്തര**ന്തി

ചുതിഅനന്തരന്തി അത്ഥോ. ചുതി ഹി മരണനിദ്ദേസേ “ഖന്ധാനം ഭേദോ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൯൦; മ॰ നി॰ ൧.൧൨൩; ൩.൩൭൩; വിഭ॰ ൧൯൩) വുത്താ, ഏതേന വചനേന സതി ഫലദാനേ ചുതിഅനന്തരോ ഏവ ഏതേസം ഫലകാലോ, ന അഞ്ഞോതി ഫലകാലനിയമേന നിയതതാ വുത്താ ഹോതി, ന ഫലദാനനിയമേനാതി നിയതഫലകാലാനം അഞ്ഞേസമ്പി ഉപപജ്ജവേദനീയാനം, ദിട്ഠധമ്മവേദനീയാനമ്പി നിയതതാ ആപജ്ജതി, തസ്മാ വിപാകധമ്മധമ്മാനം പച്ചയന്തരവികലതാദീഹി അവിപച്ചമാനാനമ്പി അത്തനോ സഭാവേന വിപാകധമ്മതാ വിയ ബലവതാ ആനന്തരിയേന വിപാകേ ദിന്നേ അവിപച്ചമാനാനമ്പി ആനന്തരിയാനം ഫലദാനേ നിയതസഭാവാ, ആനന്തരിയസഭാവാ ച പവത്തീതി അത്തനോ സഭാവേന ഫലദാനനിയമേനേവ നിയതതാ, ആനന്തരിയതാ ച വേദിതബ്ബാ. അവസ്സഞ്ച നിയതസഭാവാ, ആനന്തരിയസഭാവാ ച തേസം പവത്തീതി സമ്പടിച്ഛിതബ്ബമേതം അഞ്ഞസ്സ ബലവതോ ആനന്തരിയസ്സ അഭാവേ ചുതിഅനന്തരം ഏകന്തേന ഫലദാനതോ.

നനു ഏവം അഞ്ഞേസമ്പി ഉപപജ്ജവേദനീയാനം അഞ്ഞസ്മിം വിപാകദായകേ അസതി ചുതിഅനന്തരമേവ ഏകന്തേന ഫലദാനതോ ആനന്തരിയസഭാവാ, നിയതസഭാവാ ച പവത്തി ആപജ്ജതീതി? നാപജ്ജതി അസമാനജാതികേന ചേതോപണിധിവസേന, ഉപഘാതകേന ച നിവത്തേതബ്ബവിപാകത്താ അനന്തരേകന്തഫലദായകത്താഭാവാ, ന പന ആനന്തരിയാനം പഠമജ്ഝാനാദീനം ദുതിയജ്ഝാനാദീനി വിയ അസമാനജാതികം ഫലനിവത്തകം അത്ഥി സബ്ബാനന്തരിയാനം അവീചിഫലത്താ, ന ച ഹേട്ഠൂപപത്തിം ഇച്ഛതോ സീലവതോ ചേതോപണിധി വിയ ഉപരൂപപത്തിജനകകമ്മബലം ആനന്തരിയബലം നിവത്തേതും സമത്ഥോ ചേതോപണിധി അത്ഥി അനിച്ഛന്തസ്സേവ അവീചിപാതനതോ, ന ച ആനന്തരിയുപഘാതകം കിഞ്ചി കമ്മം അത്ഥി. തസ്മാ തേസംയേവ അനന്തരേകന്തവിപാകജനകസഭാവാ പവത്തീതി. അനേകാനി ച ആനന്തരിയാനി കതാനി ഏകന്തേ വിപാകേ നിയതത്താ ഉപരതാവിപച്ചനസഭാവാസങ്കത്താ നിച്ഛിതാനി സഭാവതോ നിയതാനേവ. ചുതിഅനന്തരം പന ഫലം **അനന്തരം** നാമ, തസ്മിം അനന്തരേ നിയുത്താനി, തന്നിബ്ബത്തനേന അനന്തരകരണസീലാനി അനന്തരപയോജനാനി ചാതി സഭാവതോ **ആനന്തരിയാനേവ** ച ഹോന്തി. തേസു പന സമാനസഭാവേസു ഏകേന വിപാകേ ദിന്നേ ഇതരാനി അത്തനാ കാതബ്ബകിച്ചസ്സ തേനേവ കതത്താ ന ദുതിയം തതിയഞ്ച പടിസന്ധിം കരോന്തി, ന സമത്ഥതാവിഘാതത്താതി നത്ഥി തേസം നിയതാനന്തരിയതാനിവത്തീതി. ന ഹി സമാനസഭാവം സമാനസഭാവസ്സ സമത്ഥതം വിഹനതീതി. ഏകസ്സ പന അഞ്ഞാനിപി ഉപത്ഥമ്ഭകാനി ഹോന്തീതി ദട്ഠബ്ബാനീതി. **സമ്മാസഭാവേ**തി സച്ചസഭാവേ. നിയതോ ഏകന്തികോ അനന്തരമേവ ഫലദാനേനാതി **സമ്മത്തനിയമതോ. ന നിയതോ**തി ഉഭയഥാപി ന നിയതോ. **അവസേസാനം ധമ്മാന**ന്തി കിലേസാനന്തരിയകമ്മനിയ്യാനികധമ്മേഹി അഞ്ഞേസം ധമ്മാനം.

തമന്ധകാരോതി തമോ അന്ധകാരോതി പദവിഭാഗോ. **അവിജ്ജാ തമോ നാമ** ആരമ്മണസ്സ ഛാദനട്ഠേന. തേനേവാഹ “തമോ വിഹതോ, ആലോകോ ഉപ്പന്നോ (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭; പാരാ॰ ൧൨), തമോക്ഖന്ധോ പദാലിതോ”തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൬൪) ച ആദി. **അവിജ്ജാസീസേന വിചികിച്ഛാ വുത്താ** മഹതാ സമ്മോഹേന സബ്ബകാലം അവിയുജ്ജനതോ. **ആഗമ്മാ**തി പത്വാ. **കങ്ഖതീ**തി “അഹോസിം നു ഖോ അഹം അതീതമദ്ധാന”ന്തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൧൮; സം॰

നി॰ വ.വ൦) കങ്ഖം ഉപ്പാദേതി സംസയം ആപജ്ജതി. **അധിമുച്ചിതും ന സക്കോതീ**തി പസാദാധിമോക്ഖവസേന അധിമുച്ചിതും ന സക്കോതി. തേനാഹ **"ന സമ്പസീദതീ"**തി. യാവത്തകഞ്ഹി യസ്മിം വത്ഥുസ്മിം വിചികിച്ഛാ ന വിഗച്ഛതി, താവ തത്ഥ സദ്ധാധിമോക്ഖോ അനവസരോവ. ന കേവലം സദ്ധാധിമോക്ഖോ, നിച്ഛയാധിമോക്ഖോപി തത്ഥ ന പതിട്ഠഹതി ഏവ.

ന രക്ഖിതബ്ബാനീതി "ഇമാനി മയാ രക്ഖിതബ്ബാനീ"തി ഏവം കത്ഥചി രക്ഖാകിച്ചം നത്ഥി പരതോ രക്ഖിതബ്ബസ്സേവ അഭാവതോ. **സതിയാ ഏവ രക്ഖിതാനീതി** മുട്ഠസ്സച്ചസ്സ ബോധിമൂലേ ഏവ സവാസനം സമുച്ഛിന്നത്താ സതിയാ രക്ഖിതബ്ബാനി നാമ സബ്ബദാപി രക്ഖിതാനി ഏവ. **നത്ഥി തഥാഗതസ്സ കായദുച്ചരിത**ന്തി തഥാഗതസ്സ കായദുച്ചരിതം നാമ നത്ഥേവ, യതോ സുപരിസുദ്ധോ കായസമാചാരോ ഭഗവതോ. **നോ അപരിസുദ്ധാ,** പരിസുദ്ധാ ഏവ അപരിസുദ്ധിഹേതൂനം കിലേസാനം പഹീനത്താ. തഥാപി വിനയേ അപകതഞ്ഞുതാവസേന സിയാ തേസം അപാരിസുദ്ധിലേസോ, ന ഭഗവതോതി ദസ്സേതും **"ന പനാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **വിഹാരകാരം** ആപത്തിന്തി ഏകവചനവസേന "ആപത്തിയോ"തി ഏത്ഥ ആപത്തി-സദ്ദം ആനേത്വാ യോജേതബ്ബം. അഭിധേയ്യാനുരൂപഞ്ഹി ലിങ്ഗവചനാനി ഹോന്തി. ഏസ നയോ സേസേസുപി. **"മനോദ്വാരേ"**തി ഇദം തസ്സാ ആപത്തിയാ അകിരിയസമുട്ഠാനതായ വുത്തം. ന ഹി മനോദ്വാരേ പഞ്ഞത്താ ആപത്തി അത്ഥീതി. **സഉപാരമ്ഭവസേനാ**തി സവത്തബ്ബതാവസേന, ന പന ദുച്ചരിതലക്ഖണാപത്തിവസേന, യതോ നം ഭഗവാ പടിക്ഖിപതി. യഥാ ആയസ്മതോ മഹാകപ്പിനസ്സാപി "ഗച്ഛേയ്യം വാഹം ഉപോസഥം, ന വാ ഗച്ഛേയ്യം. ഗച്ഛേയ്യം വാഹം സങ്ഘകമ്മം, ന വാ ഗച്ഛേയ്യ"ന്തി (മഹാവ॰ ൧൩൭) പരിവിതക്കിതം. **മനോദുച്ചരിത**ന്തി മനോദ്വാരികം അപ്പസത്ഥം ചരിതം. സത്ഥാരാ അപ്പസത്ഥതായ ഹി തം ദുച്ചരിതം നാമ ജാതം, ന സഭാവതോ.

യസ്മാ മഹാകാരുണികോ ഭഗവാ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ ഹിതസുഖായ ഏവ പടിപജ്ജമാനോ അച്ചന്തവിവേകജ്ഝാസയതായ തബ്ബിധുരം ധമ്മസേനാപതിനോ ചിത്തുപ്പാദം പടിക്ഖിപന്തോ "ന ഖോ തേ…പേ॰… ഉപ്പാദേതബ്ബ"ന്തി അവോച, തസ്മാ സോ ഥേരസ്സ ചിത്തുപ്പാദോ ഭഗവതോ ന പാസംസോതി കത്വാ **മനോദുച്ചരിതം** നാമ ജാതോ, തസ്സ ച പടിക്ഖേപോ ഉപാരമ്ഭോതി ആഹ **"തസ്മിം മനോദുച്ചരിതേ ഉപാരമ്ഭം ആരോപേന്തോ"**തി. **ഭഗവതോ പന ഏത്തകമ്പി നത്ഥി,** യതോ പവാരണാസുത്തേ "ഹന്ദ ദാനി, ഭിക്ഖവേ, പവാരേമി വോ, ന ച മേ കിഞ്ചി ഗരഹഥ കായികം വാ വാചസികം വാ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൧൫) വുത്തോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ "ന ഖോ മയം ഭന്തേ ഭഗവതോ കിഞ്ചി ഗരഹാമ കായികം വാ വാചസികം വാ"തി സത്ഥു പരിസുദ്ധകായസമാചാരാദികം സിരസാ സമ്പടിച്ഛി. അയഞ്ഹി ലോകനാഥസ്സ ദുച്ചരിതാഭാവോ ബോധിസത്തഭൂമിയമ്പി ചരിയാചിരാനുഗതോ അഹോസി, പഗേവ ബുദ്ധഭൂമിയന്തി ദസ്സേന്തോ **"അനച്ഛരിയഞ്ചേത"**ന്തിആദിമാഹ.

ബുദ്ധാനംയേവ ധമ്മാ ഗുണാ, ന അഞ്ഞേസന്തി **ബുദ്ധധമ്മാ.** തഥാ ഹി തേ ബുദ്ധാനം ആവേണികധമ്മാതി വുച്ചന്തി. തത്ഥ **"നത്ഥി തഥാഗതസ്സ കായദുച്ചരിത"**ന്തിആദിനാ കായവചീമനോദുച്ചരിതാഭാവവചനം യഥാധികാരം കായകമ്മാദീനം ഞാണാനുപരിവത്തിതായ ലദ്ധഗുണകിത്തനം, ന

ആവേണികധമ്മന്തരദസ്സനം. സബ്ബസ്മിഞ്ഹി കായകമ്മാദികേ ഞാണാനുപരിവത്തിനി കുതോ കായദുച്ചരിതാദീനം സമ്ഭവോ. **“ബുദ്ധസ്സ അപ്പടിഹതഞാണ”**ന്തിആദിനാ വുത്താനി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണതോ വിസുംയേവ തീണി ഞാണാനി ചതുയോനിപഞ്ചഗതിപരിച്ഛേദകഞാണാനി വിയാ”തി വദന്തി. ഏകംയേവ ഹുത്വാ തീസു കാലേസു അപ്പടിഹതഞാണം നാമ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമേവ. **നത്ഥി ഛന്ദസ്സ ഹാനീ**തി സത്തേസു ഹിതഛന്ദസ്സ ഹാനി നത്ഥി. **നത്ഥി വീരിയസ്സ ഹാനീ**തി ഖേമപവിവേകവിതക്കാനുഗതസ്സ വീരിയസ്സ ഹാനി നത്ഥി. **“നത്ഥി ദവാ**തി ഖിഡ്ഡാധിപ്പായേന കിരിയാ നത്ഥി. **നത്ഥി രവാ**തി സഹസാ കിരിയാ നത്ഥീ”തി വദന്തി, സഹസാ പന കിരിയാ **ദവാ** “അഞ്ഞം കരിസ്സാമീ”തി അഞ്ഞകരണം **രവാ. ഖലിത**ന്തി വിരജ്ഝനം ഞാണേന അപ്ഫുടം. **സഹസാ**തി വേഗായിതത്തം തുരിതകിരിയാ. **അബ്യാവടോ മനോ**തി നിരത്ഥകോ ചിത്തസമുദാചാരോ. **അകുസലചിത്ത**ന്തി അഞ്ഞാണുപേക്ഖമാഹ, അയഞ്ച ദീഘഭാണകാനം പാഠോ ആകുലോ വിയ. അയം പന പാഠോ അനാകുലോ -

> അതീതംസേ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ അപ്പടിഹതഞാണം, അനാഗതംസേ, പച്ചുപ്പന്നംസേ. ഇമേഹി തീഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സബ്ബം കായകമ്മം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമം ഞാണാനുപരിവത്തി, സബ്ബം വചീകമ്മം, സബ്ബം മനോകമ്മം. ഇമേഹി ഛഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ നത്ഥി ഛന്ദസ്സ ഹാനി, നത്ഥി ധമ്മദേസനായ, നത്ഥി വീരിയസ്സ, നത്ഥി സമാധിസ്സ , നത്ഥി പഞ്ഞായ, നത്ഥി വിമുത്തിയാ. ഇമേഹി ദ്വാദസഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ നത്ഥി ദവാ, നത്ഥി രവാ, നത്ഥി അപ്ഫുടം, നത്ഥി വേഗായിതത്തം, നത്ഥി അബ്യാവടമനോ, നത്ഥി അപ്പടിസങ്ഖാനുപേക്ഖാതി.

തത്ഥ **അപ്പടിസങ്ഖാനുപേക്ഖാ**തി അഞ്ഞാണുപേക്ഖാ. സേസം വുത്തനയമേവ. ഏത്ഥ ച തഥാഗതസ്സ ആജീവപാരിസുദ്ധിം കായവചീമനോസമാചാരപാരിസുദ്ധിയാവ സങ്ഗഹേത്വാ സമാചാരത്തയവസേന മഹാഥേരേന തികോ ദേസിതോ.

കിഞ്ചനാതി കിഞ്ചിക്ഖാ. ഇമേ പന രാഗാദയോ പലിബുന്ധനട്ഠേന കിഞ്ചനാ വിയാതി **കിഞ്ചനാ.** തേനാഹ **“കിഞ്ചനാതി പലിബോധാ”**തി.

അനുദഹനട്ഠേനാതി അനു അനു ദഹനട്ഠേന. രാഗാദയോ അരൂപധമ്മാ ഇത്തരക്ഖണാ കഥം അനുദഹന്തീതി ആസങ്കം നിവത്തേതും **“തത്ഥ വത്ഥൂനീ”**തി വുത്തം, ദട്ഠബ്ബാനീതി വചനസേസോ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം രാഗാദീനം അനുദഹനട്ഠേ. **വത്ഥൂനീ**തി സാസനേ, ലോകേ ച പാകടത്താ പച്ചക്ഖഭൂതാനി കാരണാനി. **രാഗോ ഉപ്പന്നോ** തിഖിണകരോ ഹുത്വാ. തസ്മാ തംസമുട്ഠാനാ തേജോധാതു അതിവിയ തിഖിണഭാവേന സദ്ധിം അത്തനാ സഹജാതധമ്മേഹി ഹദയപ്പദേസം ഝാപേസി യഥാ തം ബാഹിരാ തേജോധാതു സനിസ്സയം. തേന സാ ഭിക്ഖുനീ സുപതോ വിയ ബ്യാധി ഝായിത്വാ മതാ. തേനാഹ **“തേനേവ ഝായിത്വാ കാലമകാസീ”**തി. ദോസസ്സ നിസ്സയാനം ദഹനതാ പാകടാ ഏവാതി ഇതരം ദസ്സേതും **“മോഹവസേന ഹീ”**തിആദി വുത്തം. **അതിവത്തിത്വാ**തി അതിക്കമിത്വാ.

കാമം ആഹുനേയ്യഗ്ഗിആദയോ തയോ അഗ്ഗീ ബ്രാഹ്മണേഹി ഇച്ഛിതാ സന്തി, തേ പന തേഹി ഇച്ഛിതമത്താ, ന സത്താനം താദിസാ അത്ഥസാധകാ. യേ പന സത്താനം അത്ഥസാധകാ, തേ ദസ്സേതും **"ആഹുനം വുച്ചതീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ആദരേന ഹുനനം പൂജനം **ആഹുനന്തി** സക്കാരോ "ആഹുന"ന്തി വുച്ചതി, തം **ആഹുനം അരഹന്തി.** തേനാഹ ഭഗവാ "ആഹുനേയ്യാതി ഭിക്ഖവേ മാതാപിതൂനമേതം അധിവചന"ന്തി (ഇതിവു॰ ൱). യദഗ്ഗേന ച തേ പുത്താനം ബഹുകാരതായ ആഹുനേയ്യാതി തേസു സമ്മാപടിപത്തി നേസം ഹിതസുഖാവഹാ, തദഗ്ഗേന തേസു മിച്ഛാപടിപത്തി അഹിതദുക്ഖാവഹാതി ആഹ **"തേസു...പേ॰... നിബ്ബത്തന്തീ"**തി. **സ്വായമത്ഥോതി** യോ മാതാപിതൂനം അത്തനോ ഉപരി വിപ്പടിപന്നാനം പുത്താനം അനുദഹനസ്സ പച്ചയഭാവേന അനുദഹനട്ഠോ, സോ അയമത്ഥോ. **മിത്തവിന്ദകവത്ഥുനാതി** മിത്തവിന്ദകസ്സ നാമ മാതരി വിപ്പടിപന്നസ്സ പുരിസസ്സ തായ ഏവ വിപ്പടിപത്തിയാ ചിരതരം കാലം ആപായികദുക്ഖാനുഭവനദീപനേന വത്ഥുനാ വേദിതബ്ബോ.

ഇദാനി തമത്ഥം കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ പവത്തം വിഭാവേതും **"മിത്തവിന്ദകോ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **ധനലോഭേന,** ന ധമ്മച്ഛന്ദേനാതി അധിപ്പായോ. **അകുതോഭയം** കേനചി അനുട്ഠാപനീയതായ. **നിവാരേസി** സമുദ്ദപയാതാ നാമ ബഹ്വന്തരായാതി അധിപ്പായേന. **അന്തരം കത്വാതി** അതിക്കമനവസേന ദ്വിന്നം പാദാനം അന്തരേ കത്വാ.

നാവാ അട്ഠാസി തസ്സ പാപകമ്മബലേന വാതസ്സ അവായനതോ. ഏകദിവസം രക്ഖിതഉപോസഥകമ്മാനുഭാവേന **സമ്പത്തിം അനുഭവന്തോ.** യഥാ പുരിമാഹി പരതോ മാ അഗമാസീതി വുത്തോ, ഏവം അപരാപരാഹിപീതി ആഹ **"താഹി 'പരതോ പരതോ മാ അഗമാസീ'തി വുച്ചമാനോ"**തി. **ഖുരചക്കധരന്തി** ഖുരധാരൂപമചക്കധരം **ഏകം** പുരിസം. **ഉപട്ഠാസി** പാപകമ്മസ്സ ബലേന.

ചതുബ്ഭീതി ചതൂഹി അച്ഛരാസദിസീഹി വിമാനപേതീഹി, സമ്പത്തിം അനുഭവിത്വാതി വചനസേസോ. **അട്ഠജ്ഝഗമാതി** രൂപാദികാമഗുണേഹി തതോ വിസിട്ഠതരാ അട്ഠ വിമാനപേതിയോ അധിഗച്ഛി. **അത്രിച്ഛന്തി** അത്രിച്ഛാസങ്ഖാതേന അതിലോഭേന സമന്നാഗതത്താ അത്ര അത്ര കാമഗുണേ ഇച്ഛന്തോ. **ചക്കന്തി** ഖുരചക്കം. **ആസദോതി** അനത്ഥാവഹഭാവേന ആസാദേതി.

സോതി ഗേഹസാമികോ ഭത്താ. **പുരിമനയേനേവാതി** അനുദഹനസ്സ പച്ചയതായ.

അതിചാരിനീതി സാമികം അതിക്കമിത്വാ ചാരിനീ മിച്ഛാചാരിനീ. **രത്തിം ദുക്ഖന്തി** അത്തനോ പാപകമ്മാനുഭാവസമുപട്ഠിതേന സുനഖേന ഖാദിതബ്ബതാദുക്ഖം. **വഞ്ചേത്വാതി** തം അജാനാപേത്വാവ കാരണട്ഠാനഗമനം സന്ധായ വുത്തം. **പടപടന്തീതി** പടപടാ കത്വാ. അനുരവദസ്സനഞ്ഹേതം. മുട്ഠിയോഗോ കിരായം തസ്സ സുനഖന്തരധാനസ്സ, യദിദം ഖേളപിണ്ഡം ഭൂമിയം നിട്ഠുഭിത്വാ പാദേന ഘംസനം. തേന വുത്തം **"സോ തഥാ അകാസി. സുനഖാ അന്തരധായിംസൂ"**തി.

ദക്ഖിണാതി ചത്താരോ പച്ചയാ ദിയ്യമാനാ ദക്ഖന്തി ഏതേഹി ഹിതസുഖാനീതി. തം ദക്ഖിണം അരഹതീതി **ദക്ഖിണേയ്യോ,** ഭിക്ഖുസങ്ഘോ.

രേവതീവത്ഥു വിമാനവത്ഥുപേതവത്ഥൂസു (വി॰ വ॰ൻ൩൮ ആദയോ) തേസം അട്ഠകഥായഞ്ച (വി॰ വ॰ ൻ൩൭-ൻ൯൭; പേ॰ വ॰ അട്ഠ॰ ൩൯ർ-൩ന്ന)
ആഗതനയേന വേദിതബ്ബം.

“തിവിധേന രൂപസങ്ഗഹോ”തി ഏത്ഥ നനു സങ്ഗഹോ ഏകവിധോവ, സോ കസ്മാ “ചതുബ്ബിധോ”തി വുത്തോതി? “സങ്ഗഹോ”തി അത്ഥം അവത്വാ അനിദ്ധാരിതത്ഥസ്സ സദ്ദസ്സേവ വുത്തത്താ. “തിവിധേന രൂപസങ്ഗഹോ”തിആദീസു (ധ॰ സ॰ രൂപകണ്ഡ-തികേ) പദേസു സങ്ഗഹ-സദ്ദോ താവ അത്തനോ അത്ഥവസേന ചതുബ്ബിധോതി അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ. അത്ഥോപി വാ അനിദ്ധാരിതവിസേസോ സാമഞ്ഞേന ഗഹേതബ്ബതം പത്തോ “തിവിധേന രൂപസങ്ഗഹോ”തിആദീസു (ധ॰ സ॰ രൂപകണ്ഡ-തികേ) “സങ്ഗഹോ”തി വുത്തോതി ന കോചി ദോസോ. നിദ്ധാരിതേ ഹി വിസേസേ തസ്സ ഏകവിധതാ സിയാ, ന തതോ പുബ്ബേതി. **“ജാതിസങ്ഗഹോ”**തി വുത്തേപി ജാതി-സദ്ദസ്സ സാപേക്ഖസദ്ദത്താ അത്തനോ ജാതിയാ സങ്ഗഹോതി അയമത്ഥോ വിഞ്ഞായതേവ സമ്ബന്ധാരഹസ്സ അഞ്ഞസ്സ അവുത്തത്താ യഥാ “മാതാപിതു ഉപട്ഠാന”ന്തി (ഖു॰ പാ॰ ൫.ന്ന; സു॰ നി॰ ൨ന്ന൭). അട്ഠകഥായം പന യഥാധിപ്പേതമത്ഥം അപരിപുണ്ണം കത്വാ ദസ്സേതും **“ജാതിസങ്ഗഹോ”** ഇച്ചേവ വുത്തം. സമാനജാതികാനം സങ്ഗഹോ, സമാനജാതിയാ വാ സങ്ഗഹോ സജാതിസങ്ഗഹോ. സഞ്ജായതി ഏത്ഥാതി **സഞ്ജാതി,** സഞ്ജാതിയാ സങ്ഗഹോ **സഞ്ജാതിസങ്ഗഹോ,** സഞ്ജാതിദേസേന സങ്ഗഹോതി അത്ഥോ. കിരിയായ ഏവരൂപായ സങ്ഗഹോ **കിരിയാസങ്ഗഹോ. രൂപക്ഖന്ധഗണന**ന്തി “രൂപക്ഖന്ധോ”തി ഗണനം സങ്ഖ്യം **ഗച്ഛതി** രുപ്പനസഭാവത്താ. **തീഹി കോട്ഠാസേഹി രൂപഗണനാ**തി വക്ഖമാനേഹി തീഹി ഭാഗേഹി രൂപസ്സ സങ്ഗഹോ, ഗണേതബ്ബതാതി അത്ഥോ.

രൂപായതനം നിപസ്സതി പച്ചക്ഖതോ വിജാനാതീതി **നിദസ്സനം** , ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം, നിദസ്സതീതി വാ **നിദസ്സനം,** ദട്ഠബ്ബഭാവോ, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ ഗോചരഭാവോ, തസ്സ ച രൂപായതനതോ അനഞ്ഞത്തേപി അഞ്ഞേഹി ധമ്മേഹി രൂപായതനം വിസേസേതും അഞ്ഞം വിയ കത്വാ **“സഹ നിദസ്സനേനാതി സനിദസ്സന”**ന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ധമ്മസഭാവസാമഞ്ഞേന ഹി ഏകീഭൂതേസു ധമ്മേസു യോ നാനത്തകരോ സഭാവോ, സോ അഞ്ഞോ വിയ കത്വാ ഉപചരിതും യുത്തോ. ഏവഞ്ഹി അത്ഥവിസേസാവബോധോ ഹോതീതി. **ചക്ഖുപടിഹനനസമത്ഥതോ**തി ചക്ഖുനോ ഘട്ടനസമത്ഥതായ. ഘട്ടനം വിയ ച **ഘട്ടനം** ദട്ഠബ്ബം. ദുതിയേന അത്ഥവികപ്പേന ദട്ഠബ്ബഭാവസങ്ഖാതം നാസ്സ നിദസ്സനന്തി അനിദസ്സനന്തി യോജനാ. ഏത്ഥ ച ദസന്നം ആയതനാനം യഥാരഹം സയം, നിസ്സയവസേന ച സമ്പത്താനം, അസമ്പത്താനഞ്ച പടിമുഖഭാവോ അഞ്ഞമഞ്ഞപതനം **പടിഹനനം,** യേന ബ്യാപാരാദിവികാരപച്ചയന്തരസന്നിധാനേ ചക്ഖാദീനം വിസയേസു വികാരുപ്പത്തി. തത്ഥ **ബ്യാപാരോ** ചക്ഖാദീനം സവിസയേസു ആവിച്ഛന്നം, രൂപാദീനം ഇട്ഠാനിട്ഠതാ, തത്ഥ ച ചിത്തസ്സ ആഭുജനന്തി ഇമേ ആദിസദ്ദസങ്ഗഹിതാ. തേഹി വികാരപ്പത്തിയാ പച്ചയന്തരബ്യാപാരതോ അഞ്ഞന്തി കത്വാ അനുഗ്ഗഹൂപഘാതോ **വികാരോ.** ഉപനിസ്സയോ പന അപ്പധാനസ്സ പച്ചയോ ഇധ ഗഹിതോ. കാരണകാരണമ്പി കാരണമേവാതി ഗയ്ഹമാനേ സിയാ തസ്സാപി സങ്ഗഹോതി. **വുത്തപ്പകാര**ന്തി “ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസങ്ഖാത”ന്തി വുത്തപ്പകാരം. **നാസ്സ പടിഘോ**തി ഏത്ഥാപി

“വുത്തപ്പകാര”ന്തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധോ. **അവസേസം** സോളസവിധം **സുഖുമരൂപം.**

സങ്ഖരോന്തീതി സമ്പിണ്ഡേന്തി. ചേതനാ ഹി ആയൂഹനരസതായ യഥാ സമ്പയുത്തധമ്മേ യഥാസകം കിച്ചേസു സംവിദഹന്തീ വിയ അഭിസന്ദഹന്തീ വത്തമാനാ തേനേവ കിച്ചവിസേസേന തേ സമ്പിണ്ഡേന്തീ വിയ ഹോതി, ഏവം അത്തനോ വിപാകധമ്മേപി പച്ചയസമവായേ സങ്ഖരോന്തീ സമ്പിണ്ഡേന്തീ വിയ ഹോതി. തേനാഹ **“സഹജാത...പേ॰... രാസീ കരോന്തീ”**തി. **അഭിസങ്ഖരോതീ**തി അഭിവിസിട്ഠം കത്വാ സങ്ഖരോതി. പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ ഹി അത്തനോ ഫലം ഇതരസ്സ ഫലതോ അതിവിയ വിസിട്ഠം ഭിന്നം കത്വാ സങ്ഖരോതി പച്ചയതോ, സഭാവതോ, പവത്തിആകാരതോ ച സയം ഇതരേഹി വിസിട്ഠസഭാവത്താ. ഏസ നയോ ഇതരേഹിപി. പുജ്ജഭവഫലനിബ്ബത്തനതോ, അത്തനോ സന്താനസ്സ പുനനതോ ച **പുഞ്ഞോ.**

മഹാചിത്തചേതനാനന്തി അസങ്ഖ്യേയ്യായുനിപ്ഫാദനാദിമഹാനുഭാവതായ മഹാചിത്തേസു പവത്തചേതനാനം. **അട്ഠേവ ചേതനാ ഹോന്തി,** യാ കാമാവചരാ കുസലാ. “തേരസപീ”തി കസ്മാ വുത്തം, നനു “നവാ”തി വത്തബ്ബം. ന ഹി ഭാവനാ ഞാണരഹിതാ യുത്താതി അനുയോഗം സന്ധായാഹ **“യഥാ ഹീ”**തിആദി. **കസിണപരികമ്മം കരോന്തസ്സാ**തി കസിണേസു ഝാനപരികമ്മം കരോന്തസ്സ. “പഥവീ പഥവീ”തിആദി ഭാവനാ ഹി കസിണപരികമ്മം. തസ്സ ഹി പരികമ്മസ്സ സുപഗുണഭാവതോ അനുയുത്തസ്സ തത്ഥ ആദരാകരണേന സിയാ ഞാണരഹിതചിത്തം. ഝാനപച്ചവേക്ഖണായപി ഏസേവ നയോ. കേചി മണ്ഡലകരണമ്പി ഭാവനം ഭജാപേന്തി.

ദാനവസേന പവത്തചിത്തചേതസികധമ്മാ **ദാനം,** തത്ഥ ബ്യാപാരഭൂതാ ആയൂഹനചേതനാ ദാനം ആരബ്ഭ, ദാനഞ്ച അധികിച്ച ഉപ്പജ്ജതീതി വുത്താ. ഏവം ഇതരേസുപി. **അയം സങ്ഖേപദേസനാ**തി അയം പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരേ സങ്ഖേപതോ അത്ഥദേസനാ, അത്ഥവണ്ണനാതി അത്ഥോ.

സോമനസ്സചിത്തേനാതി അനുമോദനാപവത്തിദസ്സനമത്തമേതം ദട്ഠബ്ബം. ഉപേക്ഖാസഹഗതേനാപി ഹി അനുസ്സരതി ഏവാതി. കാമം നിച്ചസീലം, ഉപോസഥസീലം, നിയമസീലമ്പി സീലമേവ, പരിപുണ്ണം പന സബ്ബങ്ഗസമ്പന്നം സീലം ദസ്സേതും **“സീലപൂരണത്ഥായാ”**തിആദി വുത്തം. നയദസ്സനം വാ ഏതം, തസ്മാ “നിച്ചസീലം, ഉപോസഥസീലം, നിയമസീലം സമാദിയിസ്സാമീ”തി വിഹാരം ഗച്ഛന്തസ്സ, സമാദിയിത്വാ സമാദിന്നസീലേ ച തസ്മിം, “സാധു സുട്ഠൂ”തി ആവജ്ജന്തസ്സ, തം സീലം സോധേന്തസ്സ ച പവത്താ ചേതനാ സീലമയാതി ഏവമേത്ഥ യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

പുബ്ബേ സമഥവസേന ഭാവനാനയോ ഗഹിതോതി ഇദാനി സമ്മസനനയേന തം ദസ്സേതും **“പടിസമ്ഭിദായം വുത്തേനാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അനിച്ചതോ**തി അനിച്ചഭാവതോ. **ദുക്ഖതോ, അനത്തതോ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ യേ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ നാമരൂപഭാവേന പരിഗ്ഗഹിതാ, തേ യസ്മാ ദ്വാരാരമ്മണേഹി സദ്ധിം ദ്വാരപ്പവത്തധമ്മവസേന വിഭാഗം ലഭന്തി, തസ്മാ ദ്വാരഛക്കാദിവസേന ഛ ഛക്കാ ഗഹിതാ. യസ്മാ പന ലക്ഖണേസു അനത്തലക്ഖണം ദുബ്ബിഭാവം, തസ്മാ തസ്സ വിഭാവനായ ഛ ധാതുയോ

ഗഹിതാ. തതോ യേസു കസിണേസു ഇതോ ബാഹിരകാനം അത്താഭിനിവേസോ, താനി ഇമേസം ഝാനാനം ആരമ്മണഭാവേന ഉപട്ഠാനാകാരമത്താനി, ഇമാനി പന താനി ഝാനാനീതി ദസ്സനത്ഥം ദസ കസിണാനി ഗഹിതാനി. തതോ ദുക്ഖാനുപസ്സനായ പരിവാരഭാവേന പടിക്കൂലാകാരവസേന ദ്വത്തിംസ കോട്ഠാസാ ഗഹിതാ. പുബ്ബേ ഖന്ധവസേന സങ്ഖേപതോ ഇമേ ധമ്മാ ഗഹിതാ, ഇദാനി നാതിസങ്ഖേപവിത്ഥാരനയേന ച മനസി കാതബ്ബാതി ദസ്സനത്ഥം ദ്വാദസായതനാനി, അട്ഠാരസ ധാതുയോ ച ഗഹിതാ. തേസു ഇമേ ധമ്മാ സതിപി സുഞ്ഞാനിരീഹഅബ്യാപാരഭാവേ ധമ്മസഭാവതോ ആധിപച്ചഭാവേന പവത്തന്തീതി അനത്തഭാവവിഭാവനത്ഥം ഇന്ദ്രിയാനി ഗഹിതാനി. ഏവം അനേകഭേദഭിന്നാപി ഇമേ ധമ്മാ ഭൂമിത്തയപരിയാപന്നതായ തിവിധാവ ഹോന്തീതി ദസ്സനത്ഥം തിസ്സോ ധാതുയോ ഗഹിതാ. ഏത്താവതാ നിമിത്തം ദസ്സേത്വാ പവത്തം ദസ്സേതും കാമഭവാദയോ നവ ഭവാ ഗഹിതാ. ഏത്തകേ അഭിഞ്ഞേയ്യവിസേസേ പവത്തമനസികാരകോസല്ലേന സണ്ഹസുഖുമേസു നിബ്ബത്തിതമഹഗ്ഗതധമ്മേസു മനസികാരോ പവത്തേതബ്ബോതി ദസ്സനത്ഥം ഝാനഅപ്പമഞ്ഞാരൂപാനി ഗഹിതാനി. തത്ഥ ഝാനാനി നാമ വുത്താവസേസാരമ്മണാനി രൂപാവചരജ്ഝാനാനി. പുന പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നവിഭാഗതോ ഇമേ ധമ്മാ വിഭജ്ജ മനസികാതബ്ബാതി ദസ്സനത്ഥം പടിച്ചസമുപ്പാദങ്ഗാനി ഗഹിതാനി. പച്ചയാകാരമനസികാരോ ഹി സുഖേന, സുട്ഠുതരഞ്ച ലക്ഖണത്തയം വിഭാവേതി, തസ്മാ സോ പച്ഛതോ ഗഹിതോ. ഏവം ഏതേ സമ്മസനീയഭാവേന ഗഹിതാ ഖന്ധാദിവസേന കോട്ഠാസതോ പഞ്ചവീസതിവിധാ, പഭേദതോ പന അതീതാദിഭേദം അനാമസിത്വാ ഗയ്ഹമാനാ ദ്വീഹി ഊനാനി ദ്വേസതാനി ഹോന്തി. ഇദം താവേത്ഥ പാളിവവത്ഥാനം, അത്ഥവിചാരം പന ഇച്ഛന്തേഹി പരമത്ഥമഞ്ജൂസായം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗസംവണ്ണനായം** വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

ന പുഞ്ഞോതി **അപുഞ്ഞോ.** തസ്സ പുഞ്ഞ-സദ്ദേ വുത്തവിപരിയായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സന്താനസ്സ ഇഞ്ജനഹേതൂനം നീവരണാദീനം സുവിക്ഖമ്ഭനതോ രൂപതണ്ഹാസങ്ഖാതസ്സ ഇഞ്ജിതസ്സ അഭാവതോ **അനിഞ്ജം,** അനിഞ്ജമേവ **"ആനേഞ്ജ"**ന്തി വുത്തം. തഥാ ഹി രൂപാരമ്മണം രൂപനിമിത്താരമ്മണം സബ്ബമ്പി ചതുത്ഥജ്ഝാനം നിപ്പരിയായേന "ആനേഞ്ജ"ന്തി വുച്ചതി.

ചത്താരോ മഗ്ഗട്ഠാ, ഹേട്ഠിമാ തയോ ഫലട്ഠാതി ഏവം **സത്തവിധോ.** **തിസ്സോ സിക്ഖാതി** അധിസീലാദികാ തിസ്സോ സിക്ഖാ. താസു ജാതോതി വാ **സേക്ഖോ,** അരിയപുഗ്ഗലോ ഹി അരിയായ ജാതിയാ ജായമാനോ സിക്ഖാസു ജായതി, ന യോനിയം. സിക്ഖനസീലോതി വാ **സേക്ഖോ.** പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ വാ കഥായ സേക്ഖസ്സ അയന്തി അഞ്ഞാസാധാരണമഗ്ഗഫലത്തയധമ്മാ സേക്ഖപരിയായേന വുത്താ. **അസേക്ഖോ**തി ച യത്ഥ സേക്ഖഭാവാസങ്കാ അത്ഥി, തത്ഥായം പടിസേധോതി ലോകിയനിബ്ബാനേസു അസേക്ഖഭാവനാപത്തി ദട്ഠബ്ബാ. സീലസമാധിപഞ്ഞാസങ്ഖാതാ ഹി സിക്ഖാ അത്തനോ പടിപക്ഖകിലേസേഹിവിപ്പമുത്താ പരിസുദ്ധാ ഉപക്കിലേസാനം ആരമ്മണഭാവമ്പി അനുപഗമനതോ ഏതാ "സിക്ഖാ"തി വത്തും യുത്താ അട്ഠസുപി മഗ്ഗഫലേസു വിജ്ജന്തി, തസ്മാ ചതുമഗ്ഗഹേട്ഠിമഫലത്തയസമങ്ഗിനോ വിയ അരഹത്തഫലസമങ്ഗീപി താസു

സിക്ഖാസു ജാതോതി ച തംസമങ്ഗിനോ അരഹതോ ഇതരേസം വിയ സേക്ഖത്തേ സതി സേക്ഖസ്സ അയന്തി ച സിക്ഖാ സീലം ഏതസ്സാതി ച "സേക്ഖോ"തി വത്തബ്ബോ സിയാതി തന്നിവത്തനത്ഥം **അസേക്ഖോ**തി യഥാവുത്തസേക്ഖഭാവപടിസേധോ കതോ. അരഹത്തഫലേ ഹി പവത്തമാനാ സിക്ഖാ പരിനിട്ഠിതസിക്ഖാകിച്ചത്താ ന സിക്ഖാകിച്ചം കരോന്തി, കേവലം സിക്ഖാഫലഭാവേനേവ പവത്തന്തി, തസ്മാ ന താ സിക്ഖാവചനം അരഹന്തി, നാപി തംസമങ്ഗീ സേക്ഖവചനം, ന ച "സിക്ഖനസീലോ, സിക്ഖാസു ജാതോ"തി ച വത്തബ്ബതം അരഹതി. ഹേട്ഠിമഫലേസു പന സിക്ഖാ സകദാഗാമിമഗ്ഗവിപസ്സനാദീനം ഉപനിസ്സയഭാവതോ സിക്ഖാകിച്ചം കരോന്തീതി സിക്ഖാവചനം അരഹന്തി, തംസമങ്ഗിനോ ച സേക്ഖവചനം, "സിക്ഖനസീലാ, സിക്ഖാസു ജാതാ"തി ച വത്തബ്ബതം അരഹന്തി.

"സിക്ഖതീതി സേക്ഖോ"തി ച അപരിയോസിതസിക്ഖോ ദസ്സിതോതി. അനന്തരമേവ "ഖീണാസവോ"തി ആദിം വത്വാ "ന സിക്ഖതീതി അസേക്ഖോ"തി വുത്തത്താ പരിയോസിതസിക്ഖോ ദസ്സിതോ, ന സിക്ഖാരഹിതോ തസ്സ തതിയപുഗ്ഗലഭാവേന ഗഹിതത്താ. വുദ്ധിപ്പത്തസിക്ഖോ വാ അസേക്ഖോതി ഏതസ്മിം അത്ഥേ സേക്ഖധമ്മേസു ഏവ ഠിതസ്സ കസ്സചി അരിയസ്സ അസേക്ഖഭാവാപത്തീതി അരഹത്തമഗ്ഗധമ്മാ വുദ്ധിപ്പത്താ, യഥാവുത്തേഹി ച അത്ഥേഹി സേക്ഖോതി കത്വാ തംസമങ്ഗിനോ അഗ്ഗമഗ്ഗട്ഠസ്സ അസേക്ഖഭാവോ ആപന്നോതി? ന തംസദിസേസു തബ്ബോഹാരതോ. അരഹത്തമഗ്ഗതോ ഹി നിന്നാനാകരണം അരഹത്തഫലം ഠപേത്വാ പരിഞ്ഞാദികിച്ചകരണം, വിപാകഭാവഞ്ച, തസ്മാ തേ ഏവ സേക്ഖധമ്മാ "അഗ്ഗഫലധമ്മഭാവം ആപന്നാ"തി സക്കാ വത്തും, കുസലസുഖതോ ച വിപാകസുഖം സന്തതരതായ പണീതതരന്തി, വുദ്ധിപ്പത്താ ച തേ ധമ്മാ ഹോന്തീതി തംസമങ്ഗീ "അസേക്ഖോ"തി വുച്ചതീതി.

ജാതിമഹല്ലകോതി ജാതിയാ വുഡ്ഢതരോ അദ്ധഗതോ വയോഅനുപ്പത്തോ. സോ ഹി രത്തഞ്ഞുതായ യേഭുയ്യേന ജാതിധമ്മകുലധമ്മപദേസു ഥാവരിയപ്പത്തിയാ **ജാതിഥേരോ നാമ. ഥേരകരണാ ധമ്മാ**തി സാസനേ ഥിരഭാവകരാ ഗുണാ പടിപക്ഖനിമ്മദനകാ. **ഥേരോ**തി വക്ഖമാനേസു ധമ്മേസു ഥിരഭാവപ്പത്തോ. **സീലവാ**തി പാസംസേന സാതിസയേന സീലേന സമന്നാഗതോ, സീലസമ്പന്നോതി അത്ഥോ, ഏതേന ദുസ്സീല്യസങ്ഖാതസ്സ ബാല്യസ്സ അഭാവമാഹ. സുത്തഗേയ്യാദി ബഹു സുതം ഏതേനാതി **ബഹുസ്സുതോ,** ഏതേനാസ്സ സുതവിരഹസങ്ഖാതസ്സ ബാല്യസ്സ അഭാവം, പടിസങ്ഖാനബലേന ച പതിട്ഠിതഭാവം വദതി. **"ചതുന്നം ഝാനാനം ലാഭീ"**തി ഇമിനാ നീവരണാദിസങ്ഖാതസ്സ ബാല്യസ്സ അഭാവം, ഭാവനാബലേന ച പതിട്ഠിതഭാവം കഥേതി. **"ആസവാനം ഖയാ"**തിആദിനാ അവിജ്ജാസങ്ഖാതസ്സ ബാല്യസ്സ സബ്ബസോ അഭാവം, ഖീണാസവഥേരഭാവേന പതിട്ഠിതഭാവഞ്ചസ്സ ദസ്സേതി. ന ചേത്ഥ സമുദായേ വാക്യപരിസമാപനം, അഥ ഖോ പച്ചേകം വാക്യപരിസമാപനന്തി ദസ്സേന്തോ **"ഏവം വുത്തേസു ധമ്മേസൂ"**തിആദിമാഹ. **ഥേരനാമകോ വാ** "ഥേരോ"തി ഏവം നാമകോ വാ.

അനുഗ്ഗഹവസേന, പൂജാവസേന വാ അത്തനോ സന്തകം പരസ്സ ദീയതി ഏതേനാതി **ദാനം,** പരിച്ചാഗചേതനാ. ദാനമേവ **ദാനമയം.** പദപൂരണമത്തം മയ-സദ്ദോ. പുഞ്ഞഞ്ച തം യഥാവുത്തേനത്ഥേന കിരിയാ ച കമ്മഭാവതോതി **പുഞ്ഞകിരിയാ.** പരേസം പിയമനാപതാസേവനീയതാദീനം **ആനിസംസാനം.**

പുബ്ബേ…പേ॰… വസേനേവാതി സങ്ഖാരത്തികേ (ദീ॰ നി॰ ട്ട.ട്ടം; ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ട്ട.ട്ടം) വുത്തദാനമയസീലമയഭാവനാമയചേതനാവസേനേവ. ഇമാനി വേദിതബ്ബാനീതി സമ്ബന്ധോ. **ഏത്ഥാ**തി ഏതേസു പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂസു. **കായേന കരോന്തസ്സാ**തി അത്തനോ കായേന പരിച്ചാഗപയോഗം പവത്തേന്തസ്സ. **തദത്ഥ**ന്തി ദാനത്ഥം. "ഇമം ദേയ്യധമ്മം ദേഹീ"തി **വാചം നിച്ഛാരേന്തസ്സ. ദാനപാരമിം ആവജ്ജേത്വാ വാ**തി യഥാ കേവലം "അന്നദാനാദീനി ദേമീ"തി ദാനകാലേ തം ദാനമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു ഹോതി, ഏവം "ഇമം ദാനമയം സമ്മാസമ്ബോധിയാ പച്ചയോ ഹോതൂ"തി ദാനപാരമിം ആവജ്ജേത്വാ **ദാനകാലേപി** ദാനസീസേനേവ പവത്തിതത്താ. **വത്തസീസേ ഠത്വാ**തി "ഏതം ദാനം നാമ മയ്ഹം കുലവംസോ കുലതന്തി കുലപവേണീ കുലചാരിത്ത"ന്തി ചാരിത്തസീലേ ഠത്വാ **ദദതോ ചാരിത്തസീലമയം.** യഥാ ദേയ്യധമ്മപരിച്ചാഗവസേന പവത്തമാനാപി ദാനചേതനാ വത്തസീസേ ഠത്വാ ദദതോ സീലമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു ഹോതി പുബ്ബാഭിസങ്ഖാരസ്സ, അപരഭാഗചേതനായ ച തഥാ പവത്തത്താ, ഏവം ദേയ്യധമ്മേ **ഖയതോ, വയതോ സമ്മസനം പട്ഠപേത്വാ ദദതോ ഭാവനാമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു ഹോതി** പുബ്ബഭാഗചേതനായ, ദേയ്യധമ്മേ അപരഭാഗചേതനായ ച തഥാ പവത്തത്താ.

അപചീതിചേതനാ **അപചിതിസഹഗതം** അപചീയതി ഏതായാതി യഥാ നന്ദീരാഗോ ഏവ നന്ദീരാഗസഹഗതാ, യഥാവുത്തായ വാ അപചിതിയാ സഹഗതം സഹപവത്തന്തി **അപചിതിസഹഗതം** . അപചായനവസേന പവത്തം **പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു.** വയസാ ഗുണേഹി ച വുഡ്ഢതരാനം വത്തപടിപത്തീസു ബ്യാവടോ ഹോതി യായ ചേതനായ, സാ **വേയ്യാവച്ചം,** വേയ്യാവച്ചമേവ **വേയ്യാവച്ചസഹഗതം.** വേയ്യാവച്ചസങ്ഖാതായ വാ വത്തപടിപത്തിയാ സമുട്ഠാപനവസേനേവ സഹഗതം പവത്തന്തി **വേയ്യാവച്ചസഹഗതം,** തഥാപവത്തം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു. അത്തനോ സന്താനേ പത്തം പുഞ്ഞം അനുപ്പദീയതി ഏതേനാതി **പത്താനുപ്പദാനം.** തഥാ പരേന അനുപ്പദിന്നതായ പത്തം അബ്ഭനുമോദതി ഏതേനാതി **പത്തബ്ഭനുമോദനം.** അനനുപ്പദിന്നം പന കേവലം അബ്ഭനുമോദീയതി ഏതേനാതി **അബ്ഭനുമോദനം.** ധമ്മം ദേസേതി ഏതായാതി **ദേസനാ,** ദേസനാവ **ദേസനാമയം.** സുണാതി ഏതേനാതി **സവനം,** സവനമേവ **സവനമയം.** ദിട്ഠിയാ ഞാണസ്സ ഉജുഗമനം **ദിട്ഠിജുഗതം.** സബ്ബത്ഥ "പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂ"തി പദം അപേക്ഖിത്വാ നപുംസകലിങ്ഗതാ.

പൂജാവസേന സാമീചികിരിയാ അപചായനം **അപചിതി.** വയസാ ഗുണേഹി ച ജേട്ഠാനം ഗിലാനാനഞ്ച തംതംകിച്ചകരണം **വേയ്യാവച്ചം.** അയമേതേസം വിസേസോതി ആഹ **"തത്ഥാ"**തിആദി. **ചത്താരോ പച്ചയേ ദത്വാ സബ്ബസത്താനന്തി** ച ഏകദേസതോ ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസോ, യം കിഞ്ചി ദേയ്യധമ്മം ദത്വാ, പുഞ്ഞം വാ കത്വാ "കതിപയാനം, ഏകസ്സേവ വാ പത്തി ഹോതൂ"തി പരിണാമനമ്പി പത്താനുപ്പദാനമേവ. തം ന മഹപ്ഫലം തണ്ഹായ പരാമട്ഠത്താ. പരേസം ദേസേതി ഹിതഫരണേന മുദുചിത്തേനാതി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **ഏവ**ന്തി ഏവം ഇമം ധമ്മം സുത്വാ ബഹുസ്സുതോ ഹുത്വാ പരേ ധമ്മദേസനായ അനുഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീതി **ഹിതഫരണേന മുദുചിത്തേന ധമ്മം സുണാതി.** ഏവഞ്ഹിസ്സ സവനം അത്തനോ, പരേസഞ്ച സമ്മാപടിപത്തിയാ പച്ചയഭാവതോ മഹപ്ഫലം ഭവിസ്സതീതി. **സബ്ബേസ**ന്തി സബ്ബേസമ്പി ദസന്നം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനം. **നിയമലക്ഖണ**ന്തി മഹപ്ഫലഭാവസ്സ നിയാമകസഭാവം . **ദിട്ഠിയാ ഉജുഭാവേനേവാ**തി "അത്ഥി, നത്ഥീ"തി അന്തദ്വയസ്സ

ദുരസമുസ്സാരിതതായ ‘‘അത്ഥി ദിന്ന’’ന്തിആദി (മ॰ നി॰ ൨.൯൪; ൩.൯൧; വിഭ॰ ൭൯൩) നയപ്പവത്തായ സമ്മാദിട്ഠിയാ ഉജുകമേവ പവത്തിയാ. ദാനാദീസു ഹി യം കിഞ്ചി ഇമായ ഏവ സമ്മാദിട്ഠിയാ പരിസോധിതം മഹാജുതികം മഹാവിപ്ഫാരം ഭവതി.

പുരിമേഹേവ തീഹീതി പാളിയം ആഗതേഹേവ തീഹി. **സീലമയേ** പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുമ്ഹി **സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി** ചാരിത്തസീലഭാവതോ. **ദാനമയേ** സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി ദാനസഭാവത്താ, ദാനവിസയത്താ ച. കാമം ദേസനാ ധമ്മദാനസഭാവതോ ദാനമയേ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതീതി വത്തും യുത്താ, കുസലധമ്മാസേവനഭാവതോ പന വിമുത്തായതനസീസേ ഠത്വാ പവത്തിതാ വിയ സവനേന സദ്ധിം **ഭാവനാമയേ** സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തീതി വുത്തം. ‘‘ദിട്ഠിജുഗതം ഭാവനാമയേ’’തി കേചി. **ദിട്ഠിജുഗതേ** ഏവ ച അത്തനാ കതസ്സ പുഞ്ഞസ്സ അനുസ്സരണം, തസ്സ ച പരേസം അത്ഥായ പരിണാമനം, ഗുണപസംസാ, അഞ്ഞേഹി കരിയമാനായ പുഞ്ഞകിരിയായ, സമ്മാപടിപത്തിയാ ച അനുമോദനം സരണഗമനന്തി ഏവം ആദയോ പുഞ്ഞവിസേസാ സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി ദിട്ഠിജുകമ്മവസേനേവ തേസം ഇജ്ഝനതോ.

പരസ്സ പടിപത്തിയാ സോധനത്ഥോ അനുയോഗോ **ചോദനാ,** സാ യാനി നിസ്സായ പവത്തതി, താനി **ചോദനാവത്ഥൂനി** ദിട്ഠസുതപരിസങ്കിതാനി. തേനാഹ **‘‘ചോദനാകാരണാനീ’’**തി. **ദിട്ഠേനാ**തി ച ഹേതുമ്ഹി കരണവചനം , ദിട്ഠേന ഹേതുനാതി അത്ഥോ. കിം പന തം ദിട്ഠന്തി ആഹ **‘‘വീതിക്കമ’’**ന്തി . **ദിസ്വാ**തി ച ദസ്സനഹേതൂതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ യഥാ ‘‘പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ’’തി. **‘‘സുതേനാ’’**തിആദീസുപി ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **പരസ്സാ**തി പരതോ, **പരസ്സ** വാ വചനം **സുത്വാ. ദിട്ഠപരിസങ്കിതേനാ**തി ദിട്ഠാനുഗതേന പരിസങ്കിതേന, തഥാ പരിസങ്കിതേന വാ വീതിക്കമേന. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **ചോദേതി** വത്ഥുസന്ദസ്സനേന വാ സംവാസപ്പടിക്ഖേപേന വാ സാമീചിപ്പടിക്ഖേപേന വാ. ഇമസ്മിം പന അത്ഥേ വിത്ഥാരിയമാനേ അതിപ്പപഞ്ചോ ഹോതീതി ആഹ **‘‘അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ’’**തി. വിത്ഥാരം പന ഇച്ഛന്താനം തസ്സ അധിഗമുപായം ദസ്സേന്തോ **‘‘വിത്ഥാരോ പന...പേ॰... വേദിതബ്ബോ’’**തി ആഹ.

കാമൂപപത്തിയോതി കാമേഹി ഉപപന്നതാ, സമന്നാഗതതാതി അത്ഥോ. സമന്നാഗമോ ച തേസം പടിസേവനം, സമധിഗമോ ചാതി ആഹ **‘‘കാമൂപസേവനാ കാമപടിലാഭാ വാ’’**തി. **പച്ചുപട്ഠിതകാമാ**തി ദുതിയതതിയരാസീനം വിയ സയം, പരേഹി ച അനിമ്മിതാ. ഉട്ഠാനകമ്മഫലൂപജീവിഭാവതോ പന തദുഭയവസേന പച്ചുപട്ഠിതാ കാമാ ഏതേസന്തി **പച്ചുപട്ഠിതകാമാ.** തേ പന തേസം യേഭുയ്യേന നിബദ്ധാനി ഹോന്തീതി **‘‘നിബദ്ധകാമാ’’**തി വുത്തം. **ചതുദേവലോകവാസിനോ**തി ചാതുമഹാരാജികതോ പട്ഠായ യാവ തുസിതാ ദേവാ. **വിനിപാതികാ**തി ആപായികാ. പരനിമ്മിതാ കാമാ ഏതേസന്തി **പരനിമ്മിതകാമാ.**

പകതിസേവനവസേനാതി അനുമാനതോ ജാനനം വദതി, ന പച്ചക്ഖതോ. **വസം വത്തേന്തീ**തി യഥാരുചി പാതബ്യതം ആപജ്ജന്തി. **‘‘മേഥുനം പടിസേവന്തീ’’**തി ഇദം പന കേചിവാദപടിസേധനത്ഥം വുത്തം. തേനാഹ **‘‘കേചി പനാ’’**തിആദി. തേ ‘‘യാമാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം **ആലിങ്ഗിതമത്തേന** ,

തുസിതാനം ഹത്ഥാമസനമത്തേന, നിമ്മാനരതീനം **ഹസിതമത്തേന,** പരനിമ്മിതവസവത്തീനം **ഓലോകിതമത്തേന കാമകിച്ചം ഇജ്ഝതീ"തി വദന്തി.** "ഇതരേസം ദ്വിന്നം ദ്വയംദ്വയസമാപത്തിയാ വാ"തി വദന്തി താദിസസ്സ കാമേസു വിരജ്ജനസ്സ തേസു അഭാവതോ, കാമാനഞ്ച ഉത്തരുത്തരി പണീതപണീതതരപണീതതമഭാവതോ. കേവലം പന നിസ്സന്ദാഭാവോ തേസം വത്തബ്ബോ. **കാമകിച്ച**ന്തി തങ്ഖണികപരിളാഹൂപസമാവഹം ഫസ്സസുഖം. **കാമാ**തി കാമൂപഭോഗാ. **പാകതികാ ഏവാ**തി ഹേട്ഠിമേഹി ഏകസദിസാ ഏവ. **ഏകസങ്ഖാത**ന്തി ഏകരൂപം സമാനരൂപന്തി, സമഞ്ഞാതം സമാനഭാവന്തി വാ അത്ഥോ.

സുഖപടിലാഭാതി സുഖസമധിഗമാ. **ഹേട്ഠാ**തി പഠമജ്ഝാനഭൂമിതോ ഹേട്ഠാ മനുസ്സേസു, ദേവേസു വാ. **പഠമജ്ഝാനസുഖ**ന്തി കുസലപഠമജ്ഝാനം. ഭൂമിവസേനപി ഹേട്ഠുപരിഭാവോ ലബ്ഭതേവ ബ്രഹ്മകായികേസു, ബ്രഹ്മപുരോഹിതേസു വാ കുസലജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ ബ്രഹ്മപുരോഹിതേസു, മഹാബ്രഹ്മേസു വാ വിപാകസുഖാനുഭവനസ്സ ലബ്ഭനതോ. ഏത്ഥ ച ദുതിയതതിയജ്ഝാനഭൂമിവസേന ദുതിയതതിയസുഖൂപപത്തീനം വുച്ചമാനത്താ പഠമജ്ഝാനഭൂമിവസേനേവ പഠമജ്ഝാനസുഖൂപപത്തി വുത്താ. **തിന്താ**തി തേമിതാ, ഝാനസുഖേന ചേവ ഝാനസമുട്ഠാനപണീതരൂപഫുട്ഠകായേന ച പണീതാ വിത്താതി അത്ഥോ. തേനേവാഹ **"സമന്തതോ തിന്താ"**തിആദി. യസ്മാ കുസലസുഖതോ വിപാകസുഖം സന്തതരതായ പണീതതരം ബഹുലഞ്ച പവത്തതി, തസ്മാ വുത്തം **"ഇദമ്പി വിപാകജ്ഝാനസുഖം ഏവ സന്ധായ വുത്ത"**ന്തി. **തേസ**ന്തി ആഭസ്സരാനം. സപ്പീതികസ്സ സുഖസ്സ അതിവിയ ഉളാരഭാവതോ തേന അജ്ഝോത്ഥതചിത്താനം **ഭവലോഭോ മഹാ ഉപ്പജ്ജതി. സന്തമേവാ**തി വിതക്കവിചാരസങ്ഖോഭപീതിഉബ്ബിലാവിവിഗമേന അതിവിയ ഉപസന്തംയേവ. തഥാ സന്തഭാവേനേവ ഹി തം അത്തനോ പച്ചയേഹി പധാനഭാവം നീതതായ "പണീത"ന്തി വുച്ചതി. തേനാഹ **"പണീതമേവാ"**തി. അതപ്പകേന സുഖപാരമിപ്പത്തേന സുഖേന സംയുത്തായ തുസായ പീതിയാ ഇതാ പവത്താതി **തുസിതാ.** യസ്മാ തേ തതോ ഉത്തരി സുഖസ്സ അഭാവതോ ഏവ ന പത്ഥേന്തി, തസ്മാ വുത്തം **"തതോ…പേ॰… സന്തുട്ഠാ ഹുത്വാ"**തി. **തതിയജ്ഝാനസുഖ**ന്തി തതിയജ്ഝാനവിപാകസുഖം.

സത്ത അരിയപഞ്ഞാതി അട്ഠമകതോ പട്ഠായ സത്തന്നം അരിയാനം തേസം തേസം ആവേണികപഞ്ഞാ. ഠപേത്വാ ലോകുത്തരം പഞ്ഞം **അവസേസാ പഞ്ഞാ** നാമ. സബ്ബാപി തേഭൂമികാ പഞ്ഞാ "സേക്ഖാ"തിപി ന വത്തബ്ബാ, "അസേക്ഖാ"തിപി ന വത്തബ്ബാതി **നേവസേക്ഖാനാസേക്ഖാ,** പുഥുജ്ജനപഞ്ഞാ.

യോഗവിഹിതേസൂതി പഞ്ഞാവിഹിതേസു പഞ്ഞാപരിണാമിതേസു ഉപായപഞ്ഞായ സമ്പാദിതേസു. **കമ്മായതനേസൂ**തി ഏത്ഥ കമ്മമേവ **കമ്മായതനം,** കമ്മഞ്ച തം ആയതനഞ്ച ആജീവാദീനന്തി വാ **കമ്മായതനം.** ഏസ നയോ **സിപ്പായതനേസു**പി. തത്ഥ ച ദുവിധം കമ്മം ഹീനഞ്ച വഡ്ഢകികമ്മാദി, ഉക്കട്ഠഞ്ച കസിവാണിജ്ജാദി. സിപ്പമ്പി ദുവിധം ഹീനഞ്ച നളകാരസിപ്പാദി, ഉക്കട്ഠഞ്ച മുദ്ദഗണനാദി. വിജ്ജാവ **വിജ്ജാട്ഠാനം,** തം ധമ്മികമേവ നാഗമണ്ഡലപരിത്തഫുധമനകമന്തസദിസം വേദിതബ്ബം. താനി

പനേതാനി ഏകച്ചേ പണ്ഡിതാ ബോധിസത്തസദിസാ മനുസ്സാനം ഫാസുവിഹാരം ആകങ്ഖന്താ നേവ അഞ്ഞേഹി കരിയമാനാനി പസ്സന്തി, ന വാ കതാനി ഉഗ്ഗണ്ഹന്തി. ന കരോന്താനം സുണന്തി, അഥ ഖോ അത്തനോ ധമ്മതായ ചിന്തായ കരോന്തി. പഞ്ഞവന്തേഹി അത്തനോ ധമ്മതായ ചിന്തായ കതാനിപി അഞ്ഞേഹി ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ കരോന്തേഹി കതസദിസാനേവ ഹോന്തി. **കമ്മസ്സകത**ന്തി "ഇദം കമ്മം സത്താനം സകം, ഇദം നോ സക"ന്തി ഏവം ജാനനഞാണം. **സച്ചാനുലോമിക**ന്തി വിപസ്സനാഞാണം. തഞ്ഹി സച്ചപടിവേധസ്സ അനുലോമനതോ "സച്ചാനുലോമിക"ന്തി വുച്ചതി. ഇദാനിസ്സ പവത്തനാകാരം ദസ്സേതും **"രൂപം അനിച്ചന്തി വാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **വാ**-സദ്ദേന അനിയമത്ഥേന ദുക്ഖാനത്തലക്ഖണാനിപി ഗഹിതാനേവാതി ദട്ഠബ്ബം നാനന്തരിയകഭാവതോ. യഞ്ഹി അനിച്ചം, തം ദുക്ഖം. യം ദുക്ഖം, തദനത്താതി [(സിജ്ഝനതോ) അധികപാഠോ വിയ ദിസ്സതി]. **യം ഏവരൂപ**ന്തി യം ഏവം ഹേട്ഠാ നിദ്ദിട്ഠസഭാവം. **"അനുലോമികം ഖന്തി"**ന്തിആദീനി പഞ്ഞാവേവചനാനി . സാ ഹി ഹേട്ഠാ വുത്താനം കമ്മായതനാദീനം പഞ്ചന്നം കാരണാനം അപച്ചനീകദസ്സനേന അനുലോമനതോ, തഥാ സത്താനം ഹിതചരിയായ മഗ്ഗസച്ചസ്സ, പരമത്ഥസച്ചസ്സ ച നിബ്ബാനസ്സ അവിലോമനതോ അനുലോമേതീതി ച **അനുലോമികാ.** സബ്ബാനിപി ഏതാനി കാരണാനി ഖമതി സഹതി ദട്ഠും സക്കോതീതി **ഖന്തി.** പസ്സതീതി **ദിട്ഠി.** രോചേതീതി **രുചി.** മുനാതീതി **മുതി.** പേക്ഖതീതി **പേക്ഖാ.** തേ ച കമ്മായതനാദയോ ധമ്മാ നിജ്ഝായമാനാ ഏതായ നിജ്ഝാനം ഖമന്തീതി **ധമ്മനിജ്ഝാനക്ഖന്തി. പരതോ അസുത്വാ പടിലഭതീ**തി അഞ്ഞസ്സ ഉപദേസവചനം അസുത്വാ സയമേവ ചിന്തേന്തോ പടിലഭതി. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം ചിന്താമയാ പഞ്ഞാ നാമ വുച്ചതി. സാ പനേസാ അഭിഞ്ഞാതാനം ബോധിസത്താനമേവ ഉപ്പജ്ജതി. തത്ഥാപി സച്ചാനുലോമികഞാണം ദ്വിന്നമേവ ബോധിസത്താനം അന്തിമഭവികാനം, സേസപഞ്ഞാ സബ്ബേസമ്പി പൂരിതപാരമീനം മഹാപഞ്ഞാനം ഉപ്പജ്ജതി.

പരതോ സുത്വാ പടിലഭതീതി കമ്മായതനാദീനി പരേന കരിയമാനാനി, പരേന കതാനി വാ ദിസ്വാപി പരസ്സ കഥയമാനസ്സ വചനം സുത്വാപി ആചരിയസന്തികേ ഉഗ്ഗഹേത്വാപി പടിലദ്ധാ സബ്ബാ പരതോ സുത്വാ പടിലദ്ധനാമാതി വേദിതബ്ബാ. **സമാപന്നസ്സാ**തി സമാപത്തിസമങ്ഗിസ്സ, നിദസ്സനമത്തമേതം. വിപസ്സനാമഗ്ഗപഞ്ഞാ ഹി ഇധ "ഭാവനാപഞ്ഞാ"തി വിസേസതോ ഇച്ഛിതാതി.

ആവുധം നാമ പടിപക്ഖവിമഥനത്ഥം ഇച്ഛിതബ്ബം, രാഗാദിസദിസോ ച പടിപക്ഖോ നത്ഥി, തസ്സ ച വിമഥനം ബുദ്ധവചനമേവാതി "സുതമേവ ആവുധ"ന്തി വത്വാ **"തം അത്ഥതോ തേപിടകം ബുദ്ധവചന"**ന്തി ആഹ. ഇദാനി തമത്ഥം വിവരന്തോ "തം ഹീ"തി ആദിം വത്വാ **"സുതാവുധോ"**തിആദിനാ (അം॰ നി॰ ൭.൬൭) സുത്തപദേന സമത്ഥേതി. തത്ഥ **അകുസലം പജഹതീ**തി തദങ്ഗാദിവസേന അകുസലം പരിച്ചജതി. **കുസലം ഭാവേതീ**തി സമഥവിപസ്സനാദികുസലം ധമ്മം ഉപ്പാദേതി വഡ്ഢേതി ച. **സുദ്ധം അത്താനം പരിഹരതീ**തി തേന അകുസലപ്പഹാനേന, തായ ച കുസലഭാവനായ രാഗാദിസംകിലേസതോ വിസുദ്ധം അത്തഭാവം പവത്തേതി.

വിവേകട്ഠകായാനന്തി ഗണസങ്ഗണികം വജ്ജേത്വാ തതോ അപകഡ്ഢിതകായാനം. സ്വായം കായവിവേകോ ന കേവലം ഏകാകീഭാവോ, അഥ ഖോ പഠമജ്ഝാനാദി നേക്ഖമ്മയോഗതോതി ആഹ **"നേക്ഖമ്മാഭിരതാന"**ന്തി. **ചിത്തവിവേകോ**തി കിലേസസങ്ഗണികം പഹായ തതോ ചിത്തസ്സ വിവിത്തതാ. സാ പന ഝാനവിമോക്ഖാദീനം വസേന ഹോതീതി ആഹ **"പരിസുദ്ധചിത്താനം പരമവോദാനപ്പത്താന"**ന്തി. **ഉപധിവിവേകോ**തി നിബ്ബാനം. തദധിഗമേന ഹി പുഗ്ഗലസ്സ നിരുപധിതാ. തേനാഹ **"നിരുപധീനം പുഗ്ഗലാന"**ന്തി, വിസങ്ഖാരഗതാനം അധിഗതനിബ്ബാനാനം, ഫലസമാപത്തിസമങ്ഗീനഞ്ചാതി അത്ഥോ. സുതമ്പി അവസ്സയട്ഠേനേവ ആവുധം വുത്തന്തി ആഹ **"അയമ്പീ"**തി. തഥാ ഹി വുത്തം "തഞ്ഹി നിസ്സായാ"തി. കാമഞ്ചേത്ഥ സുതപവിവേകാപി പഞ്ഞാവസേനേവ യഥാധിപ്പേതആവുധത്തസാധകാ , പഞ്ഞാ പന സുതേന, ഏകച്ചപവിവേകേന വാ വിനാപി ഇധാധിപ്പേതആവുധത്തസാധനീതി തതോ പഞ്ഞാ സാമത്ഥിയദസ്സനത്ഥം വിസും ആവുധഭാവേന വുത്താ. തേനാഹ **"യസ്സ സാ അത്ഥി, സോ ന കുതോചീ"**തിആദി.

നാഞ്ഞാതം അവിദിതം ധമ്മന്തി അനമതഗ്ഗേ സംസാരവട്ടേ ന അഞ്ഞാതം അവിദിതം അമതധമ്മം, ചതുസച്ചധമ്മമേവ വാ **ജാനിസ്സാമീതി പടിപന്നസ്സ** ഇമിനാ പുബ്ബാഭോഗേന **ഉപ്പന്നം ഇന്ദ്രിയം.** യം പാളിയം സങ്ഗഹവാരേ "നവ ഇന്ദ്രിയാനി ഹോന്തീ"തി വുത്തം, തം പുബ്ബാഭോഗസിദ്ധം പവത്തിആകാരവിസേസം ദീപേതും വുത്തം, അത്ഥതോ പന മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി ഏവ സാതി ആഹ **"സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണസ്സേതം അധിവചന"**ന്തി. **അഞ്ഞിന്ദ്രിയ**ന്തി ആജാനനകഇന്ദ്രിയം, പഠമമഗ്ഗേന ഞാതമരിയാദം അനതിക്കമിത്വാ തേസംയേവ തേന മഗ്ഗേന ഞാതാനം ചതുസച്ചധമ്മാനം ജാനനകഇന്ദ്രിയന്തി വുത്തം ഹോതി. തേനാഹ **"അഞ്ഞാഭൂതം ആജാനനഭൂതം ഇന്ദ്രിയ"**ന്തി. ആജാനാതീതി **അഞ്ഞോ,** അഞ്ഞസ്സ ഭൂതം, ആജാനനവസേന വാ ഭൂതന്തി **അഞ്ഞഭൂതം. അഞ്ഞാതാവീസൂ**തി ജാനിതബ്ബം ചതുഅരിയസച്ചം ആജാനിത്വാ ഠിതേസു. തേനാഹ **"ജാനനകിച്ചപരിയോസാനപ്പത്തേസൂ"**തി, പരിഞ്ഞാദിഭേദസ്സ ജാനനകിച്ചസ്സ പരിനിട്ഠാനപ്പത്തേസു.

മംസചക്ഖു ചക്ഖുപസാദോതി മംസചക്ഖു നാമ ചതസ്സോ ധാതുയോ, വണ്ണോ, ഗന്ധോ, രസോ, ഓജാ, സമ്ഭവോ, സണ്ഠാനം, ജീവിതം, ഭാവോ, കായപ്പസാദോ, ചക്ഖുപസാദോതി ഏവം ചുദ്ദസസമ്ഭാരോ മംസപിണ്ഡോ.

കസിണാലോകം വഡ്ഢേത്വാ തത്ഥ രൂപദസ്സനതോ **"ദിബ്ബചക്ഖു ആലോകനിസ്സിതം ഞാണ"**ന്തി വുത്തം. ദിബ്ബചക്ഖുപഞ്ഞാവിനിമുത്താ ഏവ ലോകിയപഞ്ഞാ **പഞ്ഞാചക്ഖൂ**തി അയമത്ഥോ അവുത്തസിദ്ധോ ദിബ്ബചക്ഖുസ്സ വിസും ഗഹിതത്താതി വുത്തം **"പഞ്ഞാചക്ഖു ലോകിയലോകുത്തരപഞ്ഞാ"**തി.

അധികം വിസിട്ഠം സീലന്തി **അധിസീലം. സിക്ഖിതബ്ബതോ**തി ആസേവിതബ്ബതോ. **അധിസീലം** നാമ അനവസേസകായികവാചസികസംവരഭാവതോ, മഗ്ഗസീലസ്സ പദട്ഠാനഭാവതോ ച. **അധിചിത്തം** മഗ്ഗസമാധിസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ. **അധിപഞ്ഞാ** മഗ്ഗപഞ്ഞായ അധിട്ഠാനഭാവതോ. ഇദാനി നേസം അധിസീലാദിഭാവം കാരണേന പടിപാദേതും **"അനുപ്പന്നേപി ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അനുപ്പന്നേ**തി

അപ്പവത്തേ. **അധിസീലമേവ** നിബ്ബാനാധിഗമസ്സ പച്ചയഭാവതോ. **സമാപന്നാ**തി ഏത്ഥ ''നിബ്ബാനം പത്ഥയന്തേനാ''തി പദം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം.

> ''കല്യാണകാരീ കല്യാണം, പാപകാരീ ച പാപകം;
> അനുഭോതി ദ്വയമ്പേതം, അനുബന്ധഞ്ഹി കാരക''ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൫൬);

ഏവം അതീതേ, അനാഗതേ ച വട്ടമൂലകദുക്ഖസല്ലക്ഖണവസേന സംവേഗവത്ഥുതായ വിമുത്തിആകങ്ഖായ പച്ചയഭൂതാ കമ്മസ്സകതാപഞ്ഞാ അധിപഞ്ഞാ''തി വദന്തി. ലോകിയസീലാദീനം അധിസീലാദിഭാവോ പരിയായേനാതി നിപ്പരിയായമേവ തം ദസ്സേതും **''സബ്ബം വാ''**തിആദി വുത്തം.

പഞ്ചദ്വാരികകായോതി പഞ്ചദ്വാരേസു കായോ ഫസ്സാദിധമ്മസമൂഹോ. കായോ ച സോ ഭാവിതഭാവേന ഭാവനാ ചാതി **കായഭാവനാ നാമ.** യസ്മാ ഖീണാസവാനം അഗ്ഗമഗ്ഗാധിഗമനേന സബ്ബസംകിലേസാ പഹീനാതി പഹീനകാലതോ പട്ഠായ സബ്ബസോ ആസേവനാഭാവതോ നത്ഥി തേസം ഭാവിനിയാപി ചക്ഖുസോതവിഞ്ഞേയ്യാ ധമ്മാ, പഗേവ കാളകാ, തസ്മാ പഞ്ചദ്വാരികകായോ സുഭാവിതോ ഏവ ഹോതി. തേന വുത്തം **''ഖീണാസവസ്സ ഹി…പേ॰… സുഭാവിതോ ഹോതീ''**തി. **ന അഞ്ഞേസം വിയ ദുബ്ബലാ** ദുബ്ബലഭാവകരാനം കിലേസാനം സബ്ബസോ പഹീനത്താ.

വിപസ്സനാ ദസ്സനാനുത്തരിയം അനിച്ചാനുപസ്സനാദിവസേന സങ്ഖാരാനം സമ്മദേവ ദസ്സനതോ. **മഗ്ഗോ പടിപദാനുത്തരിയം** തദുത്തരിപടിപദായ അഭാവതോ. **ഫലം വിമുത്താനുത്തരിയം** അകുപ്പഭാവതോ. **ഫലം വാ ദസ്സനാനുത്തരിയം** ദിവസമ്പി നിബ്ബാനം പച്ചക്ഖതോ ദിസ്വാ പവത്തനതോ. **നിബ്ബാനം വിമുത്താനുത്തരിയം** സബ്ബസങ്ഖതവിനിസ്സടത്താ. ദസ്സന-സദ്ദം കമ്മസാധനം ഗഹേത്വാ നിബ്ബാനസ്സ ദസ്സനാനുത്തരിയതാ വുത്താതി ദസ്സേന്തോ **''തതോ ഉത്തരഞ്ഹി ദട്ഠബ്ബം നാമ നത്ഥീ''**തി ആഹ. നത്ഥി ഇതോ ഉത്തരന്തി **അനുത്തരം,** അനുത്തരമേവ **അനുത്തരിയ**ന്തി ആഹ **''ഉത്തമം ജേട്ഠക''**ന്തി.

സേസോതി വുത്താവസേസോ പഞ്ചകനയേന, ചതുക്കനയേന ച തിവിധോ സമാധി, ഇമിനാ ഏവ ച സമാധിത്തയാപദേസേന സുത്തന്തേസുപി പഞ്ചകനയോ ആഗതോ ഏവാതി വേദിതബ്ബം. തത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം പരമത്ഥമഞ്ജൂസായം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗസംവണ്ണനായം** (വിസുദ്ധി॰ ടീ॰ ൧.൩൯) വുത്തമേവ, തസ്മാ തത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

ആഗച്ഛതി നാമം ഏതസ്മാതി ആഗമനം, തതോ **ആഗമനതോ. സഗുണതോ**തി സരസതോ. **ആരമ്മണതോ**തി ആരമ്മണധമ്മതോ. **അനത്തതോ അഭിനിവിസിത്വാ**തി ''സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനത്താ''തി വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ. **അനത്തതോ ദിസ്വാ**തി പഠമം സങ്ഖാരാനം ''അനത്താ''തി അനത്തലക്ഖണം പടിവിജ്ഝിത്വാ. **അനത്തതോ വുട്ഠാതീ**തി വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനായ അനത്താകാരതോ പവത്തായ മഗ്ഗവുട്ഠാനം പാപുണാതി. **അസുഞ്ഞതത്തകാരകാനം കിലേസാനം അഭാവാ**തി അത്താഭിനിവേസപച്ചയാനം ദിട്ഠേകട്ഠാനം കിലേസാനം വിക്ഖമ്ഭനതോ വിപസ്സനാ സുഞ്ഞതാ നാമ അത്തസുഞ്ഞതായ യാഥാവതോ ഗഹണതോ. നനു ഏവം വിപസ്സനായ സഗുണതോ സുഞ്ഞതാ, ന ആഗമനതോതി നിപ്പരിയായതോ നത്ഥീതി? സച്ചമേതം

നാമലാഭേ, ന പന നാമദാനേതി നായം ദോസോ. അഥ വാ സുത്തന്തകഥാ നാമ പരിയായകഥാ, ന അഭിധമ്മകഥാ വിയ നിപ്പരിയായാതി ഭിയ്യോപി ന കോചി ദോസോ.

യസ്മാ സഗുണതോ, ആരമ്മണതോ ച നാമലാഭേ സങ്കരോ ഹോതി ഏകസ്സേവ നാമന്തരലാഭസമ്ഭവതോ. ആഗമനതോ പന നാമലാഭേ സങ്കരോ നത്ഥി നാമന്തരലാഭാഭാവതോ, അസമ്ഭവതോ ച, തസ്മാ **"അപരോ"**തിആദി വുത്തം. **നിമിത്തകാരകകിലേസാഭാവാ**തി നിച്ചനിമിത്താദിഗ്ഗാഹകപച്ചയാനം കിലേസാനം വിക്ഖമ്ഭനതോ. കാമഞ്ചായം വിപസ്സനാ നിച്ചനിമിത്താദിം ഉഗ്ഘാടേന്തീ പവത്തതി, സങ്ഖാരനിമിത്തസ്സ പന അവിസ്സജ്ജനതോ ന നിപ്പരിയായതോ അനിമിത്തനാമം ലഭതീതി. പരിയായേന പനേതം വുത്തം. തഥാ ഹി നിപ്പരിയായദേസനത്താ അഭിധമ്മേ മഗ്ഗസ്സ അനിമിത്തനാമം ഉദ്ധടം. സുത്തേ ച -

> "അനിമിത്തഞ്ച ഭാവേഹി, മാനാനുസയമുജ്ജഹ;
> തതോ മാനാഭിസമയാ, ഉപസന്തോ ചരിസ്സസീ"തി. (സു॰ നി॰ ൩൪൨; സം॰ നി॰ ൧.൨൧൨);

അനിമിത്തപരിയായോ ആഗതോ. **പണിധികാരകകിലേസാഭാവാ**തി സുഖപണിധിആദിപച്ചയാനം കിലേസാനം വിക്ഖമ്ഭനതോ.

രാഗാദീഹി സുഞ്ഞത്താതി സമുച്ഛേദവസേന പജഹനതോ രാഗാദീഹി വിവിത്തത്താ. രാഗാദയോ ഏവ **രാഗനിമിത്താദീനി.** പുരിമുപ്പന്നാ ഹി രാഗാദയോ പരതോ ഉപ്പജ്ജനകരാഗാദീനം കാരണം ഹോതി. രാഗാദയോ ഏവ തഥാ പണിധാനസ്സ പച്ചയഭാവതോ **രാഗപണിധിആദയോ.** നിബ്ബാനം വിസങ്ഖാരഭാവേനേവ സബ്ബസങ്ഖാരവിനിസ്സടത്താ രാഗാദീഹി സുഞ്ഞം, രാഗാദിനിമിത്തപണിധിവിരഹിതഞ്ചാതി ദട്ഠബ്ബം. ഏത്ഥ ച സങ്ഖാരുപേക്ഖാ സാനുലോമാ വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാ, സാ സുഞ്ഞതോ വിപസ്സന്തീ "സുഞ്ഞതാ"തി വുച്ചതി, ദുക്ഖതോ പസ്സന്തീ തണ്ഹാപണിധിസോസനതോ "അപ്പണിഹിതാ"തി. സാ മഗ്ഗാധിഗമായ ആഗമനപടിപദാഠാനേ ഠത്വാ മഗ്ഗസ്സ "സുഞ്ഞതം അനിമിത്തം അപ്പണിഹിത"ന്തി നാമം ദേതി. ആഗമനതോ ച നാമേ ലദ്ധേ സഗുണതോ ച ആരമ്മണതോ ച നാമം സിദ്ധമേവ ഹോതി, ന പന സഗുണാരമ്മണേഹി നാമലാഭേ സബ്ബത്ഥ ആഗമനതോ നാമം സിദ്ധം ഹോതീതി പരിപുണ്ണനാമസിദ്ധിഹേതുത്താ, "സഗുണാരമ്മണേഹി സബ്ബേസമ്പി നാമത്തയയോഗോ, ന ആഗമനതോ"തി വവത്ഥാനകരത്താ ച നിപ്പരിയായതോ ആഗമനതോവ നാമലാഭോ പധാനം, ന ഇതരേഹി, പരിയായതോ പന തിധാ നാമലാഭോ ഇച്ഛിതബ്ബോതി അട്ഠകഥായം "തിവിധാ കഥാ"തിആദിനാ അയം വിചാരോ കതോതി ദട്ഠബ്ബം.

സുചിഭാവോതി കിലേസാസുചിവിഗമേന സുദ്ധഭാവോ അസംകിലിട്ഠഭാവോ. തേനാഹ **"തിണ്ണം സുചരിതാനം വസേന വേദിതബ്ബോ"**തി.

മുനിനോ ഏതാനീതി **മോനേയ്യാനി.** യേഹി ധമ്മേഹി ഉഭയഹിതമുനനതോ **മുനി** നാമ ഹോതി, തേ ഏവം വുത്താതി ആഹ **"മുനിഭാവകരാ മോനേയ്യപടിപദാ ധമ്മാ"**തി. തത്ഥ യസ്മാ കായേന അകത്തബ്ബസ്സ അകരണം, കത്തബ്ബസ്സ ച കരണം, "അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ കേസാ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰

വ.൩൭; മം നിം ൧.൧൧൦; സ.൧൩൩; അം നിം ൬.വൻ; ൧൦.൬൦; വിഭം ൩൭൭;
ഖും പാം സ.൧; നേത്തിം ൪൭) കായസങ്ഖാതസ്സ ആരമ്മണസ്സ ജാനനം, കായസ്സ ച സമുദയതോ അത്ഥങ്ഗമതോ അസ്സാദതോ ആദീനവതോ നിസ്സരണതോ ച യാഥാവതോ പരിജാനനം, തഥാ പരിജാനനവസേന പവത്തോ വിപസ്സനാമഗ്ഗോ, തേന ച കായേ ഛന്ദരാഗസ്സ പജഹനം, കായസങ്ഖാരം നിരോധേത്വാ പത്തബ്ബസമാപത്തി ചാതി സബ്ബേ ഏതേ കായമുഖേന പവത്താ മോനേയ്യപടിപദാ ധമ്മാ കായമോനേയ്യം നാമ. തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേതും **“തിവിധകായദുച്ചരിതസ്സ പഹാന”**ന്തിആദിനാ പാളി ആഗതാ. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ ചോപനവാചഞ്ചേവ സദ്ദവാചഞ്ച ആരബ്ഭ പവത്താ പഞ്ഞാ **വാചാരമ്മണേ ഞാണം.** തസ്സ വാചായ സമുദയാദിതോ പരിജാനനം **വാചാപരിഞ്ഞാ.** ഏകാസീതിവിധം ലോകിയചിത്തം ആരബ്ഭ പവത്തഞാണം **മനാരമ്മണേ ഞാണം.** തസ്സ സമുദയാദിതോ പരിജാനനം **മനോപരിഞ്ഞാ**തി അയമേവ വിസേസോ.

അയന്തി ഇതോ സമ്പത്തിയോതി **ആയോ,** കുസലാനം ധമ്മാനം അഭിബുദ്ധീതി ആഹ **“ആയോതി വുഡ്ഢീ”**തി. അപേന്തി സമ്പത്തിയോ ഏതേനാതി **അപായോ,** കുസലാനം ധമ്മാനം ഹാനീതി ആഹ **“അപായോതി അവുഡ്ഢീ”**തി. **തസ്സ തസ്സാ**തി ആയസ്സ ച അപായസ്സ ച. **കാരണം ഉപായോ** ഉപേതി ഉപഗച്ഛതി ഏതേന ആയോ, അപായോ ചാതി. തത്ഥ ദുവിധാ വുഡ്ഢി അനത്ഥഹാനിതോ, അത്ഥുപ്പത്തിതോ ച, തഥാ അവുഡ്ഢി അത്ഥഹാനിതോ, അനത്ഥുപ്പത്തിതോ ച. **തേസം പജാനനാ**തി തേസം ആയാപായസഞ്ഞിതാനം യഥാവുത്തപ്പഭേദാനം വുഡ്ഢിഅവുഡ്ഢീനം യാഥാവതോ പജാനനാ. **കോസല്ലം** കുസലതാ നിപുണതാ. തദുഭയമ്പി പാളിവസേനേവ ദസ്സേതും **“വുത്തഞ്ഹേത”**ന്തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **ഇദം വുച്ചതീ**തി യാ ഇമേസം അകുസലധമ്മാനം അനുപ്പത്തിനിരോധേസു, കുസലധമ്മാനഞ്ച ഉപ്പത്തിഭിയ്യോഭാവേസു പഞ്ഞാ, ഇദം **ആയകോസല്ലം** നാമ വുച്ചതി. ഇദാനി അപായകോസല്ലമ്പി പാളിവസേനേവ ദസ്സേതും **“തത്ഥ കതമ”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഇദം വുച്ചതീ**തി യാ ഇമേസം കുസലധമ്മാനം അനുപ്പജ്ജനനിരുജ്ഝനേസു, അകുസലധമ്മാനഞ്ച ഉപ്പത്തിഭിയ്യോഭാവേസു പഞ്ഞാ, ഇദം **അപായകോസല്ലം** നാമ വുച്ചതീതി. ഏത്ഥാഹആയകോസല്ലം താവ പഞ്ഞാ ഹോതു, അപായകോസല്ലം കഥം പഞ്ഞാ നാമ ജാതാതി ഏവം മഞ്ഞതി “അപായുപ്പാദനസമത്ഥതാ അപായകോസല്ലം നാമാ”തി, തം പന തസ്സ മതിമത്തം. പഞ്ഞവാ ഏവ ഹി “മയ്ഹം ഏവം മനസി കരോതോ അനുപ്പന്നാ കുസലാ ധമ്മാ നുപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പന്നാ നിരുജ്ഝന്തി. അനുപ്പന്നാ അകുസലാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പന്നാ വഡ്ഢന്തീ”തി പജാനാതി, സോ ഏവം ഞത്വാ അനുപ്പന്നേ അകുസലേ ധമ്മേ ന ഉപ്പാദേതി, ഉപ്പന്നേ പജഹതി. അനുപ്പന്നേ കുസലേ ധമ്മേ ഉപ്പാദേതി, ഉപ്പന്നേ ഭാവനാപാരിപൂരിം പാപേതി. ഏവം അപായകോസല്ലമ്പി പഞ്ഞാ ഏവാതി. **സബ്ബാപീ**തി ആയകോസല്ലപക്ഖികാപി അപായകോസല്ലപക്ഖികാപി. **തത്രുപായാ**തി തത്ര തത്ര കരണീയേ ഉപായഭൂതാ.

തസ്സ തികിച്ഛനത്ഥന്തി അച്ചായികസ്സ കിച്ചസ്സ, ഭയസ്സ വാ പരിഹരണത്ഥം **ഠാനുപ്പത്തിയകാരണജാനനവസേനേവാ**തി ഠാനേ തങ്ഖണേ ഏവ ഉപ്പത്തി

ഏതസ്സ അത്ഥീതി ഠാനുപ്പത്തികം, ഠാനസോ ഉപ്പജ്ജനകകാരണം, തസ്സ ജാനനവസേനേവ.

മജ്ജനാകാരവസേന പവത്തമാനാതി അത്തനോ വത്ഥുനോ മദനീയതായ മദസ്സ ആപജ്ജനാകാരേന പവത്തമാനാ ഉണ്ണതിയോ. **നിരോഗോ**തി അരോഗോ. **മാനകരണ**ന്തി മാനസ്സ ഉപ്പാദനം. **യോബ്ബനേ ഠത്വാ**തി യോബ്ബനേ പതിട്ഠായ, യോബ്ബനം അപസ്സായാതി അത്ഥോ. സബ്ബേസമ്പി ജീവിതം നാമ മരണപഭങ്ഗുരം ദുക്ഖാനുബന്ധഞ്ച, തദുഭയം അനോലോകേത്വാ, പബന്ധട്ഠിതിപച്ചയാ സുലഭതഞ്ച നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജനകമദോ **ജീവിതമദോ**തി ദസ്സേതും **"ചിരം ജീവി"**ന്തിആദി വുത്തം.

അധിപതി വുച്ചതി ജേട്ഠകോ, ഇസ്സരോതി അത്ഥോ. തതോ അധിപതിതോ ആഗതം **ആധിപതേയ്യം.** കിം തം? പാപസ്സ അകരണം. തേനാഹ **"ഏത്തകോമ്ഹീ"**തിആദി. തത്ഥ സീലാദയോ ലോകിയാ ഏവ ദട്ഠബ്ബാ, തസ്മാ **വിമുത്തിയാ**തി ലോകിയവിമുത്തിയാ. **ജേട്ഠക**ന്തി ഇസ്സരം, ഗരുന്തി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച അത്താനം, ധമ്മഞ്ച അധിപതിം കത്വാ പാപസ്സ അകരണം ഹിരിയാ വസേന വേദിതബ്ബം. ലോകം അധിപതിം കത്വാ അകരണം ഓത്തപ്പസ്സ വസേന.

കഥാവത്ഥൂനീതി കഥായ പവത്തിട്ഠാനാനി. യസ്മാ തേഹി വിനാ കഥാ നപ്പവത്തതി, തസ്മാ **"കഥാകാരണാനീ"**തി വുത്തം. അദ്ധാന-സദ്ദസ്സ അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോ ഏവ, സോ പനത്ഥതോ ധമ്മപ്പവത്തിമത്തം . **ധമ്മാ** ചേത്ഥ ഖന്ധാ ഏവ, തബ്ബിനിമുത്താ ച തേസം ഗതി നത്ഥീതി ആഹ **"അതീതം ധമ്മം, അതീതക്ഖന്ധേതി അത്ഥോ"**തി. അയഞ്ച അദ്ധാ നാമ ദിസാദി വിയ അത്ഥതോ ധമ്മപ്പവത്തിം ഉപാദായ പഞ്ഞത്തിമത്തം, ന ഉപാദാ ന ഭൂതധമ്മോതി തമത്ഥം ദസ്സേതും **"അപി ചാ"**തിആദി വുത്തം.

"തമവിജ്ഝനട്ഠേന വിദിതകരണട്ഠേനാ"തി സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം വിവരിതും **"പുബ്ബേനിവാസാ"**തിആദി വുത്തം. **പുബ്ബേനിവാസ**ന്തി പുബ്ബേ നിവുത്ഥക്ഖന്ധേ. **തമ**ന്തി മോഹതമം. **വിജ്ഝതീ**തി വിഹനതി, പജഹതീതി അത്ഥോ. തേനേവ ച പടിച്ഛാദകതമവിജ്ഝനേന **പുബ്ബേനിവാസഞ്ച വിദിതം** പാകടം **കരോതീതി വിജ്ജാ**തി. **ത**ന്തി ചുതൂപപാതം.

ഉപപത്തിദേവവിസേസഭാവാവഹോ വിഹാരോതി കത്വാ **ദിബ്ബോ വിഹാരോ.** നനു ഏവം അഞ്ഞമഞ്ഞാനമ്പി ദിബ്ബവിഹാരഭാവോ ആപജ്ജതീതി? ന താസം സത്തേസു ഹിതൂപസംഹാരാദിവസേന പവത്തിയാ സവിസേസം നിദ്ദോസട്ഠേന, സേട്ഠട്ഠേന ച ബ്രഹ്മവിഹാരസമഞ്ഞായ നിരുള്ഹഭാവതോ. സുവിസുദ്ധിതോ പടിപക്ഖസമുച്ഛിന്ദനവസേന അരണീയതോ പത്തബ്ബതോ, അരിയഭാവപ്പത്തിയാ വാ അനന്തരം **അരിയോ.** അരിയാനം അയന്തി വാ **അരിയോ** വിഹാരോ.

സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ.

തികവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുക്കവണ്ണനാ

൩൦൬. **പുബ്ബേ**തി ഹേട്ഠാ മഹാസതിപട്ഠാനവണ്ണനായം.

യോ ഛന്ദോതി യോ ഛന്ദിയനവസേന ഛന്ദോ. **ഛന്ദികതാതി** ഛന്ദഭാവോ, ഛന്ദികരണാകാരോ വാ. **കത്തുകമ്യതാതി** കത്തുകാമതാ. **കുസലോതി** ഛേകോ കോസല്ലസമ്ഭൂതോ . **ധമ്മച്ഛന്ദോതി** സഭാവച്ഛന്ദോ. അയഞ്ഹി **ഛന്ദോ** നാമ തണ്ഹാഛന്ദോ, ദിട്ഠിഛന്ദോ, വീരിയഛന്ദോ, ധമ്മച്ഛന്ദോതി ബഹുവിധോ. ഇധ കത്തുകമ്യതാകുസലധമ്മച്ഛന്ദോ അധിപ്പേതോ. **ഛന്ദം ജനേതീതി** തം ഛന്ദം ഉപ്പാദേതി. തം പവത്തേന്തോ ഹി ജനേതി നാമ. **വായാമം കരോതീതി** പയോഗം പരക്കമം കരോതി. **വീരിയം ആരഭതീതി** കായികചേതസികവീരിയം പവത്തേതി. **ചിത്തം ഉപത്ഥമ്ഭേതീതി** തേനേവ സഹജാതവീരിയേന ചിത്തം ഉക്ഖിപതി. **പദഹതീതി** പധാനം വീരിയം കരോതി. പടിപാടിയാ പനേതാനി പദാനി ഉപ്പാദനാസേവനാഭാവനാബഹുലീകമ്മസാതച്ചകിരിയാഹി യോജേതബ്ബാനി. വിത്ഥാരം പരിഹരന്തോ **"അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ"**തിആദിമാഹ.

ഛന്ദം നിസ്സായാതി "ഛന്ദവതോ ചേതോസമാധി ഹോതി, മയ്ഹം ഏവം ഹോതീ"തി ഏവം ഛന്ദം നിസ്സായ ഛന്ദം ധുരം ജേട്ഠകം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ **പവത്തോ സമാധി ഛന്ദസമാധി**. **പധാനഭൂതാതി** പധാനജാതാ, പധാനഭാവം വാ പത്താ. **സങ്ഖാരാതി** ചതുകിച്ചസാധകം സമ്മപ്പധാനവീരിയം വദതി. **തേഹി ധമ്മേഹീതി** യഥാവുത്തസമാധിവീരിയേഹി **ഉപേതം** സമ്പയുത്തം. **ഇദ്ധിയാ പാദന്തി** നിപ്ഫത്തിപരിയായേന ഇജ്ഝനട്ഠേന, ഇജ്ഝന്തി ഏതായ സത്താ ഇദ്ധാ വുദ്ധാ ഉക്കംസഗതാ ഹോന്തീതി ഇമിനാ വാ പരിയായേന "ഇദ്ധീ"തി സങ്ഖ്യം ഗതാനം ഉപചാരജ്ഝാനാദികുസലചിത്തസമ്പയുത്താനം ഛന്ദസമാധിപധാനസങ്ഖാരാനം അധിട്ഠാനട്ഠേന പാദഭൂതം. യസ്മാ പുരിമാ ഇദ്ധി പച്ഛിമായ ഇദ്ധിയാ പാദോ പാദകം പദട്ഠാനം ഹോതി, തസ്മാ **"ഇദ്ധിഭൂതം വാ പാദ"**ന്തി ച വുത്തം. **സേസേസുപീതി** ദുതിയഇദ്ധിപാദാദീസു. കാമഞ്ചേത്ഥ **ജനവസഭസുത്തേപി** ഇദ്ധിപാദവിചാരോ ആഗതോ, സോപി സങ്ഖേപതോ ഏവാതി ആഹ **"വിത്ഥാരോ പന...പേ॰... ദീപിതോ"**തി.

൩൭. ദിട്ഠധമ്മോ വുച്ചതി പച്ചക്ഖഭൂതോ അത്തഭാവോതി ആഹ **"ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ"**തി. **സുഖവിഹാരത്ഥായാതി** നിക്കിലേസതായ നിരാമിസേന സുഖേന വിഹരണത്ഥായ. **ഫലസമാപത്തിഝാനാനീതി** ചത്താരിപി ഫലസമാപത്തിഝാനാനി. **അപരഭാഗേതി** ആസവക്ഖയാധിഗമതോ അപരഭാഗേ. **നിബ്ബത്തിതജ്ഝാനാനീതി** അധിഗതരൂപാരൂപജ്ഝാനാനി.

സൂരിയചന്ദപജ്ജോതമണിആദീനന്തി പജ്ജോതഗ്ഗഹണേന പദീപം വദതി. **ആദി**-സദ്ദേന ഉക്കാവിജ്ജുലതാദീനം സങ്ഗഹോ. **ആലോകോതി മനസി കരോതീതി** സൂരിയചന്ദാലോകാദിം ദിവാ, രത്തിഞ്ച ഉപലദ്ധം യഥാലദ്ധവസേനേവ മനസി കരോതി ചിത്തേ ഠപേതി. തഥാവ നം മനസി കരോതി, യഥാസ്സ സുഭാവിതാലോകകസിണസ്സ വിയ കസിണാലോകോ യദിച്ഛകം യാവദിച്ഛകം. സോ ആലോകോ രത്തിയം ഉപതിട്ഠതി, യേന തത്ഥ ദിവാസഞ്ഞം ഠപേതി ദിവാ വിയ വിഗതഥിനമിദ്ധോ ഹോതി. തേനാഹ **"യഥാ ദിവാ തഥാ രത്തി"**ന്തി. **യഥാ രത്തിം ആലോകോ ദിട്ഠോതി** യഥാ രത്തിയാ ചന്ദാലോകാദിആലോകോ ദിട്ഠോ ഉപലദ്ധോ. **ഏവമേവ ദിവാ മനസി കരോതീതി** രത്തിം ദിട്ഠാകാരേനേവ ദിവാ തം ആലോകം മനസി കരോതി ചിത്തേ ഠപേതി. **അപിഹിതേനാതി** ഥിനമിദ്ധപിധാനേന ന പിഹിതേന. **അനദ്ധേനാതി** അസഞ്ഛാദിതേന. **സഭാസന്തി** സഞാണോഭാസം. ഥിനമിദ്ധവിനോദനആലോകോപി വാ ഹോതു കസിണാലോകോപി വാ പരികമ്മാലോകോപി വാ, ഉപക്കിലേസാലോകോ

വിയ സബ്ബായം ആലോകോ ഞാണസമുട്ഠാനോ വാതി. **ഞാണദസ്സനപടിലാഭത്ഥായാ**തി ദിബ്ബചക്ഖുഞാണപടിലാഭത്ഥായ. ദിബ്ബചക്ഖുഞാണഞ്ഹി രൂപഗതസ്സ ദിബ്ബസ്സ, ഇതരസ്സ ച ദസ്സനട്ഠേന ഇധ "ഞാണദസ്സന"ന്തി അധിപ്പേതം. "ആലോകസഞ്ഞം മനസി കരോതീ"തി എത്ഥ വുത്തആലോകോ **ഥിനമിദ്ധവിനോദനആലോകോ. പരികമ്മആലോകോ**തി ദിബ്ബചക്ഖുഞാണായ പരികമ്മകരണവസേന പവത്തിതആലോകോ. തത്ഥ പുരിമസ്സ വസേന **"ഖീണാസവസ്സാ"**തി വിസേസേത്വാ വുത്തം. തസ്സ ഹി ഥിനമിദ്ധം സുപ്പഹീനം ഹോതി, ന അഞ്ഞേസം. ദുതിയസ്സ വസേന **"തസ്മിം വാ ആഗതേപീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തസ്മി**ന്തി ദിബ്ബചക്ഖുഞാണേ. **ആഗതേപീ**തി പടിലദ്ധേപി. **അനാഗതേപീ**തി അപ്പടിലദ്ധേപി. യസ്മാ തഥാരൂപസ്സ പാദകജ്ഝാനസ്സേവ വസേന പരികമ്മആലോകസ്സ സമ്ഭവോ, യതോ തം പരിസുദ്ധപരിയോദാതതാദിഗുണവിസേസുപസംഹിതം, തസ്മാ ആഹ **"പാദക... പേ... ഭാവേതീതി വുത്ത"**ന്തി.

സതസമ്പജഞ്ഞായാതി "അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതീ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൪; ൨.൩൭൬; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൯) വുത്തസ്സ സതസമ്പജഞ്ഞസ്സ. സതിപി സേഖാനം പരിഞ്ഞാതഭാവേ ഏകന്തതോ പരിഞ്ഞാതവത്ഥുകാ നാമ അരഹന്തോ ഏവാതി വുത്തം **"ഖീണാസവസ്സ വത്ഥു വിദിതം ഹോതീ"**തിആദി. **വത്ഥാരമ്മണവിദിതതായാ**തി വത്ഥുനോ, ആരമ്മണസ്സ ച യാഥാവതോ വിദിതഭാവേന. യഥാ ഹി സപ്പപരിയേസനം ചരന്തേന തസ്സ ആസയേ വിദിതേ സോപി വിദിതോ ഏവ ച ഹോതി മന്താഗദബലേന തസ്സ ഗഹണസ്സ സുകരത്താ, ഏവം വേദനായ ആസയഭൂതേ വത്ഥുമ്ഹി, ആരമ്മണേ ച വിദിതേ ആദികമ്മികസ്സപി വേദനാ വിദിതാ ഏവ ഹോതി സലക്ഖണതോ, സാമഞ്ഞലക്ഖണതോ ച തസ്സാ ഗഹണസ്സ സുകരത്താ, പഗേവ പരിഞ്ഞാതവത്ഥുകസ്സ ഖീണാസവസ്സ. തസ്സ ഹി ഉപ്പാദക്ഖണേപി ഠിതിക്ഖണേപി ഭങ്ഗക്ഖണേപി വേദനാ വിദിതാ പാകടാ ഹോന്തി. തേനാഹ **"ഏവം വേദനാ ഉപ്പജ്ജന്തീ"**തിആദി. നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം, യദിദം പാളിയം വേദനാസഞ്ഞാവിതക്കഗ്ഗഹണന്തി ദസ്സേന്തോ **"ന കേവല"**ന്തിആദിമാഹ , തേന അവസേസതോ സബ്ബധമ്മാനമ്പി ഉപ്പാദാദിതോ വിദിതഭാവം ദസ്സേതി.

ഇദാനി ന കേവലം ഖണതോ ഏവ, അഥ ഖോ പച്ചയതോപി അനിച്ചാദിതോപി ന കേവലം ഖീണാസവാനംയേവ വസേന, അഥ ഖോ ഏകച്ചാനം സേഖാനമ്പി വസേന വേദനാദീനം വിദിതഭാവം ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അവിജ്ജാസമുദയാ**തി അവിജ്ജായ ഉപ്പാദാ, അത്ഥിഭാവാതി അത്ഥോ. നിരോധവിരോധീ ഹി ഉപ്പാദോ അത്ഥിഭാവവാചകോപി ഹോതീതി തസ്മാ പുരിമഭവസിദ്ധായ അവിജ്ജായ സതി ഇമസ്മിം ഭവേ വേദനായ ഉപ്പാദോ ഹോതീതി അത്ഥോ. അവിജ്ജാദീഹി അതീതകാലികാദീഹി തേസം സഹകാരണഭൂതാനി ഉപ്പാദാദീനിപി ഗഹിതാനേവാതി വേദിതബ്ബം. വേദനായ പവത്തിപച്ചയേസു ഫസ്സസ്സ ബലവഭാവതോ സോ ഏവ ഗഹിതോ **"ഫസ്സസമുദയാ"**തി. തസ്മിം പന ഗഹിതേ പവത്തിപച്ചയതാസാമഞ്ഞേന വത്ഥാരമ്മണാദീനിപി ഗഹിതാനേവ ഹോന്തീതി സബ്ബസ്സാപി വേദനായ അനവസേസതോ പച്ചയതോ ഉദയദസ്സനം വിഭാവിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. **"നിബ്ബത്തിലക്ഖണ"**ന്തിആദിനാ ഖണവസേന ഉദയദസ്സനമാഹ. ഉപ്പജ്ജതി ഏതസ്മാതി **ഉപ്പാദോ,** ഉപ്പജ്ജനം **ഉപ്പാദോ**തി

പച്ചയലക്ഖണം, ഖണലക്ഖണഞ്ച ഉഭയം ഏകജ്ഝം ഗഹേത്വാ ആഹ **“ഏവം വേദനായ ഉപ്പാദോ വിദിതോ ഹോതീ”**തി.

അനിച്ചതോ മനസി കരോതോതി വേദനാ നാമായം അനച്ചന്തികതായ ആദിഅന്തവതീ ഉദയബ്ബയപരിച്ഛിന്നാ ഖണഭങ്ഗുരാ താവകാലികാ, തസ്മാ ‘‘അനിച്ചാ’’തി അനിച്ചതോ മനസി കരോതോ. തസ്സാ ഖയതോ, വയതോ ച **ഉപട്ഠാനം വിദിതം** പാകടം **ഹോതി. ദുക്ഖതോ മനസി കരോതോതി** അനിച്ചത്താ ഏവ വേദനാ ഉദയബ്ബയപടിപീളിതതായ, ദുക്ഖമതായ, ദുക്ഖവത്ഥുതായ ച ‘‘ദുക്ഖാ’’തി മനസി കരോതോ **ഭയതോ** ഭായിതബ്ബതോ തസ്സാ **ഉപട്ഠാനം വിദിതം** പാകടം **ഹോതീ**തി. തഥാ അനിച്ചത്താ, ദുക്ഖത്താ ഏവ ച വേദനാ അത്തരഹിതാ അസാരാ നിസ്സാരാ അവസവത്തിനീ തുച്ഛാതി വേദനം **അനത്തതോ മനസി കരോതോ സുഞ്ഞതോ** രിത്തതോ അസാമികതോ **ഉപട്ഠാനം വിദിതം** പാകടം ഹോതി. **“ഖയതോ”**തിആദി വുത്തസ്സേവ അത്ഥസ്സ നിഗമനം. തസ്മാ വേദനം ഖയതോ ഭയതോ സുഞ്ഞതോ ജാനാതീതി അത്ഥവസേന വിഭത്തിപരിണാമോ വേദിതബ്ബോ. **അവിജ്ജാനിരോധാ വേദനാനിരോധോതി** അഗ്ഗമഗ്ഗേന അവിജ്ജായ അനുപ്പാദനിരോധതോ വേദനായ അനുപ്പാദനിരോധോ ഹോതി പച്ചയാഭാവേ അഭാവതോ. സേസം സമുദയവാരേ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബം. ഇധ **സമാധിഭാവനാ**തി സിഖാപ്പത്താ അരിയാനം വിപസ്സനാസമാധിഭാവനാ. തസ്സാ പാദകഭൂതാ ഝാനസമാപത്തി വേദിതബ്ബാ.

വുത്തനയമേവ മഹാപദാനേ (ദീ॰ നി॰ ഉ.൩൮).

൩൦൮. പമാണം അഗ്ഗഹേത്വാതി അസുഭഭാവനാ വിയ പദേസം അഗ്ഗഹേത്വാ. ഏകസ്മിമ്പി സത്തേ പമാണാഗ്ഗഹണേന **അനവസേസഫരണേന.** നത്ഥി ഏതാസം ഗഹേതബ്ബം പമാണന്തി ഹി **അപ്പമാണാ,** അപ്പമാണാ ഏവ **അപ്പമഞ്ഞാ.**

അപസ്സയിതബ്ബട്ഠേന **അപസ്സേനാനി,** ഇധ ഭിക്ഖു യാനി അപസ്സായ തിസ്സോ സിക്ഖാ സിക്ഖിതും സമത്ഥോ ഹോതി, തേസമേവ അധിവചനം. താനി പനേതാനി പച്ചയാനം സങ്ഖായ സേവിതാ അധിവാസനക്ഖന്തി, വജ്ജനീയവജ്ജനം, വിനോദേതബ്ബവിനോദനഞ്ച. തേനാഹ ‘‘സങ്ഖായേകം അധിവാസേതീ’’തിആദി . തത്ഥ സമ്മദേവ ഖായതി ഉപട്ഠാതി പടിഭാതീതി **സങ്ഖാ,** ഞാണന്തി ആഹ **“സങ്ഖായാതി ഞാണേനാ”**തി. സങ്ഖായ സേവിതാ നാമ യം സേവതോ അകുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, കുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, തസ്സ സേവനാതി ആഹ **“സേവിതബ്ബയുത്തകമേവ സേവതീ”**തി. **അധിവാസനാദീസുപി** ഏസേവ നയോ. **അന്തോ പവിസിതുന്തി** അബ്ഭന്തരേ അത്തനോ ചിത്തേ പവത്തിതും **ന ദേതി.**

അരിയവംസചതുക്കവണ്ണനാ

൩൦൯. വംസ-സദ്ദോ ‘‘പിട്ഠിവംസം അതിക്കമിത്വാ നിസീദതീ’’തിആദീസു ദിന്നം ദിന്നം ഗോപാനസീനം സന്ധാനട്ഠാനേ ഠപേതബ്ബദണ്ഡകേ ആഗതോ.

‘‘വംസോ വിസാലോവ യഥാ വിസത്തോ,
പുത്തേസു ദാരേസു ച യാ അപേക്ഖാ;
വംസേ കളീരോവ അസജ്ജമാനോ,

ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ”തിആദീസു. (അപ॰ ൧.൧.൯൪);

അകണ്ഡകേ. “ഭേരിസദ്ദോ മുദിങ്ഗസദ്ദോ വംസസദ്ദോ കംസതാളസദ്ദോ”തിആദീസു തൂരിയവിസേസേ, യോ “വേണൂ” തിപി വുച്ചതി. “അഭിന്നേന പിട്ഠിവംസേന മതോ ഹത്ഥീ”തിആദീസു ഹത്ഥിആദീനം പിട്ഠിവേമജ്ഝേ പദേസേ. “കുലവംസം ഠപേസ്സാമീ”തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൭) കുലവംസേ. “വംസാനുരക്ഖകോ പവേണിപാലകോ”തിആദീസു (വിസുദ്ധി॰ ൧.൪൨) ഗുണാനുപുബ്ബിയം ഗുണാനം പബന്ധപ്പവത്തിയം. ഇധ പന ചതുപച്ചയസന്തോസഭാവനാരാമതാസങ്ഖാതഗുണാനം പബന്ധേ ദട്ഠബ്ബോ. തസ്സ പന വംസസ്സ കുലന്വയം, ഗുണന്വയഞ്ച നിദസ്സനവസേന ദസ്സേതും **“യഥാ ഹീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഖത്തിയവംസോതി** ഖത്തിയകുലന്വയോ . ഏസേവ നയോ സേസപദേസുപി. **സമണവംസോ** പന സമണതന്തി സമണപവേണീ. **മൂലഗന്ധാദീനന്തി ആദി**-സദ്ദേന യഥാ സാരഗന്ധാദീനം സങ്ഗഹോ, ഏവമേത്ഥ ഗോരസാദീനമ്പി സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. ദുതിയേന പന **ആദി**-സദ്ദേന കാസികവത്ഥസപ്പിമണ്ഡാദീനം. **അരിയ**-സദ്ദോ അമിലക്ഖൂസുപി മനുസ്സേസു വത്തതി, യേസം പന നിവാസനട്ഠാനം “അരിയം ആയതന”ന്തി വുച്ചതി. യഥാഹ “യാവതാ, ആനന്ദ, അരിയം ആയതന”ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൫൨; ഉദാ॰ ൭൬) ലോകിയസാധുജനേസുപി “യേ ഹി വോ അരിയാ പരിസുദ്ധകായകമ്മന്താ…പേ॰… തേസം അഹം അഞ്ഞതരോ”തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൫). ഇധ പന യേ “ആരകാ കിലേസേഹീ”തിആദിനാ ലദ്ധനിബ്ബചനാ പടിവിദ്ധഅരിയസച്ചാ, തേ ഏവ അധിപ്പേതാതി ദസ്സേതും “കേ പന തേ അരിയാ”തി പുച്ഛം കത്വാ **“അരിയാ വുച്ചന്തീ”**തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ യേ മഹാപണിധാനകപ്പതോ പട്ഠായ യാവായം കപ്പോ, ഏത്ഥന്തരേ ഉപ്പന്നാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ, തേ താവ സരൂപതോ ദസ്സേത്വാ തദഞ്ഞേപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ, പച്ചേകബുദ്ധേ, ബുദ്ധസാവകേ ച സങ്ഗഹേത്വാ അനവസേസതോ അരിയേ ദസ്സേതും **“അപിചാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ യാവ സാസനം ന അന്തരധായതി, താവ സത്ഥാ ധരതി ഏവ നാമാതി ഇമമേവ ഭഗവന്തം, യേ ചേതരഹി ബുദ്ധസാവകാ, തേ ച സന്ധായ **പച്ചുപ്പന്ന**ഗ്ഗഹണം. തസ്മിം തസ്മിം വാ കാലേ തേ തേ പച്ചുപ്പന്നാതി ചേ, **അതീതാനാഗത**ഗ്ഗഹണം ന കത്തബ്ബം സിയാ. ഇദാനി യഥാ ഭഗവാ “ധമ്മം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമി ആദികല്യാണം മജ്ഝേകല്യാണം പരിയോസാനകല്യാണം സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനം കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേസ്സാമി, യദിദം ഛഛക്കാനീ”തി ഛക്കദേസനായ (മ॰ നി॰ ൩.൪൨൦) അട്ഠഹി പദേഹി വണ്ണം അഭാസി, ഏവം മഹാഅരിയവംസദേസനായ അരിയാനം വംസാനം “ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, അരിയവംസാ അഗ്ഗഞ്ഞാ രത്തഞ്ഞാ വംസഞ്ഞാ പോരാണാ അസംകിണ്ണാ അസംകിണ്ണപുബ്ബാ ന സങ്കീയന്തി ന സങ്കീയിസ്സന്തി അപ്പടികുട്ഠാ സമണേഹി ബ്രാഹ്മണേഹി വിഞ്ഞൂഹീ”തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൮) യേഹി നവഹി പദേഹി വണ്ണം അഭാസി, താനി താവ ആനേത്വാ ഥോമനാവസേനേവ വണ്ണേന്തോ **“തേ ഖോ പനേതേ”**തിആദിമാഹ. **അഗ്ഗാതി ജാനിതബ്ബാ** സബ്ബവംസേഹി സേട്ഠഭാവതോ, സേട്ഠഭാവസാധനതോ ച. **ദീഘരത്തം പവത്താതി ജാനിതബ്ബാ** രത്തഞ്ഞൂഹി, ബുദ്ധാദീഹി തേഹി ച തഥാ അനുട്ഠിതത്താ. **വംസാതി ജാനിതബ്ബാ** ബുദ്ധാദീനം അരിയാനം വംസാതി ജാനിതബ്ബാ. **പോരാണാതി** പുരാതനാ. **ന അധുനുപ്പത്തികാതി** ന അധുനാതനാ. **അസംകിണ്ണാതി** ന ഖിത്താ ന ഛഡ്ഡിതാ. തേനാഹ **“അനപനീതാ”**തി. **ന**

അപനീതപുബ്ബാതി ന ഛഡ്ഡിതപുബ്ബാ തിസ്സന്നം സിക്ഖാനം പരിപൂരണൂപായഭാവതോ ന പരിചത്തപുബ്ബാ. തതോ ഏവ **ഇദാനിപി ന അപനീയന്തി, അനാഗതേപി ന അപനീയിസ്സന്തി. യേ** ധമ്മസഭാവസ്സ വിജാനനേവ **വിഞ്ഞൂ** സമിതപാപ**സമണാ** ചേവ ബാഹിതപാപ**ബ്രാഹ്മണാ** ച, **തേഹി അപ്പടികുട്ഠാ** അപ്പടിക്ഖിത്താ. യേ ഹി ന പടിക്കോസിതബ്ബാ, തേ അനിന്ദിതബ്ബാ അഗരഹിതബ്ബാ. അപരിച്ചജിതബ്ബതായ അപ്പടിക്ഖിപിതബ്ബാ ഹോന്തീതി.

സന്തുട്ഠോതി എത്ഥ യഥാധിപ്പേതസന്തോസമേവ ദസ്സേന്തോ **"പച്ചയസന്തോസവസേന സന്തുട്ഠോ"**തി വുത്തം. ഝാനവിപസ്സനാദിവസേനപി ഇധ ഭിക്ഖുനോ സന്തുട്ഠതാ ഹോതീതി. **ഇതരീതരേനാ**തി ഇതരേന ഇതരേന. ഇതര-സദ്ദോയം അനിയമവചനോ, ദ്വിക്ഖത്തും വുച്ചമാനോ യംകിഞ്ചി-സദ്ദേഹി സമാനത്ഥോ ഹോതീതി വുത്തം **"യേന കേനചി"**തി. സ്വായം അനിയമവാചിതായ ഏവ യഥാ ഥൂലാദീനം അഞ്ഞതരവചനോ, ഏവം യഥാലദ്ധാദീനമ്പി അഞ്ഞതരവചനോതി തത്ഥ ദുതിയപക്ഖസ്സേവ ഇധ ഇച്ഛിതഭാവം ദസ്സേന്തോ **"അഥ ഖോ"**തിആദിമാഹ . നനു ച യഥാലദ്ധാദയോപി ഥൂലാദയോ ഏവ? സച്ചമേതം, തഥാപി അത്ഥി വിസേസോ. യോ ഹി യഥാലദ്ധേസു ഥൂലാദീസു സന്തോസോ, സോ **യഥാലാഭസന്തോസോ** ഏവ, ന ഇതരോ. ന ഹി സോ പച്ചയമത്തസന്നിസ്സയോ ഇച്ഛിതോ, അഥ ഖോ അത്തനോ കായബലസാരുപ്പഭാവസന്നിസ്സയോപി. ഥൂലദുകാദയോ ച തയോപി ചീവരേ ലബ്ഭന്തി. മജ്ഝിമോ ചതുപച്ചയസാധാരണോ, പച്ഛിമോ പന ചീവരേ, സേനാസനേ ച ലബ്ഭതീതി ദട്ഠബ്ബം. **"ഇമേ തയോ സന്തോസേ"**തി ഇദം സബ്ബസങ്ഗാഹികവസേന വുത്തം. യേ ഹി പരതോ ഗിലാനപച്ചയം പിണ്ഡപാതേ ഏവ പക്ഖിപിത്വാ ചീവരേ വീസതി, പിണ്ഡപാതേ പന്നരസ, സേനാസനേ പന്നരസാതി സമപണ്ണാസസന്തോസാ വുച്ചന്തി, തേ സബ്ബേപി യഥാരഹം ഇമേസു ഏവ തീസു സന്തോസേസു സങ്ഗഹം സമോസരണം ഗച്ഛന്തീതി.

ചീവരം ജാനിതബ്ബന്തി "ഇദം നാമ ചീവരം കപ്പിയ"ന്തി ജാതിതോ ചീവരം ജാനിതബ്ബം. **ചീവരക്ഖേത്ത**ന്തി ചീവരസ്സ ഉപ്പത്തിക്ഖേത്തം. **പംസുകൂല**ന്തി പംസുകൂലചീവരം, പംസുകൂലലക്ഖണപ്പത്തം ചീവരം **ജാനിതബ്ബ**ന്തി അത്ഥോ. **ചീവരസന്തോസോ**തി ചീവരേ ലബ്ഭമാനോ സബ്ബോ സന്തോസോ **ജാനിതബ്ബോ. ചീവരപടിസംയുത്താനി ധുതങ്ഗാനി ജാനിതബ്ബാനി,** യാനി തോസന്തോ ചീവരസന്തോസേന സമ്മദേവ സന്തുട്ഠോ ഹോതീതി. ഖോമകപ്പാസികകോസേയ്യകമ്ബലസാണഭങ്ഗാനി **ഖോമാദീനി.** തത്ഥ **ഖോമം** നാമ ഖോമസുത്തേഹി വായിതം ഖോമപടചീവരം, തഥാ സേസാനിപി. **സാണ**ന്തി സാണവാകസുത്തേഹി കതചീവരം. **ഭങ്ഗ**ന്തി പന ഖോമസുത്താദീനി സബ്ബാനി ഏകച്ചാനി വോമിസ്സേത്വാ കതചീവരം. "ഭങ്ഗമ്പി വാകമയമേവാ"തി കേചി. **ഛാ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. യദി ഏവം ഇതോ അഞ്ഞാ വത്ഥജാതി നത്ഥീതി? നോ നത്ഥി, സാ പന ഏതേസം അനുലോമാതി ദസ്സേതും **"ദുകൂലാദീനീ"**തിആദി വുത്തം. **ആദി**-സദ്ദേന പട്ടുണ്ണം, സോമാരപട്ടം, ചീനപട്ടം , ഇദ്ധിജം, ദേവദിന്നന്തി ഏതേസം സങ്ഗഹോ. തത്ഥ **ദുകൂലം** സാണസ്സ അനുലോമം വാകമയത്താ. പട്ടുണ്ണദേസേ സഞ്ജാതവത്ഥം **പട്ടുണ്ണം.** "പട്ടുണ്ണം കോസേയ്യവിസേസോ"തി ഹി അമരകോസേ വുത്തം. സോമാരദേസേ, ചീനദേസേ ച ജാതവത്ഥാനി **സോമാരചീനപട്ടാനി. പട്ടുണ്ണാ**ദീനി തീണി കോസേയ്യസ്സ

അനുലോമാനി പാണകേഹി കതസുത്തമയത്താ. **ഇദ്ധിജം** ഏഹിഭിക്ഖൂനം പുഞ്ഞിദ്ധിയാ നിബ്ബത്തം ചീവരം, തം ഖോമാദീനം അഞ്ഞതരം ഹോതീതി തേസമേവ അനുലോമഞ്ച. ദേവതാഹി ദിന്നം ചീവരം **ദേവദിന്നം,** തം കപ്പരുക്ഖേ നിബ്ബത്തം ജാലിനിയാ ദേവകഞ്ഞായ അനുരുദ്ധത്ഥേരസ്സ ദിന്നവത്ഥസദിസം, തമ്പി ഖോമാദീനംയേവ അനുലോമം ഹോതി തേസു അഞ്ഞതരഭാവതോ. **ഇമാനീ**തി അന്തോഗധാവധാരണവചനം, ഇമാനി ഏവാതി അത്ഥോ. ബുദ്ധാദീനം പരിഭോഗയോഗ്യതായ **കപ്പിയചീവരാനി.**

ഇദാനി അവധാരണേന നിവത്തിതാനി ഏകദേസേന ദസ്സേതും **"കുസചീര"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ കുസതിണേഹി, അഞ്ഞേഹി വാ താദിസേഹി തിണേഹി കതചീവരം **കുസചീരം.** പോതകീവാകാദീഹി വാകേഹി കതചീവരം **വാകചീരം.** ചതുക്കോണേഹി, തികോണേഹി വാ ഫലകേഹി കതചീവരം **ഫലകചീരം.** മനുസ്സാനം കേസേഹി കതകമ്ബലം **കേസകമ്ബലം.** ചാമരീവാലഅസ്സവാലാദീഹി കതം **വാലകമ്ബലം.** മകചിതന്തൂഹി വായിതോ **പോത്ഥകോ. ചമ്മ**ന്തി മിഗചമ്മാദി യം കിഞ്ചി ചമ്മം. ഉലൂകപക്ഖേഹി ഗന്ഥേത്വാ കതചീവരം **ഉലൂകപക്ഖം.** ഭുജതചാദിമയം **രുക്ഖദുസ്സം,** തിരീടകന്തി അത്ഥോ. സുഖുമതരാഹി ലതാവാകേഹി വായിതം **ലതാദുസ്സം.** ഏരകവാകേഹി കതം **ഏരകദുസ്സം.** തഥാ **കദലിദുസ്സം.** സുഖുമേഹി വേളുവിലീവേഹി കതം **വേളുദുസ്സം. ആദി**-സദ്ദേന വക്കലാദീനം സങ്ഗഹോ. **അകപ്പിയചീവരാനി** തിത്ഥിയദ്ധജഭാവതോ.

അട്ഠന്നഞ്ച മാതികാനം വസേനാതി "സീമായ ദേതി, കതികായ ദേതീ"തിആദിനാ (മഹാവ॰ ൩൭൯) ആഗതാനം അട്ഠന്നം ചീവരുപ്പത്തിമാതികാനം വസേന. ചീവരാനം പടിലാഭക്ഖേത്തദസ്സനത്ഥഞ്ഹി ഭഗവതാ "അട്ഠിമാ, ഭിക്ഖവേ, മാതികാ"തിആദിനാ മാതികാ ഠപിതാ. **മാതികാ**തി ഹി മാതരോ ചീവരുപ്പത്തിജനികാതി. **സോസാനിക**ന്തി സുസാനേ പതിതകം. **പാപണിക**ന്തി ആപണദ്വാരേ പതിതകം. **രഥിയ**ന്തി പുഞ്ഞത്ഥികേഹി വാതപാനന്തരേന രഥികായ ഛഡ്ഡിതചോളകം. **സങ്കാരകൂടക**ന്തി സങ്കാരട്ഠാനേ ഛഡ്ഡിതചോളകം. **സിനാനന**്തി ന്ഹാനചോളം, യം ഭൂതവേജ്ജേഹി സീസം ന്ഹാപേത്വാ "കാളകണ്ണിചോളക"ന്തി ഛഡ്ഡേത്വാ ഗച്ഛന്തി. **തിത്ഥന്തി** തിത്ഥചോളകം സിനാനതിത്ഥേ ഛഡ്ഡിതപിലോതികാ. **അഗ്ഗിദഡ്ഢ**ന്തി അഗ്ഗിനാ ദഡ്ഢപ്പദേസം. തഞ്ഹി മനുസ്സാ ഛഡ്ഡേന്തി. **ഗോഖായിതകാ**ദീനി പാകടാനേവ. താനിപി ഹി മനുസ്സാ ഛഡ്ഡേന്തി.

ധജം ഉസ്സാപേത്വാതി നാവം ആരോഹന്തേഹി വാ യുദ്ധം പവിസന്തേഹി വാ ധജയട്ഠിം ഉസ്സാപേത്വാ തത്ഥ ബദ്ധം പാരുതചീവരം, തേഹി ഛഡ്ഡിതന്തി അധിപ്പായോ.

സാദകഭിക്ഖുനാതി ഗഹപതിചീവരസ്സ സാദിയനഭിക്ഖുനാ. **ഏകമാസമത്ത**ന്തി ചീവരമാസസഞ്ഞിതം ഏകമാസമത്തം. **വിതക്കേതും വട്ടതി,** ന തതോ പരന്തി അധിപ്പായോ. സബ്ബസ്സാപി ഹി തണ്ഹാനിഗ്ഗഹത്ഥായ സാസനേ പടിപത്തീതി. **പംസുകൂലികോ അദ്ധമാസേനേവ കരോതീ**തി അപരപടിബദ്ധത്താ പടിലാഭസ്സ. ഇതരസ്സ പന പരപടിബദ്ധത്താ മാസമത്തം അനുഞ്ഞാതം. **ഇതി മാസദ്ധ...പേ॰... വിതക്കസന്തോസോ** വിതക്കനസ്സ പരിമിതകാലികത്താ.

മഹാഥേരം തഥ അത്തനോ സഹായം ഇച്ഛന്തോപി ഗരുഗാരവേന ഗാമദ്വാരം **"ഭന്തേ ഗമിസ്സാമി"** ഇച്ചേവമാഹ. മഹാഥേരോപിസ്സ അജ്ഝാസയം ഞത്വാ **"അഹം പാവുസോ ഗമിസ്സാമീ"**തി ആഹ. "ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ വിതക്കസ്സ അവസരോ മാ ഹോതൂ"തി **പഞ്ഹം പുച്ഛമാനോ ഗാമം പാവിസി. ഉച്ചാരപലിബുദ്ധോ**തി ഉച്ചാരേന പീളിതോ. തദാ ഭഗവതോ ദുക്കരകിരിയാനുസ്സരണമുഖേന തഥാഗതേ ഉപ്പന്നപീതിസോമനസ്സവേഗസ്സ ബലവഭാവേന കിലേസാനം വിക്ഖമ്ഭിതത്താ **തസ്മിംയേവ...പേ... തീണി ഫലാനി പത്തോ.**

"കഥ ലഭിസ്സാമീ"തി ചിന്തനാപി ലാഭാസാപുബ്ബികാതി തഥാ **"അചിന്തേത്വാ"**തി വുത്തം, "സുന്ദരം ലഭിസ്സാമി, മനാപം ലഭിസ്സാമീ"തി ഏവമാദിചിന്തനായ കാ നാമ കഥാ. കഥം പന വത്തബ്ബന്തി ആഹ **"കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ഗമന"**ന്തി, തേന ചീവരം പടിച്ച കിഞ്ചിപി ന ചിന്തേതബ്ബം ഏവാതി ദസ്സേതി.

അപേസലോ അപ്പതിരൂപായപി പരിയേസനായ പച്ചയോ ഭവേയ്യാതി **"പേസലം ഭിക്ഖും ഗഹേത്വാ"**തി വുത്തം.

ആഹരിയമാനന്തി സുസാനാദീസു പതിതകം വത്ഥം "ഇമേ ഭിക്ഖൂ പംസുകൂലപരിയേസനം ചരന്തീ"തി ഞത്വാ കേനചി പുരിസേന തതോ ആനീയമാനം.

ഏവം ലദ്ധം ഗണ്ഹന്തസ്സാപീതി ഏവം പടിലാഭസന്തോസം അകോപേത്വാവ ലദ്ധം ഗണ്ഹന്തസ്സാപി. **അത്തനോ പഹോനകമത്തേനേവാ**തി യഥാലദ്ധാനം പംസുകൂലവത്ഥാനം ഏകപട്ടദുപട്ടാനം അത്ഥായ അത്തനോ പഹോനകപമാണേനേവ, അവധാരണേന ഉപരിപച്ചാസം നിവത്തേതി.

ഗാമേ ഭിക്ഖായ ആഹിണ്ഡന്തേന സപദാനചാരിനാ വിയ ദ്വാരപടിപാടിയാ ചരണം **ലോലുപ്പവിവജ്ജനം** നാമ ചീവരലോലുപ്പസ്സ ദൂരസമുസ്സാരിതത്താ.

യാപേതുന്തി അത്തഭാവം പവത്തേതും.

ധോവനുപഗേനാതി ധോവനയോഗ്ഗേന.

പണ്ണാനീതി അമ്ബജമ്ബാദിപണ്ണാനി.

അകോപേത്വാതി സന്തോസം അകോപേത്വാ . **പഹോനകനീഹാരേനേവാതി** അന്തരവാസകാദീസു യം കാതുകാമോ, തസ്സ പഹോനകനിയാമേനേവ യഥാലദ്ധം ഥൂലസുഖുമാദിം ഗഹേത്വാ **കരണം.**

തിമണ്ഡലപടിച്ഛാദനമത്തസ്സേവാതി "നിവാസനം ചേ നാഭിമണ്ഡലം; ജാണുമണ്ഡലം, ഇതരം ചേ ഗലവാടമണ്ഡലം, ജാണുമണ്ഡല"ന്തി ഏവം തിമണ്ഡലപടിച്ഛാദനമത്തസ്സേവ **കരണം;** തം പന അത്ഥതോ തിണ്ണം ചീവരാനം ഹേട്ഠിമന്തേന വുത്തപരിമാണമേവ ഹോതി.

അവിചാരേത്വാതി ന വിചാരേത്വാ.

കുസിബന്ധനകാലേതി മണ്ഡലാനി യോജേത്വാ സിബ്ബനകാലേ. **സത്തവാരേ**തി സത്തസിബ്ബനവാരേ.

കപ്പബിന്ദുഅപദേസേന കസ്സചി വികാരസ്സ അകരണം **കപ്പസന്തോസോ.**

സീതപടിഘാതാദി അത്ഥാപത്തിതോ സിജ്ഝതീതി മുഖ്യമേവ ചീവരപരിഭോഗേ പയോജനം ദസ്സേതും **"ഹിരികോപീനപടിച്ഛാദനമത്തവസേനാ"**തി വുത്തം. തേനാഹ ഭഗവാ "യാവദേവ ഹിരികോപീനപടിച്ഛാദനത്ഥ"ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൩; അ॰ നി॰ ൬.൫൮; മഹാനി॰ ൨൦൬).

വട്ടതി , ന താവതാ സന്തോസോ കുപ്പതി സമ്ഭാരാനം, ദക്ഖിണേയ്യാനഞ്ച അലാഭതോ.

സാരണീയധമ്മേ ഠത്വാതി സീലവന്തേഹി ഭിക്ഖൂഹി സാധാരണതോ പരിഭോഗേ ഠത്വാ.

"ഇതീ"തിആദിനാ പഠമസ്സ അരിയവംസസ്സ പംസുകൂലികങ്ഗതേചീവരികങ്ഗാനം, തേസഞ്ച തസ്സ പച്ചയതം ദസ്സേന്തോ ഇതി ഇമേ ധമ്മാ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ സമുട്ഠാപകാ, ഉപത്ഥമ്ഭകാ ചാതി ദീപേതി. ഏസ നയോ ഇതോ പരതോപി.

"സന്തുട്ഠോ ഹോതി വണ്ണവാദീ"തി ഏത്ഥ ചതുക്കോടികം സമ്ഭവതി, തത്ഥ ചതുത്ഥോയേവ പക്ഖോ സത്ഥാരാ വണ്ണിതോ ഥോമിതോതി മഹാഥേരേന തഥാ ദേസനാ കതാ. **ഏകോ സന്തുട്ഠോ ഹോതി, സന്തോസസ്സ വണ്ണം ന കഥേതി** സേയ്യഥാപി ഥേരോ നാലകോ (സുത്തനിപാതേ നാലകസുത്തേ വിത്ഥാരോ) **ഏകോ ന സന്തുട്ഠോ ഹോതി, സന്തോസസ്സ വണ്ണവാദീ** സേയ്യഥാപി ഉപനന്ദോ സക്യപുത്തോ (പാരാ॰ ൪൯൨, ൪൯൭, ൫൩൨, ൫൩൭ വാക്യഖണ്ഡേസു വിത്ഥാരോ). **ഏകോ നേവ സന്തുട്ഠോ ഹോതി, ന സന്തോസസ്സ വണ്ണം കഥേതി.** സേയ്യഥാപി ഥേരോ ലാളുദായീ (ഥേരഗാ॰ അട്ഠ॰ ൨.ഉദായിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ) **ഏകോ സന്തുട്ഠോ ചേവ ഹോതി, സന്തോസസ്സ ച വണ്ണവാദീ** സേയ്യഥാപി ഥേരോ മഹാകസ്സപോ.

അനേസനന്തി അയുത്തം ഏസനം. തേനാഹ **"അപ്പതിരൂപ"**ന്തി, സാസനേ ഠിതാനം ന പതിരൂപം അസാരുപ്പം അയോഗ്യം. **കോഹഞ്ഞം കരോന്തോ**തി ചീവരുപ്പാദനിമിത്തം പരേസം കുഹനം വിമ്ഹാപനം കരോന്തോ. **ഉത്തസതീ**തി തണ്ഹാസന്താസേന ഉപരൂപരി തസതി. **പരിതസതീതി** പരിതോ തസതി. യഥാ സബ്ബേ കായവചീപയോഗാ തദത്ഥാ ഏവ ജായന്തി, ഏവം സബ്ബഭാഗേഹി തസതി. **ഗധിതം** വുച്ചതി ഗദ്ധോ, സോ ചേത്ഥ അഭിജ്ഝാലക്ഖണോ അധിപ്പേതോ. ഗധിതം ഏതസ്സ നത്ഥീതി **അഗധിതോ**തി ആഹ **"അഗധിതോ…പേ॰… ലോഭഗിദ്ധോ"**തി. **മുച്ഛ**ന്തി തണ്ഹാവസേന മുയ്ഹനം, തസ്സ വാ സമുസ്സയം അധിഗതം. **അനാപന്നോ** അനുപഗതോ. **അനോത്ഥതോ**തി അനജ്ഝോത്ഥതോ. **അപരിയോനദ്ധോ**തി തണ്ഹാഛദനേന അച്ഛാദിതോ. **ആദീനവം പസ്സമാനോ**തി ദിട്ഠധമ്മികം, സമ്പരായികഞ്ച ദോസം പസ്സന്തോ. ഗധിതപരിഭോഗതോ നിസ്സരതി ഏതേനാതി **നിസ്സരണം,** ഇദമത്ഥികതാ, തം പജാനാതീതി **നിസ്സരണപഞ്ഞോ.** തേനാഹ **"യാവദേവ…പേ॰… പജാനന്തോ"**തി.

നേവത്താനുക്കംസേതീതി അത്താനം നേവ ഉക്കംസേതി ന ഉക്ഖിപതി ന ഉക്കട്ഠതോ ദഹതി. **"അഹ"**ന്തിആദി ഉക്കംസനാകാരദസ്സനം. **ന വമ്ഭേതീ**തി ന ഹീളയതി നിഹീനതോ ന ദഹതി. **തസ്മിം ചീവരസന്തോസേ**തി തസ്മിം യഥാവുത്തേ വീസതിവിധേ ചീവരസന്തോസേ . കാമഞ്ചേത്ഥ വുത്തപ്പകാരസന്തോസഗ്ഗഹണേന ചീവരഹേതു അനേസനാപജ്ജനാദിപി ഗഹിതമേവ തസ്മിം സതി തസ്സ ഭാവതോ, അസതി ച അഭാവതോ, വണ്ണവാദിതാനത്തുക്കംസനാ പരവമ്ഭനാനി പന ഗഹിതാനി ന ഹോന്തീതി **"വണ്ണവാദിതാദീസു വാ"**തി വികപ്പോ വുത്തോ. ഏത്ഥ ച **"ദക്ഖോ"**തിആദി യേസം ധമ്മാനം വസേനസ്സ യഥാവുത്തസന്തോസാദി ഇജ്ഝതി, തം ദസ്സനം. തത്ഥ **"ദക്ഖോ"**തി ഇമിനാ തേസം സമുട്ഠാപനപഞ്ഞം ദസ്സേതി, **"അനലസോ"**തി ഇമിനാ പഗ്ഗണ്ഹനവീരിയം, **"സമ്പജാനോ"**തി ഇമിനാ പാടിഹാരിയപഞ്ഞം **"പടിസ്സതോ"**തി ഇമിനാ തത്ഥ അസമ്മോസവുത്തിം ദസ്സേതി.

പിണ്ഡപാതോ ജാനിതബ്ബോതി പഭേദതോ പിണ്ഡപാതോ ജാനിതബ്ബോ. **പിണ്ഡപാതക്ഖേത്ത**ന്തി പിണ്ഡപാതസ്സ ഉപ്പത്തിട്ഠാനം. **പിണ്ഡപാതസന്തോസോ ജാനിതബ്ബോ**തി പിണ്ഡപാതേ സന്തോസോ പഭേദതോ ജാനിതബ്ബോ. ഇധ ഭേസജ്ജമ്പി പിണ്ഡപാതഗതികമേവ. ആഹരിതബ്ബതോ ഹി സപ്പിആദീനമ്പി ഗഹണം കതം.

പിണ്ഡപാതക്ഖേത്തം പിണ്ഡപാതസ്സ ഉപ്പത്തിട്ഠാനം. ഖേത്തം വിയ **ഖേത്തം.** ഉപ്പജ്ജതി ഏത്ഥ, ഏതേനാതി ച **ഉപ്പത്തിട്ഠാനം.** സങ്ഘതോ വാ ഹി ഭിക്ഖുനോ പിണ്ഡപാതോ ഉപ്പജ്ജതി ഉദ്ദേസാദിവസേന വാ. തത്ഥ സകലസ്സ സങ്ഘസ്സ ദാതബ്ബം ഭത്തം **സങ്ഘഭത്തം.** കതിപയേ ഭിക്ഖൂ ഉദ്ദിസിത്വാ ഉദ്ദേസേന ദാതബ്ബം ഭത്തം **ഉദ്ദേസഭത്തം.** നിമന്തേത്വാ ദാതബ്ബം ഭത്തം **നിമന്തനം.** സലാകദാനവസേന ദാതബ്ബം ഭത്തം **സലാകഭത്തം** . ഏകസ്മിം പക്ഖേ ഏകദിവസം ദാതബ്ബം ഭത്തം **പക്ഖികം.** ഉപോസഥേ ദാതബ്ബം ഭത്തം **ഉപോസഥികം.** പാടിപദദിവസേ ദാതബ്ബം ഭത്തം **പാടിപദികം.** ആഗന്തുകാനം ദാതബ്ബം ഭത്തം **ആഗന്തുകഭത്തം.** ധുരഗേഹേ ഏവ ഠപേത്വാ ദാതബ്ബം ഭത്തം **ധുരഭത്തം.** കുടിം ഉദ്ദിസ്സ ദാതബ്ബം ഭത്തം **കുടിഭത്തം.** ഗാമവാസീആദീഹി വാരേന ദാതബ്ബം ഭത്തം **വാരഭത്തം.** വിഹാരം ഉദ്ദിസ്സ ദാതബ്ബം ഭത്തം **വിഹാരഭത്തം.** സേസാനി പാകടാനേവ.

വിതക്കേതി "കത്ഥ നു ഖോ അഹം അജ്ജ പിണ്ഡായ ചരിസ്സാമീ"തി. "കത്ഥ പിണ്ഡായ ചരിസ്സാമാ"തി ഥേരേന വുത്തേ "അസുകഗാമേ ഭന്തേ"തി കാമമേതം പടിവചനദാനം , യേന പന ചിത്തേന "ചിന്തേത്വാ"തി വുത്തം, തം സന്ധായാഹ **"ഏത്തകം ചിന്തേത്വാ"**തി. **തതോ പട്ഠായാ**തി വിതക്കമാളകേ ഠത്വാ വിതക്കിതകാലതോ പട്ഠായ. **"തതോ പരം വിതക്കേന്തോ അരിയവംസാ ചുതോ ഹോതീ"**തി ഇദം തിണ്ണമ്പി അരിയവംസികാനം വസേന ഗഹേതബ്ബം, ന ഏകചാരികസ്സേവ. സബ്ബോപി ഹി അരിയവംസികോ ഏകവാരമേവ വിതക്കേതും ലഭതി, ന തതോ പരം. **പരിബാഹിരോ**തി അരിയവംസികഭാവതോ ബഹിഭൂതോ. സ്വായം വിതക്കസന്തോസോ കമ്മട്ഠാനമനസികാരേന ന കുപ്പതി, വിസുജ്ഝതി ച. ഇതോ പരേസുപി ഏസേവ നയോ. തേനേവാഹ **"കമ്മട്ഠാനസീസേന ഗന്തബ്ബ"**ന്തി.

ഗഹേതബ്ബമേവാതി അട്ഠാനപ്പയുത്തോ **ഏവ**-സദ്ദോ. യാപനമത്തമേവ ഗഹേതബ്ബന്തി യോജേതബ്ബം.

ഏത്ഥാതി ഏതസ്മിം പിണ്ഡപാതപടിഗ്ഗഹണേ. **അപ്പ**ന്തി അത്തനോ യാപനപമാണതോപി അപ്പം. **ഗഹേതബ്ബം** ദായകസ്സ ചിത്താരാധനത്ഥം. **പമാണേനേവാ**തി അത്തനോ യാപനപ്പമാണേനേവ അപ്പം **ഗഹേതബ്ബം.** ''പമാണേന ഗഹേതബ്ബ''ന്തി ഏത്ഥ കാരണം ദസ്സേതും **''പടിഗ്ഗഹണസ്മിഞ്ഹീ''**തിആദി വുത്തം. **മക്ഖേതീ**തി വിദ്ധംസേതി അപനേതി. **വിനിപാതേതീ**തി വിനാസേതി അട്ഠാനവിനിയോഗേന. **സാസനന്തി** സത്ഥു സാസനം അനുസിട്ഠിം. **ന കരോതി** നപ്പടിപജ്ജതി.

സപദാനചാരിനോ വിയ ദ്വാരപടിപാടിയാ ചരണം ലോലുപ്പവിവജ്ജനസന്തോസോതി ആഹ **''ദ്വാരപടിപാടിയാ ഗന്തബ്ബ''**ന്തി.

ഹരാപേത്വാതി അധികം അപനേത്വാ.

ആഹാരഗേധതോ നിസ്സരതി ഏതേനാതി **നിസ്സരണം.** ജിഘച്ഛായ പടിവിനോദനത്ഥം കഥാ, കായസ്സഠിതിആദിപയോജനം പന അത്ഥാപത്തിതോ ആഗതം ഏവാതി ആഹ **''ജിഘച്ഛായ...പേ॰... സന്തോസോ നാമാ''**തി.

നിദഹിത്വാ ന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം തദഹുപീതി അധിപ്പായോ. ഇതരഥാ പന സിക്ഖാപദേനേവ വാരിതം. **സാരണീയധമ്മേ ഠിതേനാ**തി സീലവന്തേഹി ഭിക്ഖൂഹി സാധാരണഭോഗിഭാവേ ഠിതേന.

സേനാസനേനാതി സയനേന, ആസനേന ച. യത്ഥ യത്ഥ ഹി മഞ്ചാദികേ, വിഹാരാദികേ ച സേതി, തം **സേനം.** യത്ഥ യത്ഥ പീഠാദികേ ആസതി, തം **ആസനം.** തദുഭയം ഏകതോ കത്വാ ''സേനാസന''ന്തി വുത്തം. തേനാഹ **''മഞ്ചോ''**തിആദി. തത്ഥ **മഞ്ചോ** മസാരകാദി, തഥാ **പീഠം.** മഞ്ചഭിസി, പീഠഭിസീതി ദുവിധാ **ഭിസി. വിഹാരോ** പാകാരപരിച്ഛിന്നോ സകലോ ആവാസോ. ''ദീഘമുഖപാസാദോ''തി കേചി. **അഡ്ഢയോഗോ**തി ദീഘപാസാദോ. ''ഏകപസ്സച്ഛദനകസേനാസന''ന്തി കേചി. **പാസാദോ**തി ചതുരസ്സപാസാദോ. ''ആയതചതുരസ്സപാസാദോ''തി കേചി. **ഹമ്മിയം** മുണ്ഡച്ഛദനപാസാദോ. **ഗുഹാ**തി കേവലാ പബ്ബതഗുഹാ. **ലേണം** ദ്വാരബന്ധം. **അട്ടോ** ബഹലഭിത്തികം ഗേഹം, യസ്സ ഗോപാനസിയോ അഗ്ഗഹേത്വാ ഇട്ഠകാഹി ഏവ ഛദനം ഹോതി. ''അട്ടാലകാകാരേന കരിയതീ''തിപി വദന്തി. **മാളോ** ഏകകൂടസങ്ഗഹിതോ അനേകകോണോ പതിസ്സയവിസേസോ ''വട്ടാകാരേന കതസേനാസന''ന്തി കേചി.

പിണ്ഡപാതേ വുത്തനയേനേവാതി ''സാദകോ ഭിക്ഖു 'അജ്ജ കത്ഥ വസിസ്സാമീ'തി വിതക്കേതീ''തിആദിനാ യഥാരഹം പിണ്ഡപാതേ വുത്തനയേന **വേദിതബ്ബോ,** ''തതോ പരം വിതക്കേന്തോ അരിയവംസാ ചുതോ ഹോതി പരിബാഹിരോ''തി, ''സേനാസനം ഗവേസന്തേനാപി'കുഹിം ലഭിസ്സാമീ'തി അചിന്തേത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ഗന്തബ്ബ''ന്തി ച ഏവമാദി സബ്ബം പുരിമനയേനേവ.

കസ്മാ പനേത്ഥ പച്ചയസന്തോസം ദസ്സേന്തേന മഹാഥേരേന ഗിലാനപച്ചയസന്തോസോ ന ഗഹിതോതി? ന ഖോ പനേതം ഏവം ദട്ഠബ്ബന്തി ദസ്സേന്തോ **''ഗിലാനപച്ചയോ പന പിണ്ഡപാതേ ഏവ പവിട്ഠോ''**തി ആഹ, ആഹരിതബ്ബതാസാമഞ്ഞേനാതി അധിപ്പായോ. യദി ഏവം തത്ഥ പിണ്ഡപാതേ

വിയ വിതക്കസന്തോസാദയോപി പന്നരസ സന്തോസാ ഇച്ഛിതബ്ബാതി? നോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"തഥാ"**തിആദി. നനു ചേത്ഥ ദ്വാദസേവ ധുതങ്ഗാനി വിനിയോഗം ഗതാനി, ഏകം പന നേസജ്ജികങ്ഗം ന കത്ഥചി വിനിയുത്തന്തി ആഹ **"നേസജ്ജികങ്ഗം ഭാവനാരാമഅരിയവംസം ഭജതീ"**തി. അയഞ്ച അത്ഥോ അട്ഠകഥാരുള്ഹോ ഏവാതി ദസ്സേന്തോ **"വുത്തമ്പി ചേത"**ന്തിആദിമാഹ.

"പഥവിം പത്ഥരമാനോ വിയാ"തിആദി അരിയവംസദേസനായ സുദുക്കരഭാവദസ്സനം മഹാവിസയതായ തസ്സാ ദേസനായ. യസ്മാ നയസഹസ്സപടിമണ്ഡിതാ ഹോതി അരിയമഗ്ഗാധിഗമായ വിത്ഥാരതോ പവത്തിയമാനാ ദേസനാ യഥാ തം ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡേ, അയഞ്ച ഭാവനാരാമഅരിയവംസകഥാ അരിയമഗ്ഗാധിഗമായ വിത്ഥാരതോ പവത്തിയമാനാ ഏവം ഹോതീതി വുത്തം **"സഹസ്സനയപ്പടിമണ്ഡിതം…പേ॰… ദേസനം ആരഭീ"**തി. പടിപക്ഖവിധമനതോ അഭിമുഖഭാവേന രമണം **ആരമണം ആരാമോ**തി ആഹ **"അഭിരതീതി അത്ഥോ"**തി. ബ്യധികരണാനമ്പി പദാനം വസേന ഭവതി ബാഹിരത്ഥസമാസോ യഥാ "ഉരസിലോമോ, കണ്ഠേകാളോ"തി ആഹ **"പഹാനേ ആരാമോ അസ്സാതി പഹാനാരാമോ"**തി. ആരമിതബ്ബട്ഠേന വാ **ആരാമോ,** പഹാനം ആരാമോ അസ്സാതി **പഹാനാരാമോ**തി ഏവമേത്ഥ സമാസയോജനാ വേദിതബ്ബാ. **"പജഹന്തോ രമതീ"**തി ഏതേന പഹാനാരാമസദ്ദാനം കത്തുസാധനതം, കമ്മധാരയസമാസഞ്ച ദസ്സേതി. "ഭാവേന്തോ രമതീ"തി വുത്തത്താ **ഭാവനാരാമോ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ.

കാമം "നേസജ്ജികങ്ഗം ഭാവനാരാമഅരിയവംസം ഭജതീ"തി വുത്തം ഭാവനാനുയോഗസ്സ അനുച്ഛവികത്താ, നേസജ്ജികങ്ഗവസേന പന നേസജ്ജികസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഏകച്ചാഹി ആപത്തീഹി അനാപത്തിഭാവോതി തമ്പി സങ്ഗണ്ഹന്തോ "തേരസന്നം ധുതങ്ഗാന"ന്തി വത്വാ "വിനയം പത്വാ ഗരുകേ ഠാതബ്ബ"ന്തി ഇച്ഛിതത്താ സല്ലേഖസ്സ അപരിച്ചജനവസേന പടിപത്തി നാമ വിനയേ ഠിതസ്സേവാതി ആഹ **"തേരസന്നം…പേ॰… കഥിതം ഹോതീ"**തി. കാമം സുത്താഭിധമ്മപിടകേസുപി (ദീ॰ നി॰ ൧.൭.൧൩൪; വിഭ॰ ൫൧൦) തത്ഥ തത്ഥ സീലകഥാ ആഗതാ ഏവ, യേഹി പന ഗുണേഹി സീലസ്സ വോദാനം ഹോതി, തേസു കഥിതേസു യഥാ സീലകഥാബാഹുല്ലം വിനയപിടകം കഥിതം ഹോതി, ഏവം ഭാവനാകഥാബാഹുല്ലം സുത്തന്തപിടകം, അഭിധമ്മപിടകഞ്ച ചതുത്ഥേന അരിയവംസേന കഥിതമേവ ഹോതീതി വുത്തം **"ഭാവനാരാമേന അവസേസം പിടകദ്വയം കഥിതം ഹോതീ"**തി. "സോ നേക്ഖമ്മം ഭാവേന്തോ രമതീ"തി നേക്ഖമ്മപദം ആദിം കത്വാ തത്ഥ ദേസനായ പവത്തത്താ, സബ്ബേസമ്പി വാ സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗധമ്മാനം യഥാസകംപടിപക്ഖതോ നിക്ഖമനേന നേക്ഖമ്മസഞ്ഞിതാനം തത്ഥ ആഗതത്താ സോ പാഠോ **"നേക്ഖമ്മപാളീ"**തി വുച്ചതീതി ആഹ **"നേക്ഖമ്മപാളിയാ കഥേതബ്ബോ"**തി. തേനാഹ അട്ഠകഥായം "സബ്ബേപി കുസലാ ധമ്മാ നേക്ഖമ്മന്തി പവുച്ചരേ"തി (ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൧൧൧). **ദസുത്തരസുത്തന്ത പരിയായേനാ**തി ദസുത്തരസുത്തന്തധമ്മേന, ദസുത്തരസുത്തന്തേ (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൦) ആഗതനയേനാതി വാ അത്ഥോ. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ.

സോതി ജാഗരിയം അനുയുത്തോ ഭിക്ഖു. **നേക്ഖമ്മ**ന്തി കാമേഹി നിക്ഖന്തഭാവതോ നേക്ഖമ്മസഞ്ഞിതം പഠമജ്ഝാനൂപചാരം. "സോ അഭിജ്ഝം ലോകേ പഹായാ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൫൦൮, ൫൪൨) ആഗതാ

പഠമജ്ഝാനസ്സ പുബ്ബഭാഗഭാവനാതി ഇധാധിപ്പേതാ , തസ്മാ **"അബ്യാപാദ"**ന്തിആദീസുപി ഏവമേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം **ബ്രഹ്മജാലടീകായം** വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം. സഉപായാസാനഞ്ഹി അട്ഠന്നം സമാപത്തീനം, അട്ഠാരസന്നം മഹാവിപസ്സനാനം, ചതുന്നം അരിയമഗ്ഗാനഞ്ച വസേനേത്ഥ ദേസനാ പവത്താതി.

"ഏകം ധമ്മം ഭാവേന്തോ രമതി, ഏകം ധമ്മം പജഹന്തോ രമതീ"തി ച ന ഇദം ദസുത്തരസുത്തേ ആഗതനിയാമേന വുത്തം, തത്ഥ പന "ഏകോ ധമ്മോ ഭാവേതബ്ബോ, ഏകോ ധമ്മോ പഹാതബ്ബോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൧) ച ദേസനാ ആഗതാ. ഏവം സന്തേപി യസ്മാ അത്ഥതോ ഭേദോ നത്ഥി, തസ്മാ പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ നേക്ഖമ്മപാളിയം (പടി॰ മ॰ ൧.൨൪, ൩.൪൧) ആഗതനീഹാരേനേവ "ഏകം ധമ്മം ഭാവേന്തോ രമതി, ഏകം ധമ്മം പജഹന്തോ രമതീ"തി വുത്തം. ഏസ നയോ സേസവാരേസുപി. യസ്മാ ചായം അരിയവംസദേസനാ നാമ സത്ഥു പഞ്ഞത്താവ സത്ഥാരാ ഹി ദേസിതം ദേസനം ആയസ്മാ ധമ്മസേനാപതി സാരിപുത്തത്ഥേരോ സങ്ഗായനവസേന ഇധാനേസി , തസ്മാ മഹാഅരിയവംസസുത്തേ സത്ഥുദേസനാനീഹാരേന നിഗമനം ദസ്സേന്തോ **"ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഭാവനാരാമോ ഹോതീ"**തി ആഹ. ഏസേവ നയോ ഇതോ പരേസു **സതിപട്ഠാനപരിയായഅഭിധമ്മനിദ്ദേസപരിയായേസുപി.** കാമഞ്ചേത്ഥ കായാനുപസ്സനാവസേനേവ സങ്ഖിപിത്വാ യോജനാ കതാ, ഏകവീസതിയാ പന ഠാനാനം വസേന വിത്ഥാരതോ യോജനാ വേദിതബ്ബാ. **"അനിച്ചതോ"** (വിസുദ്ധി॰ ടീ॰ ൨.൬൯൫) തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗസംവണ്ണനാസു** വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം.

൩൦൯. സംവരാദീനം സാധനവസേന പദഹതി ഏത്ഥ, ഏതേഹീതി ച **പധാനാനി. ഉത്തമവീരിയാനീ**തി സേട്ഠവീരിയാനി വിസിട്ഠസ്സ അത്ഥസ്സ സാധനതോ. **സംവരന്തസ്സ ഉപ്പന്നവീരിയ**ന്തി യഥാ അഭിജ്ഝാദയോ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏവം സതിയാ ഉപട്ഠാപനേ ചക്ഖാദീനം പിദഹനേ അനലസസ്സ ഉപ്പന്നവീരിയം. **പജഹന്തസ്സാ**തി വിനോദേന്തസ്സ. **ഉപ്പന്നവീരിയ**ന്തി തസ്സേവ പജഹനസ്സ സാധനവസേന പവത്തവീരിയം. **ഭാവേന്തസ്സ ഉപ്പന്നവീരിയ**ന്തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **സമാധിനിമിത്ത**ന്തി സമാധി ഏവ. പുരിമുപ്പന്നസമാധി ഹി പരതോ ഉപ്പജ്ജനകസമാധിപവിവേകസ്സ കാരണം ഹോതീതി "സമാധിനിമിത്ത"ന്തി വുത്തം.

ഉപധിവിവേകത്താതി ഖന്ധൂപധിആദിഉപധീഹി വിവിത്തത്താ വിനിസ്സടത്താ. **തം ആഗമ്മാ**തി തം നിബ്ബാനം മഗ്ഗേന അധിഗമഹേതു. രാഗാദയോ വിരജ്ജന്തി ഏത്ഥ, ഏതേനാതി വാ **വിരാഗോ.** ഏവം **നിരോധോപി** ദട്ഠബ്ബോ. യസ്മാ ഇധ ബോജ്ഝങ്ഗാ മിസ്സകവസേന ഇച്ഛിതാ, തസ്മാ **"ആരമ്മണവസേന അധിഗന്തബ്ബവസേന വാ"**തി വുത്തം. തത്ഥ **അധിഗന്തബ്ബവസേനാ**തി തംനിന്നതാവസേന. **വോസ്സഗ്ഗപരിണാമി**ന്തി വോസ്സജ്ജനവസേന പരിണാമിതം പരിച്ചജനവസേന ചേവ പക്ഖന്ദനവസേന ച പരിണമനസീലം. തേനാഹ **"ദ്വേ വോസ്സഗ്ഗാ"**തിആദി. **ഖന്ധാനം പരിച്ചജനം** നാമ തപ്പടിബദ്ധകിലേസപ്പഹാനവസേനാതി യേനാകാരേന വിപസ്സനാ കിലേസേ പജഹതി, തേനേവാകാരേന തംനിമിത്തകേ, ഖന്ധേ ച "പജഹതീ"തി വത്തബ്ബതം അരഹതീതി ആഹ **"വിപസ്സനാ...പേ॰... പരിച്ചജതീ"**തി. യസ്മാ വിപസ്സനാ

വുട്ഠാനഗാമിനിഭാവം പാപുണന്തീ നിന്നപോണപബ്ഭാരഭാവേന ഏകംസതോ നിബ്ബാനം "പക്ഖന്ദതീ"തി വത്തബ്ബതം ലഭതി, മഗ്ഗോ ച സമുച്ഛേദവസേന കിലേസേ, ഖന്ധേ ച പരിച്ചജതി, തസ്മാ യഥാക്കമം വിപസ്സനാമഗ്ഗാനം വസേന പക്ഖന്ദനപരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗാപി വേദിതബ്ബാ. **വോസ്സഗ്ഗത്ഥായാ**തി പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗത്ഥായ ചേവ പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗത്ഥായ ച. **പരിണമതീ**തി പരിപച്ചതി. തം **പരിണമനം** വുട്ഠാനഗാമിനിഭാവപ്പത്തിയാ ചേവ അരിയമഗ്ഗഭാവപ്പത്തിയാ ച ഇച്ഛിതന്തി ആഹ **"വിപസ്സനാഭാവഞ്ചേവ മഗ്ഗഭാവഞ്ച പാപുണാതീ"**തി. **സേസപദേസൂ**തി "ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതീ"തിആദീസു സേസസമ്ബോജ്ഝങ്ഗകോട്ഠാസേസു.

ഭദ്ദകന്തി അഭദ്ദകാനം നീവരണാദിപാപധമ്മാനം വിക്ഖമ്ഭനേന രാഗവിധമനേന ഏകന്തഹിതത്താ, ദുല്ലഭത്താ ച ഭദ്ദകം സുന്ദരം. ന ഹി അഞ്ഞം സമാധിനിമിത്തം ഏവംദുല്ലഭം, രാഗസ്സ ച ഉജുവിപച്ചനീകഭൂതം അത്ഥി. **അനുരക്ഖതീ**തി ഏത്ഥ **അനുരക്ഖനാ** നാമ അധിഗതസമാധിതോ യഥാ ന പരിഹാനി ഹോതി, ഏവം പടിപത്തി, സാ പന തപ്പടിപക്ഖവിധമനേനാതി ആഹ **"സമാധീ"**തിആദി. **അട്ഠികസഞ്ഞാദികാ**തി അട്ഠികജ്ഝാനാദികാ. സഞ്ഞാസീസേന ഹി ഝാനം വദതി.

ഏകപടിവേധവസേന ചതുസച്ചധമ്മേ ഞാണന്തി ചതൂസു അരിയസച്ചേസു ഏകാഭിസമയവസേന പവത്തഞാണം, മഗ്ഗഞാണന്തി അത്ഥോ. ചതുസച്ചന്തോഗധത്താ **ചതുസച്ചബ്ഭന്തരേ നിരോധധമ്മേ** നിബ്ബാനേ **ഞാണം,** തേന ഫലഞാണം വദതി. യസ്മാ മഗ്ഗാനന്തരസ്സ ഫലസ്സ മഗ്ഗാനുഗുണാ പവത്തി, യതോ തംസമുദയപക്ഖിയേസു ധമ്മേസു പടിപ്പസ്സദ്ധിപ്പഹാനവസേന പവത്തതി, തസ്മാ നിരോധസച്ചേപി യോ മഗ്ഗസ്സ സച്ഛികിരിയാഭിസമയോ, തദനുഗുണാ പവത്തീതി ഫലഞാണസ്സേവ ധമ്മേ ഞാണതാ വുത്താ, ന യസ്സ കസ്സചി നിബ്ബാനാരമ്മണസ്സ ഞാണസ്സ . തേന വുത്തം **"യഥാഹാ"**തിആദി. ഏത്ഥ ച മഗ്ഗപഞ്ഞാ താവ ചതുസച്ചധമ്മസ്സ പടിവിജ്ഝനതോ ധമ്മേഞാണം നാമ ഹോതു, ഫലപഞ്ഞാ പന കഥന്തി ചോദനാ സോധിതാ ഹോതി നിരോധധമ്മം ആരബ്ഭ പവത്തനതോ. ദുവിധാപി ഹി പഞ്ഞാ അപരപ്പച്ചയതായ അത്തപച്ചക്ഖതോ അരിയസച്ചധമ്മേ കിച്ചതോ ച ആരമ്മണതോ ച പവത്തത്താ "ധമ്മേഞാണ"ന്തി വേദിതബ്ബാ. അരിയസച്ചേസു ഹി അയം ധമ്മ-സദ്ദോ തേസം അവിപരീതസഭാവത്താ, സങ്ഖതപ്പവരോ വാ അരിയമഗ്ഗോ, തസ്സ ച ഫലധമ്മോ. തത്ഥ പഞ്ഞാ തംസഹഗതാ ധമ്മേഞാണം.

അന്വയേഞാണന്തി അനുഗമനഞാണം. **പച്ചക്ഖതോ ദിസ്വാ**തി ചത്താരി സച്ചാനി മഗ്ഗഞാണേന പച്ചക്ഖതോ പടിവിജ്ഝിത്വാ. **യഥാ ഇദാനീ**തി യഥാ ഏതരഹി പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ദുക്ഖസച്ചം, **ഏവം അതീതേപി അനാഗതേപി പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ദുക്ഖസച്ചമേവാ**തി ച സരിക്ഖട്ഠേന വുത്തം. ഏസ നയോ **സമുദയസച്ചേ, മഗ്ഗസച്ചേ ച. അയമേവാ**തി അവധാരണേ. നിരോധസച്ചേ പന സരിക്ഖട്ഠോ നത്ഥി തസ്സ നിച്ചത്താ, ഏകസഭാവത്താ ച. **ഏവം തസ്സ ഞാണസ്സ അനുഗതിയം ഞാണ**ന്തി തസ്സ ധമ്മേഞാണസ്സ "ഏവം അതീതേപീ"തിആദിനാ അനുഗതിയം അനുഗമനേ അന്വയേ ഞാണം. ഇദം അന്വയേ ഞാണന്തി യോജനാ. **"തേനാഹാ"**തിആദിനാ യഥാവുത്തമത്ഥം പാളിയാ വിഭാവേതി. **സോ**തി ധമ്മഞാണം പത്വാ ഠിതോ ഭിക്ഖു. **ഇമിനാ ധമ്മേനാ**തി ധമ്മഗോചരത്താ ഗോചരവോഹാരേന "ധമ്മോ"തി വുത്തേനമഗ്ഗഞാണേന, ഉപയോഗത്ഥേ വാ കരണവചനം, **ഇമിനാ ധമ്മേന ഞാതേനാ**തി ഇമം

ചതുസച്ചധമ്മം ഞാണേന ജാനിത്വാ ഠിതേന മഗ്ഗഞാണേനാതി അത്ഥോ. **ദിട്ഠേനാ**തി ദസ്സനേന സച്ചധമ്മം പസ്സിത്വാ ഠിതേന. **പത്തേനാ**തി സച്ചാനം പത്വാ ഠിതേന. **വിദിതേനാ**തി സച്ചാനി വിദിത്വാ ഠിതേന. **പരിയോഗാള്ഹേനാ**തി ചതുസച്ചധമ്മം പരിയോഗാഹേത്വാ ഠിതേനാതി ഏവം താവേത്ഥ അഭിധമ്മട്ഠകഥായം (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൭൬൯) അത്ഥോ വുത്തോ. ദുവിധമ്പി പന മഗ്ഗഫലഞാണം ധമ്മേഞാണം. പച്ചവേക്ഖണായ ച മൂലം, കാരണഞ്ച നയനയനസ്സാതി ദുവിധേനാപി തേന ധമ്മേനാതി ന ന യുജ്ജതി. തഥാ ചതുസച്ചധമ്മസ്സ ഞാതത്താ, മഗ്ഗഫലസങ്ഖാതസ്സ വാ ധമ്മസ്സ സച്ചപടിവേധസമ്പയോഗം ഗതത്താ നയനയനം ഹോതീതി തേന ഇമിനാ ധമ്മേന ഞാണവിസയഭാവേന, ഞാണസമ്പയോഗേന വാ ഞാതേനാതി ച അത്ഥോ ന ന യുജ്ജതീതി. **അതീതാനാഗതേ നയം നേതീ**തി അതീതേ, അനാഗതേ ച നയം നേതി ഹരതി പേസേതി. ഇദം പന ന മഗ്ഗഞാണസ്സ കിച്ചം, പച്ചവേക്ഖണഞാണകിച്ചം, സത്ഥാരാ പന മഗ്ഗഞാണം അതീതാനാഗതേ നയനയനസദിസം കതം മഗ്ഗമൂലകത്താ. ഭാവിതമഗ്ഗസ്സ ഹി പച്ചവേക്ഖണാ നാമ ഹോതി. നയിദം അഞ്ഞം ഞാണുപ്പാദനം നയനയനം, ഞാണസ്സേവ പന പവത്തിവിസേസോതി.

പരേസം ചേതസോ പരിതോ അയനം പരിച്ഛിന്ദനം പരിയോ, തസ്മിം **പരിയേ.** തേനാഹ **"പരേസം ചിത്തപരിച്ഛേദേ"**തി. **അവസേസം സമ്മുതിമ്ഹിഞാണം നാമ** "ഞാണ"ന്തി സമ്മതത്താ. വചനത്ഥതോ പന സമ്മുതിമ്ഹി ഞാണന്തി **സമ്മുതിമ്ഹിഞാണം.** ധമ്മേഞാണാദീനം വിയ ഹി സാതിസയസ്സ പടിവേധകിച്ചസ്സ അഭാവാ വിസയോഭാസനസങ്ഖാതജാനനസാമഞ്ഞേന "ഞാണ"ന്തി സമ്മതേസു അന്തോഗധന്തി അത്ഥോ. സമ്മുതിവസേന വാ പവത്തം **സമ്മുതിമ്ഹിഞാണം** സമ്മുതിദ്വാരേന അത്ഥസ്സ ഗഹണതോ. **അവസേസം** വാ ഇതരഞാണത്തയവിസഭാഗം ഞാണം തബ്ബിസഭാഗസാമഞ്ഞേന സമ്മുതിമ്ഹിഞാണമ്ഹി പവിട്ഠത്താ **സമ്മുതിമ്ഹിഞാണം നാമ** ഹോതീതി.

കാമം സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണാദീനി ദുക്ഖഞാണാദീനിയേവ, ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസേന പനേവമാഹ **"അരഹത്തം പാപേത്വാ"**തി. വട്ടതോ നിഗ്ഗച്ഛതി ഏതേനാതി **നിഗ്ഗമനം,** ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനം. പുരിമാനി **ദ്വേ സച്ചാനി വട്ടം** പവത്തിപവത്തിഹേതുഭാവതോ. ഇതരാനി പന **ദ്വേ വിവട്ടം** നിവത്തിനിവത്തിഹേതുഭാവതോ. **അഭിനിവേസോ**തി വിപസ്സനാഭിനിവേസോ **ഹോതി** ലോകിയസ്സ ഞാണസ്സ വിസഭാഗൂപഗമനതോ. **നോ വിവട്ടേ**തി വിവട്ടേ അഭിനിവേസോ നോ ഹോതി അവിസയഭാവതോ. **പരിയത്തീ**തി കമ്മട്ഠാനതന്തി. **ഉഗ്ഗഹേത്വാ**തി വാചുഗ്ഗതം കത്വാ. **ഉഗ്ഗഹേത്വാ**തി വാ പാളിതോ, അത്ഥതോ ച യഥാരഹം സവനധാരണപരിപുച്ഛനമനസാനുപേക്ഖനാദിവസേന ചിത്തേന ഉദ്ധം ഉദ്ധം ഗണ്ഹിത്വാ. **കമ്മം കരോതീ**തി നാമരൂപപരിഗ്ഗഹാദിക്കമേന യോഗകമ്മം കരോതി.

യദി പുരിമേസു ദ്വീസു ഏവ വിപസ്സനാഭിനിവേസോ, തേസു ഏവ ഉഗ്ഗഹാദി, കഥമിദം ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനം ജാതന്തി ആഹ **"ദ്വീസൂ"**തിആദി. കാമം പച്ഛിമാനിപി ദ്വേ സച്ചാനി അഭിഞ്ഞേയ്യാനി, പരിഞ്ഞേയ്യതാ പന തത്ഥ നത്ഥീതി ന വിപസ്സനാബ്യാപാരോ. കേവലം പന അനുസ്സവമത്തേ ഠത്വാ

അച്ചന്തപണീതഭാവതോ **ഇട്ഠം,** ആതപ്പകനിരാമിസപീതിസഞ്ജനനതോ **കന്തം,** ഉപരൂപരി അഭിരുചിജനനേന മനസ്സ വഡ്ഢനതോ **മനാപ**ന്തി മനസികാരം പവത്തേതി. തേനാഹ **"നിരോധസച്ചം നാമാ"**തിആദി. **ദ്വീസു സച്ചേസൂ**തി ദ്വീസു സച്ചേസു വിസയഭൂതേസു , താനി ച ഉദ്ദിസ്സ അസമ്മോഹപടിവേധവസേന പവത്തമാനോ ഹി മഗ്ഗോ തേ ഉദ്ദിസ്സ പവത്തോ നാമ ഹോതീതി. **തീണി** ദുക്ഖസമുദയമഗ്ഗസച്ചാനി. **കിച്ചവസേനാ**തി അസമ്മുയ്ഹനവസേന. **ഏകന്തി** നിരോധസച്ചം. **ആരമ്മണവസേനാ**തി ആരമ്മണകരണവസേനപി അസമ്മുയ്ഹനകിച്ചവസേനപി തത്ഥ പടിവേധോ ലബ്ഭതേവ. **ദ്വേ സച്ചാനീ**തി ദുക്ഖസമുദയസച്ചാനി. **ദുദ്ദസത്താ**തി ദട്ഠും അസക്കുണേയ്യത്താ. ഓളാരികാ ഹി ദുക്ഖസമുദയാ, തിരച്ഛാനഗതാനമ്പി ദുക്ഖം, ആഹാരാദീസു ച അഭിലാസോ പാകടോ. പീളനാദിആയൂഹനാദിവസേനപി ''ഇദം ദുക്ഖം, ഇദം അസ്സ കാരണ''ന്തി യാഥാവതോ ഞാണേന ഓഗാഹിതും അസക്കുണേയ്യത്താ താനി **ഗമ്ഭീരാനി. ദ്വേ**തി നിരോധമഗ്ഗസച്ചാനി. താനി സണ്ഹസുഖുമഭാവതോ സഭാവേനേവ ഗമ്ഭീരതായ യാഥാവതോ ഞാണേന ദുരോഗാഹത്താ **"ദുദ്ദസാനീ"**തി.

സോതാപത്തിയങ്ഗാദിചതുക്കവണ്ണനാ

൩൧൧. സോതോ നാമ അരിയസോതോ പുരിമപദലോപേന, തസ്സ ആദിതോ സബ്ബപഠമം പജ്ജനം **സോതാപത്തി,** പഠമമഗ്ഗപടിലാഭോ. തസ്സ അങ്ഗാനി അധിഗമൂപായഭൂതാനി കാരണാനി **സോതാപത്തിയങ്ഗാനി.** തേനാഹ **"സോതാ... പേ... അത്ഥോ"**തി. സന്തകായകമ്മാദിതായ സന്തധമ്മസമന്നാഗമതോ, സന്തധമ്മപവേദനതോ ച സന്തോ പുരിസാതി **സപ്പുരിസാ.** തത്ഥ യേസം വസേന ചതുസച്ചസമ്പടിവേധാവഹം സദ്ധമ്മസ്സവനം ലബ്ഭതി, തേ ഏവ ദസ്സേന്തോ **"ബുദ്ധാദീനം സപ്പുരിസാന"**ന്തി ആഹ . സന്തോ സതം വാ ധമ്മോതി **സദ്ധമ്മോ.** സോ ഹി യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനേ അപായദുക്ഖേ, സംസാരദുക്ഖേ ച അപതന്തേ ധാരേതീതി ഏവമാദി ഗുണാതിസയയോഗവസേന **സന്തോ** സംവിജ്ജമാനോ, പസത്ഥോ, സുന്ദരോ വാ ധമ്മോ, സതം വാ അരിയാനം ധമ്മോ, തേസം വാ തബ്ഭാവസാധകോ ധമ്മോതി **സദ്ധമ്മോ,** ''ഇധ ഭിക്ഖു ധമ്മം പരിയാപുണാതീ''തിആദിനാ (അ॰ നി॰ ൫.൭൩) വുത്താ പരിയത്തി. സാ പന മഹാവിസയതായ ന സബ്ബാ സബ്ബസ്സ വിസേസാവഹാതി തസ്സ തസ്സ അനുച്ഛവികമേവ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"സപ്പായസ്സ തേപിടകധമ്മസ്സ സവന"**ന്തി. **യോനിസോമനസികാരോ** ഹേട്ഠാ വുത്തോ ഏവ. **പുബ്ബഭാഗപടിപത്തിയാ**തി വിപസ്സനാനുയോഗസ്സ.

അവേച്ചപ്പസാദേനാതി സച്ചസമ്പടിവേധവസേന ബുദ്ധാദീനം ഗുണേ ഞത്വാ ഉപ്പന്നപ്പസാദേന, സോ പന പസാദോ ദേവാദീസു കേനചിപി അകമ്പിയതായ നിച്ചലോതി ആഹ **"അചലപ്പസാദേനാ"**തി. **ഏത്ഥാ**തി ഏതസ്മിം ചതുക്കത്തയേ ആഹാരചതുക്കേ. **ലൂഖപണീതവത്ഥുവസേനാ**തി ഓദനകുമ്മാസാദികസ്സ ലൂഖസ്സ ചേവ പണീതസ്സ ച വത്ഥുനോ വസേന. സാ പനായം ആഹാരസ്സ ഓളാരികസുഖുമതാ ''കുമ്ഭിലാനം ആഹാരം ഉപാദായ മോരാനം ആഹാരോ സുഖുമോ''തിആദിനാ (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൬൩) അട്ഠകഥായം വിത്ഥാരതോ ആഗതാ ഏവ.

ആരമ്മണട്ഠിതിവസേനാതി ആരമ്മണസങ്ഖാതസ്സ പവത്തിപച്ചയട്ഠാനസ്സ വസേന. തിട്ഠതി ഏത്ഥാതി **ഠിതി,** ആരമ്മണമേവ ഠിതി **ആരമ്മണട്ഠിതി.**

തേനേവാഹ "രൂപാരമ്മണ"ന്തിആദി. **ആരമ്മണതോ** ചേത്ഥ ഉപത്ഥമ്ഭനതോ വേദിതബ്ബോ, ന വിസയലക്ഖണോവ. ഉപത്ഥമ്ഭനഭൂതം രൂപം ഉപേതീതി രൂപൂപായം. തേനാഹ **"രൂപം ഉപഗതം ഹുത്വാ"**തിആദി. **രൂപക്ഖന്ധം നിസ്സായ തിട്ഠതി** തേന വിനാ അപ്പവത്തനതോ. **തന്തി** രൂപക്ഖന്ധം നിസ്സായ ഠാനപ്പവത്തനം. **ഏതന്തി** "രൂപൂപായ"ന്തി ഏതം വചനം. രൂപക്ഖന്ധോ ഗോചരോ പവത്തിട്ഠാനം പച്ചയോ ഏതസ്സാതി **രൂപക്ഖന്ധഗോചരം** രൂപം സഹകാരീകാരണഭാവേന പതിട്ഠാ ഏതസ്സാതി **രൂപപ്പതിട്ഠം.** ഇതി തീഹി പദേഹി അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണം പതി രൂപക്ഖന്ധസ്സ സഹകാരീകാരണഭാവോയേവേത്ഥ വുത്തോ. ഉപസിത്തം വിയ **ഉപസിത്തം,** യഥാ ബ്യഞ്ജനേഹി ഉപസിത്തം സിനേഹിതം ഓദനം രുചിതം, പരിണാമയോഗ്യഞ്ച, ഏവം നന്ദിയാ ഉപസിത്തം സിനേഹിതം കമ്മവിഞ്ഞാണം അഭിരുചിതം ഹുത്വാ വിപാകയോഗ്യം ഹോതീതി. **ഇതരന്തി** ദോസസഹഗതാദിഅകുസലം, കുസലഞ്ച **ഉപനിസ്സയകോടിയാ** ഉപസിത്തം ഹുത്വാതി യോജനാ. **ഏവം പവത്തമാനന്തി** ഏവം രൂപൂപായന്തി ദേസനാഭാവേന പവത്തമാനം. വിപാകധമ്മതായ **വുദ്ധിം...പേ॰... ആപജ്ജതി.** തത്ഥാപി നിപ്പരിയായഫലനിബ്ബത്തനവസേന **വുദ്ധിം,** പരിയായഫലനിബ്ബത്തനവസേന **വിരുള്ഹിം,** നിസ്സന്ദഫലനിബ്ബത്തനവസേന **വേപുല്ലം.** ദിട്ഠധമ്മവേദനീയഫലനിബ്ബത്തനേന വാ **വുദ്ധിം,** ഉപപജ്ജവേദനീയഫലനിബ്ബത്തനവസേന **വിരുള്ഹിം,** അപരാപരിയായഫലനിബ്ബത്തനവസേന **വേപുല്ലം ആപജ്ജതീ**തി യോജനാ. ഏകന്തതോ വേദനുപായാദിവസേന പത്തി നാമ അരൂപഭവേ യേവാതി ആഹ **"ഇമേഹി പനാ"**തിആദി. ഏവഞ്ച കത്വാ പാളിയം കതം **വാ**-സദ്ദഗ്ഗഹണഞ്ച സമത്ഥിതം ഹോതി. "രൂപൂപായ"ന്തിആദിനാ യഥാ അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സ ഉപനിസ്സയഭൂതാ രൂപാദയോ ഗയ്ഹന്തി, ഏവം തേന നിബ്ബത്തേതബ്ബാപി തേ ഗയ്ഹന്തീതി അധിപ്പായേന **"ചതുക്കവസേന...പേ॰... ന വുത്ത"**ന്തി ആഹ. വിപാകോപി ഹി ധമ്മോ വിപാകധമ്മവിഞ്ഞാണം ഉപഗതം നാമ ഹോതി തഥാ നന്ദിയാ ഉപസിത്തത്താ. തേനാഹ "നന്ദൂപസേചന"ന്തി. **വിത്ഥാരിതാനേവ** സിങ്ഗാലസുത്തേ.

ഭവതി ഏതേന ആരോഗ്യന്തി **ഭവോ,** ഗിലാനപച്ചയോ. പരിവുദ്ധോ ഭവോ **അഭവോ.** വുദ്ധിഅത്ഥോ ഹി അയം അകാരോ യഥാ "സംവരാസംവരോ, (പാരാ॰ പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാ; ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ 1.പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാവണ്ണനാ; ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ) ഫലാഫല"ന്തി ച . **തേലമധുഫാണിതാദീനീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന സപ്പിനവനീതാനം ഗഹണം, തേലാദീനം ഗഹണഞ്ചേത്ഥ നിദസ്സനമത്തം. സബ്ബസ്സാപി ഗിലാനപച്ചയസ്സ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. അഥ വാ **ഭവാഭവോതി** ഖുദ്ദകോ ചേവ മഹന്തോ ച ഉപപത്തിഭവോ വേദിതബ്ബോ. ഏവഞ്ച സതി "ഇമേസം പനാ"തിആദിവചനം സമത്ഥിതം ഹോതി. ഭവൂപപത്തിപഹാനത്ഥോ ഹി വിസേസതോ ചതുത്ഥഅരിയവംസോ. **തണ്ഹുപ്പാദാനന്തി** തണ്ഹുപ്പത്തീനം, ചീവരാദിഹേതു ഉപ്പജ്ജനകതണ്ഹാനന്തി അത്ഥോ. **പധാനകരണകാലേ**തി ഭാവനാനുയോഗക്ഖണേ. **സീതാദീനി ന ഖമതീ**തി ഭാവനായ പുബ്ബഭാഗകാലം സന്ധായ വുത്തം. **ഖമതീ**തി സഹതി അഭിഭവതി. **വിതക്കസമനന്തി** നിദസ്സനമത്തം. സബ്ബേസമ്പി കിലേസാനം സമനവസേന പവത്താ പടിപദാ.

സമാധിഝാനാദിഭേദോ ധമ്മോ പജ്ജതി പടിപജ്ജീയതി ഏതേനാതി **ധമ്മപദം.** അനഭിജ്ഝാവ ധമ്മപദം **അനഭിജ്ഝാധമ്മപദം.** അയം താവ അലോഭപക്ഖേ നയോ, ഇതരപക്ഖേ പന അനഭിജ്ഝാപധാനോ ധമ്മകോട്ഠാസോ **അനഭിജ്ഝാധമ്മപദം. അകോപോ**തി അദോസോ, മേത്താതി അത്ഥോ. **സുപ്പട്ഠിതസതീ**തി കായാദീസു സമ്മദേവ ഉപട്ഠിതാ സതി. **സതിസീസേനാ**തി സതിപധാനമുഖേന. സമാധിപധാനത്താ ഝാനാനം **"സമാപത്തി വാ"**തി വുത്തം. കാമം സവിഞ്ഞാണകഅസുഭേപി ഝാനഭാവനാ അലോഭപ്പധാനാ ഹോതി കായസ്സ ജിഗുച്ഛനേന, പടിക്കൂലാകാരഗ്ഗഹണവസേന ച പവത്തനതോ, സത്തവിധഉഗ്ഗഹകോസല്ലാദിവസേന പനസ്സാ പവത്തി സതിപധാനാതി തതിയധമ്മപദേനേവ നം സങ്ഗണ്ഹിതുകാമോ **"ദസ അസുഭവസേന വാ"**തി ആഹ. ഹിതൂപസംഹാരാദിവസേന പവത്തനതോ ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനാ ബ്യാപാദവിരോധിനീ അബ്യാപാദപ്പധാനാതി ആഹ **"ചതുബ്രഹ്മ...പേ॰... ധമ്മപദ"**ന്തി. തഥ അധിഗതാനി ഝാനാദീനീതി യോജനാ. ഗമനാദിതോ ആഹാരസ്സ പടിക്കൂലഭാവസല്ലക്ഖണം സഞ്ഞായ ഥിരഭാവേനേവ ഹോതി തസ്സാ ഥിരസഞ്ഞാപദട്ഠാനത്താതി ആഹാരേ പടിക്കൂലസഞ്ഞാപി തതിയധമ്മപദേ ഏവ സങ്ഗഹം ഗതാ. ആരുപ്പസമാധിഅഭിഞ്ഞാനം അധിട്ഠാനഭാവതോ കസിണഭാവനാ, സത്തവിധബോജ്ഝങ്ഗവിജ്ജാവിമുത്തിപാരിപൂരിഹേതുതോ ആനാപാനേസു പഠമആനാപാനഭാവനാ വിസേസതോ സമാധിപധാനാതി സാ ചതുത്ഥധമ്മപദേന സങ്ഗഹിതാ. ചതുധാതുവവത്ഥാനവസേന അധിഗതാനിപി ഏത്ഥേവ സങ്ഗഹേതബ്ബാനി സിയും, പഞ്ഞാപധാനതായ പന ന സങ്ഗഹിതാനി.

ധമ്മസമാദാനേസു പഠമം അചേലകപടിപദാ ഏതരഹി ച ദുക്ഖഭാവതോ, അനാഗതേപി അപായദുക്ഖവട്ടദുക്ഖാവഹതോ. **അചേലകപടിപദാ**തി ച നിദസ്സനമത്തം ദട്ഠബ്ബം ഛന്നപരിബ്ബാജകാനമ്പി ഉഭയദുക്ഖാവഹപടിപത്തിദസ്സനതോ. **ദുതിയം...പേ॰... ബ്രഹ്മചരിയചരണം** ഏതരഹി സതിപി ദുക്ഖേ ആയതിം സുഖാവഹത്താ. **കാമേസു പാതബ്യതാ** യഥാകാമം കാമപരിഭോഗോ. **അലഭമാനസ്സാപീ**തി **പി**-സദ്ദേന കോ പന വാദോ ലഭമാനസ്സാതി ദസ്സേതി.

ദുസ്സീല്യാദിപാപധമ്മാനം ഖമ്ഭനം പടിബന്ധനം **ഖന്ധട്ഠോ,** സോ പന സീലാദി ഏവാതി ആഹ **"ഗുണട്ഠോ ഖന്ധട്ഠോ"**തി. ഗുണവിസയതായ **ഖന്ധ-**സദ്ദസ്സ ഗുണത്ഥതാ വേദിതബ്ബാ. **വിമുത്തിക്ഖന്ധോ**തി പടിപക്ഖതോ സുട്ഠു വിമുത്താ ഗുണധമ്മാ അധിപ്പേതാ, ന അവിമുത്താ, നാപി വിമുച്ചമാനാതി തേഹി സഹ ദേസനം ആരുള്ഹാ സീലക്ഖന്ധാദയോപി തയോതി ആഹ **"ഫലസീലം അധിപ്പേതം, ചതൂസുപി ഠാനേസു ഫലമേവ വുത്ത"**ന്തി ച. ഏതേനേവ ചേത്ഥ **വിമുത്തിക്ഖന്ധോ**തി ഫലപരിയാപന്നാ സമ്മാസങ്കപ്പവായാമസതിയോ അധിപ്പേതാതി വേദിതബ്ബം.

ഉപത്ഥമ്ഭനട്ഠേന സമ്പയുത്തധമ്മാനം തത്ഥ ഥിരഭാവേന പവത്തനതോ, ഏതേനേവ അഹിരികഅനോത്തപ്പാനമ്പി സവിസയേ ബലട്ഠോ സിദ്ധോ വേദിതബ്ബോ. ന ഹി തേസം പടിപക്ഖേഹി അകമ്പിയട്ഠോ ഏകന്തികോ. ഹിരോത്തപ്പാനഞ്ഹി അകമ്പിയട്ഠോ സാതിസയോ കുസലധമ്മാനം മഹാബലഭാവതോ, അകുസലാനഞ്ച ദുബ്ബലഭാവതോ. തേനാഹ ഭഗവാ ''അബലാ നം ബലീയന്തി, മദ്ദന്തേ നം പരിസ്സയാ''തി (സു॰ നി॰ ൭൭൨; മഹാനി॰ ෧;

നേത്തിം പടിനിദ്ദേസവാരേ ൫) ബോധിപക്ഖിയധമ്മവസേനായം ദേസനാതി **“സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗവസേനാ”**തി വുത്തം.

അധീതി ഉപസഗ്ഗമത്തം, ന “അധിചിത്ത”ന്തിആദീസു (ധം പം ൧൮൫) വിയ അധികാരാദിഅത്ഥം. കരണാധികരണഭാവസാധനവസേന അധിട്ഠാന-സദ്ദസ്സ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **“തേന വാ”**തിആദിമാഹ. **തേന** അധിട്ഠാനേന **തിട്ഠന്തി** അത്തനോ സമ്മാപടിപത്തിയം ഗുണാധികാ പുരിസാ, തേ ഏവ **തത്ഥ** അധിട്ഠാനേ **തിട്ഠന്തി** സമ്മാപത്തിയാ, **ഠാനമേവ** അധിട്ഠാനമേവ സമ്മാപടിപത്തിയന്തി യോജനാ. **പഠമേന** അധിട്ഠാനേന. **അഗ്ഗഫലപഞ്ഞാ**തി ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസോയം. **കിലേസൂപസമോ**തി കിലേസാനം അച്ചന്തവൂപസമോ . പഠമേന നയേന അധിട്ഠാനാനി ഏകദേസതോവ ഗഹിതാനി, ന നിപ്പദേസതോതി നിപ്പദേസതോവ താനി ദസ്സേതും **“പഠമേന ചാ”**തിആദി വുത്തം. **“ആദിം കത്വാ”**തി ഏതേന ഝാനാഭിഞ്ഞാപഞ്ഞഞ്ചേവ മഗ്ഗപഞ്ഞഞ്ച സങ്ഗണ്ഹാതി. **വചീസച്ചം ആദിം കത്വാ**തി **ആദി**-സദ്ദേന വിരതിസച്ചം സങ്ഗണ്ഹാതി. തതിയേന **ആദി**-സദ്ദേന കിലേസാനം വീതിക്കമപരിച്ചാഗം, പരിയുട്ഠാനപരിച്ചാഗം, ഹേട്ഠിമമഗ്ഗേഹി അനുസയപരിച്ചാഗഞ്ച സങ്ഗണ്ഹാതി. **“വിക്ഖമ്ഭിതേ കിലേസേ”**തി ഏതേന സമാപത്തീഹി കിലേസാനം വിക്ഖമ്ഭനവസേന വൂപസമം വത്വാ **ആദി**-സദ്ദേന ഹേട്ഠിമമഗ്ഗേഹി കാതബ്ബം തേസം സമുച്ഛേദവസേന വൂപസമം സങ്ഗണ്ഹാതി. **അരഹത്തഫലപഞ്ഞാ കഥിതാ** ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസതോവ, അഞ്ഞഥാ വചീസച്ചാദീനമ്പി ഗഹണം സിയാ. നിബ്ബാനഞ്ച അസമ്മോസധമ്മതായ ഉത്തമട്ഠേന **സച്ചം,** സബ്ബസംകിലേസപരിച്ചാഗനിമിത്തതായ **ചാഗോ,** സബ്ബസങ്ഖാരൂപസമഭാവതോ **ഉപസമോ**തി ച വിസേസതോ വത്തബ്ബതം അരഹതീതി ഥേരസ്സ അധിപ്പായോ. പകട്ഠഞാനനഫലതായ **പഞ്ഞാ,** അനവസേസതോ കിലേസാനഞ്ചജന്തേ ച വൂപസന്തേ ച ഉപ്പന്നത്താ **ചാഗോ, ഉപസമോ**തി ച വിസേസതോ അഗ്ഗഫലഞാണം വുച്ചതീതി ഥേരോ ആഹ **“സേസേഹി അരഹത്തഫലപഞ്ഞാ കഥിതാ”**തി.

പഞ്ഹബ്യാകരണാദിചതുക്കവണ്ണനാ

൩൧൮. **കാളക**ന്തി മലീനം, ചിത്തസ്സ അപഭസ്സരഭാവകരണന്തി അത്ഥോ. തം പനേത്ഥ കമ്മപഥപ്പത്തമേവ അധിപ്പേതന്തി ആഹ **“ദസഅകുസലകമ്മപഥകമ്മ”**ന്തി. കണ്ഹാഭിജാതിഹേതുതോ വാ **കണ്ഹം.** തേനാഹ “കണ്ഹവിപാക”ന്തി. അപായൂപത്തി, മനുസ്സേസു ച ദോഭഗ്ഗിയം **കണ്ഹവിപാകോ.** അയം തസ്സ തമഭാവോ വുത്തോ. **നിബ്ബത്തനതോ**തി നിബ്ബത്താപനതോ. **പണ്ഡര**ന്തി ഓദാതം, ചിത്തസ്സ പഭസ്സരഭാവകരണന്തി അത്ഥോ. സുക്കാഭിജാതിഹേതുതോ വാ **സുക്കം.** തേനാഹ “സുക്കവിപാക”ന്തി. സഗ്ഗൂപപത്തി, മനുസ്സേസു സോഭഗ്ഗിയഞ്ച **സുക്കവിപാകോ.** അയം തസ്സ ജോതിഭാവോ വുത്തോ. ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസേന പന **“സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തനതോ”**തി വുത്തം, നിബ്ബത്താപനതോതി അത്ഥോ. **മിസ്സകകമ്മ**ന്തി കാലേന കണ്ഹം, കാലേന സുക്കന്തി ഏവം മിസ്സകവസേന കതകമ്മം. **“സുഖദുക്ഖവിപാക”**ന്തി വത്വാ തത്ഥ സുഖദുക്ഖാനം പവത്തിആകാരം ദസ്സേതും **“മിസ്സകകമ്മഞ്ഹീ”**തിആദി വുത്തം. കമ്മസ്സ കണ്ഹസുക്കസമഞ്ഞാ കണ്ഹസുക്കാഭിജാതിഹേതുതായാതി അപചയഗാമിതായ തദുഭയവിദ്ധംസകസ്സ കമ്മക്ഖയകരകമ്മസ്സ ഇധ സുക്കപരിയായോപി ന ഇച്ഛിതോതി ആഹ **“ഉഭയ…**

പേ॰… അയമേത്ഥ അത്ഥോ”തി. തത്ഥ **ഉഭയവിപാകസ്സാ**തി യഥാധിഗതസ്സ ഉഭയവിപാകസ്സ. സമ്പത്തിഭവപരിയാപന്നോ ഹി വിപാകോ ഇധ “സുക്കവിപാകോ”തി അധിപ്പേതോ, ന അച്ചന്തപരിസുദ്ധോ അരിയഫലവിപാകോ.

പുബ്ബേനിവാസോ സത്താനം ചുതൂപപാതോ ച **പച്ചക്ഖകരണേന സച്ഛികാതബ്ബാ;** ഇതരേ **പടിലാഭേന** അസമ്മോഹപടിവേധവസേന **പച്ചക്ഖകരണേന** ച **സച്ഛികാതബ്ബാ.** നനു ച പച്ചവേക്ഖണാപേത്ഥ പച്ചക്ഖതോ പവത്തതീതി? സച്ചം പച്ചക്ഖതോ പവത്തതി സരൂപദസ്സനതോ, ന പന പച്ചക്ഖകരണവസേന പവത്തതി പച്ചക്ഖകാരീനം പിട്ഠിവത്തനതോ. തേനാഹ **“കായേനാ”**തിആദി.

ഓഹനന്തീതി ഹേട്ഠാ കത്വാ ഹനന്തി ഗമേന്തി. തഥാഭൂതാ ച അധോ സീദേന്തി നാമാതി ആഹ **“ഓസീദാപേന്തീ”**തി. കാമനട്ഠേന കാമോ ച സോ യഥാവുത്തേനത്ഥേന ഓഘോ ചാതി, കാമേസു ഓഘോതി വാ **കാമോഘോ.** ഭവോഘോ നാമ ഭവരാഗോതി ദസ്സേതും **“രൂപാരൂപഭവേസൂ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ പഠമോ ഉപപത്തിഭവേസു രാഗോ, ദുതിയോ കമ്മഭവേസു, തതിയോ ഭവദിട്ഠിസഹഗതോ. യഥാ രഞ്ജനട്ഠേന രാഗോ, ഏവം ഓഹനട്ഠേന “ഓഘോ”തി വുത്തോ.

യോജേന്തീതി കമ്മം വിപാകേന, ഭവാദിം ഭവന്തരാദീഹി ദുക്ഖേ സത്തേ യോജേന്തി ഘട്ടേന്തീതി **യോഗാ. ഓഘാ വിയ വേദിതബ്ബാ** അത്ഥതോ കാമയോഗാദിഭാവതോ.

വിസംയോജേന്തീതി പടിപന്നം പുഗ്ഗലം കാമയോഗാദിതോ വിയോജേന്തി. സംകിലേസകരണം യോജനം **യോഗോ,** ഗന്ഥികരണം (ഗന്ഥകരണം ധം സം മൂലടീ॰ ഠം-ഠ), സങ്ഖലികചക്കലികാനം വിയ പടിബദ്ധതാകരണം വാ ഗന്ഥനം ഗന്ഥോ, അയം ഏതേസം വിസേസോ. **പലിബുന്ധതീ**തി നിസ്സരിതും അപ്പദാനവസേന ന മുഞ്ചേതി വിബന്ധതി. **ഇദമേവാ**തി അത്തനോ യഥാഉപട്ഠിതം സസ്സതവാദാദികം വദതി. **സച്ച**ന്തി ഭൂതം.

ഭുസം , ദള്ഹഞ്ച **ആരമ്മണം ആദിയതി** ഏതേഹീതി **ഉപാദാനാനി.** യം പന തേസം തഥാഗഹണം, തമ്പി അത്ഥതോ ആദാനമേവാതി ആഹ **“ഉപാദാനാനീതി ആദാനഗ്ഗഹണാനീ”**തി. **ഗഹണട്ഠേനാ**തി കാമനവസേന ദള്ഹം ഗഹണട്ഠേന. പുന **ഗഹണട്ഠേനാ**തി മിച്ഛാഭിനിവിസനവസേന ദള്ഹം ഗഹണട്ഠേന. **ഇമിനാ**തി ഇമിനാ സീലവതാദിനാ. **സുദ്ധീ**തി സംസാരസുദ്ധി. **ഏതേനാ**തി ഏതേന ദിട്ഠിഗാഹേന. **“അത്താ”**തി പഞ്ഞാപേന്തോ **വദതി ചേവ** അഭിനിവേസനവസേന **ഉപാദിയതി ച.**

യവന്തി താഹി സത്താ അമിസ്സിതാപി സമാനജാതിതായ മിസ്സിതാ വിയ ഹോന്തീതി **യോനിയോ,** താ പന അത്ഥതോ അണ്ഡാദിഉപ്പത്തിട്ഠാനവിസിട്ഠാ ഖന്ധാനം ഭാഗസോ പവത്തിവിസേസാതി ആഹ **“യോനിയോതി കോട്ഠാസാ”**തി. **സയനസ്മി**ന്തി പുപ്ഫസന്ഥരാദിസയനസ്മിം. തത്ഥ വാ തേ സയിതാ ജായന്തീതി **സയന**ഗ്ഗഹണം. തയിദം മനുസ്സാനം, ഭുമ്മദേവാനഞ്ച വസേന ഗഹേതബ്ബം. പൂതിമച്ഛാദീസു കിമയോ നിബ്ബത്തന്തി. **ഉപപതിതാ വിയാ**തി ഉപപജ്ജവസേന പതിതാ വിയ. ബാഹിരപച്ചയനിരപേക്ഖതായ വാ

ഉപപതനേ സാധുകാരിനോ **ഓപപാതിനോ,** തേ ഏവ ഇധ **"ഓപപാതികാ"**തി വുത്താ. **ദേവമനുസ്സേസൂ**തി ഏത്ഥ യേ ദേവേ സന്ധായ ദേവഗ്ഗഹണം, തേ ദസ്സേന്തോ **"ഭുമ്മദേവേസൂ"**തി ആഹ.

അത്തനോ സതിസമ്മോസേന ആഹാരപ്പയോഗേന മരണതോ **"പഠമോ ഖിഡ്ഡാപദോസികവസേനാ"**തി വുത്തം. അത്തനോ പരസ്സ ച മനോപദോസവസേന മരണതോ **"തതിയോ മനോപദോസികവസേനാ"**തി വുത്തം. **നേവ അത്തസഞ്ചേതനായ മരന്തി, ന പരസഞ്ചേതനായ** കേവലം പുഞ്ഞക്ഖയേനേവ മരണതോ, തസ്മാ **ചതുത്ഥോ...പേ॰... വേദിതബ്ബോ.**

ദക്ഖിണാവിസുദ്ധാദിചതുക്കവണ്ണനാ

൧൭൮. ദാനസങ്ഖാതാ **ദക്ഖിണാ,** ന ദേയ്യധമ്മസങ്ഖാതാ. **വിസുജ്ഝനാ** മഹാജുതികതാ, സാ പന മഹാഫലതായ വേദിതബ്ബാതി ആഹ **"മഹപ്ഫലാ ഹോന്തീ"**തി.

അനരിയാനന്തി അസാധൂനം. തേ പന നിഹീനാചാരാ ഹോന്തീതി ആഹ **"ലാമകാന"**ന്തി. **വോഹാരാതി** സബ്ബോഹാരാ അഭിലാപാ വാ, അത്ഥതോ തഥാപവത്താ ചേതനാ. തേനാഹ **"ഏത്ഥ ചാ"**തിആദി.

അത്തന്തപാദിചതുക്കവണ്ണനാ

൧൭൯. തേസു **അചേലകോതി** നിദസ്സനമത്തം ഛന്നപരിബ്ബാജകാനമ്പി അത്തകിലമഥം അനുയുത്താനം ലബ്ഭനതോ.

ന സീലാദിസമ്പന്നോതി സീലാദീഹി ഗുണേഹി അപരിപുണ്ണോ.

തമോതി അപ്പകാസഭാവേന തമോഭൂതോ. തേനാഹ **"അന്ധകാരഭൂതോ"**തി, അന്ധകാരം വിയ ഭൂതോ ജാതോ അപ്പകാസഭാവേന, അന്ധകാരത്തം വാ പത്തോതി അത്ഥോ. **തമമേവാതി** വുത്തലക്ഖണം തമമേവ. **പരം** പരതോ **അയനം ഗതി** നിട്ഠാതി അത്ഥോ. **"നീചേ...പേ॰... നിബ്ബത്തിത്വാ"**തി ഏതേന തസ്സ തമഭാവം ദസ്സേതി, **"തീണി ദുച്ചരിതാനി പരിപൂരേതീ"**തി ഏതേന തമപരായനഭാവം അപ്പകാസഭാവാപത്തിതോ. **തഥാവിധോ ഹുത്വാതി** നീചേ... പേ॰... നിബ്ബത്തേത്വാ. **"തീണി സുചരിതാനി പരിപൂരേതീ"**തി ഏതേന തസ്സ ജോതിപരായനഭാവം ദസ്സേതി പകാസഭാവാപത്തിതോ. ഇതരദ്വയേ വുത്തനയാനുസാരേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

മ-കാരോ പദസന്ധിമത്തം ''അഞ്ഞമഞ്ഞ''ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൩൨൭) വിയ. **ചതൂഹി വാതേഹീതി** ചതൂഹി ദിസാഹി ഉട്ഠിതവാതേഹി. **പരപ്പവാദേഹീതി** പരേസം ദിട്ഠിഗതികാനം വാദേഹി. ''അകമ്പിയോ''തി വത്വാ തത്ഥ കാരണമാഹ **"അചലസദ്ധായാ"**തി, മഗ്ഗേനാഗതസദ്ധായ. **പതനുഭൂതത്താതി** ഏത്ഥ ദ്വീഹി കാരണേഹി പതനുഭാവോ വേദിതബ്ബോ അധിച്ചുപ്പത്തിയാ, പരിയുട്ഠാനമന്ദതായ ച. സകദാഗാമിസ്സ ഹി വട്ടാനുസാരിമഹാജനസ്സ വിയ കിലേസാ അഭിണ്ഹം ന ഉപ്പജ്ജന്തി, കദാചി കരഹചി ഉപ്പജ്ജന്തി. ഉപ്പജ്ജമാനാ ച വട്ടാനുസാരിമഹാജനസ്സ വിയ മദ്ദന്താ അഭിഭവന്താ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, ദ്വീഹി പന മഗ്ഗേഹി പഹീനത്താ മന്ദാ മന്ദാ തനുകാകാരാ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഇതി

കിലേസാനം പതനുഭാവേന ഗുണസോഭായ ഗുണസോരച്ചേന **സകദാഗാമീ സമണപദുമോ നാമ. രാഗദോസാനം അഭാവാതി** ഗുണവികാസവിബന്ധാനം സബ്ബസോ രാഗദോസാനം അഭാവേന. **ഖിപ്പമേവ പുപ്ഫിസ്സതീ**തി അഗ്ഗമഗ്ഗവികസനേന നചിരസ്സേവ അനവസേസഗുണസോഭാപാരിപൂരിയാ പുപ്ഫിസ്സതി. തസ്മാ **അനാഗാമീ സമണപുണ്ഡരീകോ നാമ. "പുണ്ഡരീക"**ന്തി ഹി രത്തകമലം വുച്ചതി. തം കിര ലഹും പുപ്ഫിസ്സതി. **'പദുമ'**ന്തി സേതകമലം, തം ചിരേന പുപ്ഫിസ്സതീ"തി വദന്തി. **ഗന്ഥകാരകിലേസാന**ന്തി ചിത്തസ്സ ബദ്ധഭാവകരാനം ഉദ്ധമ്ഭാഗിയകിലേസാനം സബ്ബസോ **അഭാവാ സമണസുഖുമാലോ നാമ** സമണഭാവേന പരമസുഖുമാലഭാവപ്പത്തിതോ.

ചതുക്കവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതാ ച പഠമഭാണവാരവണ്ണനാ.

പഞ്ചകവണ്ണനാ

൩൧൧. സച്ചേസു വിയ അരിയസച്ചാനി ഖന്ധേസു ഉപാദാനക്ഖന്ധാ അന്തോഗധാതി ഖന്ധേസു ലോകിയലോകുത്തരവസേന വിഭാഗം ദസ്സേത്വാ ഇതരേസു തദഭാവതോ **"ഉപാദാനക്ഖന്ധാ ലോകിയാ വാ"**തി ആഹ.

ഗന്തബ്ബാതി ഉപപജ്ജിതബ്ബാ. യഥാ ഹി കമ്മഭവോ പരമത്ഥതോ അസതിപി കാരകേ പച്ചയസാമഗ്ഗിയാ സിദ്ധോ "തംസമങ്ഗിനാ സന്താനലക്ഖണേന സത്തേന കതോ"തി വോഹരീയതി, ഏവം ഉപപത്തിഭവലക്ഖണാ ഗതിയോ പരമത്ഥതോ അസതിപി ഗമകേ തംതംകമ്മവസേന യേഹി താനി കമ്മാനി "കതാനീ"തി വുച്ചന്തി, തേഹി "ഗന്തബ്ബാ"തി വോഹരീയന്തി. യസ്സ ഉപ്പജ്ജതി, തം ബ്രൂഹന്തോ ഏവ ഉപ്പജ്ജതീതി **അയോ,** സുഖം. നത്ഥി ഏത്ഥ അയോതി **നിരയോ.** തതോ ഏവ അസ്സാദേതബ്ബമേത്ഥ നത്ഥീതി **"നിരസ്സാദോ"**തി ആഹ. അവീചിആദിഓകാസേപി നിരയസദ്ദോ നിരുള്ഹോതി ആഹ **"സഹോകാസേന ഖന്ധാ കഥിതാ"**തി. സൂരിയവിമാനാദി ഓകാസവിസേസേപി ലോകേ ദേവ-സദ്ദോ നിരുള്ഹോതി ആഹ **"ചതുത്ഥേ ഓകാസോപീ"**തി.

ആവാസേതി വിസയേ ഭുമ്മം. **പേതോ വാ അജഗരോ വാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തതി** ലഗ്ഗചിത്തതായ, ഹീനജ്ഝാസയതായ ച. തേഹി തേഹി കാരണേഹി ആദീനവം ദസ്സേത്വാ **യഥാ അഞ്ഞേ ന ലഭന്തി, ഏവം കരോതി** അത്തനോ വിസമനിസ്സിതതായ, ബലവനിസ്സിതതായ ച. വണ്ണമച്ഛരിയേന അത്തനോ ഏവ വണ്ണം വണ്ണേതി, പരേസം വണ്ണോ "കിം വണ്ണോ ഏസോ"തി തം തം ദോസം വദതി. പടിവേധധമ്മോ അരിയാനംയേവ ഹോതി, തേ ച തം ന മച്ഛരായന്തി മച്ഛരിയസ്സ സബ്ബസോ പഹീനത്താതി തസ്സ അസമ്ഭവോ ഏവാതി ആഹ **"പരിയത്തിധമ്മേ"**തിആദി. "അയം ഇമം ധമ്മം ഉഗ്ഗഹേത്വാ അഞ്ഞഥാ അത്ഥം വിപരിവത്തേത്വാ നസ്സേസ്സതീ"തി **ധമ്മാനുഗ്ഗഹേന ന ദേതി.** "അയം ഇമം ധമ്മം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഉദ്ധതോ ഉന്നളോ അവൂപസന്തചിത്തോ അപുഞ്ഞം പസവിസ്സതീ"തി **പുഗ്ഗലാനുഗ്ഗഹേന ന ദേതി. ന തം** അദാനം **മച്ഛരിയം** മച്ഛരിയലക്ഖണസ്സേവ അഭാവതോ.

ചിത്തം നിവാരേന്തീതി ഝാനാദിവസേന ഉപ്പജ്ജനകം കുസലചിത്തം നിസേധേന്തി തഥാസ്സ ഉപ്പജ്ജിതും ന ദേന്തി. **നീവരണപ്പത്തോ**തി

നീവരണാവത്ഥോ. **"അരഹത്തമഗ്ഗവജ്ഝോ"**തി ഏതേന ഭവരാഗാനുസയസ്സപി നീവരണഭാവം അനുജാനാതി, തം വിചാരേതബ്ബം. കിമേത്ഥ വിചാരേതബ്ബം? "ആരുപ്പേ കാമച്ഛന്ദനീവരണം പടിച്ച ഥിനമിദ്ധനീവരണ"ന്തി (പട്ഠാ॰ ൩.നീവരണഗോച്ഛകേ ൮) ആദിവചനതോ ന യിദം "പരിയായേന വുത്ത"ന്തി സക്കാ വത്തും, സബ്ബേസമ്പി തേഭൂമകധമ്മാനം കാമനീയട്ഠേന കാമഭാവതോ ഭവരാഗസ്സപി കാമച്ഛന്ദഭാവസ്സ ഇച്ഛിതത്താ. തസ്മാ "കാമച്ഛന്ദോ നീവരണപ്പത്തോ"തി ഭവരാഗാനുസയമാഹ. സോ ഹി അരഹത്തമഗ്ഗവജ്ഝോ. "യാ തസ്മിം സമയേ ചിത്തസ്സ അകല്യതാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൧൬൨) ആദിവചനതോ **ഥിനം ചിത്തഗേലഞ്ഞം.** തഥാ "യാ തസ്മിം സമയേ വേദനാക്ഖന്ധസ്സാ"തി (ധ॰ സ॰ ൪൮) ആദിവചനതോ **മിദ്ധം ഖന്ധത്തയഗേലഞ്ഞം.** ഏത്ഥ ച ചിത്തഗേലഞ്ഞേന ചിത്തസ്സേവ അകല്യതാ, ഖന്ധത്തയഗേലഞ്ഞേന പന രൂപകായസ്സപി ഥിനമിദ്ധസ്സ നിദ്ദാഹേതുത്താ. **തഥാ ഉദ്ധച്ച**ന്തി ഉദ്ധച്ചസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗവജ്ഝതം ഉപസംഹരതി തഥാ-സദ്ദേന , ന ഉഭയതം. ന ഹി തസ്സ താദിസീ ഉഭയതാ അത്ഥി. യം പന കേചി വദന്തി "പുഥുജ്ജനസന്താനവുത്തി സേക്ഖസന്താനവുത്തീ"തി, തം ഇധ അനുപയോഗി സേക്ഖസന്താനവുത്തിനോ ഏവ ചേത്ഥ അധിപ്പേതത്താ.

തേഹീതി സംയോജനേഹി. "ഓരമ്ഭാഗിയാനി ഉദ്ധമ്ഭാഗിയാനീ"തി വിസേസം അനാമസിത്വാ "സംയോജനാനീ"തി സാധാരണതോ പദുദ്ധാരോ ഇദാനി വുച്ചമാനചതുക്കാനുച്ഛവികതാവസേന, കസ്സചിപി കിലേസസ്സ അവിക്ഖമ്ഭിതത്താ കഥഞ്ചിപി അവിനിപാതേയ്യതാമുത്തോ കാമഭവോ അജ്ഝത്തഗ്ഗഹണസ്സ വിസേസപച്ചയത്താ ഇമേസം സത്താനം അബ്ഭന്തരട്ഠേന **അന്തോ** നാമ. രൂപാരൂപഭവോ തബ്ബിപരിയായതോ **ബഹി** നാമ. തഥാ ഹി യസ്സ ഓരമ്ഭാഗിയാനി സംയോജനാനി അപ്പഹീനാനി, സോ അജ്ഝത്തസംയോജനോ വുത്തോ, യസ്സ താനി പഹീനാനി, സോ ബഹിദ്ധാസംയോജനോ, തസ്മാ അന്തോ അസമുച്ഛിന്നബന്ധനതായ, ബഹി ച പവത്തമാനഭവങ്ഗസന്താനതായ **അന്തോബദ്ധാ ബഹിസയിതാ നാമ.** നിരന്തരപ്പവത്തഭവങ്ഗസന്താനവസേന ഹി സയിതവോഹാരോ. കാമം നേസം ബഹിബന്ധനമ്പി അസമുച്ഛിന്നം, അന്തോബന്ധനസ്സ പന ഥൂലതായ ഏവം വുത്തം . തേനാഹ **"തേസഞ്ഹി കാമഭവേ ബന്ധന"**ന്തി. ഇമിനാ നയേന സേസദ്വയേപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അസമുച്ഛിന്നേസു ച ഓരമ്ഭാഗിയസംയോജനിയേസു ലദ്ധപ്പച്ചയേസു ഉദ്ധമ്ഭാഗിയസംയോജനാനി അഗണനൂപഗാനി ഹോന്തീതി. അരിയാനംയേവ വസേനേത്ഥ ചതുക്കസ്സ ഉദ്ധടത്താ ലബ്ഭമാനാപി പുഥുജ്ജനാ ന ഉദ്ധടാ.

സിക്ഖാകോട്ഠാസോതി സിക്ഖിതബ്ബഭാഗോ. പജ്ജതി സിക്ഖാ ഏതേനാതി **സിക്ഖാപദം,** സിക്ഖായ അധിഗമുപായോതി. **ആഗതായേവ,** തസ്മാ തത്ഥ ആഗതനയേനേവ വേദിതബ്ബാതി അധിപ്പായോ.

അഭബ്ബട്ഠാനാദിപഞ്ചകവണ്ണനാ

൩൧൨. ദേസനാസീസമേവാതി ദേസനാപദേസോ ഏവ, തസ്മാ **സോതാപന്നാദയോപി അഭബ്ബാ.** യദി ഏവം കസ്മാ തഥാ ദേസനാതി ആഹ **"പുഥുജ്ജനഖീണാസവാന"**ന്തിആദി.

ഞാതിബ്യസനേ യേസം ഞാതീനം വിനാസോ, തേസം ഹിതസുഖം വിദ്ധംസേതി, തസ്മാ **ബ്യസതീതി ബ്യസനം.** ഭോഗബ്യസനേപി ഏസേവ നയോ. രോഗബ്യസനാദീസു പന "യസ്സ രോഗോ"തിആദിനാ യോജേതബ്ബം. **നേവ അകുസലാനി** അസംകിലിട്ഠസഭാവത്താ. **ന തിലക്ഖണാഹതാനി** അഭാവധമ്മത്താ. ഇതരം പന വുത്തവിപരിയായതോ **അകുസലം, തിലക്ഖണാഹതഞ്ച.**

ഗുണേഹി സമിദ്ധഭാവാ **സമ്പദാ.**

വത്ഥുസന്ദസ്സനാതി യസ്മിം വത്ഥുസ്മിം തസ്സ ആപത്തി, തസ്സ സരൂപതോ ദസ്സനാ. **ആപത്തിസന്ദസ്സനാ**തി യം ആപത്തിം സോ ആപന്നോ, തസ്സാ ദസ്സനാ. **സംവാസപടിക്ഖേപോ**തി ഉപോസഥപവാരണാദിസംവാസസ്സ പടിക്ഖിപനം അകരണം. **സാമീചിപടിക്ഖേപോ** അഭിവാദനാദിസാമീചികിരിയായ അകരണം. **ചോദയമാനേനാ**തി ചോദേന്തേന. **ചുദിതകസ്സ കാലോ**തി ചുദിതകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ചോദേതബ്ബകാലോ. **പുഗ്ഗല**ന്തി ചോദേതബ്ബം പുഗ്ഗലം. **ഉപപരിക്ഖിത്വാ**തി "അയം ചുദിതകലക്ഖണേ തിട്ഠതി, ന തിട്ഠതീ"തി വീമംസിത്വാ. **അയസം ആരോപേതി** "ഇമേ മം അഭൂതേന അബ്ഭാചിക്ഖന്താ അനയബ്യസനം ആപാദേന്തീ"തി ഭിക്ഖൂനം അയസം ഉപ്പാദേതി.

പധാനിയങ്ഗപഞ്ചകവണ്ണനാ

൩൩. പദഹതീതി **പദഹനോ;** ഭാവനം അനുയുത്തോ യോഗീ, തസ്സ ഭാവോ ഭാവനാനുയോഗോ **പദഹനഭാവോ.** പധാനം അസ്സ അത്ഥീതി പധാനികോ, ക-കാരസ്സ യ-കാരം കത്വാ **"പധാനിയോ"**തി വുത്തം. "അഭിനീഹാരതോ പട്ഠായ ആഗതത്താ"തി വുത്തത്താ പച്ചേകബോധിസത്തസാവകബോധിസത്താനമ്പി പണിധാനതോ പഭുതി ആഗതാ സദ്ധാ ആഗമനസദ്ധാ ഏവ, ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസേന പന **"സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്താന"**ന്തി വുത്തം. അധിഗമതോ സമുദാഗതത്താ അഗ്ഗമഗ്ഗഫലസമ്പയുത്താപി **അധിഗമനസദ്ധാ നാമ,** യാ സോതാപന്നസ്സ അങ്ഗഭാവേന വുത്താ. **അചലഭാവേനാ**തി പടിപക്ഖേന അനഭിഭവനീയത്താ നിച്ചലഭാവേന. **ഓകപ്പന**ന്തി ഓക്കന്തിത്വാ പക്ഖന്ദിത്വാ അധിമുച്ചനം. **പസാദുപ്പത്തി** പസാദനീയേ വത്ഥുസ്മിം പസീദനമേവ. **സുപ്പടിവിദ്ധ**ന്തി സുട്ഠു പടിവിദ്ധം, യഥാ തേന പടിവേധേന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ഹത്ഥഗതം അഹോസി, തഥാ പടിവിദ്ധം. യസ്സ ബുദ്ധസുബുദ്ധതായ സദ്ധാ അചലാ അസമ്പവേധീ, തസ്സ ധമ്മസുധമ്മതായ, സങ്ഘസുപ്പടിപന്നതായ ച സദ്ധാ ന തഥാതി അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ. തേനാഹ ഭഗവാ "യോ, ഭിക്ഖവേ, ബുദ്ധേ പസന്നോ, ധമ്മേ സോ പസന്നോ, സങ്ഘേ സോ പസന്നോ"തിആദി. **പധാനവീരിയം ഇജ്ഝതി** "അദ്ധാ ഇമായ പടിപദായ ജരാമരണതോ മുച്ചിസ്സാമീ"തി സക്കച്ചം പദഹനതോ.

അപ്പ-സദ്ദോ അഭാവത്ഥോ "അപ്പ-സദ്ദസ്സ...പേ○... ഥോ പനാ"തിആദീസു വിയാതി ആഹ **"അരോഗോ"**തി. **സമവേപാകിനിയാ**തി യഥാഭുത്തം ആഹാരം സമാകാരേനേവ പച്ചനസീലായ. ദള്ഹം കത്വാ പച്ചന്തീ ഹി ഗഹണീ ഘോരഭാവേന പിത്തവികാരാദിവസേന രോഗം ജനേതി, സിഥിലം കത്വാ പച്ചന്തീ മന്ദഭാവേന വാതവികാരാദിവസേന. തേനാഹ **"നാതിസീതായ നാച്ചുണ്ഹായാ"**തി. ഗഹണീതേജസ്സ മന്ദതിക്ഖതാവസേന സത്താനം യഥാക്കമം സീതുണ്ഹസഹഗതാതി ആഹ **"അതിസീതഗഹണികോ"**തിആദി. യാഥാവതോ

അച്ചയദേസനാ അത്തനോ ആവികരണം നാമാതി ആഹ **"യഥാഭൂതം അത്തനോ അഗുണം പകാസേതാ"**തി. **ഉദയത്ഥഗാമിനിയാ**തി സങ്ഖാരാനം ഉദയം, വയഞ്ച പടിവിജ്ഝന്തിയാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോതി ആഹ **"ഉദയഞ്ചാ"**തിആദി. **പരിസുദ്ധായാ**തി നിരുപക്കിലേസായ. **നിബ്ബിജ്ഝിതും സമത്ഥായാ**തി തദങ്ഗവസേന അവസേസം പജഹിതും സമത്ഥായ. **തസ്സ തസ്സ ദുക്ഖസ്സ ഖയഗാമിനിയാ**തി യം ദുക്ഖം ഇമസ്മിം ഞാണേ അനധിഗതേ പവത്താരഹം, അധിഗതേ ന പവത്തതി, തം സന്ധായ വദതി. തഥാ ഹേസ യോഗാവചരോ ''ചൂളസോതാപന്നോ''തി വുച്ചതി.

സുദ്ധാവാസാദിപഞ്ചകവണ്ണനാ

൩൪൮. **"സുദ്ധാ ആവസിംസൂ"**തിആദിനാ അദ്ധത്തയേപി തേസം സുദ്ധാവാസപരിയായോ അബ്യഭിചാരീതി ദസ്സേതി. **കിലേസമലരഹിതാ**തി നാമകായപരിസുദ്ധിം വദന്തോ ഏവ രൂപകായപരിസുദ്ധിമ്പി അത്ഥതോ ദസ്സേതി. തേനാഹ **"അനാഗാമിഖീണാസവാ"**തി.

ആയുനോ മജ്ഝന്തി അവിഹാദീസു യത്ഥ യത്ഥ ഉപ്പന്നോ, തത്ഥ തത്ഥ ആയുനോ മജ്ഝം **അനതിക്കമിത്വാ. അന്തരാ വാ**തി തസ്സ അന്തരാവ ഓരമേവ. **മജ്ഝം ഉപഹച്ചാ**തി ആയുനോ മജ്ഝം അതിച്ച. തേനാഹ **"അതിക്കമിത്വാ"**തി. **അപ്പയോഗേനാ**തി അനുസ്സഹനേന. **അകിലമന്തോ**തി അകിലന്തോ. **സുഖേനാ**തി അകിച്ഛേന. ഉദ്ധം വാഹിഭാവേന ഉദ്ധം അസ്സ തണ്ഹാസോതം, വട്ടസോതഞ്ചാതി **ഉദ്ധംസോതോ;** ഉദ്ധം വാ ഗന്ത്വാ പടിലഭിതബ്ബതോ ഉദ്ധം അസ്സ മഗ്ഗസോതന്തി **ഉദ്ധംസോതോ. അകനിട്ഠം ഗച്ഛതീതി അകനിട്ഠഗാമീ. സോധേത്വാ**തി തത്ഥ തത്ഥ ഉപ്പജ്ജന്തോ തേ തേ ദേവലോകേ സോധേന്തോ വിയ ഹോതീതി വുത്തം **"ചത്താരോ ദേവലോകേ സോധേത്വാ"**തി. തത്ഥ തത്ഥ വാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പുന അനുപ്പജ്ജനാരഹഭാവേനേവ തതോപി ഗച്ഛന്തോ ദേവൂപപത്തിഭവസഞ്ഞിതേ അത്തനോ ഖന്ധലോകേ ഭവരാഗമലം വിസോധേത്വാ വിക്ഖമ്ഭേത്വാ. അയഞ്ഹി അവിഹേസു കപ്പസഹസ്സം വസന്തോ അരഹത്തം പത്തും അസക്കുണിത്വാ അതപ്പം ഗച്ഛതി, തത്ഥാപി ദ്വേ കപ്പസഹസ്സാനി വസന്തോ അരഹത്തം പത്തും അസക്കുണിത്വാ സുദസ്സം ഗച്ഛതി, തത്ഥാപി ചത്താരികപ്പസഹസ്സാനി വസന്തോ അരഹത്തം പത്തും അസക്കുണിത്വാ സുദസ്സിം ഗച്ഛതി, തത്ഥാപി അട്ഠകപ്പസഹസ്സാനി വസന്തോ അരഹത്തം പത്തും അസക്കുണിത്വാ അകനിട്ഠം ഗച്ഛതി, തത്ഥ വസന്തോ അഗ്ഗമഗ്ഗം അധിഗച്ഛതി.

ചേതോഖിലപഞ്ചകവണ്ണനാ

൩൪൯. ചേതോഖിലാ നാമ അത്ഥതോ വിചികിച്ഛാ കോധോ ച, തേ പന യസ്മിം സന്താനേ ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്സ ഖരഭാവോ കക്ഖളഭാവോ ഹുത്വാ ഉപതിട്ഠന്തി, പഗേവ അത്തനാ സമ്പയുത്തചിത്തസ്സാതി ആഹ **"ചിത്തസ്സ ഥദ്ധഭാവോ"**തി. യഥാ ലക്ഖണപാരിപൂരിയാ ഗഹിതായ സബ്ബാ സത്ഥുരൂപകായസിരീ ഗഹിതാവ നാമ ഹോതി, ഏവം സബ്ബഞ്ഞുതായ സബ്ബാ ധമ്മകായസിരീ'' ഗഹിതാ ഏവ നാമ ഹോതീതി തദുഭയവത്ഥുകമേവ കങ്ഖം ദസ്സേന്തോ **"സരീരേ കങ്ഖമാനോ"**തിആദിമാഹ. ആതപതി കിലേസേതി **ആതപ്പം**, സമ്മാവായാമോതി ആഹ **"ആതപ്പായാതി വീരിയകരണത്ഥായാ"**തി. **പുനപ്പുനം യോഗായാ**തി ഭാവനം പുനപ്പുനം യുഞ്ജനായ. **സതതകിരിയായാ**തി ഭാവനായ

നിരന്തരപ്പയോഗായ. ‘‘പടിവേധധമ്മേ കങ്ഖമാനോ’’തി ഏത്ഥ കഥം ലോകുത്തരധമ്മേ കങ്ഖാ പവത്തതീതി? ന ആരമ്മണകരണവസേന, അനുസ്സവാകാരപരിവിതക്കലദ്ധേ പരികപ്പിതരൂപേ കങ്ഖാ പവത്തതീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **‘‘വിപസ്സനാ…പേ॰… വദന്തി, തം അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീതി കങ്ഖതീ’’**തി. **സിക്ഖാ**തി ചേത്ഥ പുബ്ബഭാഗസിക്ഖാ വേദിതബ്ബാ. ‘‘കാമഞ്ചേത്ഥ വിസേസുപ്പത്തിയാ മഹാസാവജ്ജതായ ചേവ സംവാസനിമിത്തഘട്ടനാഹേതു അഭിണ്ഹുപ്പത്തികതായ ച ‘സബ്രഹ്മചാരീസൂ’തി കോപസ്സ വിസയോ വിസേസേത്വാ വുത്തോ, തതോ അഞ്ഞത്ഥാപി പന കോപോ ‘ന ചേതോഖിലോ’തി ന സക്കാ വിഞ്ഞാതു’’ന്തി കേചി. യദി ഏവം വിചികിച്ഛായപി അയം നയോ ആപജ്ജതി, തസ്മാ യഥാരുതവസേനേവ ഗഹേതബ്ബം.

ചേതസോവിനിബന്ധാദിപഞ്ചകവണ്ണനാ

൩൨൦. പവത്തിതും അപ്പദാനവസേന കുസലചിത്തം വിനിബന്ധന്തീതി **ചേതസോവിനിബന്ധാ.** തം പന വിനിബന്ധന്താ മുട്ഠിഗാഹം ഗണ്ഹന്തീ വിയ ഹോന്തീതി ആഹ **‘‘ചിത്തം ബന്ധിത്വാ’’**തിആദി. കാമഗിദ്ധോ പുഗ്ഗലോ വത്ഥുകാമേ വിയ കിലേസകാമേപി അസ്സാദേതി അഭിനന്ദതീതി വുത്തം **‘‘വത്ഥുകാമേപി കിലേസകാമേപീ’’**തി. **അത്തനോ കായേ**തി അത്തനോ കരജകായേ, അത്തഭാവേ വാ. **ബഹിദ്ധാരൂപേ**തി പരേസം കായേ, അനിന്ദ്രിയബദ്ധരൂപേ ച. ഉദരം അവദിഹതി ഉപചിനോതി പരിപൂരേതീതി **ഉദരാവദേഹകം. സേയ്യസുഖ**ന്തി സേയ്യായ സയനവസേന ഉപ്പജ്ജനകസുഖം. **സംപരിവത്തക**ന്തി സംപരിവത്തേത്വാ. **പണിധായ**ാതി തണ്ഹാവസേന പണിദഹിത്വാ. ഇതി പഞ്ചവിധോപി ലോഭവിസേസോ ഏവ ചേതോവിനിബന്ധോ വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ.

ലോകിയാനേവ കഥിതാനി രൂപിന്ദ്രിയാനംയേവ കഥിതത്താ. **പഠമദുതിയചതുത്ഥാനി ലോകിയാനി** പരിത്തഭൂമകത്താ. **തതിയപഞ്ചമാനി** കാമരൂപഗ്ഗഭൂമികത്താ, കാമരൂപാരൂപഗ്ഗഭൂമികത്താ ച. **ലോകിയലോകുത്തരാനി** കഥിതാനീതി ആനേത്വാ യോജനാ. ‘‘സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലവസേനാ’’തി വത്തബ്ബം. **‘‘സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗവസേനാ’’**തി വുത്തം.

നിസ്സരണിയപഞ്ചകവണ്ണനാ

൩൨൧. നിസ്സരന്തീതി **നിസ്സരണീയാ**തി വത്തബ്ബേ രസ്സം കത്വാ നിദ്ദേസോ. കത്തരി ഹേസ അനീയ-സദ്ദോ യഥാ ‘‘നിയ്യാനികാ’’തി. തേനാഹ **‘‘നിസ്സടാ’’**തി. കുതോ പന നിസ്സടാതി? യഥാസകം പടിപക്ഖതോ. നിജ്ജീവട്ഠേന **ധാതുയോ**തി ആഹ **‘‘അത്തസുഞ്ഞസഭാവാ’’**തി. അത്ഥതോ പന ധമ്മധാതുമനോവിഞ്ഞാണധാതുവിസേസാ. താദിസസ്സ ഭിക്ഖുനോ കിലേസവസേന കാമേസു മനസികാരോ നാമ നത്ഥീതി ആഹ **‘‘വീമംസനത്ഥ’’**ന്തി. ‘‘നേക്ഖമ്മനിസ്സിതം ഇദാനി മേ ചിത്തം, കിം നു ഖോ കാമവിതക്കോപി ഉപ്പജ്ജതീ’’തി വീമംസന്തസ്സാതി അത്ഥോ. **പക്ഖന്ദനം** നാമ അനുപ്പവേസോ, സോ പന തത്ഥ നത്ഥീതി ആഹ **‘‘ന പവിസതീ’’**തി. **പസാദം** നാമ അഭിരുചിസന്തിട്ഠാനം , വിമുച്ചനം അധിമുച്ചനന്തി തം സബ്ബം പക്ഖിപന്തോ വദതി **‘‘പസാദം നാപജ്ജതീ’’**തിആദി. ഏവംഭൂതം പനസ്സ ചിത്തം തത്ഥ കഥം തിട്ഠതീതി ആഹ **‘‘യഥാ പനാ’’**തിആദി. **ത**ന്തി പഠമജ്ഝാനം. **അസ്സാ**തി

ഭിക്ഖുനോ. **ചിത്തം പക്ഖന്ദതീ**തി പരികമ്മചിത്തേന സദ്ധിം ഝാനചിത്തം ഏകട്ഠവസേന ഏകജ്ഝം ഗഹേത്വാ വദതി. **ഗോചരേ ഗതത്താ**തി അത്തനോ ആരമ്മണേ ഏവ പവത്തത്താ. **അഹാനഭാഗിയത്താ**തി ഠിതിഭാഗിയത്താ, വിസേസഭാഗിയത്താ വാ. **സുട്ഠു വിമുത്ത**ന്തി വിക്ഖമ്ഭനവിമുത്തിയാ സമ്മദേവ വിമുത്തം. ചിത്തസ്സ കായസ്സ ച ഹനനതോ **വിഘാതോ,** ദുക്ഖം. പരിദഹനതോ **പരിളാഹോ,** കാമദരഥോ. **ന വേദയതി** അനുപ്പജ്ജനതോ. നിസ്സരന്തി തതോതി **നിസ്സരണം.** കേ നിസ്സരന്തി? കാമാ. ഏവഞ്ച കത്വാ **കാമാന**ന്തി കത്തരി സാമിവചനം സുട്ഠു യുജ്ജതി. യദഗ്ഗേന കാമാ തതോ "നിസ്സടാ"തി വുച്ചന്തി, തദഗ്ഗേന ഝാനമ്പി കാമതോ "നിസ്സട"ന്തി വത്തബ്ബതം ലഭതീതി വുത്തം **"കാമേഹി നിസ്സടത്താ"**തി. ഏവം വിക്ഖമ്ഭനവസേന കാമനിസ്സരണം വത്വാ ഇദാനി സമുച്ഛേദവസേന അച്ചന്തതോവ നിസ്സരണം ദസ്സേതും **"യോ പനാ"**തിആദി വുത്തം.

സേസപദേസൂതി സേസകോട്ഠാസേസു. അയം പന വിസേസോതി വിസേസം വദന്തേന "തം ഝാനം പാദകം കത്വാ"തിആദികോ അവിസേസോതി വത്വാ ദുതിയതതിയവാരേസു സബ്ബസോ അനാമട്ഠോ, ചതുത്ഥവാരേ പന അയമ്പി വിസേസോതി ദസ്സേതും **"അച്ചന്തനിസ്സരണേ ചേത്ഥ അരഹത്തഫലം യോജേതബ്ബ"**ന്തി വുത്തം.

യസ്മാ അരൂപജ്ഝാനം പാദകം കത്വാ അഗ്ഗമഗ്ഗം അധിഗന്ത്വാ അരഹത്തേ ഠിതസ്സ ചിത്തം സബ്ബസോ രൂപേഹി നിസ്സടം നാമ ഹോതി. തസ്സ ഹി ഫലസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ വീമംസനത്ഥം രൂപാഭിമുഖം ചിത്തം പേസേന്തസ്സ ഇദമക്ഖാതന്തി സമഥയാനികാനം വസേന ഹേട്ഠാ ചത്താരോ വാരാ കഥിതാ, ഇദം പന സുക്ഖവിപസ്സകസ്സ വസേനാതി ആഹ **"സുദ്ധസങ്ഖാരേ"**തിആദി. **പുന സക്കായോ നത്ഥീതി ഉപ്പന്ന**ന്തി ഇദാനി മേ സക്കായപ്പബന്ധോ നത്ഥീതി വീമംസന്തസ്സ ഉപ്പന്നം.

വിമുത്തായതനപഞ്ചകവണ്ണനാ

൩൨൨. വിമുത്തിയാ വട്ടദുക്ഖതോ വിമുച്ചനസ്സ ആയതനാനി കാരണാനി **വിമുത്തായതനാനീ**തി ആഹ **"വിമുച്ചനകാരണാനീ"**തി. **പാളിഅത്ഥം ജാനന്തസ്സാ**തി "ഇധ സീലം ആഗതം, ഇധ സമാധി, ഇധ പഞ്ഞാ"തിആദിനാ തം തം പാളിഅത്ഥം യാഥാവതോ ജാനന്തസ്സ. **പാളിം ജാനന്തസ്സാ**തി തദത്ഥജോതനം പാളിം യാഥാവതോ ഉപധാരേന്തസ്സ. **തരുണപീതീ**തി സഞ്ജാതമത്താ മുദുകാ പീതി ജായതി. കഥം ജായതി? യഥാദേസിതധമ്മം ഉപധാരേന്തസ്സ തദനുച്ഛവികമേവ അത്തനോ കായവചീമനോസമാചാരം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ സോമനസ്സപ്പത്തസ്സ പമോദലക്ഖണം പാമോജ്ജം ജായതി. **തുട്ഠാകാരഭൂതാ ബലവപീതീ**തി പുരിമുപ്പന്നായ പീതിയാ വസേന ലദ്ധാസേവനത്താ അതിവിയ തുട്ഠാകാരഭൂതാ കായചിത്തദരഥപസ്സമ്ഭനസമത്ഥായ പസ്സദ്ധിയാ പച്ചയോ ഭവിതും സമത്ഥാ ബലപ്പത്താ പീതി ജായതി. യസ്മാ നാമകായേ പസ്സദ്ധേ രൂപകായോപി പസ്സദ്ധോ ഏവ ഹോതി, തസ്മാ **"നാമകായോ പടിപസ്സമ്ഭതി"** ഇച്ചേവ വുത്തം. **സുഖം പടിലഭതീ**തി വക്ഖമാനസ്സ ചിത്തസമാധാനസ്സ പച്ചയോ ഭവിതും സമത്ഥം ചേതസികം നിരാമിസം സുഖം പടിലഭതി വിന്ദതി. "സമാധിയതീ"തി ഏത്ഥ ന യോ കോചി സമാധി അധിപ്പേതോ, അഥ ഖോ അനുത്തരസമാധീതി ദസ്സേന്തോ **"അരഹത്ത ഫലസമാധിനാ സമാധിയതീ"**തി ആഹ. **"അയഞ്ഹീ"**തിആദി തസ്സാ ദേസനായ താദിസസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ

യഥാവുത്തസമാധിപടിലാഭസ്സ കാരണഭാവവിഭാവനം. തസ്സ വിമുത്തായതനഭാവോ. **ഓസക്കിതുന്തി** നയിതും. **സമാധിയേവ സമാധിനിമിത്തന്തി** കമ്മട്ഠാനപാളിആരുള്ഹോ സമാധിയേവ പരതോ ഉപ്പജ്ജനകഭാവനാസമാധിസ്സ കാരണഭാവതോ സമാധിനിമിത്തം. തേനാഹ **"ആചരിയസന്തികേ"**തിആദി.

വിമുത്തി വുച്ചതി അരഹത്തം സബ്ബസോ കിലേസേഹി പടിപ്പസ്സദ്ധിവിമുത്തീതി കത്വാ. **പരിപാചേന്തീ**തി സാധേന്തി നിപ്ഫാദേന്തി. **അനിച്ചാനുപസ്സനാഞാണേ** നിസ്സയപച്ചയഭൂതേ **ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ,** തേന ഞാണേന സഹഗതാതി അത്ഥോ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗസംവണ്ണനായം** (വിസുദ്ധി॰ ടീ॰ ൧.൩൭, ൩൪൯) വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം.

പഞ്ചകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഛക്കവണ്ണനാ

൩൨൩. അത്താനം അധി **അജ്ഝത്താ, അധി**-സദ്ദോ സമാസവിസയേ അധികാരത്ഥം, പവത്തിഅത്ഥഞ്ച ഗഹേത്വാ പവത്തതീതി അത്താനം അധികിച്ച ഉദ്ദിസ്സ പവത്താ **അജ്ഝത്താ;** അജ്ഝത്തേസു ഭവാനി **അജ്ഝത്തികാനീ**തി നിയകജ്ഝത്തേസുപി അബ്ഭന്തരാനി ചക്ഖാദീനി വുച്ചന്തി, താനി പന യേന അജ്ഝത്തഭാവേന "അജ്ഝത്തികാനീ"തി വുച്ചന്തി, തമത്ഥം പാകടം കത്വാ ദസ്സേന്തോ **"അജ്ഝത്തികാനീ"**തി ആഹ. സദ്ദത്ഥതോ പന അജ്ഝത്തജ്ഝത്താനിയേവ **അജ്ഝത്തജ്ഝത്തികാനി** യഥാ "വേനയികോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൪൬; അ॰ നി॰ ൮.൧൧; പാരാ॰ ൮) ദട്ഠബ്ബം. **തതോ അജ്ഝത്തതോ**തി തതോ അജ്ഝത്തജ്ഝത്തതോ, യാനി അജ്ഝത്തികാനി വുത്താനി. അജ്ഝത്തികാനഞ്ഹി പടിയോഗീനി ബാഹിരാനി അജ്ഝത്തധമ്മാനം വിയ ബഹിദ്ധാധമ്മാ. "അജ്ഝത്തികാനീ"തി ഹി സപരസന്താനികാനി ചക്ഖാദീനി വുച്ചന്തി, തഥാ രൂപാദീനി "ബാഹിരാനീ"തി. അജ്ഝത്താനി പന സസന്താനികാ ഏവ ചക്ഖുരൂപാദയോ, തതോ അഞ്ഞേവ ബഹിദ്ധാതി. "വിഞ്ഞാണസമൂഹാ"തി ഏത്ഥ യദിപി തേസം വിഞ്ഞാണാനം സമോധാനം നത്ഥി ഭിന്നകാലികത്താ, ചിത്തേന പന ഏകജ്ഝം അഭിസംയൂഹനവസേന സമൂഹതാ വുത്താ യഥാ "വേദനാക്ഖന്ധോ"തി. **ചക്ഖുപസാദനിസ്സിതന്തി** ചക്ഖുപസാദം നിസ്സായ പച്ചയം ലഭിത്വാ ഉപ്പന്നം കുസലാകുസലവിപാകവിഞ്ഞാണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണതാസാമഞ്ഞേന ഏകജ്ഝം കത്വാ വുത്തം. **ചക്ഖുസന്നിസ്സിതോ സമ്ഫസ്സോ,** ന ചക്ഖുദ്വാരികോ. **ഇമേ ദസ സമ്ഫസ്സേ**തി ഇമേ പസാദവത്ഥുകേ ദസ വിപാകസമ്ഫസ്സേ **ഠപേത്വാ. ഏതേനേവ നയേനാ**തി ഏതേന ഫസ്സേ വുത്തേനേവ നയേന. തണ്ഹാഛക്കേ തണ്ഹം ആരബ്ഭ പവത്താപി തണ്ഹാ **ധമ്മതണ്ഹാ**തി വേദിതബ്ബാ.

അപ്പടിസ്സയോതി അപ്പടിസ്സവോ, വ-കാരസ്സ യ-കാരം കത്വാ നിദ്ദേസോ. ഗരുനാ കിസ്മിഞ്ചി വുത്തേ ഗാരവവസേന പടിസ്സവനം **പടിസ്സവോ,** പടിസ്സവഭൂതം, തംസഭാഗഞ്ച യം കിഞ്ചി ഗാരവം, നത്ഥി ഏതസ്മിം പടിസ്സവോതി **അപ്പടിസ്സവോ,** ഗാരവരഹിതോ. തേനാഹ **"അനീചവുത്തീ"**തി. യഥാ ചേതിയം ഉദ്ദിസ്സ കതം സത്ഥു കതസദിസം, ഏവം ചേതിയസ്സ പുരതോ കതം സത്ഥു പുരതോ കതസദിസം ഏവാതി ആഹ **"പരിനിബ്ബുതേ**

പനാ"തിആദി. **സക്കച്ചം ന ഗച്ഛതീ**തി ആദരം ഗാരവം ഉപ്പാദേത്വാ ന ഉപസങ്കമതി. യഥാ സിക്ഖായ ഏകദേസേ കോപിതേ, അഗാരവേ ച കതേ സബ്ബാ സിക്ഖാ കുപ്പതി, സബ്ബത്ഥ ച അഗാരവം കതം നാമ ഹോതി സമുദായതോ സംവരസമാദാനം അവയവതോ ഭേദോതി. ഏവം **ഏകഭിക്ഖുസ്മിംപി...പേ°... അഗാരവോ കതോവ ഹോതി.** അനാദരിയമത്തേനപി സിക്ഖായ അപരിപൂരിയേവാതി ആഹ **"അപൂരയമാനോവ സിക്ഖായ അഗാരവോ നാമാ"**തി. **അപ്പമാദലക്ഖണം** സമ്മാപടിപത്തി. **ദുവിധ**ന്തി ധമ്മാമിസവസേന ദുവിധം.

സോമനസ്സൂപവിചാരാതി സോമനസ്സസഹഗതാ വിചാരാ അധിപ്പേതാ, ഉപസദ്ദോ ച നിപാതമത്തന്തി ആഹ **"സോമനസ്സസമ്പയുത്താ വിചാരാ"**തി. തഥാ ഹിസ്സ അഭിധമ്മേ (ധ° സ° വ്വ) "ചാരോ വിചാരോ...പേ°... ഉപവിചാരോ"തി നിദ്ദേസോ പവത്തോ. **സോമനസ്സകാരണഭൂത**ന്തി സഭാവതോ, സങ്കപ്പതോപി സോമനസ്സസ്സ ഉപ്പത്തിയാ പച്ചയഭൂതം. കാമം പരിത്തഭൂമകാ വിതക്കവിചാരാ അഞ്ഞമഞ്ഞമവിയോഗിനോ , കിരിയാഭേദതോ പന പഠമാഭിനിപാതതായ വിതക്കസ്സ ബ്യാപാരോ സാതിസയോ. തതോ പരം വിചാരസ്സാതി തം സന്ധായ "വിതക്കേത്വാ"തി പുബ്ബകാലകിരിയാവസേന വത്വാ **"വിചാരേന പരിച്ഛിന്ദതീ"**തി വുത്തം. ലദ്ധപുബ്ബാസേവനസ്സ വിചാരസ്സ ബ്യാപാരോ പഞ്ഞാ വിയ ഹോതി. തഥാ ഹി "വിചാരോ വിചികിച്ഛായ പടിപക്ഖോ"തി പേടകേ വുത്തം. **"ദിട്ഠിസാമഞ്ഞഗതോ"**തി ഏത്ഥ യായ ദിട്ഠിയാ പുഗ്ഗലോ ദിട്ഠിസാമഞ്ഞം ഗതോ വുത്തോ, സാ പഠമമഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി കോസമ്ബകസുത്തേ അധിപ്പേതോതി ആഹ **"കോസമ്ബകസുത്തേ പഠമമഗ്ഗോ കഥിതോ"**തി. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സുത്തേ. ചതൂസുപി മഗ്ഗേസു സമ്മാദിട്ഠി ദിട്ഠിഗ്ഗഹണേന ഗഹിതാതി ആഹ **"ചത്താരോപി മഗ്ഗാ കഥിതാ"**തി.

വിവാദമൂലചരക്കവണ്ണനാ

൩൨൪. കോധനോതി കുജ്ഝനസീലോ. യസ്മാ സോ അപ്പഹീനകോധതായ വിഗതകോധനോ നാമ ന ഹോതി, തസ്മാ **"കോധേന സമന്നാഗതോ"**തി ആഹ. ഉപനാഹോ ഏതസ്സ അത്ഥി, ഉപനയ്ഹനസീലോതി വാ **ഉപനാഹീ. വിവാദോ** നാമ ഉപ്പജ്ജമാനോ യേഭുയ്യേന പഠമം ദ്വിന്നം വസേന ഉപ്പജ്ജതീതി വുത്തം **"ദ്വിന്നം ഭിക്ഖൂനം വിവാദോ"**തി. സോ പന യഥാ ബഹൂനം അനത്ഥാവഹോ ഹോതി, തം നിദസ്സനമുഖേന ദസ്സേന്തോ **"കഥ"**ന്തിആദിമാഹ. **അബ്ഭന്തരപരിസായാ**തി പരിസബ്ഭന്തരേ.

പരഗുണമക്ഖനായ പവത്തോപി അത്തനോ കാരകം ഗൂഥേന പഹരന്തം ഗൂഥോ വിയ പഠമതരം മക്ഖേതീതി **മക്ഖോ,** സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **മക്ഖീ.** പലാസതീതി പലാസോ, പരസ്സ ഗുണേ ഡംസിത്വാ വിയ അപനേതീതി അത്ഥോ, സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **പലാസീ.** പലാസീ പുഗ്ഗലോ ഹി ദുതിയസ്സ ധുരം ന ദേതി, സമം പസാരേത്വാ തിട്ഠതി. തേനാഹ **"യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണേന പലാസേന സമന്നാഗതോ"**തി. **"ഇസ്സുകീ"**തിആദീനം പദാനമത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ സുവിഞ്ഞേയ്യോവ. കമ്മപഥപ്പത്തായ മിച്ഛാദിട്ഠിയാ വസേനേത്ഥ മിച്ഛാദിട്ഠി വേദിതബ്ബാതി ആഹ **"നത്ഥികവാദീ അഹേതുകവാദീ അകിരിയവാദീ"**തി.

നിസ്സരണിയചരക്കവണ്ണനാ

൩൨൬. ഹാപേത്വാതി കുസലചിത്തം പരിഹാപേത്വാ പവത്തിതുമേവ അപ്പദാനവസേന. **അഭൂതം ബ്യാകരണം ബ്യാകരോതി** "മേത്താ ഹി ഖോ മേ ചേതോവിമുത്തി ഭാവിതാ"തിആദിനാ (അം॰ നി॰ ൬.൧൩) അത്തനി അവിജ്ജമാനം ഗുണബ്യാഹാരം ബ്യാഹരതി. ചേതോവിമുത്തി-സദ്ദം അപേക്ഖിത്വാ **"നിസ്സടാ"**തി വുത്തം. **പുന ബ്യാപാദോ നത്ഥീ**തി ഇദാനി മമ ബ്യാപാദോ നാമ നത്ഥി സബ്ബസോ നത്ഥീതി ഞത്വാ.

"അനിമിത്താ"തി വത്വാ യേസം നിമിത്താനം അഭാവേന അരഹത്തഫലസമാപത്തിയാ അനിമിത്തതാ, തം ദസ്സേതും **"സാ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ രാഗസ്സ നിമിത്തം, രാഗോ ഏവ വാ നിമിത്തന്തി **രാഗനിമിത്തം. ആദി**-സദ്ദേന ദോസനിമിത്താദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. രൂപവേദനാദിസങ്ഖാരനിമിത്തം **രൂപനിമിത്താദി.** തേസഞ്ഞേവ നിച്ചാദിവസേന ഉപട്ഠാനം **നിച്ചനിമിത്താദി.** തയിദം നിമിത്തം യസ്മാ സബ്ബേന സബ്ബം അരഹത്തഫലേ നത്ഥി, തസ്മാ വുത്തം **"സാ ഹി…പേ॰… അനിമിത്താതി വുത്താ"**തി. **നിമിത്തം അനുസരതീ**തി തം നിമിത്തം അനുഗച്ഛതി ആരബ്ഭ പവത്തതി.

അസ്മിമാനോതി "അസ്മീ"തി പവത്തോ അത്തവിസയോ മാനോ. **അയം നാമ അഹം അസ്മീ**തി രൂപലക്ഖണോ, വേദനാദീസു വാ അഞ്ഞതരലക്ഖണോ അയം നാമ അത്താ അഹം അസ്മി. "അസ്മീ"തി മാനോ സമുഗ്ഘാടീയതി ഏതേനാതി **അസ്മിമാനസമുഗ്ഘാതോ,** അരഹത്തമഗ്ഗോ. **പുന അസ്മിമാനോ നത്ഥീ**തി തസ്സ അനുപ്പത്തിധമ്മതാപാദനം കിത്തേന്തോ സമുഗ്ഘാതത്തമേവ വിഭാവേതി.

അനുത്തരിയാദിഛക്കവണ്ണനാ

൩൨൭. നത്ഥി ഏതേസം ഉത്തരാനി വിസിട്ഠാനീതി **അനുത്തരാനി,** അനുത്തരാനി ഏവ **അനുത്തരിയാനി** യഥാ അനന്തമേവ ആനന്തരിയന്തി ആഹ **"അനുത്തരിയാനീതി അനുത്തരാനീ"**തി. **ദസ്സനാനുത്തരിയം നാമ** അനുത്തരഫലവിസേസാവഹത്താ. ഏസ നയോ സേസേസുപി. **സത്തവിധഅരിയധനലാഭോ**തി സത്തവിധസദ്ധാദിലോകുത്തരധനലാഭോ. **സിക്ഖത്തയപൂരണ**ന്തി അധിസീലസിക്ഖാദീനം തിസ്സന്നം സിക്ഖാനം പരിപൂരണം. തത്ഥ പരിപൂരണം നിപ്പരിയായതോ അസേക്ഖാനം വസേന വേദിതബ്ബം. കല്യാണപുഥുജ്ജനതോ പട്ഠായ ഹി സത്ത സേക്ഖാ തിസ്സോ സിക്ഖാ പൂരേന്തി നാമ, അരഹാ പന പരിപുണ്ണസിക്ഖോതി. ഇതി ഇമാനി അനുത്തരിയാനി ലോകിയലോകുത്തരാനി കഥിതാനി.

അനുസ്സതിയോ ഏവ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികാദിഹിതസുഖാനം കാരണഭാവതോ ഠാനാനീതി **അനുസ്സതിട്ഠാനാനി. ഏവം അനുസ്സരതോ**തി യഥാ ബുദ്ധാനുസ്സതി വിസേസാധിഗമസ്സ ഠാനം ഹോതി, ഏവം "ഇതിപി സോ ഭഗവാ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൫൭, ൨൫൫) ബുദ്ധഗുണേ അനുസ്സരന്തസ്സ. **ഉപചാരകമ്മട്ഠാന**ന്തി പച്ചക്ഖതോ ഉപചാരജ്ഝാനാവഹം കമ്മട്ഠാനം, പരമ്പരായ പന യാവ അരഹത്താ ലോകിയലോകുത്തരവിസേസാവഹം.

സതതവിഹാരഛക്കവണ്ണനാ

൩൨൯. **നിച്ചവിഹാരാ**തി സബ്ബദാ പവത്തനകവിഹാരാ. ഠപേത്വാ ഹി സമാപത്തിവേലം, ഭവങ്ഗവേലഞ്ച ഖീണാസവാ ഇമിനാവ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാവിഹാരേന സബ്ബകാലം വിഹരന്തി. **ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ**തി നിസ്സയവോഹാരേന വുത്തം. സസമ്ഭാരകഥാ ഹേസാ യഥാ ''ധനുനാ വിജ്ഝതീ''തി. തസ്മാ നിസ്സയസീസേന നിസ്സിതസ്സ ഗഹണം ദട്ഠബ്ബന്തി ആഹ **"ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന ദിസ്വാ"**തി. **ഇട്ഠേ അരജ്ജന്തോ**തി ഇട്ഠേ ആരമ്മണേ രാഗം അനുപ്പാദേന്തോ മഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്നത്താ. **നേവ സുമനോ ഹോതി** ഗേഹസിതപേമവസേനപി. **ന ദുമ്മനോ** പസാദഞ്ഞഥത്തവസേനപി. **അസമപേക്ഖനേ**തി ഇട്ഠേപി അനിട്ഠേപി മജ്ഝത്തേപി ആരമ്മണേ ന സമം ന സമ്മാ അയോനിസോ ഗഹണേ. യോ അഖീണാസവാനം മോഹോ ഉപ്പജ്ജതി, തം **അനുപ്പാദേന്തോ** മഗ്ഗേനേവ തസ്സ സമുഗ്ഘാടിതത്താ. ഞാണുപേക്ഖാവസേനേവ **ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി മജ്ഝത്തോ.** അയഞ്ചസ്സ പടിപത്തിവേപുല്ലപ്പത്തിയാ , പഞ്ഞാവേപുല്ലപ്പത്തിയാ വാതി ആഹ **"സതിയാ"**തിആദി. **ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ**തി ഛസു ദ്വാരേസു പവത്താ സതിസമ്പജഞ്ഞസ്സ വസേന ഛാവയവാ ഉപേക്ഖാ. **ഞാണസമ്പയുത്തചിത്താനി ലബ്ഭന്തി** തേഹി വിനാ സമ്പജാനതായ അസമ്ഭവതോ. **മഹാചിത്താനീ**തി അട്ഠപി മഹാകിരിയചിത്താനി **ലബ്ഭന്തി. സതതവിഹാരാ**തി ഞാണുപ്പത്തിപച്ചയരഹിതകാലേപി പവത്തിഭേദനതോ. **ദസ ചിത്താനീ**തി അട്ഠ മഹാകിരിയചിത്താനി ഹസിതുപ്പാദവോട്ഠബ്ബനചിത്തേഹി സദ്ധിം ദസ ചിത്താനി **ലബ്ഭന്തി.** അരജ്ജനാദുസ്സനവസേന പവത്തി തേസമ്പി സാധാരണാതി.''ഉപേക്ഖകോ വിഹരതീ''തി വചനതോ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാവസേന ആഗതാനം ഇമേസം സതതവിഹാരാനം ''സോമനസ്സം കഥം ലബ്ഭതീ''തി ചോദേത്വാ **"ആസേവനതോ ലബ്ഭതീ"**തി സയമേവ പരിഹരതീതി. കിഞ്ചാപി ഖീണാസവോ ഇട്ഠാനിട്ഠേപി ആരമ്മണേ മജ്ഝത്തേ വിയ ബഹുലം ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി അത്തനോ പരിസുദ്ധപകതിഭാവാവിജഹനതോ, കദാചി പന തഥാ ചേതോഭിസങ്ഖാരാഭാവേ യം തം സഭാവതോ ഇട്ഠം ആരമ്മണം, തത്ഥ യാഥാവസഭാവഗ്ഗഹണവസേനപി അരഹതോ ചിത്തം സോമനസ്സസഹഗതം ഹുത്വാ പവത്തതേവ, തഞ്ച ഖോ പുബ്ബാസേവനവസേന. തേനാഹ ''ആസേവനതോ ലബ്ഭതീ''തി.

അഭിജാതിഛക്കവണ്ണനാ

൩൨൯. ''അഭിജാതിയോ''തി എത്ഥ **അഭി**-സദ്ദോ ഉപസഗ്ഗമത്തം, ന അത്ഥവിസേസജോതകോതി ആഹ **"ജാതിയോ"**തി. **അഭിജായതീ**തി എത്ഥാപി എസേവ നയോ. **ജായതീ**തി ച അന്തോഗധഹേതുഅത്ഥപദം, ഉപ്പാദേതീതി അത്ഥോ. ജാതിയാ, തംനിബ്ബത്തകകമ്മാനഞ്ച കണ്ഹസുക്കപരിയായതായ യം വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. പടിപ്പസ്സമ്ഭനവസേന കിലേസാനം നിബ്ബാപനതോ **നിബ്ബാനം സചേ കണ്ഹം ഭവേയ്യ** യഥാ തം ദസവിധം ദുസ്സീല്യകമ്മം. **സചേ സുക്കം** ഭവേയ്യ യഥാ തം ദാനസീലാദികുസലകമ്മം. **ദ്വിന്നമ്പി** കണ്ഹസുക്കവിപാകാനം. **അരഹത്തം അധിപ്പേതം** ''അഭിജായതീ''തി വചനതോ. തം കിലേസനിബ്ബാനന്തേ ജാതത്താ **നിബ്ബാനം** യഥാ രാഗാദീനം ഖയന്തേ ജാതത്താ രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോതി.

നിബ്ബേധഭാഗിയഛക്കവണ്ണനാ

നിബ്ബേധോ വുച്ചതി നിബ്ബാനം മഗ്ഗഞാണേന നിബ്ബിജ്ഝിതബ്ബട്ഠേന, പടിവിജ്ഝിതബ്ബട്ഠേനാതി അത്ഥോ. **നിരോധാനുപസ്സനാഞാണേ**തി നിരോധാനുപസ്സനാഞാണേ നിസ്സയപച്ചയഭൂതേ ഉപ്പന്നാ **സഞ്ഞാ,** തേന സഹഗതാതി അത്ഥോ.

ഛക്കവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സത്തകവണ്ണനാ

൯൯൦. സമ്പത്തിപടിലാഭട്ഠേനാതി സീലസമ്പത്തിആദീനം സമ്മാസമ്ബോധിപരിയോസാനാനം സമ്പത്തീനം പടിലാഭാപനട്ഠേന, സമ്പത്തീനം വാ പടിലാഭോ **സമ്പത്തിപടിലാഭോ,** തസ്സ കാരണം സമ്പത്തിപടിലാഭട്ഠോ, തേന **സമ്പത്തിപടിലാഭട്ഠേന.** തേനേവാഹ "സമ്പത്തീനം പടിലാഭകാരണതോ"തി. **സദ്ധാവ** ഉഭയഹിതത്ഥികേഹി ധനായിതബ്ബട്ഠേന ധനം **സദ്ധാധനം. എത്ഥാ**തി എതേസു ധനേസു. **സബ്ബസേട്ഠം** സബ്ബേസം പടിലാഭകാരണഭാവതോ, തേസഞ്ച സംകിലേസവിസോധനേന മഹാജുതികമഹാവിപ്ഫാരഭാവാപാദനതോ. തേനാഹ **"പഞ്ഞായ ഹീ"**തിആദി. തത്ഥ **പഞ്ഞായ ഠത്വാ**തി കമ്മസ്സകതാപഞ്ഞായ പതിട്ഠായ **സുചരിതാദീനി പൂരേത്വാ സഗ്ഗൂപഗാ ഹോന്തി.** തത്ഥ ചേവ പാരമിതാ പഞ്ഞായ ച ഠത്വാ **സാവകപാരമിഞാണാദീനി പടിവിജ്ഝന്തി.**

സമാധിം പരിക്ഖരോന്തി അഭിസങ്ഖരോന്തീതി **സമാധിപരിക്ഖാരാ,** സമാധിസ്സ സമ്ഭാരഭൂതാ സമ്മാദിട്ഠിആദയോ. ഇധ പന സഹകാരീകാരണഭൂതാ അധിപ്പേതാതി ആഹ **"സമാധിപരിവാരാ"**തി.

അസതം അസാധൂനം **ധമ്മാ** തേസം അസാധുഭാവസാധനതോ. **അസന്താ**തി അസുന്ദരാ ഗാരയ്ഹാ. തേനാഹ **"ലാമകാ"**തി. "വിപസ്സകസ്സേവ കഥിതാ"തി വത്വാ തസ്സ വിപസ്സനാനിബ്ബത്തിം ദസ്സേതും **"തേസുപീ"**തിആദി വുത്തം. ചതുന്നമ്പി ഹി സച്ചാനം വിസേസേന ദസ്സനതോ മഗ്ഗപഞ്ഞാ സാതിസയം "വിപസ്സനാ"തി വത്തബ്ബാ, തംസമങ്ഗീ ച അരിയോ വിപസ്സനകോതി.

സപ്പുരിസാനം ധമ്മാതി സപ്പുരിസാനംയേവ ധമ്മാ, ന അസപ്പുരിസാനം. ധമ്മാനുധമ്മപടിപത്തിയാ എവ ഹി ധമ്മഞ്ഞുആദിഭാവോ , ന പാളിധമ്മപഠനാദിമത്തേന. **ഭാസിതസ്സാ**തി സുത്തഗേയ്യാദിഭാസിതസ്സ ചേവ തദഞ്ഞസ്സ ച അത്തത്ഥപരത്ഥബോധകസ്സ പദസ്സ. അത്ഥകുസലതാവസേന **അത്ഥം ജാനാതീതി അത്ഥഞ്ഞൂ . അത്താനം ജാനാതീ**തി യാഥാവതോ അത്തനോ പമാണജാനനവസേന അത്താനം ജാനാതി. പടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗമത്തഞ്ഞുതാഹി എവ പരിയേസനവിസ്സജ്ജനമത്തഞ്ഞുതാപി ബോധിതാ ഹോന്തീതി **"പടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗേസു"** ഇച്ചേവ വുത്തം. എവഞ്ഹി താ അനവജ്ജാ ഹോന്തീതി. **യോഗസ്സ അധിഗമായാ**തി ഭാവനായ അനുയുഞ്ജനസ്സ. **അതിസമ്ബാധ**ന്തി അതിഖുദ്ദകം അതിക്ഖപഞ്ഞസ്സ താവതാ കാലേന തീരേതും അസക്കുണേയ്യത്താ. **അട്ഠവിധം പരിസ**ന്തി ഖത്തിയപരിസാദികം അട്ഠവിധം പരിസം. ഭിക്ഖുപരിസാദികം ചതുബ്ബിധം ഖത്തിയപരിസാദികം മനുസ്സപരിസംയേവ പുന ചതുബ്ബിധം ഗഹേത്വാ അട്ഠവിധം വദന്തി അപരേ. "ഇമം മേ സേവന്തസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, കുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, തസ്മാ സേവിതബ്ബോ, വിപരിയായതോ തദഞ്ഞോ അസേവിതബ്ബോ"തി എവം **സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബം പുഗ്ഗലം ജാനാതീതി**

പുഗ്ഗലഞ്ഞൂ. ഏവം തേസം പുഗ്ഗലാനമ്പി ബോധനം ഉക്കട്ഠം, നിഹീനം വാ **ജാനാതി** നാമ.

൩൩൧. **"നിദ്ദസവത്ഥൂനീ"**തി. "ആദി-സദ്ദലോപേനായം നിദ്ദേസോ"തി ആഹ **"നിദ്ദസാദിവത്ഥൂനീ"**തി. നത്ഥി ദാനി ഇമസ്സ ദസാതി നിദ്ദസോ. **പഞ്ഹോ**തി ഞാതും ഇച്ഛിതോ അത്ഥോ. **പുന ദസവസ്സോ ന ഹോതീ**തി തേസം മതിമത്തന്തി ദസ്സേതും **"സോ കിരാ"**തി കിരസദ്ദഗ്ഗഹണം. "നിദ്ദസോ"തി ചേതം ദേസനാമത്തം, തസ്സ നിബ്ബീസാദിഭാവസ്സ വിയ നിന്നവാദിഭാവസ്സ ച ഇച്ഛിതത്താതി ദസ്സേതും **"ന കേവലഞ്ചാ"**തിആദി വുത്തം. **ഗാമേ വിചരന്തോ**തി ഗാമേ പിണ്ഡായ വിചരന്തോ.

ന ഇദം തിത്ഥിയാനം അധിവചനം തേസു തന്നിമിത്തസ്സ അഭാവാ. സാസനേപി സേക്ഖസ്സാപി ന ഇദം അധിവചനം, കിമങ്ഗം പന പുഥുജ്ജനസ്സ. യസ്സ പനേതം അധിവചനം, യേന ച കാരണേന, തം ദസ്സേതും **"ഖീണാസവസ്സേത"**ന്തിആദി വുത്തം. അപ്പടിസന്ധികഭാവോ ഹിസ്സ പച്ചക്ഖതോ കാരണം. പരമ്പരായ ഇതരാനി, യാനി പാളിയം ആഗതാനി.

സിക്ഖായ സമ്മദേവ ആദാനം **സിക്ഖാസമാദാനം,** തം പനസ്സാ പാരിപൂരിയാ വേദിതബ്ബന്തി ആഹ **"സിക്ഖത്തയപൂരണേ"**തി. സിക്ഖായ വാ സമ്മദേവ ആദിതോ പട്ഠായ രക്ഖണം **സിക്ഖാസമാദാനം,** തഞ്ച അത്ഥതോ പൂരണേ പരിച്ഛിന്നം അരക്ഖണേ സബ്ബേന സബ്ബം അഭാവതോ, രക്ഖണേ ച പരിപൂരണതോ. **ബഹലച്ഛന്ദോ**തി ദള്ഹച്ഛന്ദോ. **ആയതി**ന്തി അനന്തരാനാഗതദിവസാദികാലോ അധിപ്പേതോ , ന അനാഗതഭവോതി ആഹ **"അനാഗതേ പുനദിവസാദീസുപീ"**തി. സിക്ഖം പരിപൂരേന്തസ്സ തത്ഥ നിവിട്ഠഅത്ഥിതാ **അവിഗതപേമതാ,** തേഭൂമകധമ്മാനം അനിച്ചാദിവസേന സമ്മദേവ നിജ്ഝാനം **ധമ്മനിസാമനാ**തി ആഹ **"വിപസ്സനായേതം അധിവചന"**ന്തി. **തണ്ഹാവിനയനേ**തി വിരാഗാനുപസ്സനാദിവിപസ്സനാഞാണാനുഭാവസിദ്ധേ തണ്ഹാവിക്ഖമ്ഭനേ. **ഏകീഭാവേ**തി ഗണസങ്ഗണികാകിലേസസങ്ഗണികാവിഗമസിദ്ധേ വിവേകഭാവേ. **വീരിയാരമ്ഭേ**തി സമ്മപ്പധാനവീരിയസ്സ പഗ്ഗണ്ഹനേ, തം പന സബ്ബസോ വീരിയസ്സ പരിബ്രൂഹനം ഹോതീതി ആഹ **"കായികചേതസികസ്സ വീരിയസ്സ പൂരണേ"**തി. **സതിയഞ്ചേവ നേപക്കഭാവേ ചാ**തി സതോകാരിതായ ചേവ സമ്പജാനകാരിതായ ച. സതിസമ്പജഞ്ഞബലേനേവ വീരിയാരമ്ഭോ ഇജ്ഝതി. **ദിട്ഠിപടിവേധേ**തി സമ്മാദിട്ഠിയാ പടിവിജ്ഝനേ. തേനാഹ **"മഗ്ഗദസ്സനേ"**തി. സച്ചസമ്പടിവേധേ ഹി ഇജ്ഝമാനേ മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി സിദ്ധാ ഏവ ഹോതി.

അസുഭാനുപസ്സനാഞാണേതി ദസവിധസ്സ, ഏകാദസവിധസ്സാപി വാ അസുഭസ്സ അനുപസ്സനാവസേന പവത്തഞാണേ. ഇദഞ്ഹി ദുക്ഖാനുപസ്സനായ പരിചയഞാണം. **ആദീനവാനുപസ്സനാഞാണേ**തി സങ്ഖാരാനം അനിച്ചദുക്ഖവിപരിണാമതാസംസൂചിതസ്സ ആദീനവസ്സ അനുപസ്സനാവസേന പവത്തഞാണേ. **അപ്പഹീനട്ഠേനാ**തി മഗ്ഗേന അസമുച്ഛിന്നഭാവേന. **അനുസേന്തീ**തി സന്താനേ അനു അനു സയന്തി. കാരണലാഭേ ഹി സതി ഉപ്പന്നാരഹാ കിലേസാ സന്താനേ അനു അനു സയിതാ വിയ ഹോന്തി, തസ്മാ തേ തദവത്ഥാ "അനുസയാ"തി വുച്ചന്തി. **ഥാമഗതോ**തി ഥാമപ്പത്തോ. **ഥാമഗമനഞ്ച** അഞ്ഞേഹി അസാധാരണോ കാമരാഗാദീനമേവ ആവേണികോ സഭാവോ ദട്ഠബ്ബോ. തഥാ ഹി വുത്തം അഭിധമ്മേ "ഥാമഗതാനുസയം പജഹതീ"തി. കാമരാഗോ ഏവ

അനുസയോ **കാമരാഗാനുസയോ.** യേ പന ''കാമരാഗസ്സ അനുസയോ കാമരാഗാനുസയോ''തി വദന്തി, തം തേസം മതിമത്തം. ന ഹി കാമരാഗവിനിമുത്തോ കാമരാഗാനുസയോ നാമ കോചി അത്ഥി. യദി ''തസ്സ ബീജ''ന്തി വദേയ്യും, തമ്പി തബ്ബിനിമുത്തം പരമത്ഥതോ ന ഉപലബ്ഭതേവാതി. ഏസേവ നയോ സേസേസുപി.

അധികരണസമഥസത്തകവണ്ണനാ

അധികരീയന്തി ഏത്ഥാതി **അധികരണാനി.** കേ അധികരീയന്തി? സമഥാ. കഥം അധികരീയന്തീതി? സമനവസേന, തസ്മാ തേ തേസം സമനവസേന പവത്തന്തീതി ആഹ **''അധികരണാനി സമേന്തീ''**തിആദി. **ഉപ്പന്നാനം ഉപ്പന്നാന**ന്തി ഉട്ഠിതാനം ഉട്ഠിതാനം. **സമഥത്ഥ**ന്തി സമനത്ഥം.

''അട്ഠാരസഹി വത്ഥൂഹീ''തി ലക്ഖണവചനമേതം യഥാ ''യദി മേ ബ്യാധീ ദാഹേയ്യും ദാതബ്ബമിദമോസധ''ന്തി, തസ്മാ തേസു അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന വിവദന്താ ''അട്ഠാരസഹി വത്ഥൂഹി വിവദന്തീ''തി വുച്ചന്തി. **ഉപവദനാ**തി അക്കോസോ. **ചോദനാ**തി അനുയോഗോ.

അധികരണസ്സ സമ്മുഖാവ വിനയനതോ **സമ്മുഖാവിനയോ** . സന്നിപതിതപരിസായ ധമ്മവാദീനം യേഭുയ്യതായ യേഭുയ്യസികകമ്മസ്സ കരണം **യേഭുയ്യസികാ. അയ**ന്തി അയം യഥാവുത്താ ചതുബ്ബിധാ സമ്മുഖതാ **സമ്മുഖാവിനയോ നാമ.**

സങ്ഘസാമഗ്ഗിവസേന സമ്മുഖീഭാവോ, ന യഥാ തഥാ കാരകപുഗ്ഗലാനം സമ്മുഖാതാ. **ഭൂതതാ**തി തച്ഛതാ. സച്ചപരിയായോ ഹി ഇധ **ധമ്മ**-സദ്ദോ ''ധമ്മവാദീ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ᠎൧.൯, ൧൯൪) വിയ. വിനേതി ഏതേനാതി **വിനയോ,** തസ്സ തസ്സ അധികരണസ്സ വൂപസമനായ ഭഗവതാ വുത്തവിധി, തസ്സ വിനയസ്സ സമ്മുഖതാ **വിനയസമ്മുഖതാ.** തേനാഹ **''യഥാ തം...പേ॰... സമ്മുഖതാ''**തി. **യേനാ**തി യേന പുഗ്ഗലേന. വിവാദവത്ഥുസങ്ഖാതേ അത്ഥേ പച്ചത്ഥികാ **അത്ഥപച്ചത്ഥികാ. സങ്ഘസമ്മുഖതാ പരിഹായതി** സമ്മതപുഗ്ഗലേഹേവ വൂപസമനതോ.

നന്തി വിവാദാധികരണം. ''ന ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛതീ''തിആദിനാ വുത്തം **പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതം. ഗുള്ഹകാദീസു** അലജ്ജുസ്സന്നായ പരിസായ ഗുള്ഹകോ സലാകഗ്ഗാഹോ കാതബ്ബോ ലജ്ജുസ്സന്നായ വിവടകോ, ബാലുസ്സന്നായ സകണ്ണജപ്പകോ. യസ്സാ കിരിയായ ധമ്മവാദിനോ ബഹുതരാ, സാ **യേഭുയ്യസികാ**തി ആഹ **''ധമ്മവാദീനം യേഭുയ്യതായാ''**തിആദി.

''ചതൂഹി സമഥേഹി സമ്മതീ''തി ഇദം സബ്ബസങ്ഗാഹികവസേന വുത്തം. തത്ഥ പന ദ്വീഹി ദ്വീഹി ഏവ വൂപസമനം ദട്ഠബ്ബം. **ഏവം വിനിച്ഛിത**ന്തി സചേ ആപത്തി നത്ഥി, ഉഭോ ഖമാപേത്വാ, അഥ അത്ഥി, ആപത്തിം ദസ്സേത്വാ രോപനവസേന വിനിച്ഛിതം. പടികമ്മം പന ആപത്താധികരണസമഥേ പരതോ ആഗമിസ്സതി.

ന സമണസാരുപ്പം **അസ്സാമണകം,** സമണേഹി അകത്തബ്ബം, തസ്മിം. **അജ്ഝാചാരേ** വീതിക്കമേ സതി.

പടിചരതോതി പടിച്ഛാദേന്തസ്സ. പാപുസ്സന്നതായ **പാപിയോ,** പുഗ്ഗലോ, തസ്സ കത്തബ്ബകമ്മം **തസ്സ പാപിയസികം. സമ്മുഖാവിനയേനേവ വൂപസമോ നത്ഥി** പടിഞ്ഞായ തഥാരൂപായ, ഖന്തിയാ വാ വിനാ അവൂപസമനതോ.

ഏത്ഥാതി ആപത്തിദേസനായ. പടിഞ്ഞാതേ ആപന്നഭാവാദികേ കരണം കിരിയാ ''ആയതിം സംവരേയ്യാസീ''തി, പരിവാസദാനാദിവസേന ച പവത്തം വചീകമ്മം **പടിഞ്ഞാതകരണം.**

യഥാനുരൂപന്തി ''ദ്വീഹി സമഥേഹി ചതൂഹി തീഹി ഏകേനാ''തി ഏവം വുത്തനയേന യഥാനുരൂപം. **ഏത്ഥാ**തി ഇമസ്മിം സുത്തേ, ഇമസ്മിം വാ സമഥവിചാരേ. **വിനിച്ഛയനയോ**തി വിനിച്ഛയേ നയമത്തം. തേനാഹ **''വിത്ഥാരോ പനാ''**തിആദി. **സമന്തപാസാദികായം** വിനയട്ഠകഥായ (ചൂളവ॰ അട്ഠ॰ ൧൮൪-൧൮൭) **വുത്തോ,** തസ്മാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോതി അധിപ്പായോ.

സത്തകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതാ ച ദുതിയഭാണവാരവണ്ണനാ.

അട്ഠകവണ്ണനാ

൩൩൩. അയാഥാവാതി ന യാഥാവാ. അനിയ്യാനികതായ **മിച്ഛാസഭാവാ.** വിപരീതവുത്തികതായ **യാഥാവാ.** നിയ്യാനികതായ **സമ്മാസഭാവാ** അവിപരീതവുത്തികാ.

൩൩൪. കുച്ഛിതം സീദതീതി **കുസീതോ** ദ-കാരസ്സ ത-കാരം കത്വാ. യസ്സ ധമ്മസ്സ വസേന പുഗ്ഗലോ ''കുസീതോ''തി വുച്ചതി, സോ കുസീതഭാവോ ഇധ **കുസീത**-സദ്ദേന വുത്തോ. വിനാപി ഹി ഭാവജോതനം സദ്ദം ഭാവത്ഥോ വിഞ്ഞായതി യഥാ ''പടസ്സ സുക്ക''ന്തി, തസ്മാ കുസീതഭാവവത്ഥൂനീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **''കോസജ്ജകാരണാനീതി അത്ഥോ''**തി. **കമ്മം** നാമ സമണസാരുപ്പം ഈദിസന്തി ആഹ **''ചീവരവിചാരണാദീ''**തി. **വീരിയ**ന്തി പധാനവീരിയം, തം പന ചങ്കമനവസേന കരണേ ''കായിക''ന്തിപി വത്തബ്ബതം ലഭതീതി ആഹ **''ദുവിധമ്പീ''**തി. **പത്തിയാ**തി പാപുണനത്ഥം. **ഓസീദന**ന്തി ഭാവനാനുയോഗേ സങ്കോചോ. മാസേഹി ആചിതം നിചിതം വിയാതി **മാസാചിതം,** തം **മഞ്ഞേ.** യസ്മാ മാസാ തിന്താവിസേസേന ഗരുകാ ഹോന്തി, തസ്മാ **''യഥാ തിന്തമാസോ''**തിആദി വുത്തം. **വുട്ഠിതോ ഹോതി** ഗിലാനഭാവാതി അധിപ്പായോ.

൩൩൫. തേസന്തി ആരമ്ഭവത്ഥൂനം. **ഇമിനാവ നയേനാ**തി ഇമിനാ കുസീതവത്ഥൂസു വുത്തേനേവ നയേന. ''ദുവിധമ്പി വീരിയം ആരഭതീ''തിആദിനാ, **''ഇദം പഠമ**ന്തി ഇദം ഹന്ദാഹം വീരിയം ആരഭാമീതി ഏവം ഭാവനായ അബ്ഭുസ്സഹനം പഠമം ആരമ്ഭവത്ഥൂ''തിആദിനാ ച **അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.** യഥാ തഥാ പഠമം പവത്തം അബ്ഭുസ്സഹനഞ്ഹി ഉപരി വീരിയാരമ്ഭസ്സ കാരണം ഹോതി. അനുരൂപപച്ചവേക്ഖണാസഹിതാനി ഹി അബ്ഭുസ്സഹനാനി, തമ്മൂലകാനി വാ പച്ചവേക്ഖണാനി അട്ഠ ആരമ്ഭവത്ഥൂനി വേദിതബ്ബാനി.

൩൩൯. ആസജ്ജാതി യസ്സ ദേതി, തസ്സ ആമോദനഹേതു തേന സമാഗമനിമിത്തം. തേനാഹ **"ഏത്ഥ ആസാദനം ദാനകാരണം നാമാ"**തി. **ഭയാ**തി ഭയഹേതു. നനു ഭയം നാമ ലദ്ധുകാമതാ രാഗാദയോ വിയ ചേതനായ അവിസുദ്ധികരം, തം കസ്മാ ഇധ ഗഹിതന്തി? ന ഇദം താദിസം ചോരഭയാദിം സന്ധായ വുത്തന്തി ദസ്സേതും **"തത്ഥാ"**തിആദി വുത്തം. **അദാസി മേ**തി യം പുബ്ബേ കതം ഉപകാരം ചിന്തേത്വാ ദീയതി, തം സന്ധായ വുത്തം. **ദസ്സതി മേ**തി പച്ചുപകാരാസീസായ യം ദീയതി, തം സന്ധായ വദതി. **സാഹു ദാന**ന്തി "ദാനം നാമേതം പണ്ഡിതപഞ്ഞത്ത"ന്തി സാധുസമാചാരേ ഠത്വാ ദേതി. **അലങ്കാരത്ഥ**ന്തി ഉപസോഭനത്ഥം. **പരിവാരത്ഥ**ന്തി പരിക്ഖാരത്ഥം. ദാനഞ്ഹി ദത്വാ തം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ പാമോജ്ജപീതിസോമനസ്സാദയോ ഉപ്പജ്ജന്തി, ലോഭദോസഇസ്സാമച്ഛേരാദയോ വിദൂരീ ഭവന്തി. ഇദാനി ദാനം അനുകൂലധമ്മപരിബ്രൂഹനേന, പച്ചനീകധമ്മവിദൂരീഭാവകരണേന ച ഭാവനാചിത്തസ്സ ഉപസോഭനായ ച പരിക്ഖാരായ ച ഹോതീതി "അലങ്കാരത്ഥം, പരിവാരത്ഥഞ്ച ദേതീ"തി വുത്തം. തേനാഹ **"ദാനഞ്ഹി ചിത്തം മുദുകം കരോതീ"**തിആദി. **മുദുചിത്തോ ഹോതി** ലദ്ധാ ദായകേ "ഇമിനാ മയ്ഹം സങ്ഗഹോ കതോ"തി, ദാതാപി ലദ്ധരി. തേന വുത്തം **"ഉഭിന്നമ്പി ചിത്തം മുദുകം കരോതീ"**തി.

അദന്തദമനന്തി അദന്താ അനസ്സവാപിസ്സ ദാനേന ദന്താ അസ്സവാ ഹോന്തി വസേ വത്തന്തി. **അദാനം ദന്തദൂസക**ന്തി അദാനം പന പുബ്ബേ ദന്താനം അസ്സവാനമ്പി വിഘാതുപ്പാദനേന ചിത്തം ദൂസേതി. **ഉന്നമന്തി** ദായകാ, പിയംവദാ ച പരേസം ഗരുചിത്തീകാരട്ഠാനതായ . **നമന്തി** പടിഗ്ഗാഹകാ **ദാനേന, പിയവാചായ** ലദ്ധസങ്ഗഹാ സങ്ഗാഹകാനം.

ചിത്താലങ്കാരദാനമേവ ഉത്തമം അനുപക്കിലിട്ഠതായ, സുപരിസുദ്ധതായ, ഗുണവിസേസപച്ചയതായ ച.

൩൩൭. ദാനപച്ചയാതി ദാനകാരണാ, ദാനമയപുഞ്ഞസ്സ കതത്താ ഉപചിതത്താതി അത്ഥോ. **ഉപപത്തിയോ**തി മനുസ്സേസു, ദേവേസു ച നിബ്ബത്തിയോ. **ഠപേതീ**തി ഏകവാരമേവ അനുപ്പജ്ജിത്വാ യഥാ ഉപരൂപരി തേനേവാകാരേന പവത്തതി, ഏവം ഠപേതി. തദേവ ചസ **അധിട്ഠാന**ന്തി ആഹ **"തസ്സേവ വേവചന"**ന്തി. **വഡ്ഢേതീ**തി ബ്രൂഹേതി, ന ഹാപേതി. **വിമുത്ത**ന്തി അധിമുത്തം, നിന്നം പോണം പബ്ഭാരന്തി അത്ഥോ. **വിമുത്ത**ന്തി വാ വിസിട്ഠം. നിപ്പരിയായതോ **ഉത്തരി** നാമ പണീതം മജ്ഝേപി ഹീനമജ്ഝിമവിഭാഗസ്സ ലബ്ഭനതോതി വുത്തം **"ഉത്തരി അഭാവിതന്തി തതോ ഉപരി മഗ്ഗഫലത്ഥായ അഭാവിത"**ന്തി. **സംവത്തതി** തഥാ പണിഹിതം ദാനമയചിത്തം. യം പന പാളിയം "തഞ്ച ഖോ"തിആദി വുത്തം, തം തത്രൂപപത്തിയാ വിബന്ധകാരദുസ്സീല്യാഭാവദസ്സനപരം ദട്ഠബ്ബം, ന ദാനമയസ്സ പുഞ്ഞസ്സ കേവലസ്സ തംസംവത്തനതാദസ്സനപരന്തി ദട്ഠബ്ബം.

സമുച്ഛിന്നരാഗസ്സാതി സമുച്ഛിന്നകാമരാഗസ്സ. തസ്സ ഹി സിയാ ബ്രഹ്മലോകേ ഉപപത്തി, ന സമുച്ഛിന്നഭവരാഗസ്സ. **വീതരാഗ**ഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ കാമേസു വീതരാഗതാ അധിപ്പേതാ, യായ ബ്രഹ്മലോകൂപപത്തി സിയാ. തേനാഹ **"ദാനമത്തേനേവാ"**തിആദി. യദി ഏവം ദാനം തത്ഥ കിം അത്ഥിയന്തി ആഹ **"ദാനം പനാ"**തിആദി. **ദാനേന മുദുചിത്തോ**തി ബദ്ധാഘാതേ വേരീപുഗ്ഗലേപി അത്തനോ ദാനസമ്പടിച്ഛനേന മുദുഭൂതചിത്തോ.

പരിസീദതി പരിതോ ഇതോ ചിതോ ച സമാഗച്ഛതീതി **പരിസാ,** സമൂഹോ.

ലോകസ്സ ധമ്മാതി സത്തലോകസ്സ അവസ്സമ്ഭാവീ ധമ്മാ. തേനാഹ **"ഏതേഹി മുത്തോ നാമ നത്ഥീ"**തിആദി. യസ്മാ തേ ലോകധമ്മാ അപരാപരം കദാചി ലോകം അനുപതന്തി, കദാചി തേ ലോകോ, തസ്മാ തഞ്ചേത്ഥ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ "അട്ഠിമേ"തി സുത്തപദം (അം॰ നി॰ വ്യ.൧൫) ആഹരി. ഘാസച്ഛാദനാദീനം ലദ്ധി **ലാഭോ,** താനി ഏവ വാ ലദ്ധബ്ബതോ **ലാഭോ.** തദഭാവോ **അലാഭോ. ലാഭഗ്ഗഹണേന** ചേത്ഥ തബ്ബിസയോ അനുരോധോ ഗഹിതോ, **അലാഭഗ്ഗഹണേന** വിരോധോ. യസ്മാ ലോഹിതേ സതി തദുപഘാതവസേന പുബ്ബോ വിയ അനുരോധേ സതി വിരോധോ ലദ്ധാവസരോ ഏവ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **"ലാഭേ ആഗതേ അലാഭോ ആഗതോ ഏവാ"**തി. ഏസ നയോ യസാദീസുപി.

അട്ഠകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നവകവണ്ണനാ

൩൪൦. വസതി തത്ഥ ഫലം തന്നിമിത്തകതായ പവത്തതീതി **വത്ഥു,** കാരണന്തി വുത്തോവായമത്ഥോ. തേനാഹ **"ആഘാതവത്ഥൂനീതി ആഘാതകാരണാനീ"**തി. കോപോ നാമായം യസ്മിം വത്ഥുസ്മിം ഉപ്പജ്ജതി, ന തത്ഥ ഏകവാരമേവ ഉപ്പജ്ജതി, അഥ ഖോ പുനപി ഉപ്പജ്ജതേവാതി വുത്തം **"ബന്ധതീ"**തി. അഥ വാ യോ പച്ചയവിസേസേന ഉപ്പജ്ജമാനോ ആഘാതോ സവിസയേ ബദ്ധോ വിയ ന വിഗച്ഛതി, പുനപി ഉപ്പജ്ജേയ്യേവ, തം സന്ധായാഹ **"ആഘാതം ബന്ധതീ"**തി. തം പനസ്സ പച്ചയവസേന നിബ്ബത്തനം ഉപ്പാദനമേവാതി വുത്തം **"കരോതി ഉപ്പാദേതീ"**തി.

തം കുതേത്ഥ ലബ്ഭാതി ഏത്ഥ **തന്തി** കിരിയാപരാമസനം, പദജ്ഝാഹാരേന ച അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി ദസ്സേന്തോ **"തം അനത്ഥചരണം മാ അഹോസീ"**തിആദിമാഹ. **കേന കാരണേന ലദ്ധബ്ബം** നിരത്ഥകഭാവതോ. കമ്മസ്സകാ ഹി സത്താ, തേ കസ്സ രുചിയാ ദുക്ഖിതാ, സുഖിതാ വാ ഭവന്തി, തസ്മാ കേവലം തസ്മിം മയ്ഹം കുജ്ഝനമത്തം ഏവാതി അധിപ്പായോ. **അഥ വാ തം കോപകരണമേത്ഥ പുഗ്ഗലേ കുതോ ലബ്ഭാ** പരമത്ഥതോ കുജ്ഝിതബ്ബസ്സ, കുജ്ഝനകസ്സ ച അഭാവതോ. സങ്ഖാരമത്തഞ്ഹേതം, യദിദം ഖന്ധപഞ്ചകം. യം "സത്തോ"തി വുച്ചതി, തേ സങ്ഖാരാ ഇത്തരകാലാ ഖണികാ, കസ്സ കോ കുജ്ഝതീതി അത്ഥോ. **ലാഭാ നാമ കേ സിയും** അഞ്ഞത്ര അനുപ്പത്തിതോ.

൩൪൧. സത്താ ആവസന്തി ഏതേസൂതി **സത്താവാസാ.** നാനത്തകായാ നാനത്തസഞ്ഞീ ആദിഭേദാ സത്തനികായാ. യസ്മാ തേ തേ സത്തനികായാ തപ്പരിയാപന്നാനം സത്താനം തായ ഏവ തപ്പരിയാപന്നതായ ആധാരോ വിയ വത്തബ്ബതം അരഹന്തി സമുദായാധാരതായ അവയവസ്സ യഥാ "രുക്ഖേ സാഖാ"തി , തസ്മാ **"സത്താനം ആവാസാ, വസനട്ഠാനാനീതി അത്ഥോ"**തി വുത്തം. **സുദ്ധാവാസാപി സത്താവാസോവ** "ന സോ, ഭിക്ഖവേ, സത്താവാസോ സുലഭരൂപോ, യോ മയാ അനാവുത്ഥപുബ്ബോ ഇമിനാ ദീഘേന അദ്ധുനാ അഞ്ഞത്ര സുദ്ധാവാസേഹി ദേവേഹീ"തി വചനതോ. യദി ഏവം കസ്മാ ഇധ ന ഗഹിതാതി തത്ഥ കാരണമാഹ **"അസബ്ബകാലികത്താ"**തിആദി. വേഹപ്ഫലോ പന ചതുത്ഥംയേവ സത്താവാസം ഭജതീതി ദട്ഠബ്ബം.

൩൪൨. ഓപസമികോതി വട്ടദുക്ഖസ്സ ഉപസമാവഹോ, തം പന വട്ടദുക്ഖം കിലേസേസു ഉപസന്തേസു ഉപസമതി, ന അഞ്ഞഥാ, തസ്മാ **“കിലേസൂപസമകരോ”**തി വുത്തം. തക്കരം സമ്ബോധം ഗമേതീതി **സമ്ബോധഗാമീ.**

യസ്മിം ദേവനികായേ ധമ്മദേസനാ ന വിയുജ്ജതി സവനസ്സേവ അഭാവതോ, സോ പാളിയം ‘‘ദീഘായുകോ ദേവനികായോ’’തി അധിപ്പേതോതി ആഹ **“അസഞ്ഞഭവം വാ അരൂപഭവം വാ”**തി.

൩൪൩. അനുപുബ്ബതോ വിഹരിതബ്ബാതി **അനുപുബ്ബവിഹാരാ. അനുപടിപാടിയാ**തി അനുക്കമേന. **സമാപജ്ജിതബ്ബവിഹാരാ**തി സമാപജ്ജിത്വാ സമങ്ഗിനോ ഹുത്വാ വിഹരിതബ്ബവിഹാരാ.

൩൪൪. അനുപുബ്ബനിരോധാതി അനുപുബ്ബേന അനുക്കമേന പവത്തേതബ്ബനിരോധാ. തേനാഹ **“അനുപടിപാടിയാ നിരോധാ”**തി.

നവകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദസകവണ്ണനാ

൩൪൫. യേഹി സീലാദീഹി സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ധമ്മസരണതായ ധമ്മേനേവ നാഥതി ഈസതി അഭിഭവതീതി **നാഥോ**തി വുച്ചതി, തേ തസ്സ നാഥഭാവകരാ ധമ്മാ **“നാഥകരണാ”**തി വുത്താതി ആഹ **“സനാഥാ…പേ॰… പതിട്ഠാകരാ ധമ്മാ”**തി. തത്ഥ **അത്തനോ പതിട്ഠാകരാ**തി യസ്സ നാഥഭാവകരാ, തസ്സ അത്തനോ പതിട്ഠാവിധായിനോ. അപ്പതിട്ഠോ അനാഥോ, സപ്പതിട്ഠോ സനാഥോതി പതിട്ഠത്ഥോ നാഥത്ഥോ.

കല്യാണഗുണയോഗതോ **കല്യാണാ**തി ദസ്സേന്തോ **“സീലാദിഗുണസമ്പന്നാ”**തി ആഹ. മിജ്ജനലക്ഖണാ മിത്താ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **മിത്തോ,** സോ വുത്തനയേന കല്യാണോ അസ്സ അത്ഥീതി തസ്സ അത്ഥിതാമത്തം കല്യാണമിത്തപദേന വുത്തം. അസ്സ തേന സബ്ബകാലം അവിജഹിതവാസോതി തം ദസ്സേതും ‘‘കല്യാണസഹായോ’’തി വുത്തന്തി ആഹ **“തേവസ്സാ”**തിആദി. **തേവസ്സാ**തി തേ ഏവ കല്യാണമിത്താ അസ്സ ഭിക്ഖുനോ. **സഹ അയനതോ**തി സഹ വത്തനതോ. അസമോധാനേ **ചിത്തേന,** സമോധാനേ പന **ചിത്തേന ചേവ കായേന ച സമ്പവങ്കോ.**

സുഖം വചോ ഏതസ്മിം അനുകൂലഗാഹിമ്ഹി ആദരഗാരവവതി പുഗ്ഗലേതി **സുവചോ.** തേനാഹ **“സുഖേന വത്തബ്ബോ”**തിആദി. **ഖമോ**തി ഖന്താ, തമേവസ്സ ഖമഭാവം ദസ്സേതും **“ഗാള്ഹേനാ”**തിആദി വുത്തം. **വാമതോ**തി മിച്ഛാ, അയോനിസോ വാ **ഗണ്ഹാതി. പടിപ്ഫരതീ**തി പടാണികഭാവേന തിട്ഠതി. **പദക്ഖിണം ഗണ്ഹാതീ**തി സമ്മാ യോനിസോ വാ ഗണ്ഹാതി.

ഉച്ചാവചാനീതി വിപുലഖുദ്ദകാനി. **തത്രുപഗമനീയാ**തി തത്ര തത്ര മഹന്തേ, ഖുദ്ദകേ ച കമ്മേ സാധനവസേന ഉപായേന ഉപഗച്ഛന്തിയാ, തസ്സ തസ്സ കമ്മസ്സ നിപ്ഫാദനേന സമത്ഥായാതി അത്ഥോ. **തത്രുപായായാ**തി വാ തത്ര തത്ര കമ്മേ സാധേതബ്ബേ ഉപായഭൂതായ.

ധമ്മേ അസ്സ കാമോതി ധമ്മകാമോതി ബ്യധികരണാനംപി ബാഹിരത്ഥോ സമാസോ ഹോതീതി കത്വാ വുത്തം. കാമേതബ്ബതോ വാ പിയായിതബ്ബതോ **കാമോ,** ധമ്മോ; ധമ്മോ കാമോ അസ്സാതി **ധമ്മകാമോ. ധമ്മോ**തി പരിയത്തിധമ്മോ അധിപ്പേതോതി ആഹ **"തേപിടകം ബുദ്ധവചനം പിയായതീതി അത്ഥോ"**തി. സമുദാഹരണം കഥനം **സമുദാഹാരോ,** പിയോ സമുദാഹാരോ ഏതസ്സാതി **പിയസമുദാഹാരോ. സയഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ **ച**-സദ്ദേന "സക്കച്ച"ന്തി പദം അനുകഡ്ഢതി, തേന സയഞ്ച സക്കച്ചം ദേസേതുകാമോ ഹോതീതി യോജനാ. **അഭിധമ്മോ സത്തപ്പകരണാനി** അധികോ അഭിവിസിട്ഠോ ച പരിയത്തിധമ്മോതി കത്വാ. **വിനയോ ഉഭതോവിഭങ്ഗാ** വിനയനതോ കായവാചാനം. **അഭിവിനയോ ഖന്ധകപരിവാരാ** വിസേസതോ ആഭിസമാചാരികധമ്മകിത്തനതോ. ആഭിസമാചാരികധമ്മപാരിപൂരിവസേനേവ ഹി ആദിബ്രഹ്മചരിയകധമ്മപാരിപൂരീ. **ധമ്മോ ഏവ** പിടകദ്വയസ്സാപി പരിയത്തിധമ്മഭാവതോ. **മഗ്ഗഫലാനി അഭിധമ്മോ** നിബ്ബാനധമ്മസ്സ അഭിമുഖോതി കത്വാ. **കിലേസവൂപസമകാരണം** പുബ്ബഭാഗിയാ തിസ്സോ സിക്ഖാ സങ്ഖേപതോ വിവട്ടനിസ്സിതോ സമഥോ വിപസ്സനാ ച. **ബഹുലപാമോജ്ജോ**തി ബലവപാമോജ്ജോ.

കാരണത്ഥേതി നിമിത്തത്ഥേ. കുസലധമ്മനിമിത്തം ഹിസ്സ വീരിയാരമ്ഭോ. തേനാഹ **"തേസം അധിഗമത്ഥായാ"**തി. **കുസലേസു ധമ്മേസൂ**തി വാ നിപ്ഫാദേതബ്ബേ ഭുമ്മം യഥാ "ചേതസോ അവൂപസമേ അയോനിസോമനസികാരപദട്ഠാന"ന്തി.

൩൬൦. സകലട്ഠേനാതി നിസ്സേസട്ഠേന, അനവസേസഫരണവസേന ചേത്ഥ സകലട്ഠോ വേദിതബ്ബോ, അസുഭനിമിത്താദീസു വിയ ഏകദേസേ അട്ഠത്വാ അനവസേസതോ ഗഹേതബ്ബട്ഠേനാതി അത്ഥോ. **തദാരമ്മണാനം ധമ്മാന**ന്തി തം കസിണം ആരബ്ഭ പവത്തനകധമ്മാനം. **ഖേത്തട്ഠേനാ**തി ഉപ്പത്തിട്ഠാനട്ഠേന. **അധിട്ഠാനട്ഠേനാ**തി പവത്തിട്ഠാനഭാവേന. യഥാ ഖേത്തം സസ്സാനം ഉപ്പത്തിട്ഠാനം വഡ്ഢിട്ഠാനഞ്ച , ഏവമേതം ഝാനം തംസമ്പയുത്താനം ധമ്മാനന്തി, യോഗിനോ വാ സുഖവിസേസാനം കാരണഭാവേന. **"പരിച്ഛിന്ദിത്വാ"**തി ഇദം **ഉദ്ധം അധോ**തി ഏത്ഥാപി യോജേതബ്ബം. പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ഏവ ഹി സബ്ബത്ഥ കസിണം വഡ്ഢേതബ്ബം. **തേന തേന വാ കാരണേനാ**തി തേന തേന ഉപരിആദീസു കസിണവഡ്ഢനകാരണേന. യഥാ കിന്തി ആഹ **"ആലോകമിവ രൂപദസ്സനകാമോ"**തി. യഥാ ദിബ്ബചക്ഖുനാ ഉദ്ധം ചേ രൂപം ദട്ഠുകാമോ, ഉദ്ധം ആലോകം പസാരേതി, അധോ ചേ അധോ, സമന്തതോ ചേ രൂപം ദട്ഠുകാമോ സമന്തതോ ആലോകം പസാരേതി; ഏവമയം കസിണന്തി അത്ഥോ.

ഏകസ്സാതി പഥവീകസിണാദീസു ഏകേകസ്സ. **അഞ്ഞഭാവാനുപഗമനത്ഥ**ന്തി അഞ്ഞകസിണഭാവാനുപഗമനദീപനത്ഥം, അഞ്ഞസ്സ വാ കസിണഭാവാനുപഗമനദീപനത്ഥം, ന ഹി അഞ്ഞേന പസാരിതകസിണം തതോ അഞ്ഞേന പസാരിതകസിണഭാവം ഉപഗച്ഛതി, ഏവമ്പി നേസം അഞ്ഞകസിണസമ്ഭേദാഭാവോ വേദിതബ്ബോ. **ന അഞ്ഞം** പഥവീആദി. ന ഹി ഉദകേ ഠിതട്ഠാനേ സസമ്ഭാരപഥവീ അത്ഥി. **അഞ്ഞോ കസിണസമ്ഭേദോ**തി ആപോകസിണാദിനാ സങ്കരോ. **സബ്ബത്ഥാ**തി സബ്ബേസു സേസകസിണേസു. ഏകദേസേ അട്ഠത്വാ അനവസേസഫരണം പമാണസ്സ അഗ്ഗഹണതോ **അപ്പമാണം.** തേനേവ ഹി നേസം കസിണസമഞ്ഞാ. തഥാ ചാഹ **"തഞ്ഹീ"**തിആദി. **ചേതസാ ഫരന്തോ**തി ഭാവനാചിത്തേന ആരമ്മണം കരോന്തോ. ഭാവനാചിത്തഞ്ഹി

കസിണം പരിത്തം വാ വിപുലം വാ സകലമേവ മനസി കരോതി, ന ഏകദേസം.

കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസേ പവത്തവിഞ്ഞാണം ഫരണഅപ്പമാണവസേന **"വിഞ്ഞാണകസിണ"**ന്തി വുത്തം. തഥാ ഹി തം "വിഞ്ഞാണഞ്ച"ന്തി വുച്ചതി. **കസിണവസേനാ**തി യഥാഉഗ്ഘാടിതകസിണവസേന. **കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസേ ഉദ്ധംഅധോതിരിയതാ വേദിതബ്ബാ.** യത്തകഞ്ഹി ഠാനം കസിണം പസാരിതം, തത്തകം ആകാസഭാവനാവസേന ആകാസോ ഹോതീതി; ഏവം യത്തകം ഠാനം ആകാസം ഹുത്വാ ഉപട്ഠിതം, തത്തകം സകലമേവ ഫരിത്വാ വിഞ്ഞാണസ്സ പവത്തനതോ ആഗമനവസേന വിഞ്ഞാണകസിണേപി ഉദ്ധംഅധോതിരിയതാ വുത്താതി ആഹ "കസിണുഗ്ഘാടിം ആകാസവസേന തത്ഥ പവത്തവിഞ്ഞാണേ ഉദ്ധംഅധോതിരിയതാ വേദിതബ്ബാ"തി.

അകുസലകമ്മപഥദസകവണ്ണനാ

൯൪൭. പഥഭൂതത്താതി തേസം പവത്തനുപായത്താ മഗ്ഗഭൂതത്താ. **മേഥുനസമാചാരേസൂ**തി സദാരസന്തോസപരദാരഗമനവസേന ദുവിധേസു മേഥുനസമാചാരേസു. തേപി ഹി കാമേതബ്ബതോ കാമാ നാമ. **മേഥുനവത്ഥൂസൂ**തി മേഥുനസ്സ വത്ഥൂസു തേസു സത്തേസു. **മിച്ഛാചാരോ**തി ഗാരയ്ഹാചാരോ. **ഗാരയ്ഹതാ** ചസ്സ ഏകന്തനിഹീനതായ ഏവാതി ആഹ **"ഏകന്തനിന്ദിതോ ലാമകാചാരോ"**തി. **അസദ്ധമ്മാധിപ്പായേനാ**തി അസദ്ധമ്മസേവനാധിപ്പായേന.

സഗോത്തേഹി രക്ഖിതാ **ഗോത്തരക്ഖിതാ.** സഹധമ്മികേഹി രക്ഖിതാ **ധമ്മരക്ഖിതാ.** സസ്സാമികാ **സാരക്ഖാ.** യസ്സാ ഗമനേ രഞ്ഞാ ദണ്ഡോ ഠപിതോ, സാ **സപരിദണ്ഡാ.** ഭരിയാഭാവത്ഥം ധനേന കീതാ **ധനക്കീതാ.** ഛന്ദേന വസന്തീ **ഛന്ദവാസിനീ.** ഭോഗത്ഥം വസന്തീ **ഭോഗവാസിനീ.** പടത്ഥം വസന്തീ **പടവാസിനീ.** ഉദകപത്തം ആമസിത്വാ ഗഹിതാ **ഓദപത്തകിനീ.** ചുമ്ബടം അപനേത്വാ ഗഹിതാ **ഓഭതചുമ്ബടാ.** കരമരാനീതാ **ധജാഹടാ.** തങ്ഖണികാ **മുഹുത്തികാ.** അഭിഭവിത്വാ വീതിക്കമേ മിച്ഛാചാരോ മഹാസാവജ്ജോ, ന തഥാ ദ്വിന്നം സമാനച്ഛന്ദതായ. "അഭിഭവിത്വാ വീതിക്കമനേ സതിപി മഗ്ഗേനമഗ്ഗപടിപത്തിഅധിവാസനേ പുരിമുപ്പന്നസേവനാഭിസന്ധിപയോഗാഭാവതോ മിച്ഛാചാരോ ന ഹോതി അഭിഭുയ്യമാനസ്സാ"തി വദന്തി. സേവനചിത്തേ സതി പയോഗാഭാവോ അപ്പമാണം യേഭുയ്യേന ഇത്ഥിയാ സേവനപയോഗസ്സ അഭാവതോ. തസ്മിം അസതി പുരേതരം സേവനചിത്തസ്സ ഉപട്ഠാപനേപി തസ്സാ മിച്ഛാചാരോ ന സിയാ, തഥാ പുരിസസ്സപി സേവനപയോഗാഭാവേതി. തസ്മാ അത്തനോ രുചിയാ പവത്തിതസ്സ വസേന തയോ ബലക്കാരേന പവത്തിതസ്സ വസേന തയോതി സബ്ബേപി അഗ്ഗഹിതഗ്ഗഹണേന **"ചത്താരോ സമ്ഭാരാ"**തി വുത്തം.

ഉപസഗ്ഗവസേന അത്ഥവിസേസവാചിനോ ധാതുസദ്ദാതി **"അഭിജ്ഝായതീ"**തി പദസ്സ **"പരഭണ്ഡാഭിമുഖീ"**തിആദിനാ അത്ഥോ വുത്തോ. തത്ഥ **തന്നിന്നതായാ**തി തസ്മിം പരഭണ്ഡേ ലുബ്ഭനവസേന നിന്നതായാതി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ. **അഭി**പുബ്ബോ വാ **ഝാ**-സദ്ദോ ലുബ്ഭനേ നിരുള്ഹോ ദട്ഠബ്ബോ. ഉപസഗ്ഗവസേന അത്ഥവിസേസവാചിനോ ഏവ ധാതുസദ്ദാ. അദിന്നാദാനസ്സ അപ്പസാവജ്ജമഹാസാവജ്ജതാ **ബ്രഹ്മജാലവണ്ണനായം** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰

ചൂളസീലവണ്ണനാ) വുത്താതി ആഹ **"അദിന്നാദാനം വിയ അപ്പസാവജ്ജാ, മഹാസാവജ്ജാ ചാ"**തി. തസ്മാ "യസ്സ ഭണ്ഡം അഭിജ്ഝായതി, തസ്സ അപ്പഗുണതായ അപ്പസാവജ്ജതാ, മഹാഗുണതായ മഹാസാവജ്ജതാ"തിആദിനാ അപ്പസാവജ്ജമഹാസാവജ്ജവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. **അത്തനോ പരിണാമനം** ചിത്തേനേവാതി വേദിതബ്ബം.

ഹിതസുഖം ബ്യാപാദയതീതി യോ നം ഉപ്പാദേതി, തസ്സ യം പതി ചിത്തം ഉപ്പാദേതി, തസ്സ തസ്സ സതി സമവായേ ഹിതസുഖം വിനാസേതി. ഫരുസവാചായ അപ്പസാവജ്ജമഹാസാവജ്ജതാ ബ്രഹ്മജാലവണ്ണനായം വിഭാവിതാതി ആഹ **"ഫരുസവാചാ വിയാ"**തിആദി. തസ്മാ "യം പതി ചിത്തം ബ്യാപാദേതി, തസ്സ അപ്പഗുണതായ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹാഗുണതായ മഹാസാവജ്ജോ"തിആദിനാ തദുഭയവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. **"അഹോ വതാ"**തി ഇമിനാ പരസ്സ അച്ചന്തായ വിനാസചിന്തനം ദീപേതി. ഏവഞ്ഹി സ്സ ദാരുണപ്പവത്തിയാ കമ്മപഥപ്പവത്തി.

യഥാഭുച്ചഗഹണാഭാവേനാതി യാഥാവഗഹണസ്സ അഭാവേന അനിച്ചാദിസഭാവസ്സ നിച്ചാദിതോ ഗഹണേന. **മിച്ഛാ പസ്സതീ**തി വിതഥം പസ്സതി. **"സമ്ഫപ്പലാപോ വിയാ"**തി ഇമിനാ ആസേവനസ്സ മന്ദതായ അപ്പസാവജ്ജതം, മഹന്തതായ മഹാസാവജ്ജതം ദസ്സേതി. **ഗഹിതാകാരവിപരീതതാ**തി മിച്ഛാദിട്ഠിയാ ഗഹിതാകാരവിപരീതഭാവോ. **വത്ഥുനോ**തി തസ്സ അയഥാഭൂതസഭാവമാഹ. **തഥാഭാവേനാ**തി ഗഹിതാകാരേനേവ വിപരീതാകാരേനേവ. **തസ്സ** ദിട്ഠിഗതികസ്സ, **തസ്സ** വാ വത്ഥുനോ **ഉപട്ഠാനം,** "ഏവമേതം ന ഇതോ അഞ്ഞഥാ"തി.

ധമ്മതോതി സഭാവതോ. **കോട്ഠാസതോ**തി ഫസ്സപഞ്ചമകാദീസു ചിത്തങ്ഗകോട്ഠാസേസു യേ കോട്ഠാസാ ഹോന്തി, തതോതി അത്ഥോ.

ചേതനാധമ്മാതി ചേതനാസഭാവാ.

"പടിപാടിയാ സത്താ"തി ഏത്ഥ നനു ചേതനാ അഭിധമ്മേ കമ്മപഥേസു ന വുത്താതി പടിപാടിയാ സത്തന്നം കമ്മപഥഭാവോ ന യുത്തോതി? ന, അവചനസ്സ അഞ്ഞഹേതുകത്താ. ന ഹി തത്ഥ ചേതനായ അകമ്മപഥപ്പത്തത്താ (ധ॰ സ॰ മൂലടീ॰ അകുസലകമ്മപഥകഥാവണ്ണനാ) കമ്മപഥരാസിമ്ഹി അവചനം, കദാചി പന കമ്മപഥോ ഹോതി, ന സബ്ബദാതി കമ്മപഥഭാവസ്സ അനിയതത്താ അവചനം. യദാ പന കമ്മപഥോ ഹോതി, തദാ കമ്മപഥരാസിസങ്ഗഹോ ന നിവാരിതോ.

ഏത്ഥാഹ - യദി ചേതനായ സബ്ബദാ കമ്മപഥഭാവാഭാവതോ അനിയതോ കമ്മപഥഭാവോതി കമ്മപഥരാസിമ്ഹി അവചനം, നനു അഭിജ്ഝാദീനമ്പി കമ്മപഥഭാവം അപ്പത്താനം അത്ഥിതായ അനിയതോ കമ്മപഥഭാവോതി തേസമ്പി കമ്മപഥരാസിമ്ഹി അവചനം ആപജ്ജതീതി? നാപജ്ജതി കമ്മപഥതാതംസഭാഗതാ ഹി തേസം തത്ഥ വുത്തത്താ. യദി ഏവം ചേതനാപി തത്ഥ വത്തബ്ബാ സിയാതി? സച്ചമേതം, സാ പന പാണാതിപാതാദികാവാതി പാകടോ തസ്സാ കമ്മപഥഭാവോതി ന വുത്തം സിയാ. ചേതനായ ഹി "ചേതനാഹം, ഭിക്ഖവേ, കമ്മം വദാമി (അ॰ നി॰ ൬.൬൩; കഥാ॰ ൫൩൯), തിവിധാ, ഭിക്ഖവേ, കായസഞ്ചേതനാ അകുസലം കായകമ്മ"ന്തി (കഥാ॰ ൫൩൯)

വചനതോ കമ്മഭാവോ പാകടോ; കമ്മംയേവ ച സുഗതിദുഗ്ഗതീനം, തദുപ്പജ്ജനസുഖദുക്ഖാനഞ്ച പഥഭാവേന പവത്തം ''കമ്മപഥോ''തി വുച്ചതീതി പാകടോ തസ്സാ കമ്മപഥഭാവോ. അഭിജ്ഝാദീനം പന ചേതനാസമീഹനഭാവേന സുചരിതദുച്ചരിതഭാവോ, ചേതനാജനിതഭാവേന [ചേതനാജനിതതംബന്ധതിഭാവേന (ധ॰ സ॰ അനുടീ॰ അകുസലകമ്മപഥാവണ്ണനാ)] സുഗതിദുഗ്ഗതിതദുപ്പജ്ജനസുഖദുക്ഖാനം പഥഭാവോ ചാതി ന തഥാ പാകടോ കമ്മപഥഭാവോതി തേ ഏവ തേന സഭാവേന ദസ്സേതും അഭിധമ്മേ ചേതനാ കമ്മപഥഭാവേ ന വുത്താ, അതഥാജാതിയത്താ വാ ചേതനാ തേഹി സദ്ധിം ന വുത്താതി ദട്ഠബ്ബം. **മൂലം പത്വാ**തി മൂലദേസനം പത്വാ, മൂലസഭാവേസു ധമ്മേസു ദേസിയമാനേസൂതി അത്ഥോ.

''അദിന്നാദാനം സത്താരമ്മണ''ന്തി ഇദം ''പഞ്ചസിക്ഖാപദാ പരിത്താരമ്മണാ ഏവാ''തി ഇമായ പഞ്ഹപുച്ഛകപാളിയാ (വിഭ॰ ൭൧൫) വിരുജ്ഝതി. യഞ്ഹി പാണാതിപാതാദിദുസ്സീല്യസ്സ ആരമ്മണം , തദേവ തംവേരമണിയാ ആരമ്മണം. വീതിക്കമിതബ്ബവത്ഥുതോ ഏവ ഹി വിരതീതി. **സത്താരമ്മണ**ന്തി വാ സത്തസങ്ഖാതസങ്ഖാരാരമ്മണം, തമേവ ഉപാദായ വുത്തന്തി ന കോചി വിരോധോ. തഥാ ഹി വുത്തം **സമ്മോഹവിനോദനിയം** ''യാനി സിക്ഖാപദാനി ഏത്ഥ 'സത്താരമ്മണാനീ'തി വുത്താനി, താനി യസ്മാ സത്തോതി സങ്ഖം ഗതേ സങ്ഖാരേയേവ ആരമ്മണം കരോന്തീ''തി. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൭൧൪) ഏസ നയോ ഇതോ പരേസുപി. വിസഭാഗവത്ഥുനോ ''ഇത്ഥീ പുരിസോ''തി ഗഹേതബ്ബതോ **''സത്താരമ്മണോ''തി ഏകേ.** ''ഏകോ ദിട്ഠോ, ദ്വേ സുതാ''തിആദിനാ സമ്ഫപ്പലാപേന **ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതവസേന. തഥാ അഭിജ്ഝാ**തി ഏത്ഥ **തഥാ**-സദ്ദോ ''ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതവസേനാ'' തിദമ്പി ഉപസംഹരതി, ന സത്തസങ്ഖാരാരമ്മണതമേവ ദസ്സനാദിവസേന അഭിജ്ഝായനതോ. ''നത്ഥി സത്താ ഓപപാതികാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൭൧) പവത്തമാനാപി മിച്ഛാദിട്ഠി തേഭൂമകധമ്മവിസയാ ഏവാതി അധിപ്പായേനസ്സാ സങ്ഖാരാരമ്മണതാ വുത്താ. കഥം പന മിച്ഛാദിട്ഠിയാ സബ്ബേ തേഭൂമകധമ്മാ ആരമ്മണം ഹോതീതി? സാധാരണതോ. ''നത്ഥി സുകതദുക്കടാനം കമ്മാനം ഫലം വിപാകോ''തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൭൧; മ॰ നി॰ 2.൯൪) പവത്തമാനായ അത്ഥതോ രൂപാരൂപാവചരധമ്മാപി ഗഹിതാ ഏവ ഹോന്തീതി.

സുഖബഹുലതായ രാജാനോ ഹസമാനാപി ''ഘാതേഥാ''തി വദന്തി , ഹാസോ പന നേസം അത്തവൂപസമാദിഅഞ്ഞവിസയോതി ആഹ **''സന്നിട്ഠാപക...പേ॰... ഹോതീ''**തി. **മജ്ഝത്തവേദനോ ന ഹോതി,** സുഖവേദനോവ ഏത്ഥ സമ്ഭവതീതി. മുസാവാദോ ലോഭസമുട്ഠാനോ സുഖവേദനോ വാ സിയാ മജ്ഝത്തവേദനോ വാ, ദോസസമുട്ഠാനോ ദുക്ഖവേദനോ വാതി **മുസാവാദോ തിവേദനോ.** ഇമിനാ നയേന സേസേസുപി യഥാരഹം വേദനാഭേദോ വേദിതബ്ബോ.

ദോസമോഹവസേന ദ്വിമൂലകോതി സമ്പയുത്തമൂലമേവ സന്ധായ വുത്തം. തസ്സ ഹി മൂലട്ഠേന ഉപകാരകഭാവോ. നിദാനമൂലേ പന ഗയ്ഹമാനേ ''ലോഭമോഹവസേനപീ''തി വത്തബ്ബം സിയാ. ആമിസകിഞ്ജക്ഖഹേതുപി പാണം ഹനന്തി. തേനേവാഹ - ''ലോഭോ നിദാനം കമ്മാനം സമുദയായാ''തിആദി (അ॰ നി॰ ൩.൩൪). സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

കുസലകമ്മപഥദസകവണ്ണനാ

പാണാതിപാതാ ...പേ॰... വേദിതബ്ബാനി ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകവസേനേത്ഥ കുസലകമ്മപഥാനം ദേസിതത്താ. വേരഹേതുതായ വേരസഞ്ഞിതം പാണാതിപാതാദിപാപധമ്മം മണതി ''മയി ഇധ ഠിതായ കഥം ആഗച്ഛസീ''തി തജ്ജന്തീ വിയ നീഹരതീതി **വേരമണീ,** വിരമതി ഏതായാതി വാ ''വിരമണീ''തി വത്തബ്ബേ നിരുത്തിനയേന **"വേരമണീ"**തി വുത്തം. സമാദാനവസേന ഉപ്പന്നാ വിരതി **സമാദാനവിരതി.** അസമാദിന്നസീലസ്സ സമ്പത്തതോ യഥാഉപട്ഠിതവീതിക്കമിതബ്ബവത്ഥുതോ വിരതി **സമ്പത്തവിരതി.** കിലേസാനം സമുച്ഛിന്ദനവസേന പവത്താ മഗ്ഗസമ്പയുത്താ വിരതി **സമുച്ഛേദവിരതി.** കാമഞ്ചേത്ഥ പാളിയം വിരതിയേവ ആഗതാ, **സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗേ** (വിഭ॰ ൭൦൩) പന ചേതനാപി ആഹരിത്വാ ദസ്സിതാതി തദുഭയമ്പി ഗണ്ഹന്തോ **"ചേതനാപി വത്തന്തി വിരതിയോപീ"**തി ആഹ. **അനഭിജ്ഝാ ഹി മൂലം പത്വാതി** കമ്മപഥകോട്ഠാസേ ''അനഭിജ്ഝാ''തി വുത്തധമ്മോ മൂലതോ **അലോഭോ കുസലമൂലം ഹോതീ**തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ.

ദുസ്സീല്യാരമ്മണാ തദാരമ്മണജീവിതിന്ദ്രിയാദിആരമ്മണാ കഥം ദുസ്സീല്യാനി പജഹന്തീതി തം ദസ്സേതും **"യഥാ പനാ"**തിആദി വുത്തം. **പജഹന്തീ**തി **വേദിതബ്ബാ** പാണാതിപാതാദീഹി വിരമണവസേനേവ പവത്തനതോ. അഥ തദാരമ്മണഭാവേ, ന സോ താനി പജഹതി. ന ഹി തദേവ ആരബ്ഭ തം പജഹിതും സക്കാ തതോ അവിനിസ്സടഭാവതോ.

അനഭിജ്ഝാ...പേ॰... വിരമന്തസ്സാതി അഭിജ്ഝം പജഹന്തസ്സാതി അത്ഥോ. ന ഹി മനോദുച്ചരിതതോ വിരതി അത്ഥി അനഭിജ്ഝാദീഹേവ തപ്പഹാനസിദ്ധിതോ.

അരിയവാസദസകവണ്ണനാ

൩൪൮. അരിയാനമേവ വാസാതി **അരിയവാസാ** അനരിയാനം താദിസാനം അസമ്ഭവതോ. **അരിയാ**തി ചേത്ഥ ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസേന ഖീണാസവാ ഗഹിതാ, തേ ച യസ്മാ തേഹി സബ്ബകാലം അവിരഹിതവാസാ ഏവ, തസ്മാ വുത്തം **"അരിയാ ഏവ വസിംസു വസന്തി വസിസ്സന്തീ"**തി. തത്ഥ **വസിംസൂ**തി നിസ്സായ വസിംസു. പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനത്താദയോ ഹി അരിയാനം അപസ്സയാ. തേസു പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹാനപച്ചേകസച്ചപനോദനഏസനാസമവയവിസ്സജ്ജനാനി ''സങ്ഖായേകം പടിസേവതി, അധിവാസേതി, പരിവജ്ജേതി, വിനോദേതീ''തി വുത്തേസു അപസ്സേനേസു വിനോദനഞ്ച മഗ്ഗകിച്ചാനേവ, ഇതരേ മഗ്ഗേനേവ സമിജ്ഝന്തി.

ഞാണാദയോതി ഞാണഞ്ചേവ തംസമ്പയുത്തധമ്മാ ച. തേനാഹ **"ഞാണന്തി വുത്തേ"**തിആദി. തത്ഥ വത്തബ്ബം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ.

ആരക്ഖകിച്ചം സാധേതി സതിവേപുല്ലപ്പത്തത്താ. **"ചരതോ"**തിആദിനാ നിച്ചസമാദാനം ദസ്സേതി, തം വിക്ഖേപാഭാവേന ദട്ഠബ്ബം.

പബ്ബജ്ജുപഗതാതി യം കിഞ്ചി പബ്ബജ്ജം ഉപഗതാ, ന സമിതപാപാ. **ഭോവാദിനോ**തി ജാതിമത്തബ്രാഹ്മണേ വദതി. **പാടേക്കസച്ചാനീ**തി തേഹി തേഹി ദിട്ഠിഗതികേഹി പാടിയേക്കം ഗഹിതാനി "ഇദമേവ സച്ച"ന്തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൮൭, ൨൦൨, ൪൨൭; മ॰ നി॰ ൩.൨൭, ൨൯; ഉദാ॰ ൫൫; നേത്തി॰ ൫൯) അഭിനിവിട്ഠാനി ദിട്ഠിസച്ചാദീനി. ദിട്ഠിഗതാനിപി ഹി "ഇദമേവ സച്ച"ന്തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൮൭, ൨൦൨, ൪൨൭; മ॰ നി॰ ൩.൨൭, ൨൯; നേത്തി॰ ൫൯) ഗഹണം ഉപാദായ "സച്ചാനീ"തി വോഹരീയന്തി. തേനാഹ **"ഇദമേവാ"**തിആദി. **നീഹടാനീ**തി അത്തനോ സന്താനതോ നീഹരിതാനി അപനീതാനി. **ഗഹിതഗ്ഗഹണസ്സാ**തി അരിയമഗ്ഗാധിഗമതോ പുബ്ബേ ഗഹിതസ്സ ദിട്ഠിഗാഹസ്സ. **വിസ്സട്ഠഭാവവേവചനാനീ**തി അരിയമഗ്ഗേന സബ്ബസോ പരിച്ചാഗഭാവസ്സ അധിവചനാനി.

നത്ഥി ഏതാസം വയോ വേകല്യന്തി **അവയാ**തി ആഹ **"അനൂനാ"**തി, അനവസേസാതി അത്ഥോ. **ഏസനാ**തി ഹേട്ഠാ വുത്തകാമേസനാദയോ.

മഗ്ഗസ്സ കിച്ചനിപ്ഫത്തി കഥിതാ രാഗാദീനം പഹീനഭാവദീപനതോ.

പച്ചവേക്ഖണായ ഫലം കഥിതന്തി പച്ചവേക്ഖണമുഖേന അരിയഫലം കഥിതം. അധിഗതേ ഹി അഗ്ഗഫലേ സബ്ബസോ രാഗാദീനം അനുപ്പാദധമ്മതം പജാനാതി, തഞ്ച പജാനനം പച്ചവേക്ഖണഞാണന്തി.

അസേക്ഖധമ്മദസകവണ്ണനാ

ഫലഞ്ച തേ സമ്പയുത്തധമ്മാ ചാതി **ഫലസമ്പയുത്തധമ്മാ,** അരിയഫലസഭാവാ സമ്പയുത്താ ധമ്മാതി അത്ഥോ. **ഫലസമ്പയുത്തധമ്മാ**തി ഫലധമ്മാ ചേവ തംസമ്പയുത്തധമ്മാ ചാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ദ്വീസുപി ഠാനേസു പഞ്ഞാവ കഥിതാ** സമ്മാ ദസ്സനട്ഠേന **സമ്മാദിട്ഠി,** സമ്മാ ജാനനട്ഠേന **സമ്മാഞാണ**ന്തി ച. അത്ഥി ഹി ദസ്സനജാനനാനം സവിസയേ പവത്തിആകാരവിസേസോ, സ്വായം ഹേട്ഠാ ദസ്സിതോ ഏവ. **ഫലസമാപത്തിധമ്മാ**തി ഫലസമാപത്തിയം ധമ്മാ, ഫലസമാപത്തിസഹഗതധമ്മാതി അത്ഥോ. അരിയഫലസമ്പയുത്തധമ്മാപി ഹി സബ്ബസോ പടിപക്ഖതോ വിമുത്തതം ഉപാദായ "വിമുത്തീ"തി വത്തബ്ബതം ലഭന്തി. കേനചി പന യഥാ അസേക്ഖാ ഫലപഞ്ഞാ ദസ്സനകിച്ചം ഉപാദായ "സമ്മാദിട്ഠീ"തി വുത്താ, ജാനനകിച്ചം ഉപാദായ "സമ്മാഞാണ"ന്തിപി വുത്താ ഏവ; ഏവം അരിയഫലസമാധി സമാദാനട്ഠം ഉപാദായ "സമ്മാസമാധീ"തി വുത്തോ, വിമുച്ചനട്ഠം ഉപാദായ "സമ്മാവിമുത്തീ" തിപി വുത്തോ. ഏവഞ്ച കത്വാ "അനാസവം ചേതോവിമുത്തി"ന്തി ദുതിയവിമുത്തിഗ്ഗഹണഞ്ച സമത്ഥിതം ഹോതീതി.

ദസകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ഹസമോധാനവണ്ണനാ

സമോധാനേതബ്ബാതി സമാഹരിതബ്ബാ.

ൻർൻ. ഓകപ്പനാതി ബലവസദ്ധാ. ആയതിം ഭിക്ഖൂനം അവിവാദഹേതുഭൂതം തത്ഥ തത്ഥ ഭഗവതാ ദേസിതാനം അത്ഥാനം സങ്ഗായനം **സങ്ഗീതി,** തസ്സ ച കാരണം അയം സുത്തദേസനാ തഥാ പവത്തത്താതി വുത്തം **"സങ്ഗീതിപരിയായന്തി സാമഗ്ഗിയാ കാരണ"**ന്തി. **സമനുഞ്ഞോ സത്ഥാ അഹോസി** ''പടിഭാതു ത,ം സാരിപുത്ത, ഭിക്ഖൂനം ധമ്മിം കഥാ''തി ഉസ്സാഹേത്വാ ആദിതോ പട്ഠായ യാവ പരിയോസാനാ സുണന്തോ, സാ പനേത്ഥ ഭഗവതോ സമനുഞ്ഞതാ ''സാധു, സാധൂ''തി അനുമോദനേന പാകടാ ജാതാതി വുത്തം **"അനുമോദനേന സമനുഞ്ഞോ അഹോസീ"**തി. **ജിനഭാസിതോ നാമ ജാതോ,** ന സാവകഭാസിതോ. യഥാ ഹി രാജയുത്തേഹി ലിഖിതപണ്ണം യാവ രാജമുദ്ദികായ ന ലഞ്ജിതം ഹോതി, ന താവ ''രാജപണ്ണ''ന്തി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി, ലഞ്ജിതമത്തം പന രാജപണ്ണം നാമ ഹോതി. ഏവമേവ ''സാധു, സാധു സാരിപുത്താ''തിആദി അനുമോദനവചനസംസൂചിതായ സമനുഞ്ഞാസങ്ഖാതായ ജിനവചനമുദ്ദായ ലഞ്ജിതത്താ അയം സുത്തന്തോ ജിനഭാസിതോ നാമ ജാതോ ആഹച്ചവചനോ. യം പനേത്ഥ അത്ഥതോ ന വിഭത്തം, തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി.

സങ്ഗീതിസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ.

൧൧. ദസുത്തരസുത്തവണ്ണനാ

൩൫൦. **ആവുസോ ഭിക്ഖവേതി സാവകാനം ആലപന**ന്തി സാവകാനം ആമന്തനവസേന ആലപനസമുദാചാരോ, ന കേവലം ''ഭിക്ഖവേ''തി, സോ പന ബുദ്ധാനം ആലപനം. തേനാഹ **''ബുദ്ധാ ഹീ''**തിആദി. സത്ഥുസമുദാചാരവസേന അസമുദാചാരോ ഏവേത്ഥ സത്ഥു ഉച്ചട്ഠാനേ ഠപനം. സമ്പതി ആഗതത്താ കത്ഥചി ന നിബദ്ധോ വാസോ ഏതേസന്തി **അനിബദ്ധവാസാ,** അന്തേവാസികാ. കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ സപ്പായസേനാസനം ഗവേസന്താ യം കിഞ്ചി ദിസം ഗച്ഛന്തീതി **ദിസാഗമനീയാ.** ഇദാനി തമത്ഥം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **''ബുദ്ധകാലേ''**തിആദി വുത്തം.

അസുഭകമ്മട്ഠാനന്തി ഏകാദസവിധം അസുഭകമ്മട്ഠാനം. തത്ഥാപി പുഗ്ഗലവേമത്തതം ഞത്വാ തദനുരൂപം തദനുരൂപമേവ ദേതി. മോഹചരിതസ്സപി കാമം ആനാപാനസ്സതികമ്മട്ഠാനം സപ്പായം, കമ്മട്ഠാനഭാവനായ പന ഭാജനഭൂതം കാതും സമ്മോഹവിഗമായ പഠമം ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാധമ്മസ്സവനധമ്മസാകച്ഛാസു നിയോജേതബ്ബോതി വുത്തം **''മോഹചരിതസ്സ...പേ॰... ആചിക്ഖതീ''**തി. സദ്ധാചരിതസ്സ വിസേസതോ പുരിമാ ഛ അനുസ്സതിയോ സപ്പായാ, താസം പന അനുയുഞ്ജനേ അയം പുബ്ബഭാഗപടിപത്തീതി ദസ്സേതും **''പസാദനീയസുത്തന്തേ''**തിആദി വുത്തം. **ഞാണചരിതസ്സാ**തി ബുദ്ധിചരിതസ്സ, തസ്സ പന മരണസ്സതി, ഉപസമാനുസ്സതി, ചതുധാതുവവത്ഥാനം, ആഹാരേപടികൂലസഞ്ഞാ വിസേസതോ സപ്പായാ, തേസം പന ഉപകാരധമ്മദസ്സനത്ഥം **''അനിച്ചതാദി...പേ॰... കഥേതീ''**തി വുത്തം. **തത്ഥേവാ**തി സത്ഥു സന്തികേ ഏവ. **തേമാസികം പടിപദ**ന്തി തീഹി മാസേഹി സന്നിട്ഠാപേതബ്ബം പടിപദം.

ഇമേ ഭിക്ഖൂതി ഇമിസ്സാ ധമ്മദേസനായ ഭാജനഭൂതാ ഭിക്ഖൂ. **''ഏവം ആഗന്ത്വാ ഗച്ഛന്തേ പന ഭിക്ഖൂ''**തി ഇദം ''ബുദ്ധകാലേ''തിആദിനാ തദുദ്ദേസികവസേന വുത്തഭിക്ഖൂ സന്ധായ വുത്തം, ന ''ഇമേ ഭിക്ഖൂ''തി അനന്തരം വുത്തഭിക്ഖൂ. തേനാഹ **''പേസേതീ''**തി. **അപലോകേത്വാ**തി ആപുച്ഛിത്വാ. **''പണ്ഡിതാ''**തിആദി സേവനഭജനേസു കാരണവചനം. **''സോതാപത്തിഫലേ വിനേതീ''**തിആദി യേഭുയ്യവസേന വുത്തം. ആയസ്മാ ഹി ധമ്മസേനാപതി ഭിക്ഖൂ യേഭുയ്യേന സോതാപത്തിഫലം പാപേത്വാ വിസ്സജ്ജേതി ''ഏവമേതേ നിയതാ സമ്ബോധിപരായണാ''തി. ആയസ്മാ പന മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ''സബ്ബാപി ഭവൂപപത്തി ജിഗുച്ഛിതബ്ബാവാ''തി ഭിക്ഖൂ യേഭുയ്യേന ഉത്തമത്ഥംയേവ പാപേതി.

സാവകേഹി വിനേതും സക്കുണേയ്യാ സാവകവേനേയ്യാ നാമ ന സാവകേഹേവ വിനേതബ്ബാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **''സാവകവേനേയ്യാ നാമാ''**തിആദി. **ദസധാ മാതികം ഠപേത്വാ**തി ഏകകതോ പട്ഠായ യാവ ദസകാ ദസധാ ദസധാ മാതികം ഠപേത്വാ **വിഭത്തോതി ദസുത്തരോ. ദസുത്തരോ ഗതോതിപി ദസുത്തരോതി** ഏകകതോ പട്ഠായ യാവ ദസകാ ദസഹി ഉത്തരോ അധികോ ഹുത്വാ ഗതോ പവത്തോതിപി ദസുത്തരോ. **ഏകേകസ്മിം പബ്ബേ**തി ഏകകതോ പട്ഠായ യാവ ദസകാ ദസസു പബ്ബേസു ഏകേകസ്മിം പബ്ബേ. **ദസ ദസ പഞ്ഹാ**തി ''കതമോ ധമ്മോ ബഹുകാരോ അപ്പമാദോ കുസലേസു ധമ്മേസൂ''തിആദിനാ ദസ ദസ പഞ്ഹാ. **വിസേസിതാ**തി വിസ്സജ്ജിതാ.

ദസുത്തരം പവക്ഖാമീതി ദേസിയമാനം ദേസനം നാമകിത്തനമുഖേന പടിജാനാതി വണ്ണഭണനത്ഥം. **പവക്ഖാമീ**തി പകാരേഹി വക്ഖാമി. തഥാ ഹേത്ഥ പഞ്ഞാസാധികാനം പഞ്ചന്നം പഞ്ഹസതാനം വസേന ദേസനാ പവത്താ. **ധമ്മ**ന്തി ഇധ **ധമ്മ**-സദ്ദോ പരിയത്തിപരിയായോ ''ഇധ ഭിക്ഖു ധമ്മം പരിയാപുണാതീ''തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൫.൭൩) വിയ. സുത്തലക്ഖണോ ചായം ധമ്മോതി ആഹ **''ധമ്മന്തി സുത്ത''**ന്തി. സ്വായം ധമ്മോ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനസ്സ നിബ്ബാനാവഹോ. തതോ ഏവ വട്ടദുക്ഖസമുച്ഛേദായ ഹോതി, സ ചായമസ്സ ആനുഭാവോ സബ്ബേസം ഖന്ധാനം പമോചനുപായഭാവതോതി ദസ്സേന്തോ ''നിബ്ബാനപത്തിയാ''തിആദിമാഹ. തേന വുത്തം **''നിബ്ബാനപത്തിയാ''**തിആദി.

ഉച്ചം കരോന്തോതി ഉദഗ്ഗം ഉളാരം പണീതം കത്വാ ദസ്സേന്തോ, പഗ്ഗണ്ഹന്തോതി അത്ഥോ. **പേമം ജനേന്തോ**തി ഭത്തിം ഉപ്പാദേന്തോ. ഇദഞ്ച ദേസനായ പഗ്ഗണ്ഹനം ബുദ്ധാനമ്പി ആചിണ്ണം ഏവാതി ദസ്സേന്തോ **''ഏകായനോ''**തിആദിമാഹ.

ഏകധമ്മവണ്ണനാ

൩൫൨. (ക) **കാര**-സദ്ദോ ഉപ-സദ്ദേന വിനാപി ഉപകാരത്ഥം വദതി, ''ബഹുകാരാ, ഭിക്ഖവേ, മാതാപിതരോ പുത്താന''ന്തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൨.൩൪) വിയാതി ആഹ **''ബഹുകാരോതി ബഹൂപകാരോ''**തി.

(ഖ) വഡ്ഢനേ വുത്തേ നാനന്തരിയതായ ഉപ്പാദനം വുത്തമേവ ഹോതീതി **''ഭാവേതബ്ബോതി വഡ്ഢേതബ്ബോ''**തി വുത്തോ. ഉപ്പാദനപുബ്ബികാ ഹി വഡ്ഢനാതി. നനു ച **''ഏകോ ധമ്മോ ഉപ്പാദേതബ്ബോ''**തി ഉപ്പാദനം പേത്ഥ വിസും ഗഹിതം ഏവാതി? അഞ്ഞവിസയത്താ തസ്സ നായം വിരോധോ. തഥാ ഹി **''ഏകോ ധമ്മോ പരിഞ്ഞേയ്യോ''**തി തീഹിപി പരിഞ്ഞാഹി പരിഞ്ഞേയ്യതം വത്വാപി **''ഏകോ ധമ്മോ പഹാതബ്ബോ''**തി പഹാതബ്ബതാ വുത്താ.

(ഗ) **തീഹി പരിഞ്ഞാഹീ**തി ഞാതതീരണപഹാനപരിഞ്ഞാഹി.

(ഘ) **പഹാനാനുപസ്സനായാ**തി പജഹനവസേന പവത്തായ അനുപസ്സനായ. മിസ്സകവസേന ചേതം അനുപസ്സനാഗഹണം ദട്ഠബ്ബം.

(ങ) സീലസമ്പദാദീനം പരിഹാനാവഹോ **പരിഹാനായ സംവത്തനകോ.**

(ച) ഝാനാദിവിസേസം ഗമേതീതി **വിസേസഗാമീ.**

(ഛ) **ദുപ്പച്ചക്ഖകരോ**തി അനുപചിതഞാണസമ്ഭാരേഹി പച്ചക്ഖം കാതും അസക്കുണേയ്യോ.

(ഝ) **അഭിജാനിതബ്ബോ**തി അഭിമുഖം ഞാണേന ജാനിതബ്ബോ.

സബ്ബത്ഥ മാതികാസൂതി ദുകാദിവസേന വുത്താസു സബ്ബാസു മാതികാസു. ഏത്ഥ ച ആയസ്മാ ധമ്മസേനാപതി തേ ഭിക്ഖൂ ഭാവനായ നിയോജേത്വാ ഉത്തമത്ഥേ പതിട്ഠാപേതുകാമോ പഠമം താവ ഭാവനായ ഉപകാരധമ്മം ഉദ്ദേസവസേന ദസ്സേന്തോ ''ഏകോ ധമ്മോ ബഹുകാരോ''തി വത്വാ തേന

ഉപകാരകേന ഉപകത്തബ്ബം ദസ്സേന്തോ "ഏകോ ധമ്മോ ഭാവേതബ്ബോ"തി ആഹ. അയഞ്ച ഭാവനാ വിപസ്സനാവസേന ഇച്ഛിതാതി ആഹ "ഏകോ ധമ്മോ പരിഞ്ഞേയ്യോ"തി. പരിഞ്ഞാ ച നാമ യാവദേവ പഹാതബ്ബപജഹനത്ഥാതി ആഹ "ഏകോ ധമ്മോ പഹാതബ്ബോ"തി. പജഹന്തേന ച ഹാനഭാഗിയം നീഹരിത്വാ വിസേസഭാഗിയേ അവട്ഠാതബ്ബന്തി ആഹ "ഏകോ ധമ്മോ ഹാനഭാഗിയോ, ഏകോ ധമ്മോ വിസേസഭാഗിയോ"തി. വിസേസഭാഗിയേ അവട്ഠാനഞ്ച ദുപ്പടിവിജ്ഝനേന, ദുപ്പടിവിജ്ഝപടിവിജ്ഝനഞ്ചേ ഇജ്ഝതി, നിപ്ഫാദേതബ്ബനിപ്ഫാദനം സിദ്ധമേവ ഹോതീതി ആഹ "ഏകോ ധമ്മോ ദുപ്പടിവിജ്ഝോ, ഏകോ ധമ്മോ ഉപ്പാദേതബ്ബോ"തി. തയിദം ദ്വയം അഭിഞ്ഞേയ്യാദിജാനനേന ഹോതീതി ആഹ "ഏകോ ധമ്മോ അഭിഞ്ഞേയ്യോ"തി. അഭിഞ്ഞേയ്യഞ്ചേ അഭിഞ്ഞാതം, സച്ഛികാതബ്ബം സച്ഛികതമേവ ഹോതീതി. എത്താവതാ ച നിട്ഠിതകിച്ചോവ ഹോതി, നാസ്സ ഉത്തരി കിഞ്ചി കരണീയന്തി ഏവം താവ മഹാഥേരോ ഏകകവസേന തേസം ഭിക്ഖൂനം പടിപത്തിവിധിം ഉദ്ദിസന്തോ ഇമാനി ദസ പദാനി ഇമിനാ അനുക്കമേന ഉദ്ദിസി.

(ക) ഏവം അനിയമതോ ഉദ്ദിട്ഠധമ്മേ സരൂപതോ നിയമേത്വാ ദസ്സേതും "കതമോ ഏകോ ധമ്മോ"തിആദിനാ ദേസനം ആരഭി. തേന വുത്തം **"ഇതി ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ"**തിആദി. ഏസ നയോ ദുകാദീസു. **വേളുകാരോ**തി വേനോ. സോ ഹി വേളുവികാരേഹി കിലഞ്ജാദികരണേന "വേളുകാരോ"തി വുത്തോ. അന്തോ, ബഹി ച സബ്ബഗതഗണ്ഠിം നീഹരണേന **നിഗ്ഗണ്ഠിം കത്വാ. ഏകേകകോട്ഠാസേ**തി ഏകകാദീസു ദസസു കോട്ഠാസേസു ഏകേകസ്മിം കോട്ഠാസേ.

സബ്ബത്ഥകം ഉപകാരകന്തി സബ്ബത്ഥകമേവ സമ്മാ പടിപത്തിയാ ഉപകാരവന്തം. ഇദാനി തമത്ഥം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **"അയഞ്ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **വിപസ്സനാഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപനേ**തി യഥാ ഉപരി വിപസ്സനാ പരിപച്ചതി തിക്ഖാ വിസദാ ഹുത്വാ മഗ്ഗേന ഘടേതി, ഏവം പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാവഡ്ഢനേ. **അത്ഥപടിസമ്ഭിദാദീസൂ**തി അത്ഥപടിസമ്ഭിദാദീസു നിപ്ഫാദേതബ്ബേസു, തേസം സമ്ഭാരസമ്ഭരണന്തി അത്ഥോ. ഏസ നയോ ഇതോ പരേസുപി. **ഠാനാട്ഠാനേസൂ**തി ഠാനേ, അട്ഠാനേ ച ജാനിതബ്ബേ. **മഹാവിഹാരസമാപത്തിയ**ന്തി മഹതിയം ഝാനാദിവിഹാരസമാപത്തിയം. **വിപസ്സനാഞാണാദീസൂ**തി **ആദി**-സദ്ദേന മനോമയിദ്ധി ആദികാനി സങ്ഗണ്ഹാതി. **അട്ഠസു വിജ്ജാസൂ**തി **അമ്ബട്ഠസുത്തേ** (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൭൮) ആഗതനയാസു അട്ഠസു വിജ്ജാസു.

തേനേവ ഭഗവാ ഥോമേതീതി യോജനാ. **ന**ന്തി അപ്പമാദം.

ഥാമസമ്പന്നേനാതി ഞാണബലസമന്നാഗതേന. **ദീപേത്വാ**തി "ഏവമ്പി അപ്പമാദോ കുസലാനം ധമ്മാനം സമ്പാദനേ ബഹൂപകാരോ"തി പകാസേത്വാ. യം കിഞ്ചി അനവജ്ജപക്ഖികമത്ഥം അപ്പമാദേ പക്ഖിപിത്വാ കഥേതും യുത്തന്തി ദസ്സേതും **"യം കിഞ്ചീ"**തിആദി വുത്തം.

(ഖ) **കായഗതാസതീ**തി രസ്സം അകത്വാ നിദ്ദേസോ, നിദ്ദേസേന വാ ഏതം സമാസപദം ദട്ഠബ്ബം. "അട്ഠികാനി പുഞ്ജകിതാനി തേരോവസ്സികാനി...പേ॰... പൂതീനി ചുണ്ണകജാതാനീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൯) ഏവം പവത്തമനസികാരോ **"ചുണ്ണികമനസികാരോ"**തി വദന്തി. അപരേ പന ഭണന്തി

‘‘ചുണ്ണികഇരിയാപഥേസു പവത്തമനസികാരോ’’തി. **ഏത്ഥ ഉപ്പന്നസതിയാ**തി ഏതസ്മിം യഥാവുത്തേ ഏകൂനതിംസവിധേ ഠാനേ ഉപ്പന്നായ സതിയാ. **സുഖസമ്പയുത്താ**തി നിപ്പരിയായതോ സുഖസമ്പയുത്താ, പരിയായതോ പന ചതുത്ഥജ്ഝാനേ ഉപേക്ഖാപി ‘‘സുഖ’’ന്തി വത്തബ്ബതം ലഭതി സന്തസഭാവത്താ.

(ഗ) പച്ചയഭൂതോ ആരമ്മണാദിവിസയോപി ആരമ്മണഭാവേന വണോ വിയ ആസവേ പഗ്ഘരതി, സോ സമ്പയോഗസമ്ഭവാഭാവേപി സഹ ആസവേഹീതി **സാസവോ.** തഥാ ഉപാദാനാനം ഹിതോതി **ഉപാദാനിയോ.** ഇതരഥാ പന പച്ചയഭാവേന വിധി പടിക്ഖേപോ.

(ഘ) **അസ്മീതി മാനോ**തി ‘‘അസ്മീ’’തി പവത്തോ മാനോ.

(ച) **വിപരിയായേന**തി ‘‘അനിച്ചേ അനിച്ച’’ന്തിആദിനാ നയേന പവത്തോ പഥമനസികാരോ.

(ഛ) **ഇധ പന വിപസ്സനാനന്തരോ മഗ്ഗോ ‘‘ആനന്തരികോ ചേതോസമാധീ’’**തി **അധിപ്പേതോ.** കസ്മാ? **വിപസ്സനായ അനന്തരത്താ, അത്തനോ വാ** പവത്തിയാ **അനന്തരം ഫലദായകത്താ.** സദ്ദത്ഥതോ പന അനന്തരം ഫലം **അനന്തരം,** തസ്മിം അനന്തരേ നിയുത്താ, തം വാ അരഹതി, അനന്തരപയോജനോതി വാ **ആനന്തരികോ.**

(ജ) **ഫല**ന്തി ഫലപഞ്ഞാ. **പച്ചവേക്ഖണപഞ്ഞാ അധിപ്പേതാ** അകുപ്പാരമ്മണതായ.

(ഝ) അത്തനോ ഫലം ആഹരതീതി **ആഹാരോ,** പച്ചയോതി ആഹ **‘‘ആഹാരട്ഠിതികാതി പച്ചയട്ഠിതികാ’’**തി. **അയം ഏകോ ധമ്മോ**തി അയം പച്ചയസങ്ഖാതോ ഏകോ ധമ്മോതി പച്ചയതാസമഞ്ഞേന ഏകം കത്വാ വദതി. **ഞാതപരിഞ്ഞായ അഭിഞ്ഞായാ**തി ഞാതപരിഞ്ഞാസങ്ഖാതായ അഭിഞ്ഞായ.

(ഞ) **അകുപ്പാ ചേതോവിമുത്തീതി അരഹത്തഫലവിമുത്തി** അകുപ്പഭാവേന ഉക്കംസഗതത്താ. അഞ്ഞഥാ സബ്ബാപി ഫലസമാപത്തിയോ അകുപ്പാ ഏവ പടിപക്ഖേഹി അകോപനീയത്താ.

അഭിഞ്ഞായാതി ‘‘അഭിഞ്ഞേയ്യോ’’തി ഏത്ഥ ലദ്ധഅഭിഞ്ഞായ. **പരിഞ്ഞായാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **പഹാതബ്ബസച്ഛികാതബ്ബേഹീ**തി പഹാതബ്ബസച്ഛികാതബ്ബപദേഹി. **പഹാനപരിഞ്ഞാവ** കഥിതാ പഹാനസച്ഛികിരിയാനം ഏകാവാരതായ പരിഞ്ഞായ സഹേവ ഇജ്ഝനതോ. **സച്ഛികാതബ്ബോ**തി വിസേസതോ **ഫലം കഥിതം. ഏകസ്മിംയേവ** സത്തമേ ഏവ **പദേ ലബ്ഭതി. ഫലം പന അനേകേസുപി പദേസു ലബ്ഭതി** പഠമട്ഠമനവമദസമേസു ലബ്ഭനതോ. യസ്മാ തം നിപ്പരിയായതോ ദസമേ ഏവ ലബ്ഭതി, ഇതരേസു പരിയായതോ തസ്മാ **‘‘ലബ്ഭതി ഏവാ’’**തി സാസങ്കം വദതി.

സഭാവതോ വിജ്ജമാനാതി യേന ബഹുകാരാദിസഭാവേന ദേസിതാ, തേന സഭാവേന പരമത്ഥതോ ഉപലബ്ഭമാനാ . **യാഥാവാ**തി അവിപരീതാ. **തഥാസഭാവാ**തി തംസഭാവാ. **ന തഥാ ന ഹോന്തീ**തി അവിതഥത്താ തഥാവ ഹോന്തി. തതോ ഏവ **വുത്തപ്പകാരതോ അഞ്ഞഥാ ന** ഹോന്തീതി പഞ്ചഹിപി

പദേഹി തേസം ധമ്മാനം യഥാഭൂതമേവ വദതി. **സമ്മാ**തി ഞായേന. യം പന ഞാതം, തം ഹേതുയുത്തം കാരണയുത്തമേവ ഹോതീതി ആഹ **"ഹേതുനാ കാരണേനാ"**തി. **ഓകപ്പനം ജനേസീ**തി ജിനവചനഭാവേന അഭിപ്പസാദം ഉപ്പാദേസി.

ഏകകധമ്മവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദ്വേധമ്മവണ്ണനാ

൩൫൨. (ക) "സബ്ബത്ഥാ" തി ഇദം "സീലപൂരണാദീസൂ"തി ഏതേന സദ്ധിം സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **"സീലപൂരണാദീസു സബ്ബത്ഥ അപ്പമാദോ വിയ ഉപകാരകാ"**തി ഏതേന സതിസമ്പജഞ്ഞാനമ്പി അപ്പമാദസ്സ വിയ സബ്ബത്ഥ ഉപകാരകതാ പകാസിതാ ഹോതി അത്ഥതോ നാതിവിലക്ഖണത്താ തതോ തേസം. സതിഅവിപ്പവാസോ ഹി അപ്പമാദോ, സോ ച അത്ഥതോ സബ്ബത്ഥ അവിജഹിതാ സതി ഏവ, സാ ച ഖോ ഞാണസമ്പയുത്താ ഏവ ദട്ഠബ്ബാ, ഇതരായ തഥാരൂപസമത്ഥതാഭാവതോ.

(ഖ) തേസം പഞ്ചസതമത്താനം ഭിക്ഖൂനം പുബ്ബഭാഗപടിപത്തിവസേന ദേസിതത്താ **പുബ്ബഭാഗാ കഥിതാ.**

(ഛ) **അയോനിസോമനസികാരോ** സംകിലേസസ്സ മൂലകാരണഭാവേന പവത്തോ **ഹേതു,** പരിബ്രൂഹനഭാവേന പവത്തോ **പച്ചയോ. യോനിസോമനസികാരേ**പി ഏസേവ നയോ. യഥാ ച സത്താനം സംകിലേസായ, വിസുദ്ധിയാ ച പച്ചയഭൂതാ അയോനിസോമനസികാരോ, യോനിസോമനസികാരോതി "ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ ദുപ്പടിവിജ്ഝാ"തി ഏത്ഥ നീഹരിത്വാ വുത്താ, ഏവം ഇമേഹി ധമ്മാ നീഹരിത്വാ വത്തബ്ബാതി ദസ്സേന്തോ **"തഥാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ അസുഭജ്ഝാനാദയോ ചത്താരോ **വിസംയോഗാ** നാമ കാമയോഗാദിപടിപക്ഖഭാവതോ . **"ഏവം പഭേദോ"**തി ഇമിനാ "അവിജ്ജാഭാഗിനോ ധമ്മാ, വിജ്ജാഭാഗിനോ ധമ്മാ, കണ്ഹാ ധമ്മാ, സുക്കാ ധമ്മാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൦൧, ൧൩൦) ഏവമാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

(ഝ) പച്ചയേഹി സമേച്ച സമ്ഭുയ്യ കതത്താ പഞ്ചക്ഖന്ധാ **സങ്ഖതാ ധാതു.** കേനചി അനഭിസങ്ഖതത്താ നിബ്ബാനം **അസങ്ഖതാ ധാതു.**

(ഞ) തിസ്സോ വിജ്ജാ വിജ്ജനട്ഠേന, വിദിതകരണട്ഠേന ച **വിജ്ജാ. വിമുത്തീതി അരഹത്തഫലം** പടിപക്ഖതോ സബ്ബസോ വിമുത്തത്താ.

അഭിഞ്ഞാദീനീതി അഭിഞ്ഞാപഞ്ഞാദീനി. **ഏകകസദിസാനേവ** പുരിമവാരേ വിയ വിഭജ്ജ കഥേതബ്ബതോ. **മഗ്ഗോ കഥിതോ**തി ഏത്ഥ "മഗ്ഗോവ കഥിതോ"തി ഏവമത്ഥം അഗ്ഗഹേത്വാ "മഗ്ഗോ കഥിതോവാ"തി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ "അനുപ്പാദേ ഞാണ"ന്തി ഇമിനാ ഫലസ്സ ഗഹിതത്താ. **സച്ഛികാതബ്ബപദേ ഫലം കഥിത**ന്തി ഏത്ഥാപി "ഫലമേവ കഥിത"ന്തി അഗ്ഗഹേത്വാ "ഫലം കഥിതമേവാ"തി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ വിജ്ജാഗ്ഗഹണേന തദഞ്ഞസ്സ സങ്ഗഹിതത്താ. ഏസ നയോ ഇതോ പരേസുപി ഏവരൂപേസു ഠാനേസു.

ദ്വേധമ്മവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തയോധമ്മവണ്ണനാ

൩൬൩. (ഛ) **സോതി** അനാഗാമിമഗ്ഗോ. **സബ്ബസോ കാമാനം നിസ്സരണം** സമുച്ഛേദവസേന പജഹനതോ. **ആരുപ്പേ അരഹത്തമഗ്ഗോ** നാമ അരൂപജ്ഝാനം പാദകം കത്വാ ഉപ്പന്നോ അഗ്ഗമഗ്ഗോ. **പുന ഉപ്പത്തിനിവാരണതോ**തി രൂപാനം ഉപ്പത്തിയാ സബ്ബസോ നിവാരണതോ. നിരുജ്ഝന്തി സങ്ഖാരാ ഏതേനാതി **നിരോധോ,** അഗ്ഗമഗ്ഗോ. തേന ഹി കിലേസവട്ടേ നിരോധിതേ ഇതരമ്പി വട്ടദ്വയം നിരോധിതമേവ ഹോതി. തസ്സ പന നിരോധസ്സ പരിയോസാനത്താ അഗ്ഗഫലം "നിരോധോ"തി വത്തബ്ബതം ലബ്ഭതീതി ആഹ **"അരഹത്തഫലം നിരോധോതി അധിപ്പേത"**ന്തി. **"അരഹത്തഫലേന ഹി നിബ്ബാനേ ദിട്ഠേ"** തി ഇദം അരഹത്തമഗ്ഗേന നിബ്ബാനദസ്സനസ്സായം നിബ്ബത്തീതി കത്വാ വുത്തം. ഏവഞ്ച കത്വാ "അരഹത്തസങ്ഖാതനിരോധസ്സ പച്ചയത്താ" തി ഇദമ്പി വചനം സമത്ഥിതം ഹോതി.

(ജ) **അതീതം സാരമ്മണ**ന്തി അതീതകോട്ഠാസാരമ്മണം ഞാണം, അതീതാ ഖന്ധായതനധാതുയോ ആരബ്ഭ പവത്തനകഞാണന്തി അത്ഥോ. "മഗ്ഗോ കഥിതോവാ"തി അവധാരണം ദട്ഠബ്ബം, തഥാ "സച്ഛികാതബ്ബേ ഫലം കഥിതമേവാ"തി.

(ഞ) **ആസവാനം ഖയേ ഞാണ**ന്തി ച ആസവാനം ഖയന്തേ ഞാണന്തി അധിപ്പായോ, അഞ്ഞഥാ മഗ്ഗോ കഥിതോ സിയാ.

തയോധമ്മവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുധമ്മവണ്ണനാ

൩൬൪. (ക) ദാരുമയം ചക്കം **ദാരുചക്കം,** തഥാ **രതനചക്കം.** ആണട്ഠേന ധമ്മോ ഏവ **ധമ്മചക്കം.** ഇരിയാപഥാനം അപരാപരപ്പവത്തിതോ **ഇരിയാപഥചക്കം,** തഥാ **സമ്പത്തിചക്കം** വേദിതബ്ബം.

അനുച്ഛവികേ ദേസേതി പുഞ്ഞകിരിയായ, സമ്മാപടിപത്തിയാ അനുരൂപദേസേ. **സേവനം** കാലേന കാലം ഉപസങ്കമനം. **ഭജനം** ഭത്തിവസേന പയിരുപാസനം. **അത്തനോ സമ്മാ ഠപന**ന്തി അത്തനോ ചിത്തസന്താനസ്സ യോനിസോ ഠപനം സദ്ധാദീസു നിവേസനന്തി ആഹ **"സചേ"**തിആദി. **ഇദമേവേത്ഥ പമാണ**ന്തി ഇദമേവ പുബ്ബേകതപുഞ്ഞതാസങ്ഖാതം സമ്പത്തിചക്കമേത്ഥ ഏതേസു സമ്പത്തിചക്കേസു പമാണഭൂതം ഇതരേസം കാരണഭാവതോ. തേനാഹ **"യേന ഹീ"**തിആദി. **സോ ഏവ ച** കതപുഞ്ഞോ **പുഗ്ഗലോ** അത്താനം **സമ്മാ ഠപേതി** അകതപുഞ്ഞസ്സ തദഭാവതോ. **പഠമോ ലോകിയോവ,** തത്ഥാപി കാമാവചരോവ. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം ദസുത്തരസുത്തേ. **പുബ്ബഭാഗേ ലോകിയാവാ**തി മഗ്ഗസ്സ പുബ്ബഭാഗേ പവത്തനകാ ലോകിയാ ഏവ. തത്ഥ കാരണം വുത്തമേവ.

(ച) കാമയോഗവിസംയോഗോ അനാഗാമിമഗ്ഗോ, ദിട്ഠിയോഗവിസംയോഗോ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ, ഇതരേ ദ്വേ അരഹത്തമഗ്ഗോതി ഏവം **അനാഗാമിമഗ്ഗാദിവസേന വേദിതബ്ബാ.**

(൩) **പഠമസ്സ ഝാനസ്സ ലാഭി**ന്തി യ്വായം അപ്പഗുണസ്സ പഠമസ്സ ഝാനസ്സ ലാഭീ, തം. **കാമസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ സമുദാചരന്തീ**തി തതോ വുട്ഠിതം ആരമ്മണവസേന കാമസഹഗതാ ഹുത്വാ സഞ്ഞാമനസികാരാ സമുദാചരന്തി ചോദേന്തി തുദേന്തി. തസ്സ കാമാനുപക്ഖന്ദാനം സഞ്ഞാമനസികാരാനം വസേന സോ പഠമജ്ഝാനസമാധി ഹായതി പരിഹായതി, തസ്മാ **"ഹാനഭാഗിയോ സമാധീ"**തി വുത്തോ. **തദനുധമ്മതാ**തി തദനുരൂപസഭാവോ. **"സതി സന്തിട്ഠതീ"**തി ഇദം മിച്ഛാസതിം സന്ധായ വുത്തം. യസ്സ ഹി പഠമജ്ഝാനാനുരൂപസഭാവാ പഠമജ്ഝാനം സന്തതോ പണീതതോ ദിസ്വാ അസ്സാദയമാനാ അപേക്ഖമാനാ അഭിനന്ദമാനാ നികന്തി ഹോതി, തസ്സ നികന്തിവസേന സോ പഠമജ്ഝാനസമാധി നേവ ഹായതി, ന വഡ്ഢതി, ഠിതികോട്ഠാസികോ ഹോതി, തേന വുത്തം **"ഠിതിഭാഗിയോ സമാധീ"**തി.

അവിതക്കസഹഗതാതി അവിതക്കം ദുതിയജ്ഝാനം സന്തതോ പണീതതോ മനസി കരോതോ ആരമ്മണവസേന അവിതക്കസഹഗതാ **സഞ്ഞാമനസികാരാ. സമുദാചരന്തീ**തി പഗുണപഠമജ്ഝാനതോ വുട്ഠിതം ദുതിയജ്ഝാനാധിഗമത്ഥായ ചോദേന്തി തുദേന്തി, തസ്സ ഉപരി ദുതിയജ്ഝാനുപക്ഖന്ദാനം സഞ്ഞാമനസികാരാനം വസേന സോ പഠമജ്ഝാനസമാധി വിസേസഭൂതസ്സ ദുതിയജ്ഝാനസ്സ ഉപ്പത്തിപദട്ഠാനതായ **"വിസേസഭാഗിയോ സമാധീ"**തി വുത്തോ. **നിബ്ബിദാസഹഗതാ**തി തമേവ പഠമജ്ഝാനലാഭിം ഝാനതോ വുട്ഠിതം നിബ്ബിദാസങ്ഖാതേന വിപസ്സനാഞാണേന സഹഗതാ. വിപസ്സനാഞാണഞ്ഹി ഝാനങ്ഗേസു പഭേദേന ഉപട്ഠഹന്തേസു നിബ്ബിന്ദതി ഉക്കണ്ഠതി, തസ്മാ **"നിബ്ബിദാ"**തി വുച്ചതി. **സമുദാചരന്തീ**തി നിബ്ബാനസച്ഛികരണത്ഥായ ചോദേന്തി തുദേന്തി. **വിരാഗൂപസഞ്ഹിതോ**തി വിരാഗസങ്ഖാതേന നിബ്ബാനേന ഉപസഞ്ഹിതോ. വിപസ്സനാഞാണഞ്ഹി ''സക്കാ ഇമിനാ മഗ്ഗേന വിരാഗം നിബ്ബാനം സച്ഛികാതു''ന്തി പവത്തിതോ **"വിരാഗൂപസഞ്ഹിത"**ന്തി വുച്ചതി, തംസമ്പയുത്താ സഞ്ഞാമനസികാരാപി വിരാഗൂപസഞ്ഹിതാ ഏവ നാമ. തസ്സ തേസം സഞ്ഞാമനസികാരാനം വസേന സോ പഠമജ്ഝാനസമാധി അരിയമഗ്ഗപടിവേധസ്സ പദട്ഠാനതായ **"നിബ്ബേധഭാഗിയോ സമാധീ"**തി വുത്തോ. **സബ്ബസമാപത്തിയോ**തി ദുതിയജ്ഝാനാദികാ സബ്ബാ സമാപത്തിയോ. **അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ**തി ഹാനഭാഗിയാദിഅത്ഥോ താവ വിത്ഥാരേത്വാ വേദിതബ്ബോ.

മഗ്ഗോ കഥിതോ ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം ഉദ്ധടത്താ. **ഫലം** കഥിതം സരൂപേനേവ.

ചതുധമ്മവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചധമ്മവണ്ണനാ

൩൭൭. (ഖ) **"പഞ്ചങ്ഗികോ സമ്മാസമാധീ"**തി സമാധിഅങ്ഗഭാവേന പഞ്ചാ ഉദ്ദിട്ഠാതി പീതിഫരണതാദിവചനേന ഹി തമേവ വിഭജതി. തേനാഹ **"പീതിം ഫരമാനാ ഉപ്പജ്ജതീ"**തിആദി.''സോ ഇമമേവ കായം വിവേകജേന പീതിസുഖേന അഭിസന്ദേതീ''തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൪൨൭) നയേന പീതിയാ, സുഖസ്സ ച ഫരണം വേദിതബ്ബം. സരാഗവിരാഗതാദിവിഭാഗദസ്സനവസേന **പരേസം ചേതോ ഫരമാനാ. ആലോകഫരണേ**തി കസിണാലോകസ്സ ഫരണേ സതി തേനേവ ആലോകേന ഫരിതപ്പദേസേ. തസ്സ സമാധിസ്സ രൂപദസ്സനപച്ചയത്താ **പച്ചവേക്ഖണഞാണം പച്ചവേക്ഖണനിമിത്തം.**

പീതിഫരണതാ സുഖഫരണതാതി ആരമ്മണേ ഠത്വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനസ്സ ഉപ്പാദനതോ താ **"പാദാ വിയാ"**തി വുത്താ. **ചേതോഫരണതാ ആലോകഫരണതാതി** തംതംകിച്ചസാധനതോ താ **"ഹത്ഥാ വിയാ"**തി വുത്താ. **അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനം** സമാധാനസ്സ സരീരഭാവതോ **"മജ്ഝിമകായോ വിയാ"**തി വുത്തം. **പച്ചവേക്ഖണനിമിത്തം** ഉത്തമങ്ഗഭാവതോ **"സീസം വിയാ"**തി വുത്തം.

(ജ) സബ്ബസോ കിലേസദുക്ഖദരഥപരിളാഹാനം വിഗതത്താ ലോകിയസമാധിസ്സ സാതിസയമേത്ഥ സുഖന്തി വുത്തം **"അപ്പിതപ്പിതക്ഖണേ സുഖത്താ പച്ചുപ്പന്നസുഖോ"**തി. പുരിമസ്സ പുരിമസ്സ വസേന പച്ഛിമം പച്ഛിമം ലദ്ധാസേവനതായ സന്തതരപണീതതരഭാവപ്പത്തി ഹോതീതി ആഹ **"പുരിമോ പുരിമോ...പേ॰... സുഖവിപാകോ"**തി.

കിലേസപടിപ്പസ്സദ്ധിയാതി കിലേസാനം പടിപ്പസ്സമ്ഭനേന ലദ്ധത്താ. **കിലേസപടിപ്പസ്സദ്ധിഭാവന്തി** കിലേസാനം പടിപ്പസ്സമ്ഭനഭാവം. **ലദ്ധത്താ** പത്തത്താ തബ്ഭാവം ഉപഗതത്താ. ലോകിയസമാധിസ്സ പച്ചനീകാനി നീവരണപഠമജ്ഝാനനികന്തിആദീനി നിഗ്ഗഹേതബ്ബാനി, അഞ്ഞേ കിലേസാ വാരേതബ്ബാ, ഇമസ്സ പന അരഹത്തസമാധിസ്സ പടിപ്പസ്സദ്ധസബ്ബകിലേസത്താ ന നിഗ്ഗഹേതബ്ബം, വാരേതബ്ബഞ്ച അത്ഥീതി മഗ്ഗാനന്തരം സമാപത്തിക്ഖണേ ച അപ്പയോഗേന അധിഗതത്താ, ഠപിതത്താ ച അപരിഹാനവസേന വാ ഠപിതത്താ **നസങ്ഖാരനിഗ്ഗയ്ഹവാരിവാവടോ. "സതിവേപുല്ലപ്പത്തത്താ"**തി ഏതേന അപ്പവത്തമാനായപി സതിയാ സതിബഹുലതായ **സതോ ഏവ** നാമാതി ദസ്സേതി, **"യഥാപരിച്ഛിന്നകാലവസേനാ"**തി ഏതേന പരിച്ഛിന്ദനസതിയാ **സതോതി** ദസ്സേതി. **സേസേസു** ഞാണങ്ഗേസു. **പഞ്ചഞാണികോതി** ഏത്ഥ വുത്തസമാധിമുഖേന പഞ്ച ഞാണാനേവ ഉദ്ദിട്ഠാനി, നിദ്ദിട്ഠാനി ച.

മഗ്ഗോ കഥിതോ ഇന്ദ്രിയസീസേന സമ്മാവായാമാദീനം കഥിതത്താ. **ഫലം** കഥിതം അസേക്ഖാനം സീലക്ഖന്ധാദീനം കഥിതത്താ.

പഞ്ചധമ്മവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഛധമ്മവണ്ണനാ

൩൫൭. മഗ്ഗോ കഥിതോതി ഏത്ഥ വത്തബ്ബം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ.

സത്തധമ്മവണ്ണനാ

൩൫൮. (ഞ) **ഹേതുനാതി** ആദിഅന്തവന്തതോ, അനച്ചന്തികതോ, താവകാലികതോ, നിച്ചപടിക്ഖേപതോതി ഏവം ആദിനാ ഹേതുനാ. **നയേനാതി** "യഥാ ഇമേ സങ്ഖാരാ ഏതരഹി, ഏവം അതീതേ, അനാഗതേ ച അനിച്ചാ സങ്ഖതാ പടിച്ചസമുപ്പന്നാ ഖയധമ്മാ വയധമ്മാ വിരാഗധമ്മാ നിരോധധമ്മാ"തി അതീതാനാഗതേസു നയനനയേന. കാമം ഖീണാസവസ്സ സബ്ബേസം സങ്ഖാരാനം അനിച്ചതാദി സുദിട്ഠാ സുപ്പടിവിദ്ധാ, തം പന അസമ്മോഹനവസേന കിച്ചതോ, വിപസ്സനായ പന ആരമ്മണകരണവസേനാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"വിപസ്സനാഞാണേന സുദിട്ഠാ ഹോന്തീ"**തി. കിലേസവസേന ഉപ്പജ്ജമാനോ പരിളാഹോ വത്ഥുകാമസന്നിസ്സയോ , വത്ഥുകാമാവസ്സയോ

ചാതി വുത്തം **“ദ്വേപി സപരിളാഹട്ഠേന അങ്ഗാരകാസു വിയാ”**തി. **നിന്നസ്സേവാതി** [നിന്നസ്സ (അട്ഠകഥായം)] നിന്നഭാവസ്സേവ. **അന്തോ** വുച്ചതി ലാമകട്ഠേന തണ്ഹാ. ബ്യന്തം വിഗതന്തം ഭൂതന്തി **ബ്യന്തീഭൂതന്തി** ആഹ **“നിരതിഭൂതം,** [നിയതിഭൂതം (അട്ഠകഥായം) വിഗതന്തിഭൂതം (?)] **നിത്തണ്ഹന്തി അത്ഥോ”**തി. **ഇധ** സത്തകേ. **ഭാവേതബ്ബപദേ മഗ്ഗോ കഥിതോ** ബോജ്ഝങ്ഗാനം വുത്തത്താ.

പഠമഭാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അട്ഠധമ്മവണ്ണനാ

൩൫൮. (ക) **ആദിബ്രഹ്മചരിയികായാ**തി ആദിബ്രഹ്മചരിയാ ഏവ ആദിബ്രഹ്മചരിയികാ യഥാ ‘‘വിനയോ ഏവ വേനയികോ’’തി, തസ്സാ ആദിബ്രഹ്മചരിയികായ. കാ പന സാതി ആഹ **“പഞ്ഞായാ”**തി. **സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹസ്സാ**തി അധിസീലസിക്ഖാദിസിക്ഖത്തയസങ്ഗഹസ്സ. ഉപചാരജ്ഝാനസഹഗതാ തരുണസമഥപഞ്ഞാവ ഉദയബ്ബയാനുപസ്സനാവസേന പവത്താ **തരുണവിപസ്സനാപഞ്ഞാ** [തരുണസമഥവിപസ്സനാപഞ്ഞാ (അട്ഠകഥായം)]. **ആദിഭൂതായാ**തി പഠമാവയവഭൂതായ, ദേസനാവസേന ചേതം വുത്തം. ഉപ്പത്തികാലേ പന നത്ഥി മഗ്ഗധമ്മാനം ആദിമജ്ഝപരിയോസാനതാ ഏകചിത്തുപ്പാദപരിയാപന്നത്താ ഏകജ്ഝംയേവ ഉപ്പജ്ജനതോ. **പേമ**ന്തി ദള്ഹഭത്തി, തം പന വല്ലഭവസേന പവത്തമാനം ഗേഹസിതസദിസം ഹോതീതി **“ഗേഹസിതപേമ”**ന്തി വുത്തം. ഗരുകരണവസേന പവത്തിയാ ഗരു ചിത്തം ഏതസ്സാതി **ഗരുചിത്തോ,** തസ്സ ഭാവോ **ഗരുചിത്തഭാവോ,** ഗരുമ്ഹി ഗരുകാരോ. ‘‘കിലേസാ ന ഉപ്പജ്ജന്തീ’’തി വത്വാ തത്ഥ കാരണമാഹ **“ഓവാദാനുസാസനിം ലഭതീ”**തി. ഗരൂനഞ്ഹി സന്തികേ ഓവാദാനുസാസനിം ലഭിത്വാ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജന്തസ്സ കിലേസാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി. തേനാഹ **“തസ്മാ”**തിആദി.

(ഛ) **പേതാ**തി പേതമഹിദ്ധികാ. **അസുരാന**ന്തി ദേവാസുരാനം. പേതാസുരാ പന പേതാ ഏവാതി തേസം പേതേഹി സങ്ഗഹോ അവുത്തസിദ്ധോവ. **ആവാഹനം ഗച്ഛന്തീ**തി സമ്ഭോഗസംസഗ്ഗമുഖേന പേതേഹേവ അസുരാനം സങ്ഗഹണേ കാരണം ദസ്സേതി.

(ജ) **അപ്പിച്ഛസ്സാ**തി നിഇച്ഛസ്സ. അഭാവത്ഥോ ഹേത്ഥ അപ്പ-സദ്ദോ ‘‘അപ്പഡംസമകസവാതാതപാ’’തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൧൦.൧൧) വിയ. പച്ചയേസു അപ്പിച്ഛോ **പച്ചയഅപ്പിച്ഛോ,** ചീവരാദിപച്ചയേസു ഇച്ഛാരഹിതോ. **അധിഗമഅപ്പിച്ഛോ**തി ഝാനാദിഅധിഗമവിഭാവനേ ഇച്ഛാരഹിതോ. **പരിയത്തിഅപ്പിച്ഛോ**തി പരിയത്തിയം ബാഹുസച്ചവിഭാവനേ ഇച്ഛാരഹിതോ. **ധുതങ്ഗഅപ്പിച്ഛോ**തി ധുതങ്ഗേസു അപ്പിച്ഛോ ധുതങ്ഗവിഭാവേന ഇച്ഛാരഹിതോ. **സന്തഗുണനിഗൂഹനേനാ**തി അത്തനി സംവിജ്ജമാനാനം ഝാനാദിഗുണാനഞ്ചേവ ബാഹുസച്ചഗുണസ്സ ച ധുതങ്ഗഗുണസ്സ ച നിഗൂഹനേന ഛാദനേന. **സമ്പജ്ജതീ**തി നിപ്പജ്ജതി സിജ്ഝതി. **നോ മഹിച്ഛസ്സാ**തി മഹതിയാ ഇച്ഛായ സമന്നാഗതസ്സ, ഇച്ഛം വാ മഹന്തസ്സ നോ സമ്പജ്ജതി അനുധമ്മസ്സാപി അനിച്ഛനതോ.

പവിവിത്തസ്സാതി പകാരേഹി വിവിത്തസ്സ. തേനാഹ **"കായചിത്തഉപധിവിവേകേഹി വിവിത്തസ്സാ"**തി. **"അട്ഠആരമ്ഭവത്ഥുവസേനാ"**തി ഏതേന ഭാവനാഭിയോഗവസേന ഏകീഭാവോവ ഇധ "കായവിവേകോ"തി അധിപ്പേതോ, ന ഗണസങ്ഗണികാഭാവമത്തന്തി ദസ്സേതി. **കമ്മ**ന്തി യോഗകമ്മം.

സത്തേഹി കിലേസേഹി ച സങ്ഗണനം സമോധാനം **സങ്ഗണികാ,** സാ ആരമിതബ്ബട്ഠേന ആരാമോ ഏതസ്സാതി **സങ്ഗണികാരാമോ,** തസ്സ. തേനാഹ **"ഗണസങ്ഗണികായ ചേവാ"**തിആദി. **ആരദ്ധവീരിയസ്സാ**തി പഗ്ഗഹിതവീരിയസ്സ, തഞ്ച ഖോ ഉപധിവിവേകേ നിന്നതാവസേന "അയം ധമ്മോ"തി വചനതോ. ഏസ നയോ ഇതോ പരേസുപി. വിവട്ടസന്നിസ്സിതംയേവ ഹി സമാധാനം ഇധാധിപ്പേതം, തഥാ പഞ്ഞാപി. കമ്മസ്സകതാപഞ്ഞായ ഹി പതിട്ഠതോ കമ്മവസേന "ഭവേസു നാനപ്പകാരോ അനത്ഥോ"തി ജാനന്തോ കമ്മക്ഖയകരഞാണം അഭിപത്ഥേതി, തദത്ഥഞ്ച ഉസ്സാഹം കരോതി. മാനാദയോ സത്തസന്താനം സംസാരേ പപഞ്ചേന്തി വിത്ഥാരേന്തീതി **പപഞ്ചാ**തി ആഹ **"നിപ്പപഞ്ചസ്സാതി വിഗതമാനതണ്ഹാദിട്ഠിപപഞ്ചസ്സാ"**തി.

മഗ്ഗോ കഥിതോ സരൂപേനേവ.

നവധമ്മവണ്ണനാ

൩൫൯. (ഖ) **വിസുദ്ധി**ന്തി ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിം, അച്ചന്തവിസുദ്ധിമേവ വാ. **ചതുപാരിസുദ്ധിസീല**ന്തി പാതിമോക്ഖസംവരാദിനിരുപക്കിലിട്ഠതായ ചതുബ്ബിധപരിസുദ്ധിവന്തം സീലം. **പാരിസുദ്ധിപധാനിയങ്ഗ**ന്തി പുഗ്ഗലസ്സ പരിസുദ്ധിയാ പധാനഭൂതം അങ്ഗം. തേനാഹ **"പരിസുദ്ധഭാവസ്സ പധാനങ്ഗ"**ന്തി. സമഥസ്സ വിസുദ്ധിഭാവോ വോദാനം പഗുണഭാവേന പരിച്ഛിന്നന്തി ആഹ **"അട്ഠ പഗുണസമാപത്തിയോ"**തി. വിഗതുപക്കിലേസഞ്ഹി "പഗുണ"ന്തി വത്തബ്ബതം ലബ്ഭതി, ന സഉപക്കിലേസം ഹാനഭാഗിയാദിഭാവപ്പത്തിതോ. സത്തദിട്ഠിമലവിസുദ്ധിതോ നാമരൂപപരിച്ഛേദോ **ദിട്ഠിവിസുദ്ധി.** പച്ചയപരിഗ്ഗഹോ അദ്ധത്തയകങ്ഖാമലവിധമനതോ **കങ്ഖാവിതരണവിസുദ്ധി.** യസ്മാ **നാമരൂപം** നാമ സപ്പച്ചയമേവ, തസ്മാ തം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തേന അത്ഥതോ തസ്സ സപ്പച്ചയതാപി പരിഗ്ഗഹിതാ ഏവ ഹോതീതി വുത്തം **"ദിട്ഠിവിസുദ്ധീതി സപ്പച്ചയം നാമരൂപദസ്സന"**ന്തി. യസ്മാ പന നാമരൂപസ്സ പച്ചയം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തേന തീസു അദ്ധാസു കങ്ഖാമലവിതരണപച്ചയാകാരാവബോധവസേനേവ ഹോതി, തസ്മാ **"പച്ചയാകാരഞാണ"**ന്തിആദി വുത്തം യഥാ കങ്ഖാവിതരണവിസുദ്ധി "ധമ്മട്ഠിതിഞാണ"ന്തി വുച്ചതി. **മഗ്ഗാമഗ്ഗേ ഞാണ**ന്തി മഗ്ഗാമഗ്ഗേ വവത്ഥപേത്വാ ഠിതഞാണം. **ഞാണ**ന്തി ഇധ തരുണവിപസ്സനാ കഥിതാ തേസം ഭിക്ഖൂനം അജ്ഝാസയവസേന "ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധീ"തി വുട്ഠാനഗാമിനിയാ വിപസ്സനായ വുച്ചമാനത്താ. യദി "ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധീ"തി വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാ അധിപ്പേതാ, "പഞ്ഞാ"തി ച അരഹത്തഫലപഞ്ഞാ, മഗ്ഗോ പന കഥന്തി ? മഗ്ഗോ ബഹുകാരപദേ വിരാഗഗ്ഗഹണേന ഗഹിതോ. വക്ഖതി ഹി "ഇധ ബഹുകാരപദേ മഗ്ഗോ കഥിതോ"തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൫൯).

(ഛ) **ചക്ഖാദിധാതുനാനത്ത**ന്തി ചക്ഖാദിരൂപാദിചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിധാതൂനം വേമത്തതം നിസ്സായ.

ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദിനാനത്തന്തി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സസോതസമ്ഫസ്സഘാനസമ്ഫസ്സാദിസമ്ഫസ്സവിഭാഗം. **സഞ്ഞാനാനത്തന്തി** എത്ഥ രൂപസഞ്ഞാദിസഞ്ഞാനാനത്തമ്പി ലബ്ഭതേവ, തം പന കാമസഞ്ഞാദിഗ്ഗഹണേനേവ ഗയ്ഹതി. **കാമസഞ്ഞാദീതി ആദി**-സദ്ദേന ബ്യാപാദസഞ്ഞാദീനം ഗഹണം. സഞ്ഞാനിദാനത്താ പപഞ്ചസങ്ഖാനം "സഞ്ഞാനാനത്തം പടിച്ച സങ്കപ്പനാനത്ത''ന്തി വുത്തം, "യം സങ്കപ്പേതി, തം പപഞ്ചേതീ''തി വചനതോ "സങ്കപ്പനാനത്തം പടിച്ച ഛന്ദനാനത്ത''ന്തി വുത്തം. **ഛന്ദനാനത്തന്തി** ച തണ്ഹാഛന്ദസ്സ നാനത്തം. **രൂപപരിളാഹോതി** രൂപവിസയോ രൂപാഭിപത്ഥനാവസേന പവത്തോ കിലേസപരിളാഹോ. **സദ്ദപരിളാഹോതി** എത്ഥാപി എസേവ നയോ. കിലേസോ ഹി ഉപ്പജ്ജമാനോ അപ്പത്തേപി ആരമ്മണേ പത്തോ വിയ പരിളാഹോവ ഉപ്പജ്ജതി. തഥാഭൂതസ്സ പന കിലേസഛന്ദസ്സ വസേന രൂപാദിപരിയേസനാ ഹോതീതി ആഹ **"പരിളാഹനാനത്തതായ രൂപപരിയേസനാദിനാനത്തം ഉപ്പജ്ജതീ"**തി. തഥാ പരിയേസന്തസ്സ സചേ തം രൂപാദി ലബ്ഭേയ്യ, തം സന്ധായാഹ **"പരിയേസനാദിനാനത്തതായ രൂപപടിലാഭാദിനാനത്തം ഉപ്പജ്ജതീ"**തി.

(ജ) **മരണാനുപസ്സനാഞാണേതി** മരണസ്സ അനുപസ്സനാവസേന പവത്തഞാണേ, മരണാനുസ്സതിസഹഗതപഞ്ഞായാതി അത്ഥോ. **ആഹാരം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാതി** ഗമനാദിവസേന ആഹാരം പടിക്കൂലതോ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ. **ഉക്കണ്ഠന്തസ്സാതി** നിബ്ബിന്ദന്തസ്സ കത്ഥചിപി അസജ്ജന്തസ്സ.

ദസധമ്മവണ്ണനാ

൩൬൦. (ഝ) **നിജ്ജരകാരണാനീതി** പജഹനകാരണാനി. ഇമസ്മിം **അഭിഞ്ഞാപദേ മഗ്ഗോ കഥീയതീതി** കത്വാ **"അയം ഹേട്ഠാ..പേ॰... പുന ഗഹിതാ"**തി വുത്തം. തഥാ ഹി വക്ഖതി "ഇധ അഭിഞ്ഞാപദേ മഗ്ഗോ കഥിതോ'' (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൬൦) കിഞ്ചാപി നിജ്ജിണ്ണാ മിച്ഛാദിട്ഠീതി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. യഥാ മിച്ഛാദിട്ഠി വിപസ്സനായ നിജ്ജിണ്ണാപി ന സമുച്ഛിന്നാതി സമുച്ഛേദപ്പഹാനദസ്സനത്ഥം പുന ഗഹിതാ, ഏവം മിച്ഛാസങ്കപ്പാദയോപി വിപസ്സനായ പഹീനാപി അസമുച്ഛിന്നതായ ഇധ പുന ഗഹിതാതി അയമത്ഥോ "മിച്ഛാസങ്കപ്പോ''തിആദീസു സബ്ബപദേസു വത്തബ്ബോതി ദസ്സേതി **"ഏവം സബ്ബപദേസു നയോ നേതബ്ബോ"**തി ഇമിനാ.

ഏത്ഥ ചാതി "സമ്മാവിമുത്തിപച്ചയാ ച അനേകേ കുസലാ ധമ്മാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തീ''തി ഏതസ്മിം പാളിപദേ. ഏത്ഥ ച സമുച്ഛേദവസേന, പടിപ്പസ്സദ്ധിവസേന ച പടിപക്ഖധമ്മാ സമ്മദേവ വിമുച്ചനം **സമ്മാവിമുത്തി,** തപ്പച്ചയാ ച മഗ്ഗഫലേസു അട്ഠ ഇന്ദ്രിയാനി ഭാവനാപാരിപൂരിം ഉപഗച്ഛന്തീതി മഗ്ഗസമ്പയുത്താനിപി സദ്ധാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി ഉദ്ധടാനി. മഗ്ഗവസേന ഹി ഫലേസു ഭാവനാ പാരിപൂരീ നാമാതി. **അഭിനന്ദനട്ഠേനാതി** അതിവിയ സിനേഹനട്ഠേനിദഞ്ഹി. സോമനസ്സിന്ദ്രിയം ഉക്കംസഗതസാതസഭാവം സമ്പയുത്തധമ്മേ സിനേഹന്തം തേമേന്തം വിയ പവത്തതി. **പവത്തസന്തതിആധിപതേയ്യട്ഠേനാതി** വിപാകസന്താനസ്സ ജീവനേ അധിപതിഭാവേന. **"ഏവ"**ന്തിആദി വുത്തസ്സേവ അത്ഥസ്സ നിഗമനം.

അഡ്ഢേന സഹ ഛട്ഠാനി പഞ്ഹസതാനി, പഞ്ഞാസാധികാനി സഹ പഞ്ഹസതാനീതി അത്ഥോ.

ഏത്ഥ ച ആയസ്മാ ധമ്മസേനാപതി ‘‘ദസസു നാഥകരണധമ്മേസു പതിട്ഠായ ദസകസിണായതനാനി ഭാവേന്തോ ദസആയതനമുഖേന പരിഞ്ഞം പട്ഠപേത്വാ പരിഞ്ഞേയ്യധമ്മേ പരിജാനന്തോ ദസമിച്ഛത്തേ, ദസഅകുസലകമ്മപഥേ ച പഹായ ദസകുസലകമ്മപഥേസു ച അവട്ഠിതോ ദസസു അരിയാവാസേസു ആവസിതുകാമോ ദസസഞ്ഞാ ഉപ്പാദേന്തോ ദസനിജ്ജരവത്ഥൂനി അഭിഞ്ഞായ ദസഅസേക്ഖധമ്മേ അധിഗച്ഛതീ’’തി തേസം ഭിക്ഖൂനം ഓവാദം മത്ഥകം പാപേന്തോ ദേസനം നിട്ഠപേസി. പമോദവസേന പടിഗ്ഗണ്ഹനം **അഭിനന്ദനന്തി** ആഹ **‘‘സാധു സാധൂതി അഭിനന്ദന്താ സിരസാ സമ്പടിച്ഛിംസൂ’’**തി. **തായ അത്തമനതായാ**തി തായ യഥാദേസിതദേസനാഗതായ പഹട്ഠചിത്തതായ, തത്ഥ യഥാലദ്ധഅത്ഥവേദധമ്മവേദേഹീതി അത്ഥോ. **ഇമമേവ സുത്തം ആവജ്ജമാനാ**തി ഇമസ്മിം സുത്തേ തത്ഥ തത്ഥ ആഗതേ അഭിഞ്ഞേയ്യാദിഭേദേ ധമ്മേ അഭിജാനനാദിവസേന സമന്നാഹരന്താ. **സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി…പേ॰… പതിട്ഠഹിംസൂ**തി അത്തനോ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നതായ, ഥേരസ്സ ച ദേസനാനുഭാവേന യഥാരദ്ധം വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കേത്വാ പടിസമ്ഭിദാപരിവാരായ അഭിഞ്ഞായ സണ്ഠഹിംസൂതി.

സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ

ദസുത്തരസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ.

നിട്ഠിതാ ച പാഥികവഗ്ഗട്ഠകഥായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ.

പാഥികവഗ്ഗടീകാ നിട്ഠിതാ.

നിഗമനകഥാവണ്ണനാ

ഥേരാനം മഹാകസ്സപാദീനം വംസോ പവേണീ അന്വയോ ഏതസ്സാതി **ഥേരവംസന്വയോ,** തേന; ചതുമഹാനികായേസു ഥേരിയേനാതി അത്ഥോ.

ദസബലസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ഗുണഗണാനം പരിദീപനതോ **ദസബലഗുണഗണപരിദീപനസ്സ.** അയഞ്ഹി ആഗമോ ബ്രഹ്മജാലാദീസു, മഹാപദാനാദീസു, സമ്പസാദനീയാദീസു ച തത്ഥ തത്ഥ വിസേസതോ ബുദ്ധഗുണാനം പകാസനവസേന പവത്തോതി. തഥാ ഹി വുത്തം ആദിതോ ‘‘സദ്ധാവഹഗുണസ്സാ’’തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ).

മഹാട്ഠകഥായ സാരന്തി ദീഘനികായമഹാഅട്ഠകഥായം അത്ഥസാരം.

ഏകൂനസട്ഠിമത്തോതി ഥോകം ഊനഭാവതോ **മത്ത**-സദ്ദഗ്ഗഹണം.

മൂലകട്ഠകഥാസാരന്തി പുബ്ബേ വുത്തം ദീഘനികായമഹാഅട്ഠകഥാസാരമേവ പുന നിഗമനവസേന വദതി. അഥ വാ **മൂലകട്ഠകഥാസാര**ന്തി പോരാണട്ഠകഥാസു അത്ഥസാരം, തേനേതം ദസ്സേതി ‘‘ദീഘനികായമഹാഅട്ഠകഥായം അത്ഥസാരം ആദായ ഇമം സുമങ്ഗലവിലാസിനിം കരോന്തോ സേസമഹാനികായാനമ്പി മൂലകട്ഠകഥാസു ഇധ വിനിയോഗക്ഖമം അത്ഥസാരം ആദായയേവ അകാസി’’ന്തി.

“മഹാവിഹാരവാസീന”ന്തി [മഹാവിഹാരേ നിവാസിനം (അട്ഠകഥായം)] ച ഇദം പുരിമപച്ഛിമപദേഹി സദ്ധിം സമ്ബന്ധിതബ്ബം “മഹാവിഹാരവാസീനം സമയം പകാസയന്തിം, മഹാവിഹാരവാസീനം മൂലകട്ഠകഥാസാരം ആദായാ”തി ച. **തേന** പുഞ്ഞേന. **ഹോതു സബ്ബോ സുഖീ ലോകോ**തി കാമാവചരാദിവിഭാഗോ സബ്ബോപി സത്തലോകോ യഥാരഹം ബോധിത്തയാധിഗമനവസേന സമ്പത്തേന നിബ്ബാനസുഖേന സുഖിതോ ഹോതൂതി സദേവകസ്സ ലോകസ്സ അച്ചന്തസുഖാധിഗമായ അത്തനോ പുഞ്ഞം പരിണാമേതി.

പരിമാണതോ സാധികട്ഠവീസസഹസ്സനവുതിഭാണവാരാ നിട്ഠിതാതി. പരിമാണതോ സാധികട്ഠവീസസഹസ്സമത്തഗന്ഥേന ദീഘനികായടീകാ രചിതാചരിയധമ്മപാലേന.

മിച്ഛാദിട്ഠാദിചോരേഹി , സീലാദിധനസഞ്ചയം;
രക്ഖണത്ഥായ സക്കച്ചം, മഞ്ജൂസം വിയ കാരിതന്തി. (ഏത്ഥന്തരേ പാഠോ പച്ഛാ ലിഖിതോ)

നിട്ഠിതാ സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ.

ദീഘനികായടീകാ നിട്ഠിതാ.